علم ودين

RAGIP PAŞA
2405

علم و دين

١٩٤٤

تعليم و تربیه هیئتنجه مظهر معاونت اولمشدر

T. C.
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
RAGIP PAŞA KİTAPLIĞI
MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 2405

علم و دين

محرری :
امیل بوترو

مترجمی :
حسین جاهد

F.4
2771

بوترو
286

استانبول

آقشام مطبعه‌سی — ١٩٢٧

مدخل

علم و دین

قدیم یونانستاندن معاصر دوره‌یه قدر

١ — قدیم یونانستانده دین وفلسفه

٢ — قرون وسطا - خرستیانلق ؛ اسقولاستیکلر ؛ صوفیه

٣ — رونه‌سانسدن صوکره علم و دین - رونه‌سانس - ازمنهٔ جدیده : راسیونالیزم ؛ رومانتیزم - علم ایله دین قطعی بربوله ایله بربرلرندن آیرلمشدر .

هیئت اجتماعیهٔ حاضره‌ده موضوع بحث اولدیغی شکلده علم ایله دینک مناسباتنی تدقیقه کیریشمه‌دن اول بزم مدنیتمزک توارث ایتدیکی اسکی مدنیتلرده بو مناسباتک تاریخی سرعتله برکوزدن کچیرمک فائده‌لی اوله‌جقدر .

١

قدیم یونانستانده دین ایله علم

قدیم یونانستانده دین بوکونکی آکلادیغمز معناده علم ایله - یعنی بشریتک اکتساب ایتدیکی مثبت بیلکیلرک هیئت مجموعه‌سی

۲۰۷
۱۳۳۲

ایله ـ حال مجادله‌ده دکلدر . فقط فلسفه ایله ـ یعنی کرك دنیا وحیات حادثاتنك کرك انسانلرك عنعنوی اعتقادلرینك عقلی برصورتده تفسیری ایله ـ مبارزه ایدر .

فلسفه قسماً بالذات دیندن دوغمشدر .

یونانستانده دینه خدمتله مکلف بر رهبان هیئتی یوقدی . بناءً علیه دین ، تقرر ایتمش ، مجبوری برعقیده شکلنده تظاهر ایتمزدی . دین خلقك حیاتنه کیرمکله یالکز بر طاقم مراسم خارجیه ، آیینلر اجراسنه اونلری مجبور طوتاردی . دینده برچوق منقبه‌لر ، خرافه‌لر واردی که مخیله‌یی جلب وجذب ایلر ، مفکره‌یی تنویر وتفکر وملاحظه‌یی تحریك ایدردی . بومنقبه‌لرك منشائی نه‌ایدی؟ شبهه یوق که بونلرك مروروزمان ایله اونوتولمش برطاقم ربانی وحیلردن چیقدقلرینه اعتقاد ایدیورلردی . فقط مناقب اوقدر صیق ، اوقدر مختلف ، اوقدر سیال و برچوق احوالده بربرینه اوقدر ضد ، اوقدر طفلانه ، اوقدر بی‌معنا ایدی که وحی ربانینك یانی صیرا انسانلرك‌ده بونلرك تأسسنه اشتراك ایتمش اولدقلرینی کورمه‌مك غیر قابلدی . خرافاتك ایچنده ابتدائی ایله عارضی اولانلری آییرمغه قالقیشمق بیهوده برتشبث ایدی. ذاتاً ، اساس‌اعتباریله صنعتکاراولان یونانستان ، معبودلردن بحث ایدرکن بیله موضوع‌ایله اوینار . نقل ایتدیکی حکایه‌لرك معنای حقیقیسنی استخفاف ایدر . دیکر طرفدن ، عنعناته نظراً قدمایه اوعنعنوی مناقب اساسلرینی اوکرتمش اولان

معبودلرده مخطی و محدود ایدیلر . اونلرده انسانلردن فضله برشی بیلمیورلردی . بناءً علیه فلسفه بوخلق خرافاتنك ایچنده واونك تشویق ومساعده‌سیله غایت سربست برصورتده انکشاف ایده‌بیلیردی .

بالطبع فلسفه ابتدا کندی سود ننه‌سنی رد و انکار ایله ایشه باشلادی . قسه‌نوفان دیورکه : « معبودلری خلق ایدنلر انسانلردر . چونکه معبودلرده کندی چهره‌لرینی ، کندی حسیاتلرینی ، کندی لسانلرینی بولورلر . اکر اوکوزلر رسم یاپمه‌سنی بیلسه‌لردی معبودلرینه اوکوز شکلنی ویریرلردی . هومر ایله هزیود انسانلر ایچون معیوب وجانیانه اولان نه‌قدر شیلر وارسه هپسنی معبودلره اسناد ایتمشلردر . » آناقساغورك بیاناتنه نظراً یلدیزلر برر اله دکلدر . بونلر نار بیضا حالنده بولونان برر کتله‌در . دنیاده‌کی طاشلر ناصل ایسه اونلرده اوطبیعتده‌در . سوفسطائیه‌دن بعضیلری بالذات معبودلرله لطیفه ایدرلر . پروتاغوراس دیردی‌که : « معبودلر وارمیدر یوقمیدر دیه مشغول اولمغه احتیاجم یوق : برچوق شی بنی بوندن منع ایدر . ازجمله موضوعك قاراکلغی وعمر بشرك قیصه‌لغی . »

ایشته فلسفه بویله تعریضکار ، معتقدات دینیه‌یه قارشی لاقید یاخود عالی ، اخلاق نقطهٔ نظرندن مستقل ، حتی سیاسیات اعتباریله‌ده حر برصورتده بویودی . واقعا بعض فیلسوفلر دوچار فلاکت اولمشلرسه‌ده بو ، عمومی دینه مغایر کبی کورونن بعض تفرعات ایچون ایدی .

فلسفه‌نك بو انكشافی ذكانك وعقل بشرك انكشافندن باشقه برشی دكلدی. متفكرلر بوعقله اوقدر مفتون اولدیلر كه اونی انسانك وكائناتك اساسی، عمده‌سی یاپمغی امل ایدینديلر.

آرتق عقلك كنديسنه تعيين ايتديكی وظيفه، دنيانك يكانه قانونی كبی كورونن اولاقيد تصادف ياخود كور مجبوريت قارشيسنده وارلغنی وقوتی كندی كنديسنه قارشی اثبات ايتمكدر.

بو وظيفه‌ده صنايع نفيسه‌ده‌كی مطالعاتدن ملهم اولدی. صنايع نفيسه‌ده صنعتكارك مفكره‌سنك غير متجانس برماده ايله چارپيشديغی واوماده اولمازسه حيز فعله چيقاماديغی كورولور. بو ماده‌نك شكلی، قانونلری، تمايلات مخصوصه‌سی واردر؛ صنعتكارك افاده ايتديرمك ايسته‌ديكی افكاره قارشی لاقيد حتی معارضدر. بويله اولمقله برابر صنعتكار اوكا حاكم اولور. حتی دها ايلری‌يه وارير. حتی اونی تسخير ايدر، ويرديكی شكل مستعار ايچنده اونی نرم وخندان برحالده كوستريرر. صانكه مرمر، پاللاسی ياخود آپوللونی تمثيله خواهشكر ايمش‌ده صنعتكار اونك بوقوتی سربست براقمش كبی كلير.

عقل‌ده آنانكه‌نك Ananké نك قارشيسنده بويله برموقعده دكلميدر؟ افلاطونه وآرسطويه كوره «آنانكه» يعنی جامد ماده عقله واولچويه قطعی واساسلی صورتده معارض دكلدر. عقلك وماده‌نك طبيعتلری نه‌قدر تعميق اولونورسه بربرلرينه ياقلاشدقلری، بربرلرينی چاغيردقلری، برلشدكلری اوقدر نمايان

اولور. ظاهراً اك غير معين كورونن برماده‌ده بيله برشكل موجود اولديغنی آرسطو اثبات ايدر. ماده اساساً بالقوه برشكلدن باشقه برشی دكلدر. بناءً عليه عقل موجوددر ومؤثردر. چونكه او اولمايه‌جق اولورسه وار اولان شيلردن هيچ بری بولوندقلری حالده پايدار اوله‌مايه‌جقدر، بالعكس هرج ومرج عمومی ايچنه عودت ايده‌جكدر. بز طالعك عنف وخشونتندن، حياتك سفالتلرندن وحقسزلقلرندن شكايتلر ايده‌رز. بو، دوغرودر. فقط قاريشقلق اشيانك آنجق برمنظره‌سندن عبارتدر، كيم بوكا عقل ايله باقارسه ايچنده عقلی بولور.

يونان فيلسوفلری طبيعت داخلنده‌كی رولنی بويله فرق ايتدكلری عقلی كيتدكجه دها يوكسك، كيتدكجه دها قوی برحاله كتيرمكه صرف مقدرت ايلمشلردر. عقلی اونلر بويله نه‌قدر چوق تبجيل وثنا ايدرلرسه، كنديلرنده‌هم ماده هم عدم وجود بولونان موجوداته نسبتله، عوام دينك راست كله برچوق شيلره صرف وابذال ايتديكی الهی وصفنه دها چوق كسب لياقت ايتديكی كوروليوردی. آرسطو: بوتون طبيعت عقله معلقدر، فقط بوتون طبيعت عقله مساوی كلمكدن عاجزدر، دييوردی وعقل اكملك، بذاته تفكرك موجوديتنی اثبات ايده‌رك بو عقله الله اسمنی ويريوردی. بناءً عليه عقل، عنعنوی دينك انحراف ايديورسه بو، بالذات طبيعتك بيلنمسی اساسنه مستند ودها دوغرو بردين تأسيس ايتمك ايچوندی.

عقل معبود مجرد بر شی ، بر محاکمه دکلدر . طبیعتك رئیسیدر ، بوتون اشیایی اداره ایدن بر حکمداردر . زوس نامی اصل اوکا عائددر . رواقیه‌دن قله‌آنت دیورکه : « سماده دور ایدن بوتون بو کائنات سن اونی نره‌یه کوتوریورسه‌ك کندیلکندن اورایه کیدییور . شمشکی طوتان الك هرشیئی ، اك بویوکلرینی واك کوچوکلرینی ، عقل عمومی‌یه منقاد قیلیور . هیچ بر یرده هیچ بر شی سنسز وقوعه کلمز . یالکز فنالرك دلیلك ایچنده یاپدقلری شیلر مستثنادر . فقط سن تك بر عددی چیفت یاپه‌بیلیرسك . بربرینه اویمایان شیلره آهنك ویره‌بیلیرسك . سنك نظرك آلتنده غرض دوستلغه تبدل ایدر . ای بولوتلرك آرقه‌سنده کوك کورولتولرینه حکم ایدن الله ، انسانلری بو مشئوم جهالتلرندن چك ، قورتار ؛ روحلرینی قارارتان بولوتلری ازاله‌ایت ، ای پدر ! هرشیئی ذکا واسطه‌سیله عادلانه اداره ایدییورسك . انسانلری بو ذکایه اشتراك ایتدیرکه سنك صنع وآثارکی بزم کبی فانیلره ترتب ایتدیکی وجهله لاینقطع تبجیل ایده‌رك سکا عرض حرمت ایده‌لم . چونکه کرك فانیلر کرك معبودلر ایچون قانون عمومی‌یی مناسب کلمه‌لرله ابدیاً تبجیل ایتمکدن بویوك برامتیاز یوقدر . »

ایشته فلسفی دین بو ایدی . خلقك دینی ایله عجبا باریشماز بر دشمن می ایدی ؟ اونك نظرنده زمانك حرمت ایتدیکی ، قدسیت ویردیکی بو خرافات ، هرشی بر خولیادن ، بر قاریشقلقدن ،

بر هرج ومرجدن عبارت می ایدی ؟ خلق ، یلدیزلری الوهیت مرتبه‌سنه چیقارمشدی . فقط یلدیزلر حرکتلرینك انتظام تامیله قانونك یعنی عقلك ، اللهك دوغرودن دوغرویه بر تظاهری دکلمیدرلر ؟ خلق ژوپیتره معبودلرك وانسانلرك حکمداری دیه پرستش ایدر . بو اعتقاد ، کائناتك بوتون اقسامنی بربرلرینه ربط ایدن واونلری بر روح مشترکه تابع تك بر وجود کبی یاپان ارتباط حسنی احتوا ایتمیورمی ؟ دین ، قانونلره حرمتی ، وظیفه‌یه صداقتی ، أولولره قارشی احترامی امر ایدر ؛ ضعف بشره صیانت معبودلرینك معاونتنی تأمین ایلر . بو ایشده عقلك بر یاردیمجیسی ، بر ترجمانی وظیفه‌سنی ایفا ایتمیورمی ؟ حقیقی الله اولان عقل ، انسانك یتیشه‌مه‌یه‌جکی بر شی دکلدر . انسان بوکا اشتراك ایدر . بناءً علیه دینلر هم بشری ، هم مستحق حرمت اولابیلیرلر . عنعنوی مذهبلرك عقل عمومی ایله اولان مناسبت خفیه‌سنه نفوذ ایتمك وبو مذهبلردن بعض روح حقیقی احتوا ایله‌ین شیلری ادامه ایله‌مك فلسفه‌یه عائد بر وظیفه‌در .

ایشته بو صورتله فلسفه یاواش یاواش دین ایله باریشدی . افلاطون ایله آرسطو سمانك ویلدیزلرك الوهیته دائر اولان خلقك عنعنوی اعتقادینی قبول ایده‌رك ، عمومی صورتده ، خرافه‌لر ایچنده فلسفی دوشونجه‌لرك ایزلرینی ، پارچه‌لرینی آرارلر .

رواقیون stoïciens نزدنده عقل ، « کلیت اله » جیلق pantheistique معناسیله ، روحك قسم غالبی وهرشیئك اساس

وغایه‌سی اولور. انسانلرك عمومی وایچلرندن کلن اعتقادلرنده، فردی احتراصلرندن و اجتهادلرندن کندیلرینی آییرمغی اونلره اوکره‌تن هرشیده بعض صورتلرله بهمه‌حال عقل موجوددر. شبهه یوق که خرافه‌لر، منقبه‌لر و مراسم دینیه، معبودلری انسانلرك سویه‌سنه حتی دها آشاغی‌یه ایندیردکلری تقدیرده؛ استخفاف و استحقار ایدلمکه مستحق اولورلر. فقط معنالرینی آکلامق یولی بولونورسه، معنای حقیقیدن معنای تمثالی‌یه انتقال ایدیلیرسه بو حکایه‌لرك اعماقنده بر طاقم حقیقتلر موجود اولدیغی کورولور. کندی وحدتیله وهریرده موجودیتیله اشیایی بر برینه ربط ایدن زوس، اللهك تمثالیدر. ایکنجی درجه‌ده‌کی معبودلر ایسه، عناصرك، محصولات ارضك، بویوك آدملرك، بشریته خدمت ایدنلرك، اوچوقلغی و مختلفلکی آراسنده نمایان اولدیغی شکلده قوای الهیه‌نك تمثالیدرلر. هرمه‌س، دیونیزوس، هراقلس هپ وارلغنك مختلف جهتلرندن باقلدیغی زمان مختلف سیمالرله کورونمش اولان زوسدن عبارتدر. هراقلس قوتدر، هرمس علم الهیدر. هراقلسه عبادت، سعی و غیرته، عقل سلیمه حرمت، اخلاقسزلقدن و شهوتدن نفرت دیمکدر. رواقیون بویولده توقف ایتمه‌سنی بیلمدیلر. تمثالی تفسیرلرینك خیالپرورلکی هرحدك فوقنه چیقدی. چونکه خلقك اعتقادات وآیینلرندن ممکن اولدیغی قدر بویوك قسملری قورتارمق ایستیورلردی. عقل یالکز بر صنف کزیده‌نك اوزرنده دکل

بوتون انسانلرك اوستنده اجرای حکم ایده‌بیلمك ایچون ذکالرك تخلفنه کوره مختلف بر طاقم شکللر اکتساب ایتملیدر فکرنده ایدیلر.

یونانیلرده فلسفی مفکره‌نك صوك اهمیتلی تظاهری یکی افلاطون مذهبیله تجلی ایدر. بو مسلك، عقلك لبی واساسی حقنده بر طاقم تفکرات ومطالعات اعانه‌سیله نامتناهی بر وجود احدنظریه‌سی میدانه‌قویدی وبوصورتله عقلك‌ده فوقنه‌یوکسلمك ایسته‌دی. فقط اشیایه، حیاته وتفکره قارشی الوهیتی یوکسك طوتمق ایچون نه‌قدر چالیشدیسه وارلغك اشکال سفلیه‌سی ایله اشکال علویه‌سی آراسنده‌کی مسافه‌یی دولدورمق ایچون اورته یرده بر سلسلهٔ مراتب موجودات یاپمغه‌ده او قدر مجبوریت حس ایتدی. ایشته عوام خلقك دین ساحه‌سی بو آراده‌کی مسافه‌در. بوراده موجود اولان و بزم ضعفلرمزه پك یقین بولونان معبودلر، معبود علوی‌یه دوغرو یوکسلمك ایچون بزه اللرینی اوزاتیرلر. پلوتن وبالخاصه شاکردی پورفیر یاواش یاواش، خرافه، عنعنات، عبادت اصنام، دعا، قربان، سحر کبی دینك بوتون عناصرینی عقل نقطهٔ نظرندن محق کوسترمکه باشلار. حواسك ادراك ایتدیکی ایله ذکانك بولدیغی شیلر آراسنده اخذ موقع ایتمش اولان بوتون بو عناصر ــ انسانلرك غیرمادی و کلمات ایله غیرقابل افاده اولان شیئه دوغرو توجهنده ایفا ایتدکلری الزم وظیفه اعتباریله ــ ایدرلر و حقیقتدن حصه‌داردرلر.

٢

قرون وسطا

ایشته یونان فلسفه‌سنك دینه‌قارشی وضعیتی بویله اولمشدر. اوكا خلف اولان خرستیان تفكری بو فلسفه‌یی احتوا ایدن وقوف ومعلوماتك وطبیعی افعال وحركاتك چرچوه‌سنی قیردی. دین فكری – یونانیلرده‌كی واضح دهانك نظر شبهه ایله كوره‌جكی – نامتناهی بر محبت وقدرت ایله بویویه‌رك آرتق دنیانك وحدت وحیاتی، نمونهٔ اكملی، الك صوك ایضاحاتی اولمقله اكتفا ایتمدی. اولا، تفوق ورجحان مطلق وكمالی حسبیله كندیسنی هر شیئك فوقنده وخارجنده عد ایتدی. الله واردر. چونكه الله قوتدر، عظمتدر، استقلالدر. چونكه وارلقدر. آرتق مفكره دنیامزك كوستردیكی مكملیت ایزلرینه باقه‌رق استقراء طریقیله، زحمت چكه چكه – او مكملیتدن برآز دها عالی اولان – بر سببه دوغرو یوكسلمه‌یه‌جكدر. خرستیانلغك اللهی كندی كندیلكندن معلوم اولور. بو دنیاده‌كی موجوداتی نظر اعتباره آلمغه حاجت یوقدر. اونلر هیچدن واللهك كیفیله یارادلمشدر. اللهك قوت وقدرتنك بر نمونه‌لریدر. بناءً علیه آرتق دین، نظری یالكز اللهه معطوف، كمال سربستی ایله انكشاف ایده‌جكدر وممكن اولدیغی قدر صرف دین اوله‌رق قاله‌جقدر. چونكه انسانلرك وطبیعتك تماشاسی اوزرینه مؤسس بر دین دائما طبیعتجیلك و انسانه بكزتمه‌جیلك anthropomorphisme ایله قاریشیق بولونور.

بو معناده‌دركه، عیسا انسانلره شو سوزلری سویله‌مشدی: « سز بر چوق شیلرله مشغول اولیورسكز. حالبوكه لازم اولانی یالكز بردانه‌در ». « ابتدا اللهك حكومتنی آرایكز: بوتون اوته كیلر سزه اوسته ویریله‌جكدر. »

صانكه بالذات روح، ماده‌دن هیچ بر شی استعاره ایتمكسزین بو دنیاده حیز فعله چیقاجق و مافوق طبیعی بر وجود تشكیل ایده‌جكدی.

فعلیاتده ایسه، خرستیان دوشونجه‌سی تسخیر ایتمك ایسته‌دیكی عالمك شرائطنی، مؤسساتنی، اخلاق و عاداتنی، معتقداتنی، عنعناتنی نظر اعتباره آلمق مجبوریتنده قالدی. بر سوزی آكلاته بیلمك ایچون بالضروره مخاطبك لسانیله سویله‌مك ایجاب ایدر.

خرستیانلق عقلی وعلمی تفكره یونان فلسفه‌سی شكلی آلتنده تصادف ایتدی. بو تلاقیده، بر باقیمه، كندی روحنی دها ایی آكلامق، بونی دها ایی انكشاف وتعین ایتدیرمك فرصتنی بولدی. یونان فلسفه‌سنه نظراً، الله ایله قانون عمومیٔ كائنات بر ایدی. دنیا، كندیلكندن، آهنك وعدالتك جاذبه‌سنه حساس ایدی. بوكا قارشی خرستیانلق مافوق طبیعی بر روحیه ایمان ایتمكی اورته‌یه چیقاردی. طبیعی حالده‌كی انسانلرك اخلاقسزلغی وسفالتی حقنده درین بر حس ویردی. صرف عشق ومرحمتدن عبارت بر اللهك موجودیتنی تأمین ایتدی.

بو الله انسانلری قورتارمق ایچون انسان اولمشدی . فقط دیکر طرفدن مشرك محررلر بو فکرلرك عقله مغایر اولدیغنی سویله‌یجه خرستیانلر معارضدینك نقطهٔ نظرینی قبول ایده‌رك بواتهاماته قارشی مدافعاته قیام ایتدیلر . اریوژه‌ن Erıugène ، سلس Celse ه قارشی خرستیان ایمانك عقله توافقنی اثبات ایتدی .

ایشته بو صورتله « اسقولاستیك » تسمیه اولونان شکله منتهی اولاجق یول آچلمش اولدی .

خرستیانلق بوتون حیات بشره حاکم اولمق ایسته‌دیکی ایچون اراده‌نك وقلبك احتیاجاتنی تطمین ایتدیکی قدر ذکانك احتیاجاتنی ده تأمین ایتمك مجبوریتنده ایدی . فقط او زمان ذکانك اسمی وضوحك ، منطقك و آهنکك برشاه اثری اولان یونان فلسفه‌سی ایدی . ایماندن ذکایه کیتمك بوفلسفه‌یه واصل اولمق دیمکدی . حقیقت حقیقتی تکذیب ایده‌مز . بناءً علیه الله ینه نورطبیعتك روحی والهامك صانعی اولان او اکمل ودوغرو الله ایدی . دیمك که اصل فلسفه ایله اصل دین اساساً عینی شیدن عبارتدر .

مع‌مافیه سقوت اریوژه‌نك بومطالعه‌سی پك اوستون کوری ایدی . فلسفه‌نك ودینك منابعی وبناءً علیه دائرهٔ شمولی عینی شیلر دکلدر . فلسفه ایله الهیات آراسنده توافق محققدر ، فقط ایکیسنك ده ساحه‌سی آیریدر . خلق ایدلمش موجوداتك بیلکیسی ، وخلق ایدلمش موجوداتی تأمل ایله انتقال ایدیله‌بیله‌جك ماهیت الهیه‌نك بر قسمی فلسفه ساحه‌سنه داخلدر . الوهیتك ماهیتنك

وحیات باطنیه‌سنك بیلکیسی ایسه الهیاته عائددر . عقل ایله ایمان بوصورتله وارلق ساحه‌سنی پایلاشیرلر . ناصل که هیئت اجتماعیه ایچنده‌ده پاپا وایمپراطور ایمپراطورلغی پایلاشمشلردر . مع‌مافیه آرالرنده مساوات یوقدر . عقل ایله ایمان ، دره بکلك طرزنده و آرسطویه کوره بر سلسلهٔ مراتب تشکیل ایدرلر . مادونده اولانلر مافوقده کیلرینه عرض تعظیماته مجبوردرلر . مافوقده کیلرده مادونك امنیت وحقوقنی تأمین ایدرلر . فلسفه ایمانك مقدماتنی اثبات ایدر . غفران الهی طبیعتك وعقلك قدرتلرینی محو ایتمز ، اونلری بوتون تمامیتیله تحقق ایتدیرر .

فلسفه ایله الهیات آره‌سنده‌کی بوائتلاف ، برمتقابل توافقی تضمن ایدییوردی .

یونان فلسفه‌سنك ایچنده بالخاصه خرستیان عقیده‌سنك انکشافی ایچون قابل استفاده اولان اقسام ایله مشغول اولدیلر . فرضا طبیعی الهیات مذهبی کبی تلقی ایتدکلری علم وجودی ontologie آلدیلر ؛ آرسطونك منطقندن اثباتك اوریاضیاتنی ، ذکا سایه‌سنده آکلاشیله‌بیلمك نظریه‌سنی سچدیلر . وبو نقطهٔ نظردن اوکا اویله صرف شکلی بر حال ویردیلر که آرسطوده بویله بر شی یوق ایدی .

دیکر طرفدن ، دینی بعض شیلره اویمق طرزینه منقاد بولوندیردیلر . انجیلده اساس اعتباریله روح ، عشق ، اتحاد ارواح ، حیات باطنیه ، کلام ودستور ایله غیرقابل افاده اولان

شيلر سقولاستيك ذكا ايله آكلاشيله بيلمك شرائطنه توافق
ايتمك ايچون برطاقم ديك وسرت تعريفلرڭ قالبلر ايچنه كيرمكه ،
اوزون برر قضايا شكلنده صيرالانمغه ، مجرد وقطعى برمنظومهٔ
مفهومات حالنى آلمغه مجبور اولديلر .

ايشته بوصورتله قرون وسطاده خرستيانلق ، يونان فلسفه سندن
استعاره ايديلن برشكلى اكتساب ايده رك ذكانك احتياجاتنى
تطمين ايتدى . فقط بوترتيب عارضى الى نهايه دوام ايده مزدى .

ذاتاً ، دها اودورده صوفيه تسميه ايديلن آزچوق متجرد
وبعض كره شبهه لى خرستيانلر ، فردى شعورلرك فلسفه يه حتى
الهياته عائد متوسطلره حاجت قالمادن الله ايله دوغرودن دوغرويه
مناسبتده بولونمغه حقى اولديغنى ادعا ايديورلردى . علم مناظره
وجدله : ايمان وعشق ، نظرياته : عملياتى قارشى قويويورلردى .
ذاتاً بوتون دينى صرف روحده وچيلاق بر قوهٔ احتماليه ده
جمع ايدوب طوپلامق فكرنده دكلديلر . روح ايچون ايكى
طريق اولديغنى سويليورلردى . برنجى يولده انسانلر حيات
طبيعه نك لوثياتندن تميزله نيرلردى . صوكره ، روح ، سينهٔ
الوهيتده ، الوهيتك نورينه وقدرتنه اشتراك ايده رك يكى برشكل
آليردى . بو ، روحك دوغرودن دوغرويه برخلق وايجادى
وافاده سى ايدى . اقهارت ، Eckhart روح درجهٔ قدسيته واصل
اولديغى زمان آثار منقطع اولماز ديردى . بالعكس هم حر هم
ايى اولان اصل فعاليت ، بوتون مخلوقاته حتى دشمنلره قارشى

بيله محبت ، بوصلح وسكون عمومى ، اوقدسيت ايله باشلاردى .
آثار بر واسطه دكلدى ، قدسيتك بر تشعشعى ايدى .

رسمى مذهبك مجرد وقطعى دستورلرى قارشيسنده صوفيه
بعضاً مبهم فقط دائما جانلى وآتشين غليانلرله خرستيانلغك حر
روحنى ادامه ايدركن سقولاستيك يكديكرينه تقريب ايتديكى
وآهنكدار بر صورتده برلشديرمكه تشبث ايلديكى ايكى عنصرك
برنوع سعى داخلى نتيجه سنده آيرلقده اولدقلرينى كوريوردى .
يونان فلسفه سنك تأسيس ايلديكى مقولات ، اونلرى ايجاد
ايدنلرك فكرنجه ، بزم دنيامزده كى اشيايى دها ايى آكلامغه
وآكلايه جق حاله كتيرمكه خدمت ايده جكلردى . خرستيانلق ،
كندى كنديسنى انكار ايتمدكجه ، بونلرى تماميله قبول ايده مزدى .
ديكر طرفدن فلسفه ده سقولاستيك ايچنده صيقلديغى حس
ايديوردى . فلسفه يه شخصيت الهيه يى ، كائناتى خلق ايتمك
امكانى ، روحك ابديتنى ، روح بشرك ارادهٔ جزئيه سى حر
اولديغنى اثبات ايتمك مجبوريتلرينى تحميل ايديورلردى . كندى
كنديسنه صاحب اولورسه ، هيچ برتأثير آلتنده قالمازسه فلسفه نك
بو نتيجه لره واصل اوله جغى محقق مى ايدى ؟ ذاتاً ابتدا اورته يه
بر طاقم عقيده لر قويه رق صوكره بونلرى تحليله وبعض شيلردن
استنتاجه چاليشمقله اكتفا ايتمك فلسفى وقوفك شرائطنه هيچ ده
موافق دكلدى .

٣

رونه‌سانسدن صوكره علم ودين

سقولاستيكك كرك بويله داخلی برسببله انفساخندن كرك خارجی برطاقم تأثيراتدن ايكی حركت انبعاث ايتمشدر . رونه‌سانس دورينك وصف مشتركنی ايشته بو چيفته حركت تشكيل ايدر .

برطرفدن تصوفی خرستيانلق دينك اصل و لبنی حيات باطنيه‌ده ، روحك الله ايله دوغرودن دوغرويه مناسبتنده ، نجاته وقدسيت مرتبه‌سنه وارمق ايچون شخصی جهد وتجاربده كوره‌رك عنعنوی كليسادن شدتله آيرلدی . وبرتصادف «ره‌فورمه» دنيلن تشبثه مادی بروضوح وقطعيت ويردی . بواولماسه ايدی احتمالكه « ره‌فورمه » قرون وسطاده نمايان اولديغی اوزره صرف روحی برخواهش وتمايلدن عبارت قاليردی. ره‌فورمه‌نك اساسنی تشكيل ايدن شخصی برحيات دينيه احتياجی – تدقيقات وتتبعات ايله موثوق وخالص برصورتده تثبيت ايديلن – اسكی متنلره اعتبار ايتمك واهميت ويرمك فكری ايله برلشدی . قرون وسطانك قاتوليكلكی آرسطوبی آباء كليسائيه‌نك الهياتنه برلشديرديكی كبی لوترده ارازم Erasm ايله صوفيه وجدانی مزج و توحيد ايتدی . بوصورتله كنجله‌شن خرستيانلق فكرينه يكی بريول آچلدی .

ديكر طرفدن فلسفه‌ده سقولاستيكلرك النده كنديسنی

الهيات ايله برلشديرمش اولان رابطه‌يی قيردی . كاه افلاطونه كاه اصل آرسطويه كاه رواقيونه ياخود اپيكورجيلكه ياخود قرون قديمه‌نك باشقه برمذهبنه استناد ايده‌رك الهياتك و قرون وسطا آرسطوسنك بويوندوروغنی شدتله سيلكدی آتدی ، باشنده‌كی صاحب وحاكمی دكيشديره‌رك استقلاله دوغرو يورودی. نيقولا دوقوزا Nicolas de Cusa ، برونو Bruno ، قامپانللا Campanella يكی مذهبلر تأسيس ايتديلر .

هپسی بوقدرله قالمادی . اصل علم ، طبيعتك محقق ومثبت علمی اودورده باش كوسترير ، حر ومستقل اوله‌رق انكشاف ايتمك املنی بسلر. بو، بالخاصه طبيعتك قوتلرينی حصوله كتيرمك ونمسه‌مك امليله ، خلق و ايجاد ايله نمايان اولمشدر . وقتيله اللهك خلق و اداره ايتديكی شيلرك جريانه قاريشمق وكنديلكلرندن ياپمادقلرينی او شيلره ياپديرمق جرأتنی بالخاصه شيطان كوسترمشدی . اونك ايچون آلتون اعمالی يولنی آرايان علم سيميا متخصصلری سحربازلرله قاريشديريليردی . فقط آرتق يالكز طبيعتی سير و تماشا ايله اكتفا ايتمه‌ين فعال برعلم فكری ، انسانك طبيعته حاكم اولابيله‌جكنه ايمان ، مقاومتسوز برشكل آليوردی .

فائوست ، سقولاستيكلرك عقيم تدقيقات و تحراتندن بيقه‌رق غايه‌يه واصل اولمق ايچون بسله‌ديكی صبرسزلق تأثيريله سحره كنديسنی ويرير . حادثاتی حصوله كتيرن مجهول قوتلر تسخير

ایدیلسین ، آرزویه کوره اداره ایدیلسون ده نه واسطه ایله اولورسه اولسون ، بونك نه اهمیتی واردی ؟

Drum hab'ich mich der Magie ergeben

(ایشته بونك ایچون سحربازلغه قویولدم . ـ کوته ، فائوست)

ایشته اون آلتنجی عصرده علم وفنه بویله علوم مخفیه sciences occultes تقدم ایدییوردی . اوزمانك مفکره‌لرنده‌ده بو علوم مخفیه طبیعتپرست بر کلیت‌اله panthéisme جیلق ایله برله‌شیوردی . بو کلیت‌اله نظریه‌سی موجوداتك صرف طبیعی بر صورتده ایضاحنی و تجربی اصولك استعمالنی دعوت ایدییوردی .

* *

بو تشوش وتخمر دوره‌سنك یرینه باقون وده‌قارت ایله یکی بر انضباط ، انتظام و موازنه دوره‌سی قائم اولدی . او زمان غلبه چالان روحك اك واضح واك تام افاده‌سنی ده‌قارتك عقلی اصولنده بولورز .

بر طرفدن ، لئونار دووینچی‌نك واضح صورتده تصور وادراك ایتدیکی طبیعتك علم تجربیسی غالیله ایله صورت قطعیه‌ده تأسس ایتمشدی . غالیله ١٦٠٤ تاریخنده رقاص قانونلرینی کشف ایتمکله طبیعتك حادثاتنی بربرلرینه ربط ایده‌رك خارجده هیچ بر قوتك اعانه‌سنه مراجعت ایتمکسزین ایضاح ایتمك قابل اولدیغنی اثبات ایله‌مشدی . بناءً علیه قانون طبیعی مفهومی آرتق وجود

بولمش دیمکدی . حالبوکه یالکز ریاضیاتك و تجربه‌نك اعانه‌سنه مراجعت ایدن بو علم بالخاصه غاسندی Gassendi طرفدن اپیکورك قدیم ذره نظریه‌سنه ربط ایدلدیکی جهتله برچوقلری بونی خرستیانلغك مافوق طبیعت اعتقاداتیله غیر قابل تألیف کوردیلر . هوائی یاخود جدی بر طاقم جرئتکار متفکرلر طبیعتجیلك (ناتورالیزم) مسلکنی و لاالهیلکی ایلری‌یه سورمك وتأیید ایتمك ایچون علمدن استفاده ایتدیلر .

دیکر طرفدن دینی ایمان ، بو کچیردیکی صدمه‌لردن قوت آله‌رق هم پروتستانلرده هم قاتولیکلرده یکی بر شدت ایله نمایان اولیوردی . هر ایکی طرفده‌ده دینی ایمان یالکز عنعناته وعصرلردن بری دوام ایدن مراسم طاعاته مربوط ساده‌جه بر اعتیاد مفکره‌دن عبارت برشی دیه تلقی ایدیله‌میوردی . او ، صمیمی بر قناعت ایدی که اوغورنده مجادله ایدیورلر ، اضطرابلره قاتلانیورلردی .

ظاهراً بربرلرینه ضد بر طاقم اساسلره استناد ایدن بو ایکی قوتك یعنی علم ایله دینك اعماق شعور داخلنده‌کی مناسبتلری عجبا نه اوله‌جقدی؟ بو مسئله‌یی ده‌قارت اویله بر صورتده حل ایتدی که ویردیکی ایضاحات اوزون مدت عصری مفکره‌نك مطالباتنی تطمین ایدییور کبی کوروندی .

ده‌قارت ، دین ایله علمك بربرلرندن مستقل اولدقلری اساسنی وضع ایدر . علمك کندیسنه مخصوص بر مالکانه‌سی

واردر : طبیعت . کندیسنه مخصوص برغایه‌سی واردر : قوای طبیعیه‌نك تملکی . کندیسنه مخصوص آلاتی واردر : ریاضیات وتجربه . دین‌ایسه روحك دنیا فوقنده‌کی مقدراتی ایله مشغول اولور ، برطاقم معتقدات اوزرینه استناد ایدر . مع مافیه بومعتقدات غایت‌ساده‌در واسقولاستیك الهیاتنك اوانجه‌لکلری ایله‌هیچ حائزمناسبت دکلدر . علم ایله دین نه‌بربرلرینه‌مشکلات ایقاع ایدرلر ، نه بربرلرینی تحت حکمه آلابیلیرلر . چونکه طبیعی ومشروع بر صورتده انکشاف ایدرلرسه هیچ بربرلرینه راست کلمزلر . قرون وسطاده الهیات فلسفه‌یه بر طاقم نتایج کوستره‌رك اونلری اثبات‌ایتمکه وبرطاقم‌اساسلرقویه‌رق اورادن حرکت ایله‌مکه فلسفه‌یی اجبارایدردی . آرتق بوزمانلر کری کلمه‌ملیدر. علم‌ایله دین ، هرایکیسی‌ده مختاریت‌اداره‌یه مالکدرلر، مستقلدرلر .

فقط بوندن ، مفکرهٔ بشریه‌نك علم ایله دینی بربرلرینه یابانجی ایکی صنف حقیقت اوله‌رق قبول ایتمسی لازم کلمز . فلسفی برفکر بونلرك بویله بربرلرندن صورت‌قطعیه‌ده آیری‌شیلر اولدیغنی قبول ایده‌مز . ایشته ده‌قارت مسلکی منطق نقطهٔ نظرندن بربرینه غیرقابل ارجاع ، بربرندن فرقلی ومختلف‌شیلر آراسنده بر ارتباط و توافق مسلکیدر . قبول ایتدیکی اساس : Cogito ergo sum « دوشونیورم ، بناءً علیه وارم » برقضیه‌نك نتیجه‌سی دکلدر . بالعکس بو قضیه ، نتیجه یاپمق ،

استخراج ایتمك ایسته‌دکلری بر قضیه‌نك شرطی ودلیلیدر . « بناءً علیه »‌ك افاده ایتدیکی لزوم : « هرکیم که دوشونور ، واردر » طرزنده عمومی برقضیه ایله افاده ایدیله‌بیلیر. بوقضیه‌نك وجودی ، « مادام که بن‌ده دوشونیورم بن‌ده وارم » نتیجه‌سنه منتهی اولان بر قضیه‌نك تشکیلنی دائرهٔ امکانه صوقار . اصل ایلك و حقیقةً مثمر وقوف بربرینه یابانجی کبی کورونن ایکی حد آره‌سنده‌کی ارتباطدر .

بویله بر ارتباطی ناصل کشف ایتملی ؟ ده‌قارت تجربه‌نك بزه بویله‌وقوفلر تدارك ایتدیکنی سویلر. ابتدا تصادف واحتمال دائره‌سنده‌اولان بوتجربی‌ارتباط وتوافقلردن،مفکره، حواسك تجربه‌سنی ـ ده‌قارتك حدس intuition تعبیر ایتدیکی‌ـ حس فوقنده بر نوع تجربه ایله تفسیر ایده‌رك ضروری وعمومی بر طاقم بیلکیلر چیقاریر . بزم ایچمزده بر ضروری ارتباط وتوافق اساسی وتملی واردرکه بوکا عقل تسمیه ایده‌رز . ده‌قارتك مسلکی ایشته بویله بر «راسیونالیزم ـ عقل‌جیلق» ، عقله خصوصی بر قدرت ، خصوصی بر طاقم قوانین ، بر ارتباط ملکه‌سی و برمحتویات عطف ایدن بر نقطهٔ نظر ایدی .

ده‌قارت دین ایله علمك مناسباتنی بویله بر شکلده تصور ایتمشدر .

« دوشونیورم بناءً علیه‌وارم » دستورنده واراولمغی‌دوشونمکه ربط ایده‌جك بر حکمك تملی عقلده بولدیغی کبی انسانك الله

واللهك دنیا ایله اولان مناسباتی‌ده ینه عقلده بولدی . بونك نتیجه‌سی اوله‌رق علم ، طبیعت ومعتقدات دینیه قطعی صورتده بربرینه توافق ایدیورلردی . ده‌قارت بوكا عقلك محتویاتی تحلیل ایله وبر طاقم استنتاجلرله واصل اولور . بو استنتاجلر یالكز قضیه‌وی وصرف شكلی دكل اومحتویات اوزرینه مؤسس وریاضیدرلر .

بوراده‌دینك یالكز الله ونامتناهیلكی، كمالی وبزم اوكا تبعیت ومربوطیتمز كبی اصل اساسلرینك موضوع بحث اولدیغی آشكاردر . مثبت دینلره كلنجه فلسفه‌نك اونلردن بحث ایتمكه هیچ صلاحیتی یوقدر . سقولاستیك الهیاتنك میدان ویردیكی افترالر، مناقشه‌لر، اعتزاللر، مذهبلر عقله كتیریلنجه بونلرك كاملاً اورته‌دن قالقماسی تمنی اولونور . حقیقتده ، بسیط فكرلیلر وجاهللرده عالملر قدر جنته نائل اولورلر . اونلرك صافدلانه اعتقادلری كلام علماسنك الهیاتندن دها امیندر .

ایشته ده‌قارتك مسلكی بوایدی . بومسلكه كوره هم دینی وعلمی دوغوران نمونه هم بربرینه توافقلری سایه‌سنده اونلرك متقابل استقلاللرینی تأمین ایدن خصوصی رابطه هپ عقلك ایچنده موجوددر . عصری راسیونالیزم نامی ویریله‌بیله‌جك بومسلك اون یدنجی واون سكزنجی عصرك فلسفی دوشونجه‌سنه حاكم اولمشدر .

برصنف فیلسوفلرده بوعقلیه مسلكی دها زیاده عقیدوی dogmatique برشكل آلمشدر ؛ قوتنه كووه‌نه‌رك ، علم طبیعت ایله موازی اولمق اوزره ، بداهت وقطعیت جهتنده علوم حكمیه وریاضیه‌دن هیچ برخصوصده كیری قالمایه‌جق برالهی اشیا علمی تأسیس ایتمك ایستر .

سپینوزایه كوره عقل، نامتناهی درجه‌ده نامتناهی برجوهرك موجودیتنی اثبات ایدركه بو ، اللهدر. بوجوهرك اصل ولبندن اسپینوزا طبیعتك عمومی قانونلرینك اساسلرینی چیقارر. بوندن دولایی، خصوصی شیلرك ظاهری برقاریشقلق شكلنده كورونن تعددینی برطاقم قوانینه ارجاع ایتمكه علمك غیرت ایتمسی محق اولدیغی میدانه چیقار . دیكر طرفدن عقل ، تورات كبی یهودیلك وخرستیانلق عالمنده مقدس عد ایدیلن برطاقم متنلره تصادف ایتدیكی ایچون مذاهبك معنای تاریخیلرینی وپیغمبرلرك مقصدلرینی تعیین موضوع بحث اولدیغی مدتجه كتب مقدسه‌نك آنجق كتب مقدسه ایله ایضاح ایدلمسی اساسنی قبول ایدر . فقط بوتفسیر ایشی بركره تمام اولدقدن صوكره بومسلكلری قبول ایدوب ایتمه‌یه‌جكمزی تعیین كیفیتی عقله عائددر .

لایبنیچ ، علمك چیفته تملنی تشكیل ایدن محاكمه‌یه مستند حقیقتلرله فعلی حقیقتلر آراسنده‌كی فرقی تعمیق ایده‌رك هم وجود لازم وضروری‌یی هم موجودیت حاضره‌یی احتوا ایدن والله تسمیه ایتدیكمز وجوددن باشقه برشی اولمیان محتمل

برنامتناهیلکده بونلرك اساس مشترکنی بولور . لاینیچه کوره علوم ، ظواهر محسوسه‌یه نظراً بربرینه خارج کبی تلقی اولونان اشیا آراسنده‌کی مناسباتی تدقیق ایتدیکی حالده دین بو آهنك داخلی وعمومی‌یی، وارلقلرك بربرلرینه‌متقابل نفوذلرینی‌وهپسنك خیر و خط عمومی‌یه خواهشنی ، – که اونلرك حیاتلرینك وهردورلو سعیلرینك کیزلی برمحرکیدر – اوجانلی حقیقیلکلری ایچنده ادراك ایتمکه چالیشیر و بوندن دولایی انسانلری وار اولان و وار اولمق ایسته‌ین هرشیئك حقیقی غایه‌سی و اساسی کبی اللهك شان وشرفنده اشتراك وخدمت‌ایتمکه قادر قیلار .

سپینوزاده ، مالبرانشده ، لایبنیچده پك اینجه ومابعدالطبیعی اولان بوعقیده‌وی و اوبژه‌قتیف عقلیه‌جیلك لوقك و بروجود خالقه اعتقاد ایدن متفکرلرك (الهیلرك) النده کیتدکجه ساده‌لك کسب ایدر . بونلر کبارلره وکبار جمعیتلرینه توجیه خطاب ایدرلر . الهیون نظرنده عقل یالکز عنعنه‌نك و سلطه‌نك مخالفی اولمقله قالماز . عقل ، واضح فکرلرمزك و برجزئی تشکیل ایتدیکمز طبیعتك فوقنه چیقان شیلره هر دورلو اعتقادی‌ده رد ایدر . بناءً علیه دین ، موضوع و مثبت ادیانك نقل ایتدیکی بوتون عقایدی واسراری صورت قطعیه‌ده رد وابطال ایلر . عقلك قارشیسنده یالکز طبیعی یاخود فلسفی نامی ویریلن‌دین پایدار قالیر . بودین‌ده ایکی اعتقاد ایله تماماً خلاصه و افاده ایدیله‌بیلیر : بری صانع عالم صفتیله اللهك وارلغی ،

دیکری‌ده تجلیٔ عدالتك برشرطی صفتیله روحك ابدیتی . بو مذهبی نشر ایتمکله ده‌ئیستلر déistes – الهیون (یعنی وجود باری‌یه اعتقاد ایدنلر) کندیلرینی تماميله علوم‌طبیعیه ساحه‌سنده اخذ موقع ایتمش عد ایلرلر . مادی حقیقتلرله معنوی حقیقتلر اونلرك نظرنده بربرلرینه تماميله مشابهدر . علمك قبول‌واعلان ایتدیکی میخانیکی قانونلره مخالف هیچ برحرکتی سبب اولین کائناته عطف ایتمزلر . بونلر معجزه‌یی وقوانین طبیعیه‌یه اللهك مداخله‌سنی رد ایدرلر .

بو عقلیه‌جیلكك خاصه‌سی دینی ، بوتون عناصر ممیزه‌سندن کیتدکجه تجرید ایده‌رك غایت قورو ، غایت مجرد ، روح بشرك میلانلرینی تطمین ایتمکدن زیاده عقل ومحاکمه‌یه موضوع تدارك ایتمکه قابلیتلی بر قاچ دستوره ارجاع و تنزیل ایتمکدن عبارت اولدی . دیکر طرفدن اللهك وارلغنی ، روحك ابدیتنی کویا عقلی بر صورتده اثبات دیمك اولان بو مطالعات ، بر بیطرف منقد نظرنده ، اوطاقنمق ایسته‌دکلری بداهت علمیه‌دن محروم ایدیلر .

بناءً علیه عصری عقلیه‌جیلكك دین ایله علم آراسنده‌کی مناسباتی تعیین و توصیف ایچون اوبژه‌قتیف و عقیدوی نقطهٔ نظردن باشقه بر نقطهٔ نظر آرامایه باشلامسی شایان حیرت کورولمه‌ملیدر .

پاسقال ، کندی مطالعات و دلائلنك عناصرینی وقوف

بشرك ، حياتك ، افعال وحركاتك شرائطنده ـ يعنى حدذاتنده نظر اعتباره آلنان وجودده دكل‌ده ذى شعور بر مخلوقك خواصنده ـ آرامشدر . پاسقال كلمه‌نك دار معناسيله عقلدن قلبى تفريق ايدر . قلب‌ده بر عقلدر . يعنى انتظام ورابطه‌در . فقط بالنسبه صوك درجه‌ده اينجه بر عقلدر . بونك خيال ميال فرق اولونه‌بيلن اساسلرى ، اوهندسى مفكره‌نك ساحهٔ شمولى خارجنه چيقار . بو يوكسك عقلك موضوعى بر طاقم تجريدات منطقيه دكلدر ، حقيقى وارلقلردر . بونك طلب وايجاب ايتديركى اثباتلرى نهايته واردیرمق بزم قوتمزك فوقنده‌در . چوق شكركه بومادى عقل بزده حقيقتك دوغرودن دوغرويه بر رؤيتى ايله ، قلبمزك ، سوق طبيعيمزك ، فطرت وطبيعتمزك متصف اولديغى بر كشف وانتقال خاصه‌سيله ، حدس ايله نمايان اولور ، كنديسنى بيلديرر . قلبك حدسلرينى استخفاف ايدوب‌ده يالكز هندسى مفكره‌نك محاكمه‌لرينى قبول ايتمك بر تضاد تشكيل ايدر. چونكه حقيقتده بزه فضا ، زمان ، حركت ، عدد مفهوملرينى يعنى علملرمزك تمللرينى ويرن شى قلب ياخود سوق طبيعيدر . محاكماته استنادكاه خدمتنى كورمك ايچون عقله قلب لازمدر . ايشته فضاده ابعاد ثلثه بولونديغنى قلب ناصل حس ايديورسه ، ضلالته صاپمادقجه ، بر اللهك وار اولديغنى‌ده اويله حس ايدر.

وسائط وقوفمزك تحليلندن حركت ايدن ، فكرلرمزك منشأنه باقه‌رق شموللرينه وقيمتلرينه دائر حكم ويرن ، پاسقال

طرفندن تطبيق اولونان و تنقيدى نامى ويريلن اصولى لوق واضح صورتده تعريف ايتمشدر . لوق ، ده‌قارتك ده اصرار ايتمش اولديغى بر فرقى نظر دقته صريح صورتده عرض ايدر: اصل وقوف ايله تصويب ياخود اعتقاد ، بر برلرندن آيريدرلر . ادعا اولونان شيئك حقيقتنى غير قابل رد و جرح صورتده اثبات ايدن دلائل بزده وارسه اوراده اصل وقوف موجوددر . الده‌كى دلائل بو طرزده دكلسه بزم اونلرى قبولمز آنجق بر تصويبدن عبارتدر. حالبوكه شوراسنه دقت لازمدر كه علم حقيقى بر طاقم وقوفلر آراديغى واكتساب ايتديكى حالده حيات عمليه همان تماميله عادى بر طاقم اعتقادلر اوزرينه استناد ايدر . اعتياد قوتى ، مسئله‌لرك قارا كلقلغى ، بر شى ياپه‌بيلمك ايچون چابق قرارويرمك مجبوريتى حقيقى وقوفى دكل ساده بر تصويب واعتقادى ، على العاده ، حكملرمزه براساس ياپار. مع مافيه سببسز حكم ايتمه‌يز . احتمالات اوزرينه ، وبالخاصه شايان اعتماد شهادتلره بناى فكر ايده‌رز. بناءً عليه ، معتقدات دينيه‌يى ، يالكز بر اعتقاددن عبارتدر ديه ناصل رد ايده‌بيليرز ؟ باخصوص بونلرك صحتنه بالذات الله تكفل ايتديكى جهتله مشروعيتلرى آشكار ديمكدر . معتقدات دينيه آراسنده حقيقةً وحى ربانى‌يه مستند اولان جهتلر تفريق ايديلير و بونلرك حقيقى معنالرينه واقف اولديغمزه امنيت كتيريليرسه ايمان دينى‌ده اصل وقوف قدر امين براساس تصديق تشكيل ايده‌بيلير .

کبار عالملرینه منسوب کیمسه‌لرك بو انجه و حر فلسفه‌سی قانتك عالمانه و درین مسلکنه منشأ خدمتنی کورمشدر. قانت عقلك تشکلنده و ایفای وظیفه ایتمسنده هم علمك هم دینك بوتون شرائط اصلیه واساسیه‌سنی بولور. عقل علمی بنا ایدر. بونی یالکز تجربه‌نك تدارك ایتدیکی عناصر ایله تشکیل ایتمز. بوغیر قابلدر. فضا، زمان، دوام، علیت مفهوملری کندی کندیلکلرندن فیشقیریرلر. بونلر اولمادن علمك وجود بولماسی محالدر. فقط معلوم عالمه حاکم اولان عقل نه‌دن یالکز بو عالمی طانیمایی دکل اونی دکیشدیرمه‌یی و کیتدکجه کندی طبیعتنك وکندی آرزوسنك برافاده‌سی شکلنه کتیرمه‌یی دوشونمسون؟ عقل یالکز نظری و سیرجی بر موقعده قالمایوب فعال، عملی وخالق برموقعه کچه‌مزمی؟ تأثیرینی یالکز ارادهٔ بشر اوزرنده دکل بو اراده‌نك مناسبتده بولوندیغی عالم خارجی ومادی اوزرنده‌ده کوستره‌مزمی؟ شبهه یوق که بویله براحتمال علمك دکل آنجق براعتقادك موضوعنی تشکیل ایده‌بیلیر. فقط بواویله براعتقاددرکه عقلك رأیی تماماً آلینیرسه اونی محق کوستریر، امر و ایجاب ایدر. عقل او قدر یوکسك وعلویدرکه اکر اونك حکمران اولماسی تأمین قابل ایسه بوکا چالیشمه‌مز ایجاب ایدر. بعض فکرلر بو وظیفه‌نك ایفاسی خصوصنده شاید تشکلاتمز اعتباریله بزم ایچون عملی صورتده لازم برر معاون ایسه‌لر او فکرلری قبول ایتملی یز. ایشته حریت، الله، ابدیت فکرلری نظری

معناده دکل عملی و اخلاقی معناده بویله برر الزم معاوندرلر. دین، عقلك ایشی قابل اجرا اولدیغنه دائر عملی براعتقاددر. بزم طرفمزدن برچوق سعی صرفنی وفداکارلق اختیارینی ایجاب ایدن بو ایشه بوتون قلبمزله کندیمزی ویرمه‌مز ایچون بویله براعتقاد لازم وضروریدر. بناءً علیه اخلاقی ودینی اعتقادلری قبول ایده‌جکز دیمکدر. یا اشیایی طانیمغه یاخود حرکاتی تنظیم ایتمکه چالیشان، بناءً علیه کاه نظری کاه عملی اولان عینی عقل، قانت نظرنده هم علمی هم اخلاقی تأسیس ایدر. بونلردن‌ده دین انبعاث ایلر. هر برینه کندی مالکانه‌سنده استقلاللرینی تأمین وبراساس مشترك ایله اولان مناسبتلری دولاییسیله هر برینی یکدیکرینه ربط ایلر.

قانتك ایده‌آلیست خلفلری نزدنده بو ارتباط دها تقویه ایدلمش ودها واضحلشدیرلمشدر. فیخته Fichte علمك تدقیق ومشاهده‌سنه عرض اولونان عالم حقیقینك اخلاقیت وعقلیت ایله طبیعی اوله‌رق مشبوع بولندقلرینی واساس اعتباریله بودنیانك بالذات مفکره‌دن عبارت بولوندیغنی، اونك، غیرشعوری برذکا حرکتی ایله اشیا و خیاله تحول ایلدیکنی و بو خیالی ملاحظه وتفکر ایده ایده کندی کندیسنی بیلمك مرتبه‌سنه واصل اولمق ایسته‌دیکنی اثبات ایتمك املنده‌در. آرتق عقل، عدالت، انسانیت کندیلرینه بر طاقم معرفتلرله یر بولمق وطبیعتك یرینه قائم اولمق ایسته‌ین یابانجیلر دکلدرلر. ایی و حر اراده، کندی کندیلکندن بر طاقم مادی نتایجه مالکدر. نامتناهینك بر شعاعی اولان

وجدان ، بودنیاده یاشادیغمز حیاتك اساسیدر . عقلك علیتدن بزی حصه‌دار ایدن دین ایله ، عقلك آثارینی مشاهده ایدن علم آراسنده‌كی مناسبت سماده‌كی بخارلرله ارضه قوۀ انباتیه ویرن صولر آراسنده‌كی مناسبت كبیدر .

هه‌غل نظرنده علم ایله دین ، انكشاف مفكره‌نك منطق صورتده بربرینی تعقیب ایدن ضروری بر طاقم « آن »لریدر. علم ، اشیا وموجوداتك بربرندن خارج قالمالری ، یعنی شعوردن وحریتدن محروم بولونمالری اعتباریله بر وقوفیدر . بو حال آنجق بر مرحله‌دن عبارتدر. «فكر» ، شخصی اولمق ومفكره‌نك ساحۀ فعله چیقماسنه چالیشمق ایچون بو مرحله‌دن كچمكه مجبوردر. خارجی ومادی وارلق عضویت بشریه‌دن عبارت اولان اك مغلق و مشوش شكلی آلتنده خصوصی بر انكشافه قابلیت كسب ایدركه بوكا تاریخ نامی ویریلیر . ایشته تاریخك وصف ممیزینی تشكیل ایدن اومنفعتلرك وارادەلرك چارپیشمه‌سندن ، او اضطرابه و شره قارشی مجادله‌دن ، او بر چوق وسائط اختراعندن ، او دائمی تجربه‌لردن ، او معنوی بر طاقم قوتلرك ایجاد و جمعندن انسانك ایچنده یعنی دنیاده یكی بر طاقم قدرتلر اویانیر و انكشاف ایدركه بونلرده شعور ایله حریتدر . بناءً علیه اولجه ماده‌دن عبارت اولان شیلر آرتق روحیله شیلر . شكل ، هیچ قیرلمه‌دن یاخود زائل اولمادن ، مفكره‌نك كیتدكجه حر وتام بر صورتده حیز فعله چیقماسی دیمك اولور .

فردیت ، عائله ، جمعیت بشریه ، دولت بو انكشافك اوان متعاقبه‌سیدر . جانلی مفكره‌نك اثری ممكن اولدیغی مرتبه‌ده صنعتده ، وحی الهی‌یه مستند دینده ، فلسفه‌ده نمایان اولور . فلسفه عادتا صنعتك ودینلرك احاطه ایتدیكی تمثاللردن قورتولمش حد ذاتنده دیندر .

هه‌غلك فلسفه‌سی نهایت تحلیلده ، اللهك دنیا ایچنده ودنیا واسطه‌سیله وجود بولدیغنی ، وكندی كندیسنی بیلدیكنی و بو شعور قصوایه بزلرك بر استنادگاه وحقیقت تشكیل ایتدیكمزی كورمكدن عبارتدر . حد ذاتنده علمده دینی هیچ بر شی یوقدر ، علم دینه بیگانه‌در . فقط فكرك باطنی و ضروری تكاملنی تعقیب ایدن بر فیلسوف ایچون علم ، وجودك ترقیسنده بر آندن باشقه بر شی دكلدر . او، فرقه وارمادن ، دها یوكسك بر درجۀ وقوفه و شعوره متوجهدر . تفكر ، اونك اشارت ایتدیكی استقامتی تعقیب ایده‌رك منطقاً دین و فلسفه‌یه واصل اولور . هر ایمان بر ذكا اولمق املنده‌در . علمده موجود بر ماده‌یه كور كورینه اعتقاددن عبارت اولان شی صنایع نفیسه‌ده ، دینده وفلسفه‌ده اساس اشیانك وقوفی ، حسی وافاده‌سی اولور .

ایشته ده قارتك عقلیه مسلكی كرك اوبژكتیف كرك سوبژكتیف استقامتلرده بو صورتله انكشاف ایتمشدر . بونك اوچنجی بر انكشافی نورلر فلسفه‌سی la philosophie des

lumières دنیلن شیدر . اون سکزنجی عصرده میدان آلان بوفلسفه ، تظاهراتنده پك فرقلی شکللر عرض ایدر . مع مافیه بونلرك هپسیده حسیاتدن آیری طوتولان ذکای صرفه‌یی ، واضح وبارز بیلکی‌یی ، علمی ، بشریتك سعادتی وتکملنی تأمینه کافی بولور . بوفلسفه فرانسه‌ده لامه‌تری La Mettrie ، محیط المعارفجیلر ، هلوه‌تیوس و هولباخ Holbach واسطه‌سیله باقونی ده‌قارته ربطایدر . بو برنوع تجربی حتی ماده‌جی برعقلیه مسلکی ایدی . معتقدات دینیه‌یه قطعیاً معارض بولونیوردی . بو مسلك علومك ترقیاتنی کمال شوق وتهالك ایله تبجیل ایتدی . ترقیات علمیه وفکریه‌نك طبیعی وضروری نتیجه‌لری کبی تلقی اولونان ترقیات معنویه و سیاسیه‌یه برنوع دینی اعتقاد نشر ایتدی . نورلرك (علملرك) مؤثریتنه قارشی بسله‌نن بو عالیجنابانه اعتمادی قوندورسه‌نك : « مفکرهٔ بشرك ترقیاتنك تاریخی تابلوسی » Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain نامنده‌کی اثری پك کوزل افاده ایدر .

*
* *

عقلیه مسلکنك مختلف شکللرینه معارض اولارق اون یدنجی عصرك نصف اخیرنده و بالخاصه انکلتره‌ده بر فلسفهٔ اخلاقیه تأسس ایتدی که طبیعت بشریه‌نك غیرعقلی عنصرینی ، حسیاتی ، سوق‌طبیعی‌یی ابتدائی واصلی وقعه اولمق اوزره قبول

ایدیوردی . شافتسباری Shaftesbury فلسفهٔ تفکر و ملاحظه‌یه طبیعتك وآهنگك یونانیلرده‌کی معناسنی قارشی قویه‌رق خیر اخلاقینك محکنی سوق طبیعی‌یه مستند بلا واسطه بر حس بدیعیده بولور . باتلر Butler بو وظیفه‌یی وجدانه ، هاچسون Hutchson حس اخلاقی‌یه ویریر . هامك Hume ریبی مابعدالطبیعیاتی ، عادتك والده‌سی اولان طبیعته اعتماد فعلنه منجر اولور . اونك اخلاقی انسانك انسانه قارشی حس ایتدیکی طبیعی محبته sympathie استناد ایدر . محبت علم اقتصاد متخصصلرندن آدام اسمیتك‌ده اساسی وقاعده‌سیدر . اسقوچیا مکتبی ، ــ فن جدله dialectique قارشی هر ساحه‌ده حدسك یاخود بلاواسطه تجربه‌نك رولنی وقیمتنی تأسیس واعاده ایتمك ایسته‌دیکندن ــ کرك نظری کرك عملی صورتده بزه ویردیکی اك صوك معلوماتدن دولایی حس سلیمی مدح واعلا ایدر .

روسونك اك باشلی برعاملی اولدیغی انقلاب اخلاقی شبهه یوق که سوق طبیعی‌یی تفکر وملاحظه‌نك فوقنه چیقاران قدیم طبیعتجیلك بو یکی تولدینه مربوط بولونیور . روسونك ١٧٥٠ تاریخنده ایراد ایتدیکی نطقك کوردیکی حسن قبول ، مدافعه ایتدیکی فکرلرك هرکسك قلبنده ذاتاً مبهم صورتده موجود اولدیغنه بر دلیلدر . روسو اوقودیغی کتابلردن یاخود فلسفی تفکراتندن زیاده ، حیات باطنیه‌سندن ، سجیه‌سندن ، دهاسندن کندیسی ایچون تجربه ایدلمش برحقیقت درجه‌سنده

واضح بر درس استخراج ایتدی که اوده شودر : حسیات حد ذاتنده مستقل ومطلق براساسدر . هیچ بروجهله وقوف فکری‌یه تابع دکلدر . بالعکس اووقوفه حسیات حاکمدر . اوصورتده که فکرلرمز اکثریا حسیاتمزی ایضاح ایتمک ومعذور کوسترمک ایچون صوکره‌دن اویدیردیغمز برطاقم منطق بنالردن ، روما- نلردن عبارتدر . بو نقطهٔ نظردن باقان روسو ترقی و مدنیت دنیلن شیئك حقیقتده اخلاقسزلق و خطادن عبارت اولدیغنه حکم ایتدی . چونکه مدنیتك تملی ، انتظام طبیعتك خلافی اولارق ، مفکره‌نك حسیات اوزرینه ، صنعی وجعلی شیلرك ایچدن کلن شیلر اوزرینه ، علمك اخلاق و عادات اوزرینه تفوقنه استناد ایدر . حین نشئتنده بشریته ، اساس حیات اولان طبیعت وسوق طبیعی رهبرلك ایتمشدی . بشریت صوکره شجر علمك ، ـ کندیسنی هرشیئه حکمران ظن ایدن مغرور ذکانك ـ میوه‌سنی یمکله کناه ایشله‌مشدی . تبدیل فکر ومذهب ایدوب ده طبیعتك یولنه عودت ایتمزسه آرتق محکوم ممات ایدی . هرشیده حسیاتك ، حدسك ، بلاواسطه حس وادراکك تقدمنی تأسیس واعاده ایتمك وبو اساس اوزرینه ذکانك استعمالنی تنظیم ایله‌مك چارهٔ سلامت ایدی ؛ اشیاده بر ترتیب و انتظام تأمین ایتمك بوصورتله قابل اولوردی . ذکا ایله متصف بر مخلوق آبدال و محدود بر حیوانه نه قدر فائق ایسه بوصورتله تأمین ایدیلن ترتیب اشیاده اوابتدائی جنته اوقدر فائق بولونه‌جقدی .

روسونك دین حقنده‌کی افکاری بو اساسلرك تطبیقاتیدر . الهیون کبی اونك‌ده همان‌همان عینی عقیده‌لری ادامه ایتمسی وخارجدن باقیلنجه دین طبیعیسنك فیلسوفلرك دین طبیعیسندن عادتا هیچ فرقسز بولونماسی حائز اهمیت دکلدر . روسوده یکی واساسلی اولان جهت بو افکاره کوستردیکی منابعدر ؛ بو افکاره اینانمه‌سنك و اونلری اظهار ایتمه‌سنك شکلیدر . بو فکرلر روسونك نظرنده آرتق محاکمه ایله ثابت اولان برطاقم مسائل دکلدر ، کندی فردی روحنك ایچندن کلن بر تظاهراتدر . اثرنده برراهب دییورکه : سزکله دلائله مستنداً مباحثه ایتمك، حتی سزی اقناعه تشبث ایله‌مك فکرنده دکلم . قلبمك ساده‌لکیله دوشوندیکم شیئی سزه ایضاح وارائه ایتمك بکا کافیدر . سوزلرمی دیکلرکن سز کندی قلبکزی تدقیق ایدیکز . ایشته بوتون ایسته‌دیکم بوندن عبارتدر . وجدانك بر طاقم افکار باطله préjugé ایشی اولدیغنی سویلیورلر . حالبوکه بن کندی تجربه‌مله بیلیورم که وجدان انسانلرك بوتون قانونلرینك خلافنه اولارق ترتیب طبیعتی تعقیبده اصرار ایدییور .

ایشته دین بویله ایلك ومستقل برمنبعدن چیقار کبی قلبدن، حسیاتدن ، وجداندن ، طبیعتدن انبعاث ایدر . غایه‌سی قلبك احتیاجاتنك تطمینی ، حیات اخلاقیه و معنویه‌مزك تخلیصی ، اداره‌سی و نجابت کسب ایتمسی‌در . بو اساسك وبو غایه‌نك خارجنده‌کی بوتون شیلر یالکز زائد دکل حتی مضردر .

بوفكرلرى ، موجود فكرلرله اولان تضادلرينى قوتله ارائه ايده‌رك وضوح وقطعيت ايله ادعا ودرميان ايتمك بيله مهم بر ايش ايدى . بوايشى برانقلاب حالنه كتيره‌ن شى ايسه‌اونى جانلانديران شوق وغلياندر . روسونك لسانى بوكا ترجمان اولمشدر. روسونك يازيلرى ساحهٔ فعله چيقمش مسلكى ايدى: غير قابل مقاومت حمله‌سيله طبيعت ايدى ؛ ايچدن كلن شيلر ايدى ؛ احتراص ، ايمان ، افعال وحركات ايدى . مفكره‌نك حكمران اولديغى برادبياتك ايچنه صالديرارق منطق، افكارى، وقعه‌لرى،محاكماتى، حرث فكرينك بوتون آلاتنى طردايديور ياخود كندى غايه‌سنه انقياد ايتديريوردى .

دينك بو تلقيسندن ايكى مهم نتيجه چيقمشدر .

وقوفدن قطعى صورتده آيرى ، مطلق وابتدائى براساس صفتيله حسياته ارجاع وبنا ايديان دينك آرتق علم ايله هيچ بر مناسبتى قالماليوردى . علم ايله دين بربرلرندن تماميله فرقلى برر لسان ايله تكلم ايديورلردى . بناءً عليه بربرلريله هيچ قارشيلاشمق تهلكه‌سى اولمقسزين الى نهايه انكشاف ايده‌بيلرلردى .

ثانياً ، مثبت وموضوع دينلره قارشى حسياتك عقلدن بوتون بوتون باشقه دورلو حركت ايتمسى ايجاب ايلردى . عقل ، دى قوروتمغه ، استنادكاهنى يالكز مخيله‌ده وحسياتده بولان اقسامندن تجريد ايده‌رك تحريات علميه وفلسفيه‌نك اك محقق نتيجه‌لرندن اصول دائره‌سنده چيقارلمش قليل‌المقدار

برطاقم افكاره ايندير‌مكه ميال ايدى . عقل جى فيلسوفلرك قبول ايتديكى الهيلك ، يعنى دينلرك يرينه قائم اولان بوضعيف وجليز شى بوصورتله وجود بولمشدى .

فقط حسياتك باشقه احتياجاتى ، باشقه منابعى ، باشقه جرشكارلقلرى واردر . اوده عقل كبى حتى بلكه دها زياده ابتدائى اولديغى ايچون نه‌دن افاداتنى علمك تصديق وقبول ايتديكى دستورلره انحصار ايتديره‌جكدى ؟ قلب ، طبيعتى اعتباريله خالقدر : اوندن طاشان حيات تشبيهلر و خياللرله ، تشارك افكار ايله ، خرافات ايله ، منظومه‌لرله انتشار ايدر . دينك تا قلبكاهنه وضع ايديلن و مستقل اولمق اوزره اعلان اولونان حسيات روسونك ، حسياتك حقيقى افاده‌سنى كوريورم ظن ايتديكى نقطه‌ده عقلى الهيلك مسلكنك بو متروكاتيله اكتفا ايده‌مزدى . دها ، حاضر برطاقم جمله‌لرى تكرار ايتمكله اكتفا ايده‌مز . ذى‌حيات مخلوق ايچنده غيرعضوى شيلر ياطرد واخراج اولونور ، يا تحول ايده‌رك كنديسى ده ذى حيات اولور . ايشته بوصورتله ، روسونك تصور ايتديكى كبى، حسيات يالكز فيلسوفلرك او منجمد ، ثابت دستورلرينك يرينه جانلى محصوللر اقامه ايتمكله قالماية‌جقدر. حكمران اولمغه باشلار باشلاماز، فلسفى مفهوملردن پك دها زنكين اولان عنعنوى اشكال وتمثاللره قارشى عقليه مسلكى اربابنك واصل اولدقلرى خصومتى بسله‌مه‌يه‌جكى ده آشكار ايدى . بوشكللر قلبه ومخيله‌يه خطاب ايدرلر .

ذاتاً منشألری‌ده اوراسیدر . قلب ، تأثیرلرینی تجربه ایتمه‌دن بونلری ناصل رد ایده‌بیلیر؟ روسونك اثرنده‌کی راهب دییورکه : « اعتراف ایده‌رم که انجیلك قدسیتی بنم قلبمه خطاب ایدن بر دلیلدر . فیلسوفلرك کتابلرینه او بوتون دبدبه‌لریله باقکز : انجیلك یاننده نه‌قدر کوچوك قالیرلر . بکا سوقراتی ، علمنی ومفکره‌سنی کوستره‌جکسکز . سوقرات ایله مریمك اوغلی آراسنده نه قدر مسافه وار ! سوقراتك حیاتی ومماتی برحکیمه لایق ایسه عیسانك حیاتی ومماتی‌ده برمعبوده لایقدر . »

روسونك اثری نه دینده نه سیاستده نه اخلاقده نه‌ده تربیه‌ده برنقطهٔ مواصلت تشکیل ایده‌مز . او برنقطهٔ حرکتدر. اوکا ملهم اولان فکرلردن دینك احیاسی کیفیتی میدانه چیقاجقدر .

بو احیا کیفیتنك الك ایی شاهد ومنادیسی شاتو بریاندر .. شاتو بریان روسونك حاکمیت حسیات اساسنه استناد ایده‌رك حیات فردیه و اجتماعیه‌یه یالکز طبیعی تسمیه ایدیلن دینك مبهم تجریداتی دکل قاتولیکلکك عقیده‌لرینی ، آیینلرینی ، عنعنه‌لرینی‌ده بوتون اوصریح و مادی شکللریله ادخال ایلر . شاتو بریان بوتفرعات وخصوصیاتی ـ صرف عقلی اساسلردن استنتاج ایدیله‌مه‌یه‌جکلری مطالعه‌سیله ـ زائد وبی‌لزوم علاوه‌لر عد ایتمز . دینك محتویات اخلاقیه‌سی قدر بو تظاهرات خار- جیه‌سنك بوتون تفرعاتی‌ده اونك الهی برمنشأئه مالك اولدیغنه

دلیل عد ایدر. چونکه بوتون بوتفرعات مخیله وذکایه چارپارلر، وجدان بشری جذب ومتأثر ایدرلر ، تسلیه ، تسکین ، تقویه وتهییج ایلرلر . اونك فکرینه نظراً بو کون تعقیب ایدیله‌جك یول نتیجه‌دن سببه کیتمك ، خرستیانلغك اللهدن کلدیکی ایچون ایی اولدیغنی دکل ، ایی اولدیغی ایچون اللهدن کلمش اولدیغنی اثبات ایتمکدر . چاك سسلرینك شعری برقضیهٔ منطقیه‌دن دها قوتلی بر دلیلدر . چونکه بو قضیه بزی لاقید براقدیغی حالده اوته‌کنی حس ایدر ویاشارز .

فقط ، دنیله‌بیلیرکه ، تأثیرات لطیفه وخیرکارانه‌سی بوقدر بلاغتله ایضاح ایدیلن بوتون بواعتقادلر ، بوتون بوعادتلر هیچ اولمازسه حقیقی و موجود برطاقم اشیایه تعلق ایدییورلرمی ؟ یوقسه آرزولرمزك وخولیالرمزك بوش برتطمیننDنمی عبارتدرلر؟ آشکارکه شاتو بریان ایچون بوسؤالك اهمیتی یوقدر . اونك ایضاحاتی خرستیانلغی عادتنك کوزللکی ، واعظلرینك دهاسی ، حواریونك و تلمیذلرینك فضائلی ایچون سودیریر . دها فضله برشیئه لزوم وارمی ؟ عشق حد ذاتنده برشأنیت ، شأنیتلرك احتمالکه الك درینی ، الك دوغروسی دکلمیدر ؟ عشقك ، حیاتك ، وارلغك شرائطیله توافق ایتمکدن عبارت اولان حقیقت، ادراکك تجریداتنده وجود بولان حقیقته نسبتله نه‌دن دها آز دوغرو اولاجق ؟

آز چوق واضح برصورتده تصور وافاده ایدیلن بوفکرلر

« رومانتیزم » نامی ویریلن حرکتی اداره ایتدی . بوراده یگانه قاعده حسیاتدر . انسان علوینك کندیسنه تعیین ایتدیکی غایه : حیاتدر ، یاشامق و حس ایتمك شعوریدر . بویله بر آدم صرف عقل عریانی علاقه‌دار ایدن تجریداتدن قاچار . کندیسنی روحی تیتره‌تن شعره ، احتراصه ، شوق و هیجانه ویرر . انسانك کندی وارلغی شعورینی شایان حیرت برصورتده تهییج و اعلا ایدن اضطرابلری ، آغلامه‌لری سور . مختلف اقوامه عائد ادبیاتلرك ، مختلف زمانلره تعلق ایدن تاریخك عرض ایده‌بیله‌جکی بوتون حیات افاده‌لرینه علاقه‌دار اولور ، مراق ایدر . اورته‌دن قالقمش دورلرك طرز تفکر و حسنی تکرار احیا ایتمك ، کندیسی اونلری یاشامق ایستر . روحنده نامتناهینك اضطرابنی اویاندیرارق وبسله‌یه‌رك روحنی بویولتن دین ایچون بر محبت مخصوصه‌سی واردر . مخیله‌سنك سطح مائلنی تعقیب ایدرسه ، خصوصی بر میل محبت ایله وحی ربانی‌یه مستند ادیانك مؤسسات مادیه و مثبته‌سنه دوغرو کیدر .

کندیسنی بویله حسیاته ترك ایتمکله علمه قارشی مخالف بر وضعیت آلمش اولمق تهلکه‌سنده‌میدر ؟ تام رومانتیك بر آدم بو مسئله‌یی بیلمز . ارباب علم تحلیل واستنتاج ایدر . فقط او یاشار ، ایناتیر وسور . علم اونك ایچندن بنلکنی ناصل چیقارابیلیر ؟

موجودات حقنده‌کی بو تلقی بالخاصه فرانسه‌ده مکتبلره وفلسفه‌یه عائد مطالعاتك کسب ایتدیکی شکل وطرز ایچنده نمایان اولدی . « انسانیات » humanités « وعلوم » ناملری آلتنده برطرفدن ذوق ، حس وروح تربیه‌سی ، دیکرطرفدن ریاضیات وقوانین‌طبیعت بیلکیلری بر برلرندن آیرلدیلرومتجرد قالدیلر . انسان ایله قلب وحیات ، طبیعته ومقانیزمه‌سنه فائق عد اولوندیغی مدتجه ادبیات هرشیئه کافی کلدکدن باشقه سائر خصوصاته تقدم ادعاسنه بیله قالقابیلیردی .

دیکر طرفدن ، برافلاطونده ، بر ده‌قارتده ، برلایبنیچده علومه اوقدر صیقی برصورتده مربوط اولان فلسفه‌ده‌تدریساتده صرف ادبی وحسی بر شکل آلیور ، شاتو بریانك فکرینه توفیقاً ، مسالکك قیمتنی نتیجه‌لریله ، تأثیرلرینك نجات‌بخش یاخود مضر اولماسیله اولچمکی قبول ایدییوردی . او قلاسیك عقل ومنطق نقطهٔ نظرینی ادامه‌ایتمکله مفتخراولماسی اعتباریله ، دین خصوصنده محترزداورانمقله برابر ، حقیقتده دینه میال بولونیور واحتیاطکارانه عقل‌جیلق شکلی آلتنده صاقلانان اورومانتیزم مسلکنك حسیاتپرستلکی اساسنی میدانه اوریوردی .

روسودن صوکره غایت قوت بولان فقط اوندن اول طبیعتی مجرد ، صرف فکری برنقطهٔ نظردن تلقی‌ایتمك مسلکنه معارض اوله‌رق ، یونانیلر کبی تلقی ایله‌مك یولنده‌کی حسك جانلانماسی صورتیله تولد ایتمش اولان انقلاب عظیم یالکز

فرانسه‌یه منحصر قالمامشدر. مختلف اوصاف ایله بوتون آوروپاده وقوعه کلدی . بالخاصه آلمان رومانتیزمنده پك خصوصی ومثمر برشکل آلدی . نووالیسك شو سوزلری بو حرکتك شعاری اولمق اوزره قبول ایدیله‌بیلیر : Die Poesie ist das ächt absolutReelle (اصل شأیت حقیقیه شعردر)

علم کلام علماسندن مشهور شلایرماخر Schleirmacher اون دوقوزنجی عصرك بدایتنده رومانتیك اساسنی دینك قلبکاهنه قویمشدی . شلایرماخره کوره نه ذکا نه اراده دینك مالکانه‌سنه بزی ادخال ایده‌مز . دین نه بر وقوفدر ، نه بردستوردر . دین برحیاتدر ، برتجربه‌در . بو حیاتك منبعی‌ده وارلغمزك اك درین قسمنده ، حسیاتده‌در . دین بیلکیسندن دینه کیدیله‌مز . دین بروقعهٔ ابتدائیه‌در .

ذاتاً هیجان دینی‌یی حس ایدن آدم ، حالت روحیه‌سنك سببنی واهمیتنی ذکاسیله ایضاح ایتمکه میالدر . حسیاتنك نتیجه‌ده کائناتك علت نامتناهیسنه قارشی برمخلوقك حس ایتدیکی ارتباط وتبعیت حسندن عبارت اولدیغنی کورور . بوحسیاتك کندیلکندن انکشافی ، تشعشعی : ایشته حیات دینیه . بونك نتیجه‌سی اولارق فردیت غلیان ایدر . حالبوکه بونی نه علم یاپه‌بیلیر نه اخلاق . بو ، تام وصحیح فکرلرله تمامیله افاده ایدیله‌مز ، چونکه غیر قابلدر . افاده ایتمك ایچون تمثاللر لازمدر . آنجق بو تمثاللرله پیش شعوره چیقابیلیر وشعورك هیجانلری بوتمثاللر

سایه‌سنده باشقه‌لرینه قابل سرایت حاله کلیر . عقیده تعبیر اولونان شی بوهیجانلرك موضوعنك ویا سببنك فکری صورت ذهنیه‌لرندن عبارتدر . بعضاً قلب ذکایه ولودیت ویره‌رك دهانك قوتیله درحال تمثاللر خلق ایدر . بعضاً موجود دینلرك اعاره ایتدیکی تمثاللری قوللانیر . فقط بونلری اویله مطاوعتکارانه آلماز . اونلره برحیات نفخ ایدر و بوصورتله اونلرده بر وصف دینی محافظه ایلر . عنعنات ، عقائد آنجق فردلرك حسیاتیله دائمی صورتده جانلاندیرلمق شرطیله برمعنایی وقیمتی حائز اولورلر .

فلان ویا فلان تمثال دینینك خلق وایجادینه ویا قبولنه علم هیچ برممانعت ایقاع ایده‌مز . علم‌ده بویله برتمثاللرله ادائه اصولندن عبارتدر . مفکره‌نك اشیایی آکلامق – یعنی بزم ایچون یتیشلمسی غیرقابل برغایهٔ کمال اولان وجود ایله تفکرك برلکلرینی حس وادراك ایله‌مك – یولنده‌کی مساعیسنی برطاقم اشارتلرله افاده ایدر .

شلایرماخرك فکرنجه وارلق وقوفدن مقدمدر . حقیقت ایله حیات بردر . حیات علویه‌نك ، حیات روح وحسك فیضان وغلیانی اك یوکسك حقیقتدر . دستور ، عقیده ، حرف ، شی ، ماده آنجق بوذکا فوقنده‌کی حقیقتك برتمثالی اولمق اعتباریله حائز قیمتدرلر .

رومانتیزمه تقابل ایدن دین تلقیسی آلمانیاده دها زیاده الهیاته ، فرانسه‌ده دهازیاده ادبیاته قاچه‌رق اون دوقوزنجی عصر اثناسنده احراز غلبه ایتدی . دین او زمان اساس اعتباریله

ذکایه دکل قلبه استناد ایدییوردی . دینك اساسلری ، دلیللری ، اثرلری واردی که علوی بر قدرت نامنه عقل بونلری قبول ایتمکه مجبوردی . واقعا اون یدنجی عصر عقل جلرینك پاصلانمش سلاحلرینی تکرار قوللانان یاخود عقل نامنه میدانه چیقان معارضلره کندیلری ده عقل نامنه قارشی قویمق اوزره یکیدن سلاحلر اعمال ایدن دین طرفدارلری ده موجود ایدی . فقط حیات مستقل بر علمه و مستقل بر عقله اهمیت ویرمه‌دن ، فلسفه ایله وجسمانی قوتلرله اتحاد و اشتراکی دوشونمه‌دن حقیقت دینیه‌یی بوتون کنیشلکی وخصوصیتی ایله بسط وارائه ایدنلرك طرفنده ایدی . مرغوب اولان ، میدان آلان شی قلب ، ایمان ، عنعنه کبی نفوذلرینه استنادایدن وروحی قوتلرك تأمین انکشاف وغلیانه چالیشان حر دین ایدی .

دیکر طرفدن‌ده علم ، دینی هیچ قاله آلمامغه آلیشمشدی . علم کیتدکجه دها واضح بر صورتده کندیسنی صرف اوبژه‌قتیف تجربه‌یه استناد ایدر ویالکز حادثاتك ارتباط مکنوزلرینی کشفه اوغراشیر کبی تلقی ایلیوردی . باشقه بر اساس اوزرینه تأسیس ایدیلن و بوتون بوتون باشقه غایه‌لره معطوف اولان بر طاقم مسلکلرك اوکا نه تعلقی واردی ؟ بو ایکی نقطهٔ نظر بر آدمك مفکره‌سنده عینی زمانده برلکده موجود اولابیلیرلردی . بربرلرینه هیچ قاریشمازلردی . عالم ، لابوراتوارینه کیررکن قناعت دینیه‌سنی قاپیده براقیر ، دیشاری چیقارکن صوکره اونلری تکرار طاقینیردی .

حاصلی ، اون دوقوزنجی عصر اثناسنده دین ایله علم آراسنده تأسس ایدن مناسبت قطعی بر آیریلق ، بر ایکیلك ایدی. علم ایله دین آرتق ، وقتیله یونان فلسفه‌سنده اولدیغی کبی ، عینی شیئك ، یعنی عقل الهینك ، غیر مساوی قیمتلرینه رغماً بربرینه مشابه ایکی افاده‌سندن عبارت دکلدی. اسقولاستیکلرده اولدیغی کبی بربرلرینه توافق و بربرلریله ائتلافی اثبات ایدیله بیله جك ایکی حقیقت معلومه vérités données ده دکلدیلر . عصری عقل جیلرك قبول ایتدکلری کبی آرتق علم ایله دین آراسنده مشترك بر کفیل ، عقل ، یوقدی . ایکیسی‌ده ، کندیلرینه کوره ، مطلق ایدیلر ؛ هر نقطه‌ده بربرلرندن آیری ایدیلر . اوزمان قبول ایدیلن پسیقولوژی علمنه نظراً روحك ایکی ملکه‌سی اولان ذکا ایله حسیات‌ده بویله بربرلرندن هر خصوصده فرقلی ایدیلر. ایشته علم ایله دین بو آیری ملکه‌لره تعلق ایدییورلردی. بو قارشیلقلی استقلال سایه‌سنده‌در که عینی بر شعورده دین ایله علم اجتماع ایده‌بیلیوردی. بربرینك ایچنه نفوذ ایده‌مین ایکی ذره فضاده ناصل یان یانه دوریورلرسه علم ایله دین‌ده وجدان بشرده یان یانه موجود بولونیورلردی. علم ایله دین بربرلرینك اساسلرینی تعمیق وتدقیق ایتمه‌مك ایچون صریح یاخود ضمنی صورتده آکلاشییورلردی . بربرلرینك مکتسب موقعلرینه قارشیلقلی رعایت ایدییورلردی . بو صورتله هر ایکیسی‌ده امنیت و حریت بولیوردی . ایشته زمانك شعاری بو ایدی .

برنجی قسم

طبیعت جیلك تمایلی

برنجی باب

اوکوست قونت ودین بشریت

آرتق غیر قابل اجتناب بر مواجهه

۱ — علم ودین حقنده اوکوست قونتك مسلکی - علم فکرینك تعمیمی وعلومك تشکیلاتی: علم وفلسفه - فلسفه ودین : دین بشریت.
۲ — اوکوست قونت مسلکنك تفسیری - سوسیولوژی ودین: دین سوسیولوژی‌یه نه علاوه ایتدی - قونتك مسلکنده فلسفه ایله دینك مناسبت منطقیه‌سی : دین فلسفه‌یی تکذیب ایدرمی ؟
۳ — اوکوست قونت مسلکنك قیمتی - دینك علمه ، علمك دینه ایقاع مشکلاتی - بشریت مبهم برمفهومدر - انسانك کندی فوقنه چیقمغه میلی : بو ، دیندر - پوزیتیویزمك داخلی تضادلری .

فکرلری دماغمزده ترتیب ایتمك، مجرد برمباحثه یوروتمك ایچون صریح وقطعی تعریفلر و تجاوز ایدیله‌مه‌سی غیرقابل تحدید حدود اشارتلری قدر موافق بر شی یوقدر . علم ایله دین ذکا ایله قلبه بربرندن قطعی حائل ایله آیرلمش ایکی بولمه ایچنده کبی حبس ایدیلنجه نزاع ایتملری ایچون هیچ احتمال قالمایوردی . هرایکی طرفك کندی مستفیداولدیغی وایستدیکی حریت واستقلالی

دیکر طرف ایچونده عینی صورتده قبول ایتمسی کافی ایدی . ایشته مفهومات عالمنده دین ایله علمك مناسباتی بو صورتله غایت قولایجه حل ایدیلیوردی. فقط حقیقت عالمنده ایش باشقه دورلو اولدی .

حقیقتده ، نه علم نه‌ده دین ، مالکانه‌لری نه قدر کنیش اولورسه اولسون ، صلاحیت وحرکاتلرینی اورایه حبس ایتمك فکرنده دکلدیلر . اوزمان مرعی ومعتبراولان : « قیصره عائد اولانی قیصره ، اللهه عائد اولانی اللهه ویریکز » حکمتنك مصدره‌سی، اوکا ویریلن معنایه کوره، یالکز، انسانده‌کی ملکات دینیه‌نك ملکات علمیه ایله هیچ مناسبتی اولمادیغنی قبول خصوصنه انحصار ایتمیوردی . اشیاده‌ده ایکی دنیا ، روح وماده ، جسمانی وروحی برر ساحه بولوندیغی وبونلرك هیچ برطرفده بربرلرینه قاریشمادیغی قبول ایدیلیوردی . بوفرضیه‌یك راحت برائتلافنامه اولابیلیردی. فقط بوموجود شأنیت دکلدی ، بو شأنیتك همان همان ضدی ایدی . انسانده قاب ایله ذکایی ؛ طبیعتده بدنلر ایله روحلری تفریق ایدن خط فاصلی نرده بولمالی ؟ بوندن دولاییدر که ، مستقل قبول واعلان ایدلدیکی ایچون انبساط وانکشافه دها زیاده حریص اولان دین، حریم قدسی شعوری کندیسنه دار بولدی ، عالم مرئی‌یی‌ده تسخیره قالقیشدی. دیکر طرفدن ، هر کون کیتدکجه دها پارلاقلاشان موفقیاتندن وموضوعنی، غایه‌سنی دها صریح صورتده فرق وحس ایتمکدن

قوت آلان علم ، بوتون شأنیتلر دنیاسنك كافهٔ اقسامی آرتق
كندی تدقیقات و تفحصاتنه كشاده اولدیغنی اعلان ایتدی .
یالكز بو تفحصاتك ، دەقارتك قاعدەسنه توفیقاً ، بسیطدن مركبه ،
قولایدن زوره ، بزجه بلاواسطه بیلینه بیله جك شیلردن بالواسطه
ایریشه بیله جكمز شیلره دوغرو صیرا ایله یورومه سی شرطنی
قبول ایتدی .

بونك اوزرینه ، نظریه ده اوقدر ماهرانه بر صورتده
برطرف ایدلمش اولان نزاع تطبیقاتده غیرقابل اجتناب اولمشدی .
دین مفكره لره وروحلره حاكم اولدیغی كبی بدنلره ده حكم ایتمكه
قیام ایلرسه علم ده بدنلر اوزرنده كی حكم ونفوذینی مفكره لر وروحلر
اوزرنده اجرایه تشبث ایدرسه بالضروره بر برلریله قارشیلاشیرلر .
بو اختلافك ناصل نتیجه لنه جكنی بیلمك مسئله سی حاصل اولور .

بر چوقلری ، شبهه یوق كه ، ماهرانه بر حسن اداره ایله ،
صلح وسكون تأمین ایدن بر ائتلاف تأسیسی اك ساده چاره
اولدیغی ظننده درلر . كندیلرینك عدم مراق یاصدیغی اوزرنده
راحتجه اویودقلرینه باقه رق اطرافلرنده یاپیلان و كندیلرینی
اویاندیرمق تهلكه سنی عرض ایدن كورولتودن شكایت ایدرلر .
هله برچوقلری بر سن توماسك ، بر دەقارتك ، بر مالبرانشك ،
بر لایبنیچك غایت یوكسك ذكالر اولدیغنی سویله یه رك بو متفكرلرك
اكتفا ایتدكلری دلائل ایله باشقه لرینك نه دن ممنون اولمادقلرینی
صوروشدیررلر واوقلاسیك ائتلافلرك دوشدیكی عدم رغبتدن

دولایی ، هیچ بر مانعه ایله ضبط ایدیله مین فكر تنقیدك ترقیسنه
قباحت بولورلر ، قیزارلر . فقط شعور بشرك متعاقب ادوار
آراسنده دائمی بر صورتده پایدار قالدیغی نظر تأمله آلننجه
كورولور كه بو ، فلان فلان كیمسه لرك ـ حتی مقدارلری نه قدر
چوق ، اقتدار ومعلوماتلری ایله نه قدر شایان دقت اولورسه
اولسون ، ـ اعتیادات فكریه لریله قاریشماز . شعور ، تجربه نك
كتیردیكی مختلف فكرلرك تنظیمی ، بناءً علیه بر برلریله مواجهه سی
دیمكدر . شعور بو فكرلر آراسنده بر ائتلاف ، بر آهنك
تأسیس ایتمك ایچون صرف اولونان غیرتدر . بو مقصدله یا او
فكرلری بر برینه اویدورور یاخود بعضیلرینی قبول ایله دیكرلرینی
طرد واخراج ایدر . بونك ایچوندر كه علم ایله دین قارشی قارشی یه
اخذ موقع ایدرلرسه شعور ، كندی كندیسنی انكار ایتمه دن
بونلرك ایكیسنی ده هر هانكی بر صورتله برلكده ادامه ایدوب ایده ـ
میه جكنی بیلمك ایچون ار كچ بونلری بر برلریله مقایسه ایده جكدر .

ضرورت كسب ایدن بو تفكر وملاحظه ایچنده ، آشكاردر كه ،
شعور وقتیله بویوك بر آدم طرفندن سرد ایدیلن فلان ویافلان
مسلكدن ملهم اولا بیلیر . فقط یاپه جغی شی یالكز ملهم اولمقدر .
یوقسه او مسلكلری ساده جه احیا وقبول ایتمك دكلدر . چونكه
اوندن صوكره حادث اولان بویوك بویوك انقلابلرك میدانه
یكی بر عنصر چیقارمامش اولماسی و بو عنصرك وضعیتده بر تبدل
ایجاب ایتمه مسی پك احتمال خارجنده در .

اون دوقوزنجی عصرك اورته‌لرینه دوغرو علم ودین ایله اوغراشمغه باشلامش اولان متفکرلرده عمومیتله علم ایله دینك بویله ضروری بر مواجهه‌سی حسی نمایان اولور . بو متفکرلر دها زیاده طبیعتجی یاخود دها زیاده روحجی بر تمایل tendance spiritualiste ارائه ایتدکلرینه کوره ایکی قسمه آیریلابیلیرلر. طبیعته تمایل ایدنلرك الك باشنده اوکوست قونت کلیر.

١

علم ودین حقنده اوکوست قونتك مسلکی

اوکوست قونتك مسلکی علمدن دینه دوغرو، فلسفه‌دن کچه‌رك، بر اصول داخلنده یورومکدن عبارتدر. بو ترقی بر اصولی تعقیب ایده‌رك وقوعه کلمشدر . استحصال ایدیلن نتیجه‌لرك قیمتنی، معناسنی او اصول تعیین ایتمشدر . ایشته اوکوست قونت بو اصوله « مثبت » نامنی ویریر . بوتون مسلکه وبالخاصه اونك تتوج دینیسنه اوکوست قونت پوزیتیویزم Positivisme نامنی ویرمشدر . بو تعبیرك معناسی شودر : اولا ، قونت مفکرهٔ بشرك آنجق حقیقی احتیاجلرینی تطمین ایتمك املنده‌در . ثانیاً ، بو احتیاجلری تطمین ایچون چاره ووسائط اولمق اوزره کذلك حقیقی یعنی هم صحیح هم مفکرهٔ بشرله قابل ادراك وقایعه تعلق ایدن بر طاقم وقوف قبول ایدرکه بونلرك ده بزم حقیقی احتیاجلرمزه توافق ایتملری لازمدر. مفیدلك utilité وحقیقیلك réalité : ایشته بو ایکی تعبیر « پوزیتیف ـ مثبت » کلمه‌سنك محتویاتنی تماماً افاده ایدرلر .

بو ایکی وصفدن بر اوچنجی دها انبعاث ایدرکه اوده متعضو بر حالده بولنمقدر. چونکه انسانلرك بیلکیلری وحسلری حقیقی قاعده‌لرینه تابع اولمادقجه تعضو ایتمکه قابلیتلی دکلدرلر . اونك ایچون بونلر نه‌زمان هم غیرقابل مناقشه هم تك بر غایه‌یه توجیه ایدیلیرلرسه اوزمان قطعی بر مسلك واصول وجوده کتیررلر .

*
* *

مثبت بر مفهومك ایکی عنصری اولان «حقیقی» ایله «مفید»دن برنجیسی علمده موجوددر و یالکز اونده موجوددر . الهیات ومابعدالطبیعه‌ده بزه طبیعت اشیایی بیلدیرمك ادعاسنده ایسه‌لرده اورته‌یه خیالی بر بنا چیقاریرلر . بناءً علیه پوزیتیویزمك اساسنی علم تشکیل ایده‌جکدر . دائرهٔ اقتدار واطلاعمز داخلنده اولان بوتون شیلری منتظم بر اصول ایله ترتیب و بونلردن استفاده ایده‌بیلمك ایچون پوزیتیویزم بزه ویریلن بوتون شیلرك اصل علومك چرچوه‌لرینه کیره‌بیله‌جك صورتده پیش ملاحظه‌یه آلنمالرینی شرط قویه‌جقدر .

حقیقتده ، انسانلرك بوتون بیلکیلری شیمدیکی حالده بو شکل علمی‌یی حائز اولمقدن چوق اوزاقدرلر . ریاضیات ، علم هیئت ، حکمت طبیعیه ، کیمیا حقیقةً بر علم ایسه‌لرده بیولوژی [علم حیات] الهیاتك صاردیغی قونداقدن کندیسنی آنجق یکی صییرمغه باشلایور . بالخاصه انسانی اولان حادثاتك تدقیقی حالا علم فکرینه بیکانه اولان ادبایه ومورخلره متروکدر .

بناءً علیه هر شیدن اول علم فکرینی تعیین ایتمك وبو فکرك معلومات بشریه‌نك بوتون شعباتنه ناصل تطبیق اولونه‌جغنی کورمك اقتضا ایلر .

اوکوست قونتك بوراده تعقیب ایتدیکی اصول پك شایان دقتدر . اول امرده ، بروجه پیشین a priori مجرد بر اساس وضع ایدوب‌ده منطق سایه‌سنده بونك نتایجنه دوغرو یورومز .

مادی شیلردن ینه مادی شیلره دوغرو ایلریلر . مفهومات علمی اولان منطقدن حرکت ایتمز . دها شیمدیدن صورت قطعیه‌ده تأسس ایتمش حقیقی بر علم اولان ریاضیاتدن حرکت ایلر .

ابتدا ، ریاضیاتی بر علم عد ایتدیرن اوصافی تعیین ایله ایشه باشلار . صوکره بو اوصافی معلومات بشریه‌نك سائر اقسامنه علی حاله زورله تشمیل ایتمکه قالقماز . موافق بر طاقم تعدیلات ایله ، اصل دلیللرینی هیچ بوزمادن ، بیلینه‌جك شیلرك تعدد وتخلفنه اونلری اویدورمغه چالیشیر . ایشته بو اویدورمه کیفیتنه «تعمیم» généralisation ، «توسیع» extension نامنی ویریر. بناءً علیه بوتون بیلکیلرمزده عینی شکل فکری ایجاب حاله کوره دکیشمش اوله‌رق بولونه‌جقدر و بو صورتله علمده هم بر هم مختلف اوله‌جقدر .

اوکوست قونته نظراً ، ریاضیات ، شکل علمیسنی مثبت قوانینك یعنی ایکی معلوم حد آراسنده‌کی صریح وغیر متحول مناسباتك تحریسنه مدیوندر. بناءً علیه مناسب صورتله تعیین ایدلمش اولان بو غایه بوتون صنوف وقوف ومعلوماته تشمیل ایدلمك اقتضا ایدر . بو تعیین کیفیتی اجرا ایچون اولا : بیلنمسی مطلوب اولان شیده کندیسنی علمك قوانینی آلتنه ادخاله مساعد اوله‌جق بر جهت آرامالیدر . ثانیاً : بو قانونلری بیلنمسی مطلوب اولان شیئك طبیعت خصوصیه‌سنه اویاجق بر صورتده تصور وتخیل ایتملیدر .

بو اساسلره كوره قونت هر صنف علمه خاص اولان شكلی تعيين ايدر و « سوسيولوژی » دينلن يكی بر علمك نظريه‌سنه واصل اولور. غير عضوی طبيعتك حادثاتی حكمت طبيعيه و كيميا ايچون نه ايسه معنوی واجتماعی وقايعده بو يكی علمه قارشی او موقعده بولونه‌جقدر .

اساساً موجود اولان علملر حقنده‌ده او كوست قونت مهم بر معنای فلسفی يی حائز بر طاقم دستورلر كوسترير .

حكمت طبيعيه ، چوق زمان ياپديغی وجهله ، تدقيق ومشاهده‌سی غير قابل بر طاقم مؤثراته استناد ايده‌رك خوليا پرورانه ايضاحات ويرمكدن اجتناب اتمليدر . حكمت طبيعيه جداً بر علم اولا بيلمك ايچون حادثاتك نه كبی شرائط داخلنده نمايان اولدقلرينی كوسترمسی لازمدر وبو كافيدر .

بيولوژی ، حكمت و كيميايه متعلق علملره نسبةً اساسلی بر فرق عرض ايدر. بيولوژينك تدقيق ايتديكی قانونلر وظائفك و اعضالرك مناسبات متقابله‌لريدر . بو قانونلری كشف اتمك ايچون شبهه يوق كه حياتك كنديلكندن نشئت ايتديكی يولنده‌كی مابعدالطبيعيه‌يه عائد فرضيه‌يی بر طرف ايده‌رك حادثات حياتيه‌يی ماده‌نك قوانين عموميه‌سنه تابع ديبه تلقی اتمك اقتضا ايلر . چونكه بو حادثات حياتيه ماده‌نك ساده‌جه دوچار تعديل اولمش بر صورتلرندن عبارتدرلر . فقط ، ديكر طرفدن ، بيولوژی يی غير عضوی علملره تابع بولونديرمقدن‌ده اجتناب

اتمك اقتضا ايدر. غير عضوی علملرده مفكره بسيطدن مركبه دوغرو يورور. بو قاعده‌نك سببی هر علمك بهمه‌حال بو صورتله حركت اتمسی لازم كلديكندن متولد دكلدر ؛ او علملره تعلق ايدن صنف حادثاتده بسيط شيئك بزجه دها قولای قابل ادراك اولماسی ، مركبدن اول بزجه معلوم بولونماسيدر . حالبوكه ذی حيات وجودلر موضوع بحث اولونجه بونك عكسی واقعدر. بو ذی حيات مخلوقاتده هيئت مجموعه اقسامه نسبتله بزم ايچون دها قولای قابل تدقيق ، دها معلومدر . كائنات دائما بزم وسائط تدقيق و مشاهده‌مزك فوقنده قاله‌جغی جهتله كائنات فكری هيچ بر زمان « مثبت » وصفنه كسب لياقت ايده‌ميه‌جكی حالده بيولوژيده بالعكس تفرعات وتفصيلات بزم وسائط تدقيق ومشاهده‌مزك خارجنده‌در. موجودات نه قدر مركب ومغلق ، درجهٔ مكمليتده نه‌قدر يوكسك اولورلرسه بزجه او قدر چوق قابل ادراكدرلر. حيوان فكری نبات فكرندن دها صريحدر. انسان فكری‌ده ديكر حيوانلر فكرندن دها واضحدر . او صورتده‌كه بوتون بيولوژينك ضروری نقطهٔ حركتی بزجه يكانه بلا واسطه پيدا ايدلمش بر مفهوم اولان بو انسان مفهوميدر. ايشته ، علوم حكميه اقسامدن هيئت مجموعه‌يه دوغرو كيدركن بيولوژی ، فيزيك علملر كبی تدقيق و مشاهده‌يه مستند بر علم قاله بيلمك ايچون ، هيئت مجموعه‌دن تفرعات وتفصيلاته دوغرو يورومك مجبوريتنده‌در .

بيولوژى‌يه عائد علملرك شرائطنه توافق ايتمك ايچون مثبت اصولك بويله بر تحوله اوغراماسى ايجاب ايتديكى كورولونجه معنوى واجتماعى وقايعك تدقيقنه تطبيق ايديله‌بيلمك ايچون دها بويوك تحولاته اوغراماسنه حيرت ايديله‌مز . بو اصول ، اجتماعى وبشرى عالمك ظاهراً كندى كنديلكندن اوليور كبى كورونن حادثاتى و ظاهرى انتظامسزلغى ايچنده قانون طبيعى فكرينه موافق بر طاقم مناسبات تميز و تفريق ايتمكه حقيقةً قابليت كوستريرسه اوغراديغى تحولاته رغماً ينه مثبت عد اولونه‌بيلير .

ابتدا ، ذى حيات بر بدن كبى جمعيت بشريه‌ده بر موافقت consensus دن ، بر تساندن عبارت اولديغى ايچون مثبت اصول بوراده بيولوژيده‌كى عينى تحولاتى اكتساب ايده‌جك ، حادثات معنويه و اجتماعيه‌ده هيئت مجموعه‌دن اقسامه دوغرو يورويه‌جكدر . فقط سوسيولوژيده هيئت مجموعه فرد دكلدر . فرد بوراده بالعكس بر اعضا ياخود بر قسمدر . بوراده هيئت مجموعه جمعيت بشريه و ، برنجى درجه‌ده ، انسانيتدر . علم صفتيله انسانى وقعه‌لر تدقيقاتنك مادهٔ ابتدائيه‌سى ايسه جماعتجه مشترك collectif وقعه‌لردر .

فقط بو قدرله بيتمز . هر علمده ياپلماسى ايجاب ايدن ، فقط آشاغى درجه‌ده بولونان علملرده بويوك بر اهميتى حائز اولماميان بر فرق بوراده غايت اساسلى بر مسئله‌در . اوده ستاتيك statique و ديناميك dynamique تفريقيدر . ستاتيك ،

عضويت اجتماعيه‌يى ، شرائط موجوديتى ايله اولان مناسباتنده تدقيق ايدر وانتظام نظريه‌سنى ياپار . ديناميك الك خالص بر حادثهٔ بشريه اولان ترقى‌يى قانون شكلنه كتيرير .

جمعيت بشريه‌يه تطبيق ايديلن ديناميك هيئت مجموعه‌دن تفرعاته واقسامه دوغرو يورويه‌رك اولا انسانيتك ترقئ عموميسنى تعيين ايده‌جكدر . بونك ايچون ، بو مقصده اويغون بر طرز تدقيق و مشاهده استعمال ايديله‌جكدر كه اوده تاريخ عمومى تدقيقاتيدر . بو تدقيقاتك موضوعى جماعتجه مشترك حادثات بشريه‌در . خارجدن تدقيق و مشاهده‌سى قابل بولونانلر ، كلمه‌نك صريح وقطعى معناسيله يكانه وقعه عد ايديله‌بيله‌جك اولانلر بونلردر . بو وقايعك تدقيق وملاحظه‌سندن مختلف ادوار تاريخيه‌يه اوصاف مميزه‌لرينى ويرن اوصاف عموميه‌يى استخراج ايلر . مع مافيه عمومى تاريخ يالكز باشنه سوسيولوژى‌يى تأسيسه كافى دكلدر . طبيعت بشريه‌ده فطرى اولان اساسلى ودائمى تمايلاتك وقوفى ايله برلشيرسه ايجاب ايدن ديناميك قانونلرينى بزه تدارك ايده‌بيلير .

اوكوست قونت بو جهتده يالكز بر نظريه‌جى كبى محاكمات يوروتمز . بو اصوله توفيقاً ترقيات بشريه‌نك قانون اصليسنى كشف ايتدم فكرنده‌در . بوكا « اوچ حال قانونى » La loi des trois états نامنى ويرير . انسانلر ، اوكوست قونته نظراً ، ابتدا الهيات فكرلرينه تابع بر حالده‌درلر . صوكره بو حالدن

مابعد الطبیعه فکرلرینه تابع بر حاله کچرلر ، اوندن صوکره ده مثبت فکرلره تابع حاله انتقال ایدرلر .

ایشته بوصورتله علم مفهومنك هم اساسی تعیین اولونور ، هم بیلنه‌جك شیلرك تعدد و تخالفنه بو مفهوم توفیق ایدیلیرسه بزجه قابل ادراك اولان ، بزم ایچون وار اولان هر شی موضوع علم اولابیلیر .

* * *

فقط پوزیتیویزم ، «حقیقی» اولان شیئی آنجق «مفید» ه واصل اولمق ایچون آرار . علومك تدارك ایتدیکی حقیقی وقوفلردن جداً مثبت اولان بیلکیلره ناصل یوکسلملی ؟

فلسفه‌نك اصل رولی ایشته بوراده باشلار . « حقیقی » یی آرامه کیفیتی « مفید » ایله توأم اولابیلمك ایچون فلسفه‌نك « مفید » نه اولدیغنی تعریف و علمی بو استقامته توجیه ایلمه‌سی لازمدر . چونکه علم ایجاب ایدن ضابطه آلتنه کندی کندیلکندن کیره‌مز .

عمومی صورتده ، انسانیتك آرادیغی شی تلقیاتك و اراده‌لرك وحدتی ، آهنکی ، ارتباط و انسجامیدر . او وقته قدر کلیسا طرفندن تأمین ایدیلن بو آهنك ، اوکوست قونتك فکرینه نظراً ، انقلاب کبیر طرفندن کسر اولوندیغی ایچون تعقیب ایدیله‌جك غایه لایتزلزل ، قطعی یکی بر منظومهٔ ترتیب و تنظیم تأسیسی صورتیله جمعیت بشریه‌یی یکیدن احیا ایتمك اولمالیدر . بزی

نیچه‌سنه دوشورمك اوزره فرصت بکله‌ین بر خطا واردر که اوده بو آهنکی بر طاقم مؤسسات سیاسیه و دینیه ایله همان تأسیس ایده‌بیله‌جکمزی ظن ایلمکدر . واقعا بر طاقم مؤسساته لزوم واردر . فقط بو مؤسساتك بر تملی اولمق ایجاب ایدر . یتیشیله‌جك غایه فکری ، ساده‌جه صرف عملی بر فکر ، غیر کافی بر تمل اولور . فعلیات و عملیات ، کندی کندیسنه کافی دکلدر . هیچ آلیشمه‌دن ، قوللانیله‌جق وسائطی اولجه تدقیق ایتمه‌دن ، بردن بره بونك تعقیبنه آتلمق ایسته‌نیرسه غایه‌یه وارلماز . صنعت ایچون صنعت بر خیال خام اولدیغی کبی نظریه ایچون نظریه‌ده بر نخوتدن عبارتدر . انتظامده وصیراده اولان شی نظریه واسطه‌سیله صنعتدر .

ایشته بوندن دولایی فلسفه‌نك ایشه مداخله‌سی ضرورت کسب ایدر . ساده « عملی » کافی کلسه ایدی هیئت اجتماعیه‌یی یکیدن احیا ایتمك ایشی هپ سیاسیونه ترتب ایدردی . اکر علم کندیلکندن هپ عینی نقطه‌یه توجه ایتسه ایدی جمعیت بشریه‌یی اداره ایتمك وظیفه‌سی علمایه تودیع اولونه‌بیلیردی . فقط بو احتماللرك ایکیسی ده عینی درجه‌ده یاکلش اولدیغی جهتله علمدن عمله کچمه‌نك شرائطی تعیین ایتمك ایچون خصوصی بر تحریات تأسیس ایتمکه لزوم واردر . بو تحریات ، فلسفه‌نك ایشیدر . اوکوست قونتده بوبك اساسلی بر نظریه‌در . بوسایه‌ده ، بشریتك سلامتی ایچون ازمنهٔ قدیمه‌ده‌کی حکمتك هم نظری هم عملی اولان چیفته وصفی احیا ایتمك فکرنده ایدی .

اوکوست قونته نظراً فلسفه‌نك بوراده کتیردیکی فکر ، اول امرده دوشونجه‌لرده ومفکره‌لرده منطقی بر انسجام تأمین ایدلمزسه حسیات ، افعال وحرکات بشریه‌نك معنوی وسیاسی هپ بر نقطه‌یه توجه ایده‌جکنی امید ایتمك بیهوده اولدیغیدر . وحدت فکریه ، وحدت معنویه و اخلاقیه‌نك شرطیدر . بناءً علیه « مفید » اول امرده وحدت فکریه‌نك کسب حقیقت ایتمسیدر . بو وحدتی تأسیس ایتمك فلسفه‌نك اصل غایه‌سیدر .

علملر هپ قانون طبیعی حقنده‌کی مثبت فکره کوره تأسس ایتمش اولدقلرندن کندیلرنده اویله تجانس واردرکه بالذات علم ساحه‌سنده توحیدلری قابل اوله‌جغنه دائر بر قناعت ویره‌بیلیر . فقط بو تهلکه‌لی بر ذهابدر . علملر ، تطبیق ایده‌جکلری اصوللرده مشابه اولمقله برابر بزم ایچون غایه‌لری اعتباریله بربرلرندن صورت قطعیه‌ده آیریدرلر . تعقیب ایده‌جکلری اصولی هپ بر انتخاب ایتمیوب ده بربرینه بکزه‌ین اصوللرله اکتفا مجبوریتنده بولونمالری موضوعلرك غیرقابل ازاله اولان تخالفندن و فرقلیلغندن ایلری کلمکده‌در . علم ، مفکرهٔ بشرك احتیاجی صفتیله برایسه‌ده ساحهٔ فعل وحقیقته چیقارکن بالضروره تعدد وتخالف ایدر . « علم » نامی ویریله‌بیله‌جك تك برشی نه واردر ، نه وار اولابیلیر . آنجق برطاقم علملر وار وهپ بویله برطاقم علملر موجود اولاجقدر . اوکوست قونت « فلسفهٔ مثبته

درسلری» Cours de philosophie positive نده آلتی دانه اساسلی علم تفریق ایدر .

انسانیتك وحدت فکریه‌سنی تأمین ایچون علمایه بل باغلامق دیمك که غیر قابلدر . اونلر بر عالم اولمق صفتیله بو غایهٔ علویه‌یه مغایر برطاقم تمایلاته مالکدرلر . بو عالملر اختصاص طرفنده‌درلر . حقیقتی پارچه‌لارلر ، بربرلرینی بیلمزلر یاخود استخفاف ایدرلر . یاخود ، کندی تدقیقاتلرینك الاعلا علم اولدیغنه ذاهب اوله‌رق کندی اصوللرینی علی حاله دیکر علملرك کافه‌سنه قبول ایتدیرمکه قالقارلر . فرضا ریاضیون ، کندی ساحه‌لرنده اقسامدن هیئت مجموعه‌یه دوغرو یورومك صورتیله استحصال ایتدکلری موفقیته مغرور اوله‌رق ماده‌جیلکه مستند نقطهٔ نظرلرینی بیولوژی‌یه وسوسیولوژی‌یه ادخال ایتمك ایستیورلر . حالبوکه بو علملر بالعکس هیئت مجموعه‌دن تفرعاته دوغرو یورومك مجبوریتنده‌درلر . ریاضیونك هم دار ، هم مستبد واستیلا جویانه هم آنارشیست اولان روحلری انسانیت ایچون اك بویوك مصیبتدر .

بوکا شونی‌ده علاوه ایتمك ایسترکه ، عالملر علمی علم ایچون ایلریلتمکه ، کشفیاتلری هیچ برشیئه یارامامسه‌ده اونلره قارشی حیران اولمغه ، هیچ معناسز شیلرده طفلانه برقطعیت آرامغه ، صنعتکارانه هنرلرینی کوسترمك ایچون بر سورو جعلی مسئله‌لر چیقارمغه میالدرلر .

بوتون بوسببلردن‌دولایی علم یاخود دها دوغروسی علوم ،

كندی كنديلكلرندن تعضوايده‌مزلر. تفكر بونلری ديشاريدن ترتيب وتنظيم ايتمليدر .

علملرك بلا واسطه واوبژقتيف صورتده توحيد وتركيبی غيرممكن اولديغی ايچون سوبژه‌كتيف برتوحيد وتركيب وجوده كتيرمكه چاليشماليدر . بو توحيد وتركيب عمليه‌سی اشيا نقطهٔ نظرندن دكل ، علوم واسطه‌سيله كندی خصوصی غايه‌لرينی تعقيب ايدن انسان نقطهٔ نظرندن ياپلمش اولماليدر . ايشته اوكوست قونت كنديسنك ايجاد وتأسيس ايتديكی علمك (سوسيولوژينك) ، علملرك اك صوكنجيسنك ، بو توحيد وتركيبك عناصرينی احتوا ايتديكی فكرنده‌در .

بووظيفه‌يی ايفا ايتمك ايچون سوسيولوژينك كوزی اوكنده اسكی دورلرك الهياتی برنمونه خدمتنی كورور . اوزمان الهيات سوبژكتيف براساس سايه‌سنده بوتون ذكالری توحيد ايدردی . فقط الهيات اوساسی مخيله‌دن آليردی . شيمدی ياپيله‌جق ايش الهيات متسبلرينك اثرينی يالكز وقعه‌لره وعقله استناد ايده‌رك تكرار اله آلمقدن عبارتدر .

ترتيب وتشكيل ايچون اساس : غايت اعلا براجتماعی مفهوم اولان انسانيت مفهوميدر . انسانيت ، فضا نقطهٔ نظرندن باقيله‌جق اولورسه آنجق اقسامی ايله يعنی فردلرله موجوددر . فقط زمان ايچنده پايدار اولان بركل كبی تلقی اولونورسه تظاهراتی فضانك ايچنده داغيتير .

علم فكری بالضروره اك بسيط علملردن اك مغلقلره دوغرو كيديله‌رك تعميم اولونديغی حالده علملرك تشكيلاتنی وجوده كتيرمك ايچون سوسيولوژيدن باشلايه‌رق دها آشاغيده‌كی علملره دوغرو اينمك ايجاب ايدر .

انسانيت مفهوميله اك ابتدا اجتماعی وقايع برترتيب واصول دائره‌سنه كيرر . فضا داخلنده داغينيق اولان بووقعه‌لر ماضی ايله حال واستقبال آراسنده‌كی تساند ياخود بربرندن انبعاث مناسبتی سايه‌سنده بربرلرينه ارتباط پيدا ايدرلر. حادثات بشريه‌نك بربرندن انبعاث وارتباطی ايكی سببدن نشئت ايدر . بونك بری خارجيدر : عنعنه‌در ، يعنی مكتسبات بشريه‌نك نسلدن نسله انتقاليدر. ديكری داخليدركه اوده تكمل ايچون موجود اولان مشترك سوق طبيعيدر . بقا وانتظام واسطه‌سيله ترقی فكری حادثات اجتماعيه‌نك براصول آلتنده جمع وتوحيدی ايچون اساس‌در .

بوفكر دها آشاغی طبقه‌ده‌كی علملری ، صيرا ايله بربرندن ديكرينه كچه‌رك ، تحت انضباطه آلمق ايچون قوللانيله‌بيلير .

او علملرك‌ده غايه‌سی و قاعده‌سی سعادت بشريه‌دن عبارت اولمق اقتضا ايدر . بوعلملر كنديلرينی انسانلرك انسانلر ايچون ياپدقلرينی هيچ برزمان اونوتماماليدرلر. بناءً عليه شرائط انسانيه‌يی اصلاحه خدمت ايده‌مه‌يه‌جك ، غايه‌سنده بشری اولمايه‌جق بوتون تصورات وتفكراتی برطرف ايتمليدرلر . قوانين طبيعی

یالکز سائقهٔ مراق ایله تدقیق ایتمه‌یه‌جکلردر . شعارلری : « برشیئه یارامق ایچون اولدن کورمك » دن عبارت اولاجقدر.

بو علملر یالکز هیئت اجتماعیه‌نك خیری غایه‌سنه معطوف اولمقله قالمایه‌جقلردر . آرالرنده غایه‌یی واسطه‌یه ربط ایدن مناسبات خصوصیه‌ده بولونه‌جقدر . یوقاری طبقه‌ده بولونان هرعلم آشاغی طبقه‌ده‌کی علملرك بحث و تدقیق ایده‌جکلری مسئله‌لری تعیین ایده‌جك و تحریاتك نه نسبت داخلنده ایلری کوتورولمسی لازم کله‌جکنی‌ده کوستره‌جکدر . بوکا مقابل آشاغی طبقه‌ده بولونان علملرك تأسیس ایتدکاری قانونلرده بلا تحدید یوقاری طبقه‌ده‌کی علملره قابل تطبیق اوله‌جقدر. برعلم کندیسندن آشاغیکی علملرك بولدقلری بوتون قانونلره تابع اوله‌جق واوکا کندیسی باشقه قانونلر علاوه ایده‌جکدر .

ایشته بوصورتله ، قوانین طبیعیه تمامیله مثبت بر استقامتده تعیین اولونه‌جقلر ، یعنی حقیقیلك نقطهٔ نظرندن اولدیغی قدر مفید اولمق نقطهٔ نظرینه‌ده تابع بولنه‌جقلردر . تنقید فلسفینك وقوف بشری محکوم ایتدیکی نسبیلك کیفیتی دوام ایده‌جکدر . فقط برحادثه‌نك شرط ظهوری دیکر برحادثه اولدیغی یولنده یالکز منفی و بی‌فائده بر معناده آکلاشلمایه‌جقدر . بوندن هر وقوفك انسانه نسبت ایدیلدیکی ، آنجق انسانك تکملنه دوغرودن دوغرویه یاخود اوزاقدن اوزاغه خدمت ایدن برآلت اولمق اعتباریله بر معنایی حائز اولدیغی آکلاشیله‌جقدر . بو مسلکدن

عظیم نتیجه‌لر چیقار : شاهانه برعلم عد ایدیلمك ایسته‌نیلن ریاضیات بونظریه‌یه کوره وقوفمزك سلسلهٔ مراتبنده الك آشاغی درجه‌یه دوشر .

ایشته سوسیولوژی علمنك وجود بولماسنی دائرهٔ امکانه چیقاره‌جق ترتیبات و تشکیلات بودر . بو تشکیلات انسجام ذهنی‌یی ، وحدت فکریه‌یی تأمین ایدرکه بو اولمازسه جمعیات بشریه‌نك احیاسی غیر قابلدر .

فلسفه‌نك دائرهٔ شمولی بورایه قدر کیدر. وحدت اخلاقیه و معنویه ایله وحدت سیاسیه‌نك کندی کندیلکلرندن وجود بولمالری ایچون یالکز بووحدت فکریه‌یه ایریشمك عجبا کفایت ایدرمی ؟ یوقسه بو وحدت قصوایی تأمین ایتمك ایچون انسانه یکی بر طاقم منابع ویرمك ، باشقه ماهیتده بر طاقم قوتلرك یاردیمنه مراجعت ایله‌مك لازمی‌در ؟

*
* *

فلسفه بو ترکیب وتوحید ایشی ایله مشغول اولورکن علومك تدارك واحضار ایتدیکی بر طاقم معلوماتی قوللانمش و بومعلوماتك شرائطی نه اولدیغنی دوشونمه‌مشدر. سوسیولوژیده انسانلر آراسنده وحدت فکریه‌یی تأمین ایده‌جك بر تشکیلات علوم اساسنی بولدی . فلسفه کندی غایه‌سنی تأمین ایچون اوغراشیرکن بو اساس ایله اکتفا ایده‌رك ، جمعیت بشریه‌نك نه‌دن دولایی موجودوپایدار بولندیغنی، اونك قوای محرکه‌سنك

طبیعتی واساسی نه اولدیغنی تحری ایده‌جك دكلدی . مع مافیه جمعیت بشریه‌یی یالكز نظری اوله‌رق دكل فعلاً احیا ایتمك ایسته‌ین انسانلر ایچون بو تحری الزمدر . علوم بر طاقم مواد ابتدائیه احضار وتدارك ایدر . فلسفه اونلری ترتیب وتنظیم ایلر . فقط بوتون بو ایش مجرد وشرطه معلق بر حالده قالیر. چونكه هیئت اجتماعیه‌نك علمك ترقیاتی دائره‌سنده موجود وپایدار قاله‌جغنی بزه كیم تأمین ایده‌بیلیر ؟

تاریخ بزه برطاقم تشكل ایتمش هیئات اجتماعیه‌دن بحث ایدر . بو هیأت اجتماعیه‌لری كیم وجوده كتیردی ؟ علم‌می ، فلسفه‌می ؟ تدقیق ومشاهده بزه كوستریبوركه بونلری وجوده كتیرن شی دیندر . سوسیولوژی موضوعنی وحكمت وجودینی دینك تأثیرات متمادیه‌سنه مدیوندر . دین اورته‌دن قالقارسه بو موضوع پایدار اولاجقمیدر ؟ سبب قالقنجه نتیجه موجود اولا بیلیرمی ؟

طبیعت بشریه‌یی پیش ملاحظه‌یه آلالم. ذكا، فطرت بشریه‌ده اجتماعی بر رابطه یاراتمغه یاخود بو رابطه‌یی محافظه ایتمكه قادر دكلدر . الك عالمانه ترتیبات فكریه آنجق خودكاملغی وتجرد وانزوایی تشكیلات آلتنه آلابیلیر . عمومیتله ، ذكا ، بر شی دوغورماز ، یالكز ترتیب وتنظیم ایدر ، اصول آلتنه قویار . یاراتان ، دوغوران شی قلبدر. عضویت اجتماعیه دنیلن بو خلق وایجاد قصوانك منشائنده قلبك اجرای تأثیر ایتمه‌سی لابددر .

قلب ، سوق طبیعی ایله ، طبیعت ایله ، صرف ساده وقعه ایله قاریشدیریلاماز . چونكه بزجه بلا واسطه معلوم اولدیغی شكلده طبیعت بشریه‌ده الك آشاغی درجه‌ده والك خودكامانه اولان سوائق طبیعیه ، محبت وحب غیر كبی دها نجیبانه اولان میلانلره حاكمدرلر . شبهه یوق كه خودكامانه سوائق طبیعیه كبی بو نجیبانه میلانلرده انسانلرده ابتداءً موجوددرلر . فقط او سوائق طبیعیه‌نك نه شدت وقوتنه نه ثبات ودوامنه مالك دكلدرلر. حالبوكه فردلرده‌كی سوائق طبیعیه‌نك مختلف استقامتلره معطوف اولان تأثیراتنه حاكم اوله‌رق حال اجتماعی‌یی تولید وادامه ایده‌بیله‌جك اولان شیلر یالكز بو محبت حسیاتیدر .

بناءً علیه ، هیأت اجتماعیه‌نك موجودیتی نه سوق طبیعینك نه‌ده ذكانك پایه‌مایه‌جغی بر حاله مربوط دیمكدر . انسانده‌كی میلان محبتپرورانه ایچون بریاردیمجی بولمق واومیلانی خودكامانه سوق طبیعی‌یه تفوق ایده‌جك صورتده تقویه‌ایتمك ایجاب ایدر. ایشته ادیان بومعاونتی ماضیده تأمین ایلمشلردر . ذكالرك اتحادی ایچون لازم اولان قلبلر اتحادینی دینلر ، كندیلرینه كوره ، وجوده كتیردیلر . دینلری افاده وتلخیص ایدن دستورلردن عبارت بولونان اسكی عقیده‌لر اورته‌دن قالقمغه محكوم اولسه‌لر بیله بوقدیم مؤسساتده‌كی اساس انسانی‌یی چیقارمق ومحافظه ایتمك الزمدر. جمعیات بشریه‌نك احیاسی ایچون ایجاب ایدن ایلك اساسی كذلك اصلاح واحیا ایدلمش اولان دین تأمین ایده‌جكدر .

بو احیا کیفیتی اجرا ایچون تعقیب ایدیله‌جك اصول اسکی عنعنوی دینلرده بولونان منفی وعقیم عناصرك ایچندن بر ظرف خدمتنی کوردکلری مثبت ، بشری ، غیرقابل امحا اولان عنصری بولوب چیقارمقدن عبارتدر . ایشته پوزیتیویزم بو صورتله تمام اوله‌جق واك یوکسك ذروه‌سنی مثبت دین تشکیل ایلیه‌جکدر .

دینلرك بوتون اوکرتدکلری شیلر ایکی عقیده‌ده خلاصه ایدیله‌بیلیر : بری الله ، دیکری لایموتلق . بو ایکی عقیده‌نك ایچنده‌کی مثبت محتویات نه‌لردن عبارتدر ؟

الله فکری ، انسانك حقیقی بر احتیاجنی افاده ایتمك اعتباریله ، عمومی ، بیوك ، ابدی بر وجود فکریدر. انسانلرك روحی بو وجود عمومی وابدی ایله مناسبتده بولونور. او وجود عمومی وابدی انسانلره کندیسیله برلشمك ، کندیسیله هم آهنك اولمق ایچون خودکامانه میلانلرینی ینمك اوزره لازم کلن قوتی نفخ ایدر .

لایموتلق حقنده‌کی مثبت فکر ، ایلره یعنی بو دنیاده اللهی وسائر انسانلری حقیقةً وجداً سونلره وجود الهینك حیات ابدیه‌سنده بر حصه ویرمك فکریدر .

حالبوکه پوزیتیویزم بو شرائطی حائز اوله‌جق حقیقی وقابل ادراك بر موضوع بولمقده مشکلات چکمز . بو ، بزدن اوزاقده دکلدر ، یانمزده‌در ، کندیمزده‌در : انسانیت .

انسانیت اکثریا صرف عمومی بر مفهوم اولمق اوزره تلقی ایدلمشدر . بویله اولورسه اسقولاستیکلرك تجریداتندن بری اولور ، بوش وجامد بر شکلدن عبارت قالیر. حالبوکه انسانیت کلمه‌سیله الیوم موجود اولان انسانلرك هیئت مجموعه‌سی‌ده آکلاشیله‌بیلیر . بو معناجه انسانیت بر شأنیت اولور . فقط الیوم موجود انسانلره ایسته‌دکلری الله ولایموتلق فکرلرینی انسانیتده بولدیره‌جق صورتده ناصل حاکم اولمالی ؟

انسانیت بزجه معلوم بو کنیش شکلیله اسقولاستیکلرك تجریداتندن ، فضا داخلنده موجود بر هیئت مجموعه‌دن ، بر انسان قولکسیوندن باشقه برشیدر . انسانیت زمان داخلنده بر تمادی واتصالدن ، بر تسلسلدن عبارتدر . انسانلرك ابی ، عالیجنابانه وابدی اوله‌رق بوتون یاپدقلری ، دوشوندکلری وحس ایتدکلری شیلردن ترکب ایدر. انسانیت فضا فوقنده بر وجوددر. فردلرك مبهم وموقت سعیلری صفوت ونزاهت کسب ایده‌رك ، تعضو وتشکل ایلیه‌رك بو وجودده طوپلانوب قالیرلر ، لایموت بر حیات ، صیانتکار بر تأثیر ونفوذ اولورلر .

بو صورتله آکلاشیلان انسانیت انسانلرك ایسته‌دکلری الله‌در: حقیقی ، عظیم وابدی بر وجوددر. اونکله بلاواسطه مناسبتده‌درلر؛ اونده وارلق ، حرکت وحیات بولورلر . عصرلردن بری بو وجودده طوپلانمش اولان قوای معنویه مخزننده قلبلرینه بیوك دوشونجه‌لر ونجیب حسیاتلر دوکولور . انسانیت وجود

اعظمدر که بزی کندی کندیمزك فوقنه قالدیرر ، تمایلات محبتپرورانه‌مزه تمایلات خودکامانه‌مزی ینمك ایچون محتاج اولدقلری فضله قوتی ویریر . انسانلر انسانیت ایچنده بربرلرینی سورلر وبربرلریله برلشیرلر .

کذلك ، انسانلر آرزو ایتدکلری لایموتلغی‌ده انسانیت ایچنده حقیقةً بولابیلیرلر . چونکه انسانیت کندی اصل ولنه موافق اولان ، کندیسنی دها بویوك ، دها کوزل ، دها ذی قدرت یاپمغه خدمت ایدن هرشیئ قبول وحفظ ایدر ، ایچنه آلیر . انسانیت حقیقةً وار اولان انسانلرك تفکرلرندن وحسلرندن وجوده کلمشدر ؛ دیریلردن زیاده أولولردن ترکب ایدر . بوأولولر شیمدیکی نسللرك متأثر ، فعال ومؤثر خاطره‌لرنده یاشارلر . دیریلرده تحریك ایتمکدن خالی قالمادقلری نجیب بر حس رقابت وغبطه ایله تأثیرلرینی کوستریرلر . بوحس غبطه تأثیریله انسانلر اواسکی بویوك آدملرله برلشمکه لیاقت کسب ایتمکه چالیشیرلر .

واقعا، بو الله شخصی بر الله اولامایه‌جغی کبی بولایموتلق‌ده اوبژقتیف بر لایموتلق دکلدر . پوزیتیویزم ، وحی الهی‌یه مستند دینلن ادیانده موجود او عقیده‌لری خیالی عد ایده‌رك رد وجرح ایلر . فقط اصل دین بوندن نه‌درجه‌یه قدر متأثر اولور ؟ او وحیه مستند دینلن دینلرك تصور ایتدکلری کبی محدود ، خودکام ، ایریشیله‌مه‌یه‌جك قدر یوکسکلرده ، کیف وهوسنه تابع بر الله بو تصویر ایتدیکمز شکلده انسانیت ایله

قارشیلاشدیریلیرسه نه قیمتی حائز اولور که بو انسانیت بوتون تمامیتیله هرکسکدر ، هرکسك وارلغنده مکنوزدر وبوتون اوعلویتیله اك حقیر بر آدمله بیله عینی شیدر . فضا ایچنده مادی صورتده پایدار اولمق ، زمان ایچنده وجدانلرده پایدار اولمغه نسبتله دها مهم بر شیمیدر ؟ قلب بشرك اك عزیز آرزوسی اولان روحلرك ابدیت ایچنده اتحادی املنی تحقق ایتدیره‌بیله‌جك شی اصل بو زمان ایچنده وجدانلرده پایدار اولمق کیفیتیدر .

طبیعت بشریه‌ده‌کی غیرقابل ازاله والزم سوق طبیعی‌یه محقق وقطعی صورتده تقابل ایدن بر دین وارسه اوده پوزیتیویزم یاخود دین انسانیتدر .

بو دین مجرد بر مفهوم دکلدر ، حیاتدر . حب غیرك وعشقك حقیقی بر انکشافیدر . فقط بو دینی حقیقةً اجرا ایچون تعقیب اولونه‌جق اصول صوك درجه‌ده حائز اهمیتدر . دینلرك‌ده موضوعی عشق ومحبت ایدی . مع‌مافیه او دینلر کوردیکمز او عنعنوی شکللر آلتنده آرتق محکوم زوالدر . چونکه شرائط موجودیت قانونه تبعیت ورعایت ایتمه‌ین هیچ بر مؤسسه برحیات قاله‌ماز . فلسفه ناصل مثبت ومؤسس اولابیلمك ایچون علمك آرقه‌سی صیرا کیتمك ایجاب ایدر وترتیب وتشکیل ایده‌جکی موضوع وماده‌یی ناصل اوندن آلیرسه دین‌ده ناقابل امحا بر حاله کلمك ایچون علمه وفلسفه‌یه استناد ایتملیدر . دین ، حقیقی و عقلی عالم ایچنده اجرای تأثیر ایتملی وحرکاتنك شرائطنی بو عالم ایچنده آرامالیدر .

اوده علم وفلسفه کبی مرکب concret دن مرکبه کیدر، مجرددن مرکبه دکل . پوزیتیویزمك بزی قورتاردیغی اوبوش بر اسقولاستیك جوهر مجردی اولان اویله نوع بشر فکری کبی مبهم و مجرد بر فکره استناد ایدن عامیانه ایلك و محبت بودینده یر بولاماز. بروجه پیشین، بر انسانیت ایلری یه سورمك، مابعدالطبیعی ، خودکامانه و انقلابکارانه براساس وضع ایتمك اولورکه بو تطبیق ایدیلیرسه الهیات دورینك ساحهٔ فعله ایصال ایتمك مزیتنی کوستردیکی قسمی فقط هر حالده مرکب انسانیت افاده‌لرینی محوه میال بولونه‌جقدر .

عشق بر فکر واسطه‌سیله قارشیسنده کنه ویریله‌من . او، اشخاص بیننده‌کی مناسباتدن وبالخاصه ارکك ایله قادین آراسنده‌کی مناسباتدن دوغار . اکر روحده یالکز منطقیونك تجریداتندن عبارت عاجز بر عشق مفهومی دوغماسی آرزو ایدلمزده جانلی ومؤثر برعشق اویانماسی وانکشاف ایتمسی ایسته‌نیرسه اومناسباتی اساس طوتمالیدر . ناصل علم فکرینك تعمیمی ، تشکل ایتمش علملرك اوصافنی ، تشکل ایده‌جك علملره بعض تصحیحات ایله تشمیل صورتیله وقوعه کلیورسه ، ناصل علملرك فلسفی صورتده ترتیب وتشکیلی کیفیتی درحال مفیداولان سوسیولوژیدن حرکت ایدیله‌رك غایهٔ اجتماعیه‌یه نسبتله برر واسطه کبی تلقی اولونان علومك درجاتنده صیرا ایله آشاغی‌یه اینمك صورتیله یاپیلیورسه قادین وارکك جنسلری آراسنده‌کی مناسبتدن طبیعتك

قانونه توفیقاً دوغان عشقده اکر ایلك موضوعندن کائناتك کیتدکجه دها کنیش ومشوش اولمق اوزره عرض ایده‌جکی مختلف موضوعلره تدریجاً ومنتظم بر اصول دائره‌سنده انتقال ایدرسه یاواش یاواش کنیشله‌یه‌جك وحقیقی وصفنی محافظه ایتمکله برابر عمومیله‌شه‌جکدر . عشق بوتون وسعتی وبوتون قدرتی ایله کسب حقیقت ایده‌بیلمك ایچون درت مرحله‌دن متعاقباً کچمك ایجاب ایدرکه بونلرده ایکی فرد آراسنده‌کی مناسبت، عائله ، وطن وانسانیتدر .

ایلك آلیشمه درجه‌لرینی کچه‌رك بو صورتله انسانیتی هم یوکسك هم حقیقی بر عشق ایله سوه‌جك اولورسه‌ق ایشته اوزمان ویالکز او زمان وجود اعظم بزم ایچمزده یاشار ، وارلغمزه حاکم اولور وبزی اداره ایدر . بو قدرت حاکمه‌نك مقاومتسوز تأثیری آلتنده طبیعتمز تحول ایدر ، حب غیر خودکاملغه غلبه چالار . هم جنسلرمزه قارشی اولان عشقمز، اللهدن کچمکله ، نظری ایکن عملی اولور ، جبری ایکن فوری اولور . الله قلبلرك رابطه‌سیدر .

*
* *

عشقدن بحث اولوندیغی زمان ، هر شی شأنیتدن عبارت اولدیغی ، صرف نظریه ایسه اهمیتسز بولوندیغی ایچون شأنیتی تولید وانکشاف ایتدیره‌بیله‌جك هیچ برشیئ اهمال ایتمه‌مك لازمدر. عنعنوی دینلرك روح بشرده حسیاته ومخیله‌یه مراجعت

ایتملری بیهوده دکلدی . حسیات ومخیله روحك تحریك ماکنه‌لریدر . فکرلر روحمزه آنجق خفیفجه تماس ایده‌بیلدکلری حالده حسیات ایله مخیله روحمزی اهتزازه کتیررلر ، اونی یاشاتیرلر . الهیات منتسبلرینك خطاسی ، شأنیت نظریه‌سنك فقدانی مخیله‌نك ایجادلریله تلافی‌یه واونلری برر شأنیت دییه قبوله قیام ایتمه‌لرنده‌در . فقط حقیقی علمك وحقیقی فلسفه‌نك متین قلعه‌سنه صاغلامجه یرلشمش اولان انسان ایچون آرتق مخیله‌دن قورقه‌جق بر جهت قالمامشدر . مترددو اندیشناك مابعدالطبیعه‌نك آچیقدن آچیغه مخیله‌یه ویره‌مدیکی رولی اوکا تحمیل ایده‌بیلیر . بر خیالك خیال اولدیغی بیلینیرسه ، حقیقتك یرینه‌قائم اولمغه قیام ایتدیکی زمان اونی لایق اولدیغی موقعه ایندیرمك ایچون مجهز بولونیلیرسه انسان اوکا آلداناماز . حالبوکه انسانلر اویله یاپلمشلردر که خیالی اولدیغی بیلینن شیلرده حقیقت عد اولونان شیلر کبی اوزرلرنده اجرای تأثیر ایدر . مخیله حقیقت ایسته‌مز . اشیای خارجیه‌یه بزم وارلغمزك انعکاسنی آرار . کندیسنه خوش کلن صور ذهنیه ایله مخیله بر کره صارصیله‌جق اولورسه بو حمله‌سنی قلبمزده ، اراده‌مزده کچیریر .

اونك ایچون ، پوزیتیویزم ، عقیده‌لرك برر حقیقت اولمالری ادعاسنی رد ایتدکدن صوکره ، خیاله مستند اولان او صنمپرستلکی دینك اساس عقلیسنه تابع بر یاردیمجی اولمق اوزره اعاده‌وتأسیس ایتمکدن قورقماز . حسیاتك مرکب وفعلی بر ترتیب وتنظیمنی

تأمین ایچون طبیعت بشریه‌یه اویغون بر واسطه اولمق اوزره فی الحقیقه بونلری یکیدن تأسیس ایده‌جکدر . چونکه ترتیب وتنظیم کیفیتی بوصورتله یاپیلمایاجق اولورسه جمعیات بشریه‌نك احیاسنك شرط اساسیسی اولان عمومی توحید وترکیب کیفیتی synthèse ساده‌جه بر فکردن عبارت قالیر .

اوکوست قونتك تأسیس ایتدیکی صنمپرستلك حقیقتده صرف شاعرانه بر شی اوله‌جقدر . معلوم موجودات طبیعته فرضیه شکلنده بزده‌کی کبی فعال وخیرکار برر اراده عطف واسناد ایدر . اکر طبیعت بر طاقم مقدر وکور قانونلرك افاده‌سندن عبارت قالیرسه انسانلر کندیلرینی سینهٔ طبیعتده پك یالکز ومنزوی حس ایدرلر. شوق وغیرت ایله، نشئه ایله حرکتده بولونه‌بیلمك ایچون انسانلر کندیلرینی آکلایان وتأیید ایدن دوستلرله محاط اولدقلرینی کورمك ایسترلر . بناءً علیه قوای طبیعتك آلتنده کندیلرینه مشابه‌وکندیلرینه محب بر طاقم موجوداتك بولوندیغنی تخیل ایتمك اونلر ایچون فائده‌لی اولور. قانونلری اتمام ایتمك ایچون اراده‌لر لازمدر .

بونك ایچوندرکه پوزیتیویست عبادتی یالکز قهرمانلرینك خاطره‌سنه مراجعت ایتمز . باشلیجه موضوعلری شونلردر : وجود اعظم یاخود انسانیت ؛ صنم اعظم یاخود ارض ، یاخود فضا . بواوچ شخصیت پوزیتیویزم دینك اقانیم ثلثه‌سیدر. قوانین طبیعیه‌نك کافه‌سی ده بویله ، مخیله‌یی علاقه‌دار ایده‌جك صورتده ، بر نوع مشرکلك دوری معبودی ایله تمثالی اوله‌رق ارائه ایدیله‌بیلیر.

٢

اوكوست قونت مسلكنك تفسيرى

ایشته دين ايله علمك مناسباتنه دائر اوكوست قونتك مسلكى . معمافيه بو مسلكك معناسى حقنده اتفاق موجود دكلدر .

بر چوق مفسرلر بونك ايچندن اصل مسلك دكلده اوكوست قونتده بر طاقم صميمى وتصادفى حسياتك افادهسى عد ايديله‌بيله‌جك اولان قسمك چيقارلمسى لازم كلديكنى وبو قسم چيقاريليرسه اوكوست قونتك دينندن يالكز - ذاتاً سوسيولوژيسنده موجود اولان - وقوف بشرك قاعدهسى واولچوسى اولمق اوزره انسانك وبالخاصه انسان اجتماعينك قاله‌جغنى سويلرلر.

برطاقلرى ايسه قونتك اثرنده دينى مؤسسه‌لرك ومسلكلرك فعلياتده بويوك بر ير طوتديغنه وبونلرك اصل فلسفى دينلن نظريه‌لردن قطعى صورتده آيرى بولوندقلرينه باقه‌رق دينه عطف ايتديكى معناى خصوصى‌يى تسليم ايدرلر . يالكز، مسلك دينيسى ايله مسلك فلسفيسى آراسنده بر رابطهٔ منطقيه بولونديغنى قبول ايتمزلر .

*
* *

اوكوست قونتك اثرندهكى قسم دينى ، سوسيولوژى ايله مقايسه ايديله‌جك اولورسه عجبا حقيقةً يكى بر طاقم اساسلر اورته‌يه قويبورمى ؟

كلمه‌لرله يولمزى شاشيرمايه‌لم ، ديبورلر . اوكوست قونت سوبژكتيف حاللردن ، حسياتدن ، قلبدن ، اخلاقدن ، ابديتدن ، ديندن بحث ايديبوراما حقيقده ظاهراً تصوفه قاچار كبى كورونن بو نظريه‌لرده موضوع بحث اولان نقطه تحريات علميه‌ده وحياتده اجتماعى وانسانى نقطهٔ نظرك مطلقا غلبه ايتمسى لازم كلديكى كيفيتيدر . اوكوست قونت اشيا نقطهٔ نظردن يعنى اوبژقتيف اوله‌رق وقوع بوله‌جق ترتيب وتنظيم علوم ايشنك محال اولديغنه حكم ايده‌رك توجه ايتديكى نقطهٔ نظره سوبژكتيف نامنى ويرمشدركه بوده علملرى صرف انسانك نقطهٔ نظرندن انسانك فائده‌سى ايچون ترتيب وتنظيم ايتمكدن عبارتدر .

كذلك ، اوكوست قونتك قلب ديديكى شى حب نفسه مقابل حب غيرى ، حس اجتماعى‌يى افاده ايتمك ايچون عنعنوى بر كلمه‌در . اوكوست قونته نظراً مابعدالطبيعه عالملرى عقلى تصورات وملاحظات شخصيه ايله عينى شى حالنه كتيره‌رك قيمتنى تنزيل ايتمشلردر . اوكوست قونت عموميتله عقله مقابل وضد بر كلمه اولمق اوزره قوللانيلان « قلب »ى مابعدالطبيعى نقطهٔ نظرك يرينه اقامه ايديلن اجتماعى نقطهٔ نظرى افاده ايتمك ايچون استعمال ايلر . مفكره‌نك قلبه تابع اولماسى سوزى اوكوست قونت نزدنده تحريات علميه‌يى ، حس اجتماعينك تحت تأثيرنده اجتماعى بر فائده استحصالنه خادم ايتمك وبو يولده تنظيم ايلمك معناسنى افاده ايدر .

اكر بويله ايسه اوكوست قونتك فلسفه‌دن اخلاقه ودينه كچمكله ياپيور كبي كورونديكي صيچرامه هيچ موجود دكلدر . حقيقتده ، اخلاقده ودينده سوسيولوژيسنده كندن فضله برشي يوق ديمكدر .

بو تفسير ، فيلسوفك دوشونجه‌سنه موافقميدر ؟

قونتك بالذات وقوع بولان بعض بياناتنه قيمت عطف اولونيورسه بومسئله پك چابق حل اولونور . چونكه قونت ١٨٤٥ تاريخندن صوكره اشيايي باشقه برمنظره آلتنده تلقي وآرتق اولكنه تماميله مغاير براصول تعقيب ايلمكده اولديغني غايت قوتله واصرار ايله تأمين ايله‌مشدر . برچوق يرده حياتنك تكاملندن ، اخلاقي بر انكشافدن ، ايكنجي بر وارلغندن بحث ايدر . اوليادن ومقدماتدن عبارت اولان فلسفهٔ مثبته Philosophie positive ايله پوزيتيويزمي ياخود دين انسانيتي بربرندن آيرير . هيئت اجتماعيه‌يي احيانك تكميل عناصريني يالكز بودين انسانيت احتوا ايتديكني سويلر .

فقط احتمالكه بالذات اوكوست قونتك بو شهادتي شبهه ايله تلقي اولونابيلير . اوكوست قونت ١٨٤٤ – ١٨٤٥ تاريخنده قلوتيد دوويه راست كلمشدي . اووقت قلبنده حصوله كلن انفلاق شديد محاكمه‌سني بلكه براز تشويش ايتمشدر . بوندن باشقه ، اوكوست قونت دلي اولمشدي . بودليلك آراصيرا نكس ايديوردي . خسته‌لغي ايسه حياتنك درين بر صورتده تشوش

ايتمسندن عبارت ايدي . اونك ايچون ، فلسفي دوشونجه‌لرينك انكشافنده حياتك تأثير حقيقيسني تعيننده شاشيرمش اولابيلير .

بناءً عليه ، اوكوست قونتك مسلكنك كنديسني تدقيق ايتمك ومختلف دوره‌لريني مقايسه ايله‌مك دها مناسب اولور .

فلسفهٔ مثبته درسلرينك نتيجه‌سي نظر ملاحظه‌يه آلنيرسه ، اوراده مثبت اصولك اساساً هيئت مجموعه فكريني تفرعات وتفصيلات فكرينه غلبه ايتديرمكه ساعي اولمق اوزره ارائه ايدلديكي كورولور [١] . ينه بواساسه توفيقاً ، فرد انساني صرف عادي برتجريددن عبارت اولمق اوزره تلقي اولونمقده‌در . فردي برشأنيت اولمق اوزره قبول ايدن و بوصورتله حال طبيعيه‌كي انسانك خودكاملغني تصديق وتشويق ايدن شي ، فرديتك اوج اعلايه چيقارلماسندن عبارت اولان مابعد الطبيعه ايدي . فلسفهٔ مثبته نظرنده هله فكري واخلاقي ساحه‌ده موجود حقيقي يالكز انسانيتدر [٢] .

ايشته فلسفهٔ مثبته درسلري بويله سويليور . فقط « مثبت سياست اصولي Système de politique positive » نك لساني بوندن بوتون بوتون فرقليدر .

قونت اوراده انسانيته خدمت ايدن بويوك آداملرك دائمي تأثيرلريني محافظه وتأمين ايتمك يوللريني آرار . بو آدملر عالم

[١] اللي يدنجي درس

[٢] اللي سكزنجي درس

فضادن زائل اولمقله برابر زمان ایچنده بر موجودیت صاحبیدرلر. بو معناجه بر وجود حقیقی تشکیل ایدرلر . بو وجود یکی قهرمانلر کلدکجه متصل بویومکده دوام ایدر . فقط بوراده بویوك بر خطایه دوشمکدن اجتناب ایتمك لازم کلیر . زمان ایچنده یاخود بزم سوبژکتیف تلقیمزجه وارلق کافی دکلدر . وجود اعظمك هر عضوی بالطبع اوبژقتیف وفضا داخلنده بر وارلق تضمن ایدر . بناءً علیه انسان صاغ ایکن انسانیته بر استنادگاه صفتیله خدمت ایدر، اولدکدن صوکره ده بر عضو اولمق اوزره خدمت ایفا ایلر . اولولرمزله یاشایه رق اونلری پایدار ایدن بزز . اونلرك عالی موقعلری ، مادی بر صورتده موجود اولمق ایچون بزم عبادتمزه احتیاجدن کندیلرینی مستغنی قیلماز . شبهه یوق که بر فردك قیمتی کندیسنده وجود اعظم طرفندن قابل تمثیل شیئك اهمیتنه تابعدر. فقط او آنده وارلغك حاملی فرددر . بو اعتبار ایله فرد ابدیتك الزم بر پارچه سیدر . حتی سوبژکتیف موجودیتنده بیله ، وجود اعظم ساده جه عمومی وشخصلردن مستقل اولمق اوزره دوشونیله مز. چونکه حقیقتده وجود اعظم اوبژقتیف بر طاقم عضولر یعنی فردلر واسطه سیله اجرای تأثیر ایتدیکندن بو عضولر آراسنده دنیامزده اوکا اك ایی خدمت ایدنلر فضا دروننده کی موجودیتلری نهایت بولدقدن صوکره اونك مشروع بر ممثلی اولورلر . بعض فردلره ، قهرمانلره قارشی کوستریلن عبادت بو صورتله دین انسانیت عبادتنك بر قسم اساسیسنی تشکیل ایدر .

دها بو حیات فانیده ایکن بیله بو بویوك آداملر وجود اعظمی بر نوع تشخص ایتدیردکلرندن حرمت وتعظیمه حال حیاتلرنده ده مستحقدرلر . یالکز ، بودنیاده اك ایی طبیعتلری بیله بوزان بر طاقم قصورلری ، عدم مکملیتلری ذهناً اونلردن آییرمق ایجاب ایدر [١] .

دینی مسلکك بورایه کتیردیکی یکی عنصر پك آشکاردر . مثبت فلسفه نك بیقدیغی فرد، پوزیتیویزم یاخود مثبت دین ایله تکرار اعلا ایدیلیور . سوسیولوژی وجود اعظم حقنده یالکز مجرد بر فکر پیداسی ایله اکتفا ایدیلیوردی . بو وجود اعظمك اوبژقتیف بر شرط موجودیتی ، شرط تأثیر و انکشافی اولمق اوزره فرد شیمدی الزم ولابد بر وظیفه ایفا ایدیور .

بناءً علیه سوبژه کتیف ، اخلاق ، قلب ، عشق ، دین تعبیرلری شیمدی دینی تلقیلرنده، سوسیولوژینك احتوا ایتمدیکی بر طاقم مفهوملری احتوا ایدیورلر دیمکدر .

سوسیولوژی، ملکات حسیه ملکات فکریه یه تفوق ایتمه یه جك اولورسه عضویت اجتماعیه مفهومنك آکلاشیله مایه جغنی مشاهده ایله اکتفا ایدیوردی . بو تفوق نه یه وابسته ایدی ؟ حقیقةً قابل اجرامی ایدی ؟ وبر کره وجود بولورسه محقق صورتده دوام ایده بیلیرمیدی ؟ سوسیولوژی بورالرینی بیلمیوردی .

[٢] Syst. de pol. posit; Statique sociale برنجی باب

شیمدی اوكره‌نیورزكه قلبده دینی سوق طبیعی دنیلن بر سوق طبیعی واردر. بوسایه‌ده انسان أولولرله برابر یاشایه‌بیلیر، اونلرك فضیلتلرینی تمثیل ایده‌بیلیر وبو صورتله خودكاملغنه غلبه چالمغه و، فعال صورتده، حس اجتماعی‌یی دویمغه قادر اولور. سوسیولوژی رابطهٔ اجتماعیه‌نك مجرد صورتده بر تصوردن عبارتدی. دین بونك حقیقت كسب ایتمسی اولیور. آنجق دیندر كه فردلرده یالكز كندیلرنده ویالكز كندیلری واسطه‌سیله موجود اولان بر هیئت اجتماعیه‌نك مؤثر وحقیقی استنادكاهلری اولمالری ایچون ایجاب ایدن تحولی، اهتدایی حصوله كتیریبور.

*
* *

بناءً علیه، اوكوست قونتك دین نظریه‌سنك، اصل فلسفه‌سی دنیلن قسمه نسبتله اورته‌یه یكی و باشقه بر شی قویمش اولدیغنی تسلیم ایتمك موافق حقیقت كورونور. فقط بوراده باشقه بر مشكلات نمایان اولور. مطالعاتنده مذهب دینیسنك خصوصیتنی و یكیلكنی پك افراط و مبالغه ایله تلقی ایتمه‌مش اولان قونت عجبا پك فضله حق قازانمش دكلمیدر؟ مذهب دینیسی فلسفه‌سندن اوقدر فرقلیدر كه حقیقت حالده اونكله هیچ رابطه‌سی قالمامشدر. بالعكس مذهب دینیسی مسلك فلسفیسنك ضدیدر ونهایت مثبت فلسفه‌نك صورت قطعیه‌ده محكوم ایتدیكی اوالهیات مذهبلرینه، انسانه بكزتمه مسلكلرینه رجوعدن عبارت بولونیور. عجبا بویله بر ادعا وارد اولامازمی؟

اوكوست قونتك ایلك وصوك یازیلرنده‌كی مسلكلر، اساسلر و دوشونجه‌نك عمومی استقامتلری بربرلریله مقایسه ایدیله‌جك اولورسه اوكوست قونتده فلسفه ایله دین آراسنده‌كی مناسبتك ساده‌جه بر تخلفدن عبارت اولمایوب صورت قطعیه‌ده بر تضاد تشكیل ایتدیكی حسی قولایجه پیدا اولور. بر طرفده مفكره‌نك اصولی، دیكر طرفده قلبك اصولی. بر طرفده علم فكرینك غایت موشكافانه بر اعتنا ایله اثباتی وتأمینی، بوراده ایسه الهام، حدس و صوفیه‌نك بلاواسطه وقوفی. اوراده حیاته، فعل و حركته، اجتماعی فائده‌یه قارشی حرمت و عبادت؛ بوراده ایسه حادثات بشریه‌نك اساس مدیری مرتبه‌سنه چیقارلمش قلب وعشق. هم‌ده یالكز مفكره‌دن و فعل حركتدن آیری بر عشق دكل، اونلرك فوقنده بر عشق.

ذاتاً، دنیلیوركه، بوتون بوفرقلر اوكوست قونتده وقوعه كلن حقیقی بر تحول و انقلاب علامتیدر. چونكه اوكوست قونت قلوتیلد دووویه راست كلدی. كندیسی‌ده اعتراف ایتدیكی وجهله بو اویله بر حادثهٔ حسیه اولدی‌كه اونی آلت‌اوست ایتدی. ایشته كوزه چارپان بوتضاد، بویله بر حادثهٔ حسیه ایله قونتك تحول ایتمسی زمانه مصادفدر. بومغناسز قادینه قارشی اوكوست قونتك بوتون حیاتنده حس ایتدیكی مرضی عشق فیلسوفك سوزلرینك نه‌دن دولایی دكیشدیكنی ایضاح ایتدیكی كبی دكیشكلكك اهمیتنی‌ده كوستریر. مثبت فلسفه مؤسسی ایله

قلوتیلد دو وو پرستشکارینك حیاتی ، اورته‌یه چیقاردیغی اصوللر ومسلکلر بربرلرندن تمامیله آیریدر ، منطقاً غیر قابل تألیفدر .

واقعا قونت متصل بونك عکسنی تأمین ایدر دورور . کندی عصرینه قالان بو بیوك ترتیب وتنظیم کیفیتنك افکارك هیئت مجموعه‌سی کبی حسیات بشریه‌یه‌ده شامل اولماسی ایجاب ایده‌جکنی ، افکارك ترتیب وتنظیمی بوکا تقدم ایتمسی وصرف ذکا اوزرینه استناد ایتمسی لازم کله‌جکنی ، فقط حسیاتك ترتیب وتنظیمی ایچون یالکز تفکرده دکل بوتون روحده باشقه براستقامت تعقیب اولنمسی اقتضا ایلدیکنی ادعا ایدر. بونی ده آنجق حقیقةً دویولان حس یاپه‌بیلیر . اوکوست قونت «مثبت سیاست اصولی» اثرینه آلفره‌د دو وینینك : «بیوك بر حیات نه‌در ؟ سن کمال طرفندن تطبیق واجرا ایدلمش بر کنجلك دوشونجه‌سی» سوزلرینی سرنامه اوله‌رق قیدایله اثرلرینه عطف ایتدیکی وحدت اصلیه‌یی غایت صریح صورتده ادعا ایتمشدر .

فقط بوراده‌ده فیلسوفك کندی حکمیله اکتفا ایده‌میز . چونکه بیوك متفکرلر ، موجودیت فکریه‌لرینك مختلف صفحه‌لرینی، بربرلرینه نه‌قدر ضد اولورسه اولسون، صوکره‌دن ترتیب وتنظیم ایتمکده، هم آهنك برحاله کتیرمکده پك ماهردرلر.

اوکوست قونتك ایلك سویله‌دکلرینی صوکره تکذیب ، فلسفه‌سنك اساسلرینی اتمام دکل انکار ایدوب ایتمه‌مش اولدیغنی آکلامق ایچون شخصنی واثرینی هیئت عمومیه‌سیله نظر ملاحظه‌یه آلمق ایجاب ایدر .

کوریورزکه اوکوست قونت یکرمی یاشنی هنوز کچمش بر حالده ایکن ، زماننك آدملری کبی ، هیئت اجتماعیه‌نك یکیدن تنظیم واحیاسی ایله مشغول ایدی . بو ایشه دوغرودن دوغرویه کیریشیله‌جك اولورسه بیوك برخطا ارتکاب ایدلمش اوله‌جغنی تقدیر ایدیوردی . چونکه بو مسئله باشقه بر طاقم مسائله تابع ایدی‌که اول امرده اونلری حل ایتمك ایجاب ایدردی . ۱۸۲۲ تاریخنده ، یکرمی درت یاشنده ایکن «هیئت اجتماعیه‌یی اصلاح واحیا ایچون لازم اولان مساعیٔ علمیه پلانی» نامیله کوچوك براثر نشر ایتمشدی . سوسیولوژیسی بوراده تخم حالنده موجوددر . اون سکزنجی عصرك «اخلاق وعاداتی قانونلر یاپار» دستورینه مخالف اوله‌رق ، مؤسسات اخلاق وعاداته ، بونلرده معتقداته تابعدر دیمك لازم کلدیکنی واضح صورتده کوریوردی .

تشبث ایده‌جکی مساعیٔ علمیه ونظریه اوکوست قونت ایچون بر غایه دکلدی . اونك حقیقی ویکانه غایه‌سی اجتماعی اصلاحات وتشکیلات ایدی . او مساعی‌ده بونی حاضرلامه‌نك ظاهراً دولامباجلی فقط حقیقتده لابد واسطه‌سی ایدی .

بو نظری مساعینك کندیسنی آنجق بر قاچ سنه مشغول ایده‌بیله‌جکنه شبهه یوق‌که قانع ایدی . قانت مابعدالطبیعه‌یه تنقیدکارانه کوچوك برمدخل یازمق ایسترکن کندیسنی قاپدیرمش، اون بر سنه چالیشه‌رق عقل صرفك تنقیدی Critique de la

Raison pure نی یازمشدی . قونتك‌ده باشنه بونك کبی بر حال کلدی. ابتدائی قسمنك تصور، تحریر ونشری ایچون اون آلتی سنه (١٨٢٦ - ١٨٤٢) صرف ایتدی .

بو اوزون تحریات اثناسنده فیلسوفك مفکره‌سی هیچ دکیشممش دکلدر . کرك کندیسنده کرك بشریتده تفکرك وحدتی تأمین ایتمك ایستیوردی . فقط بونك مادی بر پرنسیپ اعانه‌سیله مختلف وقوفلری اوبژه‌قتیف بر صورتده ترتیب وتنظیم ایتمك سایه‌سنده قابل اولامایه‌جغنی احتمالکه حیرتله کورمشدر . سلسلهٔ علومده ، تفرعات و اقسامدن هیئت مجموعه‌یه دوغرو یوروین علوم حکمیه و کیمیویه ایله هیئت مجموعه‌دن اقسامه دوغرو یوروین بیولوژی آراسنده آشکار بر بوشلق ، بر عدم اتصال واردر . صوکره ، بیولوژی فضا درونده ترتیب وتنظیم ایله اشتغال ایتدیکی حالده سوسیولوژینك قانون اصلی واساسیسی زمان داخلنده تمادیدر . بناءً علیه بونلر آراسنده‌ده بر بوشلق وار دیمکدر . هر علم ، مقدمکی علملرك اساساتنه حقیقةً یکی بر شی علاوه ایدییور . بونك ایچوندرکه علملرك بر اصول داخلنده توحید وجمعی مفکره طرفندن کندیسنه خاص بر نقطهٔ نظردن صرف سوبژه‌کتیف بر توحید وترکیب عملیه‌سی اولمق اوزره یاپیلیرسه قابل اجرادر . فلسفه بو ترتیب و تنظیمك علمیدر . بو ، تفکرك خصوصی بر فعالیتیدرکه حد ذاتنده بربرلرینه قابل ارجاع اولمایان بر طاقم بیلکیلری غایه‌نك وحدتی

ایله ، غایه وواسطه علاقه‌سی ایله یکدیکرینه ربط ایلر . فلسفه ، بو صورتله ، علومه قارشی غیر متجانس ، غیر قابل ارجاع وامحا بر شیدر .

اوکوست قونت علمدن فلسفه‌یه کچمك ایچون ناصل صیچرامغه مجبور قالدیغنی بیلدیکی ، وحدت فکریه‌نك آنجق بر توحید وترکیب وبو توحید وترکیبك‌ده موجود بر شی دکل بر فعالیت تفکردن عبارت اولا بیله‌جکنی آکلادیغی حالده ایلریده ناصل اولورده عملیاتی نظریاتدن ، اوبژه‌قتیف ، تحلیلی وبلاواسطه بر صورتده چیقارابیلیر ؟ اصل فکری عملی وظیفه‌یه ، سیاسی اصلاحاته آنجق تکمیل شرائطی تدقیق و اکمال ایتدکدن صوکره باشلامقدر . آکلامشدرکه هیئت اجتماعیه‌نك سیاسی اصلاح واحیاسنه چالیشه بیلمك ایچون مفکرهٔ بشرك عالملکدن فیلسوفلغه کچمسی لازمدر . عجبا دها باشقه شرائطه احتیاج یوقمی ؟ اورته‌یه یکی بر حدك ادخالنی ایجاب ایده‌جك یاخود بوکا مانع اوله‌جق بر سببك موجودیت ویا عدم موجودیتی حقنده قبل التدقیق هیچ بر شی سویله‌نه‌مز .

حقیقتده ، فلسفهٔ مثبته درسلری اصلاحات اجتماعیه‌نك شرائط اجتماعیه‌سنه دائر خصوصی تدقیقاتده بولونمقده اولدیغی ، بونك نتیجه‌سی اولدن کسدیریله‌میه‌جکنی حس ایتدیرر .

اوکوست قونت ملکات حسیه‌نك ملکات فکریه اوزرینه غلبه‌سی ، سوسیولوژینك ایجاب ایتدیکی عضویت اجتماعیه‌نك

تحقق ایچون الزم اولدیغنی صریح صورتده کورمکده‌در . بو غلبه وتفوقی ناصیل تأمین ایتملی ؟ مثبت فلسفه بو مسئله‌نك حلنی دینه عودتده‌می بولیور ؟ حالبوکه اوچ حال قانوننه نظراً بوشکل فکری آرتق آرقه‌ده براقلمش اولمق ایجاب ایدردی .

شوراسی محتاج بیاندرکه اوچ حال قانوننده الهیات ایله مابعد الطبیعه منحصراً وقوف نقطهٔ نظرندن پیش ملاحظه‌یه آلنمشدر. بونلرك بزه قوانین طبیعتی بیلدیرمکه غیرقادر اولدقلری اثبات ایدلمشدر . فقط شبهه یوق که الهیاتده دکل اصل دینده وقوفه دکل عملیاته تعلق ایدن مافوق ذکا بر عنصر وار ایسه بو عنصر ، اوچ حال قانونی قبول اولونسه‌ده هیچ بوزولمه‌دن پایدار اولا بیلیردی .

دها فضله‌سی وار : سوسیولوژی انسال بشرك ادوار مختلفه آراسنده تساندی فکری اوزرینه تأسس ایتمشدر . سوسیولوژی ترقی ایله انتظامك مناسبتنی کوسترمش ، ماضیدن آنجق مثبت مفکره و روحه قطعی صورتده مغایر اولان شیئی محو ایتمك ودکیشدیرمك ، ماضینك دها یوکسك بر حاله دوغرو توجهدن عبارت اولان هر شیئنی دیندارانه محافظه ایتمك لزومنی وضع ایلمشدر .

بناءً علیه علم ایله سیاسات آراسنه فلسفه‌یی وضع ایتدکدن صوکره اوکوست قونتك شیمدی‌ده فلسفه ایله سیاسات آراسنه دینی قویماسنه هیچ بر مانع یوقدی .

فلسفه ایله سیاسات آراسنه دینك وضع ایدلمسی ناصل اولدی؟ بونده اوکوست قونتك قلوتیلد دوووه‌یه قارشی حس ایتدیکی رابطه اجرای تأثیر ایتدی . بوراسی غیر قابل انکاردر . فقط برچوقلرینك بوکا عطف ایتدیکی معنا پك وارد دکلدر .

سویلن قادینك اهمیتسزلکی ، اوکوست قونتك پك حسی اولان مزاجی بو حادثه‌یی ایکنجی درجه‌ده اسباب آراسنه ایندیرمشدر . اون آلتی سنه دوام ایدن بر سعی فکری ایله تضییق ایدیلن حساسیتی ۱۸٤٥ ده عادی بر سبیك تحت تأثیرنده تهیج ایتدی . مسئله ، حدذاتنده پك آز فلسفی اولان بو حادثه‌دن قونتك ناصل بر معنای فلسفی چیقاره‌جغنی کورمکدر . بر طاقم فکرلرك منشأ تاریخلرینی کورمك متبحرلرك مراق و تجسسنی دعوت ایدر . فقط فکرلرك منشائی قیمتلرینی تعیین خصوصنده عمومیتله پك آز حائز اهمیتدر . بر هندسه مسئله‌سنی بردلی اثبات ایدرسه حقیقتنه خلل می کلیر ؟

اوکوست قونتك فکریه‌دن intellectualiste یاخود علمك حواریونندن اولمادیغنی اونوتمامق اقتضا ایدر . او ، پوزیتیویستدر . بو اعتبار ایله آنجق هم حقیقی هم مفید اولان شیلری قبول ایدر ، بو ایکی وصفی حائز اولان هیچ بر شیئی رد ایتمز . حادثهٔ دینیه‌یی ایشته بو معنا ایله مثبت بر شی اولمق اوزره تلقی ایتمشدر . حس وادراك ایتمك ، دوشونمك ملکه‌سی کبی انسانده دینی بر سوق طبیعی واردر . عشق بو سوق طبیعی‌یی

اظهاره کفایت ایدر . چونکه کندی کندیلکندن عبادته وپرستشه میالدر .

بودینی حس ، پوزیتیویزمك فکر عمومیسنك لزوم کوستردیکی وجهله ، وقوفلرك فکری بر صورتده توحید و ترکیبی کیفیته ربط ایدیله بیلیرمی ؟

شوراسنه دقت لازمدرکه فکری توحید وترکیب برکره اتمام ایدیلنجه ، یالکز سوسیولوژینك علم اولمق اعتباریله نظری بر صورتده تأسسی امکانی دکلده طبیعی هیئت اجتماعیه‌نك فعلاً تأمینی آرزو اولونورسه بر نقصان ، بر بوشلق میدانه چیقار . هیئت اجتماعیه موجود اولابیلمك ایچون فردلرده حب غیر حب نفسه غلبه چالمق اقتضا ایدر . فقط ذکا کندی باشنه بو ایشی تأمین ایده‌مز . مع مافیه حس ، اوطبیعی حالیله انتظامه قارشی یالکز لاقید دکل بلکه دشمندر بیله . فکرلری منتظم بر اصول داخلنده جمع وترتیب ایچون اونلری یکیدن دوشونمك ناصل لازمسه حسیاتی ده جمع و ترتیب ایچون اونلری حس ایتمك ایجاب ایدر .

ایشته فلسفه‌نك بوراده براقدیغی بوشلغی پوزیتیویست نقطهٔ نظرینه کوره آکلاشیلان دین دولدورر .

پوزیتیویزم مجرداتدن حرکت ایتمز . بناءً علیه انسان معین بر حسدن ایشه باشلایه‌جقدر . پوزیتیویزم نسبتله ساده اولان حقیقتلردن دها مغلق حقیقتلره دوغرو یوکسله‌رك توسع

و توافق صورتیله تعمیملر یاپار . یوکسلدیکی حقیقتلرده مجردات دکلدرلر . بناءً علیه انسان ارکك ایله قادین آراسنده هم طبیعی هم معنوی صورتده برکره جانلانان عشقی ، حقیقیلکندن برشی آزالتمادن تجلیلشدیره‌رك ، عائله‌یه ، وطنه ، انسانیته تشمیل ایده‌جکدر . غایه نقطهٔ نظرندن ، پوزیتیویزم واسطه‌لری ترتیب وتوفیق ایدر . بونك ایچوندرکه دین انسانیت فکری حسیاتی انضباط آلتنه آلاجق و اولمادیغی حالده ، هیئت اجتماعیه‌یه اسکی دینلردن اوبوش علم کلاملرله برابر موقتاً اورته‌دن قالقمش اولان بعضی حقیقی ومفید قسملری تکرار آلمغه مساعده ویره‌جکدر . حالبوکه عنعنوی دینلرده ایی ایله فنایی تفریق ایچون بر قاعده موجود دکلدی .

ایشته فلسفی جمع و ترتیب sistématisation کبی ، بو صورتله ، دینی بر جمع وترتیب‌ده یاواش یاواش وجوده کلیر . قونت بونی قلوتیلد دو وویه قارشی بسله‌دیکی حس عبادته ربط ایتمکدن خالی قالماز . « قلوتیلدجکم ، هیچ مثلی بولونمایان برسنه ظرفنده الك طاتلی بر طاقم حسیاتك براز کچ فقط قطعی انکشافنی سکا مدیونم . هر بریمزك محق مطالعات اخلاقیه‌مزله قابل تألیف هم پدرانه هم برادرانه بر صمیمیت قدسیه ، سنده بوتون شخصی جاذبه‌لر آراسنده احتمالکه هیچ بر قلبك بودرجه‌ده مکملیتله ساحهٔ فعله چیقارامادیغی اوشایان حیرت امتزاج شفقت و اصالتی بکا نفوذ ایتدیردی . بویله بر مکملیتك تکلیفسزجه

تماشاسی ، بن فرقنده اولمادن بیله ، حیات بشرك ایکیمز نظرنده کرك خصوصی کرك رسمی غایهٔ عمومیسنی تشکیل ایدن او جهانشمول مکملیته قارشی بنم منتظم بر اصول داخلنده‌کی شوق وغلیانمی تزیید ایتمك ایجاب ایلردی . بر برلریله متساند ، فقط یکدیکرندن مستقل وظیفه‌لر Fonctions آراسنده‌کی او کوزل آهنکی ایکیمزده پك جدی ووقور بر صورتده تصور ایده‌بیلیوردق . بریمز ، علم طریقی ایله ارککلرده فعال بر طاقم قناعتلر وجوده کتیرمك ایسته‌یوردی . دیکریمز ، بدیعیات طریقیله ، درین قادین حسلری انکشاف ایتدیرمکه چالیشیوردی . عینی وجهله الزم ایکی وظیفه‌که برینك دیکرینه هیچ حق تقدمی یوقدر » . [١] محدود فکرلی بر منقد اورته‌یه چیقوب ده بو استثنائی حرمت و تعظیمك اوزونلغندن دولایی مؤاخذه‌ده بولونماسون . « محبت حسیاتنك عکس العمانی تقدیر ایتمه‌سنی بیلن بوتون متفکرلر بوقدر صاف هیجانلری تصویره واحیایه صرف اولونان زمانه حرمت ایده‌جکلردر » .

ایشته اوکوست قونتك قلوتیلد دوویه قارشی محبتی بویله ایدی ؛ اونی کندی ترکیب وتوحیدی synthèse ایچنه صوقدی.

صنمپرستلکك احیاسنه کلنجه ، بو اوکوست قونتده کیتدکجه زیاده‌لەشن میدانه فعلی بر شی چیقارمق آرزوسیله قابل ایضاحدر . مخیله‌ده بر شائیتدر ، هم‌ده قوی ومؤثر بر شائیتدر .

[١] systéme de pol. posit. اتحاف .

هر شیئی ایجاب حاله توفیق ایتمك صورتیله محافظه ایدن پوزیتیویزم مخیله‌یی‌ده بر طرف ایتمز ، بوندن استفاده چاره‌سنی آرار . عقلك یاپدیغی ایشی مخیله‌نك بوزماسی ایچون اورته‌یه قویدیغی شیلرك بر حقیقت دییه قبول ایدلمه‌مسی کافیدر . افلاطونك عقلیه مسلکی ده عملیاتده فلسفه‌نك یاردیمجیسی اولمق اوزره خرافه‌یی قبول ایدییوردی .

مع‌مافیه قونتك بوراده بر سطح مائله کندیسی ترك ایتمش اولدیغی قابل انکار دکلدر . پوزیتیویزم چیفته بر اساسه استناد ایدییوردی : حقیقی و مفید . مسلکك مکملیتی بو ایکی حد آراسنده دوغرو بر موازنه ادامه‌سیله قابل ایدی . حالبوکه اوکوست قونت ابتدا مفیدی حقیقی‌یه تابع طوتدیغی حالده یاواش یاواش ، حقیقی‌یی مفیده منقاد بولوندیرمغه باشلار . اونك بو تکامل ذهنیسی قضا وتصادف اثری دکلدر . چونکه دها بدایتده حقیقی شیلری آنجق بر فائده استحصالی ایچون تدقیق ایتمکده اولدیغی اعتراف ایتمشدی . فقط شبهه یوق‌که کرك کرك مفیدی کرك حقیقی‌یی وآرالرنده‌کی مناسبتلری کوزلجه تعیین وتعریف ایتمکده بر طاقم مهم مشکلات واردرکه قونت بونلری کافی درجه‌ده پیش ملاحظه‌یه آلمامشدر .

۳

اوکوست قونتك مسلکنك قیمتی

بومسلکك قیمتی نه‌در؟ بوندن ناصل بر درس چیقارابیلیرز؟

اوکوست قونتك پوزیتیویزمی « انسانیت مفهومی اعانه‌سیله دین ایله علمك توحید و ترکیبی » صورتنده تعریف اولونابیلیر. علم ، انسانك احتیاجاتنه تطبیق وهپ بوغایه‌یه توجیه ایدیله‌جك اولورسه دینه منتهی اولور . یالکز دین ، علمك واسطه‌لرینی تدارك ایتدیکی غایه‌لره وصولی تأمین ایده‌بیلیر . دیکر طرفدن دین، موضوع عبادتی انسانیتده بولدیغی ایچون علمك دولاشدیغی عالم حقیقیدن خارجه چیقمه‌دن کندی ایشنی اجرا ایدر .

توحید و ترکیب ، عقلی ممنون و تطمین ایده‌بیلیرمی ؟

بومسلکده علمك غایت مشکل برموقعده قالدیغی پك چوق دفعه نظر دقته وضع ایدلمشدر . چونکه علم ، اجتماعی نقطهٔ نظردن فائده‌سی آشکار اولمایان تحریاته قویولمقدن یاخود عملی حیات ایچون کافی اولان حدودك خارجنه چیقمقدن منع اولوندیغی کبی کندی کندیلکندن پوزیتیویزمه دوغرو یورویه‌مدیکی زمانلرده‌ده بر طاقم کیفی فرضیه‌لره ، خیال ملعبه‌لرینه منقاد طوتولیور . قونت علمك منطقنی شو صورتله تعیین و تعریف ایدیور : « اخلاقی ، فکری و مادی احتیاجاتمزه اویه‌جق تلقیاتی بزه تلقین والهام ایچون حسیاتك ، اشاراتك وخیاللرك طبیعی صورتده اشتراکی . » حر و مستقل بر علم کیتدکجه عادتا

نظر شبهه ایله کورولیور ، بر دشمن عد اولونیور ! مادام که علم اختصاصه ، داغیتمغه ساعیدر ، دیمك که اساس اعتباریله آنارشی طرفداریدر دنیلیور . علمك اوبیهوده مراق وتجسسی ، اوغیر قابل تحمل کبر و غروری قیریلمق ایستر . علم حسیاته تابع و منقاد اولمالیدر . بو غریب بر افراطدر . فقط علمك وظیفه‌سی اوته‌دن بری اشیایی بزم کورمك ایسته‌دیکمز شکلده دکل کندی اولدقلری حال اوزره طانیمقدن وبناءً علیه قونتك ویرمك ایستدیکی انسانیلك صفتندن اونلری ممکن اولدیغی قدر تجرید ایتمکدن عبارت اولدیغی دوشونولورسه نه‌دن دولایی بوافراطه دوشولدیکی آکلاشیلیر .

اوکوست قونتك مسلکنده دین‌ده علم کبی مشکلات ایچنده‌در. واقعا اسقولاستیکده اولدیغی کبی بو مسلکده‌ده دین فلسفه‌نك حاکمی اولورسه‌ده بونك قیمتی یوقدر . چونکه ایچنه اویله کیزلی بر تمایل قونیلیور که بونی نه‌ازه‌بیلیور نه‌تطمین ایده‌بیلیور.

دین ، قلب بشر ایچون معزز اولان عشق الهی ــ که انسانلر آراسنده‌کی محبتك تملیدر ــ ایله لایموتلغه ایمان ــ که أولولرله اشتراك ومناسبتمزك ضمانیدر ــ حسلرینی بوتون تمامیتلریله محافظه ایتمك املنده‌در . قونت طبیعتمزك ذکا فوقنده‌کی یاخود سوبژه کتیف عناصرینك حقیقیلکی و قیمتی حقنده پك زیاده اصرار ایدر . حسیات بر « وقعه » دکلیدر . مخیله حواس وعقل کبی روح بشرك برقسمی دکلیدر؟ سوق طبیعیدن وبالخاصه

وارلغمزك غير قابل امحا بر تملنی تشکیل ایدن دینی سوق طبیعیدن دها حقیقی نه واردر ؟

فقط ینه طبیعتمزك بیلدیردیکی بر حقیقت اولان عقل ، قلبك بو غلیانلرینی دوردیرر . اکر اصل انسانیت یعنی فضا وزمان ایچنده معلوم وموجود اولان شکلده انسانیت وارلغك ووقوفك اولچوسی ایسه وجود اعظمك ابدیتی یالکز بر لاقیردیدن عبارت قالیر . اللهك بوتون شأنیتی الیوم بعض فردلرده بر طاقم انسانی وقعه‌لرك بر قوللقسیونی حقنده موجود اولان بر دوشونجه‌یه انحصار ایدر . لایموتلق حافظه‌یه ارجاع ایدلمش اولور .

اوکوست قونتك سوبژه کثیف کلمه‌سنه ویردیکی قیمتی تعیین ایچون بر چوق مناقشه ایدلمسی سببسز دکلدر . چونکه اوکوست قونت بونی کاه حقیقی بر شأنیت عد ایتمك ایسته‌مش کاه ایسته‌مه‌مشدر .

دوچار اولدیغی مشکلات قبول ایتدیکی پرنسیپدن نشئت ایدر . «انسانیت» ایکی معنالی بر مفهومدر . بر اساس اولین تشکیل ایده‌بیلمکدن اوزاقدر . خارجدن تدقیق ومشاهده اولونه‌بیلن مرئی بر آدم ، یعنی سائر بوتون وقایعه مشابه بر هیئت مجموعهٔ وقایع واردر . کذلك دوشونن ، آرزوایدن ، سون وآرایان باطنی بر انسان‌ده واردر . پسیقولوژی‌یی بر طرف ایتمه‌سنه رغماً اوکوست قونت بو باطنی آدمك وارلغنی پك کوزل ادراك ایتدیکی ایچون اونك انظار آمالی اوکنه بر عالم وقایع براقیر . دیکر طرفدن بو عالمك هر طرفنی

کوزلجه سد و تقویه ایده‌رك دیشاری چیقامامسنی تحت تأمینه آلیر . بو محدود عالم ایچنده حکمران اولمغی و اوراده سعادتنی بولمغی اوکا امر ایدر . فقط وقعه‌لرله فکرلر آراسنده ، معلوم حقیقتلرله خیالی احتماللر آراسنده تأسیس ایتدیکی مانعه حقیقی وجدی بر شی دکلدر . روح بشر دیمك دها ایی بر شی یاپمق ، باشقه بر شیئه تشبث ایتمك ، بو معلوم وموجود شیئك اوته‌سنه کچمك ، کندی کندیسنك فوقنه چیقمق ایچون یاپیلان غیرت دیمکدر . پاسقال ، انسان کندی کندیسنی نامتناهی صورتده کچر ، دیبوردی .

انسانی اشیانك اولچوسی یاپمق مابعد الطبیعه‌یه و دینه عائد تحریات و تدقیقات دوره‌سنی ابدیاً قاپامق دکل آچمق اولور . چونکه ، انسان نه‌در ؟ انسان کندیسنك بر مجموعهٔ وقایعدن ، بر شی‌دن ، بر معلومدن باشقه بر مخلوق اولدیغنه امینمیدر ؟

کوته ، فیلسوفلر بولوتلرك اوزرنده حکمران اولان مادی وخارجی معبودلری پارچه‌لادیلر دیبوردی . حالبوکه هیچ بر شی یاپمادیلر . انسان کندی کندیسنك ایچنه قاپانسون ، اوراده وارلغك خارجنده دکل داخلنده اولان حقیقی اللهی بوله‌جقدر و بو بر حادثهٔ معلومه دکل ، بر قدرت خالقه‌در .

Weh ! Weh !
Du hast sie zerstört
Die schöne Welt
Mit mächtiger Faust
Sie sturzt, sie zerfält !
. . . .

Machtiger
Der Erdensöhne
Prächtiger
Baue sie wieder
in deinem Busen baue sie auf ! (*)

واقعا ، او كوست قونت سوق طبيعئ بشرى‌يى حيوانلرك سوق طبيعيسى كبى صورت قطعيه‌ده ثابت عد ايديوردى. فقط علم ، سوق طبيعئ حيوانينك هيچ دكيشمز بر شى اولماديغنى اثبات ايتدى . انسان‌ده اليوم موجود اولان سوق طبيعيسنى اوته‌طرفه كچيلمسى ممنوع بر حد ديه دكل، بلكه دها بوكسكلره چيقمق ايچون بر نقطهٔ استناد ديه تلقى ايتمزسه حقيقةً انسان اولماز .

ايشته او كوست قونتك فلسفه‌سنك شايان اعتراض نقطه‌سى بو راده‌در . اكر طبيعت بشريه صورت قطعيه‌ده تقرر ايتمش بيتمش برشى اولسه ايدى قونتك اوقاپالى ومطلق پوزيتيويزمى مشروع اولابيليردى. فقط اكر انسان كندى كنديسنى تدقيق ايدن ، آراشديران ، تعديلاته اوغرايان، لاينقطع يكيدن وجود بولان بر مخلوق ايسه قونتك پوزيتيويزمى حيات بشرينك موقت بر صفحه‌سنى صنعى بر صورتده تثبيت ايتمكدن عبارت قالير .

انسانك بويله كندى كنديسنى وجوده كتيرمسى ، خلق

(*) كوته ، فاوست : فلاكت ! فلاكت ! او محتشم سمايى مخرب يومروغكله پارچه‌لادك . ييقليور ، پارچه پارچه سقوط ايديور . اى ارضك ذى قدرت اولادى . بو الهى دنيايى دها محتشم بر صورتده بنا ايت ، قلبكك اعماقنده بنا ايت !

ايتمسى كيفى بر شيميدر ؟ بونى انسانلره اثبات ايتسه‌لردى كبر وغرورلرى قيريليردى . چونكه اوزمان دها ايى برشى ياپمق ايچون اپيكورك ذره‌سى كبى راستكله حركت ايديورلرديمك اولوردى. فقط انسانلر ظن ايدرلركه اوكلرنده هيچ تام بر نمونه اولماديغى حالده ياپدقلرى شيلر هيچ دكلسه بر قاعده‌يه تابعدر . بو قاعده ضروريدر ، موجوددر و بر قيمت علويه‌يى حائزدر . هم كنديلرنده هم كنديلرينك فوقنده موجود اولان بو قاعده‌يه ايشته انسانلر الله نامنى ويررلر .

بو صورتله ، انسانيتده موضوعى انسانيتى تجاوز ايدن بر دينك تخملرى موجوددر. انسانك انسانى ممنون ايده‌بيلمسى ايچون ازمنهٔ قديمه حكمتنده‌كى « كنديكى بيل » توصيه‌سنى اونوتماسى لازمدر. انسان كندى كنديسنك اعماق موجوديتنه اينوب ده اوراده انسانيتك مكمليتنى، قيمتنى ، وارلغنى آرتيرمغه چاليشمق احتياجنى حس ايتمه‌مسى ، قوتى بولماماسى قابل دكلدر . شبهه‌سزدركه انسانه موافق اولان غايهٔ كمالده كچمش انسانيتك ميراثلرى وانسانيتك شرائطى بويوك بر تأثيرى حائزدر. بو غايهٔ كمال عملى اولابيلمك ايچون معلوم وموجود شأنيته يقين بر موقعده دورماليدر . فقط وقعه ، فكرى قاعده آلتنه آلمغه كفايت ايده‌مز . چونكه اصل لازم اولان شى وقعه عالمنك فوقنه چيقمقدر. يالكز فكرده موجود، معلوم بر شيئهٔ غير قابل ارجاع، مع مافيه معلوم شى اوزرينه انطباع ايده‌بيلمكه قابليتلى بر شيئك

علوی بر وارلغنه ایمان کیفیتی اوکوست قونتك تبجیل ایتدیکی قهرمانلری میدانه چیقارمشدر . بونلر اوکوست قونت دیننك اولیالریدر . چونکه اودینه اینانمامشلردر !

ایشته بوتون پوزیتیویزم غیرثابت برموازنت حالنده دورور کبی کورونیور . پوزیتویزم آنجق حقیقی ومفید اولان شیئی طانیر . فقط کرك « حقیقی » کرك « مفید » اویله مفهوملردرکه ضروری اوله‌رق دها باشقه ودها یوکسك فکرلری‌ده دعوت ایدرلر .

حقیقی شیئی آزامغه سوق اولونان عالم چوق کچمه‌دن کورورکه بوتون فردلرك بوتون انطباعاتی عینی صورتده حقیقیدرلر ؛ کندیسنك وظیفه‌سی‌ده بوحقیقی شیلر ایچنده دها ثابت ، دها درین ، فردی وانسانی حس وادراکلرك شرائطنه دها آز منسوب اولان بر شیئی آرامقدن عبارتدر . واضح وصریح صورتده نه آکلامغه نه تعریف ایتمکه موفق اولامادیغی بو شیئه « حقیقی » نامنی ویریر . اونك تحریاتنه بو مبهم شی فکری رهبر اولور ، فقط تحریاتك تأثیری آلتنده یاواش یاواش مبهملکی آزالمغه باشلار . برکره بو فکری الده ایدنجه آرتق اونی نه قدر یوکسك اولورسه اولسون بر فائده ملاحظه‌سنه تابع بولوندیرامایه‌جغنی آکلار . چونکه برعالمك نظرنده حقیقی شیئك حد ذاتنده یوکسك بر فائده‌سی واردر . علم ، حقیقت عشقی ایچون تحریاتده بولونور . اونك شرفی ، غروری ،

ذوقی بودر . هیچ بر مسلك فلسفی ویا سیاسی بونی اونك الندن آلاماز . نظریه‌جیلرك یالکز نظریه ایچون چالیشدقلرینه کندیلرینی قانع براقمق عملی علم ایچون فائده‌لیمیدر ، دکلمیدر ؟ بوراسی موضوع بحث دکلدر . حد ذاتنده علم ، مشروع و قطعیاً نجیب برفعالیتدر . غایهٔ کمال محافظی اولان فلسفه‌یه بوعلمی بر غایه‌یه منقاد طوتمق دکل بالعکس آزاده و حر بولوندیرمق و اوکا کندی کندیسنی حس ایتدیرمك وظیفه‌سی ترتب ایدر .

کذلك ، حقیقی وارلق دائره‌سی داخلنده « مفید » اولان شیئی تعقیب و تحری وظیفه‌سیله مکلف طوتولان قلب و اراده صاحبی بر انسان‌ده بونکله اکتفا ایده‌مز . مفید نه‌در ؟ حقیقی نه‌در ؟ انسانلر مفیدی کندیلری تعریف و تعیین ایتمك ، حقیقی‌یی‌ده بر درجه‌یه قدر کندیلری یاراتمق املنده‌درلر . « مفید » ی تصور ایتدیکم و عقلك‌ده صرف مساعی‌یه لایق دییه حکم ایتدیکی شیئی ساحهٔ فعل ووجوده چیقارمق ایچون قوللانیله‌جق واسطه‌لردن عبارت اوله‌جقدر . « حقیقی » ده کندی کندیمه تعیین ایتدیکم وظیفه فکرندن آلاجغم قوتله ینم یاپه‌جغم ، میدانه کتیره‌جکم شی اولاجقدر . تعبیر دیکرله ، انسان مفیدك فوقنه بو مفید اولان شیئك منبعی واولچوسی اولمق اوزره « خیر » ی و « کوزل » ی وضع ایدر . « خیر » ایله « کوزل » ده « دوغرو » کبی بر فائده ، اك اعلا بر فائده اولمق اوزره تلقی ایدلمك ایسترلر .

ایشته بویله اوکوست قونتك پرنسیپی موقع تطبیقه قونولنجه

« حقيقى » ايله « مفيد »ك اتحادندن تركب ايدن « مثبت » مفهومى، انسانى قونتك برطرف ايتمك ايسته‌ديكى شأنيت موجوده فوقنده‌كى شيلره سوق ايدر. حقيقى ايله مفيد بزم ايچون دوغرويى، كوزلى ، خيرى آرامق اوزره برر مشوق اولورلر .

روح بشردن انسانك فوقنه چيقان شيئى كسوب آتمق ايچون بو آرزونك برذهاب باطلدن عبارت اولديغنى ، وظيفه‌سز قالمش بر عضو كبى ياواش ياواش سونوب اورته‌دن قالقه‌جغنى بيهوده يره اثبات ايتمكه اوغراشديلر. حقيقى انسان، كنديسنه تعريف ايتدكلرى حال ايچنده كندى شرط موجوديتنى كوره‌مز. قونت ، ايچنده ياشاديغمز عالمدن اوته‌ده برشى، كورمكدن، برشى آرامقدن بزى منع ايدر . بو عالم اونك فكرنجه بزم ايچون بر كل اولمق ايجاب ايدر . فقط ليتره بو « كل »ك اطرافى عمان ايله محدود بر آطه اولديغنى ، بوده كيزه آچيلمق بزم ايچون ممنوع ومحال اولسه بيله اوزاقدن تماشاسى معظم ونجات بخش اولديغنى سويلر .

نامتناهى‌يى قاپامق ودوشونمه‌يه دوشونمه‌يه نامتناهى فكرينك اورته‌دن قالقه‌جغنى اميد ايتمك قابلميدر؟ علم ايله دين هر ايكيسى ده حادثات بشريه‌نك متناهى دنياسى ايچنه قونولدقلرى زمان بربرلرينه قارشيلقلى ايقاع مشكلات ايدرلر. فقط علمك بنمسه‌مك ايسته‌ديكى بو موجود عالمك اوته‌سنده آرزولرمزه، اعتقادلرمزه، خوليالرمزه آچيق باشقه بر عالمك موجوديتى قبول اولونه‌جق اولورسه كرك

علم كرك دين حريتلرينى ، مختاريت اداره‌لرينى تكرارا كتساب ايتمزلرمى؟ بويله بر مسلك علم حاضرك بيانات وتأميناتنه مغايرمى اولور يوقسه علم بويله بر مسلكك تأسسنى‌مى استلزام ايدر ؟ زمانمزده‌كى افكارك الك باشليجه شاهدلرندن برى اولان مشهور انكليز فيلسوفى هربرت سپنسر ايشته مسئله‌يى بو شكل آلتنده تدقيقه قويولدى .

ایکنجی باب

هربرت سپنسر و « نا قابل ادراك »

۱ — علم ، دین ومناسبتلری حقنده هربرت سپنسرك مسلکی - « ناقابل ادراك » ، علم ودین - تکاملجیلك ، تکامل دینی .

۲ — هربرت سپنسرمسلکنك تفسیری - سپنسره رهبراولان اسباب - تکامل دینی نظریه‌سی ایله ناقابل ادراك نظریه‌سنك مناسبتی - منفی نا قابل ادراك ومثبت نا قابل ادراك - هربرت سپنسر وپاسقال .

۳ — هربرت سپنسرمسلکنك قیمتی - هربرت سپنسرك ناقابل ادراکی دینلرك بر طورطوسی دکلیدر ؟ سپنسره کوره حسیاتك قیمتی - مسلکك عقلی بر تملی‌ده واردر . - مسلکك ضعیف نقطه‌سی : صرف اوبژقتیف بر نقطهٔ نظردن تلقی ایدلمش اولان « ناقابل ادراك » . هربرت سپنسر بوکا یا پك فضله یا پك آز بر قیمت عطف ایدر .

دین حقنده‌کی مطالعات ومحاکمات هربرت سپنسرك فلسفه‌سنده اك مهم ، اك نادیده قسملردن بری دکلدر . بو مطالعات اونك اثرنده مادةً پك کوچوك بر یر اشغال ایدر . فقط بو مسئله‌ده بیوك بر متفکرك فکرینی آکلامق هر زمان حائز اهمیت اولمقله برابر هربرت سپنسرك بوبابده یازدیغنی آراشدیرمق ایچون بالخاصه بر طاقم اسباب واردر .

هربرت سپنسر بر واعظ ومعلم عائله‌سنه منسوب ایدی . بو عائله ایچون دین برنجی درجه‌ده حائز اهمیت بر مسئله عد اولونوردی . والده‌سی طرفندن بره‌تل Brettel نامنده اسکی بر

پروتستان فرانسز عائله‌سنه منسوبدر . جدی جون بره‌تل «مه‌تودیزم» مذهبنك مؤسسی اولان جون وه‌سله‌ی‌ك John Wesley شخصی بر دوستی ایدی واوده بو مسلکی نشره چالیشمشدی . والده‌سی هریه‌ت هولمس غایت دیندار بر قادیندی . «مه‌تودیست» اولمقله برابر آنغلیقان کلیساسنك آیینی حرفی حرفنه تعقیب ایلردی . پدری جورج سپنسر دینی شیلرله پك چوق مشغول اولوردی . ابتدا «مه‌تودیست» مسلکنه منسوب ایکن احتیاجنی حس ایتدیکی دین باطنی‌یی اونده بولامادیغی ایچون آیرلمش ، «قوه‌یقر» quaker مذهبنه دونمشدی . حس دینیسی کلیسانك مراسمنه و اوامرینه قارشی حقیقی بر نفرت صورتنده تجلی ایدیبوردی .

هربرت سپنسر بو تأثیراته بی حس قالمادی . Facts and Comments اثرنده و Autobiography سنده دینی شیلره کیتدکجه دها متزاید بر اهمیت ویرمکده اولدیغنی سویلر . اوتوبیوغرافی بر طاقم ملاحظات دینیه ایله نهایت بولور . تدقیقات وتتبعات عظیمه‌سی سایه‌سنده علومی توحید و ترکیب تشبث مهمنه کندنده قدرت کسب ایدن ونامی بویله بر تشبث ایله مشهور اولان بو عالم کرك حیاتی ، کرك تفکرات و ملاحظاتی اعتباریله دین و علمك مناسباتی تدقیقه‌ده پك حائز صلاحیت ایدی .

هربرت سپنسرك دین حقنده‌کی افکارینك شایان اهمیت اولماسی یالکز فیلسوفك مفکره‌سنك بارز بر قسمنی افاده ایتمسندن ایلری

کلیور. بو مسلك دینی، هوقسله‌ی Huxley ك « آغنوستیسیزم » [*] agnosticisme تعبیر ایتدیکی شیده طوپلانیر. آغنوستیسیزم ایسه زمانمزده‌کی فلسفی دوشونجه‌نك اك مهم شکللرندن بریدر.

آغنوستیسیزم نه‌در؟ بعضیلرینه نظراً بوا‌ویله برتصوفدر که اللهی بزم دائرهٔ ادراکمزه ادخال ایتمکله الوهیتك قدرینی تنزیل ایتمکدن قورقار. بعضیلرینه نظراً عالمانه برتعبیردر که آرقه‌سنده لاالهیلك کیزلیدر. آغنوستیسیزم، دین ایله علمك مناسباتی مسئله‌سنك بر طرز حلیدر که تدقیقه محتاجدر. بونی ایجه تدقیق ایچون هربرت سپنسرك آثارنده نظر ملاحظه‌یه آلمق اك کوزل چاره‌در.

[*] « مطلق » ك ناقابل ادراك اولماسی.

١

علم، دین ومناسبتلری حقنده هربرت سپنسرك مسلکی

دینه وعلم ایله مناسباتنه دائر اولان بحثلره هربرت سپنسرده اساسات اولین Premiers principes أثرینك « ناقابل ادراك » سرلوحه‌لی برنجی قسمنده وسوسیولوژی اساسلری Principes de Sociologie نك کرك سوسیولوژینك روحی تمللرندن کرك مؤسسات رهبانیه‌نك تکاملندن بحث ایدن قسملرنده تصادف اولونور.

*
* *

هربرت سپنسرك فلسفه‌سنك صوك کلمه‌سی هرشیئك اعماقنده ومنشأنده بزم ایچون بهمه‌حال « ناقابل ادراك » برشی بولوندیغی قناعتیدر: براساس وارکه نه بونی برطرف ایده‌بیلیرز، نه بوکا واصل اولابیلیرز. ایشته بو مسلك، دین ایله علمی بربرلرینه ربط ایدر.

چوق کره دین ایله علم بربرلرینه ضد ومخالف کورونور. برچوق کیمسه بونلرك اساسلری صورت قطعیه‌ده غیر قابل تألیفدر قناعتنی بسلرلر. معمافیه شو نقطه‌یه دقت لازمدرکه کرك دین کرك علم بزه تجربه طرفندن برر طبیعی شأنیت اولمق اوزره ارائه ایدلمکده‌درلر.

دینك مفکره طرفندن مخیله‌نك کیف وهوسنه تبعاً اعمال ایدلمش صنعی برشی اولدیغنی ظن ایتمك خطادر. دین انسانه

بالذات اشیا طرفندن تلقین اولونمشدر . دین ، عالم خارجینك انسان اوزرنده یاپدیغی تأثیره انسانك دوشونجه‌سنك ، قلبنك ، روحنك – کندی کندیلکندن حصوله کلمه – برعکس العملیدر .

دیکر طرفدن ، علم ده – بونی عامیانه و عادی بر بیلکی‌یه مخالف برشی کبی تلقی ایدنلرك احتمالکه فرقنه وارمه‌دن تخیل ایتدکلری وجهله – صنعی بر اختراع ، عادتا طبیعت فوقنده برشی دکلدر . علم ، طبیعی بر تکامل نتیجه‌سنده دها واضح وصریح ، دها مربوط ، دها معلومات بخش بر شکل آلمش عادی ، هر کونکی بر تجربه‌در . چیقاردیغی نتیجه‌لرله حس وادراك حاضرك حدودینی کچه‌بیلمکه او تجربهٔ عادیه‌دن زیاده حائز قابلیتدر .

دیمك که علم ایله دینك منشألری بردر : ایکیسی‌ده مفکرهٔ بشرده مفکره‌نك دنیا ایله اولان مناسبتی نتیجه‌سنده طبیعی صورتده حصوله کلمشلردر . ایکیسی ده عینی درجه‌ده برر شأنیتدر ، طبیعتك کندی کندیلکندن برر تظاهریدرلر . بناءً علیه برینك موجودیتی دیکری ایله قابل تألیفمیدر دکلمیدر دیه آرامق معناسز برشی اولور . مادام که برابر ، عینی زمانده موجوددرلر ، دیمك که برلکده موجود اولا بیلیرلر . یکانه مسئله بوهم وجودلغك حکمتنی و معناسنی آرامقدر .

کرك علمك کرك دینك خصوصی ایجابات و احوالنك تدقیقی ایله اکتفا ایدیلیرسه واقعا آرالرنده پك بارز اختلافلر

مشاهده اولونور وبر چوق ذواتك تشبث ایتدکلری تألیف تجربه‌لری عقیم تلقی اولونه‌بیلیر . فقط عارضی حال ، اصل ولبی اونوتدیرمامليدر . علم ایله دین حقنده سلیم بر صورتده حکم ویره‌بیلمك ایچون بونلرك خصوصی وعینی غایه‌یه متوجه افاده‌لرینی دکل اك عمومی واك مجرد حکملرینی پیش تأمله آلمق ایجاب ایدر . احتمالکه بو اعتبار ایله علم و دین پك قابل تألیف کبی کورونه‌جکلردر .

دینلرك عرض ایتدیکی خصوصی عقیده‌لر – که اکثریا علم ایله حال نزاعه کیرمه‌لرینی ایجاب ایدر – حقیقتده مافوق طبیعی وحیلری دکل ، ضروری بر صورتده حس ایتدیکی نامتناهیلکی و مطلقیتی کندی مقولاتنه و اعتیادلرینه موافق بر صورتده تصور وتخیل ایچون مفکرهٔ بشرك یاپدیغی بر سعی افاده ایدرلر . حالبوکه بوتون بو دستورلر ، نه قدر عالمانه ، ماهرانه ، نه‌قدر اینجه وهنرلی اولورسه اولسونلر تحلیل قارشیسنده دایانه‌مازلر . شاعرانه و حسیاتپرستانه بر نقطهٔ نظردن ملاحظه ایدیلدکجه ، کلمه‌لرك معنالری وفکرلرك مناسبتلری قطعیتله تعیین وتعریف اولونمادقجه ، ممنونیت بخش کورونورلر . فقط واضح وصریح صورتده دوشونلمك ، اثبات ایدلمك ایسته‌نلدکلری زمان بویله دکلدر .

فرضا ، عمومیتله دینلرك حله اوغراشدقلری مسئله‌لردن برینی ، منشاء عالمی اله آلالم . بو مسئله‌نك مختلف صور حلنی

واضح وصریح صورتده تعیین ایدرسه‌ك اوچ شکلده طوپلاند-
قلرینی کورورز. دنیانك یاازلدن بری موجود اولدیغی یا کندی
کندیسنه وجود بولدیغی ، یا خارجی بر قوت طرفندن خلق
اولوندیغی فرض ایدیله‌بیلیر . حالبوکه بر تنقید فلسفی‌یه تابع
طوتوله‌جق اولورسه بو اوچ فرضیه‌دن هیچ برینك حقیقةً
قابل فهم وادراك اولمادیغی کورولور . هپسنك ایچنده منطقاً
غیر قابل تألیف بر طاقم قسملر واردر . هپسی‌ده حد ذاتنده
تضادلرله دولودر . بو فرضیه‌لری ذهنده واضح صورتده تصور
ایتمك غیرقابلدر. هربرت سپنسره کوره هامیلتونك Hamilton
ومانسل Manselك تنقیدلری بونی صورت قطعیه‌ده اثبات ایتمشدر.
الهیاتك وجود اوله عطف ایتمك ایسته‌دیکی وحدت ، حریت ،
شخصیت کبی تعینلرده تدقیق ایدیلنجه ینه بزی مشابه نتیجه‌لره
ایصال ایدر .

بونك ایچون ، دینك موضوعی ، « مطلق » ، وار بر شی کبی
ذهنده تصور ایدلمك ایسته‌نلدیکی تقدیرده ، ادراك اولونه‌ماز ،
دوشونوله‌مز بر شیدر .

یا علم ؟ علم بالعکس پرنسیپلرنده ، محاکمه‌لرنده ، نتیجه‌لرنده
باشدن نهایته قدر آچیق وبدیهی دکلیدر ؟ هربرت سپنسره کوره
هیچ‌ده بویله دکلدر . علمك یاپدیغی شی نتیجه‌ده کیفیتی کمیته
ارجاعدن عبارتدر . علم : فضا ، زمان ، ماده ، حرکت ، قوت
کبی برطاقم مفهوملردن واز کچه‌مز. چونکه بونلر کمیت ایچون

ضروری برر استنادکاهدر . فقط بوتون بو مفهوملرده ذهنده
تصور ایدلمك ایسته‌نیلیرسه بزی برطاقم تضادلره ایصال ایدرلر.
فرضا ، یا فضایی یا زمانی حقیقی صورتده یعنی موجودیتك
تضمن ایتدیکی صریح وتام بر تعین ایله ذهنده دوشونمکی بر تجربه
ایدیکز . اکر فضا ایله زمان حقیقةً موجود ایسه‌لر بونلرك
طبیعتی حقنده آنجق اوچ فرضیه ممکندر . بونلر یا برر « جوهر
مجرد » entité درلر ، یاخود برر جوهر مجردك وصفیدرلر ،
یاخود سوبژه کتیف برر شأنیت درلر . حالبوکه بو اوچ فرضیه‌دن
هیچ بری تضادلره دوشولمکسزین بسط وتمهید ایدیله‌مز .
سپنسر بوراده‌ده اسقوچیا مکتبنك وقانتك تنقیدندن چیقان
نتیجه‌لری قبول ایدر .

فضا و زمان حقنده دوغرو اولان بو مطالعه علمك سائر
معطیات اولیه‌سی حقنده‌ده وارددر . تکامل عمومینك جریانی
یوقاری دوغرو تعقیب ایده‌رك ماده‌یی ایلك اول موجود اولدیغی
انتشار تام حالنده دوشونه‌لم . کوروروزکه بو حاله ناصل کلدیکنی
ذهنمزه صیغدیرمقدن عاجزز . کوزلرمزی استقباله چویره‌لم .
کوزمزك اوکنده وقوعه کلن حادثاتك توالیسنه هیچ بر حد
چیزه‌میز. دیکر طرفدن انسان کندی کندیسنه باقه‌جق اولورسه
شعورك ایکی تلنك اوجلری کندی دائرهٔ نفوذ واقتدارندن
خارجده اولدیغنی کورور . بر حالت شعورك حصولنی آنجق
او حالت زائل اولدقدن صوکره درك ایده‌بیلیرز . مشعورك عدم

شعور ایچنده غائب اولماسی‌ده کذلك انسانی آکلایه‌ماز. هرشیئك لب و اصلی ، تولدی ، صوکی بزم نظرمزدن نهاندر . بوتون علممز بر سره منتهی اولور .

بناءً علیه دین ایله علم آراسنده بر مشابهت ، بر رابطه واردر. ایکیسی‌ده ، اساسلری تعمیق ایدیله‌جك اولورسه نا قابل ادراك ، نا قابل تفکر بر شیئك موجودیتنی تضمن ایدرلر . ایشته دین بو « نا قابل ادراك » ایچندن نبعان ایدر واونی تصور وتعریف ایچون بیهوده یره برچوق اوغراشیر . علم‌ده قابل ادراك وقابل تصور وتعریف حدودا ایچنده قالمق ایچون بیهوده یره اوغراشیر دورور . فقط نه‌قدر چوق ترقی ایدرسه ، بر طرف ایتمك ایسته‌دیکی بو نا قابل ادراکی او قدر چوق قبول ایتمش اولور . دینك باشلادیغی یرده علم نهایت بولور . بربرلرینه آرقه‌لرینی دونرلر و کسب اتصال ایدرلر .

فقط علم ایله دینك بویله ائتلاف ایتدکلری « مطلق » فکری عجبا صرف بر نفی وانکاردن عبارت دکلیدر ؟ بو « ناقابل ادراك » ، بو « نا قابل تفکر » بر تجریده ، بر هیچه منجر اولمایورمی ؟ اکر بویله ایسه تأمین ایتدیکی ائتلاف بوش بر لاقیردن عبارت قالیر .

« نا قابل ادراك » ی شائیت حالنه کتیرمك هربرت سپنسرك اثریدر. اونك خصوصیتنی تشکیل ایدن‌ده بودر. کندیسندن اول هامیلتون ومانسل نظرنده « نا قابل ادراك » بر نفی و انکاردن

عبارتدی . هربرت سپنسر « مطلق » ك نا قابل ادراك اولدیغنی قبول ومحافظه ایتدی ، اعلان ایتدی . فقط بونك حقنده هیچ برشی سویله‌یه‌میه‌جکمز نتیجه‌سنی چیقارمادی . بر شیئ بوتون خطوطیله قاورایان حقیقی بیلکی ایله بر شیئ بوش بر کلمه‌دن عبارت حالده کورن قطعی جهل آراسنده هربرت سپنسر اورته برشی احداث ایتدی که بوده غایت عمومی اوصافی ایله کورولن برشی فکری ایدی .

« مطلق » ك نا قابل ادراك اولمقله برابر ینه مثبت برشی اولا‌بیله‌جکنی اثبات ایچون هربرت سپنسر مثبت شعور Conscienoce positive ایله معین شعور Conscience définie دیه اورته‌یه بر فرق قویار . مثبت شعورك بهمه‌حال معین شعوری ایجاب ایده‌جکی فکری یاکلشدر . بوفکر بر خطای منطقیدن ایلری کلمکده‌در . چونکه برشی حقیقتده هم مثبت هم غیر معین اولابیلیر . علم ایله دینك مشترك بر مصدره postulat سی اولان بو نا قابل ادراکك تدقیقی ایشته بویله هم غیر معین هم مثبت برشعورك موجودیتنی تأمین وتصدیقه منتهی اولور .

« مطلق » نا قابل ادراکدر ، ناقابل تفکردر دیدیکم زمان مقصدم ذهنده تحقق ایتدیریله‌مز ، مادی برشکل آلتنده معلوم اولاماز ، معین بر موضوع شعور اولاماز دیمکدر . بو عدم امکانك معناسی نه‌در ؟

فرض ایده‌لم که مفکره « مطلق » ی دوشونمکه تشبث

ایتسون . بالطبع بونی بردرجه‌یه قدر تعیین ایتمکه قالقه‌جقدر . مثلا یا محدود یا غیرمحدود اولمق اوزره تلقی ایده‌جکدر . بوایکی وصف بربرلرینه ضددر . بناءً علیه مفکره بوایکیسندن بریسنی اختیار وقبول ایتمك مجبوریتنده‌در . حالبوکه تحلیل ، قطعی صورتده اثبات ایدیورکه « مطلق » ی « محدود » اولمق اوزره تلقی ایتمه‌لی‌یم ، چونکه قابل دکل غیرمحدود اولاماز . دیکرطرفدن تحلیل ینه قطعی صورتده اثبات ایدیورکه « مطلق » ی « غیر محدود » اولمق اوزره تلقی ایتمه‌لی‌یم . چونکه قابل دکل « محدود » اولاماز . بناءً علیه « مطلق » ی دوشونمك ایسترسه‌م بری محدود دیکری غیرمحدود اولمق اوزره ضد ایکی مطلق قارشیسنده قاله‌جغم . فقط تحلیل یالکز بونتیجه‌یی چیقارمقله قالماز .

محدود ایله غیرمحدودك بربرینه معارض اولماسی ، آرقه‌لرنده بونلری بربرینه تقریب ایدن ، بربریله مقایسه ایدن وغیرقابل تألیف اولدقلرینه حکم ایله‌ین برشیئك موجودیتندن دولاییدر . تعبیر دیکرله ، بونلرك آرقه‌سنده برشعور موجود اولماسی اعتباریله‌در . اونك ایچون ، محدود ایله غیر محدود کندیلرینی بربرلرندن تجرید ایدن کله‌لر ایچنده دکل‌ده هرمفهومك تضمن و ایجاب ایتدیکی مفکره فعلنده کورولورلرسه قطعی صورتده متضاد اولمادقلری آکلاشیلیر . محدود ایله غیرمحدود ، معین برشعور موضوعی اولمق اعتباریله بربرلرینی ازاله ایتدکدن صوکره ، بومناسبتك تضمن ایتدیکی برشعور قالیرکه اوده غیرمعین فقط

مثبتدر . « مطلق » ی معین صورتده دائرهٔ شعوره ادخال غیر قابل اولدیغنی بیان ایتمك عینی زمانده بومطلق حقنده غیرمعین مثبت برشعور موجود اولدیغنی تصدیق ایلمکدر .

هربرت سپنسرك اصولی شکلی واسقولاستیك برمناظره وجدلدن عبارت دکلدر ؛ مشخص concret برتنزیل وارجاع اصولیدر . او ، علی العاده تجربه ایله معلوم اولان شیدن حرکت ایدر ، اونك حقیقةً موجود کبی دوشونولمسی غیرقابل اولان بوتون اقسامنی برطرف ایلر . او زمان آرتق باشقه برشیئه غیر قابل ارجاع برطورطو قارشیسنده قالان برکیمیاکر کبی توقف ایدر . ایشته مطلقك اعماقنده بوصورتله غیرمعین شعوری میدانه چیقارر . بو شعور طرفندن وضع ایدیلن « مطلق » ناقابل ادراك اولمقله برابر حقیقی ومثبت برشیدر .

بوصورتله ، دین ایله علمك ائتلافی یالکز برکلمه اعانه‌سیله دکل برشأنیت سایه‌سنده تأمین اولونور . بوائتلاف منفی دکل مثبت برشیدر . دین ایله علمك مناسبتلری حدذاتنده نه‌ماهیتده اولورسه اولسون بزم ایچون ذی حیات بر وحدت و شعور واردرکه اوائتلافك حقیقی اولدیغنی تأمین ایدر .

دین ، مطلقك موجودیتنی تصدیقدن حرکت ایدر . بونده حقیقتدن خارجه چیقمش دکلدر . چونکه او مطلق حقنده بر مثبت برشعوره مالکز . علم هرجهتدن کندیسنی احاطه ایدن اسراری ازاله‌یه قادر اولاماز . بو قدرتسزلکه ایسه برچاره

يوقدر . چونكه مطلق حقنده آنجق غير معين برشعوره مالكز وباشقه دورلوده برشعوره مالك اولامايز .

* * *

معمافيه دين ايله علمك مناسباتى حقنده‌كى بوفكر هربرت سپنسرك مسلكنك مابعدالطبيعى‌يه عائد برمدخلى ديمكدر. اصل مسلك علم فكرى اطرافنده دوران ايدر . غايه‌سى «قابل ادراك» مفهومندن استنتاج ايديلن پرنسيپلر واسطه‌سيله علومك توحيد وتركيبنى sinthèse اجرا ايتمكدر .

علملر اشيايى مشابهتلرينه كوره تصنيف ايدرلر . مبهم ، ناتمام ياخود كيفى « qualitatif » مشابهتلرى رياضياتك مساوات وعينيت تعبير ايتديكى تام ، صحيح مشابهتلره ارجاع وتنزيل غايه‌سنى تعقيب ايلرلر. علملر كندى باشلرينه يالكز قسماً توحيد ايدلمش بربيلكى‌يه واصل اولابيليرلر . فلسفه بيلكى‌يى تام برصورتده توحيد ايتمكه تشبث ايلر . قوللانديغى آلت ، قانون تكاملدر. علوم بو قانون تكاملك وجودينى حس ايدرلر . فقط بونى « قابل ادراك » مفهومنك تحليلى اثبات وتأسيس ايلر .

علملر وقايعى ، بوتون وقايعى تدقيق ايدرلر . نهايت فلسفه ايله برلشن علملر تدقيق ايتدكلرى او وقعه‌لرك هرساحه‌ده ، ـ وارلغك وبيلكينك اساس مشتركى اولان ـ قانون تكامل آلتنه داخل اولدقلرينى كورورلر . اك كنيش معناسيله تلقى ايديلن بو قانونه نظراً هرشى بى انسجام برعدم تجانس حالندن

معين و ذى انسجام بر تجانس حالنه بهمه‌حال و تدريجاً كچر .

تكامل قانوننه دينلرده سائر بوتون حادثه‌لر كبى تابعدرلر. صوك غايه‌سنى تحرى ايجاب ايتديكى زمان علم نظرنده « اساسات اولين ميانه » قونولان دين شيمدى ، زمانده وفضاده موجود برحادثه اولمق اعتباريله، علمك وفلسفه‌نك تدقيق ايتديكى اوهپ بربرلرينه مشابه بر طاقم شيلر آراسنه كيرر .

شيمدى بوراده مسئله تكاملجى فلسفه‌نك پرنسيپلرينه كوره كليسا مؤسساتنك برحادثه صفتيله تولدينى تحرى ايتمكدر .

تاريخ صيراسنه كوره دينلرك نقطهٔ حركتى ، ايلريده تنوع ايده ايده او نامتناهى انواعى حصوله كتيرن وقعهٔ ابتدائيه ، هربرت سپنسره كوره « اش » Double فكرندن باشقه برشى دكلدر . انسان صوده كندى خيالنى ياخود اشنى كورور . كذلك ، كندى كنديسنى رؤياده كورديكى كبى باشقه آدملرك خياللرينى ده كورور. بو «اش» اصله بكزه‌مكله برابر اونك بالضروره عينى دكلدر . انسانك ايلك حركتى بونلرى آيرى آيرى مخلوقلر كبى تلقى ايتمكدر . حالبوكه اويقو كچنجه اش نه اولويور؟ انسان اونك محو اولماديغنه ، ساده‌جه اوزاقلاشديغنه ، احتمالكه كله‌جك رؤياده ينه كوزوكه‌جكنه ايناتمغه طبيعى برتمايل بسلر . صوكره أولوم كلديكى زمان انسان او اسرار آلود « أنا » نك پايدار اولديغنه ، كندى كنديسنه آز چوق مشابه بر حالده قالديغنه ، بناءً عليه اشى اولديغى مخلوق مرئى‌يه آز چوق بكزه‌ديكنه

قولایجه ایناندیر . بوندن پریلره ، ارواحه ، طبیعت فوقنده مخلوقلره ، اونلرك قدرتلرینه ، حیات بشره تأثیرلرینه اعتقاد حاصل اولور . ایشته بو نقطه‌ده اپیکورجیلرله برلشن هربرت سپنسره کوره دینك تاریخی منشائی بودر .

بو اعتقاددن آیینلر ، عقیده‌لر ، کلیسا مؤسساتی چیقمشدر .

هر موجود حقیقینك بر روح کبی تلقی ایدیله‌بیلمکه قابلیتلی بر اشی واردر . ارواح سفلیه ، زمان ایله ، معبودلر تسمیه ایدیلن ارواح علویه‌نك تحت حکمنده طوپلانمشلردر . بو ارواح علویه‌ده نهایت بر الله احدك تحت حکمنه کیرمشلردر . انسان بو طبیعت فوقنده‌کی قدرتلری ذهننده تصور ایتمکه ، کندیسی ایچون قابل وصول و مساعد بر حاله کتیرمکه چالیشمشدر . بو آرزودن اساطیرلر ، سحر و بویو دستورلری ، بر طاقم عبادتلر و تشکیلاتلر چیقمشدر . بونلره صوکره تکامل قانونه توفیقاً بر نقطه‌یه قدر انکشاف ایتمشلر و منشألرندن بعضاً آنجق اوفاق تفك بعض اقسامی محافظه ایلمشلردر .

انسانلرك اعتقادلری پك زیاده تکامل ایتدیکی ایچون ایلك مقصد و غایه‌لری بعضاً زائل اولمشدر . بناءً علیه آرتق کندیلرینه استنادگاه بولامایان مؤسسات بر رابطهٔ اجتماعیه صفتیله پایدار اولورلر . تکاملك کندیلرینه ویردیکی بو وصف پك زیاده حائز اهمیتدر . دینلر آرتق جمعیات بشریه‌نك اتصال و تمادیسنی تمثیل و ارائه ایدرلر . اونك ایچون بونلره حرمت و رعایت ایتمکده فردلرك مهم منافعی واردر .

تکامل دینینك وصف عمومیسی عنصر اخلاقینك عبادت عنصرینه یعنی الوهیتك جلب توجه و عنایتی عنصرینه کیتدکجه غلبه‌سی و ابتدایتده سبب اولین کائناته عطف اولونان انسانی اوصافك کیتدکجه آزالماسیدر ؛ عقیده‌لری صرف بر تمثال دییه تلقی ایتمکه و یرلرینه « مطلق » حقنده هم غیر معین هم مثبت بر شعور اقامه ایله‌مکه تمایل کوسترلمسیدر .

٢

هربرت سپنسر مسلکنك تفسیری

علم ایله دینك مناسباتی حقنده هربرت سپنسرك مسلکلرینك خلاصه‌سی ایشته بوندن عبارتدر. بونلرك معناسی نه‌در؟ هربرت سپنسرك اثرینك هیئت مجموعه‌سی ایچنده بویوك بر اهمیتی اولمایان تفرعات قبیلندن بر قسممیدرلر یوقسه سپنسرك مسلك اصلیسندن آیرلماز بر پارچه حالنده درین فکرلرك افاده‌سیمیدرلر ؟

هربرت سپنسرك اصل بویوك اثری اولان توحید و ترکیب علوم قارشیسنده بو نظریه‌لرك اهمیتسز بر شی کبی تلقی اولونه‌بیلیر وبالخاصه ، منفی بر معنایی حائز اولدقلری سویله‌نه‌بیلیر .

واقعا « اساسات اولین » ده بر « ناقابل ادراك » نظریه‌سی ایچون کافی مالزمه واردر. فقط شو نقطه‌یه دقت ایتمك ایجاب ایدر که سپنسر ابتدا « اساسات اولین » نك باشنه ناقابل ادراك حقنده بر فصل قویمق فکرنده دکلدی . مسلك عمومیسنك دینه مغایر بر معناده تفسیر ایدلمسی قورقوسیله ، لاالهیلك مؤاخذه‌سنی بر طرف ایتمك ایچون صوکره‌دن بو برنجی قسمی علاوه ایتمشدر .

بو ناقابل ادراك نظریه‌سی ، اسمندن‌ده آکلاشیله‌جغی اوزره ، بزه ، سبب اولین اولان اللهك و دینك اصل موضوعلرینك بزم ادراکمزدن تماميله خارج اولدقلرینی اوکره‌تیر. شبهه‌سزدر که تدقیق و مشاهده ایتدیکمز حادثات بونلرك شأنیتلرینی تضمن ایدر . فقط هر دورلو طرز وجوددن عاری اولان بر وارلق

نه‌دیمکدر؟ صورت قطعیه‌ده ناقابل ادراك بر « مطلق » ك نه معناسی واردر؟ بونده ، فیلسوفك بوتون انکارلرینه رغماً مجرد بر تعبیردن ، بر عدم امکانك تماميله منفی بر افاده‌سندن بر شی کوروله‌بیلیرمی؟

دینلرك تولد تاریخیسی حقنده‌کی مسلکه کلنجه شبهه یوقدر که بو ، صریحدر ، مثبتدر وایی بسط و تمهید ایدلمشدر . فقط ، بو کون پك مشکوك اولان قیمت علمیه‌سندن صرف نظر ، بو مسلك دینك خصوصی بر اوبژه‌قتیفه مالك اولدیغنی انکار دکلمیدر ؟ بونده دینلری تشکیل ایدن بوتون شیلرك طفلانه و یا کلش بر اعتقاده ، رؤیالرك بزه بیلدیردیکی بر طاقم خیالتلرك حقیقیلکنه و پایدار اولمالری اعتقادینه ارجاع ایدلدیکنی کورمیورمی‌یز ؟ بو نقطهٔ نظره کوره دین انسانك تاریخ طبیعیسنك ساده‌جه بر فصلندن عبارت قالمایورمی ؟

بو مختلف نقطه‌لر حقنده هربرت سپنسرك دوشونجه‌سنی ایجه آکلامق ایچون ، مسلکنك تفسیرینه سپینوزانك کرك توراته کرك طبیعته تطبیق ایتمك ایسته‌دیکی اصول تنقیدی ، اثرك ینه اثر ایله ایضاحی اصولنی تطبیق ایلمك ایجاب ایدر .

* *
*

هربرت سپنسرك دین حقنده‌کی نظریه‌لرینه باعث اولان اسباب نه‌لردر ؟ مسلکلرك اسبابی نظر ملاحظه‌یه آلنیرسه اونلرك حقیقی معنالرینی آکلامق احتماللری زیاده‌لشیر .

فیلسوفك کندی ترجمهٔ حالی حقنده ویردیکی معلوماته

باقیلیرسه ـ که بونلر غایت دوغرو ، فوری ، جانلیدر ، مفکره‌سنك سعی داخلیسی حقنده برچوق تفصیلاتی حاویدر ـ بو اسبابك شونلردن عبارت اولدیغی کورولور :

اول امرده ، تورات و بو متن مقدسی شرح ایدن واعظلرك موعظه‌لرینك یاپدیغی تأثیر . کویا وحی الهی‌یه مستند اولان برچوق شیئی سپنسر بر رزالت اولمق اوزره تلقی ایتمشدر . آدمك عدم اطاعتندن دولایی بوتون معصوم نسل آدمی محکوم عذاب ایتمك نه بویوك حقسزلقدر ! نیچون انسانلر ایچنده یالکز پك محدود بر قسمه بر امتیاز مخصوص بخش اولونیور و کندیلرینه نجات یولی وحی اولونیورده باشقه‌لرینك بوندن خبرلری اولمایور ؟ هله شو ادعانك غرابتنه باقکز : کندیسندن برچوق سیاراتیله برابر اوتوز میلیون کونش صادر اولان سبب اولین کائنات بر کون انسان قیافتنه کیرییور، ابراهیمك قارشیسنه چیقیور ، اونکله پازارلغه کیریشه‌رك صادقانه خدمت ایده‌جك اولورسه اوکا اراضی ویرمکی تعهد ایلیور ! کلیسالرمزده مدحیه‌لرینی ترنم ایتدیکمزی دویمقده الله نه ذوق بولابیلیر ؟ یاراتدیغی بزلر کبی اصغر نامتناهی مخلوقات متصل کندیسنك عظمت و جلالندن بحث ایتمیورز دیه ناصل اولورده حدت ایده‌بیلیر ؟

هربرت سپنسرك کتابنده بر چوق یرده بویله ملاحظاته تصادف اولونور . بو ملاحظاتی الهام ایدن اسباب نه‌در؟ بو بابده

هیچ شبهه‌یه محل یوقدر. الله حقنده‌کی عنعنوی اعتقادلرله کندی عقلنك سبب اولین کائناته عطف ایتدیکی نامتناهیلك وصفی آراسنده‌کی عدم تناسب هربرت سپنسره فنا بر تأثیر یاپار . بو بردینسزلك حسیمیدر ؟ دین خصوصنده لاقیدلق علامتیمیدر ؟ لسانك شدتی ، طرزی دلالت ایدرکه دینه قارشی بو هجوملری اوکا تلقین ایدن شی جدی ودرین بر تمایل دینیدر .

بو نوع تنقید آنجق خصوصی بردینه عائد بعض حکایه‌لره وعقیده‌لره تعلق ایده‌بیلیر . سپنسرك کندی ترجمهٔ حالنه دائر یازدیغی کتابده اصرار ایله بحث ایتدیکی باشقه نوعدن بر تنقید دها واردر. هربرت سپنسر دییورکه : مفکره‌مده فطری اوله‌رق « طبیعی علیت » فکری واردی . سبب ایله نتیجه‌نك بربرینه معادل اولماسی ضرورتنی، عادتا بر حدس ایله ، تقدیر ایدییوردم . کافی درجه‌ده بر سبب اولمازسه بر نتیجه حاصل اولمایه‌جغنی بکا اوکرتمکه حاجت اولمادن بن حس ایلیوردم . بر سبب موجود اولدقچه اونك تأثیرینك ده ضروری اوله‌رق کرك کمی کرك کیفی احوالنك هیئت مجموعه‌سیله برلکده حصوله کله‌جکنه دائر ایچمده کندیلکندن بر قناعت واردی . بو استعداد فکری بنی مافوق طبیعت فکرینی رد ایتمکه سوق ایتدی . معجزه تسمیه ایدیلن یعنی طبیعتك علیتنه مغایر دیه تلقی اولونان شیلرك کافه‌سنی غیرممکن عد ایتمکه باشلادم .

برنجی سبب ، رسمی صورتده دینی اولمق اوزره تدریس

ایدیلن خصوصی مذاهبدن استخراج ایدلمشدی . بو ایکنجی سببك منشائی علمك طبیعتنده‌در . علم هرشیدن اول ، مافوق طبیعی فکرینی بروجه پیشین برطرف ایدر .

هربرت سپنسرك بحث ایتدیکی طبیعی علیت اساسنده دینی معتقداته قارشی غیر قابل ازاله بر مانعه موجودمیدر ؟ بو پك احتمال دائره‌سنده دکلدر . چونکه بر چوق فیلسوفلر کورولمکده‌درکه حادثاتك طبیعی صورتده بربرینه مربوط اولدیغنی صریح صورتده بیلمکله برابر غایت درین بر حس دینی‌یه ده مالکدرلر . قرون‌قدیمه‌ده رواقیه بویله ایدیلر . یکی زمانلرده‌ده سپینوزا ، لایبنیچ ، قانت بوکا برمثال تشکیل ایدرلر . حالبوکه دیکر طرفدن نسج حادثاتده برفیصل قبول ایدن اپیکورجیلر ، بو دنیانك حادثاتنده معبودلرك هردورلو مداخله‌سنی انکار ایدرلردی .

اوحالده ، دینی نقطهٔ نظردن طبیعی‌علیت مسلکنك نتیجه‌سی نه‌در ؟ بو مسلك بزی الله ایله طبیعتی بربرینی امحا ایچون قاپالی بریرده بوغوشان ایکی معارض کبی تصور ایتمکدن منع ایلر . تأثیر الهی‌یی قوای طبیعیه‌نك محو وتخریبندن عبارت عد ایتمکه ، تأثیر مخلوقاتی ده قدرت خالقه‌یه قارشی عصیانده کورمکه بزی براقماز . الله ایله طبیعتی بربرلریله مبارز ایکی آدمه تشبیه ایدن بر طبیعی و مافوق طبیعی تلقیسی پك طفلانه بر شیدر . بویله فکرلری برطرف ایتمکه اوغراشمقله انسان دینسز وصفنه

لیاقت کسب ایتمش اولماز . طبیعی علیت مسلکی ، سبب نتیجه‌یه ، نسخهٔ اصلیه قوپیه‌یه ناصل حاکم ایسه قوانین طبیعته اوصورتله حاکم اولان عمومی برانتظام ، وحدت ، حیات وتوافق اساسنه مانع دکلدر . حتی بر چوقلری نظرنده بویله بر اساسی ایجاب وتضمن بیله ایدر . براثبات ریاضینك مختلف آنلری آراسنده موجود اولان ارتباط وتسلسل بواثباتك صاحبی اولان برریاضینك وجودینه برمانعه‌می تشکیل ایدر ؟

مع مافیه ، طبیعی علیت فکرینك بویله بر تفسیره مساعد اولابیلمسی ایچون بر شرط لازمدر . کلمه‌نك معنای علمیسی ایله طبیعت ، « مطلق » دن عبارت کبی تلقی ایدیلمه‌ملیدر .

ایشته هربرت سپنسرك اخذایتدیکی وضعیت بودر . او کندیسی سویلرکه بزم قوانین طبیعیه‌مز ، بزم اوکمزده‌کی دنیا ، وجود حقیقینك برر تمثاللرندن عبارتدر . بونلری « مطلق » مرتبه‌سنه چیقارمق هردورلو فلسفه‌یه مغایردر . بناءً علیه اونده طبیعی علیت اساسنه ایناممه‌نك یانی صیرا بو علیته فائق بر اساسه ایمان ایچون‌ده بر واردرکه اواساس‌ده ایشته دینك موضوعیدر .

ذاتاً ، دقت ایتملیدرکه سپنسر بر قرار ویرمز . « هردورلو مافوق‌طبیعی فکرینی رد ایتمکه مجبوراولدم » دیمز . ساده‌جه : « علی‌العاده ، مافوق طبیعی حقنده بسله‌نن فکری رد ایتدم » دیر . قوانین طبیعته برتجاوز معناسیله معجزه فکرینی رد ایتمکله برابر دینك حقیقةً مافوق طبیعی اولان اساسلرینی قبول ایتمکده

یاس کورمه‌ینلرك و بورد وانکارلریله، اللهی دائمی صورتده کندی اثرینی اصلاح و تصحیح ایله مشغول فنا بر عمله موقعنه ایندیر. نلردن دها دیندار اولدقلری فکرینی بسله‌ینلرك آراسنه قاتیلیر .

* * *

فقط هربرت سپنسرك یالکز نیتی نه اولدیغنی تدقیق ایله اکتفا ایده‌مه‌یز . « ناقابل ادراك » و «تکامل دینی» نظریه‌لرینی حد ذاتلرنده‌ده پیش ملاحظه‌یه آلمقلغمز ایجاب ایدر . سپنسرك مسلکلرینی تفسیر ایدن ذواتدن برچوغی تکامل دینی نظریه‌سی – که حقیقتده مسلکك مثبت و علمی قسمی بودر – دین فکرینك اوبژه‌قتیف قیمتنی صفره ایندیردیکنی و بوصورتله بدایتده ناقابل ادراك اولمقله برابر حقیقةً موجود برمطلق بولوندیغی نظریه‌سنی صرف خیالی ولفظی برحاله قویدیغنی ادعا ایدرلر .

فلسفهٔ علمیه نقطهٔ نظرندن هربرت سپنسره کوره دین نه‌در ؟ « اش » ذهابی کبی اهمیتسز حتی عادی ، ابتدائی و طبیعی بروقعه‌نك عمومی قانون تکامله توفیقاً طبیعی صورتده انکشافی .

بوادعانك نتایج حقیقه‌سنی اولچمك ایچون اونی هربرت سپنسرك نقطهٔ نظرندن پیش تأمله آلمق لازم کلیر .

هربرت سپنسرك آکلادیغنه کوره تکامل طبیعی ساده‌جه بر میخانیك حادثه‌سی دکلدر . شبهه یوق که مالزمه‌سی ، ذره‌لر کبی بربرلرندن آیری بر طاقم وقعه‌لردر . تکامل ، بو خارجی مالزمه‌ی محیطك تدارك ایتدیکی وقایع مرتبطه‌نك ابتدائی بروقعه‌سی

اطرافنده طوپلار . فقط اویله راست کله بر طاقم مرکبات وجوده کتیرمز . نرم ، قابل تعدیل برطاقم موجودات تولید ایدرکه بونلر تدریجاً بربرلرینه توافق ایدرلر . حقیقتده طبیعتك هرعنصرنده موازنه‌یه و توافق عمومیٔ کائناته دوغرو بر تمایل شکلنده بوتکامل مکنوزدر .

بونك نتیجه‌سی اوله‌رق ، تکاملك بوتون معین و بالنسبه ثابت اولان محصوللری حد ذاتلرنده برقیمته و حیثیت واعتباره مالکدرلر. چونکه هپسی طبیعتك قانون قصواسی اولان بوعمومی توافق متقابلك ، معین برنقطهٔ فضا وزمان داخلنده‌کی برشکلنی ، برآننی ارائه ایدرلر . اونقطه‌ده ، اوزمانده یالکز او شکل قابل ایدی واك ایسی او ایدی . بو، آنغلو – ساقسون عالمی ایچون آلیشقین اولدقلری پك معززاساسدر: وارلق یالکزباشنه ، اکر محقق وذی قوت ایسه ، کندیسنی شدتله مدافعه وادامه ایده‌بیلیرسه برحق دیمکدر ، برحق بخش ایتمکده‌در . ایشته بوصورتله ، حادثات دینیه‌ده یالکز موجودیتلری ، دوام ایده‌بیلملری ، قوهٔ حیاتیه وعمومیت وصفنی حائزاولمالری اعتباریله ، – هربرت سپنسرك اساسلرینه نظراً ، – ایچنده پایدار اولدقلری محیطه توافقلرینی ، مشروعیتلرینی ، قیمتلرینی اثبات ایتمش اولورلر .

حادثات دینیه‌ده واراولدقلری وپایدار قالدقلری ایچون برر موجوددر ، برر شرائطدر . دیکر طرز وجودلر بونلره توافق ایتمکه مجبوردرلر . « اساسات اولین »ك برنجی قسمی

یالکز دینك علمه اویمغه نه‌صورتله مجبور اولدیغنی ایضاح ایتمز. عینی زمانده علمك ، دین ایچنده اساسلی اولان قسمه ناصل حرمت ورعایت ایتمه‌سی ایجاب ایلدیکنی‌ده کوسترر. سپنسر قوانین طبیعته اهمیت ویرمه‌ین الهیاتك علیهنده بولوندیغی کبی «مطلق»ك ضمانی اولان اسرار کائناتی انکار ایتمك جرئتکارلغنی کوسترن علمك‌ده کبرینی قیرار.

موجود ادیانك بوقدر زمان پایدار اولابیلمش اولمالری هربرت سپنسره کوره قیمتلرینك برتأمیناتیدر. فقط بوحادثات دینیه هانکی نقطهٔ نظردن برقیمتی حائزدرلر؟ زمانمزده‌کی شعور دینی‌یی علاقه‌دار ایده‌بیله‌جك قابلیتده‌میدرلر یوقسه بونلر طبیعتك عملری اولان میخانیکی قوتلر یاخود کور سوق طبیعیلر کبی پایدار اولمش بی معنا براعتقاد باطلدن‌می عبارتدرلر؟

هربرت سپنسره کوره انکشاف دینینك نقطهٔ حرکتی شعور دینی نقطهٔ نظرندن هیچ برقیمتی یوق کبی کورونن برحادثه‌در، یعنی انسان ابتدائینك رؤیاده کوردیکی خیاللرك شأنیتلرینه اعتقادیدر. بو طفلانه منشأ ناصل اولورده بوتون سلسلهٔ تکامل اوزرنده تأثیرینی حس ایتدیرمز؟ بویله قابا براعتقاد باطلك انکشافندن واطرافه اویماسندن باشقه برشی اولمایان برطاقم اعتقادلر ومؤسسه‌لر برفائدهٔ عملیه تأمین ایتسه‌لربیله عقلك هیچ دخلی اولمایان برطاقم خیالاتدن باشقه برشی اولابیلیرلرمی؟ بواستنتاج احتمالکه یکنظرده کوروندیکی قدر قطعی دکلدر.

عجبا تکامل نهایت اساسی‌ده دکیشدیره‌مزمی، برخطایی حقیقته قلب ایده‌مزمی؟ مع مافیه هربرت سپنسرك بو اعتراضه ویردیکی جواب بودکلدر. سوسیولوژی اساسلری Prencipes de Sociologie نامنده‌کی اثرینك «دینك ماضیسی واستقبالی» سرلوحه‌سی فصلنده واون دوقوزنجی عصر مجموعه‌سنده‌کی مقاله‌لرنده (١٨٨٤) بواعتراضی شوصورتله جرح ایدییور:

اکر مقدمات دوغرو اولسه ایدی، نتیجه دوغرو عد اولونه‌بیلیردی. فقط قارئلرمدن برچوغنك احتمالکه ظننه مغایر اوله‌رق، دینلرك نشئت ایتدیکی مفهوم ابتدائیده حقیقی بر وقوف تخمی واردر. او ایلك تلقیده ولوکه غایت خفیف صورتده اولسون اوزاقدن اوزاغه ادراك اولونان حقیقت شودر: شعورده تجلی ایدن قدرت شعور خارجنده موجود اولان قدرتك خصوصی شرائط آلتنده مشاهده ایدلمش برشکلندن عبارتدر. ایلك حرکتمز بو قدرتی بعض حادثات طبیعیه‌نك بزه ارائه ایتدیکی کندی کندیمزك خیالمزایله قاریشدیرمق اولور. حالبوکه قاریشدیرمه برخطای مطلق دکلدر. چونکه بزده برقوت بولوندیغی وبونك کائناتده‌کی عمومی قوت ایله براولدیغی دوغرودر. ابتدائی فرضیه‌مزك برقضیهٔ فلسفیه اولمق ایچون کچیرمکه مجبور اولدیغی تکامل اوفرضیه‌نك تمامیله وقطعی صورتده تحوله محتاج دکلدر. اوفرضیه‌نك ایچندن اللهی انسانه بکزه‌ته‌جك صورتده‌کی اعتقادات ابتدائیه‌یه عائد قسمك چیقارلمسی کافیدر. بویله تصفیه ایدلدکدن

صوكره تسليم ايده‌رزكه شعورك خارجنده موجود اولان قوت شعور ايله طانيديغمز قوته بكزه‌يه‌مز . مع مافيه بو ايكي قوتك عيني بر شأنيتك مختلف بر طرزندن عبارت اولديغني ده تسليم ايلرز.

ايشته « ناقابل ادراك » مسلكي هربرت سپنسرك كنديسي طرفندن بو صورتله تكامل نظريه‌سنه صريح صورتده ربط ايدلمشدر . آرتق فيلسوفك « اساسات اولين » نك تملي اولمق اوزره « ناقابل ادراك » حقنده ابتدا بر فصل يازمغه نيت ايتمه‌مش اولماسنك اهميتي قالماز . « ناقابل ادراك » تكاملك روحيدر . چونكه وجود اساساً بر اولديغي ايچوندركه موجودات طبيعتك متقابلاً بربرلرينه توافق ايتمسي اونلرك غايه‌سيدر وبو غايه قابل تأميندر .

فقط ، هربرت سپنسرك ، دين حقنده معلوماته حريص اولان روحلره ويرديكي يكانه شيدن عبارت اولان بو ناقابل ادراك مسلكي بزدن مثبت ، حقيقي ، مؤثر وقابل ادراك بر دين اميديني رفع ونزع ايتمكه منتهي اولماليورمي ؟ ايكي مخالف اساس فلسفي آراسنده‌كي مناقشه‌دن آرتمش مجرد بر طورطودن ، بوش بر دستوردن عبارت قالماليورمي ؟

يقيندن باقيله‌جق اولورسه بو مسلك يكنظرده كوروندیكي قدر مجرد وبوش دكلدر .

هربرت سپنسره كوره بزي « ناقابل ادراك » ك ايچنه

ادخال ايدن شي - بوتون تصورات و تلقيالرمزك ، بوتون محاكمه‌لرمزك ، بوتون تحليللرمزك ، حتى الك قطعي رد وانكارلرمزك دواملي وضروري تملي اولمق اوزره - شعوردر. اكر بويله ايسه هربرت سپنسرك مسلكنده بعض مثبت بر الهيات تخملري بولونمق ايجاب ايده‌جكدر . في الحقيقه‌ده بويله تخملره تصادف اولونور .

ابتدا ، سپنسرك رد وانكارلري آراسنده بارز بر ايده‌آليزم كنديسني كوسترير. « اساسات اولين » ك « قابل ادراك » ه تخصيص ايدلمش اولان ايكنجي قسمنك باشلانغجي بر كوزدن كچيريلسون . اوراده كورولوركه بزم بوتون فكرلرمزك - كرك عالم خارجي‌يه يعني غير أنايه كرك عالم باطني‌يه عائد اولان فكرلرمزك - نقطهٔ حركتي منحصراً بزم حالات شعورمزده‌در. بز ايكي دورلو حالت شعوره مالكز : بر قسمي قوتلي حالاتدر - كه بونلره حس وادراك perception ديرز - بر قسمي ضعيف حالاتدر : ملاحظه ، حافظه ، مخيله ، تفكر كبي . برنجي حالات آراسنده غير قابل ازاله ارتباطلر واردر . بونلرك اظهار ايتدكلري مجهول قدرته غير أنا non – ego نامني ويريرز . ايكنجي حالات آراسنده قابل ازاله ارتباطلر واردر . بونلرك افاده ايتدكلري قدرته أنا ego تسميه ايده‌رز. كوروليوركه شعور ايكي طرفدن ده بيلكينك يكانه منشأيدر . شعور اويله بر قانالدركه « نا قابل ادراك » ك تأثيري بزه نمايان اولابيلمك ايچون بهمه‌حال اورادن كچمكه

مجبوردر. هربرت سپنسر غیر أنانك حادثاتی أنانك حادثاتنی تعدیل ایده‌بیله‌جكلرینی و بونك عكسی غیر ممكن اولدیغنی ایضاح ایتدیكی زمان بوندن مقصدی ایكی طرز شعوردن برینك دیكری اوزرنده بر تأثیر اجرا ایده‌بیله‌جكنی بیاندن عبارتدر .

بوتون بیلكیلرمزی شعوردن چیقارماسی اعتباریله بو مسلك، فكرجیدر (ایده آلیستدر) . «أنا»نك «مطلق» ایله اولان مناسبتنی بو طرز تعیینه كوره مسلك، كلیت اله pantheisme تمایلاتی كوستریر. « پسیقولوژی اساساتی » Principes de Psyichologie نك مقدمه‌سنده اوقودیغمزه كوره حالات شعوره مالك اولان بر فردده دائمی صورتده پایدار اولان أنا ، ناقابل ادراكك بر قسمیدر . هربرت سپنسر باشقه بر طرفده بوتون اشیایه مصدر اولان ابدی قوتدن بحث ایتدیكی صیراده دیورکه : « بزده شعور شكلنده فیشقیران شیده بو عینی قوتدر » . دیمككه أنا حد ذاتنده « مطلق » دكلسه بیله بزم ایچون « مطلق » در . بزم نظرمزده مطلقك اك بدیهی ، اك بلا واسطه افاده‌سیدر .

هربرت سپنسر دها ایلری كیدیور . دائرهٔ شعورك اوته طرفنده بولونان ، بزجه ایریشیله‌مه‌ین و « ناقابل ادراك » دنیلن اوحد ذاتنده « مطلق » ی عجبا سپنسر ساده‌جه ناقابل ادراك اولمق اوزره‌می تلقی ایدیور ؟ بونك روح‌می یاخود ماده‌می ، بر شخصیته مالك‌می یاخود غیر مالك‌می اولدیغنی هیچ بر وجهله بیله‌میز دیرمی عجبا ؟ هربرت سپنسر بو سؤالی

ایراد ایتمش و « اساسات اولین » ده شو جوابی ویرمشدر : « آغنوستیسیزم [یعنی « مطلق » ی ناقابل ادراك عد ایتمه] مفكرهٔ بشر ایچون اصل طور دیندارانه اولدیغی حالده بونی دینسزلك ایله مترادف عد ایدنلر بوراده مسئله‌یی بر شخصیت ایله اوشخصیتك دوننده بر شكل موجودیت آراسنده موضوع كبی ظن ایتدكلرندن دولایی بو خطایه دوشیورلر . مطلقك بر شخص صفتیله ناقابل ادراك اولدیغنی سویله‌مك اونلرك فكرنجه مطلق موجود ایسه بیله بر شخصدن آشاغیدر دیمك اولور . فقط بویله بر مسئله بر شخصیت ایله او شخصیته فائق دیكر بر شی آراسنده موضوع بحث اولا بیلیر . فی‌الحقیقه ، ذكا ایله اراده میخانیكی حركته نسبتله ناصل عالی ایسه‌لر ذكا ایله اراده‌یه نسبتله اوقدر عالی عد اولونه‌بیله‌جك باشقه بر طرز وجود اولامازمی ؟ »

هربرت سپنسرك بو فكری پاسقالك شو مشهور حكمتنده تصویر ایدلدیكی وجهله اجسام ، ارواح وعشق دیه ارائه ایتدیكی اوچ ترتیبی تخطر ایتدیرمیورمی : « اجسام ایله ارواح آراسنده‌كی نامتناهی مسافه ارواحك رحم وشفقته اولان نامتناهی كره نامتناهی مسافه‌سنی ارائه ایدر » . ناقابل ادراك فیلسوفنك مسلكی بو نقطه‌ده تصوفه وروحیجیلكه بر تمایل ارائه ایتمیورمی ؟

بو فكرلرك هربرت سپنسر نظرنده حقیقی بر اهمیتی حائز

اولدیغی واونجه پك معزز عد ایدلدیکی بوتون حیاتیله ثابتدر.

دینك نمایان اولدیغی عنعنات ، عقائد ، آیین ، مؤسسات کبی شکللردن هربرت سپنسر متنفر اولمقله برابر شکلی اساس ایله قاریشدیرمقدن هروقت توقی ایتمشدر. ایچنده دین روحنك بولونمادیغی او باطل فکرلری ، عبادتلری سپنسر هپ حقیقت دینیه نامنه رد ایلمشدر.

بوتون حیاتنجه ، هرشیدن اول حسیات اوزرینه مؤسس اولسه‌لرده ، بعض اعتقاداتك ـ بونلرك الهیاتدن زیاده اخلاقی و عملی بر وصفلری اولمالری اعتباریله ـ مشروعیتلرینی قبول ایتمشدر. لایموتلغه واجر عقبایه اعتقاددن هروقت کمال حرمتله بحث ایلیوردی. دییوردی که : « شوراسی دائما محتاج اخطار بر حقیقتدر که بوقدر چوق مصائبك بزه هجوم ایتدیکی ، بزی مضطرب ایتدیکی شو دنیاده باشقه ودها ایی برعالمده نائل مکافات اولمق اعتقادی انسانلره بعض مصائبه قاتلانمق قوتی ویریر. حالبوکه انسانلر یالکز مثبت بیلکیلرله قالسه‌لر ایدی بونلره تحمل ایده‌مزلردی . »

تفکر و ملاحظاتی انکشاف ایتدکجه هربرت سپنسر دها لاقید اولمق شویله دورسون ، دینی شیلره قارشی دها دقتکار اولدی ، اونلرك بویوکلکلرینی و حیات بشرده ایفا ایتدکلری وظیفه‌یی دها تقدیرایله تسلیم ایتدی. تفکرات فلسفیه‌نك ترقیسنی تصور ایتدیکی صیراده نامتناهی فضا مفهومنی شو تعبیرایله بیلدیریر:

« صوکره ، بو عمومی ظرف Matrice فکری کلیر. بو ، هر دورلو تکاملدن ، هر دورلو خلق و ایجاددن مقدم ایدی ، وسعت و دوام اعتباریله تکاملی ده ، خلق و ایجادی ده نامتناهی درجه‌ده کچیوردی . چونکه کرك تکامل کرك خلق و ایجاد قابل ادراك اولابیلمك ایچون برمبدائه مالك اولمق اوزره دوشونلمك ایجاب ایدر . حالبوکه فضا ایچون مبداء یوقدر. فضا اویله چیلاق بروارلقدر که هانکی استقامتده قطع ایدیلیرسه ایدیلسون مفکره‌نك واصل اولدیغی حدوددن اوته‌ده دائما قطع اولونان قسمه نسبتله اعظم نامتناهی درجه‌ده بویوك دها قطع ایدلمه‌مش قسملر قالیر . شو بزم بوتون کائناتمزك ، ایچنده آنجق برنقطه کبی دوردیغی بو فضا فکری مفکرهٔ بشری عادتا ازدیکی ایچون اوزرنده پك اصرار ایدیله‌مز . سنم ترقی ایتدکجه فضای نامتناهینك هیچ برمبداء ، هیچ برسبب اولمقسزین دائما موجود اولدیغی و دائما موجود اوله‌جغی شعوری بکا اویله هیجان ویریور که دهشتدن تیتره‌یورم . »

بو صحیفه‌لری اوقورکن پاسقالك شو دوشونجه‌لری خاطره کلیور : « رؤیتمز اوراده توقف ایدییورسه مخیله‌مز دها ایلری‌یه دوغرو کیتسون . او تصور و تلقیدن یورولور ، فقط طبیعت اونك اوکنه کنیش ساحه‌لر آچمقدن خالی قالماز . بوتون بو عالم مرئی طبیعتك سینهٔ وسعتنده غیر محسوس درجه‌ده کوچوك برنقطه‌دن عبارتدر » .

هربرت سپنسرده کیتدکجه نمایان اولان شی یالکز مجرد وفلسفی شکلی آلتنده برفکر دینی دکلدر . عقایده و مؤسساته یعنی دینک مادی شکللرینه قارشی کوستردیکی شدتدن برقسمنک مرور زمان ایله اورتەدن قالقمش اولدیغیده صاقلاماز . تقدیر ومطالعاتندەکی بوتحول اونک حیاتنده اوقدر موقع طوتمشدرکه کندی ترجمهٔ حالنه عائد کتابك خاتمەسنی تشکیل ایدن ملاحظاته اونی موضوع اتخاذ ایدر . واصل اولدیغی نتیجەنك خلاصەسی شودر :

دینی مؤسسەلر حقندەکی افکارمده حصوله کلن مهم تعدیلاتك اوچ سببی واردر .

برنجی سبب سوسیولوژی حقندەکی تدقیقاتمدن چیقدی . بوتدقیقات نتیجەسنده قبوله مجبور اولدم که هریرده وهرزمان ، حیات حقیقیەده انسانلرك خط حرکتلری اوزرینه الهیاته عائد تمثاللرك وپاپاسلرك تأثیراتی غایت الزم ایدی . بوندن صرف نظر اولوناماندی . فعلیاتده فردلرك هیئت اجتماعیەیه قارشی کوسترمەلری الزم اولان انقیاد آنجق کلیسا مؤسساتی سایەسنده ادامه وتأمین ایدیله بیلمشدر .

ثانیاً ، کوردم که انسانلرك لفظی و اعتباری اعتقادلریله حقیقی اعتقادلرینی بربرندن آیرمق ایجاب ایدیور . اعتباری اعتقادلر آزچوق هیچ دکیشمەدن قاله بیلیرلر . فقط حقیقی اعتقادلر فعلیاتده جمعیات بشریەنك وفردلرك یکی احتیاجلرینه ومطالبەلرینه

غیرمحسوس صورتده توافق ایدیورلر ، دکیشیورلر . حالبوکه اصل مهم اولانلر اعتباری اعتقادلردن زیاده بوحقیقی اعتقادلردر. بونك ایچوندرکه شیمدی انسانلرك اعتقادلرینه صورت عمومیەده حرمت ایتمك ، دوقونمامق عاقلانه اولەجغنی وکرك مؤسسات سیاسیەنك کرك مؤسسات دینیەنك تبدل ناکهانیسی بالضروره برعکس عمل تولید ایدەجکنی دوشونیورم .

فقط بلکه فکرمك دکیشمەسنك اك باشلی سببی روحده اعتقادات دینیەنك اشغال ایتدیکی ساحەنك بوش قالامایەجغنه وکرك کندیمزه کرك کائناته دائر دائما برطاقم سؤاللرك ایچمزده جانلانەجغنه دائر بنده کیتدکجه دها درینلشمك اوزره پیدا اولان قناعتدر .

منور وغیر منور مفکرەلرك همان عمومنده بوجهتلره دائر بردوشونجه موجود اولمادیغنی کوریورز . برچوق کیمسەلر منافع مادیەیی واشیانك جهت خارجیەسنی تجاوز ایدن شیلره قارشی غایت لاقید داورانیورلر . بیکلرجه آدم وارکه هرکون کونشك طلوع و غروب ایتدیکنی کوردکلری حالده ،کونشك نه اولدیغنی مراق بیله ایتمیورلر . دارالفنون مدرسلری وارکه اونلرك نظرنده فرضا علم السنەیه عائد تنقیدات صوك درجەده حائز اهمیت اولدیغی حالده ذی حیات موجوداتك منشاء وطبیعتلری حقندەکی تحریات غایت عادی برشیدر . حتی ارباب علم آراسنده بیله کهکشانلرك طیفلرینی کمال دقتله مطالعه ایتدکلری وچیفت ییلدیزلرك کتله وحرکتلرینی حساب ایلدکلری حالده کوزلری

اوكنده‌كى وقايع عظيمه‌يى حكمت طبيعيه نقطهٔ نظرندن باشقه بر نقطهٔ نظردن بر دفعه بيله دوشونمه‌ينلر كورولمكده‌در . مع‌مافيه انسانلر بو خط حركتدن باشقه برخط حركت تعقيب ايده‌مز دكلدرلر . كرك منور كرك غير منور مفكره‌لرده آرا صيرا تفكر و ملاحظه دوره‌لرى‌ده واردر . هيچ اولمازسه برقاچ كشى مفكره‌لرنده حس ايتدكلرى بوشلغى دولديرمق ايچون باصمه قالب دستورلره مراجعت ايديورلر ، جوابدن عاجز قالدقلرى صوك درجه‌ده مهم بعض مسائلك موجوديتنى آكلايورلر . بومسائلى تنوير احتياجنى آز شى بيلنلردن زياده چوق شى بيلنلر دها فضله حس ايديورلر . .

هربرت سپنسر حياتده ، تكامل موجوداتده ، شعورده ، مقدرات بشرده مكنوزاولان اسرارى اشارت ايتدكدن وترقئ علم ايله بو اسرارك دها كوزه چارپه‌جق بر حاله كلديكنى دها درين ، دها قابل نفوذ برحالده كورونديكنى سويلدكدن صوكره مطالعاتنى شو سوزلرله نتيجه‌لنديريور :

« روحك عقلى صورتده تفسير موجودات ايله بوشلغى دولديريلامايه‌جق اولان ساحه‌سنى ناصل اولسه اشغال ايدن اعتقادات دينيه بكا مشترك بر احتياج حسى اوزرينه مؤسس برمحبت الهام ايتدى . آكلادم كه بواعتقادلردن بنى اوزاقلاشديران شى اوعرض اولونان چارهٔ حللرى قبول ايتمه‌نك عدم امكانيله برابر عين زمانده حقيقى چارهٔ حللر الده ايتمك ايچون ناقابل مقاومت برآرزودن عبارت ايدى . »

٣

هربرت سپنسرك مسلكنك قيمتى

هربرت سپنسرك مسلكنك معناسى بو ايسه عجبا قيمتى نه‌دن عبارتدر ؟

قطعى پوزيتيويست مكتبنه منسوب اولان معاصر فيلسوفلردن برچوغنك فكرينه كوره هربرت سپنسرك فلسفه‌سنك دينه دوغرو توجه ايتديكى محققدر . اونك « ناقابل ادراك »نده موجود دينلرك خالق وغفور اللهنى كورمك حقيقت تاريخيه‌يه تماميله موافقدر . فقط مسلكك ضعيف وچوروك جهتى‌ده اصل بوراسيدر . تنقيدك وظيفه‌سى بونى تمييز وبرطرف ايتمكدر .

بوفيلسوفلرك فكرنجه ، حقيقتده هربرت سپنسرك « ناقابل ادراك » ى براساس علمى دكلدر . من‌القديم الله ياخود سبب اولين نامى آلتنده دينلرك ومابعدالطبيعه‌نك تملنى تشكيل ايدن اوخيالى جوهر مجردك صوك بقاياسندن ، طورطوسندن عبارتدر . فقط قابل اهمال بربقيه دكلدر . چونكه ظاهراً پك ضعيف وخفيف كورونمكله برابر ، مابعدالطبيعه‌ده‌ودينلرده موجود اولانك اساسلى نقطه‌يى احتوا ايدركه بوده انسان ايچون موضوع تملك وتصورات اولمق اوزره « ناقابل وصول » دن عبارتدر . هربرت سپنسرك قيود احتياطيه‌سى ورد وانكارلرى حقيقتده خيالى شيلردر . اوخطاى ابتدائى بردوام اولدقچه بوتون فلسفه چوروكدر . سرايت منبعى دوردقچه خسته‌لق اويانمق ايچون يالكز برفرصت

بکلر و فرصتی بولونجه یکیدن بدنی قاپلار . هربرت سپنسرك برالهیات منتسبی اولەرق قالدیغی پك دوغرودر . بو اعتبار ایله ماضی‌یه عائد برمتفکردر. اونك « نا قابل ادراك »ی عقل بشرك دفع و طرد ایتدیکی خیالتلرك یاننه ، عدم آباده کیتملیدر . مجهولدن یعنی بو کون بیلمەدیکمز فقط احتمالکه یارین واقف اولابیلەجکمز شیدن باشقه بر « نا قابل ادراك » یوقدر .

منبعی تکامل نظریەسنك ایچنده بولونان بواعتراض هربرت سپنسرجه بالطبع مجهول دکلدی . احتمالکه اونك قدر هیچ کیمسەدونکی حقیقتك بو کون خطا موقعنه دوشدیکنی کورمکه آلیشمامشدی . فقط انسانلرك اعتقادلرینك احتمال دائرەسنده اولان تحوللری ایچون بر حد قبول ایدردی . هربرت سپنسره کوره بعض قضایانك ضدینی دوشونمکدەکی عدم امکان، مفکرەیه اوقضایایی قبول ایتمك مجبوریتنی تحمیل ایدردی . « برقضیەنك اك یوکسك درجۀ قطعیتی حائز اولدیغی اونك انکاری ذهنه صیغمامقله آکلارز » دیردی. ایشته هربرت سپنسر نا قابل ادراك قارشیسنده بویله برموقعدەقالیور ، اونی انکار ایتمەیی ذهن آلماز عد ایلیوردی. بناءً علیه ، اونك نظرنده « نا قابل ادراك » بزم بالذات تشکلات دماغیەمز طرفندن بیلدیرلمش برحقیقتدر .

هربرت سپنسرك حس ایتدیکی عدم امکان عجبا مخیلەسنك برذهاب باطلندن ، مفکرەسنك برعطالتندن ، فردی مزاجنك

بر تأثیرندن‌می عبارتدر ؟ شایان دقتدرکه یالکز لوترده ، قانتده دکل برچوق معاصر متفکرلردەده عینی حالی ، نفی و انکاره قارشی عینی ناقابل اقتحام مقاومتی کوریرز . فرضا معلم ویلیام جەیمس « تجربۀ دینیەنك انواعی » The varieties of religious experiences عنوانیله مشهور اثرینی شو صورتله نهایتلندیریور :

« شبهەیوق که بن‌ده متعصب برعلم طرفداری کبی وضعیت آلیر ، عالم احتساسدن ، علمی موضوعلردن وقوانیندن باشقه بروارلق اولمادیغنه ایناتیر کورونەبیلیرم . فقط نەوقت بوخولیایه دوشەجك اولورسەم ایچمدن برسسك قولاغمه بوش ! دیيه هایقیردیغنی دویارم . برصاچمەیه علم‌نامی ویریلسەده ینه صاچمەدر. حالبوکه تجربۀ بشریەنك صوك یکونی او ذی‌حیات شأنیتیله پیش ملاحظەیه آلیرسەم بنی اصل علمك دار دائرەسی خارجنه چیقمغه مقاومتسوز برصورتده سوق ایدر . هیچ شبهەیوقدرکه عالم حقیقی علمك قبول ایتدیکنك غیری برطرزده، غایتأ مغلق ومشوش برصورتده تشکل ایتمشدر . ایشته بوصورتله هم سوبژەکتیف هم‌اوبژەقتیف برطاقم اسباب شورادە افادەایتدیکم اعتقاده مربوط طوتیيور . هپمزك کندی زواللی کوچوك اعتقادلرمزه صداقتمزك بویوك وظیفەلرینی دها مؤثر صورتده ایفا ایچون اللهه یاردیم ایتمدیکنی کیم بیله بیلیر ؟ »

علمك كندى كنديسنه و بزه كافى كله‌جكنى قبول ايده‌مه‌مك
مجبوريتنى شبهه يوق كه يالكز هربرت سپنسر حس ايتمه‌مشدر .
فقط دنيله‌بيليركه بو، پسيقولوژى نقطهٔ نظرندن قابل ايضاح
بر حادثه‌در واوكا بر اهميت عطف ايتمك غير قابلدر . عقل ايله
مخيله‌نك مناسبتلرينى برقانون اداره ايدر. مشهور انكليز اخلاقيونندن
لسلى ستەفن Leslie Stephen بوقانونى شوصورتله افاده ايدر:
«مخيله عقلدن the imagination lags behind the reason
كرى قالير . » عقل برفكرك ساخته‌لكنى اثبات ايتديكى حالده
بوفكره مربوط اولان مخيله ايله قلب آزچوق اوزون برمدت
دها اوفكرده ثبات ايدرلر. فى الحقيقه بونلرك تكامللرى داخلى
برسعيه مربوطدركه بوبردن بره وقوعه كله‌مزسه‌ده هرحالده
بهمه‌حال وقوعه كلير. چونكه شعورك كندى كنديسيله هم
آهنك برحاله كلمه‌سى اك يوكسك برقانوندر . قارشى قارشى‌يه
بولونان ايكى قوتدن دكيشمه‌يه‌جك اولانى ايسه عقلدر .

قونت ياخود هربرت سپنسر طرفندن غيرممكن دينلن شيئك
ستەفن طرفندن درميان ايديلن قانوندن باشقه برسببى اولماديغى ،
واقعا اونلرك بوغيرممكن ديه حكم ويرمه‌لرى پك صميمى ، پك
حقيقى ايسه‌ده عقل بشرك ترقيسى قارشيسنده اورته‌دن قالقه‌جغى
شبهه‌سزدر ، دنيليور .

بوحكم دوغرومى‌در ؟

اولا دوشونوله‌جك نقطه بوطرز محاكمه بردائرهٔ فاسده‌يى

تضمن ايديورمى، هربرت سپنسرك اورته‌يه قويديغى مسئله‌نك
انكارى صورتنده حلنى بديهى، محقق ديه تلقى ايديورمى ايتميورمى؟
جهتيدر . هربرت سپنسر دينلرده‌كى عنعنوى بعض عناصرك
ردى دينلرك اساسنده ردينى ايجاب ايدرمى ديه دوشونور.
كنديسنه ويريلن جواب ايسه شودر : دينلر ذروه‌دن قاعده‌يه
قدر ، حتى اساسات اولينلرينه وارنجه‌يه قدر خراب برطاقم
مبانيدن عبارت اولدقلرى ايچون باشدن آشاغى اونلرى تخريب
ايتمك ، حتى خرابه‌لرينى بيله اورته‌دن قالديرمق لازمدر .
هر اعتقاد دينى ايسه هرجهتجه بوش و برمذهب باطله مستند
اولديغندن اونلرده ايى ودوغرو برشى آرامقده‌كى اصرار مخيله‌نك
وحسياتك ترقيات عقليه‌يى تعقيبده‌كى بطائتندن باشقه برسببدن
نشئت ايتمز. حالبوكه بويله برجواب بردليل دكلدر. برادعانك، بر
نظريه‌نك قارشيسنه باشقه برادعا. باشقه برنقطهٔ نظر چيقارمق ديمكدر.
برده، سپنسرك ادعا ايتديكى عدم امكانك يالكز حسياتدن
انبعاث ايتديكى، هيچ عقل اوزرينه استناد ايتمديكى دوغرومى‌در؟
واقعا شبهه يوقدركه سپنسر فلسفى مسلكلرنده وبالخاصه عملى
مسلكلرنده حسياته بويوك برحصه آيرمشدر . برچوق انكليز
كبى اوده عقلى، فعل وحركت ايچون برپرنسيب اولمقدن زياده
برآلت اولارق تلقى ايتمش وروحى حركته كتيره‌بيلمك قوتنى
حسياته ويرمشدر . فقط بوندن « ناقابل ادراك » حقنده‌كى
نظريه‌سنك منحصراً حسيات اوزرينه ابتنا ايتمسى لازم كلمز .

سپنسرك سرد ایتدیکی وقوف نظریه‌سنك تملی الك صاف وخالص بیلکی ایله الك عادی وعامیانه مفهوملرك قطعیاً بربرلرینك عینی اولماسی کیفیتیدر . عادی و عامیانه مفهوملر حسیات ایله عقلك برخلیطه‌سندن عبارت اولدیغی ایچون هربرت سپنسر نظرنده هردورلو وقوفك بالضروره بو ایکی عنصری احتوا ایتمسی لازم کلدیکی محققدر . او ایکی عنصر آنجق منطقی برتجرید ایله بربرندن آیریلابیلیر . قطعیتك صوك تملی نه اولدیغی مسئله‌سی اورته‌یه قونلدیغی زمان هربرت سپنسر ایچون بوکا ویریله‌جك آنجق بر جواب واردر . اوده قطعیتك کرك علمده کرك مافوق‌الطبیعه‌ده هپ حسیات ، حقیقةً طبیعی وغیرقابل ضبط حسیات اوزرینه استناد ایتمکده اولدیغیدر .

عقلی یالکز منطقی برمحاکمه وجدل مرتبه‌سنه ایندیرمدکجه و عصری پسیقولوژینك یقمق ایچون اوقدر زحمت چکدیکی روح بشرده‌کی بولمه‌یی تکرار تأسیس و بنا ایتمه‌دکجه عقل ایله حسك قطعی صورتده بربرلرندن آیریلامایه‌جغنی هربرت سپنسر ایله برابر ادعا ایتمك دوغرو کبی کورونور . جانلی ، مؤثر ، معین عقل روح بشرك غیر متحول ، ابدی بر وصف منفردی دکلدر . عقل وجود بولور ، کماله کلیر ، تشکل ایدر ، یوکسه‌لیر . ده‌قارتك تقدیر ایتدیکی وجهله ، عقل برطاقم حقیقتلرله بسله‌نه‌رك تنور ایدر . علم ایله حیات اونك ایچون چیفته مکتبدر . عقل ، انسانك تجربه ، حس ، مخیله ، آرزو ، اراده کبی بوتون

قدرتلرینك انکشافیله تولد ایدن الك متین ، الك مفید ، الك انسانی ، الك یوکسك شیئی تنظیم ، ترتیب و بردرجه‌یه قدر تثبیت ایدر . بوندن دولایی نظریه‌ده اولدیغی کبی عملیاتده‌ده بزم الك یوکسك رهبرمز اولمغه لیاقت کسب ایلر .

هیچ شبهه یوق که هربرت سپنسر « نا قابل ادراك » ی انسانك انکار ایتمسی قابل اولوب اولمادیغنی دوشونور کن بو معناده آکلاشیلان عقله مراجعت ایتمشدر ، یوقسه مجرد برعقلیه مسلکی طرفندن تخیل ایدیلن جامد ، کور ، آیری برحسه دکل . هربرت سپنسرك فکرنجه ، حادثه‌نك کندی کندیسنه کفایت ایتدیکنی ، علمك بوتون اسراری ازاله ایده‌بیله‌جکنی و ایتمسی لازم کلدیکنی ادعا ایتمك تام معناسیله غیرمنطقی اولماسه بیله عقله مغایر ، غیرقابل تفکر برشیدر . انسان بیلدیکی یاخود بیله‌بیله‌جکی شیلرله تکمیل وجود ومکملیتی اوکره‌نوب ختم ایتمش اولدیغنی قبوله راضی اولابیلمسی ایچون الك یوکسك ملکاتندن ، هپسندن زیاده کندیسنی انسان مرتبه‌سنه چیقاران ملکاتندن تجرد ایتملیدر.

بناءً علیه هربرت سپنسری ، علمك موضوعی اولان معلوم دنیا قارشیسنده دینك موضوعی اولان مافوق حسی بر شائیت ادعا وقبول ایده‌رك متناقض سوز سویله‌مش اولدیغندن دولایی مؤاخذه ایله‌مك و سوزده بو تضادی ایضاح ایتمك ایچون بقایا حالنده بعض عضولر وبیولوژی نقطهٔ نظرندن آرته قالمه‌لر Survivances نظریه‌سنه مراجعت ایتمك بیهوده‌در . بو تضادك اورته‌دن

قالقماسی ایچون هربرت سپنسرك ساده و خالص علم اوزرینه دكل عقلك تفسیر ایتدیكی علم اوزرینه استناد ایتمش اولمسی كافیدر . چونكه تماس اشیا ایله وجوده كلدیكی طرزده عقل بشرك كندنده ، تجربه‌نك بزه بیلدیره‌بیله‌جكی بوتون شیلره فائق ، غیرمرئی بر شأنیت قناعتی محكوكدر .

* * *

فقط هربرت سپنسرك بو « مافوق حسی » شیئی غایت علویدر واریشلمسی غیر قابلدر . ایشته بوكا « ناقابل ادراك » اسمنی ویریر . بونی معین برصورتده ذهنمزده تصور ایتمكدن بزی منع ایلر . سبب اولینك غیرقابل ادراك اولدیغی سویله‌نمك وموجودیتی یالكز ساده‌جه بیان اولنمق ایله اكتفا ایدلیوب‌ده دها ایلری‌یه واریله‌جق اولورسه غیر قابل حل برطاقم تضادلره دوشوله‌جكنی ، انسانك نه سویله‌دیكنی كندیسنك‌ده فرق ایتمه‌یه‌جكنی بزه تأمین ایدر . مسلكنك قابل اعتراض نقطه‌سی ایشته بلكه بوراده‌در .

استنتاج صورتیله هربرت سپنسر اساس اولینك ناقابل ادراك اولدیغنه وغایت یوكسك وعلوی بولوندیغنه واصل اولدیغی حالده حقیقتده كندیسنك بوفكری صورت مطلقه‌ده محافظه ایده‌مدیكی دفعات ایله كوزه چارپار . اونك « مطلق » ی قوتدر ، قدرتدر ، فعالیتدر ، نامتناهیدر ، منشأ شعوردر ، أنا ایله غیرأنانك زمین مشتركیدر ، ذكانك ، شخصیتك فوقنده‌در . بوقدر تأییداتدن

صوكره اونك آرتق تمامیله نا قابل ادراك اولدیغنی ادعا ایدیله‌بیلیرمی ؟ هربرت سپنسرك « نا قابل ادراك » ه عطف ایتمكدن قورقادیغی اوصاف صحیح ایسه بو وقوف مقدماتنك بر ترقی‌یه وانكشافه قابلیتلی اولمادقلری محققمیدر ؟

هربرت سپنسرك ناقابل ادراك ادعاسنك قیمتنی تقدیر ایده‌بیلمك ایچون ، استناد ایتدیكی اساسی تدقیق ایتمك لازم كلیر . بو اساس ایسه اوبژه‌قتیفلكدر . هربرت سپنسر هرعلمك ، هردورلو فعلی و حقیقی وقوفك شرطی منحصراً اوبژه‌كتیف براصولك استعمالندن عبارت اولماسنی ایستر . برطاقم وقعه‌لر : ایشته یكانه منبع وقوف . بزدن خارج برشی اولمق اوزره حس وادراك اولونان یاخود اولونه‌بیلن ، شخص واقفك قارشیسنه خارجی برشی كبی وضع ایدیله‌بیلن ؛ تام ، ثابت ، آیری برجوهر مجرد كبی معلوم اوله‌بیلن ؛ بر مفهوم و بر كلمه ایله دوغرو صورتده قابل افاده اولان شیئه « وقعه » دینیر .

وقوف نظریه‌سی بركره قبول اولونورسه بوندن بالضروره استنتاج اولونه‌جق شی اكر « مافوق حس » برشی وارسه بونك ناقابل ادراك اوله‌جغی كیفیتدر . چونكه بدیهیدركه باشقه برطاقم پارچه‌لرك یانده بر وجود پارچه‌سی اوبژه‌قتیفجیلك قبول ایتدیكی معناده ، بر « شی » دكلدر . اونكله بو صورتله تصور ایدیلن عالم علم آراسنده هیچ بر اتصال و رابطه یوقدر . اكر مافوق حس برشی وار ایسه بوشلق ایچنده ، بزم وسائط

وقوفمزك يتيشه‌میه‌جكی نامتناهی بر مسافه‌ده اولماسی ایجاب ایدر . بویله اوبژه‌قتیف علم طرفدارلری كندی فكرلریله تضاده دوشمه‌مك ایچون شونی قبول ایتمك مجبوریتنده‌درلر كه « مطلق » یا بوقدر یاخود وارسه دنیانك خارجنده‌در . عالم علویده‌در .

شیمدی مسئله بویله مطلق بر اوبژه‌قتیفجیلكك قابل و مشروع بر نقطهٔ نظر اولوب اولمایه‌جغنی بیلمكده‌در . شبهه‌سزكه اوبژه‌قتیفجیلك نقطهٔ نظرینك امكانی علمك مصدره‌سیدر . بو نقطهٔ نظردن علم ، طبیعتدن بربرلرینك یانه دیزه‌بیله‌جك ، مقایسه ایده‌بیله‌جك ، اوست اوسته قویاجق ، بربرلریله قارشیلاشدیراجق ، بربرلرینه بكزه‌ته‌جك صورتده برطاقم صریح و كوزلجه حدودی معین خیاللر كسر . واصل اولمق ایسته‌دیكی تام اوبژه‌قتیفلك علم ایچون قابل تأمین میدر ؟ ذاتاً علمك كندیسی ، بوتون انسانی شیلر كبی ، ممكن ایله مفكوره آراسنده بر اوزلاشمه‌دن عبارت دكلمیدر ؟ علم هیچ بر زمان سوبژه‌كتیف عناصردن تماماً تطهیر ایدلمش معلومات ، مادی صورتده افاده‌لری حسیاتدن بعض شیلر استعاره ایدلدیكنی تضمن ایتمه‌ین نتایج الده ایده‌بیلمشمیدر ؟ ریاضیه‌یه و حكمت طبیعیه‌یه تعلق ایدن علملرده مفكرهٔ بشر بعض كره مكمل بر اوبژه‌كتیفلكه واصل اولدم ذهابنی ویره‌جك درجه‌ده بوكا تقرب ایتمشسه بر صنف معلومات ایچنده موفقیت تأمین ایدن شیئك دیكرلری ایچنده‌ده قابل و موافق اولاجغنه حكم ایتمك‌می لازم كلیر ؟ نه‌دن بوتون علملر عینی نمونه اوزرینه

انشا ایدیله‌جكلر و نه‌دن بو نمونه ضرورت حكمیه و مادیه‌دن عبارت اوله‌جق ؟ بر استقرایه اساس تشكیل ایتمك ایچون یالكز بر حال ، یالكز بر وقعه كافیمیدر ؟ مفكرهٔ بشر كندی تلقیلرینی حقیقت اشیایه اویدورمق مجبوریتنده‌در ، بوقسه شأنیتلری كندی تلقیلرینه اویدورمغه قالقاماز . علم نه‌دن بو قاعده‌یه استثنا تشكیل ایده‌جك ؟ نه‌دن علمده اصول موضوعه توافق ایتمه‌یه‌جك ؟

علوم حكمیه‌ده سوبژه‌كتیف اصولك استعمالی حقیقةً بر طرف ایدلمش اولدیغی یاخود تماماً بر طرف ایدیله‌بیله‌جكی بدیهی بر كیفیت دكلدر . فقط معنوی شیلره تعلق ایدن علملرك صرف اوبژقتیف بر اصوله تبعیته مجبور قالدقلری تقدیرده نه قدر فقیرلشه‌جكلری و دكیشه‌جكلری پك واضح صورتده كورولور . حادثات دینیه‌نك كندیلرینه خاص اوصافی بو اصول ایله ناصل آكلاشیله‌بیلیر ؟ یالكز خارجدن باقیلنجه حادثات دینیه فردلرده بر طاقم عصبی حادثه‌لره ، هیئت اجتماعیه‌ده ایسه برطاقم عقاید ، آیین و مؤسسات مجموعه‌سنه ارجاع و تنزیل اولونه‌بیلیر . بونلری ایضاح ایچون حیات روزمره‌دن استعاره ایدلمش ابتدائی بر حادثه‌یه ، فرضا « اش »ك دوامی و بقاسی حقنده‌كی صافدلانه بر اعتقاده مراجعته انسان پك میال بولونور . فقط حقیقی دینلرده ، بوقدر دوره‌لر ایچنده انكشاف ایدن سلسلهٔ ادیانده ، شیمدی آرامزده موجود اولدیغی شكلده‌كی دینده یالكز بو قبیل عنصرلر ، خارجی ،

قابل تجرید، قابل ارائه ومساحه حادثه‌لرمی واردر؟ بر بودینك، برخرستیانك اوقدر شدید، درین وزنکین حیات باطنیه‌سی بر هیچمی عد اولونه‌جقدر؟ تصوف حیات دینیه‌نك بر شکلی دکلیدر؟ پروتستانلغك هیچ قیمتی یوقمیدر؟ شکسپیه‌رك شومشهور بیتنی بوراده تکرار ایتمك پك یرنده صاییله‌مازمی:

There are more things in heaven and earth, Horatis,
Than are dreamt of in your philosophy

(هاملت: هوراتیو، کوکده و یریوزنده سزك فلسفه‌کزده خولیا ایتدیککزدن دها چوق فضله شیلر واردر)

دین، هربرت سپنسرك نسبی ایله مطلق، نامتناهی ایله تام آراسنده تصور ایتدیکی اك اعلا رابطهٔ اتصال کبی کورونور. بو عینی زمانده سوبژکتیف حیاتی ووقوفی مکملیته دوغرو سوق ایتمك وانکشاف ایتدیرمك اولدیغی کبی عینی زمانده خارجی، محدود، غیر محقق وجودك بوتون وجودلرك منبع مشترکی ایله برلشمه‌سی حسیدرکه، هربرت سپنسرك دیدیکی کبی، دوغرودن دوغرویه فیشقیرر وشعوردیدیکمز شی بردرجه‌یه قدر کندیسنی بزه بللی ایدر.

حقیقتده شخص sujet ایله شی objet جداً آیرلمامش اولدقلری ایچون اوبژقتیفجیلك ایله اکتفا ایده‌میز. برشیئ آیری برصورتده، یالکز باشنه قاورایه‌بیلمك ایچون برمسئله‌نك شرائطنده ریاضیونك یاپدقلری کبی اونلری صنعی صورتده آییرمق لازمدر.

طبیعتك بزه کوستردیکی شکلده. وار اولدقلری شکلده شی ایله شخص هپ بردر. مفکرهٔ بشر اشیا ایله مناسبتده بولونه‌بیلمك ایچون برچوق تجریدات یاپار. موجوداتی برطاقم مفهوملره تنزیل و بونلرده خلاصه ایدر و بونلرك قسم اعظمنه عقل أردیرمز. ایشته دین حیاتك، روحك وارلغك و بزم ادرا کمزده ده موقریتك ذره‌لری کبی یکدیکرینی میخانیکی برصورتده ایتیورلرمش کبی کورونن برطاقم موجودات ایله اولان مناسبتك کیزلی بر شعوروندن عبارتدر.

بونك ایچوندرکه دین ساده‌جه علوی بر «ناقابل ادراك»ك وجودینی تصدیق ایله اوکا صافیانه بر پرستشدن عبارت قاله‌ماز. مفرط طبیعیونك بحق مؤاخذه ایتدکلری وجهله هربرت سپنسر بزه یا پك چوق یا پك آز ویریور. اکر اوکوست قونتك «انسانیت»ی ـ انسان اصل ولی اعتباریله کندی کندیسنی تجاوز ایدن برمخلوق اولدیغی جهتله ـ ناتمام وغیرثابت برتلقی ایسه هربرت سپنسرك یاپدیغی کبی انسانلری هرشیئه مصدر اولان وجودك قارشیسنه قویوبده صوکره اونلره او وجوددن هیچ برشی بیله‌مه‌یه‌جکلرینی، هیچ برشی بکله‌یه‌میه‌جکلرینی سویله‌مك ده اولوبتله هیچ دوغرو اولماز.

یوقاریده هربرت سپنسردن نقل ایتدیکمز شوجمله تخطر ایدیلسون: «ذکا ایله اراده، میخانیکی حرکته نسبتله ناصل عالی ایسه‌لر ذکا ایله اراده‌یه نسبتله اوقدر عالی عد اولونه‌بیله‌جك باشقه بر طرز وجود اولامازمی؟»

بو سؤالی وضع ایتمك او حدی تجاوز ایده‌رك ایلری یه کیتمك دیمکدر . بویله بر طرز وجودك امکانی دوشونوله بیلیورسه بونك یالکز قابل دکل بلکه حقیقةً وار اولماسنی ایسته‌مه‌مك ناصل الدن کلیر ؟ بو احتمالك ساحهٔ حقیقته ایصالی چاره‌لری ناصل اولورده آرانماز ؟ عقل بشر ، ارادهٔ بشر غایهٔ کماله بر سیما ویرمك واونی دنیامزه وحیاتمزه ایندیرمك ایچون صرف ایتدیکمز غیرتدن وسعیدن باشقه نه‌در ؟ هربرت سپنسرك بو سوزلرینك متمم طبیعی وضروریسی شو روجه جمله دکلیدر : « سنك دورك و حکمك کلسون ! آرزوك سماده اولدیغی کبی دنیاده ده کسب حقیقت ایتسون ! » . یعنی عقل بشرك نیم کوردیکی حقیقتك ، حسنك ، ایلکك ساده‌جه بر مفکوره‌دن عبارت قالماسی ، ایچمزه کلمه‌سی ، ویالکز مطلقك علوی عوالمنده و نا قابل ادرا کده دکل ایچنده یاشادیغمز ، سودیکمز ، اضطراب چکدیکمز ، چالیشدیغمز عالمده ، سماده دکل بر یوزنده‌ده کسب حقیقت ایتمسی ایچون دعا ایده‌لم وچالیشه‌لم .

اوچنجی باب

هه‌قل و مونیزم

١ — دینك علم ایله اولان مناسباتنه دائر هه‌قلك مسلکی - دین ایله علمك نزاعی - دینلرك حکمت وجودینی تشکیل ایدن معمالرك هم علمی هم عقلی چارهٔ حلی اولمق اوزره تکاملجی مونیزم - احتیاج دینی . موجود دینلرك قابل استفاده اولان اقسامندن بر دین اولمق اوزره تکاملجی مونیزمه تدریجاً انتقال .

٢ — هه‌قل مسلکنك قیمتی - اولا بر علمی فلسفه فکری : هه‌قل علمدن فلسفه‌یه ناصل کچر ؟ - ثانیاً ، فلسفهٔ علمیه دینلری رد ایدر ویرلرینه قائم اولور : هه‌قل بر فلسفه اولان مونیزمدن بر دین اولان مونیزمه ناصل کچر ؟

٣ — زمانمزده علمی فلسفه واخلاق - فلسفهٔ علمیه ؛ بو مفهومك معقدلکی یاخود مبهملکی - تساند اخلاق : بو تعبیرك مشوشلکی - انسان ایله اشیانك مناسباتنه عائد ابکیکك دوامی .

نه او کوست قونتك نه هربرت سپنسرك مسلکلری مفکرهٔ بشره ثابت بر موازنت تأمین ایدیور کبی تلقی اولونه‌ماز . او کوست قونتك مسلکنه کوره حکمدار طبیعت اولان ، وجود اعظمه بر عضو و بر استادکاه تشکیل ایدن انسان او صرف انسانی کائنات ایچنده کندیسنی پك دار بر یرده قاپالی حس ایدر . هربرت سپنسرك ناقابل ادراکیده فیلسوفك ضبط ایتمك ایسته‌دیکی حدود ایچنده قاله‌ماز . اکر نا قابل ادراك وارسه

انبساط ایتمك و عالم حقیقتك اوزرینه تمغاسنی باصمق ایستر . بومسلكلرك هرایكیسیده طبیعت ایله انسان آراسنده‌كی ایكیلكی شدتله محافظه ایتمشدر . او كوست قونتده انسان طبیعتدن كیتدكجه آیرلمشدر . هربرت سپنسرده ایسه مطلق نسبی‌نك قارشیسنه قونولمشدر . بوایكیلك نهایت اقتحام ایدیلوب‌ده بوتون موجوداتك وحدت اصلیه‌سی غیرقابل تزلزل تملر اوزرینه استناد ایتدیریله‌بیلیرسه بووحدت سایه‌سنده دین ایله علمك مناسباتی مسئله‌سی صورت قطعیه‌ده عجبا حل اولونه‌مازمی ؟

ایشته ارنست هه‌قل بوفكری مدافعه ایتمشدر .

ایه‌نا دارالفنونك مشهور علم حیوانات مدرسی یالكز Generelle Morphologie der Organismus اثرینك محرری (١٨٦٦) وفیلوژه‌نی (عضویاتك شجره‌سنك تحریسی) مؤسسی دكلدر . اون ایكی لسانه ترجمه ایدلمش اولان Natürliche Schöpfungsgeschichte (١٨٦٨) ایله Der Monismus als Band zwrischen Religion und Wissenschaft (١٨٩٣) و Die Weltsrätsl (١٨٩٩) و Religion und Evolution (١٩٠٦) كبی آثار ایچنده برطاقم مطالعات فلسفیه بیان ایلمشدر كه بونلرده محررك شخصیتندن كلن اهمیتدن باشقه ، بوكون بالخاصه علم عالمنده پك منتشر اولان برحالت روحیه كمال وضوح ایله كوزه چارپمقده‌در .

١

دینك علم ایله اولان مناسباتنه دائر هه‌قلك مسلكی

هه‌قله كوره علم ودین مفهوملرینی یالكز لفظاً شویله بویله برتألیفه منجر اولان او هرایكی طرفی كوزتمه اصولندن، مجرد ومابعدالطبیعی صورتده مناقشه‌دن واز كچمك اقتضا ایدر . علم ایله دینی اویله بوش بر جوهر مجرد حالنده ، حد ذاتلرنده دكل ، حقیقتده موجود اولدقلری شكلده بربرلرینك قارشیسنه قویمالی ، بونلرك واصل اولدقلری نتیجه‌لری ، استناد ایتدیكی اساسلری حقیقی شكل وصورتلریله ملاحظه وتدقیقه آلمالیدر .

دراپر نزاع علم و دین Conflict of Science and Religion (١٨٧٥) اثر مشهورنده ایشته بو صورتله حركت ایتمشدر . هه‌قل‌ده نزاعك شرائطنی وبونی حل ایتمك ایچون تعقیب ایدیله‌جك اصولی كمال وضوح و صراحت ایله تعیین ایده‌رك بوایشی ایفایه چالیشمشدر .

كائناتك معمالری Die Welträtsel عنوانلی اثرینك باشنده ایتالیاده‌كی پاپانك مذهبنی ، جهالت واعتقادات باطله خصوصنده بوندن هیچ كری قالمایان پروتستان اورتودوقس مذهبلرینی برطرفه براقه‌لم‌دیر. حریتپرور برپروتستان پاستورینك كلیسانه كندیمزی قویه‌لم . بوپاستور وسطی، ایی بر تربیه آلمشدر . منوروجداننده عقلك حقوقی ایچون بر یر آییرمشدر . بویله اولدیغی حالده بوپاستورك آغزندن بیله بزم افكارمزله تمامیله هم آهنك برطاقم

تدریسات اخلاقیه‌وحسیات انسانیتپرورانه آراسته‌اللهه، دنیایه، انسانه دائر تجربهٔ علمیه ایله طبان طبانه ضد بر طاقم مطالعه‌لر، حکملر چیقدیغنی کوره‌جکز.

ایشته شو تضادلردن برقاچ نمونه:

بوپاستور نظرنده انسان بوتون حیات دنیویه‌نك ونهایت بوتون کائناتك مرکزی وغایه‌سیدر.

دنیانك موجودیتی ودوامی، خلق وایجاد وعنایت ربانیه تسمیه ایدیلن اسباب ایله ایضاح اولونابیلیر. دنیانك خلق ایدلمه‌سی، کندی اقتدارینه‌واقف اولان بر مهندسك بواقتدارینی نه‌صورتله استعمال‌ایده‌جکنی دوشونه‌رك آزچوق کرفت برما کنه تصور ایتمسنه، بونك پلاننی طاسارلامه‌سنه و مناسب بر طاقم مالزمه قوللانه‌رق بو تصورینی ساحهٔ فعله چیقارماسنه مشابه بر عملیاتدر. صوکره بوما کنه‌نك ایشله‌مسنه اومهندس نظارت ایدییور، اونی آشینمه‌دن، قضالردن وقایه ایلیور.

بوالله انسانك شکل ورسمنه کوره یاپلدیغی ایچون اونك‌ده انسانی کندیسنه‌مشابه بر صورتده خلق ایتمش اولماسنی دوشونمك پك طبیعیدر. ایشته بوندن شویله‌اوچنجی بر عقیده‌تولدایدییور: انسانك طبیعتی چیفته‌در. بر مادی بدندن وبر معنوی روحدن مرکبدروبوروح، نفخهٔ الهی محصولیدر. انسانك لایموت‌اولان روحی بودنیاده فانی بدنك موقت بر مسافریدر.

ایشته بو عقیده‌لر دینك خلقت کائناته عائد تمللرینی تشکیل

ایدر. بوعقیده‌لرك، عناصراساسیه‌سی سائر دینلرده‌ده کورولور. بوعقیده‌لرك خلاصه‌سی: طبیعتی، اقسامنده موجوداوصافی آلتنده تصور ایتمکدن عبارتدر. طبیعت، مافوق طبیعت بر قدرتك اثرصنعی‌حالنه ایندیرلمشدر. طبیعتده موجود اولان شیلرك هیچ بری طبیعتك کندیسنك دکلدر. الله طبیعتی‌خلق وادامه‌ایتدیکی کبی اوکا حاکم‌ده بولونور. طبیعتی اداره ایدن قانونلرله جانی ایسته‌دیکی کبی اوینار. قوانین طبیعت اساساً خالقك کیفی اراده‌لرندن عبارتدر.

بوعقیده‌لرك تملی عنعنه‌یه یاخود وقتیله وقوعه کلن مافوق طبیعی بر وحیه عطف اولونان بر طاقم مفهوملرك دوردن دوره انتقالنه استناد ایدر.

ایشته دینلرك بزه تأمین ایتدکلری حقایق. عینی موضوعه دائر عجبا علم نه‌دییور؟

بو مسئله‌یه جواب ویرمك ایچون عالمك آله‌جغی وضعیتی کوزلجه تعیین ایتمك لازمدر.

مابعدالطبیعه منتسبلری بوراده موضوع بحث اولان شیلرك علمه‌تعلق ایتمه‌دکلرینی، علمك وسائط وقوفنك ساحه‌سی‌خارجنه چیقدقلرینی سویلرلر. برچوق عالملرده، لابوراتوار داخلنده‌کی مساعیلریله ممنون اوله‌رق، آلتلر و حسابلر واسطه‌سیله حل اولونه‌میان مسائله قارشی لاقید داورانیرلر. بز یالکز وقعه‌لری طانیرز دیرلر. آغاجلر اونلرك نظرلرندن اورمانی ستر ایدر.

ایشته مفکره‌لرده دوام ایدن سؤتفهمك منبعی بورادەدر. علمانك محترزانه، استخفافکارانه یاخود لاقیدانه اجتنابلرندن استفاده ایده‌رك الهیات ومابعدالطبیعه متخصصلری بی‌پروا برطاقم عقاید نشرنده دوام ایدیورلر. دین ایله علم صانکه عینی دنیاده حرکت ایتمیور، چیقاردقلری نتیجه‌لرده هیچ بربرلرینه تماس ایله‌میور کیبدر. علم، تجربی تحریات ایچنده محصور قالوب‌ده مسائل فلسفیه‌یی تدقیق جهتنی اهمال ایتدکجه بوظاهری حال بردوام اوله‌جقدر. علم تفرعات وتفصیلاتك تدقیقیله باشلامشدر. بویله اولماسی لازمدی. علمك استحصال ایتدیکی نتیجه‌لرك قطعی اولماسی‌ده بوندن ایلری کلمشدر. فقط علمك‌ده استحصال ایتدیکی نتیجه‌لردن عمومی فکرلر چیقارمه‌سی وانسانلرك مفکره‌لرینی اشغال ایدن بونشئت وخلقت مسئله‌لری حقنده تجربه‌نك وعقلك دلائلنی حسیاتك ومخیله‌نك عقیده‌لرینه قارشی قویماسی زمانی کلمشدر. آرتق علمی برفلسفه تأسیسی یعنی علمك نتیجه‌لرینی عقلی صورتده تفسیر ایتمك وشیمدی‌یه قدر علم کلام علماسنه و مابعدالطبیعه‌جلره براقیلان مسئله‌لری‌ده اوراده تدقیق ایلمك دوره‌سی حلول ایتمشدر.

لامارقلر، کوته‌لر، داروینلر طرفندن تأسیس ایدیلن عصری علمك حالت عمومیه‌سندن ایشته بوفکر چیقدیغنی هه‌قل بیان ایدیور. بوبویوك آدملرك کشفیاتی وتفکراتی سایه‌سنده طبیعتك قوانین حاکمه‌سی نه اولدیغنی وناصل برمعنا افاده ایتدکلرینی آرتق کوریورز.

علمدن چیقان فلسفه ایکی کلمه‌ده خلاصه ایدیله‌بیلیر: مونیزم (وحدت وجود) وتکاملجیلك Evolutionisme. برطرفدن، وجود بردر، بوتون موجودات عینی ماهیت وطبیعتده‌در. آرالرنده‌کی فرق آنجق درجه فرقیدر، کمی برفرقدر. دیکر طرفدن وجود غیر متحول دکلدر. موجوداتده برتحول اساسی واردر. حدذاتنده صرف میخانیکی اولان وهیچ دکیشمز قوانینه تابع بولونان بوتحول، موجوداتده کوردیکمز تنوعك منشائیدر. موجوداتده صرف طبیعی برخلق وایجادك محصولیدر.

ایشته دینك مشغول اولدیغی مسئله‌لری بوندن بویله علم بوفلسفه دائره‌سنده پیش تأمله آلمالیدر.

حالبوکه بونقطهٔ نظردن، علم عقاید دینیه‌یه طبان طبانه‌ضد برطاقم نتایج عرض ایدر.

فلسفهٔ علمیه‌یه کوره انسان کائناتك مرکزی وغایه‌سی اولامازه. انسان موجودات زنجیری ایچنده برخلقه‌دن عبارتدر. دیکر مخلوقات ناصل بربرلرینه مربوط ایسه‌لر انسان‌ده اویله‌جه اونلره مربوطدر. اانسانك تفوقی حیوانات فقریه‌نك، تکامل عمومی اثناسنده دیکر حیوانلره نسبتله فوق‌العاده صورتده ایلری ایلری کیتمش اولمالرندن نشئت ایدر.

دنیانك صوکره‌دن، بوقدن یارادلدیغی ادعاسنه قارشی‌ده علم، طبیعی برصورتده وجود بولمش اولدیغی حکمنی ایلری سورر. طبیعتده کوردیکمز بوتون اشکال موجودیتك میدانه کلمسی

ایچون لازم اولان قوتلرك هپسی طبیعتك كندیسنده موجوددر. انواع، هپ تحول صورتیله بربرندن دوغمشدر. بو بابده بر طاقم قانونلره تابع اولمش واویله بر صیرا تعقیب ایتمشدر كه بونلری تعیین ایتمك بزم ایچون آرتق دائرهٔ امكانه كیرمشدر. ایشته بو صورتله، خلق وایجاد كائنات خرافه‌سنك یرینه علم، دنیانك تاریخ طبیعیسنی اقامه ایلمشدر.

روحك لایموت اولدیغی عقیده‌سنی‌ده علم تكذیب ایدر. علمك نظرنده فرد انسانی سائر مخلوقات كبی بر طاقم مادی جزء فردلرك موقت بر زمان ایچون بر آرایه كلمش اولماسندن عبارتدر.

عقاید دینیه‌نك اساس عمومیسی انسانه تشبیه، انسانجیلق anthropomorphisme، یوقدن خلق وایجاد، طبیعت فوقنده قوتدر. علم بو مفهوملره قارشی طبیعتجیلك (ناتورالیزم)، تمادی continuité، وخلق وایجاد طبیعی مفهوملرینی ایلری‌یه سورر. طبیعتك ایچنده ینه طبیعت واسطه‌سیله ایضاح ایدیله‌میه‌جك هیچ بر شی یوقدر. طبیعتدن اول وار اولان، طبیعتك فوقنه چیقان هیچ بر شی یوقدر. طبیعتك قانونلرینك وبالخاصه اصطفای طبیعی وتكامل قانونلرینك معناسنی حقیله تقدیر ایدنلر ایچون طبیعت كندی خلقتنك وترقیاتنك صانعیدر. داروین موسی‌یه قارشی نه ایسه علم‌ده دینه قارشی اودر.

علم ایله دینك مذهب ومسلكلری آراسنده بویله اختلاف وتضاد اولدیغی كبی هر ایكیسنك تمللری بیننده‌ده تضاد واردر.

دینلر وحیه استناد ایدرلر. علم ایسه تجربه‌دن باشقه بر شی طانیماز. علمك نظرنده، هیچ بر فكر وقعه‌لرك بلاواسطه بر افاده‌سی یاخود تشارك افكار قوانین طبیعیه‌سنك ایجاب ایتدیكی بر نتیجه دكلسه حائز قیمت دكلدر.

دین ذهاب باطلی آرتق ممكن الوجود دكلدر. مكر كه حقیقتی كورمه‌مك ایچون كوزلری كور ایتمكده اصرار ایدیله. لامارقلرك، داروینلرك تأسیس ایتدكلری شكلده علم حاضر پیش ملاحظه‌یه آلنه‌جق اولورسه كورولور كه وجودك ووقوفك مسائل اصلیه‌سنه تعلق ایدن خصوصاتده دین ایله علمك ادعالری آراسنده غیر قابل ازاله بر تضاد قطعی ومطلق واردر. بناءً علیه منطقی ومنور بر مفكره ایچون هم دینی هم علمی قبول ایتمك غیر قابلدر. ایكیسندن برینی اختیار ایتمك ضرورتنده‌در.

تكاملجی ووحدت وجود طرفداری فلسفه یعنی فلسفهٔ علمیه بو نزاعی بویله بارز صورتده میدانه چیقارمقله برابر عینی زمانده اونی حل ایتمك چاره‌لرینی‌ده كوستریر.

بو فلسفه‌یه نظراً، بو نزاعك تحدث ایتدیكی بوتون نقطه‌لرده علومك اصولی دائره‌سنده تربیه كورمش بر مفكره هیچ تردده اوغرایه‌ماز. وحی ربانیده، ایمانده یعنی، تحلیل اولونجه، هیجان وحسیاتده بزم ایچون یالكز سوبژكتیف بر طاقم حالات شعور بولونمایوب بر طاقم وقوف منبعلری‌ده بولوندیغنه اعتقاد ایتمك ذكانك بر مرحلهٔ سفلیه‌سیدر كه انسانلر آرتق بو مرحله‌یی

تجاوز ایتمشلردر. انسانلر الیوم واصل اولدقلری درجهٔ انکشافده شونی بیلیرلر که وقوفمزی بز یالکز تجربه‌دن و محاکمه‌دن استحصال ایده‌رز. تجربه ایله محاکمه‌نك برلشمه‌سنده عقل دیرز. عقل بوتون انسانلره مساوی صورتده داغیلمش دکلدر. مفکرهٔ بشرده حرثك ترقیاتیله انکشاف ایتمشدر. بو کون بیله عصری حرثه بیکانه اولان بر آدمده آنجق یقین اقربالرمز مایمونلر، کوپکلر، فیللر قدر بر عقل واردر.

بو اساسلر بر کره قبول اولونجه، انسان آرتق فلسفهٔ علمیه‌نك چیقاردیغی نتایجی قبول ایتمه‌مزلك ایده‌مز. چونکه لامارق ایله داروینه کلنجه‌یه قدر یالکز بر مطالعه‌دن عبارت بولونان بو نتایج او عالملرك مساعیسندن صوکره حکمت طبیعیه قوانینی درجه‌سنده بر حقیقت تجربیه حالنه کچمشدر. اون دوقوزنجی عصرك اك بویوك ترقیسی — که نیوتونك ۱۷ نجی عصرده تأمین ایتدیکی ترقی‌یه مشابهدر — حادثات حیاتیه‌یی جامد طبیعتك قانونلرینه مشابه بر طاقم میخانیکی و طبیعی قانونلره ارجاع ایتمك اولمشدر. بو کون تدقیق و مشاهده و تجربه سایه‌سنده صورت قطعیه‌ده بیلیورز که کرك حیواناتك و نباتاتك تظاهرات حیاتیه‌سنده کرك بلوراتك نشو و نماسنده کرك بخارك قوهٔ انبساطیه‌سنده عینی لایتغیر و ابدی قانونلر اجرای تأثیر ایتمکده‌در.

دینلرده‌کی طبیعت فوقنده بر صنع و ایجاد یرینه علمك اقامه ایتدیکی عمومی طبیعتجیلك بو کون آرتق فکر علمی‌یه اویغون بر فرضیه دکل، بر حقیقت فعلیه‌در.

بو حکم احتمالکه بعضیلرینه پك جرئتکارانه کورونه‌جکدر. وقتیله طبیعت فوقنده بر طاقم مؤثراته مراجعت صورتیله آنجق ایضاح ایده‌بیلدیکمز بر طاقم حادثاتی شیمدی میخانیکی یعنی علمی بر صورتده ایضاحه موفق اولابیلمکله آرتق هرشیئك بو صورتله ایضاح ایدیلمه‌سی یاخود قابل ایضاح اولماسی‌می لازم کلیر؟ علمك سرائر کائناتی تمامیله ازاله ایتدیکی یاخود بر کون کلوب ازاله ایده‌بیله‌جکی دوغرومیدر؟ اکر طبیعتده سرائر وارسه و کائناتك بعض نقطه‌سنده بو سرائرك ابدیاً پایدار قالماسی محتمل ایسه دین ایچون، دینك هیجانلری و وحیلری ایچون‌ده بر یر قالمایه‌جقمیدر؟ دینك نقطهٔ حرکتی مفکرهٔ بشرك غیرقابل نفوذ بر طاقم سرائر ایله محاط اولدیغی فکری دکلمیدر؟ انسان وحی ربانی‌یه، عقل ایله حل ایده‌مدیکی بعض مسئله‌لره آنجق او سایه‌ده بر جواب بولدیغی ایچون مراجعت ایتمیورمی؟

هه‌قل ۱۸۸۰ تاریخنده برلینده علوم آقاده‌میسنده لایبنیچك شرفنه عقد ایدیلن بر جلسه‌یی خاطرلاتیور. بو جلسه‌ده معلم امیل دوبواره‌مون Emile Dubios Reymond کائناتك یدی معماسی احتوا ایتدیکنی، بونلردن لااقل دردینك بزم ایچون قطعیاً غیرقابل حل اولدیغنی سویله‌مشدر. بو نقطه‌لر حقنده علمك اك صوك سوزی «بیلمیورم!» اوله‌جقمش. دوبوا ره‌مونه کوره بو درت علوی معما شونلردر: ماده‌نك و قوتك اصل ولبی، حرکتك منشائی، احتساس بسیطك منشائی و ارادهٔ جزئیه (مکرکه

سوبژکتیف حریتك بر ذهاب باطلدن عبارت اولدیغنه حکم ایدیله) . حیاتك منشائندن ، طبیعتك ظاهری غایهٔ خلقتندن ، تفکرك ولسانك منشائندن عبارت اولان دیکر اوچ معما پك بیوك مشکلات ایله علمی میخانیکیت اساسنه ارجاع اولونابیلیردی .

هه‌قل بویله بر ادعا نه‌قدر شدتله جرح ایدیلسه آز اولدیغنی چونکه هر شیئ تکرار موضوع بحث ایتدیکنی سویلیور . اکر کائناتده بر نقطه‌ده بر سرك موجودیتی قبول ایدیله‌جك اولورسه باشقه نقطه‌لرده سرائر موجودیتنی منع ایده‌بیله‌جك هیچ بر شی یوقدر . علمك الیوم : « دنیاده آرتق انسان ایچون هیچ بر سر یوقدر » دستورینی کمال قوتله مدافعه ایتمسی لازمدر .

بوراده چیقاریلان مشکلات ابتدا طبیعت نامی آلتنده بیلمم ناصل بی شکل وجامد بر شی دوشونوب صوکره بو هیچلکك ایچندن قوت ، حرکت ، احتساس کبی قدرتلرك ناصل چیقدقلرینی آراشدیرمقدن ایلری کلیور . فقط نقطهٔ عزیمت تشکیل ایدن بو فرضیه خیالی وکیفی بر شیدر . بویله بر حال ابتدائینك موجودیتی نه معلومدر ، نه‌ده ذهنه صیغابیله‌جك بر شیدر . وقعه‌دن باشقه بر شی طانیمایان علم بویله بر مبداء قبول ایده‌مز . باشقه بر شیئه قابل ارجاع اولامایه‌جق بر حالده یعنی مبداء اوله‌رق علمك بیلدیکی شی غیر معین ، حال مطاوعتده ، خارجدن تحریك و احیا ایدلمزسه حرکته کیره‌بیلمکدن عاجز بر ماده دکلدر . اساس اعتباریله جانلی ، هم حیزه صاحب یعنی ماده هم قوت یعنی روح esprit‌ دره .

هه‌قل دییورکه : « بن‌ده کوته ایله برابر او فکرده‌یم که نه ماده روحسز موجود اولابیلیر واجرای تأثیر ایده‌بیلیر ، نه‌ده روح ماده‌سز . سپینوزانك او کنیش وحدت وجودجیلغنی قبول ایدییورز : ماده یعنی نامتناهی صورتده انبساط ایتمش جوهر ایله روح یعنی حس ایدن و دوشونن جوهر ، هر شیئ احاطه ایدن اصل و لب الهینك یاخود جوهر عمومیٔ کائناتك ایکی وصف اصلیسی یاخود خاصهٔ اساسیه‌سیدر . »

بو تلقیلرده تصوفه قاچان هیچ بر شی یوقدر . اولا : بری لاووازیه دیکری مایر وهلمهولچ طرفندن اثبات ایدیلن ماده‌نك دوامی وقوتك دوامی قانونلرینه ؛ ثانیاً : بو ایکی قانونك وحدتی اساسنه استناد ایدرلر . علم بو وحدتی قبول ایتمشدر ، صوك حد تحلیلده بو وحدت ، علیت اساسنك بر نتیجهٔ ضروریه‌سی کورولور . کوته Wahlverwandtschaften اثرنده انسانلرك دویدقلری روابط حسیه‌نك اجسامده‌کی جزء فردلرده نمایان اولان حالك دها کرفت بر شکلندن عبارت بولوندیغنی ، « پاریس »ی کوزل آلمه جذب ایدن و کندیسنه هر درلو عقل ومنطق واخلاقی اونوتدیران ناقابل مقاومت احتراصك حوینات منویه‌یی تلقیح فعلنی اجرا ایتمك اوزره کچه‌جك بر یول آرامق ایچون صالدیرتان عینی بی شعور قوهٔ جاذبه اولدیغنی ، بر صو ذره‌سی وجوده کتیرمك ایچون ایکی مولد الماجزء فردینی بر مولد الحموضه جزء فردینه برلشدیرن عینی شدتلی حرکتدن عبارت بولندیغنی کوسترمشدر . بناءً علیه

اختيار أمبه دوقل Empédocle ايله برلكده عناصرى عشق و نفرتك اداره ايتدكلرينى سويله‌مكدن قورقمايه‌لم . برداهى‌نك بوفكر ومطالعه‌سى بوكون بر تجربه وقعه‌سى اولمشدر .

ايشته بوصورتله ذره‌نك بيله بر حس وتمايل اثرلرينه يعنى بر روح مقدمه‌سنه مالك اولديغى ثابت اولمشدر ظن ايده‌رز. برقاچ ذره‌دن مركب اولان جزء فردلر ايله كيتدكجه دها قاريشيق برصورتده وجود بولان برجزء فردلر مركباتى حقنده‌ده عينى مطالعه واردر .

بوتركيب وامتزاجلرك طرزى صرف ميخانيكيدر. فقط ينه بو ميخانيكيت تأثيريله اشياده‌كى عنصر روحى كرفت برشكل آلير ، عناصر ماديه‌لرندن فرقلى برحاله كيرر .

ايشته بواساسلره صاحب اولان علم بوتون مسئله‌لرى حل ايدر ياخود حل ايده‌بيله‌جكنى بيلير .

علم ، منشأده جامد وثقيل برماده يرينه اثيرى قبول ايدر. بو برمادهٔ لطيفه‌در ، ابدى صورتده حال حركتده‌در ، ثقيل ماده ايله آراسنده ابدى بر عمل وعكس العمل مناسبتى واردر . جوهر عمومىٔ كائناتك ايكى‌يه تفريقى ديمك اولان بوايكى عنصر، طبيعتك الك عمومى حادثاتى ايضاحه كافيدر .

مع مافيه علم، اشيانك منشائى وانكشافى كبى مفكرهٔ بشرى الك چوق مشغول ايدن الك كنيش ومشكل مسئله ايله اشتغال ايتمزسه هيچ برشى ياپمش اولماز . حالبوكه بومسئله‌يى حل ايچون

علمده لامارق ايله داروينك اوكره‌تديكى طلسملى بر كلمه واردر: تكامل . تكامل قانونلرى موجبنجه موجودات طبيعى صورتده بربرلرندن كليرلر . انكشافلرى ، خلق وايجادلرى يكنسق ومطرد برمقانيزمه‌نك تأثيريله ايضاح ايديلير . الآن حل ايدلمه‌مش بيك دورلو مسئله موجود اولمقله برابر حل اولونه‌بيلنلر شونى ارائه‌يه كافيدركه خلق وايجاده تعلق ايدن بوتون مسائل قسميه غير قابل تفريق صورتده بربرلرينه مربوطدرلر ، هپسى، بوتون اشيايه شامل برتك مسئلهٔ كائناتى مشعردرلر . بناءً عليه بر مسئله‌نك حلى بالضروره ديكرلرينكده حلى ديمك اولور .

فقط بالذات تكاملك‌ده منشائى نه‌در؟ بونى طبيعت فوقنده براساسك تأثيرينه عطف ايتمك وتفرعاتدن طرد ايديلن معجزه‌يى هيئت عموميه‌ده ابقا ايتمك‌مى لازم ؟

مبداء اوله‌رق قوتدن وبناءً عليه كندى كنديسنه تكاملدن محروم بر ماده قبول ايديله‌جك اولسه ايدى بويله بر معجزه‌يه مراجعت مجبورى اوله‌جقدى . فقط مبدائه وضع ايتديكمز جانلى ماده حد ذاتنده برتحول وخلق وايجاد اساسنه مالكدر. بو اساس اللهى ازاله ايتمز ، كنديسى بالذات اللهدر . كائناتدن خارج برالله دكل ، داخلى براللهدر ، طبيعتك عينيدر . شوراسنى بيلمليدركه ارباب علم الهيلكى رد ايتدكلرى قدر لاالهيلكى‌ده قبول ايتمزلر . اونلرك نظرنده دنيا ايله الله بردر . كليت الله (پانته‌ئيزم) مسلكى كائناتك تلقىٔ علميسيدر .

ایشته علم حاضرك قارشیسنده ماده و قوتك ، حركت واحتساسك او ظاهری معمالقلری بو صورتله زائل اولور . ایکی بیك سنه‌دن بری دنیایی مشغول ایدن و کتبخانه‌لرمزی دولدیرمش برچوق توزلی کتابك یازلماسنی انتاج ایدن ارادهٔ جزئیه بحثنه کلنجه بوده آرتق یالکز بر خاطره‌دن عبارت قالمشدر. علمك استنتاجلری قارشیسنده حسیاتك اومبهم تلقیناتی نه اهمیتی حائزاولور ؟ اراده شبهه یوق که عاطل و جامد برقوت دکلدر . بو هم ذی شعور ، هم ماکنه کبی بر عکس‌العمل قدرتیدرکه براستقامتی واردر وبرتأثیر اجرا ایدر. فقط حیاتدن غیرقابل تفریق‌اولان میلان ، اراده‌نك بووصفنی ایضاحه کافیدر. اراده‌یه خاص‌اولان طرز تأثیره کلنجه بوملکه‌نك حر وسربست ظن ایدلمه‌سی مابعدالطبیعه‌جیلرك اومجرد وایکیلك‌اوزرینه مؤسس اصوللرینه توفیقاً شرائط موجودیتدن آیری اوله‌رق دوشونلمسندن ایلری کلمکده‌در. برطرفده اراده ، دیکر طرفده‌ده اوزرلرنده اجرای تأثیر ایتدیکی برطاقم احوال وشرائط موجود دکلدر . هرهانکی براراده کندیسنه وراثتك تحمیل ایتدیکی بیکلرجه ایجابات و مجبوریت ایله محمولدر . شیمدی عزملرینك هر بری احوال و شرائط موجوده‌دن مقدم کندیسنده بولونان میلانك بوشرائطه اویماسندن عبارتدر. اك قوتلی سبب، هیجانك ستاتیکنی اداره ایدن قانونلره توفیقاً بوراده میخانیکی صورتده غلبه چالار . بناءً علیه مجرد و لفظی بر اراده حر کورونورسه‌ده

اصل مادی و فعلی اراده دنیاده‌کی بوتون شیلر کبی بر ایجاب تحتنده ضروری اوله‌رق وجوده کلیر .

دیمك که دوبواره‌مونك بوتون معمالری قابل حلدر ، یاخود دها دوغروسی شیمدیدن حل ایدلمشدر . ناقابل ادراك هیچ برشی یوقدر . ناقابل ادراك دیمك مجهول دیمكدن باشقه بر معنا افاده ایتمز . آرتق بزم بیلمدیکمز شیلر موجوداتك اساسلری دکل ، تفرعات و تفصیلاتیدر . بو فیلسوف ایچون بوجهلك ساحه‌سی پك بویوك بولونماسی وشبهه‌سز دائما بویوك قاله‌جق اولماسی پك آز حائز اهمیتدر .

معمافیه ساده‌جه : آرتق هیچ معما قالمامشدر ، حکمنی ویرمك برخطا اولور . بر معما موجوددر و ضروری اوله‌رق موجوددر كه بوده جوهر مسئله‌سیدر . عالملرك طبیعت یاخود کائنات ، ایده‌آلیستلرك جوهر substance یاخودعالم cosmos ، معتقدلرك خالق یاخود الله نامنی ویردكلری بو خارقه‌نما قوت نه‌در ؟ عصری علم عالمك حیرت بخش ترقیاتی جوهر مسئله‌سنی حل ایتمشدر یاخود حلنه تقرب ایتمشدر دنیله‌بیلیرمی ؟

حقیقتده طبیعتك صوك اعماقی آناقسیماندر ، امپه دوقل ، سپینوزا ، نیوتون ، قانت و کوته ایچون نه قدر مجهول ایسه بو کون بزم ایچون‌ده دها زیاده معلوم دکلدر . حتی اونك اوصافی و تکاملی حقنده‌کی معلوماتمز ترقی ایتدکجه بو جوهرك اصل ولی بزم نظرمزده دها اسرارآلود ومعما انکیز برشکل

کسب ایتدیکنی اعتراف ایتمك لازم کلیر . قابل وقوف حادثات آلتنده‌کی اصل شیئی بز بیلمیورز .

فقط مادام که بوشیئك حد ذاتنده نه‌اولدیغنی تدقیق وتتبع ایچون واسطه‌مز یوقدر ، مادام که وجودینی بیله قطعیت ایله بیلمیورز ، نه‌دن بونك ایچون ذهنمزی یورالم ؟ بو اله کچمز خیالت اوزرینه بنای خیال ایتمه‌یی مابعدالطبیعه منتسبلرینه براقه‌لم ، بز علممزك وفلسفه‌مزك ترقیات عظیمه‌سندن برعالم و برحقیقتپرست صفتیله متلذذ ومستفید اولالم .

*
* *

حاصلی ، علم ایله دینی بربرلریله مواجهه ایدنجه ، ویردکلری حکملرك بربرینه ضد اولدیغنی کورورز . علم ایله دینك مسلکلرینك تدقیق فلسفیسی ، علمك نتایجی قارشیسنده دینك عقیده‌لرندن هیچ برینی پایدار براقماز . فقط آرتق دینلری یالکز تاریخده ایزلری قالمش ، زمان طرفندن کسیلوب آتلمش شیلر ایچنه ، ماضی‌یه دفن ایتمك‌می ایجاب ایدر ؟

علم ایله دین ایکی مجرد مسلك کبی نظر ملاحظه‌یه آلینیر وکندیلرینه استادکاه خدمتی کورن روح بشردن تفریق اولونورسه انسان بوفکری قبوله میل ایدر . فقط دین یالکز علم کلام منتسبلرینه اهمیتسز شان وشرف تأمینی ایچون ایجاد ایدلمه‌مشدر : اونك غایه‌سی انسانده‌کی بعض احتیاجات اساسیه‌یی تطمین ایتمکدر . بو احتیاجاتك باشقه صورتله تماميله تطمین

ایدلدیکی اثبات اولونمادقجه دین محو ایدلسه‌ده حیات بشریه‌نك ضروری برعاملی صفتیله بالضروره برصورت مشروعه‌ده تکرار تولد ایده‌جکدر .

مفکرهٔ بشرك برطرف ایدلمسی غیرقابل اولان بواحتیاجلرندن بری موجوداتك منشاء وطبیعتنی ایضاح نقطه‌سیدر . شبهه یوق که علم یالکز حادثاتی قید واشارت و تفرعات قانونلرینی تدقیقه حصر اشتغال ایتدیکی زمان بومسئله‌یه جواب ویرمکی اونوتیوردی . فقط بوندن بویله فلسفهٔ علمیه علمه بوتون وسعت و شمولنی ویریور ، اونك تجربی کشفیاتندن کائناتك بویوك معمالرینك حلنی استنتاج ایدییور . نظری جهتدن ، دینك برطرف ایدلمسی کیفیتی آرتق برامر واقع حالنده‌در .

فقط انسانلرده یالکز نظری احتیاجلر موجود دکلدر . عملی احتیاجلرده واردر . انسان عقل اولدیغی قدر قلب وحسدرده . طبیعتك بوعنصری‌ده عینی صورتله حقیقی واساسی اولدیغی ایچون بونی‌ده تطمین ایلمك ایجاب ایدر . علم نه‌وقت انسانك ذکاسی کبی قلبنی‌ده رقیبندن دها ایی ، دهامحقق برصورتده تطمین ایدرسه اوزمان دینه یول ویرمك حقنی قازانه‌بیلیر .

تفکر وملاحظاتی نتیجه‌سنده برفیلسوف موقعنه کچن وعلم طرفندن باشلانیلان استقرالری عقل واسطه‌سیله نهایته قدر تمدید ایتمك یولنی بیلن عالم بوجهتده هیچ اندیشه ایتمز . اونك نظرنده علمك عملی ساحهٔ شمولی نظری ساحه‌سندن دها

محدود دكلدر . علمك ، كائنات و حيات حقنده‌كی مسلكلری ايله قلب بشری تطمين ايده‌بيله‌جكنی و بونی يالكز علمك تطمين ايده‌بيله‌جكنی اواثبات ايده‌بيله‌جك برحالده‌در .

فقط بوملاحظاتك باشليجه هنوز نظری اولديغنی‌ده انكار ايده‌مز . علمك تأثير عمليسی بركون ايچنده بوتون تفرعاتيله ساحهٔ فعله وضع اولونمق قابل دكلدر . بو نقطه‌ده دها اوزون بر زمان ايچون بر طاقم بوشلقلر قاله‌جقدركه اوزرينی دينلر دولدورمقده دوام ايده‌جكلردر. دينلرك ايفا ايتدكلری وظيفه‌لری علم ايفا ايده‌بيله‌جك حاله كلنجه‌يه قدر دينلر فعلاً بردوام اوله‌جقلری كبی بو مدت ظرفنده اونلرك موجوديتلرينی بعض خصوصلرده مفيد واپی عد ايتمك بيله ايجاب ايده‌جكدر .

بناءً عليه ، دينلری اساس اعتباريله ملغا عد واعلان ايتمك كافی كلمز. اونلرفعلاً الآن موجوددرلر. دهابرمدت ايفاايده‌جك روللری واردر . اونك ايچون علم ، دينلرله حال صلح وسكون ايچنده ياشامالی ، دين ايله علم آراسنده بررابطه بولماليدر .

استقبال ايچون يالكز علمك يعنی تكاملجی وحدت وجود مسلكنك غلبه‌سنی تأمين ايدن فلسفه‌ايشته بورابطه‌يی‌ده‌تدارك‌ايدر.

بوفلسفه عملی نتيجه‌لرينه ايصال ايديلنجه، حقيقت ايله خير وحسنك عبادتنه منتهی اولور . كلام علماسنك خيالی تثليثلری يرينه قائم اولمش ايشته حقيقی برتثليث .

بوتثليث مسئله‌سنده ، علی العاده‌موجود دينلرك الكی‌يوكسكی

عد ايديلن خرستيانلق دينی حقنده وحدت وجود مسلكنك آله‌جغی وضعيت نه اوله‌جق ؟

وحدت وجودمسلكنه كوره ، «حقيقت» مسئله‌سنده‌اديانك وحی ربانی ادعاسنده شايان محافظه برنقطه‌بيله موجود دكلدر . چونكه وحی بزه برماورای حيات خبرويريركه نظرمزده هيچ برمعناسی يوقدر و بزم ايچون يكانه وارلق اولان شیءٔ اصلسز برحادثه دركه‌سنه ايندیرر .

« حسن ». كلنجه ، بونقطه‌ده وحدت وجود مسلكی ايله خرستيانلق آراسنده‌بالخاصه شدتلی برتضاد واردر . خرستيانلق طبيعتی استخفاف ايتمه‌يی ، طبيعتك جاذبه ولطافتلرينه قارشی محقرانه داورانمه‌يی ، ميلانلرينه قارشی مجادله ايتمك لزومنی بزه اوكره‌تير. زهد وتقوايی، ضعيفلامه‌يی وجودی‌چركينلشديرمه‌يی توصيه ايلر . صنايع نفيسه‌يه نظر شبهه ايله باقار. چونكه صنايع نفيسه‌نك ياراتديغی آثارك انسان نظرنده الله يرينه قائم اولمالری تهلكه‌سی واردر . حقيقتده خرستيان صنعت نفيسه‌سی دنيلن شی خرستيانلغك اوقطعی روحيجيلكنه قارشی مخيله‌نك وحواسك برعصيان واعتراضدن باشقه برشی دكلدر . او واسع ومحتشم غوتيك كليسالريله دنيايی بركوز ياشی واديسندن عبارت ديه تلقی ايدن خرستيانلق دينی آراسنده نه‌مناسبت واردر؟ خرستيان صنعتی معناسز برتعبيردر. بالعكس وحدت وجود مسلكی اساساً طبيعتجيدر ، كوزللكك دوستيدر . كوزللكده حد ذاتنده

بر غایه کورور . بناءً علیه علم ساحه‌سندن اولدیغی کبی صنایع نفیسه ساحه‌سندن‌ده خرستیانلغی طرد ایده‌جکدر .

شیمدی یالکز خیره عبادت جهتی قالیور . بوراده وحدت وجود مذهبی برچوق اقسامنده خرستیانلق دینی ایله توافق ایتمکده‌در . طبیعی بوراده خرستیانلق دنیلدیکی زمان انجیللرده وپولك مکتوبلرنده کورولدیکی وجهله ابتدائی وصاف خرستیانلق قصد اولونیور دیمکدر . بو خرستیانلغك تدریساتنك قسم اعظمی شفقت ومرحمته ، مساعده‌کارلغه ، معاونته تعلق ایدن احکامدن عبارتدر که بونلری بزده قوتله قبول ایده‌رز . ذاتاً بو احکام خرستیانلغك محصول کشفی دکلدر . خرستیانلقدن پك چوق مقدمدرلر . بو احکامی برچوق مؤمنلر آیاقلر آلتنه آلدقلری حالده برچوق غیر مؤمنلر تطبیق ایتمشلردی . فضله اوله‌رق ، وحیه مستند دین سالکلرندن برچوقلری نزدنده بو احکام افراطه واردیریلیور ، اکثریا حب غیر حسی حب نفس حسنك ضررینه اوله‌رق غلیانه کتیریلیور . وحدت وجود فلسفه‌سی بالعکس بو ایکی تمایل آراسنده دوغرو بر میزان قبول ایدر . چونکه بونلرك ایکیسی‌ده انسان ایچون عینی صورتده طبیعیدر . فقط خرستیانلق دینی یالکز اساسات اصلیه‌سنی معتدلانه ترویج ایله اکتفا ایده‌جك اولورسه وحدت وجود فلسفه‌سنك یاردیمجیسی اولور و ترقیٔ اخلاقی‌یه خدمت ایده‌بیلیر . بناءً علیه خرستیانلق دینی شیمدیلك بو معناجه وحدت وجود فلسفه‌سی نامنه ادامه ایدلملیدر .

ایشته دین ایله علم آراسنده آرانیلان رابطهٔ اتصالی وحدت وجود فلسفه‌سی بو صورتله تشکیل ایدر .

تعقیب ایدیله‌جك خط حرکت دینلردن عاقلانه استفاده ایده‌رك یاواش یاواش معاونتلرینی بی لزوم بر حاله کتیره‌جك صورتده اونلری قوللانمقدن عبارت قالیور دیمکدر . ناصل که بر نهری کچمك ایچون موقت ، دار بر کوپرودن استفاده ایدیلیر ، اوته‌کی ساحله کچلدکدن صوکره او کوپرونك هیچ بر وظیفه‌سی قالماز .

بو مقصدله اتخاذ ایدیله‌جك ایلك تدبیر کلیسا ایله حکومتی قطعیاً بر برندن آییرارق کلیسادن حکومتك معاونتنی چکمك و اونی یالکز کندی منابعیله یاشامغه براقمقدر .

بو منفی بر تدبیردر . بونی اتمام ایچون لازم بر تدبیر مثبت‌ده واردر که اوده تربیه‌نك اصلاحاتیدر . تربیه ، دینلردن قورتولمق ایسته‌ین بر هیئت اجتماعیه‌نك اك مهم مسئله‌سیدر . تربیه‌نك غایه‌سی انسانی یتشدیرمك اولمالیدر . فقط بوتون صفحاتیله ، هم انسان حساسی هم انسان متفکری ؛ هم روح دینداری هم روح علمی‌یی .

تربیهٔ عمومیه ، مذاهب دینیه‌دن هیچ برینك دستورلرینه توفیق ایدیله‌مز . بو دستورلری مکتبه صوقماز ، اونلری عائله تربیه‌سنه براقیر . تربیهٔ عمومیه یالکز علمی اخلاقك یعنی تکاملجی وحدت وجود فلسفه‌سندن نشئت ایدن عملی مسلکك اساسلرینی تدریس و تطبیق ایدر . ادیان موجوده‌یی بیلمه‌مزلك ایتمز . فقط بونی « مقایسه‌لی ادیان » نامیله یکی بر علمه موضوع یاپار . بو علم ،

خرستیانلغك خرافه‌لرینی ومنقبه‌لرینی بر رحقیقت دییه دكل یونان ولاتین خرافه‌لرینه مشابه بر ر شاعرانه ماصال اولمق اوزره تلقی ایلر . خرافه‌لرك احتوا ایده‌بیله‌جكلری اخلاقی یاخود بدیعی قیمت بو خرافه‌لر منبع اصلیلری اولان مخیلهٔ بشریه‌یه ارجاع ایدلدكله آزالماز ، بالعكس آرتار .

استقبالده یتیشه‌جك انسانلر علم ایله صنایع نفیسه‌یه صاحب اولونجه بوسایه‌ده دینه‌ده مالك اوله‌جقلردر . بناءً علیه فضانك درت دیوار ایله تفریق ایدلمش وكلیسا نامی ویرلمش بر قسمنه قاپانمق مجبوریتندن آزاده قاله‌جقلردر . بو كنیش دنیانك هرطرفنده ، بومدهش موجودیت مبارزه‌سنك یاننده خیرك ، حقیقتك وحسنك نشانه‌لرینی بوله‌جقلردر . بو صورتله اونلرك معبدلری بوتون كائنات اوله‌جقدر . فقط هرزمان آیینلرینی مشتركاً اجرا ایتمك اوزره زنكین برصورتده تزیین ایدلمش معبدلره چكیلمكی سوه‌جك انسانلر بولونه‌جغی ایچون اون آلتنجی عصرده برچوق قاتولیك كلیساسی پروتستانلر النه دوشدیكی زمان كورولن حادثه‌یه مشابه برحادثه‌ینه مشاهده ایدیله‌جك ، برچوق كلیسا خرستیانلردن وحدت وجود مسلكی جمعیتلرینه انتقال ایلیه‌جكدر .

۲

هه‌قل مسلكنك قیمتی

هه‌قلك دین ایله علمك مناسباتی حقنده‌كی مسلكی غایت صریحدر . اوكا كوره بوكون بیله بو مسئله حقنده موجود اولان عدم قطعیتك سببی عالملرك كندی تحریات خصوصیه وحالیه‌لری خارجنه چیقان تصورات وملاحظاتدن خوشلانمالریدر . علم بر كره فلسفه شكلنده تشكل و تأسس ایدرسه ــ كه بوكا قدرتی واردر ــ یالكز دینلری رد ایده‌بیله‌جك بر حاله دكل اونلرك یرینه قائم اوله‌جق برموقعه‌ده كله‌جكدر .

بومسلكدن ایكی اساسلی فكر چیقار : اولا ، فلسفهٔ علمیه فكری ؛ ثانیاً ، دینلرك رد وانكاری وقائم مقامی اولمق اوزره برفلسفهٔ علمیه فكری .

*
* *

قدیم یونانستانده فلسفه ایله علمك مزج و تركیبی فكری غایت ساده ایدی . اوراده علم ، عقلك و موجوداتك اساس مشتركی اولان انتظام ، آهنك ، وحدت و غائیت finalité اساسلری ایله مشبوع ایدی . بوصورتله اصل ولبنده مابعدالطبیعی ایدی . فلسفه ، كندی بدیعی وعقلی اساسلرینی طبیعتك وحیات بشرك بدیعی وعقلی اساسلرنده كوروب تسلیم ایدن مفكره ایدی .

حالبوكه معاصرین نزدنده بویله دكلدر . علم ، مابعدالطبیعه ایله اولان مناسبتندن كیتدكجه صیریلمشدر . علم ، شیمدی قطعیاً

مثبتدر یاخود بویله مثبت اولمق املندەدر . یعنی وقعەلردن باشقه ومنحصراً وقعەلرك تعیین ایتدیکی استقراءلردن باشقه بر شی احتوا ایتمەمك ایستر . بناءً علیه برفلسفهٔ علمیه دیمك هردورلو مابعدالطبیعه خارجنده قالان وضروری وکافی تملنی وقعەلرده بولان برفلسفه دیمك اوله‌جقدر . بویله برفلسفه قابلمیدر ؟

هەقله کوره فلسفه اساساً موجوداتك ماهیت ومنشاءلرینك تحریسیدر . فلسفه فلان ویا فلان جسمك اصل ماهیتنی یاخود فلان ویا فلان صنف حادثاتك یقین سببنی آرامقله اکتفا ایتمەمسی اعتباریله تام معناسیله علمدن آیریلیر . او، مسئلەلری عمومیلشدیرەرك قوانین طبیعتك هیئت مجموعەسنی و بوتون موجوداتك منشائنی ایضاح ایدەبیلمکه قابلیتلی اساسات مشترکه و عمومیه موجود اولوب اولمادیغنی آراشدیرر . علم ، اوزون مدت ، بو مسائلی حله کیریشمك ایچون فیلسوفلره کافی درجەده معلومات تدارك ایدەمەمشسەده هەقل نظرنده ، لاپلاسك ، مایرك ، هلمهولچك ، لامارقك و داروینك مساعیسندن و اثرلرندن صوکره ایش دکیشمشدر . بو کون اصل علم ، وقعەلرك بیلکیسی ، اصل ولب ومنشاء مسئلەلرینك تدقیقاتنده کافی درجەده ایلری کیتمش اولدیغی ایچون فیلسوفلر بونلره استناد ایدەرك وظیفەلرینی کورەبیلیرلر . آرتق یاپەجق شی عصری عالملرك بویوك کشفیاتنی عقل اعانەسیله تفسیر ایتمکدن عبارتدر . ذاتاً لامارق ، کوته ، داروین بالذات بونك مثالنی عرض ایتمشلردر .

بشریتك ، مابعدالطبیعەیی اورتەدن قالدیرمقله برابر فلسفەیی محافظه ایتمسنه مساعد اوله‌جق بو تفسیر عجبا نەدن عبارتدر ؟

هەقلك نیتی ، کورولیورکه ، تجربهٔ علمیه ایله تفسیر فلسفی‌یی اساساً ذکانك عینی ایشندن عبارت کبی تلقی ایتمکدر . شیللرك ، عالملره و فیلسوفلره مساعیلرینی آیری آیری یوروتەجك یرده توحید ایتملرینی توصیه یولنده سویلدیکی شعرلری کتابنه آلیوز واون دوقوزنجی عصر ابتداسنده او بویوك حقیقتپرست شاعر کوتەنك یکانه مثمر وطبیعی بر مسلك اولمق اوزره سویلدیکی وحدت وجود فکرینه اون دوقوزنجی عصر نهایتنده تکرار عودت ایدلدیکنی تأمین ایلیور .

بو مقصدینی هەقلك ساحهٔ فعله حقیقةً ایصال ایدوب ایتمەمش اولدیغی جای سؤالدر .

هەقل معمای کائنات اثرینك برنجی بابنده دنیانك معمالرینی حله خدمت ایدەجك فلسفی اصوللردن بحث ایدەرك بونلرك صرف علمی اولان اصوللردن فرقلی اولمادیغنی سویلیور . بونلرده ، علمده اولدیغی کبی ، تجربه وخصوصی برشیدن خصوصی برشیئه دوغرو محاکمه inférence دن عبارتدر .

تجربه حواس واسطەسیله یاپیلیر . محاکمه ایسه عقل ایشیدر . بو ایکی طرز وقوفی بربرینه قاریشدیرمامليدر . حواس ایله عقل جملهٔ عصبیەنك تماميله فرقلی ایکی پارچەسنك محصول وظائفیدر . بو وظائفك ایکیسی ده انسان ایچون عینی صورتله طبیعی اولدیغندن

عقلك ايشله‌مسی حواسك ايشله‌مسنه نسبتله دها آز مشروع عد ايديله‌مزسه‌ده بونك طبيعتك سوقی دائره‌سنده اولماسی ايجاب ايدر . مابعدالطبيعه منتسبلری عقلی حواسدن تفريق ايتمكله خطا ايتدكلری كبی عالملرده عقلی برطرف ايتمك ادعاسنه قالقدقلری زمان دها آز خطا ايتمش اولمازلر . فلسفه دوره‌سی كچمش ، يرينه علم قائم اولمش ديمك خطادر . هجره نظريه‌سی ، حرارتك ديناميك نظريه‌سی ، تكامل نظريه‌سی وجوهر قانونی عقلی يعنی فلسفی مسلكلر دكلده نه‌در ؟

هه‌قله كوره علمدن فلسفه‌يه بو انتقال بوتون مسئله‌لری حل ايده‌بيله‌جك ايسه‌ده ويرديكی ايضاحات بو انتقالك ناصل اوله‌جغنی پك تنوير ايتميور كيبدر . بو انتقالی ايضاح ايچون هه‌قل انسانك مادوننده‌كی حيواناتده حواسك يانی صيرا عقلكده موجوديتنی ايلری‌يه سوريور . عقلك مقری جملهٔ عصبيه‌نك باشقه قسمنده اولمق اعتباريله حواسدن فرقلی اولديغنی سويليور وطبيعته موافق صورتده عقلك استعمالی نه‌دن حواس واسطه‌سنه مراجعت قدر مشروع اولمايه‌جغنی صوريور . فقط بونك ايله ناصل اوليورده عقلده اصل علمی دنيلن طرز محاكمه‌دن باشقه بر محاكمه وتفسير اساسی بولونماديغنی و موجوداتی عالملرك نقطهٔ نظرندن باشقه بر نقطهٔ نظردن پيش ملاحظه‌يه آلمقله مفكره‌نك بهمه‌حال خطايه‌دوشه‌جكی اثبات ايدلمش اوليور ؟ بويله بر نتيجه‌يی محق كوسترمك ايچون بزه عقلك محتوياتی حقنده بر طاقم معلومات

ويرمك ايجاب ايدردی . حالبوكه هه‌قلده بونی بيهوده يره آرايوب دوريبورز .

احتمالكه عقل حقنده واضح وصريح هرهانكی بر نظريه بوراده مشكلات بخش اولابيليردی . فلسفهٔ علميه هه‌قلك تصورينه كوره بر درجه‌يه قدر علمدن باشقه برشی اولمق ايجاب ايديوردی . بو فلسفه‌نك نتايج ومقرراتی اصل علمك نتايج ومقرراتنه متصل ومربوط اولمقله برابر اونلری كچمك ، اونلردن ايلری‌يه وارمق لازمدی . حالبوكه عقلده عالمك قوللاندقلرندن واستفاده ايتدكلرندن باشقه هيچ برشی بولونماديغی اساسی وضع ايديله‌جك اولورسه فيلسوف بوتون مساعيسنه رغماً هيچ بر جهتده علمی بر درجه بيله تجاوز ايده‌مز ، مكركه دوغرو و حقيقی علمك اوزرينه غير صحيح ويا كلش بر علم وضع ايده . بو فرضيه‌يه كوره يالكز علم مشروعدر . بوتون فلسفه ايسه اسمی دكيشديرلمش علمدن ياخود بر ادبيات تمرينندن باشقه برشی دكلدر . ديكر طرفدن ، عقل طبيعيده علمك قوللانديغی واستفاده ايتديكی اساسلردن باشقه برشی وارسه علم ايله فلسفه آره‌سنده بر تمادی واتصال تأسيسندن واز كچمك اقتضا ايدر . ايكيسنك آراسنده بر فرق ، هم‌ده درجه دكل بر ماهيت فرقی قبول ايتمك لازم كلير .

فقط شبهه يوقكه هه‌قلك بنا ايتديكی مسلكك كنديسی ، اجرا ايتديكی تأثير ايله ، صرف علمی بر فلسفه تأسيسی امكانی

اظهار ایدر. علمدن ناصل بر فلسفه چیقاریلابیله‌جکی نظریاتده واضح صورتده آکلاشیله‌مایورمش، بو فلسفه علم ایمش یاخود دکلمش، بوتون بونلر او فلسفه فعلاً موجود ایسه و کندیسنی صرف مساعئ علمیه ایله ایضاح ایده‌مه‌مکله برابر علمك قطعیتنه مالك اولدیغنی اوصافیله فعلاً اثبات ایدرسه نه اهمیتی حائز اولور؟

هه‌قلك بو مسلکی تکاملجی وحدت وجود مسلکیدر. نیوتونك، لاووازیه‌نك، مایرك، داروینك کشف ایتدکلری قانونلری قبول، مدافعه، تصریح و یکی وقعه‌لره، خصوصی بر صورتده، درینلکله، جسارت و جرأتله تشمیل ایتمکه انحصار ایتمز. چونکه بو، ینه صرف بر علم ایشی اولوردی. علمك بوتون نظریه‌لری کبی قونترولە، تصحیحه و تعدیله تابعدر. بو مسلك استخراج ایتدیکی دستورلری بر عقیده حالنه افراغ ایدر و میدانه قویدیغی دنیا حقنده‌کی تلقینك طبیعت حقنده‌کی وقوفك ترقیات جدیده‌سی طرفندن بر ضرورت منطقیه ایله صورت قطعیه‌ده الی الابد قبولی بزجه ضروری اولمش اولدیغنی اعلان ایلر. علمدن چیقاریلان بو حکملرك علمك فوقنده بر قطعیتی، تام مابعدالطبیعه قطعیتنی حائز اولمالرینی ایستر.

پرنسیپلرینه، چیفته طبیعت و ماهیتده کورونمکله برابر حقیقتده بر اولان جوهرینه و کندی تکامل قانوننه عطف ایتدیکی ایلك وصف، قطعی بر محصول ایجاب و ضرورت اولمه، ثابت

و ابدی بولونمه‌در. حالبوکه علومك الك اساسلی پرنسیپلرینه بیله صرف منطق علمی عملیه‌سی بویله بر ابدیت تأمین ایده‌مز. چونکه علمده اساس پرنسیپلری خصوصی قوانینك وظائفیدر (افعوله). بو قوانین ایسه هیچ بر زمان دکیشمز بر صورتده معین دیه تلقی اولونه‌مازلر.

هه‌قل ایکنجی وصف اولمق اوزره پرنسیپلرینه، «عمومیت» عطف ایدر. فقط علم حاضرك یالکز تدقیق و مشاهده ایتدیکی موجودات حقنده ادعا و تأمین ایتدیکی اوصافی بوتون موجودات محتمله‌یه تشمیل ایدیور که بو تشمیل و تفهیم کیفیتنه نه علمی دنیله بیلیر نه ده استقراء علمی‌یه مشابه عد اولونه بیلیر. بوراده یاپدیغی استقراء، تحلیل و تنقیددن محروم بر حرکتدر، بناءً علیه علم نظرنده حائز قیمت دکلدر. تدقیق و مشاهده ایتدیکمز موجودات، دواملرینك بر قسمنده بعض حادثات ارائه ایتدیلر که بو حادثات ـ پك عمومی بر طاقم فکرلر افاده ایدن و مختلف ایجابات تضمن ایدن ـ وحدت تشکل و تکامل کلمه‌لریله خلاصه اولونابیلیر: بناءً علیه وجود بردر و تظاهراتنك یکوننده، کافه‌سنده، عینی تکامل قانوننه تابعدر دیه دوشونمك بر استقراء عد اولونا ماز. بو، خصوصی بر شیئك عمومی بر حاله قلب و افراغیدر.

هه‌قلك مسلکی باری هیچ اولمازسه وحدت، تکامل کلمه‌لرینه علمی و تجربی بر معنا براقیورمی؟ بونی تسلیم ایتمك زوردر.

هه‌قلك «احد» ی اثیره و مادۀ ثقیله‌یه، مادۀ جامده‌یه

ومادهٔ ذی حیاته ، فسحته و تفکره ، دنیایه و اللهه حاکمدر . اساس اعتباریله ذی‌حیاتدر ، حساسدر ، فعل و عمله قادردر ، الك صوك درینلکلرینه وارنجه‌یه قدر عقل‌ایله متصفدر . تکامله کلنجه بر طرفدن هه‌قل بونی صورت قطعیه‌ده میخانیکی عد ایدرکه بوعلمك ، هیچ دکلسه علم حاضرك دائرهٔ قوتی خارجنه چیقار . دیکرطرفدن بیلیرکه آشاغی درجه‌لره دوغرو رجعت وعودت حرکاتنه رغماً مکملیته دوغرو یورویش غالبدر . بوده ساده‌جه تعمیم فعلندن فضله برشیدر .

هه‌قل کندی مسلکنی کلیت اله (پانته‌ئیزم) تعبیری ایله خلاصه ایدر . بونکله آکلاتمق ایسته‌دیکی شی اللهك دنیا خارجنده اولمادیغی ، بالعکس سینهٔ کائناتده بولوندیغی و قوت force ou énergie صفتیله اونی ایچندن تحریك ایتدیکی کیفیتیدر . موجوداتك عقلی صورتده تفسیری ، الله ایله عالمك وحدتی وحدت وجود نقطهٔ نظرندن تلقی ایتمکدر ، دیيور .

بوراده خارج‌ایله داخلك ، عالی برقوت‌ایله مکنوز برقوتك بربرلرندن تفریقی علمدن زیاده مابعدالطبیعه‌یی خاطرلاتیور .

نهایت ، هه‌قل بوتون ناقابل‌ادراکی مجهوله ، اصل ولبنده قابل ادراکه بکزه‌ین بر مجهوله ارجاع ایتمکی وعد ایلدکدن صوکره برجوهرقانونه واصل اولیورکه بونك اوصافنی نه‌قدر چوق طانیرسه‌ق کندیسنی اوقدرچوق اسرارآلود بوله‌جغمزی سویله‌یور .

بناءً علیه هه‌قلك فلسفه‌سنی علمك ساده‌جه بر تمادیسندن عبارت کبی نظر ملاحظه‌یه آلمق غیر قابلدر . یالکز حواسی استعمال ایتمه‌یه‌رك عقلی‌ده قوللانه‌جغنی ویالکز عالم ایشی دکل فیلسوف ایشی‌ده کوره‌جکنی سویله‌مکده حقی واردی . اثری شبهه یوقکه علمی اولدیغی قدر فلسفیدر . فقط احتوا ایتدیکی عناصر فلسفی ، کورولیورکه ، عقیدوی دنیلن مابعدالطبیعه‌دن استعاره ایدلمشدر .

* * *

عجبا بوفلسفه ، بولوندیغی حال ایله ، هه‌قلك تعیین ایتدیکی وظیفه‌یی ، یعنی دینی رد و جرح ایده‌رك اونك یرینه قائم اولمه کیفیتنی ، ایفا ایده‌بیلیورمی ؟

هه‌قل ، دینلری تام‌وقطعی برصورتده رد وجرح ایده‌بیلمك ایچون‌اونلرك اساس پرنسیپنی میدانه قویمغه چالیشیر. بوپرنسیپك ایکیلکدن عبات اولدیغنی سویلر . دینلر هرطرفده طبیعی و مافوق‌الطبیعی قوتلر آراسنده نزاعلر کورورلرکه بونلر هپ قطعی ، جذری برایکیلکدن نشئت ایدر . بوفکرك بیك دورلو تطبیقاتی هه‌قله نظراً باشلیجه ایکی ادعاده خلاصه ایدیله بیلیر . بری الله ایله دنیانك آیری آیری شیلر اولدقلری یعنی بونقطه‌ده برایکیلك بولوندیغی قناعتیدرکه غائیت مسلکی بونی افاده ایدر . دیکری انسان ایله طبیعتك ایکیلکیدرکه انسانلرك حربراراده‌یه مالك ومختار اولمه‌لری مسلکی‌ده بونی افاده ایلر .

بوتون خطالرك والده‌سی عد ایتدیکی بو ایکی خطایی رد وجرح ایچون لازم کلن منابعی هه‌قل کندی فلسفه‌سنده بولور.

اونك فکرنجه الهیاتجیلغك نقطهٔ عزیمتی دنیانك جامد وعاطل برماکنه‌دن عبارت اولماسی فرضیه‌سیدر که برطاقم سطحی مشابهتلر نتیجه‌سنده وجود بولمشدر. بر ماکنه بالطبع اونی یاپان بر مهندسك وجودینی ایجاب ایدر. انسانلرك یاپدقلری بوتون ماکنه‌لره قیاس قبول ایتمیه‌جك درجه‌ده مکمل اولان برماکنه، انسانی مهندسلره قیاس قبول ایتمیه‌جك بر مهندسك وجودینی ضروری قیلار.

معبودلری انسانه بکزتمه فکرینك تحت تأثیرنده بولنان بومحاکمه، وحدت وجود فلسفه‌سنك اوکره‌تدیکی وجهله دنیانك برماکنه‌دن عبارت اولمایوب اساس اعتباریله ذی حیات بر وجود اولدیغی آکلاشیلنجه، کندی کندیلکندن ساقط اولور.

بونك کبی، ارادهٔ جزئیه ذهابی ده افعال وحرکاتمزی تعیین وایجاب ایدن قاراکلق تلقیناتی بیلمه‌یه‌رك وبزی سوق ایدن قوتلری بیلمدیکمز ایچون کندی کندیلکمزدن برشی یاپدیغمزی ظن ایده‌رك فعالیتمزی شرائط اجرالرندن ذهناً تفریق وتجرید ایتمه‌مزدن ایلری کلیر. ایشته بویله تجرید ایدیلن فعالیتمز بزه ایجابك تحت تأثیرنده ضروری اوله‌رق وقوعه کلمش کبی کورونمز. فقط وحدت وجود فلسفه‌سی اثبات ایدیورکه بویله کندی باشنه چیلاق برفعالیت آنجق ذهنده وجوده کلمش برتجریددن عبارتدر.

حقیقتده فعالیت ایله بونك شرائط اجرائیه‌سنی احتوا ایدن ماده‌نك ایکیسی ده بردر. بناءً علیه هرهانکی برفعالیت بهمه‌حال برطاقم شرائطك تحت تعیین وایجابنده‌در.

ایشته هه‌قله کوره تکاملجی وحدت وجود فلسفه‌سنك قارشیسنده الهی دینلرك غیرقابل تزلزل ظن اولونان ستونلری بوصورتله یرله دوشر.

فقط موسانك خلق وایجاد کائنات مسلکنی واسقولاستیکك ارادهٔ جزئیه‌سنی ییقارکن هه‌قل دینی طوتان تمللرك کافه‌سنی تخریب ایتمش اولدیغنه عجبا امینمیدر؟

هه‌قل خارجی وعلوی غائیتدن یعنی برصانع ایله اثری آراسنده‌کی صرف میخانیکی مناسبتدن باشقه برغائیت طانیمایور. بوغائیت تلقیسنك دنیایه قابل تطبیق اولمادیغنی کوسترمکله هرنوع غائیتی برطرف ایتمش اولمق ظننه دوشیور. فقط برکره مافوق طبیعیجیلك بو تلقینك یالکز اسمنده‌در. چونکه بوده الله طبیعتده‌کی موجوداته تشبیه ایدلمشدر. بناءً علیه بوتلقی، غائیت فلسفه‌سنك نقطهٔ نظرینی تمامیله، دوغرو برصورتده افاده ایدیور صاییلاماز. آرسطودن هه‌قله کلنجه‌یه قدر، فلسفه کیتدکجه دها صریح اولمق اوزره، برغائیت تصور ایتمشدر. بوخارجی دکل، داخلیدر. میخانیکی دکل دینامیکدر. حسابلی دکل، ذی حیاتدر. موجوداتده‌کی انتظام طبیعی‌یی آلت اوست ایده‌رك راست کله اجرای تأثیر ایتمز، بلکه داخلدن حیاته باعث اولور، دها ایی‌یه

دوغرو جهد وغیرتی تولید ایلر. طبیعتك قوانینی ایسه بو غائیتك تظاهر ایتیدر .

کذلك آرسطوده ، دهقارتده ، لایبنیچده یاخود قانتده تصادف اولونان حریت اراده نظریه‌سی هه‌قلك ردوجرح ایتدیکی شکلده‌کی نظریه‌یه‌پك بکزه‌مز. حتی بو فیلسوفلر هه‌قلك فلسفه‌سنك عینی سویله‌مشلر یعنی حقیقی ومعلوم اولان اراده‌ده حریت ایله شرائط اجرائیه‌سنك وحدتی قبول ایله‌مشلردر . حتی اونلرك مساعیلری بو وحدتی دها صمیمی ، هم دینامیك هم ذی حیات برصورتده تصوره مصروف اولمشدر . برمهندسك کندیسندن خارج برطاقم قوتلری قوللانمه‌سی کبی خیالی و میخانیکی بر تلقیدن چوق اوزاقلاشمشلردر .

خلاصه ، فلسفه‌نك ممثللری نزدنده کوردیکمز غائیت وحریت تلقیلری‌ده بر وحدت مسلکنه دوغرو کیتمکده‌در . بونی یاپمقله دینلرك روحندن آیرلمش اولیورلرمی ؟ هه‌قلك روح ادیانی اساسلی صورتده ایکیلکده کورمسی دوغرومیدر ؟

هه‌قلك بیاناتی وقایعك مشاهده‌سی اولمقدن زیاده مفکره‌نك بر مطالعه‌سندن عبارتدر . چونکه بر چوق دینلر انسان ایله اللهك وحدت ابتدائیه‌سی فرضیه‌سنه استناد ایدرلر . دین بو وحدتی حیاتده افاده ایتمه‌نك وبوزولمش اولدیغی یرلرده تکرار تأسیس ایلمه‌نك بر چاره‌سیدر . ایکیلك دینك اصل ولبی اولمق شویله دورسون بالعکس اك یوکسك دینلرده عقیدهٔ اصلیه

وحدتدر . بونی اثبات ایچون بر چوق مثللر کوستریله‌بیلیر . بونلرك ایچنده اك معروفی و خرستیانلق طرفندن‌ده صوکره قبول ایدیلمش اولانی رواقیونك شو حکمیدر : « بز اونده یاشارز ، اونده حرکت ایده‌رز ، اونده وارز . »

مع‌مافیه ، شوجهت دوغرودرکه دینلر بر ایکیلك موجود اولدیغنی سویلرلر . الله ایله طبیعتك آیری آیری شیلر اولدقلرینی قبول ایدرلر. چونکه مساعیلری بونلری برلشدیرمکه معطوفدر. یالکز، دینلر، بوایکیلکی بروقعه اولمق اوزره کوستریرلر. یوقسه دینلرك نظرنده وحدت اساساً واردر و وقعه حالنه‌ده کچه‌جك برشیدر . خرستیانلرك: « سنك دورك کلسون، سنك آرزوك سماده اولدیغی کبی یریوزنده‌ده کسب حقیقت ایتسون! » دعالری « الیوم مخلوقات ایله وجود اولین بیننده موجود اولان آیریلق بیتسون و بوتون موجوداتك وحدت مخفیه‌لری تحقق ایتسون » دیمکدن باشقه برشی دکلدر .

وجودك وحدت اساسیه‌سی ایله برلکده بو فعلی ایکیلك تلقیسی اساساً هه‌قلك موجب اعتراضی اولابیله‌جك برشی دکلدر . چونکه اوده دنیایی وحیات بشری بو صورتله تصور ایدر . هه‌قل جوهرك اساساً ناصل بر اولدیغنی ایضاح ایتدکدن صوکره بری دیکرینه معارض ایکی اصل ولب ایله تظاهر ایتدیکنی، بونلرك بری متحرك اثیر ، دیکری جامد ماده اولدیغنی سویلر. حتی بو ایکیلکك دینه بر اساس عقلی احضار ایده‌بیله‌جکنه‌ده

حکم ایدر . بونک ایچون‌ده عمومی و متحرک اثیری الوهیت خالقه و جامد وثقیل ماده‌یی‌ده مادهٔ خلق و ایجاد اولمق اوزره پیش تأمله آلمق کافیدر ، دیر . کذلک اساساً براولان طبیعت بشرده هه‌قله کوره هیجان وعقل شکلی آلتنده چیفته اوله‌رق نمایان اولور . معلوم اولان شکل موجودیتلرینه کوره هیجان ایله عقل بربرلرینه معارضدرلر . فرضا تحریٔ حقیقت یالکز عقله عائددر ، حسیات بووظیفه‌دن تمامیله خارجده قالیر . ترقیٔ فلسفی حسیات ایله عقلک ایکیلکنی کوزلجه تقدیر ایده‌رک عقلی حسیاتدن تمامیله آییرمقدن عبارتدر .

عمومی صورتده هه‌قلک طرز مفکره‌سی ایکیلک اساسنه مستنددر . اونک نظرنده بوتون حقیقت بر طرفده ، بوتون خطا دیکر طرفده‌در . حیات بشرک تمثالی ایکی ضد یول آراسنده قالمش اولان هر کول‌در . ایکیلک یاخود وحدت وجود، مکنوزیت immanence یاخود علویت transcendance علم یاخود دین ، عقل یاخود هیجان ، طبیعی یاخود مافوق طبیعی، حریت اراده یاخود مجبوریت قطعیه ، غائیت صنعیه یاخود میخانیکیت جذریه ... هر شی ایشته هه‌قلده بویله ایکی طرزده طوپلانیر، مطلقا بونلردن بریسنی ترجیح واختیار ایتمک لازم کلیر.

دیمک اولیورکه هه‌قل حیات بشری فعلی بر ایکیلک شکلی آلتنده کوریور . فلسفه‌سنک غایه‌سی ضدلردن بر دانه‌سنی ازاله ایده‌رک بونک یرینه وحدتی اقامه ایتمکدر .

بناءً علیه اکر هه‌قلک مسلکی عنعنوی دینلره صورت قطعیه‌ده معارض بولونیور وتنقیداتنک ضربه‌لری آلتنده اونلری محو وتخریب ایدیورسه بو نتیجه آنجق اودینلرک معنالری پک زیاده تحدید حتی تغییر ایدلمک سایه‌سنده وقوعه کلمکده‌در . هه‌قل اساسه هجوم ایتمکدن زیاده دستورلره هجوم ایتمش ، بو دستورلری دار وعادی برمعناده تلقی ایتمشدر. حالبوکه بومعنایی برچوق دیندار مفکره‌لرده قبول ایتمزلر . هه‌قلک بو طرز جرحی حقیقتده دینی مذهبلرک تکرار تأسیسی ایچون میدانه برچوق اساسات براقمقده‌در .

بو ، موجب حیرت برشی دکلدر . هه‌قل دینلره استنادکاه اولان شیلرک کافه‌سنی محو و تخریب ایتمک ایسته‌یه‌مزدی . چونکه کندیسی‌ده ، حسیاته ارجاع ایتدیکی احتیاج دینینک — حسیات آیری و طبیعی بر ملکه اولدیغی کبی — انسان ایچون بر احتیاج طبیعی اولدیغنه قانعدی . بو احتیاجنده ، احتیاج علمی کبی تطمینی الزم اولدیغنی تقدیر ایدیوردی . فلسفه‌سی ایشته تام بو مسئلهٔ عملیه‌یی حل ایده‌جکدی . عجبا بوکا موفق اولدیمی ؟

علم ، دینه قارشی دورابیلمک ایچون هه‌قله نظراً یالکز کنیشله‌مک و فلسفه حالنه کچمک کافی ایدی . حقیقتده هه‌قل بوانکشافی آنجق عقیدوی مابعدالطبیعه‌دن استعاره ایدلمش بعض

مفهوماتی علمه علاوه ایتمك صورتیله یاپه‌بیلدی . حالبوکه وجوده کتیردیکی بوفلسفه‌یی یالکز دینلری رد وجرحه قابلیتلی دکل بلکه اونلرك یرینه قائم اولمغه‌ده صالح بر حاله صوقمق ایچون هه‌قل فلسفه‌نك کندی کندیسنده بوله‌مایه‌جغی زنکینلکلری‌ده کذلك خارجدن آلمغه مجبور اولمشدر کبی کورونیور .

علمه وصنعته مالك اولانك بویوزدن دینه‌ده مالك اوله‌جغنی تکرار تکرار سویلر ووحدت وجود حقده‌کی ایمان واعتقادینی خیرك ، حسنك ، حقیقتك اساس مشترکی اولان اللهه برخطاب ایله بیتیرر . حقیقت ، خیر ، حسن : ایشته هه‌قله نظراً اوچ معبود علوی که حضورلرنده کال حرمتله دیز چوکرز . یکرمنجی عصر ایشته بومفکوره شرفنه بوهم بر هم اوچ اولان الله شرفنه محراب حرمتنی بنا ایدر .

فلسفه‌سنه بویله برمعنا ویردیکنی معذور کوسترمك ایچون آلمانیانك اك بویوك دهاسی اولان کوته ایله استشهاد ایدر . فی‌الحقیقه کوته شوسوزلری سویله‌مشدی :

Wer Wissenshaft und kunst besitzt
Hat auch Religion;
Wer jene beiden nicht besitzt,
Der habe Religion!

(کیم که علم ایله صنعته صاحب ایسه کندیسنده دین ده واردر . نه علمه نه صنعته صاحب اولمایان ایچون دین الزمدر .)

بوسوزلرك معناسی نه‌در ؟

کوته نظرنده صنایع نفیسه ، حقیقتدن صیریلمش برحالده مفکوره‌دن عبارتدر . برمفکوره شأییتدن چیقمش برپارچه یاخود اورادن عکس ایتمش ساده برکولکه دکلدر ، شأییتك پرنسیپیدر . اکر کندی کندیمزك فوقنه چیقمق ایستیورسه‌ق بز اوکا یاپیشمالی یز ، اوندن الهام آلمالی یز . کال ، برلطف وهدایت اثری اوله‌رق ابتدا بزه بر قابلیت ویرملی ، صوکره یاواش یاواش بزی کندیسنه دوغرو یوکسلتملیدر .

هه‌قل سپینوزایی داروینه علاوه ایتدیکی کبی شیمدی‌ده بوصورتله کوته‌یی‌ده سپینوزایه علاوه ایده‌رك بشریتك یالکز فلسفی احتیاجاتنی دکل اصل دینی و فکری تمایلاتنی‌ده ممنون ایتمك یولنی بولیور .

مسلکه بویکی علاوه‌یی ناصل ادخال ایدیور ؟ بوراسی پك واضح صورتده آکلاشیله‌ماز . هه‌قل : عصری انسان اومدهش مبارزهٔ حیاتك یانی صیرا هرطرفده حقیقتك ، حسنك وخیرك آثارینی مشاهده ایدر دیور . اما وارلغك بو ایکی منظره‌سی آراسنده نه مناسبت واردر ؟ مبارزهٔ حیات قانوننك طبیعتك قانون اصلیسی اولدیغنی علمدن اوکرنمك ناصل اولورده حقیقت ایله حسن وخیرك دنیاده هرطرفده موجود اولدیغنی وبونلرك بزم آرزومزه و مساعیمزه غایه تشکیل ایتملری لازم کلدیکنی حکمه کفایت ایدر ؟

کورولیورکه هه‌قل بوراده دینلرك یرینه باشقه برشی اقامه ایده‌بیلمك ایچون تجربی تلقیلرك یاننه و فوقنه تجربه‌یه استناد ایتمه‌ین برطاقم مفهوملر قویمش یاخود تعبیر دیکرله شعورمزده سوبژکتیف اوله‌رق وجود بولان اوامره برقیمت ویرمشدر. فقط بویله سوبژکتیف وخیالی برامر وحکمك وقوف حالنه، حقیقی برمجبوریت حالنه چیقارلمسی وحی والهام دنیلن شیدن باشقه برشی دکلدر. بناءً علیه هه‌قل کوته ایله‌برابر بزه حقیقته، خیره و حسنه تمایل ایتمکی امر ایتمك ایچون مسلکنك ایچنه وحی دینی‌یه مشابه یابانجی برپرنسیپ علاوه ایتمشدر.

فقط فلسفه‌نك ایچنه تعقیب ایدیله‌جك برغایهٔ کمال اولملق اوزره حسنی، حقیقتی وخیری ادخال ایتمکله نه‌لری تکرار تأسیس ایتمش اولدیغی برکره‌دوشونولسون. دینلرك اللهی، هه‌قلك دوغرویی، حسنی وخیری طرز تلقیسندن باشقه برشیمیدر؟ بو موضوعلر برمثلث یاخود حیوانات فقریه فکری کبی ثابت و درینلکدن محروم مفهوملر دکلدر. مادی صورتده موجود اولمایان بواوچ شیئك ماهیت غریبه‌سی انسانلرك بوتون مافوق طبیعی و دینی تصورات و تفکراتلرینی تحریك ایتمشدر. مفکره کندی کندیسنك فوقنه یوکسله‌رك، الله تسمیه ایتدیکی وجود ایله برلشمکه چالیشه‌رق بومفهوملری تعیین وتثبیت ایتمکه اوغراشیر.

اکر هه‌قلك وحدت وجود فلسفه‌سی صوکره‌دن وخارجدن کوته‌نك غایهٔ کماله دوغرو توجیه ایدلمه‌مش اولسه ایدی هانکی

اخلاقه، هانکی دینه منتهی اولدیغنی صریح صورتده تعیین ایتمك مشکل اولوردی. هه‌قلك فلسفه‌سی دینلره قارشی قویمغه انحصار ایتدیکی مدتجه بالخاصه موجوداتك وحدت اصلیه‌سی، عمومی میخانیکیت، مبارزهٔ حیاتك مقدرتی، سوبژه‌کتیف قناعتلرمزك هیچلکی، هرموجودی کائناتك هیئت مجموعه‌سنه ربط ایدن تساندك مطلقیتی اوزرنده اصرار ایدیوردی. بو اساسلردن، حریت اراده، شخصك قیمتی، انسانیت، اخوت، غایهٔ کمال تعقیبی تعبیر ایتدیکمز شیلره بکزه‌ین برشی چیقارمق هیچ قابل اولورمی؟

هه‌قلك تصور ایتدیکی وجهله علمك فلسفه‌یه تحول ایتمه‌سی برسفسطه اولدیغی کبی بو فلسفه‌نك علمه انقلابی‌ده مسلکك اساسلرینه او قدر توافق ایتمزکه عادتا مابعدالطبیعی برشی کبی کورونور.

بونك اك معقول صورتده ایضاحی شو صورتله قابل اولابیلیر: هه‌قل علمی، دینلری یقمغه صالح برآلت اولابیله‌جك صورتده فلسفه حالنه کتیردی و صوکره فلسفه‌سنی، دینلرك یرینه قائم اولابیله‌جك صورتده بردین حالنه قویدی و غایه، غیر متجانس برپرنسیپ کبی، وسائطی یاراتدی.

٣

زمانمزده علمی فلسفه واخلاق

هەقلك مسلكنده فكر ايله بوفكری موقع اجرايه قويمق كيفيتنی بربرندن تفريق ايتمك لازمدر . هەقل فكرينی موقع اجرايه وضع ايدركن مختلف مسلكلره تمايل وهپسندن برشی استعاره ايتمك استعدادينی كوسترمشدر ، بناءً عليه بو جهت تنقيده پك مقاومت ايدەمز . هەقل داروين ايله سپينوزايی ، سپينوزا ايله كوتەيی توحيددن زياده تقريب ايتمشدر . فقط افكارينی موقع اجرايه قوياركن دعوت ايتديكی اعتراضلرك فكرينده چوروتمسی ايجاب ايتمز . احتمالكه هەقلك بويله مختلف مسلكلره تمايل كوسترمسی يكی برفكری درحال موقع تطبيق واجرايه قويمقده تصادف ايديلن مشكلاتدن نشئت ايتمكدەدر .

هەقلك وضوح ايله تصور ايتديكی و عالمانه مدافعه ايلديكی فكر شودر : انسانلر آرتق حقيقی برقطعيته مالكدرلركه اوده علمدن عبارتدر . انسانلر بوقطعيتك اوصافنی نەقدر چوق تفكر وتعميق ايدەجك اولورلرسه اوندن باشقه هيچ برقطعيته مالك اولمادقلرينی و مالك اولمالری احتمالی اولماديغنی تقدير ايدرلر . بناءً عليه انسانلر وجوده كتيرەجكلری مبانئ فكريه ايچون علمدن باشقه برتمل آرايەجق اولورلرسه هم كنديلرينی آلداتيرلر هم ده ياكلش بنالر وجوده كتيررلر .

فقط انسان ، تفكراتنی موجوداته توفيق ايتمكله برابر ، شعورينه وغيرقابل ازاله برحسه نظراً ينه طبيعتاشيايه مربوط اولان و كنديسنك نجابتنی ، علويتنی ، نفسنه قارشی حرمتنی ، سعادتنی تشكيل ايدن شيدن واز كچمك فكرنده دكلدر وواز كچمەمليدر .

علم بوتون بونلره بيكانەدر دنيلەبيلير . حالبوكه هەقل علمده يالكز علمدن باشقه برشی كورميورلرده اونك ايچون بويله دوشونيورلر دير . كنديسنك اصل فكر غالبیده ايشته بودر . علمی ايجه تأمل ايديكز ، عقلك اعانەسيله علمك پرنسيپلرينی ، اصوللرينی ، نتيجەلرينی تفسير ايديكز . حاصلی ، علمه مصدراولان عينی ملكات ايله برفلسفهٔ علميه ايجادايلەيكز . بو صورتله انكشاف و تمادی ايتديريلن علم ، ماهيتنی هيچ دكيشديرمەدن ـ اپی ياڭلش برمفكرەنك طلب ايدوبده صرف تجربی علمك تداركدن عاجز قالديغی ـ بوتون نظری وقوفلری ، بوتون عملی وصايايی سزه احضار وتأمين ايدر .

ايشته بو صورتله عنعنوی دينلر ، يرلرينه باشقه شی قائم اولەجغی ايچون ، حقيقةً بی لزوم بر حاله كيررلر . استقبالك دينی ، علمك دينی اولاجقدر .

هەقلك فكرينی موقع تطبيق واجرايه قويار كن كوستردیكی نقصانلر حقيقتده اصل فكرك قيمتنی هيچ تنزيل ايتمەمشدر . عموميتله ، برپرنسيب اورته ياخود فنا صورتده تطبيق ايدلديكی ،

شدتله علیهنده بولوندیغی یاخود یوزلرجه دفعه رد و جرح اولوندیغی ایچون سقوط ایدوب اورتهدن قالقماز. ایچنده حقیق بر شی بولونمادیغی، قوهٔ حیاتیهسی، متانت و فعالیتی اولمادیغی ایچون بوعاقبته اوغرار. هەقللك فکری ایسه بوکون فکر عالمنه حاکم اولان اساسلردن بریدر.

بوفکر، هەقلده تصادف ایدیلن واساسی اخلال ایتمك تهلکهسنی کوسترن تطبیق واجرا نقصانلرندن اجتناب ایتمك شرطیله ساحهٔ فعله چیقمق اوزره برخیلی تشبثلرده بولونمشدر. بوکا موفق اولدیغی ادعا ایدیلهبیلیرمی؟

علمی دینلن فلسفه زمانمزده پك مترقیدر. عنواننه کیتدکجه دهازیادهلیاقت کسب ایتمکهچالیشیور. حالبوکه علمك اصوللرینك ترقیسی مابعدالطبیعی یاخود سوبژهکتیف معلوماتی کیتدکجه برطرف ایدهرك منحصراً وقعه اوزرینه استناد ایتمکدن عبارتدر. بوراده موضوع بحث اولان وقعه بوتون مدقق ومشاهدلر ایچون هپ بر اولان اوبژهقتیف، علمی وقعهدر. بونك ایچون فلسفهٔ علمیهده هیچ برمافوق طبیعی فرضیه اعانهسنه مراجعت ایتمهدن تشکل ایتمك چارهسنی آرامقدهدر. علمدن باشقه هیچ برتمله، عقلدن باشقه هیچ برآلته مالك اولمامق وعقلی یالکز علمك طلب ایتدیکی منطق عملیاتنه انحصار ایتدیرمك ایستر.

بناءً علیه، فلسفهٔ علمیه اصل علمك مشغول اولدیغی مسائلدن دها عمومیلرینی، دها درینلرینی حل ایچون اوغراشمقدن واز

کچمکسزین دائما علمك ممکن اولدیغی قدردها زیاده یانندهدورمغه غیرت ایدر. علمك معناسنی تجاوز ایدییور کبی کوروندیکی نقطهده بیله علمه صیقی صیقی متصل بولونمق ایستر.

بووضعیت، فلسفهٔ علمیهنك ایجاباتنی جدی دییه تلقی ایدنلرده بوفلسفهیی دینلرك اصل موضوعی اولان مسائل عملیه وتصوریهدن اوزاقلاشدیرمهیی انتاج ایدر. اکر فرضیهٔ علمیهنك ماهیتی یاخود کیمیای حکمینك اساسلری کبی موضوعلرك تدقیقندن دینلره بر خلل کلیرسه بو آنجق بالواسطهدر وپك آشکار عد ایدیلهمیهجك بر طرزدهدر. واقعا علوم حیاتیه اخلاقی ودینی شیلره دها یقین کبی کورونورلر. چونکه شرائط موجودیتدن، انکشافدن، رقابتدن، توافقدن، جمعیات بشریهدن وترقیدن بحث ایدرلر. فقط اوعلملرك اصولیده سائر بوتون علمی اصوللر کبی مافوق مادونه ارجاعدن عبارتدر. حالبوکه موضوع بحث اولان مفهوملرك علوم طبیعیهده بزم اخلاقی مفهوملرمزك معناسنه مشابه بر معنای عملییه مالك اولدقلری قبول اولونسه بیله کیم قبول ایدر کیم راضی اولورکه انسان خط حرکتنی — وجدانی وانسان صفتیله بسلهدیکی آمال علویهیی هیچ تطمین وممنون ایتمهدن — صرف کندیسندن آشاغی درجهدهکی موجوداتك حیاتنه کوره تنظیم ایتسون؟ جمعیت حیوانیه جمعیت انسانیهنك نقطهٔ حرکتی اولمقله بوندن بر جمعیت انسانیهنك بر جمعیت حیوانیهدن باشقه برشی اولمادیغی واولمامسی لازم کلدیکی نتیجهسی می چیقار؟

بونك ایچوندرکه عمومیتله ، علما ، علمی وقوفلرك احتوا ایتدیکی مساعئ فلسفیه نك حدودینی كچوب ده آلمانلرك Weltauschaunungen دیدكلری كنیش تعمیملره وبوصورتله وجدان اخلاقی و دینی‌یه حقیقهٔ تماس ایدن مسائله كیریشمك ایسته‌دكلری زمان تحلیلدن و اصول دائره‌سنده استنتاجدن واز كچدكلری كورولور . علمك دینی حقنده‌كی فكرلرینی علمی صورتده ، مثلا مشاهده اوزینه مؤسس خصوصی قوانیندن استنباط ایدیلن عمومی برقانونی ایضاح ایدركبی سرد و اتیان ایتمزلر . بالعكس ، حال و موقعه موافق نطقلرده ، مقدمه‌لرده ، خاتمه‌لرده ، قونفرانسلرده علمك فوائد ومحسناتی ، عظمتنی ، كوزللكنی ، انكشاف ایتدیردیكی خیرك ، فراغتك ، ثباتك ، صمیمیتك ، قابلیت موانستك ، تساندك ، بشریته وفاكارلغك فضائلنی لسان تقدیر و تبجیل ایله یاد ایدرلر و نهایت علم هرشیئه حاكمدر نتیجه‌سنه واریرلر . بوندن بویله ، یالكز علم شخصیت انسانیه‌نك وقار وحیثیتنی تأسیسه وجمعیات مستقبله‌یی تشكیله لازم اولان قوهٔ معنویه و اخلاقیه‌یه مالكدر . مقدس قانون سعی نظرنده قبول ایدیلن اوهركسك مساوات و اخوتی زمانلرینی یالكز علم احیا ایده‌جكدر .

بونقطه‌ده علما دینك یرینه برشی اقامه ایتمك ایچون علمك كشفیاتندن علمی صورتده استخراج ایدلمش صریح مسلكلردن زیاده كندی حیاتلرینك نجابتنی ، تفكراتلرینك علویتنی ،

شخصیتلرینك و دهالرینك نفوذ و اهمیتنی ایلری‌یه سوررلر .

*
* *

بونك ایچوندركه علم ایله‌دین آراسنده برحدمتوسط وظیفه‌سنی كورمك اوزره بوایی تعریف ایدیله‌مه‌مش فلسفهٔ علمیه تصوری ایله اكتفا اولونمادی . برچوق ذوات دینه قارشی برفلسفه وبروحدت كبی تلقی اولونمش اولان علمی چیقاره‌جق برده یكی برعلم تأسیسی قابل اولوب اولمادیغنی دوشوندیلر . بو علم ، علمی وقوفلر حقنده موجود اولان عمومی فكر دائره‌سنده تشكل ایده‌جكدی وحیات بشریه‌ده شیمدی‌یه قدر دینك ایفا ایتدیكی بوتون وظائف مبرمه‌یی ایفا ایده‌بیله‌جك برطرزده تصور اولونه‌جقدی .

بوشرائط دائره‌سنده تأسسه قابلیتلی كورولن خصوصی علم ، « اخلاق » اولدی . هرطرفده ، علمی اخلاق فكری تقدیرلرله یاد ایدلدی . بونی یالكز آتشین برصورتده تمنی ایتمكله قالمادیلر ، تأسیس ایچون چالیشمغه باشلادیلر . بو سعیك اك شایان دقت ثمره‌لرندن بری تساند اخلاقیدر .

تساند ، خرستیانلغك رحم وشفقت وجمهوریتچیلرك اخوت فكرلرندن فرقلی برمفهوم علمیدر . تساند جاذبهٔ عمومیه كبی طبیعتك برقانونیدر . بوتون جمعیات بشریه‌نك شرط موجودیتی وتعالیسیدر . هم ده ، شرائط موجودیتك خارجنده یاشامغی تصور ایده‌مین هرانسان معقول صریح ویاضمنی صورتده بوتساندی ایستر .

بناءً علیه تساند نظریات ایله عملیاتك نقطهٔ اتصالنی، دیندن صرف نظر ایده‌بیلمك ایچون كشفی ایجاب ایدن وقعه‌دن طبیعی صورتده فعله كچیشی ارائه ایدر. انسانك حیاتی بر قاعده‌یه محتاجدر. علم بو قاعده‌یی تأمین وتدارك ایده‌مدیكی مدتجه اونی حسیاتدن طلب ایتمك ضروری ایدی. تساندجیلك سایه‌سنده بو نقصان نهایت تلافی ایدلمشدر: علم بر نقطه‌ده حیات دیمك اولیور. بو نقطهٔ اتصال و توافقی افاده ایدن پرنسیپ ده بزه كافیدر. منور بر عقلك انسان ایچون قویدیغی بوتون وظیفه‌لر بر كره تحلیل ایدیلسون: عدالت، معاونت، تكمل فردی، مساعده‌كارلق، عائله‌یه، وطنه، جمعیته، انسانیته قارشی فداكارلق وظیفه‌لری. بونلرك هپسی ده یالكز تساندك علمی مفهومی سایه‌سنده ایضاح ایدیله‌بیلیر، محقق كوستریلیر و تحت وجوبه كیرر.

تساند اخلاقی، طرفدارلرینك فكرنجه، هه‌قلك وحدت وجود فلسفه‌سنه بر دین صفتیله عطف ایتدیكی وظیفه‌یی ایفا ایده‌جكدر. شیمدیكی حالده بو اخلاق، توصیه ایتدیكی مساعده‌كارلق تأثیریله، دینلرك معقول قسملریله عرض ایتدیكی مشابهت دولاییسیله دین ایله علم آراسنده رابطهٔ اتصال خدمتنی ایفا ایده‌جكدر. فقط یاواش یاواش، تطبیقاتنده انكشاف ایتدكجه و مفكره‌لرده یرلشدكجه، دینلرك یرینه كچه‌بیله‌جك بر حاله كله‌جكدر. چونكه یالكز، دینلرك یاپه‌بیلدیكی بوتون فائده‌لی

شیلری ساحهٔ فعله ایصال ایله قالمایه‌رق علمی حرث ایله تشكل ایتمش مفكره‌لره لزوم كوستردن دها كنیش، دها یوكسك شیلری ده اجرا ایلیه‌جكدر.

تساندجیلر ایشته بو صورتله علمی اخلاقی ایكی غیر متجانس ضابطه‌یه تابع قواعدك مجموعهٔ منتخباتی حالنده قالمقدن قورتاره‌رق بر و متجانس بر وارلق وحقیقت حالنه كتیره‌جك صریح مفهومی اورته‌یه قویابیلدكلرندن دولایی افتخار ایدرلر.

بو، اهمیتی انكار ایدیله‌میه‌جك بر كشفدر! علوم حاضره‌نك بدایتنده ده‌قارت هم قابل تدقیق و مشاهده هم قابل ادراك اولان فسحتده عالم مادی ایله عالم ذكا آراسنده‌كی رابطهٔ اتصالی كورمشدی. علم دنیاسی ایله فعل و عمل دنیاسی آراسنده‌ده بو صورتله بر رابطهٔ اتصال بولمق قابلمیدی؟ أوت، ایشته او رابطهٔ اتصالی تساندجیلك تدارك ایلمشدر.

بو مسلكك حقیقتده قیمتی عجبا نه‌در؟

دنیلیور كه تساند بر حقیقت علمیه‌در. شبهه یوق كه علم بزه بر سورو موجوداتك وحادثاتك بر برلرینه ناصل تابع و مربوط اولدقلرینی كوستریور. ذاتاً علمك وظیفه‌سی بو تساند مناسبتلرینی كشف ایتمكدر. عمل وعكس العمل قانونی بر تساند قانونیدر. فقط علم، استقلال مناسبتلرینی ده آرامق وتأسیس ایتمك خصوصنده دها آز اعتناكار دكلدر.

پاسقال دیيور كه : « دنيانك بوتون اقسامى بر برلريله اويله بر مناسبتده ، اويله بر تسلسل وارتباطده درلر كه بر جزئى ديكر جزء وبوتون كل اولمقسزين طانيمق محالدر ظن ايدرم . » احتمال كه بو عمومى تساند ادعاسى نظرى اولەرق مشروعدر . يالكز محقق اولان بر شى وارسه اوده شودر كه بويله بر پرنسيپك عملى صورتده قبولى علمى غير قابل بر حاله كتيرر . علم آنجق دنيانك بعض اقسامنك ديكر اقسامندن اولدقجه مستقل بولونديغنى فرض ايتمك سايەسنده وجود بولابيلشدر . قانون ، نوع ، جسم تسميه اولونان شى نسبى صورتده ثابت يعنى كائناتك سائر اقسامندن نسبى صورتده مستقل بر خصوصى تساندر . كپلر قانونلرينك وجاذبهٔ عموميه قانوننك كشفى منظومهٔ شمسيەنك كندى كنديسنه بر نوع كل تشكيل ايتديكى فكرى سايەسنده قابل اولمشدر . نيوتون قانوننك تعبيرلرى بيله كوسترر كه بعض اجسامك سائر جسملر اوزرينه تأثيرى قابل اهمال عد اولونەبيلير . بارو مترو تجربەلرنده مايع ستونك ارتفاعنى يالكز هوانك تضييقنه تابع بولونديرەبيلمك ايچون سائر مؤثراتك كافەسى بر طرف ايدلمشدر . شبهه يوق كه علم بر طاقم تساندلر آرار . فقط علمك دوشونديكى مسئله هانكى تساندلرى قبول ايتمك ، هانكى ظاهرى ياخود قابل تصور تساندلرى رد ايتمك لازم كلديكنى بيلمك خصوصيدر . علمك تساند كشف ايدەبيلديكى نقطەلر آنجق طبيعتك بر برندن مستقل كبى كورونن حادثەلر آراسنده بعض ارتباطى وجوده كتيرديكى يرلردەدر .

بناءً عليه يالكز تساند مفهومى ايله اكتفا ايدوب بونك ضدينى نظر اعتباره آلمامق پك كيفى بر حركت اولور . علمى حقيقةً رهبر اولەرق قبول ايدن بر تساندجى حقيقى ودرين تساندلرى تعيين ايتمك قدر صرف ظاهرى وعارضى اولان تساندلرى ده ازاله ايله مشغول اولمق ايجاب ايدر . تساند ياخود قارشيلقلى بر برينه تابع بولونمه مناسبتلرى تأسيسنه ده چاليشماليدر.

فقط تساندلرك يا كلشلريله حقيقيلرى بر برلرندن تفريق ايدلسه بيله تساندجى وظيفەسنه هنوز يكى باشلايەجق بر حاله كلمش عد اولونابيلير . چونكه اونك طبيعت طرفندن بيلديريلن تساندلرله اكتفا ايتمەسى غيرقابلدر . ينه تساندجى بالضروره خير ايستر ، عدالت ايستر ، انسانلر ايچون سعادت ايستر . بونك ايچون هەقلك اوقدر قوتله ردوجرح ايتديكى اللهى ، انسانه بكزتمك مسلكنه توافق ايدن عقيدەلرى تكرار احيا ايدەرك طبيعتك تأسيس ايتديكى تساندلرده شعور بشرى ممنون ايتمك املنى بسلەديكنى مى قبول ايدەجكدر ؟ شوراسى آشكاردر كه تساندجينك علمدن استعاره ايتديكى شى يالكزجه بر چرچيوەدر ، تساندك مجرد بر شكليدر . بو چرچيوەنك ايچنه احتياجات اخلاقيەسنى تطمين ايدەجك شيلر قويمق فكرندەدر . طبيعتك تقديم ايتديكى شيلرى آز چوق محافظه ايدەجك ، فقط بونى ، دەقارتك ديديكى كبى ، عقلك سويەسيله تأليف ايدەبيلديكى درجەده ياپەجقدر .

بناءً عليه كوروليور كه تساندجيلرك پرنسيپى ظاهرده بر اولمقله

برابر حقیقتده چیفتدر. اکثریا اولدیغی کبی بوراده‌ده‌تك بر کلمه ایکی فکری احتوا ایدییور. برطرفده مادی تساند، موجود تساند وارکه عدالته لاقیددر، خام بروقعه‌در. بونی انسانی نقطهٔ نظردن تقدیر ایتمك انسانه عائددر. دیکرطرفدن معنوی تساند وارکه حردر، عادلدر. بو اویله بر فکردرکه انسان بونی کندی مساعیسنه لایق برغایه یاپار. بوتون فکرلری کبی بونی‌ده طبیعتده بولدیغی مالزمه‌یی بیلدیکی طرزده قوللانه‌رق ساحهٔ حقیقته چیقارمغه چالیشه‌جقدر.

تعبیر دیکرله، علم ایله عملیات آراسنده آرانیلان رابطهٔ اتصال تساندجیلك مسلکیله تأمین‌وتدارك اولونه‌مایور دیمکدر. بواصول‌ده وقعه ایله فکری مختلف مسلکلردن فکرلر طوپلایان مسلك کبی یان یانه دیزییور، بونلری عینی نام آلتنه قویمقله هپسی بردر دییور.

واقعا بوایضاحاته بعضیلری شویولده جواب‌ویررلر: تساند معنوی‌نك برفکرصرف عد ایدیله‌رك تساند مادی‌یه مقابل دییه کوسترلمسی دوغرو دکلدر. تساند معنوی‌ده بر وقعه‌در. تجربه‌دن چیقمش بر معلوماتدر، علمی بر حقیقتدر. چونکه کوکی سوق طبیعیٔ بشرده‌در. تساند معنوی طبیعت بشریه‌نك قوانین حکمیه‌یه مشابه برقانونك شعورطرفدن حس وادراك ایدلمه‌سندن عبارتدر. فرد انسانی‌ده حیوانلر کبی بعض مخلوقلرله بالخاصه متساند اوله‌رق دوغار ویاشار. تساند معنوی دنیلن شی

بوتساندخصوصینك وقوفدن ونظریه‌سندن باشقه برشی دکلدر.

بو ایضاحاتك استناد ایتدیکی مصدره، شعوری کندی اوکنه قونولان شیلری مطاوعتکارانه عکس وارائه ایتمکدن باشقه بر خاصه‌سی اولمایان برآیینه‌یه بکزتمه کیفیتیدر. برتشبیه واستعاره برنظریه حالنه کچیریلیور. فقط حقیقتده انسان برچوق مختلف ومتنوع تساندلر قارشیسنده بولونمقده‌در. بو تساندلرك ایچندن برقسمنی انتخاب واختیار ایتمك لازمدر. بعض تساندلر بوزولمالی، بعضیلری ادامه ایدلملیدر. حتی، موجود کورونمه‌ین بعض تساندلری یکیدن تأسیس اقتضا ایدر. ازجمله عدالت و ایلك اوزرینه مؤسس تساندلر بوقبیلدندر. اکر یاپیله‌جق ایش یالکز موجود اولان برشیئی اولدیغی کبی بیلمك واوحالده ادامه ایتمکدن عبارت ایسه بوتون بومبارزه‌لره، بومساعی‌یه، بویورولمق بیلمز، عالیجنابانه، آتشین غیرته نه لزوم وار؟ آشکاردرکه برطاقم وارلقلر آراسنده انتخاب یاپمق، بووارلقلرك حدودینی چکمك ایچون بو وارلقلردن آیری بر محك حقیقت وقیمت بولمق یاخود آرامق اقتضا ایدر. بومحك حقیقی نره‌دن چیقارمالی؟

سوق طبیعیدن. شعوردن، طبیعت بشریه‌نك احتیاجات معنویه‌سندن چیقارمالی‌دییورلر. چونکه بونلرده برر وقعه‌در.

نظریه‌نك اعماقنده موجود اولان مشوشیت ایشته بوراده تمامیله میدانه چیقار. چونکه وقعه‌دن وقعه‌یه فرق اولدیغی

اونوتولیور . حیوانك بارومتره بوروسی ایچنده دورماسی بر وقعه‌در . عدالت فکرینك شعوری‌ده بر وقعه‌در . فقط بو ایکی وقعه‌نك ماهیتلری پك فرقلیدر . برنجیسی معین ، اوبژقتیف برطاقم عناصره ارجاع ایدیله‌بیلیر . بو عناصر هر مفکره‌ده همان همان تماميله بر برینك عینی بر طاقم فکرلرله ارائه اولونور . ایشته بویله عناصردن ترکب ایدن بر هیئت مجموعه علمی بر وقعه عد اولونابیلیر . عدالت فکرینه کلنجه بو ، فکری بر شیئك صورت ذهنیه‌سیدر . شبهه یوق که بونده‌ده اوبژه‌قتیف بر عنصر واردر . یعنی دوشونن کیمسه‌ده بو یولده بر فکر ، دها دوغروسی بر حس موجوددر . فقط بوراده موضوع بحث اولان بو عنصر دکلدر . بزده دها باشقه بیك دانه حسیات واردر که اونلره عینی قیمتی عطف ایتمه‌یز . موضوع بحث اولان نقطه بو حسك دیکرلرینه غلبه‌سنی تأمیندر . دیمك اولیور که حسه بر حس اولماسی اعتباریله دکل متوجه اولدیغی عدالت ، خیر ، انسانیت ، فکری تساند کبی غایه‌سندن دولایی مراجعت ایدیيورز . فقط عدالت و ایلك علمی و اوبژقتیف برر وقعه دکلدرلر . بونلر سوبژکتیف و بلاواسطه برر صورت ذهنیه‌در که تحلیل ایدلمه‌مشلردر . علمی وقعه‌لرك تماميله ضدی بر طاقم وقعه‌لردر . بونلر خام برطاقم مفهوملردر که علمك تنقید ایتمك وقابلسه صریح واولچولمسی ممکن عناصره ارجاع ایتمك وظیفه‌سیله مکلف اولدیغی مفهوملره بکزرلر . حتی بونلر اویله معلوماتدر که

استناد ایدلمك ایسته‌نیلن شعورك شهادتنه اعتماد ایدیلیرسه بونلری علمی وقعه‌لره ارجاع ایتمك غیر قابلدر . چونکه بونلر مفکرهٔ بشرك حقیقت حالی تصحیح ایتمك و علم مستقبلك تدقیقات و تفحصاتنه علم حاضرك شمدیدن تخمین ایده‌میه‌جکی وقایعی عرض ایله‌مك یولنده‌کی مدعیاتنه ترجمان اولورلر .

ایشته بر طاقم اوزون و عالمانه دولاشمه‌لردن صوکره ینه هکسلك بولوندیغی نقطه‌یه عودت ایتدك . طبیعت بشریه‌نك هم مطالبات علمیه‌سنی هم مطالبات معنویه‌سنی تطمین ایتمك ایچون هکسل داروین ایله کوته‌یی ، مبارزهٔ حیات ایله حقیقت ، حسن وخیر عبادتنی اوست اوسته وضع ایدییوردی . وحدت وجود دنیلن مسلکی ایکیلك اساسنه استناد ایلیوردی . تخیل ایدیلن وحدتی استحصال ایچون علم ایله عملك بر مزج و ترکیبی اولمق اوزره ، علمی نامی ویریلن اخلاق دوشونولدی . فقط بو دستور ایله بر برینه تقریب ایدیلن شی آنجق ایکی کلمه‌دن عبارتدر . یا علمه ، بو نامه جداً لایق اولان علمه مربوط قالینیر ، بو تقدیرده اخلاقه وصول قابل اولماز . یاخود انسانك مطالبات واحتیاجات معنویه‌سندن حرکت ایدیلیر ، بو تقدیرده ایسه علمه ایریشمك میسر اولماز . بر شیئه کسب استحقاق ایتمك ایچون اوشیئك یالکز اسمنی طاقنمق کافی دکلدر .

اقتحام ایچون نه‌قدر چالیشیلسه دونوب دولاشوب دوشولن بو ایکیلك کیفیتی حل ایدلمك ایسته‌نیلن مسئله‌نك کندیسنده

موجوددر كبی كورونيور . بو مسئله‌نك دستورينی هه‌قل پك كوزل افاده ايتمشدر : طبيعت بشريه‌نك كرك عملی كرك تصوری اولان احتياجاتنی علم واسطه‌سيله تطمين ايتمك .

حالبوكه علم علمی وقعه‌لرك هيئت مجموعه‌سنك تشكيلاتی و وقوفيدر . طبيعت بشريه‌نك احتياجاتی آنجق مادی تمللرنده علمی وقعه‌لردر ، غايه‌لرنده دكلدر . حالبوكه بوراده موضوع بحث اولان يكانه جهت ايسه او غايه‌لردر . بناءً عليه ناصل اولورده علمك انسانی ممنون ايده‌بيله‌جكنه بروجه پيشين حكم ايده‌بيليرز ؟ حالبوكه بزه علم نامنه منع ايديلن شی بو الوهيتی انسانه تشبيه مسلكی ، انسان ايله موجودات آراسنده اولدن تاسس ايتمش بر آهنك نظريه‌سی دكلميدر ؟ شعورك تلقياتنه ، حسياتنه ، آرزويه قارشی دائما بزم نظر شبهه‌مزی دعوت اوله‌رق بونلرك اوبژقتيف وارلقله مناسبتدار اولمادقلری تأمين ايدلميورمی ؟ تحريات و تدقيقات نتيجه‌سنده واصل اولديغمز ايكيلك ، علمی و انسانك احتياجاتنی محتاج تأليف ايكی حد كبی وضع ايتمكله اورته‌يه چيقاريلان ايكيلك نتيجه‌سندن باشقه بر شی دكلدر .

علمك دينی ، علمی اخلاق بر تنقيد اجراسنی ايجاب ايدرلردی كه بو مسلكلر اونی ياپمغی اونوتمشلردر . مفكرهٔ بشرك ذكائی ومعنوی احتياجلرينی تنقيد اقتضا ايدردی . بو احتياجاتی تطمينه اوغراشمه‌دن اول بو احتياجاتك نه‌دن عبارت بولندقلرينی ، قيمتلرينك نه اولديغنی آراشديرمق اقتضا ايدردی . بونلرك

برر وقعه‌دن عبارت اولدقلری ، برغايهٔ كماله عائد ياخود حقايقه فائق اولمق اوزره احتوا ايدر كبی كوروندكلری شيلرك بر ذهاب باطل اولديغی يعنی قوانين طبيعته كوره ينه او حقايقه ارجاع ايديله‌بيلديكی اثبات ايديله‌بيلسه ايدی اوزمان حقيقةً بزم ايچون ميدانده يالكز بر طاقم وقعه‌لر موجود اوله‌جقدی . بو وقعه‌لر علمی ماهيتده بر طاقم وقعه‌لره قابل ارجاع بولونه‌جقدی . مافوق طبيعی‌يی ، مطلقی ، ناقابل ادراكی ، غايهٔ كمالی تخطر ايتديرن شيلرك كافه‌سی اوزمان ازاله ايدلمش اولوردی . اصل علم بزجه بوتون موجوداتی تمام وحقيقی اولارق تمثيل و ارائه ايدر ، بزم اك يوكسك احتياجمزدن ، مطلقمزدن وغايهٔ كمالمزدن عبارت بولونوردی .

دردنجی باب

پسیقولوژیجیلك و جمعیتجیلك

طبیعت و حادثات طبیعیه : دینك غایه‌لری یرینه اقامه ایدیلن حادثات دینیه‌نك تدقیق وملاحظه‌سی .

۱ — حادثات دینیه‌نك پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن ایضاحی - حادثات دینیه‌نك سوبژه‌کتیف واوبژه‌قتیف اوله‌رق تدقیق وملاحظه‌سی - حس دینینك تکامل تاریخیسی - حیات روحیه‌نك قوانین عمومیه‌سی واسطه‌سیله حیات دینیه‌نك ایضاحی .

۲ — حادثات دینیه‌نك سوسیولوژی نقطهٔ نظرندن ایضاحی - سوسیولوژی نقطهٔ نظرینك فوائدی - حادثهٔ دینیه‌نك اصل ولبی : عقیده‌لر وآیینلر - پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن ایضاحاتك عدم کفایه‌سی ؛ دینك بر وظیفهٔ اجتماعیه اولماسی .

۳ — پسیقولوژیجیلك و جمعیتجیلك تنقیدی - بو مسلکلرك یاپمق ایسته‌دکلری شیلر - ویردکلری ایضاحات حقیقةً علمیمیدر ؟ - انسانلرده‌کی بنلك ایله جمعیات بشریه میخانیکی اسبابه قابل تشبیهمیدر ؟ - پسیقولوژیجیلك مجبوریت دینیه حسنی ایضاحه غیر قادردر - سوسیولوژیجیلك حقیقی دکل مفکوره‌ده‌کی هیئت اجتماعیه‌یه مراجعتی .

شیمدی‌یه قدر تدقیق اولونان مختلف مسلکلرده دین ایله علم ایکی معلوم شی کبی قارشی‌یه قونولیور و مفکره‌نك تضاده دوشمکسزین بونلرك ایکیسنی بردن نه نسبتده ونه صورتده قبول ایده‌بیله‌جکی مسئله‌سیله اشتغال ایدیلیور . حالبوکه مسئله‌نك باشقه صورتله وضع ایدلمسی ده قابلدر .

اون یدنجی واون سکزنجی عصرده علم ، ریاضیات وتجربه‌نك چیفته تملی اوزرنده صورت قطعیه‌ده تشکل ایتدیکی زمان حیات ، طبیعت ، روح کبی عمومیتله بر شأنیت کبی قبول ایدیلن ومع مافیه تجربه ایله بیلینمش ، ریاضیات ایله اثبات اولونمش شیلردن پك زیاده فرقلی بولونان مجرد جوهرلره قارشی نه وضعیت آله‌جغنی دوشوندی . بر مدت تردد ایتدکدن صوکره بر تفریق وجوده کتیردی و بو سایه‌ده مشکلات صورت قطعیه‌ده حل ایدلمش کبی کوروندی . طبیعتك ، حیاتك وروحك بر جوهر مجرد شکلنده تلقیسنه مقابل علم ، تجربه‌نك بیلدیردیکی فیزیك ، حیاتی ، روحی وقعه‌لری اقامه ایتدی . حالبوکه بو حادثات بر طاقم اصل ولبلرك تظاهراتندن عبارت ایدیلر . علم بونلری هیچ بیلمیورمش کبی داوراندی . حکمت طبیعیه ، علم حیات ، پسیقولوژی تعبیرلری محافظه اولوندی . فقط ، آرتق بونلرك معناسی حادثات حکمیه ، حیاتیه و روحیه‌نك علمی دیمکدن باشقه بر شی دکلدر . ایشته نقطهٔ نظرك بو تحولی سایه‌سنده علم ، عنعنه‌نك تصور ایتدیکی شکله کوره کندیسی ایچون ابدیاً غیر قابل وصول قاله‌جق اولان بر طاقم شأنیتلری بنمسه‌مکه موفق اولمشدر .

دین حقنده‌ده بویله بر نقطهٔ نظر تحولی دوشونوله‌مزمی ؟ دینی وغایه‌لرینی بر وعمومی بر جوهر مجرد حالنده نظر ملاحظه‌یه آلدقجه علم بو بابده آنجق خیالی بر ایضاحات ویره‌بیلمکه محکوم

قالدیغی حالده دین یرینه حادثات دینیه‌اقامه ایدیلیرسه عجبا نه‌نتیجه حاصل اولوردی ؟ حقیقتده ، دوغرودن دوغرویه بزه معلوم اولان یکانه شیلر بو حادثاتدر . بونلری‌ده دیکر حادثات کبی تدقیق ومشاهده ، تحلیل وتصنیف ایتمك قابلدر . دیکر حادثات حقنده اولدیغی کبی بو حادثه‌لرکده تجربی قوانینه قابل ارجاع اولوب اولمادقلری آراشدیریله‌بیلیر . طبیعت کلمه‌سیله یالکز حادثات حکمیه‌نك هیئت مجموعه‌سی معناسی قصد اولوندیغی کون طبیعت برموضوع علم اولابیلدیکی حالده نه‌دن دین بوصورتله نظر ملاحظه‌یه آلینیر یعنی تدقیقات حادثات دینیه‌یه توجیه اولونورسه نه‌دن برموضوع علم تشکیل ایتمسون ؟

فقط عجبا دین ، حادثات دینیه‌دن عبارت تلقی اولوندیغی زمان بعض عناصر اصلیه‌سی خارجده براقلمش اولورمی ؟ حکمت طبیعیه‌نك موضوعی اولان حادثات طبیعیه‌نك خارجنده طبیعت نامنه تقابل ایدن وهرهانکی برصورتله بزم دائرهٔ تدقیق وادراکمزه کیره‌بیلمك قابلیتنی حائز بولونان برشی قالمش اولدیغی کیم ادعا ایدرسه بویله بر ادعای‌ده آنجق اوسرد ایده‌بیلیر . حقیقتده ، مابعدالطبیعه‌یه عائد بی اساس فکرلردن کندیسنی تخلیص ایتمش اولان هرمفکره ایچون ، حادثات دینیه وضوح وصراحت ایله توصیف وحکمت طبیعیه‌نك یاخود فیزیولوژینك قانونلرینه مشابه مثبت قانونلره ارجاع ایدیله‌بیلدیکی تقدیرده دین ایله علمك مناسبتی مسئله‌سنك آرتق میداندن قالقه‌جغی

آشکاردر . بو مسئله اوزمان علمك شأنیت ایله مناسبتی مسئلهٔ عمومیه‌سی ایچنه داخل اوله‌جقدر . بو عمومی مسئله حقیقی اولمقدن زیاده لفظیدر . چونکه علم ، آرتق آلمش اولدیغی شکله کوره ، بزم ایچون شأنیتك ممکن اولدیغی قدر تام بر افاده‌سندن عبارتدر .

موجودات بو صورتله نظر ملاحظه‌یه آلندیغی تقدیرده ، اوکوست قونتی ، هربرت سپنسری ، هه‌قلی نهایت کری چکیلمکه مجبورایدن طبیعت بشریه‌نك اومعنوی ودینی احتیاجات شدیده ومبرمه‌لری عجبا نه‌اولیور ؟

١

حادثات دینیه‌نك پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن ایضاحی

بو احتیاجلر، شعوره بدیهی وضروری کبی کورونن بر طاقم پرنسیپلرله افاده اولونورلر. متناهینك نامتناهی‌یه تبعیت ومربوطیتی، کائناتك انتظام معنویسی، وظیفه، عدالت دائره‌سنده نائل مکافات اولمه، خیرك غلبهٔ ضروریه‌سی پرنسیپلری ایشته بو قبیلدندر. حالبوکه اون سکزنجی عصرك موشکاف بر فیلسوفی اولان داوید هام David Hume علیت اساسی مناسبتیله اثبات ایتمشدر که ذهنمزه بر حقیقت مطلقه اولمق اوزره کورونن بعض حکملر حقیقتده مخلوق ذی شعورده وقوعه کلن باطنی تعدیلاتك مجرد بر افاده‌سندن و ذکایه انعکاسندن باشقه بر شی دکلدر. واقعا آ ایله ب آراسنده بر علیت علاقه‌سی بولوندیغنه حکم ایتدیکم زمان علیت اساسی دنیلن و بروجه پیشین a priori معلوم اولان بر پرنسیپی تطبیق ایتدیکمی ظن ایده‌رم. فقط بو پرنسیپی سرد واتیان و تحلیل ایتمك ایسته‌دیکم زمان غیرقابل حل مشکلاتلر تحدث ایدر. حقیقتده بن آ یی ب نك تعقیب ایتدیکنی مکرراً حس وادراك ایده ایده مخیله‌مده وجود بولمش بر اعتیاده تبعیت ایدیورم دیمکدر. بو اعتیاد سوقیله‌در که آ نه زمان وقوعه کلیرسه آرقه‌سندن ب نك ده وقوعه کلمه‌سنه انتظار ایدیورم. ایشته علیت مفهومی ایله

نم ادراکم بو اعتیادی افاده ایتمش اولور. علیت اساسنده حقیقی اوله‌رق موجود اولان شی یالکز افاده ایتدیکی روحی بر استعداددن عبارتدر. سپینوزا ده ارادهٔ جزئیه حسنی بوکا مشابه بر صورتده تنقید ایده‌رك بونك بر طاقم افعال و حرکاتده بولوندیغمزی بیلدیکمز حالده بو شعوره او افعال و حرکاتك اسبابی حقنده بر جهل مربوط اولماسندن ایلری کلدیکنی کوسترمشدی.

ایشته بو صورتله بعض فکرلری تفکردن آیری شائبه‌لرله دکل شعور ایچنده محدود بر طاقم حادثات ایله ایضاح ایتمکله بو فیلسوفلر حقیقی بر انقلاب وجوده کتیریورلردی، علم وجودی ontologie پسیقولوژی‌یه قلب ایدیورلردی.

بو کون بیله بر چوق مفکره‌لر دینی شیلری علوم مثبته ساحه‌سنه ادخاله بو اصولی تعقیب ایده‌رك موفق اوله‌جقلرینی امید ایدرلر.

بو صورتله موضوع اولان مسئله اولا تجربه‌نك کوستردیکی حادثات دینیه‌یی تدقیق و مشاهده و تحلیل ایتمکدن، ثانیاً بو حادثاتك ایضاحاتنی حادثات روحیه‌نك قوانین عمومیه‌سنده آرامقدن عبارتدر.

الیوم علمده اخذ موقع ایتمش، بوتون متخصصلر آراسنده مشترك عد ایدیله‌بیله‌جك تمام مسلکلر موجود اولدیغی ادعا ایدیله‌مز. هنوز یکی اولان بو تحریات بویوك اختلافات افکاره میدان ویرمکده‌در. اونك ایچون صورت قطعیه‌ده اکتساب

ایدلمش نتیجه‌لردن زیاده بو بابده تکلیف اولونان فرضیه‌لری ، اصوللری ، مسئله‌لری تدقیق ایتمك ضروریدر .

* * *

بو تجربیاتك نقطهٔ عزیمتی وقایعی ، شعور دینیده نمایان اولدقلری وجهله تبیین ایتمکدن عبارتدر . اولدن پیدا ایدیلن فکرلر ، هر دورلو نظریه‌لر ، مسلکلر بر طرفه براقیله‌رق ماضیده‌کی و حالده‌کی دینلر تحلیل اولونور . بو دینلری توصیف وتمییز ایدن مؤسسه‌لر ، عمللر ، روحی حالتلر ، اولدقلری کبی ، میدانه قونور . بویله شعور دینی‌یه خاص بر نقطهٔ نظر اختیار ایدیله‌رك استخراج وتعیین ایدیلن حادثات دینیه‌نك بو تلقیسنه سوبژه کتیف نامی ویریله بیلیر .

بو معناجه ، حادثهٔ دینیه‌نك اك کوزه چارپان وصفی انسانك کندیسنی آز چوق اسرارآلود بر وجود عمومی ایله مناسبتدار اولمق اوزره تلقی ایلمسی وبعض آرزولرینك تطمینی اوندن بکله‌مسیدر . اونك بوتون هیجانلرینه ، بوتون تجربه‌لرینه رنکلرینی ومعنالرینی ویرن شی ایشته بو قناعت ابتدائیه‌در .

یالکز ایمانی بیلوب تصوف حسنی بیلمه‌ینلر ایچون الله ایله اتحاد ، تفکرك ، املك و فعل وعملك غایه‌سیدر . فقط بو غایه شیمدیدن تأمین ایدیله‌مز ، بو دنیاده پك ناقص بر صورتده قابل اولور . بالعکس متصوفه‌نك شعورنده ایسه الله ایله اتحاد روح بشرده فطری وطبیعی اوله‌رق واردر . روح بشره ترتب ایدن

وظیفه بونی ادراك ایتمك و بوتون حیاتی اونك اوزرینه بنا ایلمکدر . ساده‌جه بر معتقد الله ایله اتحاده دوغرو یورومك ایچون فکردن و عملدن حسه دوغرو کیتدیکی حالده متصوفه بو اتحاددن حرکت ایدرلر و بو اتحادك ابتدا کندی حسیاتلرینی ، صوکره فکرلرینی وعمللرینی تعیین وایجاب ایتدیکنه قانع بولونورلر .

متصوفه دها بو دنیاده الله ایله تأمین اتحاد سعادتنی طاتارلر . بو اتحاد وجد دنیلن بر حال خصوصی ایچنده تام بر صورتده وقوعه کلیر . او زمان روح الوهیتك سینه‌سنده الله طرفندن یاشادیغنی صریح صورتده حس ایدر . کندیسنی یوق اولمش ظن ایتمز . بالعکس کبار صوفیونك مسلکلرینه کوره ، روح کلمه‌نك بوتون معناسیله یاشادیغنی دویار . بوتون حیاتك منبعی اولان الله‌ه نه قدر صمیمی صورتده برلشیرسه حیاتی او قدر قوت وفعالیت کسب ایدر .

ایشته حادثات دینیه شعور دینی نقطهٔ نظرندن تدقیق و مشاهده اولونورسه کورولن حال بودر . اکر بو حادثات یالکز بویله صرف حسدن عبارت اولان بر نقطهٔ نظردن پیش ملاحظه‌یه آلنسه ایدی تضمن ایتدکلری حکملرك قیمتی مناقشه ایتمك پك مشکل اولور حتی غیر قابل کورونه بیلیردی . کندی کندیسنی حر حس ایدن بر آدمه حر حس ایتمدیکی ناصل اثبات اولونابیلیر ؟ کندیسنی الله ایله برلشمش حس

ایدن بر آدمه بویله برشی حس ایتمکه حقی اولمادیغنی ناصل سویله‌نه‌بیلیر ؟

ذکانك بالذات کندی ایچندن کلن حکملرینی تنقید ایچون هام Hume ك ، حادثات روحیه‌یی سوبژکتیف حدس اصولندن باشقه بر اصول ایله تدقیق و مشاهده چاره‌سی دوشوندیکی کورولمشدی. هام ، حادثه‌یی دیشاریدن ، اوبژقتیف برصورتده تدقیق ومشاهده ایدر . انسانك وار اولدیغنی ظن ایتدیکی شیئك وار اولوب اولمادیغنی ، حسیاتنك سببی کبی تلقی ایتدیکی شیئك اونك وارلغی حقنده بسله‌دیکمز حسدن مستقل اوله‌رق کندی کندیسنه موجود اولوب اولمادیغنی دوشونور وبوشیئك بالذات حادثهٔ روحیه‌نك برافاده‌سنك خیالی برصورتده خارجه انعکاس ایتدیرلمسندن عبارت اولوب اولمادیغنی آراشدیرر. ایشته حادثات دینیه‌یی یالکز شعورك سوبژکتیف نقطهٔ نظرندن تدقیق ایده‌رك دکل خارجدن و اوبژقتیف بر صورتده تدقیق ایتمك سایه‌سنده برپسیقولوژی متخصصی اونلری مافوق طبیعی ظواهردن تجرید وعلمك قوانینی آلتنه ادخال ایده‌جکی امیدینی بسله‌یه‌بیلیر .

بو اعتبار ایله ، بر پسیقولوژی متخصصی حادثات دینیه‌نك باشلیجه اوچ قسمه آیرلدیغنی کورور : اعتقادات ، اصل حسیات ، آیینلر .

اعتقادات ، انساندن خارج ایمشلر کبی تلقی وتصور اولونان برطاقم شیلرك ، شأیتلرك صورت ذهنیه‌لریدر. خارجدن باقیله‌جق

اولورسه اعتقادلر ، حصوله کلدکلری دورده‌کی فکرلر ایله ، شرائط ذکائیـه واخلاقیـه ایله ، کذلك اونلری قبول ایدن فردلرك مطالعـه‌لری وآرزولری ایله‌ده صیقی بر منـاسبتی حائز کبی کورونورلر. صورت عمومیه‌ده انسان ، معبودلرینی ، اسکی یونان فیلسوفی قسه‌نوفانك دیدیکی کبی ، کندی رسم وتصویرینه کوره اعمـال ایدر. سنت ته‌ره‌ز قارم راهبلرینه الله طرفنـدن تبلیغ ایده‌جکی سوزلری اللهك کندی قولاغنه سویلدیکنی دویار . حالبوکه اللهك سـنت ته‌ره‌زه تودیع ایتدیکی درت توصیـه سنت ته‌ره‌زك ذهننی مشغول ایدن شیلرله او قدر صیقی صیقی‌یه حائز مناسبتدرکه بوراده اللهك آنجق سنت ته‌ره‌زك شعورینك عکس صداسندن عبارت اولدیغنی حس ایتمه‌مك قابل دکلدر .

حس دینینك اعتقاددن آیریله‌رق تدقیقی بر چوق مسائل تولید ایدر. بو حسك عناصری نه‌لردر؟ حس دینینك ایچنده قورقو ، عشق ، آرزوی سعادت ، سائر انسانلرله اتحاده تمایل فرق اولونیور . بو عنصرلر غایت مختلف نسـبتلرده اختلاط ایدرلر وتشریك ایدلدکلری عقائده کوره بیك دورلو رنك آلیرلر.

حیات دینیهٔ باطنیه‌نك اك یوکسك نقطه‌سی وجد واستغراق یعنی الله ایله بلاواسطه بر اتحاد حسیدر. خارجدن باقیلنجـه بو حالت شونلردن ترکب ایدر : اولا ، دقت یالکز بر فکرك یاخود محدود بر مجموعهٔ افکارك اوزرینه طوپلانیر . ثانیاً ، شخصیت اورته‌دن قالقیور یاخود دکیشـیور . عینی زمانده جملهٔ عصبیه

غیرطبیعی بر حالده‌در که بونك ده‌وصف ممیزی حساسیتك وحرکتك آزچوق تام بر صورتده زوالندن عبارتدر. ذاتاً وجد واستغراق منفرد بر حادثه دکلدر. بر تهیج دوره‌سنك صوك حدیدر. بو تهیجی بر دوشکونلك تعقیب ایدر. ایشته شدتلی حس دینی بوصورتله آز چوق منتظم بر نظمه تابعدر. یاقلاشیر، صوکره اوزاقلاشیر. وجد صفحاتی یبوست صفحه‌لری تعقیب ایدر ، صوکره وجد باشلار . بو حالتلرك عصبی تهیجلر و عصبی دوشکونلکلرله مترافق اولدیغی مشاهده ایدلمشدر.

دینلرك اوچنجی عنصری اولان آیین، انسان طرفندن قابل اجرا برطاقم حادثات اولمق اوزره کورونورلر. بونلرده مافوق طبیعی دینیلن بر فضیلت واردر . یعنی بونلر آکلامادیغمز وآکلاشلماسی غیرقابل برصورتده، دوغرودن دوغرویه انسانك احاطه ایده‌میه‌جکی باشقه برطاقم حادثاتك سببی اولورلر.

صوفیه نظرنده آیین بر واسطه دکل بر نتیجه‌در . بونك نقطهٔ حرکتی روحك بر حالت مخصوصه‌سیدر. قدرت مطلقهٔ الهیه ایله بر اتحاد کبی حس اولونان بوحالت یالکز احتراصلرك وسجیه‌نك دکیشمه‌سی کبی باشقه حادثات روحیه تولید وتعیین ایله قالماز ، جسمانی حادثه‌لر، عمللرده تولید ایدر .

صورت عمومیه‌ده دنیله‌بیلیر که آیین دینی ، مادیات ایله معنویات آراسنده ومعنویات ایله مادیات آراسنده بر علیت

مناسبتی فکرینی افاده ایدر. بو مناسبتك ناصل اولدیغنی بز قابل دکل آکلایامایز .

ایشته حادثات دینیه‌یی اوبژقتیف نقطهٔ نظردن تدقیق ومشاهده ایدنجه بو نوع نتایج استحصال اولونور . حس دینینك تکامل تاریخیسی نه‌صورتله وقوعه کلدیکنی تعیین ایچون ینه بو نقطهٔ نظردن تدقیقاتده بولونیله‌بیلیر.

فرضا ، نقطهٔ حرکتك قورقونك ومخیله‌نك غلبه‌سی اولدیغی کشف اولونور . بو غلبه‌نك تأثیریله بالخاصه صاحب قدرت ومدهش الهی موجودات تلقیسی وجود بولور . صوکره ، یاواش یاواش عشق ونشاط انکشاف ودیکرلرینه تقدم ایدرلر. عینی زمانده‌ده ذکا وعقل مخیله‌نك تصوراتنی بر قاعده آلتنه آلیرلر. او زمان الوهیت وحدت کسب ایدر وعینی زمانده سویملی وخیرکار اولور: دین، مابعدالطبیعه واخلاق زنکین وآهنکدار بر کل حالنده اتحاد ایدرلر. بو، تکامل دینینك اوج اعلاسیدر. نهایت ، اوچنجی بر صفحه‌ده ذکا عنصری احراز تفوق وغلبه ایلر. موازنه بوزولور، دین یاواش یاواش علم اوکنده سیلینیر. علم اصل ذکایی تطمین ایتمك ایچون یاپلمشدر.

*
* *

دینی وقعه‌لرك اوبژقتیف بر صورتده تدقیق ومشاهده‌سی ایله تحلیلی کنیشله‌دکجه ودرینلشدکجه بزی، مثبت برپسیقولوژی متخصصنك املی اولان دواملی بر پسیقولوژی ایضاحاتنه دوغرو کوتورور .

دینی وقعه‌لرك ، معتقد کیمسه‌لرك شعورلرینك ایسته‌دیکی کبی، مافوق طبیعی واسرارآلود بر طاقم مداخله‌لرله‌می ایضاح ایدلمسی لازمدر یوقسه طبیعت بشریه‌نك قوانین عمومیه‌سی بونلری ایضاحه کافیمیدر ؟ موضوع بحث اولان مسئله ایشته بونی بیلمکدر.

حالبوکه هانکی حادثه اولورسه اولسون، برکره اوبژقتیف ومعلوم محتویاتنه تنزیل ایدیلیر وعلمك مشغول اوله‌جغی وقعه ایله بووقعه‌نك معتقدك سوبژ کتیف شعورنده نه‌صورتله دوشو-نولدیکی صریح صورتده تفریق اولونورسه ، پسیقولوژیجیلك Psychologisme نامی ویریله‌جك اصوله کوره ، حادثه‌نك ایچنده علی العاده پسیقولوژی قوانینیله قابل ایضاح اولمایه‌جق هیچ برشی بولونمادیغی کورولور.

حس دینینك ارجاع اولوندیغی خوف، جاذبه، خودکاملق، قابلیت موانست کبی حسیات انسانك طبیعی حسیاتیدر. وجدك وصف ممیزی اولان دالغینلق و یالکز تك بر فکر بسله‌مك حالی ایله وجدده کورولن تهیج و دوشکونلك صفحه‌لری عمومیتله حیات حسیه‌یه عائد اولان اوصافك حال افراطه وارماسندن باشقه برشی دکلدرلر. روحك بوتون قوتلرینی یالکز بر شیئك اوزرینه طوپلامق احتراصك خاصه‌سیدر. تهیجك ، دوشکونلکك توالیسی‌ده بو حیات حسیه‌نك قانونیدر. تصوف تظاهراتنه اوزاقدن یقیندن مشابه حادثات بعض امراض

عصبیه‌ده هرزمان مشاهده ایدیلیور. بعض ایسته‌ری حالاتنده مصراً دینی دوشونجه‌لر ، الله ، مریم یاخود شیطان تأثیرلری حسی، ملاحظات اخلاقیه‌دن منبعث هذیانلر، کناه فکر ثابتی، عذاب وجدانی وعذاب آخرت اندیشه‌سی ایسته‌ری اوصافیله مشترکاً طبیعی صورتده نمایان اولورلر.

کذلك اعتقاد ، افکار ، کوزه بعض شیلر کورونمه ، وحی کبی فکری یاخود خیالی حادثاتده انسانك روحی تعدیلاتنه اوغراماسی ایله قابل ایضاحدر. برعلوی وارلق تصور ایدوبده بونلری اونك نتیجه‌سی وصورت ذهنیه‌سی عد ایتمکه هیچ لزوم یوقدر.

بونلری علوی تأثیرات ایله ایضاحه قالقمق انسانك جهالتندن ایلری کلیر. عنعنه وعادتك رهبرلك ایتدیکی مخیله بوجهلی تلافی ایتمکه چالیشیر. بر آدمك مزاجنی ، معلومات مکتسبه‌سنی ، تجربهٔ شخصیه‌سنی وشرائط حیاتیه‌سنی کافی درجه‌ده بیلن ایچون اونك اعتقادلرنده ، کوریورم ظن ایتدیکی شیلرده ، اوکا کلن وحیلرده یکی ومعجزه‌آلود هیچ برشی یوقدر. انسان ، کندیسنه مافوق طبیعی کبی کلن شیلرك کافه‌سنی خبری اولمقسزین کندی اعماق حافظه‌سندن چیقاریر. الله سنت تزه خطاب ایتدیکی وقت، اونك فرقنه وارمادن اللهه سویلتدیکی سوزلری سویلر. بزی تنویر ایتمك ، بزم یاردیممزه کلمك ایچون کوکدن ایندیردیکمز موجوداتك جوهرینی تشکیل ایدن شیلر بزم

آرزولرمز، قورقولرمز، اندیشه‌لرمز، بیلگیلرمز، جهالتلرمز، اعتیادلرمز، محبتلرمز، احتراصلرمز، احتیاجلرمز، تمنیلرمزدر. بو دیگر بنلگمزله برلشه‌رك دها قوی، دها بویوك، دها ایی اولمق ایچون بز انسانلر کندی کندیمزی خارجه عکس ایتدیریرز. ایشته الله بو آیری برشی گبی اولان بنلگمزدر. بونی خلق ایدن عملیه بی‌شعورانه‌وقوعه‌گلمکده‌در. بزم بنلگمز بویاراتدیغی شیده کندیسنی طانیماز. جملهٔ عصبیه‌نك بر حالت غیرطبیعیه‌سی بزده معین بر تهییج درجه‌سی وجوده گتیریرسه بویاراتدیغمز شیئی یالکز بر موضوع اعتقاد اولمق اوزره قبول ایتمکله قالمایه‌رق اوندن قورقارز. او بزده ضلالت حس تولید ایدر، گوزمزه بعض شیلر گورونور. ناصل که بعض احوالده حس وادراکلرمزك بقیه‌لری، طورطولری‌ده ایشته بویله بر حاله بر سبب تشکیل ایدرلر.

حسك، اعتقادك وآیینلرك بربرلری‌اوزرینه اولان متقابل تأثیرلرینی ایضاح ایچون مافوق طبیعی بر مداخله‌یه مراجعت ایتمکده‌ده هیچ حاجت یوقدر.

حس، یگانه حادثهٔ اصلیه اولدیغی ایچون فکرلرك بونلرك بر ترجمهٔ فکریه‌سندن عبارت اولدقلری قبول ایدیله‌بیلیر. ذکانك رولنی دائرهٔ شعورمزه داخل اولان و حد ذاتنده غیرقابل تفکر بر ماهیتده بولونان حسیاتی صورت ذهنیه‌لره تحویلدن عبارت اولدیغی نظریه‌سی بوگون پك تعمم ایتمشدر.

برشیئی دوشونمك اونی ایضاح ایتمك، یعنی مفهومی اولدن بزده موجود اولان برسببه، بر نمونه‌یه، بر غایه‌یه ربط ایتمك دیمکدر. ذکامز حسیاتمزی ایضاح ایچون بویله کندیسنه آلیشغین گله‌جك مناسب بر پرنسیپ آرار. بزه اك آلیشغین گله‌جك شی کندی فعالیتمز اولدیغی ایچون ذکا ابتدا بزم فعالیتمزه مشابه بر سبب فرض ایدر. صوکره، طانیدیغمز شیلر چوغالدقجه ایچمزده چرپینان حسیات ایله ممکن اولدیغی قدر متناسب بر طاقم اسباب و اشیا ارائه ایده‌بیلمك ایچون قیمتدار بر خزینه اولان حافظه‌یه مراجعت ایلر.

اگر خصوصات دینیه‌ده دها زیاده فکرلرك حسیاتی تعیین وایجاب ایتدیگی قبول اولونورسه، پاسقالك اعتقاد ایتدیگی گبی، ذکانك قبول و تسلیم ایتدیگی بر حقیقتی قلبه صوقمق ایچون هدایت ربانیه‌یه احتیاج قالمایه‌جغی آشکاردر. حسیات بشریه ذکایه بیگانه دگلدر. حسیاتك انسانی اولوشی حتی اك حقیر اشکالنده‌بیله ذکا وفکر ایله علاقه‌دار بولونماسندن نشئت ایدر. انسانك حسیاتی وخط حرکتی اوزرینه فکرلر و عقل ایله اجرای تأثیر ایچون صرف ایدیله‌جك مساعی، فلسفه دنیلن شیدر. ذاتاً عقل کلمه‌سی عمومی طرز قبولنه گوره هم نظری هم عملی بر قیمتی حائزدر. فکرك وعقلك تأثیرینه اعتقادك، بوتون فلسفه‌نك بر فکر باطلدن عبارت اولدیغنی کیم ادعا ایده‌بیلیر؟ بز هرگون بالتجربه گوریورزکه برفکر، برمسلك، بر اصول

حسياتمزه، محبتلرمزه، احتراصلرمزه بر شكل ويريور. روسونك مسلككنك برچوق كشيلرك طرز محبتنی وحسنی دكيشديرديكی تاريخجه معلوم بر كيفيت دكلميدر؟ حسياتمزك قسم اعظمی محصول ادبيات دكلميدر؟ تلقين تجربه‌لری فكرلرك نه درجه‌لره قدر برر قوت اولابيله‌جكنی اثبات ايتمشدر.

اكر آيينلر حادثهٔ اولين‌عد اولونيورسه حسيات ومعتقداتی بونلردن انبعاث ايتديرمك ايچون بو اعمالده مكنوز مافوق طبيعی بر خاصه‌يه مراجعت ايتمك لزومسزدر. افعال وحركاتك تفكر اوزرنده‌كی تأثير طبيعيسنی خاطره كتيرمك كافيدر. پاسقال شومشهور جمله‌سی ايله بو فكری پك قوتله افاده ايتمشدر: «ماء مقدسی آلكز، آيينلر ياپديركز، بوسزی طبيعی صورتده معتقد ياپه‌جق وابلهلشديره‌جكدر.»

تكاملك هيئت مجموعه‌سيله پيش ملاحظه‌يه آلنديغی زمان حادثهٔ دينيه‌نك سلسلهٔ ادوار آراسنده عرض ايتديكی تكامل منتظم، بوراده مافوق طبيعی تأثيراتك تظاهری موضوع بحث اولماديغنی اثباته يالكز باشنه كافيدر. طبيعتك تاريخنه حاكم اولان عمومی بر تكامل قانوننك كشفی، ايجاده وبقای كائنات حقنده علم الهياته عائد مذهبلرك برطرف ايدلمسنی انتاج ايتمشدر. اكر دينك انكشافنده هرهانكی بر دوری كنديسندن اولكی دوره‌سنه بر قانونه تبعاً صورت ضروريه‌ده مربوط اوله‌جق صورتده بر تكامل كچيرمشسه دينده برطرف ايتمك ايجاب ايدر.

پسيقولوژی منتسبلرينك تكامل دينی حقنده خطوط عموميه‌سيله چيزمكه موفق اولدقلری لوحه ايسه دينك بويله منتظم بر تكامله تبعاً انكشاف ايتمش اولديغنی كوسترر.

خلاصه، اكر حادثات دينيه‌نك تفسيرينه پسيقولوژی اصولنك تطبيقی ايضاح ايدلمه‌مش نقطه‌لر براقيورسه بونلرك — اعتقادات دينيه‌نك لزوم كوسترديكی وجهله — مافوق طبيعی واسرار آلود بر سبب ايله ايضاحی فرضيه‌سی شبهه يوق كه هيچ دكلسه موقتاً ادامه ايدلمليدر. فقط بويله بر مسئله‌ده هرشيئی بيلمك وآكلامق نقطه‌سنه وارلماديغی آشكار اولمقله برابر حادثات دينيه حقنده‌كی وقوفده حادثات حكميه‌ده‌كی وقوف كبيدر: بونلر حقنده مالك اولديغمز معلومات اصول علمينك حادثاتك طرز حصولنه تماميله توافق ايتديكنی، تام كلديكنی كسديرمكلكمزه كافيدر. حقيقت بزه پرنسيپلرمز واسطه‌سيله ايضاح ايديله‌مه‌يه‌جك هيچ برشی عرض ايتمه‌يه‌جكدر. بزم ايچون هنوز ادراك ايدلمه‌مش برطاقم شيلر واردر، فقط ناقابل ادراك برشی يوقدر. ايضاح ايدلمه‌مش واردر. غير قابل ايضاح يوقدر. چونكه اصل ولبنده پيش ملاحظه‌يه آلنان حادثهٔ دينيه‌يی، روح بشرك قوانين عموميه‌سيله پسيقولوژی نقطهٔ نظرندن ايضاح ايديورز. حادثهٔ دينيه‌نك بو اصل ولبی ايسه دينی وقعه‌لرك كافه‌سنده بهمه حال بولونه‌جقدر.

٢

حادثات دينيه‌نك سوسيولوژى نقطهٔ نظرندن ايضاحى

ايشته پسيقولوژى منتسبلرندن بعضيلرى بويله، حادثهٔ دينيه‌نك بوتون اوصافنى ، هيچ بر بقيه ، طورطو براقمقسزين نهايته قدر كاملاً ايضاح ايچون لازم كلن منابعى فيزيولوژى‌يه استناد ايدن پسيقولوژيده بوله‌جقلرينى ظن ايدرلر. فقط ينه بشرى وقعه‌لرك مثبت صورتده تدقيقيله مشغول اولان، فقط بووقعه‌لرى باشقه بر منظره آلتنده پيش ملاحظه‌يه آلان ديكر بر علمك منتسبلرى ، سوسيولوژى علماسى ، اونلرك بو تشبثده موفق اولابيلملرى احتمالنى قبول ايتمزلر.

سوسيولوژى علماسنه نظراً ، پسيقولوژى، دينى آنجق فقيرلشديره‌رك ، پارچه‌لايه‌رق، اصل اساسلى عنصرينى خارجده براقه‌رق كنديسنه تمثيل ايدر. پسيقولوژى متخصصلرى حادثهٔ دينيه‌نك سوبژكتيف طرفنه مربوط قاليرلر وتصوفده اك بارز ومكمل برتظاهر دينى كورورلر. فقط اك كزيده سوسيولوژى متخصصلرينه كوره دين باطنى، دين اجتماعينك فردى شعورلرده آز چوق مبهم وخطالى بر صورتده طنين انداز اولماسندن عبارتدر. بر متصوف ، دينى كندى حياتنه ياخود فلسفه‌سنه توفيق ايدن بر احتراص ياخود تفكر وملاحظه آدميدر. دين حقنده برعلم تأسيسى جداً آرزو اولونيورسه اونى اويله مشتق، بوزوق ، سوبژكتيف و مبهم شكللرى آلتنده دكل ابتدائى ،

عمومى، اوبژقتيف، مادى وارلغيله پيش ملاحظه‌يه آلمق ايجاب ايدر. تدقيق اولونه‌جق، فكرلرى آلنه‌جق كيمسه‌لر خوليا پرورلر، مستثنا كيمسه‌لر، خسته‌لر، فيلسوفلر ورافضيلر دكلدر. ملتلرك وفردلرك مقدراتنده مهم واصلى برعامل اولان واولمقده دوام ايدن ذى حيات، ذى نفوذ دينك اصل صاحب صلاحيت ممثللرينه، اورتودوقسلره باقمليدر.

اكر بو صورتله ، حس دينى دكل‌ده دينلرك كنديلرى تدقيق اولونورسه كورولوركه دينلرك اك اساسلى مفهوملرى فرض، حرام، مقدس مفهوملريدر. هردين، معنوى برقوتدركه فرده كنديسنى قبول ايتديرر، اوكا حاكم اولور. اونى طبيعتنه بيكانه حركاته ياخود برهيزكارلغه سوق ايدر. يالكز فردى طبيعتلرى تدقيق ايدن پسيقولوژى ناصل اولورده حادثات دينيه‌يى ايضاح ايده‌بيلير؟ موجود رسمى دينلرك دين نه اولديغنى حقيقةً بيان ممثللرى پسيقولوژى علماسنك سوزده بو ايضاحاتلرينه قارشى اعتراض ايتمكده حقليدرلر. چونكه بو ايضاحاتلر مسئله‌يى بيلمه‌مكدن متولد بر سفسطه‌در. بونلر دينده اصل دين اولمايان شيئى نظر ملاحظه‌يه آله‌رق ايضاح ايدلمسى لازم كلن شيئك ياننددن كچيورلر. اونك ايچون پسيقولوژيجيلك وظيفه‌سنى بيتيرمش عد اولونديغى زمان، دينى مافوق طبيعى، علمك حقايقنه غيرقابل ارجاع برمؤسسه ياپان اوصافى برى طرفده هنوز ال سورولمه‌دن دورور. فيلسوفلر، پسيقولوژيجيلك قارشيسنده فرض وحرام

اساسلرینی ، قانتك قطعی اوامرینی ، اومنشأ علویسیله برلکده ادامه ایتمکده حقلری واردر . چونکه قانتك مسلکی ، قسم منفیسنده ، وظیفه فکرینك ، بر ذهاب باطل کبی ، فردی شعور قانونلریله ایضاح اولونابیله‌جکنه ایناتمقدن عبارت اولان خطایی پك حقلی اوله‌رق رد ایلمشدر .

علوم مادیه و حکمیه دینی علمه ارجاعدن عاجز اولدیغی کبی پسیقولوژی‌نك قوتی‌ده بوکا کافی دکلدر . اکر پسیقولوژینك فوقنده برعلم قصوا ، سوسیولوژی موجود اولماسه‌ایدی ، اونك قارشیسنده نهایت بوتون اسرار زائل اولماسه ایدی ، بونی یاپه‌بیلمك امیدینی کسمك اقتضا ایدردی .

*
* *

اسباب علویه‌یی ازاله و بوتون حادثاتی بسیط قوانین طبیعیه ایله ایضاح ایده‌بیله‌جك حاله کلمك ایچون پسیقولوژی ایجاب ایدن تعدیلاتی یاپدی . یالکز محتاج ایضاح حادثاتی میدانه قویمقدن باشقه برشی یاپمایان سوبژکتیف تدقیق ومشاهداتك یرینه‌اوبژقتیف تدقیق ومشاهده‌یی اقامه ایتدی . روحی حادثاتی ، حکمت شناسلرك حادثات حکمیه‌یی تدقیقلری کبی ، خارجدن تدقیق ایتمکه چالیشدی .

فقط بو ، هله حادثات دینیه موضوع بحث اولورسه ، یاپمقدن زیاده سویله‌مسی قولای بر ایشدر . معلومدرکه متصوفه دین خصوصنده بو اصولك استعمالنه قارشی شدتله اعتراض

ایدرلر . چونکه بوکا بر صلاحیت یوقدر . حادثهٔ تصوف بر تجربه‌در ، مفهومات ایله ، کلمات ایله غیرقابل افاده بر تجربه‌در . بونی نفسنده تجربه ایتمه‌ین هیچ کیمسه نه اولدیغنی بیله‌مز . بناءً علیه بویله بر حادثه خارجدن تدقیق ومشاهده اولونه‌ماز . بوبابده بر فکر ایدینمکه خدمت ایدن علائم خارجیه‌نك کافه‌سی اونی آکلاتمقدن عاجزدر .

صوفیه‌نك بو اعتراضلرینك قیمتی نه اولورسه اولسون شوراسی محققدرکه پسیقولوژیده صرف خارجی بر تدقیق ومشاهده فکری واضح برشی دکلدر . هله پسیقولوژی منتسبلرینك شعورك ایلك معطیاتی اوله‌رق ، تشارك مسلکی طرفدارلرینك قبول ایتدیکی کبی ، بربرندن خارج حالات شعور یاخود حادثات یرینه توحید وترکیب محصولی بر فعالیت روحیه‌یی اقامه ایتملرندن بری بو وضوح بوتون بوتون آزالمشدر . بوندن دولاییدرکه ، تشارکجیلك نظریه‌سنك تصور وتأسیسنه سائق اولان علمی ایجاب وضرورت کیفیتنك پسیقولوژی‌یه تطبیقی کیفی ، مبهم ومشکوك بر حال آلمشدر .

سوسیولوژی بو مشکلاتلره دوشمیور . وقعه‌لری ، بر طاقم مؤثراتك سوقیله ضروری اوله‌رق وقوعه کلیر دیه تلقی ایدن ، صورت قطعیه‌ده اوبژقتیف بر اصولك تطبیقنی دائرهٔ امکانه صوقه‌جق بر نقطهٔ نظردن تدقیق ایدیور . فی الحقیقه اجتماعی حادثاتده اوبژقتیف صورتده آکلاشیله‌بیله‌جك مرئی عنصر ،

ایریشلمسی مطلوب اولان شأنیتك آزچوق صادق بر اشارتندن، ساده‌جه بر عنصر مترافقدن عبارت دكلدر. كندیسی بوشأنیتدن عبارتدر. یاخود اوشأنیته دوغرو اوله‌رق قابل اسناد برصورتده مربوطدر. بر فردك روحی دنیلن شی بر شأنیتدر كه نه یاپیلیرسه یاپیلسین، اونی تظاهر ایتدیرن حادثاتدن آیریدر، فرقلیدر. فقط برهیئت اجتماعیه‌نك روحی بر تشبیه واستعاره‌دن عبارتدر كه معناسی ، خارجی ومرئی بر طاقم اجتماعی وقعه‌لرك هیئت مجموعه‌سندن اوته‌یه كچه‌مز. سوسیولوژی، حادثات صورتنده تظاهرلری ایله عینی شی اولان برطاقم شأنیتلرله مشغول اولدیغی ایچون پسیقولوژینك احتمالكه دها خیلی زمان واصل اولامایه‌جغی صریح وقطعی بر اوبژقتیفلكه مالكدر.

عینی زمانده سوسیولوژینك ساحهٔ تدقیقاتنك دها كنیش اولدیغی آشكاردر. واقعا انسانیتك حیات اجتماعیه‌ده اظهار ایتدیكی بوتون اوصاف، فردلرده فعلاً یاخود بالقوه موجود اولمق ایجاب ایدر. فقط فردلرده غیرمعین وغیرقابل فرق وتمیز بر طاقم احتماللردن عبارت اولان شی هیئات اجتماعیه‌ده مهم حادثات ایله انبساط ایدر، تأثیرات یاپار، تكامل وتظاهر ایدر. فطرت بشریه‌نك او ایناندماز زنكینلكی، اوخارقه‌نما توافق قوتی، هرجهنده‌كی ولودیتی آنجق خارجی ومشترك حیاتده صورت جدیده‌ده موجوددر، مرئیدر.

سوسیولوژینك ، انسانی وقعه‌لری علمی برضرورت وایجابه

پسیقولوژیدن دها ایی تابع طوته‌بیلمسی، پیش ملاحظه‌یه آلدیغی شیئك واضح وصریح اولماسی سایه‌سنده‌در. مابعد الطبیعه علماسنك وقعه‌لری قانون حالنه تنزیل وارجاع ایده‌بیلمك ایچون بو وقعه‌لرك آرقه‌سنده اونلره حاكم برر جوهر مجرد تخیل ایتمه‌لری بیهوده دكلدی. اكر مشترك بر پرنسیپ وقعه‌لرك تملنی تشكیل ایتمیورسه بونلرك بربرلرینه مربوط اولدقلرینه، بربرلرینه داخل بولوندقلرینه، منظومه‌لر (سیسته‌ملر) تشكیل ایتدكلرینه ناصل امین اولا بیلیرز؟ علم وجودجیلق Ontologisme حادثاتك بربرلرینه ارجاعی كیفیتنی — كه علم بونی بر مصدره اوله‌رق درمیان ایدر — خیالی بر صورتده تفسیردن باشقه برشی دكلدی. بو ارجاع كیفیتنك مفروض آنلرینی برسلسلهٔ مراتب مفهومات ایله ایضاح ایدردی. فقط علم وجودجیلغی اویله ساده‌جه بر طرفه آتمق قابل اولماز؛ اونك آز چوق بروجه پیشین aoriori یاپدیغی ترتیبی، تجربه واسطه‌سیله تأمین ایده‌جك بر اصول ایله استخلاف ایتمك ایجاب ایلر. حادثاتك برایجاب وضرورت ومحصولی اولمالری ایچون الزم بولونان او تجربی انسجام وترتیب پرنسیپندن پسیقولوژیجیلك مسلكی محرومدر. روح ، ذی‌شعور یاخود تحت الشعور أنا اویله بر طاقم مبهم مفهوملردركه جوهرك عارضی ایله علاقه‌سنی آنجق مبهم صورتده تأسیس ایده‌بیلیر. بالعكس معلوم بر هیئت اجتماعیه صریح بر وقعه‌در. تركب ایتدیكی بوتون وقعه‌لری — مشروط اولان

شیلری شرطلرینه ربط ایدر کی — بو هیئت اجتماعیه‌یه برلشدیرن ایجاب وضرورت عالم مادیده معلوم بر منظومه‌نك، فرضا منظومهٔ شمسیه‌نك حادثاتی یکدیکرینه ربط ایدن ایجاب وضرورتدن دها آز علمی دکلدر. تدقیق ومشاهده اوزرینه مبتنی اولان سوسیولوژی تدقیق ومشاهده حدودینی تجاوز ایده‌بیله‌جك حالده‌در. استناد ایتدیکی تاریخ ایله حکمت وجودینی بمسه‌دیکی علم وجود آراسنده اورته بر موقع اشغال ایدر. بو اعتبار ایله تمام بر علمه بکزر. بویله بر علم کبی سوسیولوژی ده حد ذاتنده آنجق بر مالزمه‌دن عبارت اولان وقعه‌لردن فضله اوله‌رق بو وقعه‌لری بر اصول تحتنده ترتیب وجمع ایتمکی مشروع کوستره‌جك خصوصی بر پرنسیپه‌ده مالکدر.

بناءً علیه، بوتون انسانی وقعه‌لر کبی دینی وقعه‌لرك ده تام بر صورتده ایضاحنی حتی علمی صورتده حلنی سوسیولوژیدن بکله‌مك اقتضا ایدر.

*
* *

سوسیولوژینك بر علم صفتیله تعریفندن ده آكلاشیلیور كه موضوع تدقیقی دین دكل حادثات دینیه‌در. هم ده بو حادثاتك او مبهم هیئت مجموعه‌سی دكل بونلری تقسیم قابل اولان مختلف صنوف تظاهراتیدر. هر علم كبی او ده جزءلردن كله، تحلیلدن توحید وتركیبه دوغرو كیدر. هنوز یكی تشكل ایتمش ایتمه‌مش اولمقله برابر تفرعات تدقیقاتنده، یالكز بر ماده حقنده‌كی

تدقیقاتنده، تجربیات تاریخیه‌سنده نظریه‌لرندن، هیئت مجموعه حقنده مطالعه‌لرندن دها متیندر. دینك، قدسی، قربان، آیین، عقیده، خرافه مفهوملری کبی، اك بارز عناصرندن بعضیلرینی ممکن اولدیغی قدر مکملیتله تحلیل ایتمکه موفق اولان سوسیولوژی علم نقطهٔ نظرندن حائز قیمت برطاقم نتایج استحصال ایدلمك ایسته‌نیورسه هانکی استقامتده یورومك مناسب اولدیغنی شیمدیدن تعیینه قادردر.

سوسیولوژی ابتدا عظیم تجربیاتی، تاریخی تتبعاتی، مقایسه‌لری وتحلیللری سایه‌سنده حادثات دینیه‌نك حقیقی اصل ولبنی قطعی وامین اوله‌رق تعیین ایتمکه موفق اوله‌جغنی امید ایتمکده‌در. بو اصل ولب، تظاهرات دینیه‌نك کافه‌سنده موجود اولان شیدر. تحلیل نتیجه‌سنده بونك بر عنصر ابتدائی اولدیغی ودیکر عناصرك موجودیتلری واوصافی هپ اوندن ایلری کلدیکی کورولمشدر. حالبوکه مقتدر سوسیولوژی منتسبلرینك آثارندن آکلاشلدیغنه کوره بو عنصر ابتدائی، حس دینی دنیلن شی دکلدر. حس دینی بعض حادثات دینیه‌ده اکثریا بولونماز وموجود اولدیغی یرده‌ده مشتق وعینی غایه‌یه متوجه برطاقم حادثاتك هیئت مجموعه‌سی حالنده، مرکب صورتده نمایان اولور. بو اساس، موضوعنده نظر ملاحظه‌یه آلنان اعتقادده دکلدر. جوهری بر شأنیت اولمق اوزره تصور ایدیلن نه الله نه‌ده مافوق طبیعی

دینك عناصر اساسیه‌سی اولامازلر. چونكه حادثات دینیه‌نك محقق صورتده موجود اولدقلری بعض یرلرده بونلره تصادف ایدیله‌دیكی چوق واقعدر.

بوتون تظاهرات دینیه‌ده هرزمان مطلقا تصادف اولونان شی عقاید ایله آییندر ویالكز بونلردن عبارتدر. عقاید بعض معین اعتقاداتی بسله‌مك یولنده‌كی برمجبوریت مقدسه‌دن عبارتدر. آیین ایسه بو اعتقاداتك موضوعنه تعلق ایدن كذلك مجبوری بر طاقم اعمالك هیئت مجموعه‌سیدر.

بوراده اساسلی اولان جهت بعض شیلره مربوط اولان وبعض اوامر ویانواهی‌یی انتاج ایدن برقدسیت مفهومیدر. مقدس عد ایدیلن شی برقوتدركه بوكا تجاوز یاخود حرمت ایدلدیكنه كوره بهمه‌حال یا مشئوم یا مسعود بر صورتده اجرای تأثیر ایدر. ایشته بومفهومدن عقیده‌لر وخرافه‌لر یاخود قدسی شیلرك ماهیتنه وخواصنه متعلق نظریه‌لر وتاریخلر تولد ایدر. ینه عینی فكردن آیینلر یعنی دشمن قوتلری ضبط وتسكینه وخیركار قوتلری جلبه خادم عمللر نشئت ایلر.

بوعقیده‌لروآیینلر روحده حاصل اولان حسیاتك واعتقاداتك سببیدرلر. بر شیئك حائز اولدیغی مقدسیت صفتی، تضمن ایتدیكی حكم ونفوذ ایله، اویله بر سبب اعتقاددركه بونك اوكنده عقل، طبیعی اوله‌رق كمال انقیاد ایله اكیلیر. مقدس شی ایله مناسبتك تولید ایتدیكی هیجانلرك، تمایللرك، افعال وحركاتك

وافكارك هیئت مجموعه‌سی حس دینی دنیلن وظاهراً خصوصی كورونن او درین وقدسی حسی تولید وایجاب ایدر، انكشاف ایتدیرر.

حقیقتده دینی بر حس مخصوص موجود اولمادیغی كبی دینی بر اعتقاد مخصوص‌ده موجود دكلدر. حس واعتقاد كرك حیات دینیه‌ده كرك حیات عادیه‌ده حدذاتلرنده بربرلرینك عینیدر. یالكز باشقه باشقه سببلردن دولایی حصوله كلمشلردر. حیات دینیه‌ده بونلر خصوصی بر شكل آلمشلردركه بوده بر شیئه عطف اولونان قدسیتك نتیجه‌سی اولان برمجبوریتدر. بوفكر هرطرفدن مؤمنك حس واعتقادینه نفوذ ایدر. ایناتمق اونك وظیفه‌سیدر. اعتقادینك غایه‌سی ایسه او مقدس شیئه مدیون بولونیلان عبادتی ایفا مجبوریتندن باشقه برشی دكلدر. بسله‌دیكی حس، خوفك یاخود عشقك ناقابل تجاوز برشی فكری ایله ومجبوری آیینلری اجرادن روحده متولد برطاقم انطباعات ایله امتزاجندن مركب بر خلیطه‌در. بو بر زهددر، حرمتدر، اینجه ملاحظاتدر، پرستشدر، تصرف یاخود وجددر. بوتون بو روحی حادثه‌لرده دینی اولان شی یالكز شكلدر. اساس دكلدر. حسیات واعتقادات دینیه قدسیت یاخود مجبوریت فكری ایله خارجدن تعدیل ایدلمش اولان حسیات عادیه ومشتركه‌دن عبارتدر.

اكر بويله ايسه پسيقولوژينك نه‌دن دولايى حيات روحيه‌نك قوانين عموميه‌سنده دينك بوتون عناصرينك ايضاحاتنى هيچ بر جهتى نقصان براقمه‌دن، بولامايه‌جغى آچيقجه كورولور.

فرضا، اهميت فوق العاده‌سنى سوسيولوژينك تحليللرندن آكلاديغمز مجبوريت مفهومنى دوشونه‌لم. پسيقولوژى متخصصى نظرنده بو مفهوم شو نقطه‌لره ارجاع ايديله‌بيلير: اولاً، بو بر تجريددر كه بو واسطه ايله فعاليت بشريه‌نك بعض شيلره دوغرو طبيعى و ضرورى تمايلى يالكز شكلى اعتباريله (يعنى كرك انساندن كرك تعقيب ايديلن غايه‌دن متجرد بر حالده) نظر اعتباره آلينير. ثانياً، ادراك، عمل غايه‌سنى تعقيب ايده‌رك، كندى مقولاتنى اعانه‌سيله، بو تجريد اوزرنده ايشلر و مجبوريتى ميدانه چيقارير. بناءً عليه مجبوريتك آنجق بر ذهاب باطلدن عبارت اولديغى كورولور.

فقط قانت مجبوريت اخلاقيه‌نك خصوصيتنى و مافوق روحى منشأنى پك كوزل ميدانه قويمش و بونلرى تكرار تأسيس ايتمشدر. بو مجبوريت بر شأنيتدر. پسيقولوژى ايله ايضاح ايديله‌مه‌مكله برابر بر ذهاب باطلدن عبارت دكلدر. يالكز شعور فردينك فوقنده بر ترتيبه ربط ايدلمك ايجاب ايدر. قانتك، مفهوملرى تحليل سايه‌سنده اثبات ايتديكى بو شيئى سوسيولوژى وقعه‌لرى شرح و ايضاح صورتيله ارائه ايلر. مجبوريت يالكز هر دينك اك اساسلى و اك ثابت حادثه‌سى دكلدر.

او بر طاقم صنعى مسلكلر ياخود فيلسوفلرك و خوليا پرورلرك خيالاتى بر طرفه براقيلوب ده اصل مؤسس اديان پيش ملاحظه‌يه آلنيرسه كورولور كه بو مجبوريت فردك تمايلات طبيعيه‌سنه يابانجى حتى معارض كيبدر. دينلر طرفندن وظيفه حالنه چيقارلمامش هيچ بر چيلغينلق يوقدر. بونلرك ايچنده اك نجيبانه‌لرى، اك خيرليلرى بيله فردى كنديلنكندن قبول ايتمه‌يه‌جكى بر طاقم قاعده‌لره تابع بولونديرمقدن كرى دورماز و اوكا طبيعتنه آز چوق مغاير بر طاقم افعال و اعمال تحميل ايدر.

شبهه يوق كه حادثهٔ دينيه فردك روحى ايچنده نمايان اولور. فقط روحنك ساحهٔ شمولنى تجاوز ايدر. يالكز روحك ملكاتيله ايضاح ايديله‌مز.

او حالده، دينلرك سويلدكلرى كبى، بونلرك منشألرينى بر طاقم علوى اسبابه عطف ايتمك مسلكنى مى قبول ايجاب ايده‌جك؟ شبهه يوق كه بو مسلك صرف پسيقولوژى‌يه استناد ايدن ايضاحاته فائقدر. چونكه هيچ اولمازسه ايضاح ايدلمسى ايجاب ايدن وقعه‌يى بر وجه پيشين، كيفى صورتده بر طرف ايتمز، على حاله محافظه ايلر. سوسيولوژينك تحرياتنه آليشمامش كيمسه‌لر ايچون بو سيستم بر درجه‌يه قدر موقةً حقيقتى ارائه ايدر. موجود بر قانونى، ايضاح ايده‌ميورم ديه رد و انكار ايتمكدن ايسه اونك فرضيه شكلنده ياخود خطالى بر صورتده ويريلن ايضاحاتنه ايناغق اولادر. وظيفه‌يه بن ايناننيور و بونك ايجاباتنى اجرا ايديورسه‌م

وظیفه‌یی یهوانك بر امری عد ایدوب ایتمه‌مكلكمك علمی نقطهٔ نظردن نه تأثیری، نه اهمیتی اولور ؟

فقط ، مجبوریتك علوی بر سببله ایضاحنی قبول ایتمكه سوسیولوژی منتسبی مجبور دكلدر. چونكه او علوی سبب یرینه طبیعی بر معادل اقامه ایده بیلیر. بو، حادثهٔ دینیه‌نك هم ضروری هم كافی بر سببی اولور .

بو « معادل »، هیئت اجتماعیه‌نك كندی اعضالری اوزرنده اجرا ایتدیكی تأثیردر .

بر هیئت اجتماعیه كندی اعضالرینی طبیعی اوله‌رق بعض اوامر ونواهی‌یه تابع بولوندیرر. بونلره رعایت او هیئت اجتماعیه‌نك بقا ودوامی ایچون بر شرط كبی تلقی اولونور . شبهه‌سزكه بو هیئت اجتماعیه بر طاقم فردلردن مركب بر مجموعه‌در. فقط او فردلر بو صورتله تركب ایدنجه، فرد حالنده قالدقلری زمان بیلمدكلری یاخود رد ایتدكلری بر طاقم غایه‌لر قبول ایتمشلردر . جماعتجه مشترك بر اراده، فردی اراده‌لرك یكون حسابیسی ایله هیچ حائز مناسبت دكلدر . بر جمعیت بشریه یكی بر جوهر مجرددر . روح اجتماعی تعبیری مجازی واستعاری بر صورتده بر حقیقت مثبته‌یی افاده ایدر . هر موجود حقیقی كبی بر هیئت اجتماعیه‌ده كندی وارلغنی محافظه ایتمكه ساعیدر .

هیسی بو قدرله‌ده قالماز . جماعتجه مشترك فعالیت بر كره تحریك ایدیلنجه یالكز متمایل اولدیغی خصوصی غایه‌یه انحصار

ایتمز. فعالیت قانون عمومیسنه تبعاً حر بر صورتده ، معین بر غایه اولمه‌دن‌ده نمایان اولور. فعالیت قانون عمومیسی یالكز ضروری یاخود مفید اولان شیئك دكل ممكن اولان شیئك آرقه‌سی صیراده كندیلكندن كیدر . بوندن دولایی فردلر ایچون بر چوق مجبوریتلر تولد ایدركه غایه‌لری مشكلات ایله ادراك اولونابیلیر. حتی بعضاً غایه یالكز فعالیت اجتماعیه‌یی مبهم صورتده تسهیل ایتمكدن عبارتدر .

تدقق ومشاهده كوسترییوركه دین ، هیئت اجتماعیه‌نك كندیسندن عبارتدر . بو هیئت اجتماعیه بقاسنك وانكشافنك لزوم كوستردیكی اعتقادلری وحركاتی افرادینه قارشی مجبوری بر حاله صوقمشدر . دین بر وظیفهٔ اجتماعیه‌در .

دینی وقعه‌نك اساسلی صورتده اجتماعی بر وصفه مالك اولماسی، هر حادثهٔ دینیه‌ده مكنوز اولان مجبوریت عنصرینی الهیات عالملرینك تأثیرات علویهٔ الهیه‌لرندن وقانتك عقلك جهانشموللغی فكرندن دها آز واضح صورتده تنویر ایتمز. چونكه جمعیت بشریه‌ده فردك خارجنده وفوقنده‌در . فقط فضله اوله‌رق جمعیت بشریه ، قابل تدقیق ومشاهده ، قابل حس بر شیئدر . بو صورتله سوسیولوژی مجبوریت وقعه‌سنی ینه بر وقعه ایله ایضاح ایدر، بر مفهوم ویاخود خیالی بر وجود ایله دكل .

حس واعتقاده كلنجه، بونلر سوسیولوژی نقطهٔ نظرندن ، جمعیت بشریه‌نك اعضالری اوزرنده اجرا ایتدیكی تضییقك

فردی وجدانلرده طنین انداز اولماسندن عبارتدر . انسانك برفرد صفتیله اساسی اکلایه‌مادیغی بو تضییق اونك نظرنده پك منطق اوله‌رق بر ایمان ، امید وعشق موضوعیدر . اونده نامتناهی درجه‌ده متنوع دینی هیجانلر تولید ایدر . دینی حادثه‌لرك اجتماعی منشأنی آکلایانلرده بیله بو حادثه‌لر صرف طبیعی اولمقله قیمتلرندن برشی غائب ایتمزلر . چونکه کرك عادی بر کیمسه ایچون کرك برسوسیولوژی متخصصی ایچون شوراسی دائما بر حقیقتدرکه فرد کندی کندیلکندن نه اراده‌سنی جمعیت بشریه‌یه زورله قبول ایتدیره بیلیر نه‌ده جمعیت بشریه‌نك غایه‌لرینی وروشنی کشف ایده بیلیر . منسوب اولدیغی اجتماعی کتله‌نك هانکی استقامتده تکامل ایتدیکنی تدقیق ومشاهده نتیجه‌سنده تخمین ایتمکه باشلادقجه بو کتله‌نك تأمین بقاسی وسعادتی ایچون، مطیعانه ، بر آلت اولور .

٣

پسیقولوژیجیلك وجمعیتجیلك تنقیدی

بو پسیقولوژیجیلك Psychologisme ایله جمعیتجیلك Sociologisme لك ساحهٔ شموللری، اکر بومسلکلر دوغرو اولسه ایدی، پك واسع اوله‌جقدی . بونلر علم ایله دینك مناسباتی مسئله‌سنی قطعیاً باشقه بر حاله افراغ ایدرلر . دینی علمك قارشیسنه قویوب‌ده بونلرك بربرلرینه ضد یاخود اویغون اولوب اولمادقلرینی آراشدیره‌جق یرده بو مسلکلر دینی‌ده علملرك موادی آراسنه ادخال ایدرلر ، دینك یرینه علم ادیانی اقامه ایلرلر. دین واردر، معلوم بر وقعه‌در، نیچون بو وقعه‌یه دیکرلرندن فرقلی بر معامله کوسترملی ؟ هانکی حق ایله بو وقعه‌یه اعتراض ایتملی ونیچون اوندن قورقمالی ؟ اصل حقیقی وضعیت علمیه بروجه پیشین فلان ویافلان وقعه غریبدر یاخود مافوق طبیعیدر دییوب‌ده بونك چارهٔ ازاله‌سنی آرامق دکلدر. حقیقی وضعیت علمیه ، سائر وقعه‌لر کبی اونی‌ده تحلیل ایتمکی وطبیعی وقعه‌لر منظومه‌سی ایچنه ادخال ایلمکی آمردر .

ذاتاً شوراسی شایان دقتدرکه دینی ساحه‌ده بو ایش موفقیتله یاپیله بیلیرسه ارکچ اصل وقعه‌نك اورته‌دن قالقماسنه منجر اوله‌جقدر. حالبوکه دینلرك عقیدوی بر صورتده تنقیدی عصرلردن بری اوغراشدیغی حالده بو نتیجه‌یه واصل اولامایور. فی الحقیقه ، دینی وقعه‌لرده حادثات عادیه‌یه ارجاع ایدیله‌مه‌ین ، علمك

اصوللرینه توفیقاً ایضـاح اولونه‌میان بر طاقم شیلر ، قوتلر ، حـلر، حالتلر فکری واردر. انسانلر دینك عناصرینك علمی صورتده ایضاحنی بیلمه‌مه‌لری یاخود رد ایتمه‌لری اعتباریله دینداردرلر . دینلرك پایدار اولابیلمسی حادثهٔ دینیه‌نك اسباب طبیعیه‌سنك علمی موجود اولمادیغی ایچوندر . دیکر علملر ایضاح ایتدکلری شیلرك پایدار قالمه‌لرینه مساعد اولدقلری حالده علم دینك شـایان دقت خاصـه‌سی موضوعنی ایضـاح ایتمکله اورته‌دن قالدیرمق و وقعـه‌لری تحلیل ایتدکجه اونلرك یرینه قائم اولمقدر. علم ادیان بر کره ذکالرده وروحلرده یرلشیرسه یالکز ماضی ایله مشغول اولابیله‌جك ، زمان حالده هیچ بر موضوع بولمایه‌جقدر.

مع‌مافیه عجبا پسیقولوژینك یاخود سوسیولوژینك علم ادیانه اصل بر علم کبی تأسس ایده‌بیلمسی ایچون لازم کلن معلوماتی واساسلری تأمین واحضار ایده‌بیله‌جکلری محققمیدر ؟

*
* *

شکل علمی ایله علمك آیری آیری شیلر اولدیغنی بیلمك اقتضـا ایدر . سقولاستیك علمك یالکز شکلنه مالك ایدی ، محتویاتنه دکل . علوم معنویه یالکز ایستاتیستیقلره وحسابلره تنزیل وارجاع ایدیله‌جك اولورلرسه برعلم ریاضینك یالکز شکلنه، ظواهرینه مالك اولورلر ، قیمت حقیقیه‌سندن محروم قالیرلر . برعلم حقیقة موجود اولابیلمك ایچون شـکل علمینك اویله

محتویاته تطبیق ایدلمسی اقتضا ایدرکه اومحتویات شأنیتدن آلنمش اولمالی وهیـچ بوزولمه‌دن بو شکلی آلمغه مساعد بولونمالیدر . شیمدی کوردیکمز مسلکلرده حال بویله‌میدر ؟

حقیقی علمك نظریه‌سنی ده‌قارت او صورتله واویله تعبیرلر ایله تعیین ایتمشـدرکه بو کونکی علمه‌ده توافق ایدرلر . علم ، مجهولك معلومه ، ایضاح ایدلمه‌مش شیئك ایضاح ایدلمش شیئه، مظلمك بدیهی‌یه ارجاعی دیمکدر.

علمك ایلك تشـبثی بدیهی یاخود قابل ادراك نه اولدیغنی تعیین ایتمکدر . حالبوکه بداهتك نمونه‌سی صورت ذهنیه‌لرمز ایچنده، بربرینه متقابل ایکی قطب کبی، ایکی عنصری تفریق ایله الده ایدیله‌بیلیر. بوعنصرلرك بری نفس sujet دیکری نفسك غیری اولان شی objet در. نفس طرفنده فعالیت ذکائیه‌دن باشقه برشی یوقدر. علمی انشا ایدن بوفعالیتدر. فقط علمی نقطهٔ نظردن قابلیت ادراك نمونه‌سنی بوفعالیت تأمین وتدارك ایده‌مز، اونی موجود فرض وقبول ایدر. ایلك وقوف هردورلوسوبژ کثیف عنصردن تجرید ایدیلمش اولان شیئی خارجی (اوبژه) طرفنده بولونور. اکر صورت قطعیه‌ده علمی اولمالری آرزو اولونیورسه‌صوکره بوتون بیلکیلر بو ایلك وقوفه بکزه‌تیلمك یاخود ربط اولونمق ایجاب ایدر. بو ایلك بیلکی‌ده کندیلرینه مربوط اولان بوتون طرز وجودلرله برابر حیز یاخود اولچو یعنی عمومیتله اشیای ریاضیه بیلکیسیدر . ایشته ایلك معلوم بورادہ بولونیور. قابل

ایسه دیکر معلوماتك کافه‌سنی‌ده بوکا ارجاع یاخود ربط ایتمك وظیفه‌سی علمه عائددر .

علمك وظیفه‌سی شو صورتله‌ده افاده اولونه‌بیلیر: وقعه‌لری وقانونلری تعیین ایتمك . بو دستوری آکلایه‌بیلمك ایچون بوقاریکی دستور ایله قارشیلاشدیرلمق ایستر. علمك آرادیغی شی اویله راست کله وقعه‌لر وقانونلر دکلدر . علمی یعنی صریح ، اولچوله‌بیلیر ، اوبژقتیف ، حقیقةً قابل ادراك ، تعبیر آخرله ریاضی یاخود کرك بلا واسطه کرك بالواسطه ریاضی وقعه‌لره قابل ارجاع وقعه‌لرله قانونلردر.

دینی پسیقولوژی و سوسیولوژی بویله وقعه‌لر وقانونلر عرض ایده‌بیله‌جك قابلیتده‌میدرلر؟

بوراده موضوع بحث اولان پسیقولوژی اصولی داوید هامك علیت پرنسیپنی بر مخیله اعتیادینه ارجاع وتنزیل ایتمکله تعیین ایتدیکی اصولدر. حالبوکه بو اصول، بر شیئی — اونی دوشونن شخصدن قطع نظر ایدیله‌رك — حد ذاتنده نظر ملاحظه‌یه آلدیغی صورتده ناقابل ادراك عد ایتمکدن عبارتدر. بونك قابل ادراك اولماسی ، تدقیق ایدن شخصك بر ذهاب باطله ارجاع ایدلمه‌سی سایه‌سنده‌در. او شخص ، فرقنه وارمه‌دن ، ایچنده کچن شیئی خارجه عکس ایتدیرر. شیء خارجینك واضح صورتده کورولوب کورولمه‌مسنك اهمیتی یوقدر. ذاتاً ظاهری اولان او وضوح،

مفکره‌نك کندی داخلی تعدیلاتنی خارجدن کوره‌بیلمك ایچون اونلرده یاپدیغی صنعی بر تحولدن نشئت ایدر. واضح بر وقوفك شرطی بودر. هام ایضاح ایتمك کلمه‌سنك معناسنی دکیشدیرمشدر. چونکه بوراده آرتق موضوع بحث ایتدیکی شی مظلمی واضحه ارجاع ایتمك ، مجهولی معلومه بکزتمك دکل ظاهری ومشتقك منشأنی واساس حقیقیسنی یعنی بلاواسطه معلوم اولانی آرامقدر . ایضاحات دیمك آرتق سوبژکتیف شیئی اوبژکتیفه ارجاع دکل ، اوبژکتیف شیئی سوبژکتیفه ارجاع اولیور .

بویله اولمقله برابر ، پسیقولوزیجیلك ایضاحاته قالقیشمق ایسته‌دیکی ، یعنی حادثهٔ دینیه‌ده تصادف اولونان مادی ومعنوی اعراض و علائمك فهرسنی تنظیم ایله اکتفا ایتمدیکی زمان هامك اصولنی قوللانیر، اعتقادلری بر طاقم حالات شعوره ارجاع ایدر ، اشیای خارجیه‌یی داغیتیر ، اورته‌ده یالکز نفسك اوغرادیغی تعدیلاتی براقیر . بناءً علیه اصل علمه آرقه‌سنی چویریور دیمکدر .

اکر بو پسیقولوژی علم نامنی آلیرسه بو کلمه‌نك بوراده علوم حکمیه وطبیعیه ایله آنجق پك مبهم بر مشابهت تضمن ایتدیکنی اونوتمامق اقتضا ایدر. تشارك جیلك مسلکی سقوط ایده‌لی بری پسیقولوژینك وظیفه‌سی حادثات روحیه‌یی ذی حیات شأنیتی ایچنده پیش ملاحظه‌یه آلنان شعورك خواصیله ایضاح ایتمکدر.

فقط شعور نه‌در؟ کاملاً حالده‌میدر؟ یاخود فردی ماضی‌یی یوکلنمش بر حالده عینی زمانده کوزی استقباله‌ده معطوفمیدر؟ اصل وظیفه‌سی ایچون فردزمان تجاوز ایدن بر طاقم غایه‌لر آرامق؛ وار اولان شیئک قارشیسنده شو شی‌وار اولابیلیردی یاخود شو دورلو وار اولمالیدی‌دیه دوشونمک؛ موجودیتک، افعال وحرکاتنک برقیمتی اولدیغنی، اولابیله‌جکنی، انسانیتک، کائناتک ترقیسنه براشتراک، بروظیفه بررول تضمن ایده‌بیله‌جکنی فرده اقناع ایتمک اولدیغنی ادعا آرتق جائز دکلمیدر؟ فقط بوتون بونلر بر انطباعات دینیه‌دکل‌ده نه‌در؟ بوصورتله برنسیپ اوله‌رق شعوری قبول ایتمک دینک کندیسنی مسلکک قلبکاهنه راست کله ادخال ایتمک اولمازمی؟

سوسیولوژی دها حقیقی بر صورتده اوبژقتیف اوله‌رق حرکت ایدر. مع‌مافیه اونک‌ده صورت قطعیه‌ده علمی وقعه‌لر وقانونلرله اوغراشمقده اولدیغی محققمیدر؟ حرارت احتساساتنک سلسله‌سنی بر مایع ستوننک ارتفاعنده‌کی تحولات ایله افاده ایتمک یولنی بر کره بولان بر حکمت‌شناس آرتق حرارت حقنده سوبژقتیف تقدیراتنه مراجعت احتیاجنده دکلدر. فقط بر سوسیولوژی متخصصی اوبژقتیف وثیقه‌لرینی آنجق بر طاقم سوبژکتیف شأنیتلرك علامتی اولمق اوزره پیش ملاحظه‌یه آلمق صورتیله قوللانابیلیر. بوسوبژقتیف شأنیتلر فکرینی‌ده اوکا شعوری

ویریر. حقیقتده سوسیولوژی ایله پسیقولوژی آراسنده تأسیس ایتدیکی فرق برخولیادن عبارتدر. بوتون دستورلرینک آلتنده، بوتون ایضاحاتنک ایچنده غیرقابل ازاله، ضروری برپسیقولوژی عاملی بولونور. جمعیات انسانیه‌یی ترکیب ایدنلر نهایت انسانلردر. جماعتجه مشترك روح تعبیر اولونان شی آنجق فردلرده حقیقیدر. یوقسه بو فردلر ایکی قابل تفریق پارچه‌دن: بر فردی بنلکدن برده اجتماعی بنلکك بر پارچه‌سندنمی ترکب ایتمشلردر؟

جمعیت بشریه، خارجده وجودی اولان برشی (اوبژه) دکلدر، برنفسدر (سوژه). جمعیت بشریه‌ده حقیقی وذی‌حیات اولان شی، بر سبب تشکیل ایدن وحادثاتی امکان مساعد اولدیغی درجه حادثاتی ایضاح ایله‌ین شی نهایت تحلیلده انسانی شعورلرك ذهاب باطللری، تمایللری، احتراصلری، اعتقادلری واحتیاجلریدر. جمعیت بشریه علی‌العاده بر نفس‌ده دکلدر. فردلرده‌کی شعور بر درجه‌یه قدر معلوم بر نفس اولدیغی حالده جماعتجه مشترك شعور، فکری بر نفسدر. بناءً علیه بر فردی نفس قدر بیله بر وقعهٔ علمیه عد اولونامز.

ذاتاً دینی بر وقعه جمعیات انسانیه‌نك شرائط موجودیت و تکملنه ارجاع ایدلمکله بونك نتیجهٔ ضروریه‌سی دینلرك طبیعیلشدیرلمسی اولماسی نه‌دن لازم کلسون؟

اصل جمعیات بشریه‌یی دینی اوامر و آیینلر تشکیل ایتمش

اولسون؛ پروتاغوراسك دیدیکی کبی؛ حیاتك وعدالتك تعلیمی، سیاستی تولید وانسانلر آراسنده روابط دوستانه‌یی تشیید ایتمش اولسون؛ بونلردن دولایی حادثات دینیه‌نك صرف طبیعی یعنی مجبوری ومیخانیکی منشائی ثابت می اولور؟ اکر هر نه صورتله اولورسه اولسون بر کره تشکل ایدن جمعیت بشریه، مؤسساتنه — دها زیاده قوت واعتباری حائز اولسونلر دیه — کندیسی اختیاری بر صورتده یاخود سوق طبیعی ایله دینی بر صفت ویریورسه جمعیت بشریه فردی شعورلرجه مشکلاتله قابل تأمین اوله‌جق بر غایهٔ کمال تعقیب ایدیور دیمکدر. بو غایهٔ کمالك تصوری، تعقیبی بر الهام دینی محصولی اولامازمی؟

شعور کبی جمعیت بشریه‌ده درینلکلرینی تعمیق ایتمك مشکل بر ساحه‌در. دینك بوراده عادی بر آلت وظیفه‌سی دکل بر پرنسیپ وظیفه‌سی کوردیکنی هیچ برشی اثبات ایده‌من.

*
* *

پسیقولوژی ایله سوسیولوژی حادثات دینیه‌ده خصوصی برشی اولمادیغنی وهر نقطه‌ده حیات روحیه واجتماعیه‌نك حادثات اصلیه‌سنه قابل ارجاع بولوندقلرینی اثبات ایتدکدن صوکره بونك نه حکمی اولور؟ دیه اعتراض ایدیله‌بیلیر. قبول ایده‌لم که شعور یاخود هیئت اجتماعیه دین تسمیه اولونان شیئك بر درجه‌یه قدر اولدن موجودیتنی تضمن ایتسونلر. اکر بو عنصر بوتون حادثات بشریه‌ده عینی صورتده موجود ایسه علمدن خارج

طوتولماسنه محل یوقدر. ایسترسه عمومی وثابت immanent اولسون، ساده‌جه طبیعتدن نه فرقی واردر؟

بو نقطه‌ده، پسیقولوژیجیلك ایله جمعیتجیلکك حادثهٔ دینیه‌یی هر دورلو وصف خصوصیدن تجریده خدمت ایدر ظن ایتدکلری دلائله مصادف اولورز. بو دلائلك قیمتی نه‌در؟

پسیقولوژیجیلك اول امرده، حادثهٔ دینیه‌نك تماماً بر حادثه‌دن، بر حالت شعوردن باشقه بر شی اولمادیغنی اثباته چالیشیر. دینلرك، بحث ایتدکلری علوی جواهر مجرده، بر ذهاب باطلدن عبارتدر. بونلر انسانك کندی بنلکندن باشقه برشی دکلدر. کندی بنلکمز، تعیین وتولید ایتدیکمز شیلردن بعضیلرینی، ایجه تماشا ایچون خارجه فیرلاتیر. ناصل که شعورده عالم خارجی‌یی تصور ایچون بویله یاپار. انسانده بنلکك تشکلنك ایجابی بودر. بنلکمزك قارشیسنده نه دورلو شی بولونورسه بولونسون بنلکمز یالکز کندیسیله مشغول اولمق، اوغراشمق مجبوریتنده‌در. کندی سوبژکتیف حالاتنك خارجه انعکاساتنی مستقل بر ر شأنیتلر کبی تلقی ایتمسی اونك ایچنده باطنی بر تعدیلاتك کندیسی فرقنه وارمه‌دن خارجده ترجمه ایدلمسندن ایلری کلیر.

بو نظریه قبول اولونسه بیله مقصدی تأمین ایدرمی؟ شبهه یوق که فضای دنیوینك هرهانکی بر یرنده بر اجتماعکاه معبودات بولونماسی یاخود شو قبهٔ مکوکبك اوته‌سنده، مجهول عوالمده

بر الله اولماسی اعتقادینی هیچه ایندیرر. فقط شعور دینی ایله بو مادی معبودلر آراسنده بر مناسبت یوقدر.

اکر علویت تعبیریله ، کلمه‌نك فضائی معناسیله ، انساندن خارج بر وارلق قصد اولونیورسه الك ابتدا زمانمزده‌کی شعور دینی بو معناده علوی بر الله تصورینك جعلی وصرف خیالی اولدیغنی اعلان ایدر. ایشته اصل الله حقنده قوللانلدیغی زماندرکه بو علویت ، خارجیت ، اوبژقتیفلك کلمه‌لری صرف بر تشبیه واستعاره کبی تلقی اولونمق لازمدر. دینك ترقیاتی لاهوتیلکی اشیانك طیشندن ایچنه ، سمادن روح بشره کتیرمکدن عبارت اولمشدر . انجیل : « اللهك حکومتی سزك ایچکزده‌در » دییور. سنه‌نك‌ده : « اللری سمایه قالدیرمق فائده‌سزدر: الله سنك یانکده‌در ، سنکله‌در ، سنك ایچکده‌در » دیر. تعبیر دیکرله ، الله حادثهٔ دینیه‌یی خارجدن تولید ایدن یاخود خارجدن اوکا مقابله ایدن، حادثات دینیه‌دن خارج برشی کبی تصور ایدلمه‌ملیدر. بو دورلو تصور اولونورسه الله سائر جسمانی موجودلره مشابه بر وجود جسمانی اولور. الله حادثهٔ دینیه‌نك ایچنده تصور اولونمالیدر. الله انساندن طبیعتده بر دها مثلنه تصادف اولونمایه‌جق بر صورتده ، هرحالده مخیله‌نك علویت تعبیری آلتنده قصد ایتدیکی فضائی بر فرق ایله هیچ قابل قیاس اولمایه‌جق صورتده آیریلیر. ایشته یوکسك دینلرك، الوهیتك بر وصفی یاپدقلری معنویت تعبیریله بو معنا مقصوددر.

شیمدی حادثهٔ دینیه‌نك حد ذاتنده نه اولدیغنی بیلمك قالیر. پسیقولوژیجیلکه کوره بونده کندیسنی حادثهٔ عادیه‌دن تفریق ایتدیره‌جك هیچ برشی یوقدر. پسیقولوژینك قوانین عادیه‌سی اونی ایضاحه کافیدر. ناصل پسیقولوژی وفیزیولوژی تجربه‌لرنده برطاقم روحی تظاهرات تولید ایدیله‌بیلیرسه بالخاصه بعض عصبی کیمسه‌لرده حادثات دینیه‌ده تولید اولونابیلیر.

بو یولده دوشونلمش، یازلمش برچوق آثار واردر. مع‌مافیه اصل موضوع بحث اولان نقطه‌یی تنویر ایده‌میورلر کبیدر . بو یالکز بوکبی مسئله‌لرده وقعه‌لرك و قانونلرك تعیینی وضوح وقطعیته پك مساعد اولمامسندن ایلری کلیور دکلدر . تعقیب اولونان اصولك حادثهٔ دینیه‌نك اصل ولبنه واوصاف ممیزه‌سنه نفوذه قابلیتلی بر ماهیتده اولوب اولمادیغی‌ده محتاج نظردر.

بو اصول، اوبژقتیفدر. یاخود ممکن اولدیغی قدر حقیقةً علمی نتیجه‌لره واصل اولمق ایچون اوبژقتیف اولمق املنده‌در. دیمك اولیورکه وقعه‌لری آنجق عمومی وقعه‌لره قابل ارجاع عناصرنده پیش ملاحظه‌یه آله‌جقدر. اوبژقتیف دیمك ذهنده قابل تمثیل وارائه دیمکدر. مفکرهٔ بشر ایچون برشیئی تمثیل وارائه ایسه اونی کندیسنك آلیشقین بولوندیغی برچرچیوه‌یه ادخال دیمکدر. بونك ایچوندرکه اوبژقتیف پسیقولوژی منحصراً مالزمه‌یی ، تظاهراتی ، زمینی یاخود جسمانی شرائطی، حاصلی حادثهٔ دینیه‌نك بوتون خارجی پیش ملاحظه‌یه آله‌جقدر .

فى الحقيقه حادثهٔ دينيه‌ده ديكر حادثات ايله مشترك اولان عناصر بونلردر. فقط بوندن دولاييدركه حادثهٔ دينيه‌نك ايچنده اوكا خاص بر صورتده موجود اولابيله‌جك شيئى دائرهٔ اشتغالى خارجنده براقمغه بو اصول كنديسى كنديسنى محكوم ايده‌جكدر.

بر مؤمنك حادثات دينيه‌نك بو نقطهٔ نظردن ياپيلان تصورانده كندى حس ايتديكنى، كنديسنك نظرنده دينى تشكيل ايدن شيئى طانيه‌مايه‌جغى محققدر. اوبژقتيف تدقيقات ومشاهداتيله حيات دينيه‌نك عناصرينى ادراك ايتديكنى مقام افتخارده سويله‌ين عالمه قارشى كوته‌نك فاوستنده روح ارضك فاوسته سويلديكى شو سوزلرله مقابله ايده‌جكدر:

Du gleichst dem Geist, den du begreifst Nicht mir

(سن، آكلاديغك مفكره‌يه مساويسك، بكا دكل)

چونكه دين منحصراً اوبژقتيف حادثات مترافقه‌يى پيش ملاحظه‌يه آلان علمى پسيقولوژينك برطرف ايتديكى اصل او شعورك سوبژكتيف و باطنى مظروفيدر. اونك وصف تميزى‌ده بوتون او حادثاته نامتناهى حاكم اولمقدر.

Erfüll' davon dein Herz, so gross es ist;
Und wenn du ganz in dem Gefühle selig bist,
Nenn'es dann wie du willst,
Nenn's Glück! Herz! Liebe! Gott!
Ich habe keinen Namen.
Dafür! Gefühl ist alles!

Name ist Schall und Rauch,
Umnebelnd Himmelsglut

(كوته، فاوست: قلبك نه‌قدر بيوك اولورسه اولسون، غير مرئيدن اونى دولدور. سعادتله لبريز اولديغى زمان ايسته‌ديكك كلمه‌لرى سويله: سعادت، قلب، عشق، الله! دى. سكا كلمه تكليف ايده‌جك دكلم. حسيات هرشيدر. كلمه بر كورولتودن، بر دوماندن، سمالرك حشمتنى بزدن صاقلايان بر سيسدن باشقه بر شى دكلدر)

عجبا بوراده بر ذهاب باطل يوقمى؟ حرارت احتساسنك بر جيوه ستوننك ارتفاعى ايله كنديسنى افاده ايتمه‌سى كبى، بر سوبژكتيف عنصرده اوبژقتيف بر حادثه ايله عجبا ترجمه وافاده‌يه مساعد اوله‌مازمى؟

حادثهٔ دينيه‌نك پسيقولوژى‌يه وفيزيولوژى‌يه عائد شرائطنه كلنجه، برچوق سوسيولوژى متخصصلرى، شعور دينينك محتوياتى بونلرك بزه تماميله، صحيح بر صورتده بيلديره‌مه‌يه‌جكلرينى تسليمده مؤمنلرله متفق بولونمه‌لرى شايان دقتدر. نه‌قدر ايضاحات ويرسه‌لر ينه خارجده ايضاح ايدلمه‌مش بر طورطو قالير. بو، بر بوته‌نك ديبنده قالمش بر جوهر معندكبى شعور دينينك اعماقنده قاله‌جق مستقل وقابل تجريد بر حادثه دكلدر. فقط، شعور دينيده اويله بر رنك، اويله بر حال، اويله بر شكل خصوصى واردركه پسيقولوژيجيلك اونى اهمال ايدر ياخود بوندن بحث ايتسه‌ده ذهاب

باطله مستند برشی دییه تلقی وانکار ایلر. شعور دینی قدسیت، مجبوریت، فرددن دها بیوك وفردی تحت تأثیرنده بولوندیران بر وجود طرفندن ایسته‌نلمش برشی فکرینی احتوا ایدر. ایشته اصل عنصر دینی بودر. حادثات مترافقه‌یه خارجدن اویله بر وصف ویریرکه بو عنصر دینی اولماسه ایدی او حادثات بو وصفی اکتساب ایده‌مزلردی. تهیج، حزن وملال بعض کیمسه‌لرده برشکل دینی اکتساب ایدیورسه بو دینی برتهیجك، دینی بر حزن وملالك موجودیتندن دکلدر. دنیاده برطاقم افکار دینیه بولونماسندن واو کیمسه‌لرك او افکاره واقف اولمالرندن، او افکارك مخیله‌لرینه انطباع ایتمه‌لرندندر.

برچوق کیمسه‌لرده دین، مقلددر. حسیاتلرینك، اعتقادلرینك داخلنده برشی دکلدر. بو کیمسه‌لر یاشادقلری محیطی، تابع بولوندقلری تأثیراتی انعکاس ایتدیریرلر. باشقه شرائط ایچنه وضع ایدلسه‌لردی پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن مشابه برطاقم حسیاته واحتراصاته، بوعینی طرزده ایناننمه‌یه، سومکه، ایسته‌مکه صاحب اولابیلیرلردی. بو حادثاتده دینی بر وصف هیچ بولونمازدی. دین‌هانکی روحلرده حقیقةً موجود ایسه او روحلر ایچون، مخیله طرفندن دکل اصل شعور طرفندن بعض فکرلره، بعض حسیاته، بعض حرکاته، بشریتی تجاوز ایدن برطاقم غایه‌لره اوغورنده عطف اولونمش غریب، نامتناهی برقیمتدر. بوشکل شعور بوتون پسیقولوژینك و فیزیولوژینك اوبژقتیف تمثاللرندن طاشار،

اونلرك ایچنه صیغماز. افق باطنیسی یالکز بو تمثاللره انحصار ایدن برفرد، فکر دینی‌یی آنجق برخولیای باطل، برهیچلك اولمق اوزره تصور ایده بیلیر.

مع مافیه، احتمالکه، پسیقولوژی نقطهٔ نظرندنده فکر دینی‌یه حقیقی برقیمت عطف ایتمك یولی واردر. شعوری فردك عمومی حیات وعمومی وجود ایله — براوجندن واقفانه ودیکر اوجندن مبهم وعادتا بی‌شعورانه — براشترا کندن عبارت کبی تلقی ایتمك، ایشته فکر دینی‌یه بویله حقیقی برقیمت ویرمك اولور. اوزمان حس دینی جزئك کله قارشی بسله‌دیکی انقیاد وتبعیتك برحس وادراکی، برسوق طبیعیسی کبی اولور.

فقط بویله برمسلکك اوبژقتیف برپسیقولوژینك حدودینی کچه‌جکی وعینی زمانده سوبژکتیف پسیقولوژی‌یی اعلا دیمك اوله‌جغی آشکاردر. او زمان بو سوبژکتیف پسیقولوژی‌یه روحك اوبژقتیف حاله کتیریلمه‌سی قابل قسمندن اوته طرفده وجود نامتناهینك درینلکلرینی اولچمك قوتی ویرلمش وبو صورتله، حکمت وجودی قبول، شان وشرفی تزیید ایدیلمش اولور.

اوبژقتیف پسیقولوژی مجبوریت دینیه‌ده واوکا مترافق اولان موکبهٔ افکارده برطاقم باطل ذهابلردن باشقه برشی کوره‌مز. فقط بو بابده کوستردیکی دلائل قناعت بخش دکلدر. بو دلیللرك اثبات ایتدکلری یکانه شی فرد ایچون مجبوریته، وظیفه‌یه، قدسیته ایناننمق بر ایمان، فکر منفعتدن عاری، تصادفه باغلی بر قبول

اولدیغندن عبارتدر . مع مافیه بر ایمان عقل طرفندن تصویب ایدلمك ایچون قابل ادراك برطاقم اسبابه استناد ایتمك لازمدر. وظیفه‌یه ایمانك اسبابی نره‌ده بولونابیلیر؟ سوسیولوژی بونی بزه كوستره‌بیلمكه كندیسنده قدرت حس ایدر .

برشأنیت موجوده اولان فعالیت اجتماعیه‌نك ایفای وظیفه ایتمسی وموجود اولا بیلمسی ایچون برطاقم شرائط واردر . سوسیولوژی متخصصلری، بونده برطاقم ضرورتلر بولوندیغنی وبو ضرورتلرك مقری فرددن خارجده اولدیغنی، فرد بوضرورتلری قبوله مضطر قالدیغنی بیان ایدرلر . مجبوریت حسی فردك بو یوكسك ضرورتلری بیلمه‌سندن ، آكلاماسندن باشقه برشی دكلدر . بوتلقی‌یه كوره دین فردلره تمامیله خارجی برقدرت كبی تأثیر ایدر، اونلری اجبار وتربیه ایلر. انسان طبیعی‌یه نسبتله انسان اجتماعی ودینی ، طبیعت ابتدائیه‌سنی آرقه‌لره دوغرو سورمش برفوق طبیعتدر .

فقط ، دینك سوبژكتیف وفردی عنصرینی بویله ایكنجی درجه‌ده براقق وقابل اهمال برعنصر اولمق اوزره تلقی ایتمك دوغرومیدر ؟ شبهه یوق كه تصوف ، مؤمنك حیات باطنیه‌سی سوسیولوژی متخصصنك خارجی تدقیقات ومشاهداتنه مؤسسات سیاسیه، یاخود كلیسائیه كبی مساعد برماده عرض ایتمز . فقط بوندن اونك اهمیتسز اولماسی‌می ایجاب ایدر؟ احتمالكه اك ابتدائی

اولان تظاهرات دینیه پیش ملاحظه‌یه آلنه‌جق اولورسه بوعنصر باطنینك اورادهِ پك آز اهمیتلی وپك آز بارز اولدیغی كوروله‌جكدر. فقط دینك نه اولدیغنی بیلمك ایچون اونك تاریخی نقطهٔ حركتنی آرامق ، مؤخر حادثاتی وقعه‌لرك برتمادیسی كیفیتی ایله ای كوتو اوكا ربط ایتمك كافیمیدر؟ بوكبی مسئله‌لرده تمادیٔ تاریخی‌یه باقه‌رق منطقاً اونلرك بربرلرینك عینی اولماسنه حكم ایتمك ناصل جائز اولور؟ ابتدا عادتا كوزه كورونمز برحالده بولونان برعنصر دینی صوكره پك مهم، پك اساسلی برشی اولمشدر. كندی كندیسنی آرایان برشعور اولا پك اهمیت ویرمدیكی فكرلرك، حسیاتك ایچنده نهایت كندی كندیسنی بولور. نتیجه، مادی سببندن آیریله‌رق كندی كندیسی ایچون انكشاف ایده‌بیلیر.

دینك شكل ابتدائیسی نه اولورسه اولسون متمدن ملتلرده دینك كیتدكجه شخصی وباطنی برحال آلدیغی تجربه ایله ثابت بروقعه‌در. دها یونانلیلر بیله انسانك قیمتنی وقدرتنی پك درین برضورتده حس ایده‌رك اسكی منقبه‌لره نظراً انسانك خارجنده وقوعه كلن، انسانك تأثیری اولمادن مقدراتنی تعیین ایله‌ین دینی واخلاقی مبارزه‌لری شعور بشرك ایچنه نقل ایتمشلردی .

اسرائیل پیغمبرلری وعیسانك سوزلری استعداد باطنینك تأثیر غالبانه‌سنی اوقدر میدان وضوحه قویمشلردركه دیندار روحلر بو استعدادك مفقود اولدیغی یرده هیچ دین بولونمایه‌جغی ظننه كیتدكجه میل ایلمشلردر. بوكون رؤسای دینیه ایچون مشكل

وظیفه دینی هرشیدن اول برشعور مسئله‌سی عد ایدن مفکره‌لره قارشی دینك ظاهری اقسامنك فائده‌سی حقنده‌کی اعتقادی محافظه وادامه ایده بیلمکده‌در .

دین، بوکون صورت عمومیه‌ده بزه نمایان اولدیغی شکلده فردك محویتنی تضمن ایتمك دکل بالعکس تهیجنی ترویج ایدر . هرحالده، اصل شخصیت نامی ویریلن یوکسك درجهٔ فردیتده حال بومرکزده‌در . فرد بوتون وارلغك منبعی اولان غایهٔ آیینی ایله برلشه‌رك شخصیتنی بولدیغنه ایناتیر. خرستیانلرك تثلیث اعتقادنده اوچ موجودیت حقیقی ویربرلرندن فرقلی شخصلردر. باطناً برلشمش اولدقلرندن یالکز تك بر الله تشکیل ایدرلر. بوخصوصی وعادتا مافوق طبیعی مناسبتی یونان قدیم شوجمله ایله افاده ایدردی : « هرشی ناصل هم برکل احد تشکیل ایده‌جك همده ینه آیری آیری موجود اولاجق؟ » دین، الله تسمیه ایدیلن وکندیسنده یاشایان وجودلری بویله برلشدیرمك معجزه‌سنی کوسترن بروجود اولدیغنه ایناتمقدن عبارتدر .

فقط، بویله یوکسك، کندی کندیلکندن خیر عمومی‌یه متوجه برفردیتك انکشافی فعالیت وضرورت اجتماعیه‌دن نشئت ایتمش اولماسنی قبوله هیچ برمانع یوقدر دنیله بیلیر . اکر شعور، شخصیتی بر واسطه دییه دکل‌ده برغایه اولمق اوزره تلقی ایدییورسه بو، شعور بشرك صورت طبیعیه‌ده غایه‌لری واسطه‌لره تحویل یولنده یاپدیغی برچوق عملیه آراسنده برمثالدر.

سوسیولوژی طرفندن رابطهٔ اجتماعیه‌یه بوصورتله عطف اولونان دینی قیمت وتأثیر قدر محقق برشی یوقدر . شایان دقتدرکه بونقطه‌ده خرستیانلق فکرلریله آراسنده توافق‌ده واردر. فی الحقیقه سن ژانك برنجی مکتوبنده شوفقره‌یه تصادف اولونیور : « کیمسه هیچ بروقت اللهی کورمه‌مشدر . اکر بز بربریمزی سوه‌جك اولورسه‌ق اه بزم ایچمزده بولونوروعشق الٰهی ایچمزده تمامیله حیزفعله چیقار». بوتون مسئله، انسانده دینی حسات وافکار ظهوری جمعیتك تأثیریله ایضاح اولوندیغی زمان هانکی هیئت اجتماعیه‌دن بحث ایدلدیکنی بیلمکدر .

شیمدیکی حقیقی، قابل تدقیق و مشاهده وارلغنده نظر ملاحظه‌یه آلنان راستکله برهیئت اجتماعیه‌دن می بحث اولونیور؟ بر جمعیت بشریه‌نك یالکز موجود اولماسی، اونك شرائط موجودیت وبقاسنك، شرائط انکشافنك افرادینك شعورلرنده اخلاقی ودینی مجبوریتلرله تظاهر ایتمه‌لری ایچون کفایت ایلرمی؟

انسانلرك حقیقتده مشکوك یاخود مفروض برطاقم لزوملری قطعیاً مجبوری بر صورتده قبوله جهالت وعطالت سائقه‌سیله سوروکلندکلری پك اعلا تصور وقبول اولونابیلیر . فقط بو آشکاردرکه آلداندقلرینی سوسیولوژی متخصصلرینك آثارندن اوکرندکلری کون مؤسسات اجتماعیه‌یه قارشی آرتق اوباطلانه حرمت معتقدانه‌یی غائب ایده‌جکلردر . او مؤسساتی نسبی صورتده ثابت ومفید اولمق اوزره تلقیده دوام ایده بیلیرلرسه‌ده آرتق مقدس عد ایتمه‌یه‌جکلری شبهه‌سزدر.

حتى اكثريا مؤسسات سياسيه‌نك منحصراً هيئت اجتماعيه‌نك شرائط موجوديتندن انبعاث ايتديكى فكرى انسانلرده او مؤسساتى ادامه‌دن زياده تبديل هوسنى اويانديرر. چونكه او شرائط موجوديتده هيچ دكيشمز دكلدر. انسان اويله ياراديلمشدر كه اونك ايچون بر شيئك دكيشه بيله‌جكنه اينانمق عادتا او تحولى آرزو ايتمك ديمك اولور. شايان دقتدر كه انسانى مؤسسات اجتماعيه‌يه يوقاريدن باقمغه، اونلرى صرف تصادفى وانسانى عد ايتمكه، اونلره قارشى عصيان ايله‌مكه سوق ايدن شى فكر دينيدر. برطاقم دينى بويوك شعورلر جمعيت بشريه‌نك قارشيسنه كندى باشلرينه حق وحقيقتك ممثلى ايمشلر كبى ديكيلمشلردر. چونكه كنديلرينك آرقه‌لرنده الله دوريور ديرلر. جمعيات بشريه‌نك آرقه‌سنده ايسه آنجق انسان، طبيعت وبرطاقم وقايع واحوال كورورلر. شعور دينى شعور اجتماعى ايله عينى شى اولمغه رضا كوسترمك شويله دورسون انسانلرى اللهك حقوقنى حكمدارك حقوقنه، اشخاصه حرمتى جبر وتضييق رسمى‌يه قارشى قويمغه سوق ايدر.

بناءً عليه حقيقى جمعيت بشريه، بر مؤمنك وجدانه كفايت ايده‌جكنى ناصل ادعا ايده‌بيلير؟ مؤمنلر عدالتى، عشقى، ايلكى، علمى، سعادتى اللهده طوپلانمش، اللهده حيز فعله چيقمش اعتقادنده‌درلر. جمعيت بشريه بونلرى بويله كنديسنده طوپلانمش، حيز فعله چيقمش كبى بر منظر عرض ايتمكه قادرميدر؟

آشكاردر كه روح بشرك دينى قسملرينى يالكز جمعيت بشريه‌نك تأثيريله ايضاح ايتمك ايسته‌دكلرى زمان موضوع بحث اولان هيئت اجتماعيه شو حقيقى ومعلوم اولان بر هيئت اجتماعيه دكلدر. بو بر فكرى، خيالى جمعيت بشريه‌در. دينك افاده ايتديكى آهنكك، عدالتك، سعادتك، حقيقتك آرقه‌سى صيرا قوشماسى اعتباريله بر جمعيتدر. حقيقى جمعيتلر بو غير مرئى جمعيتدن بر درجه‌يه قدر نصيبدار اولملرى واوكا توافق ايتمه‌لرى اعتباريله القاى حرمت ايدرلر وفردك تحميل ايتدكلرى مجبوريتلرى محق ومشروع كوسترلر.

فكرلرده‌كى بو جمعيتك شبهه يوق كه انسانلرده‌كى تمايلات دينيه ايله صيقى بر مناسبتى واردر. شعور دينى، كندى كنديسنى بر آلت اولمق اوزره تلقى ايدر. وظيفه‌سى اونى وجوده كتيرمكه چاليشمقدر. فقط بو جمعيت خياليه، مادى بر وقعه‌يه تشبيه ايديله‌بيله‌جك معين و معلوم بر شى دكلدر. دينى، بو جمعيتك ايجاباتى ايله ايضاح ايتمك آرتق اونى قابا تجربه‌لرله قابل تدقيق ومشاهده سياسى ياخود مشترك حادثه‌لرله حل ايتمك دكلدر.

جمعيت خياليه فردلر طرفندن، بر ملتك اك يوكسك اخلاقى ودينى شعورلرى طرفندن تصور وتخيل اولونور. طبيعتك فدا ايتديكى فردى اعظمى بر حد انكشافه وقيمته ايصال ايتمكه چاليشديغى كبى عينى زمانده فردلرك اتحادندن — ميخانيكى قوتلر ياخود ساده‌جه سوائق طبيعيه وعنعنه طرفندن تشكيل ايدلمش مركباتدن —

دها متحد، دها آهنکدار، دها کوزل بر کل وجوده کتیرمکه اوغراشیر. عدالت، حقیقت، حسن کبی احتمالکه هیچ بر شیئه یارامایان او مفکره شیلرینه حرمت وعبادتی طبیعت بشریه‌نک مساعد اولدیغی اك یوکسك درجه‌یه اصعاده چالیشیر. صرف طبیعتده موقعی اولمایان یاخود طبیعی مشکلاته اوغراتان بوتفکر شیلرینی، فائدهٔ قصوا حالنه قلب ایدر. وظیفه‌سی فردی خوشنه کیتمه‌ین غایه‌لره منقاد قیلمقدن عبارت بر ماکنه کبی دینی ایجاد واعمال ایتمك شویله دورسون بالعکس دینك وجودینی تضمن ایدر واوندن ملهم اولور.

هر ترقیٔ اجتماعینك منشأنده روح بشرك اعماقندن نبعان ایتمش، — اولجه مجرب وقابلیت حیاتیه‌سی مثبت بر شی اولمقدن زیاده یکی واحتمالکه بر خولیای خامدن عبارت بر شیئه دلالت ایتدیکی حالده — دوغرو، ایی وقابل اجرا اولمق اوزره قبول ایدلمش بر فکر بولونور. بو فکر بر غایه عد ایدیلیر. چونکه انسانلر اونی غایهٔ کمالك بر افاده‌سی عد ایدرلر، اویله ظن ایلرلر.

هر ترقیٔ اجتماعینك منشأنده ایمان، امید وعشق واردر. شعور وجمعیت بشریه علمك دینلری ایضاح ایچون بولا بیله‌جکی اك مثمر پرنسیپلری عرض وتأمین ایدرلر. چونکه دینی پرنسیپ دوغرودن دوغرویه اك چوق بو ایکی ساحه‌ده تظاهر ایلر.

ایکنجی قسم

روحیجیلك تمایلی

برنجی باب

ریچل وجذری ایکیلك مسلکی

دینك علمی نظر اعتباره آلمقده‌کی مجبوریتنك تسلیم ایدیله‌سی.

۱ — ریچل مسلکی — ریچل: حس دینی وتاریخ دینی — ویلهلم هرمان: ایمانك تملی ایله محتویاتی آراسنده‌کی فرق — اوکوست ساباتیه: ایمان ایله اعتقاد آراسنده‌کی فرق.

۲ — ریچل مسلکنك قیمتی — دینه خاص اولان عنصرك انکشافی — فکرجیلك علیهنده‌کی مسلکك محذوری: محتویاتسز بر سوبژکتیفجیلك — عالم خارجی ایله حائز مناسبت اولمایان بر عالم باطنی‌یه وصول خولیاسی

علم فکرینك تحت تأثیرنده بولونان و دینی آنجق علمه ربط ایدیله بیلدیکی نسبتده و معناده قبول ایدن مسلکلرك قارشیسنده زمانمزك تاریخ فلسفه‌سی بزه باشقه بر طاقم مسلکلر دها کوسترر که بونلرده بالعکس دین فکری غالبدر. بو مسلکلر نظرنده اصل شایان اهمیت اولان مسئله آرتق نظر اهمال ایله تلقیسی غیرقابل اولان علمك ترقیاتی قارشیسنده دینك غالبیتنی ممکن اولدیغی قدر ادامه ایتمکدن عبارتدر. بو مسلکلره کوره

دین کندی کندیلمکندن موضوعدر و کندیسنه خاص اساسلر
اوزرینه مستنددر. عصری علمك یالکز اشیای طبیعت اوزرنده
دکل مفکره‌لر و روحلر اوزرنده‌ده اجرای حکم و سلطنت
ایتمك یولنده‌کی مدعیاتی معلوم اولدیغی جهتله، دین آرتق کندیسی
ایله رقیبی بیننده آرالرینی تفریق ایده‌جك بولمه انشاسیله اکتفا
ایده‌مز. یاشادیغمز عصر هرشیئی تدقیق وامتحان ومواجهه
عصریدر. بناءً علیه دین قوهٔ حیاتیه‌سنی وانکشاف قدرتنی آنجق
کندی حقوقنی علمك حقوقیله تألیف ایتمکه چالیشه‌رق وایجابنده،
اساسنی تغییر ایتمکسزین، مشروع دییه تلقی اولونان علمك
ایجاباتی ایله توافق ایده‌رك اظهار واثبات ایده‌بیلیر. عصرك
هجوملرینه اهمیت ویرمه‌دن کندی دستورلری، قطعیتی وحقوقی
ایچنده قاپانوب قالیرسه دین بر مدت کندی کندیسنی آلداته‌بیلیر،
فقط هوادن محروم نباتات کبی صاراروب صولمقدن قورتولاماز.

بو اندیشه‌لر منشاء تاریخیسی قانته وشلایرماخره چیقان
وکچن عصرك نهایتنده حائز اولدیغی وبوکونده حائز اولمقده
دوام ایتدیکی تأثیر عظیم دولاییسیله زمانمز دائرهٔ افکارینه
کیرن برمسلکده پك کوزه چارپار. بو، آلمان الهیات علماسندن
آلبره‌خت ریچل Albrecht Ritschl ك مسلکیدر. [١]

[١] اك باشلی اثری Die christliche Lehre von der Rechfertigung und Versoehung در. ١٨٧٠ - ٧٤ ده انتشار ایتمشدر (٣ جلد).

ریچل جیلك

ریچل مسلکنك مختلف ذواتده اولدقجه مختلف شکللری
نمایان اولمشدر. بوخصوصی شکللری تدقیق ایتمکدن ایسه بو راده
خطوط عمومیه‌سنی وروحنی نظر ملاحظه‌یه آلمق دها موافق
اولور. بو روحه نظراً دین غیرقابل جرح برحاله کلمك وحقیقةً
اجرای حکم ایده‌بیلمك ایچون یابانجی عناصردن تماميله وشدتله
تطهیر ایدلمك اقتضا ایدر. دیکر طرفدن‌ده بوتون خصوصیتی
بوتون وسعتی ایله مثبت برصورتده کندیسنی انکشاف ایتدیره-
بیلمك ایچون مالك اولدیغمز شیلرك کافه‌سی دیننده بولونمالیدر.
علی العموم تعلیم اولوندیغی شکلده، دین بر طاقم یابانجی
ونزاهتنی مخل عناصر ایله مخلوطدر.

بوعناصرك برنجیسی فلسفه، مابعدالطبیعه، طبیعی الهیاتدر.
هرشیدن اول بو متفکرلك ابتلاسنی، اسقولاستیکی صورت
قطعیه‌ده برطرف ایتمك ایجاب ایدر. ذاتاً لوتر بونلری شعور
دینیه‌دن طرد ایتدیکی حالده صوکره کیزلی کیزلی تکرار
صوقولمشلردر. آنجق مجردات اوزرنده دولاشان و النده
حادثات طبیعیه‌دن باشقه برشی بولونمایان فلسفه تعریفی اعتباریله
عنصر دینی‌یه اریشه‌مز. چونکه بوعنصر دینی حیاتدر، وجوددر،
مافوق طبیعی فعالیتدر. هرنظری وقوف، نه اولورسه اولسون،

موضوع دینی ادراکدن عاجزدر. چونکه بیلمک ملکه‌سی، انسانده موجود اولدیغی شکلده، ماده قانونلرینک ادراکنه انحصار ایدر. حالبوکه بوراده صرف روحی شیلر موضوع بحث اولمقده‌در. دین آنجق بر ایمان ایشی اولابیلیر، وقوف ایشی اولاماز. دینی، فلسفی یاخود علمی عنصرلرله قاریشدیرمق اونی بوزمق دیمکدر.

دیندن چیقارلمه‌سی ایجاب ایدن ایکنجی عنصر طفیلی بشری سلطه‌در. قاتولیکلک مسلکنده دین بویله بشری بر سلطه آلتنده قالدیغی کبی پروتستانلغک بعض شکللرنده ده بالخاصه پیه‌تیزم Pietisme مذهبنده، عینی تأثیرلر بویوک یر طوتار. بر خرستیانک عیسادن باشقه افندیسی یوقدر.

فقط دینی یالکز تطهیر ایتمک کافی دکلدر. بونی بوتون معناسیله ساحهٔ فعله چیقارمق اقتضا ایدر. شلایرماخر زهد وتقوانک نه بر وقوف نه بر فعل وعمل اولمایوب حسک یاخود بلاواسطه شعورک بر ایجابندن عبارت اولدیغنی پک دوغرو اوله‌رق سویله‌مشدر. مع‌مافیه بو غایت عمومی اساس ایله اکتفا ایده‌مز. چونکه بو اساسه کوره صرف خرستیانلق نقطهٔ نظرندن منتظم بر الهیات علمی تشکیلی قابل دکلدر. بویله بر الهیات تشکیل ایدلمه‌ینجه‌ده دین، شخصی بر طاقم افکاره پارچه‌لانیر، داغیلوب کیدر. حسیاتی عمومی حقایق دینیه ایله بسله‌مك لازمدر. ریچلك اصل یاپدیغی شی عقل فلسفی‌یه وبشری

سلطه‌یه ساده‌جه حس دینی‌یی دکل تاریخ دینی‌یی یعنی کرك انجیلده کرك تاریخ عمومیٔ انسانیتده وقعه‌لرك اوبژقتیف صورتده تدقیقلرینك کوستردیکی شکلده «وحی» یی قارشی قویماسیدر.

مع‌مافیه بویله یاپمقله استعداد باطنینك اساسلی رولی هیچ‌ده تنقیص ایدلمش اولماز. دین روحلرده، قلبلرك اعماقنده، روحی حیات وتجاربده ساحهٔ فعله چیقار. حتی ریچلٔ تلمیذلرندن ویلهلم هرمانك بر نظریه‌سنی قبول ایده‌رك مابعدالطبیعی حکملرله دینی حکملر آراسنده‌کی فرقی وارلق حکملریله قیمت حکملری آراسنده‌کی فرقه تنزیل ایتمش وانجیل دوغرو اولماسی شعورمزده قیمتدار وحقیقی دییه حکم اولونماسندن ایلری کلدیکنی قبول ایلمشدر.

فقط، ریچله کوره، عینی زمانده حسیات کرك توراتده کرك تاریخ عمومیده صرف نظر ایده‌مه‌یه‌جکی و کندی کندیسنه تدارك ایده‌مه‌یه‌جکی بر مادی محتویات بولور. فرضا قلب کناه حسنی وسعادت آرزوسنی دویار. ایشته وحیده بو حسیاته بر طرفدن عادل وقهار، دیکر طرفده رحیم وغفور بر الله تقابل ایدر. طبیعی اشیانك ایضاح ایتمدیکی سبب انطباعاتی شعور دینی ایشته بو للهده بولور. بوصورتله حسیات کندیسنك معناسنی وتملنی کتب مقدسه‌ده آرامقله کیتدکجه دها واضح، زنکین ومتین بر حاله کلیر. فردی بنلك حدودینی آتلار و بر کلیساده

باشقه‌سنك حسياتيله اشتراك ايده‌بيلير. دين فكريني حقيقةً ساحهٔ فعله چيقارير.

ريچل بو اساس اوزرينه كنديسنك الهيات مسلكني بر وتام اوله‌رق تأسيس ايتدی. بو مسلك عقايد بحثني بوتون اقسام اصليه‌سی وحقوقی ايله ادامه ايتمكله برابر بوتون طبيعی علمدن، فلسفه‌دن وصرف انسانی بوتون مؤسساتدن آييرير. بو مسلك ايلك خرستيان وحينده موجود اولان بوتون فكرلرك منطقی صورتده ترتيب وتنظيم ايدلمش صريح ومجمل بر مجموعه‌سی ايدیٔ اساس اعتباريله انجيلك ابدی و روحانی محتوياتندن عبارتدی.

*

* *

ريچلك بويله اصل حيات دينيه‌يی علمك تجاوزاتندن مصون بولونديرارق تكامللی روح بشرك سينه‌سنده تأمين ايتمسی برچوق مفكره‌لره خوش وملايم كليوردی.

قانت مسلكی ذهنلری علم عالمنك ياخود اصل طبيعت عالمنك اوستنه باشقه بر عالم وضع ايتمكه آليشديرمشدی. بو، عالم محسوس ايله هيچ علاقه‌دار عد ايدلمه‌ين حريت وحيات روحانيه عالمی ايدی. علوم مثبته‌نك ترقياتی، بو علمی تمثيل ايدن ذواتدن بر چوغنده آلديغی ماديه‌پرستانه شكل و وقايعك محصول ايجاب اولديغی قناعتی تفكر و ملاحظه‌يه ميال ذهنلرده اعتقادلرينك موضوعلری ايچون بو علملرك ساحهٔ نفوذندن خارجده بر ملجأ آرامق احتياجنی توليد ايتمشدی.

بوندن باشقه، ريچلك اوقدر اهميت ويرديكی تاريخ، اون دوقوزنجی عصرده برنجی درجه‌ده بر علم اولمشدی، بر درجه‌يه قدر علوم طبيعيه ايله متناظر بر شكل آلمشدی. ترقياتنی تسهيل ايدن رومانتيك روحه توفيقاً، مختلف دوره‌لرك حادثاتنده يالكز مشترك صورتده انسانی و مشابه شيلری دكل بالعكس فرقلی، خصوصی، مميز وفردی شيلری آرامغی كنديسنه بر وظيفه ايدينمشدی.

بو رومانتيزم ايسه حسياتك و حيات باطنيه‌نك تهيج وغليانی ارائه ايديوردی. اويله بر حالت فكريه افاده ايديور ويتيشديريوردی كه دينك روحانی وتصوفی شكلی ايله غايت هم آهنك ايدی.

آلكساندر وينه‌نك شعور بشر وشخص عيسا كبی جوهر اعتباريله واحد بر حقيقته تمل اوزرينه استناد ايدن باطنی خرستيانلغی ده ريچلك تعقيب ايده‌جكی استقامته متوجه ايدی. وينه‌نك فكرلرينك براقديغی درين ايزلر بوكون بيله حالا قابل رؤيتدر.

بناءً عليه ريچلك تمايلاتنك، عمومی اوصافی ايله، زمانمزده برچوق دينی مفكره‌لرده موجود اولماسی طبيعيدر. بالخاصه آلمانياده قوجه بر الهيات مسلكی ريچلك دوشونجه‌لريله ياشار. بونلرك بعض خصوصی طرفلرينی دكيشديرمكله برابر اساسنی محافظه ايدرلر.

ریچل جیلكك تولید ایتدیكی اك جدی مشكلاتدن بری استادك اك ممتاز شاكردی اولان ویلهلم هرمانك بحث ایتدیكی نقطه‌در. ریچله كوره شعور دینی كتب مقدسه‌نك دستورلری ایچنده بولونمالی یاخود آكلاشلمالیدر. فقط فرضا سن پولده تصادف اولونان دساتیر الهیات، صرف اوكا خاص بر طاقم تجارب دینیه‌یه دلالت ایدرلر. احتمالكه بز كندیمز بونلری دویمامشزدر. او حالده بو دستورلری ناصل قبول ایده‌بیلیرز؟ چونكه اونلر بزم آغزمزده بر حركت ایمان دكلمكنه كبی یاخود ریاكارانه سویلنمش بر سوز اولورلر.

بو اعتراضك آلتنده « ره‌فورمه » نك طرفدارلرینه میراث براقدیغی مشكلاتی بولیورز كیبدر. « ره‌فورمه »، تاریخ نقطهٔ نظرندن، ایكی حادثه‌یی عینی غایه‌یه متوجه اولمق اوزره بربرینه تقریبدن عبارتدر. بو حادثه‌نك بری قرون وسطاده تصوفك انكشافی نتیجه‌سی اولان ایمان باطنینك تهییج و غلیانی دیكری ده رونه‌سانس دورینك ابتدائی صفوتلرینه ارجاع ایدیلن اسكی متنلره و آبده‌لره عودت فكری ایدی كه « انسانیات » متوغللرینك اثریدر. بربریله هیچ حائز مناسبت دكل كبی كورونن بو ایكی اساسدن تك بر مذهب چیقارمغه چالیشمق پروتستانلق روحنك چكدیكی عذابلردن بری ایدی.

هرمانك تكلیف ایتدیكی چارهٔ حل، ریچلده صیقی صیقی

بربرینه مربوط اولان ایكی شیئی، یعنی ایمانك تملی ایله محتویاتنی، آییرمقدن عبارتدر.

تمل، اصل ایمان صورت قطعیه‌ده ضروریدر و بوتون شعورلرده هپ بربرینك عینیدر. وحیك بو قسمنك دوغرو بر صورتده شرح و ایضاحی درحال هر صمیمی روحك اونی حس ایتمسی ایچون كافیدر.

فقط ایمانك محتویات خصوصیه‌سی، عقیده‌نك شكل معینی فردلره كوره دكیشه‌بیلن دها یقین بر تجربه عرض ایدر. بناءً علیه بو محتویات او مختلف تجربه‌لره تقابل ایده‌جك صورتده مختلف صورتلرله بر صورت مشروعه‌ده افاده ایدیله‌بیلیر. فرضا عیسانك حیات باطنیه‌سنك تفكر و ملاحظه‌سی روح بشرده اویله بر انطباع حصوله كتیرركه بر ضرورت معنویه ایله چارناچار عیسایه ایناندیر. فقط عیسانك وفاتیله ذنوب بشر ایچون بر كفارت ویرلمش اولماسی فكر خصوصیسی بوتون شعورلرك تجربهٔ دینیه‌سی ایله توافق ایتمه‌یه‌بیلیر.

*
* *

فرانسه‌ده الهیات علمای مشهوره‌سندن اوكوست ساباتیه ریچلك نقطهٔ نظرینه بكزه‌ین بر نقطهٔ نظر قبول ایتمشدر.

اوكوست ساباتیه دینی علوم حكمیه‌نك هر دورلو مداخله‌سندن قورتارمق، دینه مطلق بر استقلال و بر مختاریت تأمین ایتمك و علمدن اوفاجق بر یاردیم بیله ایسته‌مكدن آزاده قالمق فكریله

دین ایچون ، علمه تابع اولان اشیای مرئیه وحسیه‌دن غایت اوزاق بر محراب صمیمی آرار. ساباتیه‌یه کوره دین انسانك کندیسنده‌کی سفلی وعلوی ایکی ماهیتی وبو سفلی ماهیتك علوی ماهیت اوزرینه بر تفوقنی کوردیکی زمان قلب بشری استیلا ایدن حس ضجرت ویأسدن تولد ایدر. دین ایشته بزی بو حسدن قورتاریر. بو تخلیص کیفیتی بزه او بابده یکی معلوماتلر ویرمسی صورتیله وقوعه کلمز. وارلغمزك مصدر ومنبعی اولان قادر مطلق وخیرکار اساسه بر اعتماد یاخود ایمان حرکتی ایله بزی برلشدیره‌رك بونی یاپار.

او حالده ، دین نه‌در؟ قلبك دعاسیدر ، خلاص ونجاتدر. بو خلاص و نجات بر معجزه‌در ، معجزه بودر. نه صورتله وقوعه کلیر؟ بر خرستیان ایچون بوراسنی بیلمکه لزوم یوقدر. طبیعتك قانونلری ، علمك اوکرتدیکی شکلده اوغیرقابل تحول حاللری ایچنده بر خرستیان شعوری ایچون ارادهٔ الهیه‌نك بر افاده‌سندن عبارتدر.

بر حیات دینیه یاشایه بیلمك ایچون اوچ شیئه ، یالکز اوچ شیئه محتاجم : الله بنده حقیقةً ومؤثر صورتده حاضر وموجود اولمالی ؛ دعام قبول ایدلملی ، حریت امید بولونمالی. علوم حاضره بو اوچ شیئه دوقونماز. هیچ بر علمده دوقونه‌ماز کبی کورونور.

اکر بو ایلك فکرلری انکشاف ایتدیرمك وایچمده

امکانك بکا مساعده ایتدیکی درجه‌ده دینی ساحهٔ فعله چیقارمق ایسترسه‌م — ذاتاً قلبمك تلقیناتنی دویونجه ایسته‌مه‌مك هیچ المدن کلیرمی ؟ — بر چوق کشینك توصیه ایتدیکی کبی ، نه فلسفه‌یه مراجعت ایده‌بیلیرم نه ده بعض رؤسا ومقامات روحانیه‌نك سلطه‌سنه. بر اثر معماریٔ مجردات اولان فلسفه ، ایچمدن کندی کندیلکندن فیشقیرمش بولونان او قوی حسه تماماً بیکانه‌در. فلسفه بکا آنجق فکری بر طاقم مسلکلر عرض ایده‌بیلیر. بونلر بنم ایچون هیچ بر تأثیر یاپماز و بنی احتمالکه ، علم ایله حال مجادله‌یه سوق ایدر. دیکر طرفدن روحمك ایسته‌دیکی شیئی ولوکه مهم بر کلیسا اولسون ، هیچ بر سلطه روحمده یاپه‌ماز. روحمك ایسته‌دیکی شی باطنی ، حر وشخصی بر اهتدادر.

ایچمده دینی انکشاف ایتدیرمك ایچون بکا لازم اولان شی دینك باشقه‌لرنده ساحهٔ فعله چیقمش نمونه‌سنی وتأثیرینی کورمکدر. بونك ایکیسنی‌ده انجیلك بکا کوستردیکی شکلده عیسانك شخصنده بولورم.

عیسا ، الله ایله آراسنده بر بابا - اوغول مناسبتی بولوندیغنی حس ایدییوردی. انسان صفتیله بزه او کره‌تیور ، کوستریورکه انسانلر اللهك اوغللریدر و الله ایله برلشمکه قابلیتلیدرلر. اونك شعوری اویله بر یردرکه اوراده بز عیسا واسطه‌سیله اب عمومیٔ کائنات ایله اشتراك ایده‌بیلیرز. بو صورتله خرستیانلق انسانیتك مطلق وقطعی بر دینیدر.

دها اوته‌یه کیتمك و بو غیرقابل افاده اسراری مخیله و حواس ایچون ترجمه ایده‌جك اولان عقایدی صریح و مجبوری بر شکلده تعیین ایتمك ایجاب ایلرمی؟ قاتولیك مذهبی بوکا چالیشیر و آرقه‌سندن اسقولاتیك پروتستان مذهبی ده یورور. فقط بو مادی علاوه‌لر هر کون علم ایله دین آراسنده یوکسلدیکنی کوردیکمز نزاعلری تولید ایدرلر. دیکر طرفدن بو علاوه‌لرك زهد و تقوا ایچون فائده‌سی ده یوقدر، بالعکس اونی ضلالته سوق ایده‌بیلیرلر.

قاتولیك دیننده اوچ عنصر واردر: ایمان، عقیده، سلطه. پروتستان مذهبی خرستیانلغی صفوت ابتدائیه‌سنه اعاده ایتمکه چالیشه‌رق کلیسانك سلطه‌سنی صرف سیاسی و مادی بر اساس دییه لغو و ازاله ایتدی، فقط عقیده‌یی پایدار براقدی. شیمدی عقیده‌یی ده مجبوری بر موضوع اعتقاد صفتیله اسقاط ایتمك زمانی کلمشدر. اصل عنصر دینی ایماندر. ایمان نرده وارسه دین اوراده‌در. عقیده دنیلن شی شعور دینینك غیرقابل افاده اولان حالاتی تمثالی بر صورتده دائما ناقص، دائما قابل تحول اوله‌رق تفسیر ایتمکدن عبارتدر.

هر وقوف علمی بالضروره صرف تمثالیدر. چونکه بر سر تعریفی اقتضاسی اوله‌رق، آنجق بر طاقم تمثاللرله افاده ایدیله‌بیلیر.

ایمان ایله موضوعی: ایشته بونلری بربرندن تمییز ایتمك لازمدر. اصل اساسلی اولان ایماندر. موضوعی ایسه اونك مابعدی و عینی غایه‌یه متوجه بر افاده‌سیدر.

۲

ریچل مسلکنك قیمتی

ریچلك و تلمیذلرینك فکرلری کرك صریح شکللری آلتنده الهیات مکتبلرنده، کرك دینی تفکراتك آلدیغی بر شکل وضعیت صفتیله، هیئت اجتماعیه ایچنده بو کون بیله غایت تعمم ایتمشدر. دینی منحصراً یاخود باشلیجه حسیاتده، حیات باطنیه‌ده، روحلرك الله ایله اشتراك روحانیسنده کوره‌رك دینی، نظری بر موضوع وقوف یاپمق و بو صورتله باشقه بر صنف وقوف ایله یعنی علمی وقوفلرله حال اختلاف و نزاعه صوقمق تهلکه‌سنی عرض ایدن مسلك و مذهبلری ایکنجی درجه‌ده براقان حتی بوتون بوتون برطرف ایدن برچوق ذوات واردر. ایمان ایله امنتلر آراسنده مقصد ایله متن، روح ایله بدن، دوشونجه ایله سوز، فکر ایله شکل آراسنده‌کی کبی بر فرق کورمك فکری بو کون چوق منتشر و مقبولدر. چونکه اکر دین ایله عقاید عینی شی اولسه ایدی عقایدك غیرمعقولیتندن دولایی دینی رد ایتمك مجبوریتنده قاله‌جق اولان برچوق مفکره‌لرك اصل اساسلی عد ایتدکلری بر نقطه‌دن بو سایه‌ده دینه مربوط قالا بیلمه‌لرینه امکان براقیور.

ریچلك نقطهٔ نظرینك بیوك محسناتی حائز اولدیغی انکار ایدیله‌مز.

الهيات منتسبلری ، علم ، نظريه ، وقوف اولان هرشيئی دينه بيكانه اولديغی بيانيله بروجه پيشين a prior برطرف ايتدكلری ايچون آرتق علمك كنديلرينه مشكلات چيقارماسی تهلكه‌سندن هيچ قورقمازلر. چونكه اويله ساحه‌يه يرلشمشلردركه، تعريفی اقتضاسی اوله‌رق، مالكانهٔ علم ايله هيچ برمناسبتی يوقدر. بناءً عليه يوللرينك اوزرنده علمه ناصل اولورده تصادف ايده بيليرلر ؟ علم ، انسانك ظواهر خارجيه‌سنی تدقيق ومشاهده ايدر، بربرلرينه ربط ايلر. حالبوكه زاهد برآدم اللهك وقاردشلرينك روحلری ايچنده ياشار . كندی ايچنده اللهك تأثيرينی دويار . بوتأثير آلتنده دعا ايدر ، سوه‌ر، اميد بسلر . علمك بو حادثات اوزرينه هيچ بر تأثيری اوله‌ماز . چونكه دائرهٔ تدقيقنه داخل اولان حادثاتدن بوتون بوتون آيری بر صنفه منسوبدرلر. علم، وقوفلر آرار . حالبوكه بوحادثات برر شأنيتدر. برطاقم بيلكيلر ، برطاقم موجوديتلری وار اولمقدن ناصل منع ايده بيليرلر ؟

بويله صرف روحيجيلك مسلكنك آكلاديغی بر معناده قبول ايديلن دين، علم ايله چارپيشمه‌يه برميدان ويرميورسه بونی خصمنه هيچ طوته‌ماق ويرميه‌جك قدر صوك درجه‌ده كوچوله‌رك يابه‌بيلمش اولديغنی ادعا ايتمك بو بحث ايتديكمز الهيات منتسبلرينه كوره دوغرو دكلدر. مادی شأنيتله مشغول اولان عالملر ايچون

احتمالكه صرف روحانی اولان شيلر بر هيچلكدن عبارتدر . فقط ديندار آدم بو هيچلكده هرشيئی بولور .

In deinem Nichts hoff 'ich das All zu finden

فائوست ، مه‌فيستوفه‌لسه خطاباً :

« سنك هيچلكلكده كلی بولمغی اميد ايديورم » ديور .

اولا بوراده ، مختاريتی ، استقلالی ، حريتی بوليور. اكر وجود لاهوتی طبيعتك وعلمك شرائطنه تابع ايسه بوش بركلمه‌دن عبارتدر. اكر وارعد ايديله‌جكسه حقيقةً مبداء، تشبث ، خلق وايجاد او اولماسی ايجاب ايدر. هيچ برسببله مقيد اولمقسزين كيفی برلطف الٓهی فكری حقيقتده شونی افاده ايدركه اللهك افعال وحركاتی موجودات تعيين وايجاب ايده‌مز . چونكه موجودات آنجق الله سايه‌سنده واردر. الله، ايسه آنجق كندی كنديسنه تابعدر يعنی تماميله حردر. عالم محسوس ايچندن اخراج ايديلن دينك صرف قلب داخلنده محصور قاله‌رق يالكز قلبی علاقه‌دار ايدن شيلره انحصار ايتديكنی سويله‌مك دوغرو دكلدر . انسانك ذی شعور ومعنوی حياتنك منبعنده يرلشمش اولان دين اونك بوتون حياتی جانلانديرمق و ايسته‌ديكی شكله صوقمق ايچون دها زياده حائز قدرتدر .

فی الحقيقه تجربه كوستريوركه حيات دينيهٔ باطنيه يعنی تصوف دينيلن شی صوك درجه‌ده زنكين وقوی برشأنيتدر. الله ايله اشتراك يالكز قوتلی ياخود مشفق، كيزلی ياخود ميال انبساط

برطاقم هیجانلرك منبعی اولمقله قالماز. اویله برطاقم اراده وایمان صاحبی آدملر یتیشدیررکه بونلر وجدانلرینی هیچ برشیئه اسیر ایتمزلر، اللهك امرینی یاپمق ایچون هرشیئی کوزه آلمغه حاضر بولونورلر. اللهه اعتماد ایتمك کندی نفسنه اعتماد ایتمك دیمکدر.

متصوفین، موجوداتی، شو بولوندقلری حال ایله یالکز علمی ربط وبند ایده بیلیر دییه عد ایتدکلری ایچون یوزلرینی عمله واستقباله توجیه ایدرلر. فی الحقیقه، روحك کندی اوزرینه طوپلانماسی، نفسده، اللهی بولمق ایچون صرف مساعی ایدلمسی حیات صوفیه‌نك آنجق ایلك آنیدر. او بر تجریددن عبارت دکلدر. کرك اشیانك کرك روحلرك پرنسیپیدر. اللهك تصرف ایتدیکی بر آدم دنیایی کندی پرنسیپنه یاقلاشدیره‌جق صورتده دکیشدیرمك ایسته‌یه‌جکدر. بوصورتله بر متصوفك آلتندن بر فعل وحرکت آدمی میدانه چیقاجقدر. اونلرك بوقرارلری، بوغیرتلری، فراغتلری، شوق وغلیانلری، مغلوب اولماز ثباتلری قارشیسنده حسیاتلرینك بر ر شأنیت اولدیغی کیم انکار ایده‌جك وحیات باطنیه‌لرینی قابل اهمال بر خولیا عد ایله‌یه‌بیله‌جکدر؟

*
* *

ایشته بوصورتله دین ریچل مسلکنه کوره آکلاشیلیرسه علمك مخالفتنه معروض قالمادقدن باشقه کندی خصوصیتی دائره‌سنده سربستجه ومؤثر صورتده انکشاف ده ایده بیله‌جکدر. عجبا ریچلك نقطهٔ نظری مفکره‌یی تمامیله ممنون ایده بیلیورمی؟

اول امرده، ترقیٔ معلومات وتفکر وملاحظات نتیجه‌سنده بو نقطهٔ نظردن ریچل مسلکنده برطاقم تعدیلات وقوعه کلمش اولدیغی نظر اهمال ایله کچیشدیرمك غیرقابلدر. حقیقتده، وضع ایدیلن اساس، چیفته ایدی. بر طرفدن حس، باطنی تجربه، انسان ایله اللهك مناسبتنك شعوری واردی. دیکر طرفده تاریخ، تورات ووحی اخذ موقع ایتمشدی. واقعا وحیه مستند اولان حقایق، عقلی برطاقم وقوفلر دییه تلقی ایدیلمه‌یوردی. بونلر کلمه‌نك اصل معناسیله بر بیلکی دکلدر وبیلکی اولامازلردی. بونلر بر مسلك حالنده طوپلانه بیلیرسه وطوپلانمق لازم کلیرسه بوصرف شکلی بر نقطهٔ نظردن وقوعه کله بیلیردی وبر عملیهٔ منطقیه ایله یاپیلیردی. آنجق بو عملیهٔ منطقیه تعریف ایدر، تنظیم ایدر، فقط یالکز باشنه برشی اثبات ایده‌مزدی. وحیه مستند حقایقی قبول ایتمه‌نك حکمتی صرف عملی اوله‌رق قالیردی. بو حقیقتلر شعور دینینك احتیاجاتیله توافق ایدردی. انسان ایچون بر قیمتی حائز ایدیلر، روح بشره بر قوت ونشاط ویررلردی. ایشته حکمت قبوللری بو ایدی. مع مافیه بو وحی کیفیتی فردی شعورلره، ووجدانلره رهبرلك ایتمکه واونلری بر یره طوپلامغه قابلیتلی، اوبژقتیف بر اساس ایدی وبویله قالماسی لازم ایدی.

بویله آکلاشیلان وحی نه صورتله محق ومعقول کوستریله بیلیردی؟ هرمان دیبورکه: اکر بنم شخصی تجربه‌م بنم ایچون یکانه معیار حقیقت اوله‌جقسه باشقه‌لری طرفندن فرضا برسن بول،

برسن او کوستن، برلوتەر طرفندن یاشانیلان فقط بنم طرفمدن تجربه ایدلمش اولمایان وقعەلره ایناتمغه ناصل مجبور طوتولابیلیرم؟

هپسی بوقدرله قالماز. ریچلك تفکراته باشلادیغی تاریخده کتب مقدسه احکام وقوانینی اساسی هنوزقابل مدافعه ایدی. فقط اوتاریخدن بری تنقیدك ترقیسیله بوغیرقابل برحاله کلمشدر. وقتیله کتب مقدسـەده ایمانك محقق تملنی بولیورلردی. فقط کتب مقدسه شیمدی اوتملی تأمین ایدەمزلر. اوکوست ساباتیه اکر لایخطی برسلطەیه احتیاج وارسـه بونی پروتستانلر کبی توراتك شـبهەلی وهیـچ تعدیل قبول ایتمەین متنـنـده دکل قاتولیکلر کبی جانلی برشخصك قابل انحنا وسربست ذکاسـنـده آرامق دها مناسب اولەجغنی سویلەیەجك درجەیه وارمشدر.

بوچارۀ حل ریچل مسلکنه هیـچده ملایم کلمدیکی جهتله اوبژقتیف عنصر سوبژکتیف عنصره، وحی ایمانه کیتدکجه فدا ایدلمکه باشلاندی. هرمان ایمان ایچون تمل اولمق اوزره، بر فردك حیات باطنیۀ عیسایی تأمل وتماشا ایدرکن حس ایتدیکی انطباعدن باشقه برشی قبول ایتمك ایستەمز. توراتك بزم کناه ونجات کبی حقیقته حسمزه تقابل ایدن اه قهـاری واه رحیم وغفوری هرمان نظرنده حد ذاتنده برطاقم شأنیتلر، حالات روحیەمزك سببلری دکلدر. محقق اولان شأنیتلر بزم حالات روحیەمزدر. عدالت ومغفرت الهیه سـوزلری بونلرك آز چوق سوبژکتیف برطاقم ترجمەلریدر. صرف بسیط برایمان

فردی اولمایان هرشی بو ایمانك آنجق تمثالی بر افادەسندن عبارتدر. کلمەلرك عنعنوی معناسیله نه عقایده، نه کلیسالره احتیاج یوقدر. فرد آرتق کندی کندیسندن خارجه چیقاماز. عقایدی برطاقم تشبیهلردن عبارت عد ایدر، بونلری کندی تجربۀ شخصیەسنه کوره تفسیر ایلر. بر کلیسا اونك نظرنده هرمجبوری آمنتیی رد ایتمك فکرنده برلشمش برطاقم انسانلر مجموعەسیدر.

بو اصولك محذوری پك آشـکاردر؛ اوده هیـچ محتویاتی اولمایان سوبژکتیفجیلك وادیسنه دوشمکدر.

فلایدەرەر Pfleiderer، دینك موضوعنی صرف خیالی بر حاله کتیردیکنی هرمانه مقام مؤاخـذەده سـویلر. اونك فکرنجه اللهی بوتون بوتون ساحۀ وقوفك خارجنه وضع ایتمك اونی بر موضوع تمنی وتمایل حالنه کتیرمکدر. بو، سادەجه اللهه اعتقاد خیرکاردر، تسلیت بخشدر، جسارت آوردر دییه اللهك وار اولدیغنی ادعا ایتمك اولور. بو اعتقادك علمك میدانه قویدیغی حقیقتلرله قابل تألیف اولوب اولمادیغی هیـچ دوشونولمیور دیمکدر. بویله بر ایمان ایسه کندیسنك سادەجه سوبژکتیف بر ذهابدن عبارت اولمادیغنی اثباتدن عاجزدر.

ریچلك توصیه ایتدیکی تنزیه وتطهیر اصولی کیتدکجه دها جذری بر صورتده تطبیق ایده ایده، شعور دینیدن نفسك، شخصك کندیسندن بلاواسطه نبعان ایتمەین هرشیئی خارجده

براقه براقه اعتقاداتی شعور نظرنده محق ومعقول کوستره جك بوتون عناصرك ازاله اولونه جغی محققدر. چونکه برشیئی محق ومعقول کوسترمك دیمك سوبژکتیف وخام وقعه نك حدودینی کچه جك و کندیسنده عمومیلك وضروریلك یعنی اوبژقتیفلك موجود اولاجق برسبب بولمق دیمکدر.

عقایدك ومؤسسات مذهبیه نك قارشیسنه دیکیله رك واونلرك مظاهرتنی استخفاف ایله یه رك : یالکز بن وارم وبو کافیدر ! دیین بر ایمانك ماهیتی نه در؟ بو مسلکه کوره بو ایمانك ذکا ایله آ . کلاشیله بیلن لسان ایله قابل ترجمه اولان بوتون افاده سی فردك حس ایتدیکی شیئی کندیسنك خارجنده موجود اولان شیلره ربط ایده رك کندی کندیسنه قارشی ایضاح ایتمك وذهننده اونی تمثیل ایله مك ایچون یاپدیغی بر تشبثدن عبارتدر.

بو صورتله بوتون فکری محتویاتدن تجرید ایدیلن دین مجرد بر شیدن ، بوش بر شکلدن ، یالکز بر کلمه دن ، بر هیچلکدن عبارت قالمازده نه اولور؟ انی شیلرده فنا شیلرده عینی قناعت شدیده ایله اینانیله بیلیر. اکر دینی توصیف ایتمکه صرف ایمان کافی کلسه ایدی هر متعصب آدم ، بر سن پول ، بر سن اوکوستن درجه سنه دیندار بر آدم اولمق لازم کلیردی. کورولیورکه فعلیاتده یالکز ایمان ایله اکتفا ایدلمیور. بو ایمانك عیسایه ایمان اولماسی لازم کله جکی آز چوق ضمنی برصورتده مقصوددر . شعوردن بحث اولونیور . فقط بونك خرستیان

شعوری اولدیغی ضمناً علاوه ایدیلیور. نه یاپیلیرسه یاپلسین ، ایمانه اوبژقتیف یاخود فکری بر عنصر ادخال اولونیور . فی الحقیقه، اولدقجه بر معنایی حائز مثبت بر اساس الده ایدلمك ایسته نیورسه بو عنصردن صرف نظر اولونه ماز .

حقیقتده ، مجرد وبوش برسوبژکتیفجیلکه قاپیله دن شعور دینی نك، ایمانك، عشقك بوتون قیمتلری محافظه وتأمین ایدلمك ایسته نیورسه بونلری منفی صورتده تطهیر ایده رك بر چوق شیلری ایچندن چیقاروب آتمق یولنه کیتمه مك لازمدر . بالعکس نفسی زنکینلشدیرمك، بویولتمك واونی عمومی وجوده ممکن اولدیغی قدر یوکسلتمك ایستر . ذکای مجردك صرف نظری نقطهٔ نظری حدودینی آتلامق ایچون تعقیب ایدیله جك اصول حیاته ربط ایدیلن ذکانك بوتون منابعندن استفاده ایتمك وذکا خارجنده برنقطهٔ نظر آرامغه قالقمامقدر. علمك وعقلك هجوملرینه قارشی اوزاقلرده ، کیتدکجه دها اوزاقلرده بر ملجأ آرایه جق یرده بو علمی ممکن اولدیغی قدر کنیش بر نسبتده بلع وتمثیل ایله مك، مساعد اولدیغی بوتون انکشافی عقله تأمین ایتمك وبوتون بو معلومات ایله فکری غایه لرك ساحهٔ حقیقته ایصالی ایچون وسائط وآلات ترکیب ایلمك دها مناسب اولور.

ذاتاً ، یاپدقلری کبی ، شعورك ، قلبك و هیجان دینینك ایچنه تحصن ایتمکله علومك تجاوزاتندن زیچل ایله شاکردلرینك کندیلرینی مصون بولوندیردقلری دوغرومیدر ؟ ١

اونلر يالكز حادثات حكميه‌دن باشقه بر شيله مشغول اولمايه‌جق وبو حادثات ايله حادثات معنويه آراسنده بر رابطه تأسيسنى دوشونميه‌جك برعلم فرضيه‌سنه كوره محاكمه‌لرينى يوروتيورلر. هرحالده علمك ساحهٔ تدقيقنه كيرمه‌ين وكيره‌مه‌ين برصنف حادثات ، حركات وانطباعات روحيه موجوداولديغنى قبول ايديورلر. بربرندن آيرى ايكى عالم كبى عالم خارجى وعالم باطنيدن ، موجوداتدن و شعوردن بحث ايليورلر . اونلرك مسلكلرينك اصل تملى بونقطه‌ده‌در. شعور اونلر نظرنده اويله بر دائره‌دركه اونك ايچنه هيچ بر قوهٔ طبيعيه نفوذ ايده‌مز . موجوداتك منحصراً ظاهر وخارجنه توجيه نظر ايدن علم ، وسائطدن محروم اولديغى ايچون او دائره‌يى تدقيق و تعميق خصوصنى عقلنه كتيرمز .

فقط خارج ايله باطن آراسنده‌كى بو تضاد، علمك نفوذينه غير مساعد بر قسم روح تلقيسى آنجق بر طاقم تشبيهلردن عبارتدركه بوكونكى بيلكيلرمزده توافق ايتمزلر .

واقعا علم چوق زمان آنجق عالم مادينك حادثاتنى بنمسه‌مك ادعاسيله اكتفا ايتمشدر. معنوى جهتده‌كى حادثاتى مابعدالطبيعه‌يه ياخود ادبياته براقيوردى . فقط بوكون حال دكيشمشدر . علم ، ده‌قارتدن برى مساعئ علميه‌ده انتظام واصولك مؤثريتنى ومختلف بيلكيلرك بربرلريله اولان مناسبتلرينى كيتدكجه تجربه ايده‌رك كنديسنده آرتق بلااستثنا بوتون انواع حادثاتك تدقيقاتنه

كيريشه‌بيلمك قوتنى حس ايتمكده‌در. روحك برهيجانى نه‌قدر اوزاقده كورولورسه كورولسون، علم الهيات منتسبى نظرنده نه‌قدر صميمى ، مخفى ، اسرار آلود اولورسه اولسون حقيقى، معلوم، قابل تدقيق ومشاهده بر شيدر، بناءعليه بر حادثه‌در. برطاقم قوانينه تبعاً سائر حادثاته بالضروره مربوط برحادثه‌در. بر مؤمن ايسته‌ديكى قدر كندى حركت ايمانك ، دعاسنك ، الله ايله برلشمك يولنده‌كى حسنك اشياى ماديه ايله ذره قدر علاقه‌سى اولمايان صرف روحانى حالات اولديغنى ادعا ايتسون. علمه تعلق ايتمك ايچون بونلرك دائرهٔ شعوره كيرمه‌لرى كافيدر. چونكه آرتق علم، نه‌اولورسه اولسونلر بوتون حالات شعورك تولدينى ايضاح ايله مشغولدر. عالمده برطاقم اصوللر موجوددركه بوسايه‌ده يقينده‌كندن يقينده‌كنه يورويه‌رك، صبرايله كيده‌رك، باطنى‌يى خارجى‌يه، اسرار آلودى قابل ادراكه، سوبژكتيفى اوبژقتيفه ارجاعه موفق اولويور.

حاصلى ، اول امرده علمك نه اولديغى ، ساحهٔ شمولنك نره‌يه قدر انتشار ايتديكى ، حدودلرى بولونوب بولونماديغى آكلاشلمادن حركت ايديله‌جك اولورسه علمك ايريشه‌مه‌يه‌جكى بر نقطه‌يه چكيلمك واوراده ملجأ بولمق احتمال خارجنده‌در . بوراده اويله بر مسئله واردركه اوكا يالكزجه دوقونمق وبعض عمومى مطالعات فلسفيه ايله حل ايتمكه قالقمق كافى دكلدر . بومسئله‌يى اساس اعتباريله وعلمك كندى نقطهٔ نظرندن تدقيق ايتمك اقتضا ايلر.

ایكنجی باب

علمك حدودلری و دین

علمك عقیدوی بر نقطهٔ نظردن تلقیسی و تلقیٔ تنقیدی .

١ — علمك حدودلری اوزرینه مؤسس بر ستایش دین — تجربه‌نك وقوف علمی‌یه اساس یكانه اولماسی — نتیجه‌لر : نظریاتده و عملیاتده حدودلر — قوانین علمیه یالكز تحریات اصوللریدر — علمی وقوفلرك وقعه‌لرله مناسبتنك حدودلری ومعنالری — بوصورتله آكلاشیلان علمك انكشاف ایچون دینه براقدیغی امكان — دینی دستورلرك نسبی وعینی غایه‌یه متوجه اوصافی .

٢ — بو مسلكك مشكلاتی — علمك افلاسی تعبیریله تولد ایدن مناقشه — هانكی معناده علم كندیسنه حدود قبول ایدر — بومسلكده دینك مشكل موقعی .

٣ — علمك دینه متوجه كبی نظر ملاحظه‌یه آلنماسی — دینی مذهبلرك اساسلرینك بالذات علم طرفندن وجوده كتیرلمسی ؛ بونقطهٔ نظری محافظه‌ده‌كی مشكلات . — علمك حدودلرینك ماهیتی : بونلر یالكز منفی دكلدر . علمك موضوعنك شرطی اولمق اوزره علم فوقنده برشی معناسنی تضمن ایدرلر .

٤ — بردوام قالان مشكلات — علمك ودینك مختاریتلری مشكلاته اوغرایور — صرف تنقیدی بر اصولك عدم كفایه‌سی .

دینه بر محراب مقدس اولمق اوزره موجودات مرئیه‌نك اك اوزاق نقطه‌لرنده ، شعورك اك مجرا درینلكلرنده برمحل

مخصوص آرایانلر مشترك برساحه اوستنده علم ایله قارشی‌قارشی‌یه كلمكدن و او ساحه‌ده علمك احتمالكه دینه بر حق حیات طانیمایه‌جغندن بالخاصه قورقارلر. مغلوب اولمغی كوزه آلمقدن ایسه مجادله‌یه كیریشمه‌مكی ترجیح ایدرلر. حالبوكه حتی علما ایچنده‌بیله برچوق ذوات بوقورقویی برآز مفرطانه بولورلر . علمك ، غیر مجرد شكلیله نظر ملاحظه‌یه آلنتجه ، علمی اولمقدن زیاده فلسفی الهاماته تابع بولونان نظریه‌لرك ظننده زیاده سربستیٔ انكشاف ادیانه مساعد اولدیغنی سویلرلر .

بونقطهٔ نظردن، زمانمزده علم فكرنده وقوعه كلمش اولان تحولی پیش تأمله آلمق لازمدر . یقین وقته كلنجه‌یه قدر علم طبیعت اشیانك وقوف مطلقندن عبارتدی . علم، محقق وقطعی بر بیلكی ایدی. علمك ضدی‌ده فردی ومتحول اولان اعتقاد ایدی. علم، حقیقی پرنسیپلرینك كشفنه مدیون اولدیغی تدقیقاتدن قوت آله‌رق آرتق كندی ساحهٔ شمولنه وحقوقنه بر حدود تصور ایده‌میوردی. طبقی اسكی مابعدالطبیعه كبیدی. هرشیئی تام صورتده بیلمك ادعاسنی عالم تجربی‌یه نقل ایتمشدی . فقط بو افلاطون ایله آرسطونك بدیهی وعقلی مسلكلرندن فرقلی اوله‌رق اویله بر مابعدالطبیعه ایدی كه اساسات اشیادن ذكایه وحر ارادهٔ بشریه‌یه عائد اولان هرشیئی برطرف ایده‌رك اونلرده یالكز مادی ومیخانیكی عنصرلر قبول ایدیوردی.

بویله بر علمك قارشیسنده دین مجموعه اوغرامامق ایسترسه

اونکله تصادف امکانی اولمایان بر ساحه‌یه چکیلمك مجبوریتنده ایدی .

فقط علمك بویله مطلق و بی‌پایان بر بیلگی صفتیله تلقیسی بردوام قالمامش و بوکونکی علم کندی معناسی حقنده باشقه بر فکر بسله‌مکه باشلامش اولدیغنی سویله‌مك دوغرو اولور. بناءً علیه علمك حقیقت حالده دینك موجودیتنه نه درجه‌یه قدر مانع اولدیغی سؤلنی تکرار ایراده محل یوقمیدر ؟

۱

علمك حدودلری اوزرینه مؤسس ستایش دین

اوزون بر تردد دوره‌سندن صوکره علم عادتا اصطفای طبیعی ایله نهایت کندی اصولنی تعیین و تثبیت ایلمشدر. علم آرتق تجربه ، یالکز تجربه اوزرینه تأسس ایتمك طریقنی طوتمشدر. واقعا، وقعه‌لری مشاهده ایتدکدن صوکره اونلری خلاصه ایتمك ، تصنیف ایتمك ، برقسمنی دیکرقسملره ارجاع ایتمك وبونلری بر اصول آلتنه آلمق ایجاب ایدر. فقط بومنطق ایشك‌ده رهبری وقونترولجیسی تجربه اولمق لازمدر.

علم بو طرز تدقیق وتفحصی قبول ایتمکله صوك درجه قیمتدار بر طاقم فوائد تأمین ایتمشدر . موجوداتی انسانلرك مفکره‌لرنده ارائه ایدن مفهوملری ساده‌جه تحلیل وترکیب ایله مشغول اولدیغی زمانلرده ایریشمکدن امین اولامادیغی عالم حقیقی‌یه نهایت واصل اولیور ؛ تجربه و طبیعتی تکرر ایتمکه مجبور ایده‌جك وسائطی انسانه تأمین واحضار ایلدیکی ایچون تطبیقاتده غایت قابل استفاده برطاقم بیلکیلر الده ایدییور . علم او ابدی عدم قطعیتدن وافکار ومطالعاتك نامتناهی تنوعندن قورتولمشدر. علم، بوتون ذکالره کندیسنی قبول ایتدیرییور . آرتق بوتون مکتسباتی بر معناجه تمامیله قطعیدر .

فقط بو منافعك برده مقابل جهتی واردرکه اوده علمك

ساحه‌سنی وقیمت فلسفیه‌سنی تحدید ایتمه‌سیدر. بونك غایت مهم نتایجی كورولور.

دوبواره‌مونك معمای كائنات قارشیسنده اعتراف جهله منتهی اولان مشهور نطقی ١٨٨٠ تاریخندن بری مفكره‌لری مشغول ایتمكدن خالی قالمامشدر. بحث ایتدیكی یدی معمادن اك آشاغی درت دانه‌سی ابدیاً غیر قابل حلدر، دییور. بونلرده ماده‌نك وقوتك اصل ولبی، حركتك منشائی، احتساس بسیطك منشائی و اراده‌نك حریتی ایدی.

چونكه بودرت مسئله تجربه‌نك دائرهٔ شمولندن خارجده‌در. فی الحقیقه تجربه‌نك نه قدر امتداد ایده‌جكی فرض ایدیلیرسه ایدیلسین، نه ایلك منشألره نه صوك غایه‌لره ایریشه‌مز. زمان ایچنده ایلك ویا صوك حادثه‌یی - كه شبهه‌سز بر خیالدن عبارتدر - هیچ بر وقت الده ایده‌مدیكی وایده‌میه‌جكی كبی میدانه قویدیغی توالیٔ ثابتك تظاهر حادثاتی نه‌درجه‌یه قدر ایضاحه كفایت ایده‌جكی ده محتاج سؤالدر. وجود، كندیسنده معین بر ماهیت وطبیعت اولدیغی ایچوندركه بر طاقم قوانینه تبعاً انكشاف ایدر. بوماهیت وطبیعت نه‌در؟ هیچ د كیشمزمی؟ نیچون فلان صورتله تعین ایتمشدرده فلان صورتله تعین ایتمه‌مشدر؟ حقنده تجربی بر معلومات ویرمك ایچون هانكی اولیاته اونی ربط ایتملی؟ بو مسئله‌لر علم ایچون بر دائرهٔ فاسده تشكیل ایدرلر. بناءً علیه بالضروره علمك خارجنه چیقارلر. تجربه بر طاقم قانونلر یعنی

حادثات آراسنده بالنسبه ثابت مناسبتلر مشاهده ایدر. فقط بو قانونلرده بر طاقم وقعه‌لرمیدر یوقسه وقعه‌لره حاكم اولان غیر متبدل بر طبیعت وماهیته‌می منسوبدرلر؟ بونلری بیلمك ایچون علمك بر واسطه‌سی یوقدر.

علم بویله ساحهٔ شمول نقطه‌سندن محدود اولدیغی كبی درینلك خصوصنده‌ده بی پایان دكلدر. علمك ادراك ایتدیكی شكلده حادثه، وجودك عینی عد اولونه‌ماز. علم بر حادثه‌یی سوبژكتیف و فردی عناصرندن تفریقه آنجق اونی بر طاقم مناسبتلره، اولچولره وقانونلره تفریق و تحلیل صورتیله قادر اولابیلیر. فقط ایكی حادثه آراسنده‌كی بر رابطه اولمق اوزره قانون مفهومی، عقل نقطهٔ نظرندن نه قدر غریب اولورسه اولسون بر ایپلیك ایله بربرینه مربوط ایكی شیئی پك قولای تصور ایده‌بیلن مخیله ایچون هیچ اولمازسه واضح بر شیدر. موجود اولمایان ایكی حد آراسنده اولدن موجود بر طاقم مناسبات فرضیه‌سی مفكرهٔ بشر ایچون حوصله خارجی بر شیدر. مفكره بونی آنجق آ كلامادیغی بر شیئك تمثالی اولمق اوزره قبول ایده‌بیلیر. علم نفس وعنصر مفهوملرینی بر طرف ایده‌رك مناسبت مفهومنه نه‌قدر چوق اهمیت ویریرسه بر چوق دماغلرك موافقت وقبوللرینه او قدر زیاده مظهر اولور. عینی زمانده بوتون مفكره‌لرده، بو علمك وارلغك تام وصحیح بر صورتده تمثیل وارائه‌سی دیمك اولمایوب اونی آ كلامه‌نك بر طرز مخصوصندن

عبارت اولدیغی وعلمك آرزو ایتدیكی اوبژقتیفلكه واصل اولمق اوزره بر طرف ایتدیكی شكللرده بر حقیقت اساسی بولونماسی لازم كله‌جكی حسی حاصل اولور.

نظریات عالمنده علمك حدودلری واضح اولدیغی كبی تطبیقات عالمنده‌ده غایت واضحدر.

معقول بر حیوان اولان انسانك حیات عمومیه‌سنك شرائطی اوله‌رق بر طاقم غایه‌لر واردر. انسان بونلری شایان آرزو، ایی ومجبوری عد ایتدیكی ایچون قبول ایدر. انسانه بو غایه‌لردن هر هانكی بریسی ایچون اونی ایسته‌مكی ایجاب ایده‌جك بر طاقم اسباب كوسترمك علمك دائرهٔ اقتداری داخلنده دكلدر. علم فلان واسطه‌لرك استعمالی فلان نتیجه‌یه ایصال ایتدیكنی اوكره‌تیر. فقط بو آنجق او نتیجه‌یه واصل اولمغه قرار ویرمشسه‌م بنی علاقه‌دار ایدر. علم بكا خبر ویرركه بر چوق انسان فلان غایه‌یی شایان آرزو، ایی یاخود مجبوری بولیورلر. بوندن دولایی بنم‌ده اونلر كبی دوشونمه‌می ایجاب ایدر؟ بر آدمك دیكر آدملردن باشقه دورلو دوشونمكله بعضاً ایی ایتمش اولدیغی كورولمه‌مشمیدر؟ یوكسك آدملر دیه تقدیر ایدیلن كیمسه‌لرك بویله یوكسك عد ایدلمه‌لری ویریلن فكرلری همان قبول ایتمش اولمالرندن می نشئت ایدر؟ علم بر طاقم وقعه‌لر مشاهده ایدر، بزه اوكرتدیكی شیلرك كافه‌سنی بر وقعه اولمق اوزره اوكمزه قویار. حالبوكه بن كندی عقلمه كوره حركت ایتمكلكم

ایچون بر شیئی بر وقعه كبی دكل بر غایه كبی دوشونمكلكم لازمدر. یعنی او شیئك اولامایه‌جغنه فقط اولماسی لایق اولدیغنه حكم ایتملی‌یم. بناءً علیه انسان نقطهٔ نظرندن حركت ایتمك علمك هر شی دیمك اولمادیغنه حكم ایتمك و: خیر، مفید، شایان آرزو، كوزل، مجبوری كلمه‌لرینه علمك بیلمدیكی عملی بر معنا ویرمك دیمكدر.

علمك ایشته تام بو مفهوملری، بر طاقم حسیاته، اعتیاداته، عنعناته ونهایت مخیله‌نك ذهابلرینه ارجاع ایتمك صورتیله ایضاح ایتمكده اولدیغی ادعا اولونه‌بیلیرمی؟ بویله بر ایضاحات، اكر دوغرو ایسه، عملی، معقول وانسانی دیدیكمز حیاتك امحاسندن باشقه بر شی دكلدر. حیات بشر پایدار اولدقجه بو ایضاحاتك ررد وانكارینی تضمن ایده‌جكدر. اكر عمومی حیات وارسه علمك حدودینی تجاوز ایدر.

بالخاصه حیات اجتماعیه علمك ویردیكی معلومات ایله اكتفا ایده‌مز. حیات اجتماعیه یوكسك ومثمر اولا بیلمك ایچون فردك فداكارلغنه، قوانین انسانیه‌یه، منافع عمومیه‌یه، عدالته ایمانه، ماضی‌یه صداقتنه وانسال آتیه‌نك خیری ایچون غیرتنه محتاجدر. حیات اجتماعیه فرددن اطاعت، فراغت ایستر، حین حاجتده حیاتنی ایستر. حالبوكه، علمی ارباب علم ایله قاریشدیرانلر نه دیرلرسه دیسونلر علم هیچ برزمان فرده بویله كندیسنی فدا ایتمه‌سی وحیات اجتماعیه‌یه منقاد اولماسی ایچون مقنع سببلر

كوسترەمز . حيواناتك ايچنده برچوغی فداكارلق كوستررلر. فقط چوغی‌ده بر برلرينی يرلر . بومثال ، دوشـونن بر انسانی اقناعه كفايت ايده‌مز . چونكه ذكاءِ سايه‌سنده او كنديسنه قبول ايتديرلمك ايسته‌نيلن قاعده‌نك مشروعيتنی مناقشـه ايدر وهيئت اجتماعيه‌يه ياپديغی فنالغك كنديسنه صيچراماماسنی تأمين خصوصنده پك اعلا موفق اولور. وقعه‌دن باشقه برشی طانيمايان علم، خودكاملق حسی فداكارلق حسنه غلبه چالان بر آدمی بو مناسبتی بوزه‌رق فداكارلق حسنی غلبه ايتديرمكه و كنديسنه تعلق ايتمه‌ين برخير ايچون نفسنی فدا ايله‌مكه ناصل اقناع ايده‌جكدر؟ فداكارلق استعدادينك حقيقتده هرشخصك شعورنده جمعيت بشريه‌نك كندی اعضالری اوزرنده حائز اولديغی تأثيرك بی شعورانه بر انعكاسی اولمق اوزره موجود اولديغنی‌می اثباته چاليشه‌جق؟ فقط برفداكارلق وقوعه كله بيلمك ايچون كنديسنی بردن بره، ايچريدن كليور كبی ظن ايتمه‌سی ايجاب ايدر. انسانلر جمعيت بشريه اوغورنده كنديلرينی فدا ايدرلرسه بونی تشكيلات اجتماعيه‌نك بر ميخانيكی محصوللری اولدقلرينی دوشوندكلرندن دكل كنديلرينی بر آدم، بر شخص عد ايتدكلرندن دولايی ياپه‌جقلردر .

ايشته بوصورتله، عصری علم تجربی، منحصراً تجربه اوزرينه مؤسس اولديغی ايچوندركه كرك نظريات كرك تطبيقات جهتنده دائرهٔ شمولی محدود كبی كورونور . عجبا علم، هيچ اولمازسه

صلاحيتدار اولديغی نقطه‌لرده مفكره‌يه حقيقی برقطعيت تأمين ايده بيله‌جك حالده‌ميدر ؟ بو بيله مختلف فيهدر . بعض ذوات علمك قيمتنی كندی ساحه‌سی داخلنده بيله تحديد ايتمك دوغرو اوله‌جغی مطالعه‌سنده‌درلر .

علمك وضعيتنـده زمانمزده وقوعه كلن تبـدل اوزرنده اصرار ايتمك لازمدر. بوصوك زمانلره كلنجه‌يه قدر علم عقيده‌وی برشكلده ايدی ياخود اويله اولمق ايستيوردی . الك قطعی اقسامنده علم كنديسنی صورت قطعيه‌ده تشكل ايتمش كبی عد ايديوردی. ديكر قسملرنده‌ده عينی مكمليته ايريشمك املنـده ايدی . هر موضوعده، اساسات عموميه‌دن خصوصی شيلرك ايضاحاتنی استنتاج ايدن بر اصول شكلنده نمايان اولمق مقصدينی تعقيب ايديوردی . اسقولاستيك، شكل اعتباريله، اونك غايهٔ كمالی ايدی .

حالبوكه بوكون هيچ برعلم حتی رياضيات بيله براسقولاستيك اولمغه راضی دكلدر . بسـط وايضاح ياخود تعلـيم وتدريس خصوصنده‌كی سهولتدن دولايی علم‌هانكی شكلی آليرسه آلسون، حد ذاتنده ، صوك درجه‌ده تـكمل قابليتنی حائز بر استقرادن عبارتدر وبويله اولمقده بردوامدر. مسئله بو استقرانك ناصل وقوعه كلديكنی بيلمكدر .

بونقطهٔ نظردن، استقرانك نتيجه‌لری اولان قانونلر واساسلر ايله استقرانك تملی اولان وقعه‌لری بر برندن آييرمغه لزوم واردر. علما آراسنده اوزون مدت حكمران اولمش اولان باقون

فلسفه‌سنه كوره ، قوانين طبيعت كنديلكلرندن مفكرهٔ بشره حك اولورلر. يالكز، بونك ايچون، مفكره افكار باطله‌سنى ترك ايتملى و تأثير موجوداته كنديسنى مطاوعتكارانه براقاليدر. اصل وقوف ديديكمز شيلرده انسانك فعال هيچ برمداخله‌سى يوقدر. انسان شخصيتنى آنجق حسياتنده اظهار ايدر. علم، ايشته بو حسياتى برطرف ايتمكه چاليشير.

تاريخ علومك تدقيقى مفكرهٔ بشرده علمى مفهوملرك تشكلى حقنده ياپيلان پسيقولوژى تحليلى ايله برلشنجه بوتون بوتون باشقه برنظريه توليد ايتمشدر[١].

علمى قانونلرى و پرنسيپلرى اويله برشكلده افاده ايده‌رزكه بونلر دوغرودن دوغرويه طبيعتدن استخراج ايدلمش كبى كورونورلر. فرضا: « فوسفور قرق درت درجه‌ده اريز »، « عمل عكس العمله مساويدر » ديرز. فقط بو عقيده‌وى شكل نه قدر قولاى و راحت اولورسه اولسون سعى علمينك صريح نتيجه‌سنى ارائه ايتمز.

حقيقتده، علمك آراديغى و بولديغى شى بر طاقم فرضى تعريفاتدركه بو سايه‌ده طبيعتى استجواب ايتمكه موفق اولور. قرق درت درجه‌ده اريمك خاصه‌سى فوسفورك تعريفنك برقسميدر. كويا عملك عكس العمله مساوى اولماسى پرنسيپى قوتك تعريفنك برپارچه‌سيدر. بو دستورلرك تركب ايتدكلرى عنصرلرك هيچ

[١] La Théorie Physique : Duhem

برى حقيقةً معلوم دكلدر و صورت واضحه و صحيحه‌ده معلومده اوله‌ماز. بونلرك تركيبلرى ده مجهولدر. فقط مفكره برشى آرامق ايچون، نه آراديغنى بيلمكه محتاج اولديغندن تجربه‌نك ويرديكى نتيجه‌لرى مناسب صورتده انتخاب و تعيين ايده‌رك طبيعته صريح و اصول دائره‌سنده سؤاللر صورماسنه مساعد اوله‌جق برطاقم تعريفلر تشكيل ايلر.

بو تعريفلرك هپسى عينى پلان دائره‌سنده دكلدر. ايچلرنده خصوصى و مشتق اولانلر واردر، عمومى و اصلى اولانلر، اولكيلرك شرطنى تشكيل ايدنلر واردر. اك عمومى تعريفلر بالطبع اك زياده دواملى و ثباتليدرلر. بوندن دولاييدركه قونوشوركن بونلر برر پرنسيپ شكلنده كورونورلر و بوندن دولايى قطعى برر بيلكى ظن اولونورلر.

هپسى ايچون لزوملى اولديغندن دولايى هپسندن زياده لزوملى بر مفهوم دها واردركه او ده اصل علم مفهوميدر. بو ده ديكرلرى كبى اعمال ايدلمش برتعريفدن عبارتدر. حادثات آراسنده‌كى دواملى مناسبتلر فرضيه‌سنه علم نامنى ويريورم. سعى علمى، طبيعتى بو فرضيه‌يه كوره استجواب ايتمكدن عبارتدر. طبقى، مظنونى استجوابدن اول احتمالى برفكر ايدينن برحاكم كبى.

بو تعريفلرده مندمج بولونان حكملر استجوابى ممكن و مفيد برحاله كتيرمك ايچون تخيل ايدلمش شيلر اولديغى جهتله برر فرضيه اولمقدن باشقه برماهيتى حائز دكلدرلر و حائز اولامازلر.

چونکه موضوع بحث اولان مسئله ، بر کل محدود کبی تلقی ایدیله‌بیله‌جك معین بر فردی دکل هر استقامتده غیر محدود ونامتناهی اولان وهله بالخاصه استقبالده‌کی تظاهراتی بزجه هیچ بر زمان بیلنه‌مین طبیعتی استجواب ایتمکدر. فقط منشألری و رولری حقنده تنقیدی بر تدقیق اجرا ایدلمه‌دکجه بو فرضیه‌لری بز مطلق پرنسیپ‌له قاریشدیریرز. چونکه اولا اونلره اوشکلی ویرمشزدر. شکله عائد اوصافی اصل محتویاتك یرینه اقامه ایتمك ایچون بزده بر میل واردر. صوکره‌ده بو پرنسیپ‌لردن بعضیلرینی دیکر پرنسیپلر اولدن موجود عد ایدرلر. چونکه اصوللرمز ایچون لزوملی اولان شی بزه حد ذاتنده الزم کبی کورونور.

تجربه ، طبیعت ایله یکانه واسطهٔ مناسبتمز اولدیغی ایچون، پرنسیپلرمز کبی صحیح بر طاقم دستورلر، طبیعتدن علی حاله استخراج ایدلمشلر دیه تلقی ایدیله‌جك اولسه‌لر ایدی بك معناسز برشی اوله‌جغندن علمی مفهوملرك تشکلنی تدقیقدن چیقان بو نظریه‌یی قبول ایتمکه مفکره مجبور اولور . دائما متحول وغیر صریح اولان تجربه‌دن ینه متحول بر طاقم انطباعاتدن باشقه برشی چیقاماز. علمك تجربه اوزرنده اجرا ایتدیکی تحولی آنجق مفکره‌نك بر اصول دائره‌سنده ایشه مداخله‌سی ایضاح ایده‌بیلیر.

مفکره ایسه بو عملیه‌ده تعریفلری ونظریه‌لری واسطه‌سیله بر طاقم بسیط تجریدات اصوللری تأسیس ایتدیکنی اوقدر کوزل

مدرکدرکه مختلف صنوف حادثاتی تدقیق ایچون فائده‌لری کورولدیکی یاخود بربرینه معادل نتیجه‌لر اعطا ایتدکلری زمان مختلف حتی اصلی فرضیه‌لرنده بربرلرینه ضد بر طاقم نظریه‌لری مساوی صورتده قبولدن چکینمز[۱]. اکر مفکره، نظریه‌لرینی سوق واداره ایدن فکرلرده موجوداتك بر ایضاح مطلقی موجود اولدیغنه قانع اولسه ایدی طبیعی بویله اولمازدی.

فقط ، دنیله‌بیلیرکه، علم نه صورتله تشکل ایدرسه ایتسون، موجودات ایله توافق ایتدیکی و اونلردن استفاده‌مزه مساعد بولوندیغی غیرقابل انکار بر وقعه‌در. اشیا اوزرینه اجرای تأثیر ایده‌بیلمك، اونلرك کندی اصول حرکات وتأثیرلرندن بعضیلرینی الده ایتمش اولمق دیمکدر. شبهه یوق که بزم بیلدیکیمزك موجوداته مساوی اولمق درجه‌سنه واصل اولاماماسی احتمال دائره‌سنده‌در. فقط وقوفمز شائیتی کیتدکجه صیق صورتده احاطه ایدیور؛ ایجادلری، اصول وقواعد موضوعه‌سی، خولیالری آنجق طبیعته دها ای اویمق غایه‌سیله‌در. واصل اولدیغی تقریبی شکل — که کیتدکجه اصله دها یاقلاشمقده‌در — ، شائیته هیچ بر زمان وصولدن بر عجز قطعی دیمك دکلدر . ذاتاً شائیت کلمه‌سنك

---

[۱] هانری پوانقاره‌نك علم و فرضیه La Science et l'Hypothèse وعلمك قیمتی La Valeur de la Science اثرلرینه مراجعت.

معناسی حقنده ایجه آکلاشمق ایستر. علم آرتق مفکره‌یه، خارجی شیلرك مشابه بر قوپیه‌سنی ویرمك فكرینی بسله‌مز. ذاتاً کورونشه نظراً اشیای خارجیه اویله فرض ایدیلدیکی شکلده دکلدر. علم بر طاقم مناسبتلر کشف ایدر، تجربه بونلری اولدقجه تحقیق ایلر. کلمه‌نك انسانی معناسیله اونك صحیح اولماسی و صحیح صفتنی آلابیلمسی ایچون بو قدری کافیدر.

بعضیلری تجربه‌نك بو مناسبتلری تحقیق ایده‌بیلمسی برشی اثبات ایده‌میه‌جکی فکرنده‌درلر. علمی قانونلرك تجربه نتیجه‌سنده موفقیت کوسترمه‌لری طبیعیدر. چونکه بو قانونلر اشیانك جریان طبیعیسنی اولدن کوره‌بیلمکلکمز ایچون ایجاد ایدلمشلردر. حتی هیچ موفق اولمادقلری یرلرده بیله اونلری موفق اولمش کبی تلقی ایتمك ایچون پك ایی بر چاره‌مز واردر. بویله بر شیئه تصادف ایتدیکمز زمان قبول ایدیلن قوانینك تأثیراتنه مخالف بر تأثیر اجرا ایدن باشقه قانونلر تخیل ایلرز. بو صورتله آلیشقین بولوندیغمز پرنسیپی قورتارمق ایچون علاوه‌لر، تصحیحلر یاپار دورورز. نهایت مسلکك ایچندن چیقلماز بر حاله کلنجه بر منبع مشکلات اولمقدن باشقه بر شیئه یارامایان بو پرنسیپی ترك ایده‌رك باشقه برینی تجربه ایده‌رز. شبهه‌سزکه استقبالده بو پرنسیپك باشنه‌ده عینی حال کله‌جکدر.

بونك سببی مفهوملرمزله تجربه آراسنده موجودیتی ادعا اولونان تقابل و توافق ایی تعریف ایدیلمه‌مش اولماسیدر. ریاضی

یاخود علمی شیلرك بربرلریله اولان تقابل و توافقی — كه پك صریح اولابیلیر — تجربه ایله اولان تقابل و توافقلری ایله قاریشدیریلیور. حالبوکه تجربه، کندیسنه قاریشدیریلان علمی مفهوملردن تجرید ایدیله‌جك اولورسه، غایت مبهم بر حسدن باشقه برشی دکلدر. نتیجه‌ده بز یالکز برشی بیلیرز. اوده فلان نظریه‌نك تطبیقاتده محسوس درجه‌ده موفقیت کوسترمسیدر. فقط بو فرضیه‌نك عملی نقطهٔ نظردن قابل استفاده اولمق ایچون ناصل بر درجهٔ حقیقته مالك اولماسی ایجاب ایتدیکنی نه صورتله تعیین ایتملی؟ منطقده قبول ایدلمش بر وقعه‌در که یاکلش مقدماتدن دوغرو نتیجه استخراج ایدیله‌بیلیر. بر اصولك شایت ایله حد ذاتنده هیچ بر مناسبتی اولمادن غایت موفقیت کوستره‌بیلدیکنی هر کون تجربه ایدیورز. نقطهٔ حرکتی قابا بر تجربه empirisme‌دن عبارت اولان علممزك استحصال ایتدیکی نتائجده‌ده عینی اوصافی محافظه ایتمدیکنی کیم اثبات ایده‌بیلیر؟ بزجه معلوم اولدیغی شکلده، موفقیت علمیه علممز ایله اشیا آراسنده بر درجه‌یه قدر تقابل و توافقك وجودینی ایجاب ایدر، یوقسه اونلرك بربرینك عینی اولماسنی ایجاب ایتمز. بو توافق و تقابلده نتیجه‌ده عملی بر مفهومدن باشقه برشی دکلدر.

بزم علمی نظریه‌لرمز کندیلرینك حقیقتلرینی کویا اثبات ایدن او ایی تعیین ایدلمه‌مش تقابل و توافقی نرده، نه ایله حائزدرلر؟ تجربه ایله، وقعه‌لرله. وقعه‌لرك مفکره‌دن خارجده موجود

اولدیغی و مفکره‌نك کندی تلقیلرینی بونلره توفیق یولنی بولدیغی قبول اولونیور. و علمه دوغرو دنیور. چونکه کندیسنه تابع اولمایان بو شأنیتی کیتدکجه دها دوغرو بر صورتده تمثیل وارائه ایتدیکی فرض اولونیور.

فقط بوتون بو بنای خیالی صنعی برشیدر. حقیقتده ارباب علمك هم آهنك اولدقلری وقعه، خام ومفکره‌دن آیری برشی دکلدر. علمی وقعه‌در. علمی وقعه‌نك ایسه نه صورتله تشکل ایتدیکی تعمیق ایدیله‌جك اولورسه، علمك کندی تعریفاتی ایچنده احاطه ایتدیکی مفروض قانونلره اویه‌جق بر صورتده بر درجه‌یه قدر تنظیم واعمال ایدلمش برشی اولدیغی کورولور.

علمی وقعه ایله خام وقعه‌یی بربرندن تفریق ایتمك لازمدر. خام وقعه نه‌دن کلیرسه کلسون بر قماشدن باشقه برشی دکلدر. علم، وقعه تعبیر ایده‌جکی شیلری بو قماشدن بیچر. علمی وقعه‌نك کندیسی بر سؤالنامه‌نك جوابیدر. بو سؤالنامه ایسه مفکره‌نك عینی نوعدن حادثاتی ایضاح ایتمك ایچون تخیل ایتمش اولدیغی فرضیه‌لرك یاخود قانونلرك بر سلسله‌سندن عبارتدر. علمی نامنی آله‌جق اولان وقعه‌لری بز نظریه‌لرمز، تعریفلرمز، ذاتاً موجود اولان علممز واسطه‌سیله افاده، تعیین، حس وادراك ایده‌رز. نظریه‌لر ناصل وقعه‌لره اویه‌جق صورتده ترکیب ایدلمشسه وقعه‌لرده نظریه‌لره توافق ایده‌جك صورتده ایشله‌نیلمشدر. نظریه‌لرك وقعه‌لرله ائتلافی، قسماً بو نظریه‌لرك کندی کندیلریله ائتلافی دیمکدر،

چونکه ذکای بشر آنجق فکری بر صورتده اجرای تأثیر ایده‌بیلیر. طرز تأثیر وحرکتی، کندیسنه عرض ایدیلان اشیانی بعض معلوم اشکال معقولاته ادخال وتمثیل قابل اولوب اولامایه‌جغی تحریدن عبارتدر. ذکا آنجق اولدن بر طاقم بیلکی و حس وادراك قالبلرینه مالك اولمق شرطیله برشیئی طانیه‌بیلیر، حس وادراك ایده‌بیلیر. بو مقدمکی بیلکیلرك منشاء اولینی نه‌در؟ اونلر نه‌یی ارائه ایدرلر؟ قیمتلری نه‌در؟ ایشته بورالرده مسئله علمی وقعه‌لر حدودی خارجنه چیقار. بوتون بیلدیکمز شی وقوفمزك، حس وادراکمزك بزه عرض ایدیلن حقیقتلری لسانمزه بر ترجمه ایتمکدن باشقه برشی اولامایه‌جقلریدر. بو اعتبار ایله وقعه‌لرده قانونلر کیبیدر. حتی دنیله‌بیلیر که وقعه‌لر بزجه آنجق بعض قانونلرك بر وظیفه‌سی اولمق اوزره معلوم اولابیلیرلر. چونکه بونلری شعور آنجق کندیسنده اولدن موجود اولان بر طاقم نمونه‌لره ربط ایده‌بیلیرسه مشاهده ایلیه‌بیلیر.

وقوفك بو شرط عمومیسندن علم کندیسنی قورتاراماز. علم اویله بر لساندر که بو سایه‌ده مفکره کندیسنه عرض ایدیلن شیلرك ممکن اولدیغی قدر چوق مقدارینی کندیسی ایچون قابل فهم یعنی طانیماسی وقوللانماسی قابل بر حاله کتیریر. بو لسان نه صورتله تشکل ایتمشدر؟ شأنیتك نه کبی بر قسمنی افاده‌یه قابلیتلیدر؟ نه قدر صحتله بو وظیفه‌یی کورور؟ بو سؤاللره جواب ویرمك شبهه یوق که مشکلدر. چونکه مفکره اولدن موجود بر طاقم

فكرلرى قونترول ايتمك ايسترکن بو سؤاللره آنجق اويا کاش فكرلر واسطه‌سيله واونلرك نامنه ياقلاشه‌بيلير. هرحالده بونلر عادى تجربه ساحه‌سنى تجاوز ايتدكلرى قدر علمى تجربه ساحه‌سندن‌ده خارجه چيقارلر.

بو ملاحظاتدن مستبان اولان نقطه علمك مطاوعتكار بر ذكا اوزرنده موجودات خارجيه طرفندن توليد ايدلمش بر انطباعدن عبارت اولمايوب مفكره‌نك، — منشأ اولينى بيلمديكى بر طاقم موجود مفهوملر اعانه‌سيله — موجوداتى تفسير ايتمسى وبو واسطه‌ايله اونلرى كندى آرزولرينك تحققنه خادم قيلمق قوتى اكتساب ايلمسى ايچون تخيل ايتديكى برطاقم اشارتلرك هيئت مجموعه‌سى اولديغيدر.

***

بويله بر مسلك، علم ايله دينك مناسبتلرى مسئله‌سنى عقلى صورتده حل ايتمك ايچون ريچلك ايكيلك اوزرينه مؤسس مسلكندن زياده مساعددر كبى كورونور.

فى‌الحقيقه، بو مسلكه كوره علمك ذى حيات قسمى، علمك دستورلرى ايچنده تمثالى بر صورتده ضبط اولونان فعلى وحقيقى بيلكيلرك يكونى حيات عمليه‌مزك استناد ايتديكى نوع اعتقاداتدن اصل واساس اعتباريله فرقلى دكلدر. علم، ساده‌جه اعتقادك مفكرهٔ بشردن طرد ايدلمسى لزومنى بر وجه پيشين ادعا ايده‌مز. چونكه علمك اصلى مفهوملرى بو اعتقادك وجودينى تضمن

ايدرلر و اونى حفظ ايلرلر. اعتقاد دينى، بناءً عليه ايمان، يالكز بر اعتقاد اولديغى بهانه‌سيله برطرف ايديله‌مز. عينى بر ذكاده علم ايله برلكده وار اولابيلمه‌سى ايچون علمك سلطهٔ حقيقهٔ اكتسا ايتمش اعتقادلره چارپماماسى كافيدر.

فقط بوجهتده عصرى علم، دينه بويوك برسربستى براقمقده‌در. بوتون اشكال وجود اوزرنده بر حق ادعاسنده دكلدر. موجوداتده يالكز علمك قابل تطبيق اوله‌جغى طرفلرى پيش ملاحظه‌يه آلير وبوتون بوتون باشقه شيلرك كرك عالم حقيقيده كرك عالم امكانده كنديلرينه تقابل ايده‌جك بر زمينه تصادف ايده‌بيلمه‌لرينى رد وانكار ايتمز. عالمك آراشديرديغى نقطه شودر: موجودات آراسنده ثابت ودائمى مناسبتلر وارميدر؟ بوندن دولايى شعور دينينك دنيايى دها ايى برحاله كتيرمك ايچون بر قدرت وارميدر؟ ديه ايراد سؤال ايتمه‌سنى منع ايله‌مك ايجاب ايدرمى؟

فقط آرتق دينك علم طرفندن استحصال ايديلن نتايجه قارشى كوز قاپايه‌ماية‌جغى آشكاردر. علمه ادعاى مناسبت ايتمك اونى طانيمغى واوكا حرمت ايتمكى تعهد ايله‌مك ديمكدر. علمك بوكون قليل المقدار برطاقم فكرلرله ياشاديغى، بونلرك دينلرى‌ده، هيچ دكلسه بزه منظور اولدقلرى مادى شكللرده، علاقه‌دار ايتديكى انكار اولونه‌ماز. بونلرك ايچنده احتمال‌كه اك مهمى تكامل مفهوميدر.

بو تكاملك نه اولديغنى ومنشاء وماهيتنه كلنجه نه تضمن ايتديكنى، نه افاده ايلديكنى دوغرو بر صورتده بيلمك غايت مشكلدر وبو شبهه‌سز بر مسئلهٔ علميه اولمقدن زياده مابعدالطبيعه‌يه عائد بر مسئله‌در. فقط تكاملك حادثوى وعلمى بر معناسى واردركه بونده هر كس متفقدر. بو معناده شوندن عبارتدر: ذى‌حيات موجودات، بلكه‌ده بوتون اشيا، يالكز بعض تظاهراتلرنده دكل طرز وجودلرينك هيئت عموميه‌سنده تحول ايدرلر ياخود تحول ايده بيليرلر. بو تحولك درينلكى ده بر وجه پيشين قابل تحديد دكلدر. تحولات ايستر تحملرده وقوعه كلسونلر، ايستر محيطك تأثيرندن نشئت ايتسونلر، ايسترسه بو ايكى سبب برلكده حركت ايلسون، شوراسى محققدركه بر موجودك ماهيت وطبيعتيله تعديلات وتحولاتى آراسنده قطعى بر فرق يوقدر. بر جنسك اوصاف اصليه‌سى تسميه ايديلن شى آرتق بالنسبه ثابت بر حاله كلمش ساده‌جه بر صفحهٔ تكامل كبى تلقى اولونابيلير.

بوكون قوجه بر الهيات مكتبى واردركه دينك تاريخ خارجيسنى بو نظريه‌لرله تأليف ايتمكه ساعيدر.

بونلر هر انسان متفكرك هر شيده ياپمغه مجبور اولديغى ودوغروسى آرانيرسه بوتون حياتك، بوتون فعل وحركتك استناد ايتديكى بر تفريق عمليه‌سندن حركت ايدرلر. بوده پرنسيپ ايله تطبيقاتى، فكر ايله فكرك ساحهٔ فعله چيقماسى كيفيتنى

تفريق ايتمكدن عبارتدر. بز مفكره‌مزله، ذهنمزله ايسترز، موجود شيلرله ساحهٔ فعله ايصال ايلرز. بناءً عليه فعل وعملده، بر شيئى موقع فعله ايصال ايتمكده مفكره‌دن باشقه بر شى، يعنى بر شكل مادى‌ده بولونمق لازم كلير. اكر شرائط خارجيه دكيشه‌جك اولورسه بو شكل مادى او شرطه توافق وتقابل ايده‌جك صورتده بالضروره دكيشه‌جكدر. يوقسه معناسى قالماز وآرتق عينى شيئى افاده ايتمز. بوكون اون آلتنجى عصر محررلرينك يازدقلرينى ايضاحه نه‌دن لزوم حس ايديليور؟ چونكه لسان دكيشمشدر. اونلرك سويله‌مك ايسته‌دكلرى شيئى افاده ايچون بوكون اكثريا باشقه كلمه‌لر قوللانمق احتياجى واردر. هر فعل وعمل، هر حيات بويله بر تفريقى تضمن ايدر. چونكه حيات، ايچنده بولونيلان محيط واسطه‌سيله پايدار اولمقدن عبارتدر. بو محيط مهم درجه‌ده دكيشديكى زمان، ايچنده‌كى موجود ذى‌حيات يا تكامل ايتمك ياخود اورته‌دن قالقمق شقلرندن برى قارشيسنده بولونور.

دين ده بو قانوندن كنديسنى قورتاراماز. دين بهمه‌حال مؤثر اولمق املنى بسلر. مؤثر اولمق ايچون، انسانه كندى لسانيله خطاب ايتمسى ايجاب ايلر. اكر دين بر مفكره‌ده اولدن موجود اولان واونك قابليت ادراكى ايچون بر اساس تشكيل ايدن مقولاتدن برينه اويمايه‌جق اولورسه هيچ آكلاشلماز بر حالده قالير. بناءً عليه، هر حقيقى دينده — برينك نزده

بیتدیکی دیکرینك یرده باشلادیغی صحتله تعیین ایدیله‌مه‌مکله برابر — ایکی قسم واردر. بونلرك بری اصل دیندر؛ حیات، اراده، فعل وعملدر. دیکری‌ده دینك ساحهٔ فعله ایصالیدر. یاخود اصل دینك معلوم بر هیئت اجتماعیه‌ده مندمج شرائط موجودیتیله وقوعه کلمش بر اختلاطیدر. برنجی عنصر اصلاً ذی‌حیات و معنوی بر پرنسیپه تطبیق ایدلدیکی زمان، کلمه‌نك تمثالی معناسیله، هیچ دکیشمز. ایکنجی قسم ایسه ایستر ایسته‌مز تکامل موجودات ایله متساندر.

ایشته بحث ایتدیکمز الهیات منتسبلری یالکز علمك نتایجنه حرمت ایتمك وبو کون آرتق غیرقابل قبول کبی کورونن بر شکل آلتنده فلان ویا فلان اعتقادی ادامه ایچون عناد کوسترمه‌مك شویله دورسون علمك محققیتنی اثبات ایتدیکی پرنسیپلری وازجمله تکامل اساسنی الهیاته ادخال ایلرلر.

ایلك دوشونجه — که اصل موجد ومدبر اودر — پایدار قالیور، فقط بونك تفسیراتی، خارجاً کندیسنی قابل تبلیغ بر حاله کتیرن دستورلر، عالم آراسنده تأثیرینی انکشاف ایتدیرن مؤسسه‌لر تکامل ایدییورلر. بر طرفدن بو اشکالك تعاقبنی ایلك دوشونجه‌یه بند ایدن علیت رابطه‌سی، دکیشمه‌ین تك بر فکر اصلینك ترجمه‌لرندن عبارت اولدقلری ایچون بوتون بو اشکالك محافظه ایتمکدن خالی قالمایه‌جقلری صمیمی مشابهت اونلرك وحدت معنویه‌لرینی تأمین ایدر. دیکر

طرفدن، دینك تظاهراتی بوتون اشیای ذی‌حیاتك قانونه، تکامل ایدرکن منسوب اولدقلری عالمی تعقیب ایده‌رك اشتراك ایلر.

بونك ایچوندر که منشائنده معنای حقیقی ومادیسنده آکلاشلمش اولان بعض افاده‌لر بو کون — ادامه ایدیلمه‌لری مطلوب ایسه — تشبیهی بر معنا ایله قبول ایدلمك اقتضا ایدر. چونکه ترقئ وقوف ومعلومات ایله آنجق بو معنالر قابل تألیفدر. فرضا «جهنمه ایندی، کوکلره چیقدی» سوزلری قیمتلرینی، جنتك جهنمك بو کون مادةً فلان یاخود فلان یرده اولدقلری یولنده‌کی ادعایی بر طرفه براقه‌رق خیال آرقه‌سنده معنای معنوی‌یی آرامق ایله محافظه ایده‌بیلیرلر.

من القدیم، دوچار تهدید اولان بوتون مسالکك بو یولی اختیار وحتی چوجوقلق عد ایدیله‌بیله‌جك درجه‌ده سوء استعمال ایتدکلری بهانه‌سیله بویله تشبیه و رموز ایله تفسیر طریقنك استعمالی بیهوده وخیال خام قبیلندن عد ایدیله‌مز. تشبیه واستعاره انسانك اصل لسانیدر. دقت ایده‌جك اولورسه‌ق کورورزکه بز همان هیچ بر کلمه‌یی معنای حقیقیسنده استعمال ایتمه‌یز. کلمه‌لرك حیاتی دنیلن شی کلمه‌لرك معناسنی فکرلرك تحولاتنه کوره تکامل ایتدیرمك یولنده حس ایتدیکمز مجبوریتدن عبارتدر. چونکه حیات اجتماعیه‌نك ایجاباتندن اوله‌رق فکرلر دکیشنجه کلمه‌لری محافظه ایتمك ایسترسه‌ك باشقه برچاره یوقدر، اونلرك معنالرینی‌ده دکیشدیرملی‌یز. فکر کندی شکلنی درحال

ایجاد ایده‌مز. چونکه اویله اولسه کیمسه طرفندن آکلاشلماز. بناءً علیه هیچ اولمازسه بر مدت، موجود هیئت اجتماعیه ایچون قابلیت ادراکك واحد قیاسیسنی تشکیل ایدن شکل معلومی بالضروره قبول ایدر. کندیسی ایچون یاپلمامش اولان بو شکلك یاردیمیله، معنای حقیقی‌یه بر معنای تشبیهی علاوه یاخود اقامه ایده‌رك کندیسنی افاده ایلر.

بناءً علیه دینك وجودی وانکشافی، — ترقیپرور نامی ویریله‌بیله‌جك اولان مکتبه نظراً — عصری علمدن دولایی هیچ مشکلاته اوغرامان:

دینلرك اعماقنده اصلی بر طاقم حقایق دینیه بولونور. بونلرك اساساً بر طاقم مابعدالطبیعی اوصافی کندیلرینی یکانه موضوعی حادثه‌دن عبارت اولان بر علمك تماسندن مصون بولوندیرر.

بوندن باشقه دینلر بو حقایق اصلیه‌نك همان همان بلاواسطه بر چوق افاداتنی‌ده احتوا ایدرلر که اونلرده عقاید، وروحانی آیینلردر. بونلر بر دستور ایله افاده ایدلمکدن زیاده یاشانیرلر وعلم ایله بك حال نزاعه کیرمزلر. ایشته بو صورتله‌در که خرستیانلق اللهه پدر نامنی ویریر، انسانلری اللهك اوغللری وبو صورتله هپ بربرلرینك قارده‌شی عد ایلر. بونك کبی اللهك حکومتنی، کناهی، نجاتی، مغفرتی، الخ. اوکره‌تیر.

شیمدی یالکز عقایدك وآیینلرك تفرعاتی قالیر. بو تفرعات

معین بر دورك معلوماتندن ومؤسساتندن استعاره ایدلمش بر طاقم عناصره مالك اولمالری اعتباریله باشقه بر دورك فکرلری ومؤسسه‌لری ایله توافق ایتمه‌یه‌بیلیرلر. بو ایسه دونکی علمك و مؤسسه‌لرك بوکونکی علم و مؤسسه‌لر ایله بعض نقطه‌لرده تضاد تشکیل ایتمکده اولماسندن باشقه بر معنا افاده ایتمز. بو تحولاتدن دین مسئول دکلدر: دین بوندن دولایی ضرر کورمز. خارجاً تکامل ایده‌رك ینه عینی حالده ادامهٔ موجودیت ایدر.

ذاتاً ایکی طرز تکامل قابل تصوردر. یا دین مقدمکی بر مدنیتك وعلمك میراثی اولان دستورلرینی محافظه ایده‌جك وفقط معنای حقیقی ومادینك ایچنده اورتدکلری معنای مجازی ومعنوی‌یی استخراج ایله‌یه‌جکدر. یاخود عقیده پرست الهیاتك بویوك تشکیلاتجیلری اولان سن پوللرك، سنت آتاناسلرك، سنت اوکوستنلرك، سن توماللرك اثرینی تعقیب ایله زمان حاضرك فلسفی وعلمی فکرلرینی بنمسه‌مکدن قورقمایه‌جق و بونلری او ابدی وغیر قابل افاده حیات دینیه ایچون انسال حاضره نظرنده شبهه یوق که عینی غایه‌یه متوجه فقط بلا واسطه قابل ادراك بر تمثال حالنه کتیره‌جکدر.

٢

بومسلكك مشكلاتی

علمی تنقید ایده‌رك بوتنقیدات اوزرینه دینی وضع وبنا ایدن مسلك بعض ذوات طرفندن پك بویوك برشوق وآتشله قبول اولوندیغی حالده بعض شدتلی اعتراضلرده دعوت ایتمشدر. مناقشه نقطهٔ نظرندن بومسلکی خلاصه ایدن : « افلاس علم » دستورینك اطرافنده برقاچ سنه اول بویوك برگورولتو قوپمشدی.

بو آوازهٔ جدالك تولید ایتدیکی برچوق بلیغانه اعتراضلر آراسندن قناعت بخش دلائلی بولوب چیقارمق بعضاً مشکل اولور. فرضا، علم حاضرك موفق اولدیغی بویوك کشفیات تعداد ایدلدی وبالخاصه بوکشفیاتك حیرت بخش تطبیقاتی ایلری یه سورولدی. فقط اصل مسئله باشلیجه حیات مادیه یه تعلق ایدن بوترقیاتك دونکی علم طرفندن یالکز حیات مادیه یه دائر دکل بشریتك سیاسی واخلاقی حیاتی حقنده‌ده دفعات ایله وقوع بولان وعدلری ساحهٔ فعله ایصاله کافی کلوب کلمه‌یه‌جکنی بیلمکده‌در.

برقسملری شویله مقابله ایتدیلر : علم افلاس ایتمدی. چونکه انجاز ایتمدی دیه علمی مؤاخذه ایتدیککز وعدلرك هیچ بری معقول وحقیقی هیچ برعلم طرفندن صادر اولمامشدر. بو جواب علمك انسان ایچون هرشی دیمك اولمادیغی معناسنی تضمن ایدییوردی.

مع مافیه، علم حاضرك بومختلف مدح وستایشلری آراسنده

اساسلی برفکر دوران ایدرکه فی الحقیقه علم، مفکره‌لره بونی کیتدکجه قوتله انطباع ایتدیرمکده‌در. اوده علمك ترقیاتنه بر حد تعیین ایتمه‌نك قابل اولامایه‌جغی فکریدر. شبهه یوق که عالم مادیات ایله عالم معنویات آراسنده، حیوانی جمعیتلرله انسانی جمعیتلر آراسنده بویوك فرقلر واردر. فقط مادهٔ غیرعضویه‌یی مادهٔ ذی حیاتدن یاخود حقیقی حرکتی مجرد میخانیکدن تفریق ایدن مسافه‌ده غیرقابل مرور کبی کورونمیورمی ؟ حالبوکه ظاهراً بربرلرندن آیری کورولن بوعالملر آراسنده‌ده اتصال وتمادینك وجودی کیتدکجه تأسس ایدییور. بناءً علیه بوتون اشکالی آلتنده وجود ایله علمك تطابق وتوافقنی استقبالك تماميله ساحهٔ فعله چیقاراجغی احتمالنی نه‌دن رد ایتملی ؟

علمك تکمیل مخترعاتی ایچنده هیچ برینك طبیعت بشریه‌ده‌کی مطالبات معنویه‌یه تقابل ایتمه‌دیکی وبومطالبات علمك خارجنده وفوقنده اولدیغی ایچون علم مستقبلك، اونلری تطمین ایده‌میه‌جکی ادعا اولونیور.

فقط بو اعتراضه یاکلش برقیمت ویریلیور. برطاقم محقق حقیقتلره دسترس اولمالری عالملرك مفکره‌لرنده صاحب صلاحیت اولدقلرینه دائر برحس، برامنیت حسی تولید ایتمشدر. بوندن بویله بوتون فعالیت ذکائیه‌یی هپ بواولچویه تطبیق ایدییورلر. اونلره توافق ایتمه‌ین تحریاتی بیهوده وغیرمشروع بولیورلر. عالملر بزم وسائط وقوفمزله قابل تألیف اولامایه‌جق برطاقم نتائج مطلقه‌یی

اسكيسى كبى اخبار واعلاندن بوكون توقى ايديورلر . هر علمك نسبى اولديغنى سويليورلر. فقط بو افاده‌يى حقيقى معناسيله آكلامق اقتضا ايدر. بوندن علمك مشغول اولديغى ساحه‌نك خارجنده باشقه برساحه، بر «مطلق» ساحه‌سى واردر، باشقه دورلو علملر بوساحه ايله اشتغال ايده بيليرلر معناسى چيقارلمامليدر. بالعكس بو افاده علم ايچون قاپالى اولان برساحه‌يه كيرمكدن ذكاى بشرى منع ايدر. چونكه برشى علم ايچون ناقابل ادراك ايسه بوموضوعك باشقه بر احكام وقواعد ايچون ده غير قابل ادراك اولديغى اولويتله آشكاردر . بناءً عليه علم كنديسنه خاص بر وقوف وصلاحيت حسيله متين وقوى برصورتده نره‌ده : بن بيليورم! ديرسه بومفكرهٔ بشر ايچون واردر ديمكدر . نرده علم : بيلميورم ! ديرسه : كيمسه بيليورم ادعاسنده بولونماسون ! ديمكدر .

بناءً عليه عصرى علم ظاهراً دها متواضع كورونمكله برابر دينك سربستجه انكشافنه عقيدوى علمدن زياده مساعد اولديغى آشكار برشى دكلدر. علم نقطهٔ نظرندن دين آنجق برطاقم كيفى تلقيلرك برهيئت مجموعه‌سندن عبارتدر . چونكه دين ، علمك آنجق شكلنى اكتسا ايده بيلير . مع مافيه بوده اونك تماميتى ايچون تهلكه‌سز برشى دكلدر . ناصل كه اسقولاستيكك مثالى بونى پك اعلا كوسترر . دينك اساس باطنيسنه كلنجه بونلر شبهه يوق علم نظرنده يكانه شايان قبول اولان اوبژقتيف حقايق تجربيه‌يه تشبيه ايديله‌مز . علمك حدودلرى

خارجنده ادامه ايدلمك ايسته‌نيلن شيئك باشقه برعلم اولمايوب بر اعتقاد اولديغى ادعاسى كافى دكلدر . بر اعتقاد علم نقطهٔ نظرندن حائز قيمت اولا بيلمك ايچون هم وقعه‌لرك تدقيق ومشاهده‌سى اوزرينه مؤسس اولمالى هم‌ده علمك استقامتى جهتنه متوجه بولونماليدر .

علمك كنديسنه براقير كبى كورونديكى ساحه‌ده محصور قالان اعتقاددينى، بوارده بيله كندى استقلالنى وحريت انكشافنى تأمين ايده‌مز . علمك هرترقيسى اونى تهديد ايدر . علمك موجودات حقنده ويرديكى ايضاحاتده‌كى نقصانلرى دين كمال انديشه ايله تعقيب ايدر؛ شوطرفده برچاتلاق پيدا اولديغى، اوته طرفده بر بوشلق دولديغنى كورور . كنديسى ده توافق وتطابق ايچون كوستر ديكى غيرت مفرطه ايله كندى عليهنده برمقايسه‌يه ميدان آچار. چونكه دين، علمك قطعى وغالبانه مشى وحركتنه قارشى برطاقم عدم قطعيتلر وقورقاقلقلر عرض ايدر. آرتق دين وقتيله بويوك بر استنادكاهى اولديغى حالده بوكون آنجق مؤمنلرك زهد وتقواسى ومخيله‌سى طرفندن اوزرينه بعض حقيقت الوانى كيديرلمكه اوغراشيلان بويوك بركلمه‌دن عبارت قالمش برشى كبى كورونور .

ايشته دين، علمك ارائه ايتديكى بوشلقلردن استفاده ايتمك ايسترسه معروض قاله‌جغى تهلكه‌لر بونلردر. مع مافيه بر چوق

علمایه وفیلسوفلره كوره بوتهلكهلر حقیقی دكلدرلر. علمی دینه معارض كبی ظن ایتكلری ایچوندركه دینی تهدید ایدییورلر. حالبوكه بو بر یاكلش فكردر. علم وعلمك شرائطی حقنده بوقدر محاكمه یوروتولهجك یرده الك مهم نتایجندن بعضیلری تدقیق ایدیلسون، كورولهجكدركه علم كندی حدودلری داخلنده بیله دین استقامتنه متوجهدر. بوطرز رؤیتی تدقیق ایتمك ایجاب ایلر.

٣

علمك دینه متوجه كبی نظر ملاحظهیه آلنماسی

علمده، اكثریا مادیتپرستلك وطبیعتپرستلك شهرتی بولونمقله برابر بر چوق فیلسوف و علما واردركه علمك اصوللری ومحتویاتی دینك اساسلری ایله تعارض ایتدیكنی انكارده اصرار ایدرلر. حتی ایچلرنده بعضیلری، اسقولاستیكك دین ایله علمك منشائده فرقلی، فقط استقامت اعتباریله عینی نقطهیه متوجه ایكی طریق اولمالری حقندهكی نقطهٔ نظرینی ادامه ایتمكده بیله بر بأس تصور ایتمزلر وعلم حاضرك مسلكلرنده عقاید دینیهنك مقدمات ابتدائیهسنی كورورلر.

بعض علما بوكونكی تكاملجیلك مسلكنده عقاید دینیهنك شخصیت الهیه، خلق وایجاد كائنات، مثمریت دعا وابدیت روح حقندهكی تأميناتنك علامتلرینی كورورلر [١]. ممتاز بر حكمتشناس عصری علمك نتیجهٔ حكمی اولمق اوزره انجیلك «پاتر»ینی وخرستیان كلیسالرینك آمنتسنك اساسلی نقطهلرینی كوسترر [٢].

مع مافیه، عمومیتله بوكون علمده دها دولامباجلی بر یولدن دینه بر مدخل آرامقدهدرلر. مناقشه، علمك حدودلری تعبیرینك ماهیتی وواضح معناسی نه اولدیغنی تعیین نقطهسنده جریان ایدییور.

---

[١] Armand Sabatier: La Philosophie de l'effort

[٢] Sir Oliver Logde: The Substance of Faith

علمك حدودلری اولمق، اورادن اوتەدە هیچ برشی بولونمادیغنی صورت قطعیەدە رد وانكار ایتمك دیمكمیدر؟ علم او حدودلردن اوتەدە برشی آرامقدن، برشی تصور ایتمكدن بزی صورت قطعیەدە منع ایدییورمی یوقسە بو بر نسبی رد وانكاردن، آرسطونك دیدیكی كبی، بر محرومیتدن می عبارتدر؟ مالك اولدیغمز بر شیئك تضمن، دعوت وایجاب ایتدیكی مالك اولمادیغمز، محروم بولوندیغمز بر شیمیدر؟

كندیلریلە مشغول بولوندیغمز علمایە كورە علمك حدودلری تعبیری مفكرۀ بشر ایچون، علممزی مكمل و تام بر بیلكی حالنە كتیرمك اوزرە لازم اولان بر وقوفك فقدانی تضمن ایدر. علم كندی كندیسنك كافی اولمادیغنی پك اعلا ادراك ایدر. علمك پرنسیپلری بر طاقم منفی مفهوملردر، محتویاتلری دە غیر معیندر. مفكرۀ بشرە بر شیئك سادەجە شو اولمادیغنی وبو اولمادیغنی اوكرەتیلدیكی زمان مفكرەنك او شیئك نە اولدیغنی دوشونمەمسی غیرقابلدر. بناءً علیە وقوف علمی فوقندە بر وقوف بولوندیغی احتمالنی احاطە ایدن شی علمك خارجندە بر فعالیت روحیە دكل بالذات علمدر. پاسقال: « عقلك صوك حركتی كندیسنك فوقندە نامتناهی بر چوق شیلر بولوندیغنی تسلیم ایتمكدر » دییور.

نەدن دولایی دینە معارض ومخاصم عد ایتملی؟ علم، حادثاتی قوانینە منقاد بولوندیرمغە چالیشیر. یعنی تحول ایچندە انتظام وثباتە، ترتیب و نظامە، منطقە، ذكایە تابع بولوندیرمق ایستر. علم بر طاقم بسیط وعمومی قانونلر آرار وتفرعات قانونلرینك كرفتلكنی وتنوعنی بو عمومی قانونلرە ارجاع ایتمك املنی بسلر. بوندن دولایی دنیایی بر وآهنكدار یعنی كوزل بر اثر عد ایتمكە میالدر. فی الحقیقە، یالكز بر فضا، اوقلیدك كوستردیكی بزم فضامز، حقیقی حیزك بوتون خواصنی ایضاحە كافیدر. تك بر قانون، نیوتون قانونی هیئت عالمنك بوتون حادثەلرینە حاكمدر. حكمت طبیعیەدە احتمالكە ایكی قانون اصلی یتیشیر: قوتك بقاسی وتأثیر اقل قانونلری. علم وحدتە متوجە ومتمایلدر و وحدتی بولور: بو حالدە علم اللهە دوغرو كیدییور دیمك كبی بر سوزمیدر؟

فقط عینی زماندە علم بو غایەیە واصل اولامایەجغنی تقدیر ایدر. فی الحقیقە علمك اساساتی تجربەنك مسامحەایلە كچیشدیردیكی بر طاقم فرضیەلردن عبارتدر. علم یالكز: شیمدی یە قدر هیچ بر نظریە وقعەلر واسطەسیلە یاپیلان قونترولە بو قدر موفقیتلە مقاومت ایتمەمشدر دییە بیلیر. یوقسە بو فرضیە حقیقتدر دییەمز. علمك بر فرضیە اعانەسیلە طبیعتی استجواب ایتمكدن عبارت اولان طرز وقوفیدە اوكا بوكون ایچون كافی كلن بر طاقم ایضاحات بولماسنە خدمت ایدر. كافی عد ایدیلن بو ایضاحاتی

ضروری وقطعی ایضاحات حالنه قلبه علمك اصوللری مساعد دکلدر. مع مافیه البته مثبت ومطلق بر طاقم ایضاحات ده واردر. علم بو ایضاحاتی ویرمکدن عاجز اولدیغنی مشاهده ایله برابر بزه او ایضاحاتك وجودینی ده تأمین ایدر.

میخانیکی دنیلن فلسفه‌یه نظراً [١]، اجسامك خواصی واضح ومثبت بر پرنسیپ ایله، ماده وحرکت واسطه‌سیله ایضاح اولونور. بوگون بوتون حادثاتی ایضاح ایچون میخانیکی نمونه‌نك استعمالنی ترویج ایدنلر آراسنده بیله او تخیل ایتدکلری حرکتلری کافی درجه‌ده قوتلی آلتلرله حس وادراك ایده بیلدکلرینی ادعا ایدنلر پك آز اولدیغنی اونوتمامالیدر. اونلر بو «حرکت»ی قوانین حادثاتی بولمق وشرح وبسط ایتمك ایچون مالك اولدیغمز اك موافق بر تمثال مقامنده استعمال ایدرلر.

فقط حکمت شناسلردن برچوغی بو تمثالی بی فائده، برطرف ایدلمسی قابل، ساده‌جه بر یاردیمجی عد ایدرلر. وظیفه‌سی بیتنجه علمك بوکا احتیاجی قالمایه‌جغنی سویلرلر. اونلره کوره، قابل تدقیق ومشاهده اولان حادثاتك هیئت مجموعه‌سنی حرکت اساسنه ارجاع ایتمك تشبثی زمانمزده‌کی میخانیك متخصصلرینك کیتدکجه دها اینجه وکرفت ایجادلرینه رغماً موفقیتسزلکله

[١] پوانقاره L. Poincaré : عصری حکمت طبیعیه La Physique moderne.

نتیجه‌لنمشدر. حقیقی توحید یولی ترمودینامیك طرفندن چیزلمشدر. صوکره بوده انرژه‌تیك énergétique علمنه منقلب اولمشدر. بو علم ایسه موجوداتك طبیعت وماهیت اصلیه‌لرینی برطرفه براقه‌رق اونلرك یالکز اولچولمسی قابل تظاهراتنی پیش ملاحظه‌یه آلمق صورتیله تأسس ایتمشدر. اولچولن شی حیزمیدر؟ حرکتمیدر؟ یاخود باشقه بر شیمیدر؟ بوراسینك هیچ اهمیتی یوقدر. اولچولر قانونلری بولمغه، نظریه‌لر بنا ایتمکه، بر طاقم اساسلر استخراج ایله‌مکه کافیدر. بو سایه‌ده معلوم اولان حادثه‌لر تصنیف اولونه‌بیلیر و استنتاج طریقیله طبیعته یکی یکی سؤاللر ایراد ایدیله‌بیلیر. دها فضله ایسته‌نه‌بیلیر؟ انرژه‌تیك، علمك صرف تجربی وعلمی اولان قسمنی آله‌رق ومابعدالطبیعه‌یه عائد، غیرقابل تحقیق بوتون طورطولری آته‌رق علوم حکمیه‌نك شیمدی‌یه قدر طانیدیغی اك مکمل بر شکله واصل اولمشدر.

انرژه‌تیك علمنك یگانه موضوع اوله‌رق قبول ایتدیکی بوقوت énergie نه‌در؟ بونك حقنده آنجق منفی بر فکری واردر. بوقوت نه حرکتدر، نه‌ده تدقیق ومشاهده ایتدیکمز مشخص شائبتلردن بریدر. بزده اکسیك اولان بر وقوفك اشارتیدر.

طرز تحوللرك بوتون انواعنی انرژه‌تیك واسطه‌سیله احاطه ایده‌بیلمك قابلدر. یعنی یالکز موضعی حرکت دکل اصل فیزیك حرکتلر یعنی خواص وترکبات تحوللری، آرسطونك فساد وتغیر

دیدیکی شیلرده آ کلاشیله بیلیر. فقط بو امکان، حادثاتك آنجق شکلی حقنده وارددر. بو شکلك کندی باشنه هیچ بر خاصهٔ حکمیه‌سی موجود اولمادیغی ایچون اونی ارائه ایدن دستورلر — حادثه‌لر دیکر طرفدن اصل حکمی مشابهت واختلافلرینه یعنی کیفیتلرینه کوره تصنیف ایدلمزلرسه — غیر قابل استفاده اولورلر . بناءً علیه عالملرك نظرنده ، ریاضی معامله‌نك وحدت وعینیتی آلتنده بو کیفی فرق مسئله‌سی موجوددر . کیفیت فکری ایسه نه‌در؟ علم نقطهٔ نظرندن بونك منفی برشی اولدیغی آشکاردر: بو، تدقیق ومشاهده‌نك تحلیله تودیع ایتدیکی بویوکلکلرك اویله بر شرطنك فکریدرکه او شرط بویوکلکه ارجاع اولونه‌ماز . مع‌مافیه عینی زمانده بر شأنیت فکریدر ؛ صرف بر رد وانکاردن عبارت دکلدر. وارلغك تجربهٔ محسوسی وعلمی تجاوز ایدن بر صفحه‌سی حقنده بالذات علم طرفندن وقوع بولان بر اشارتدر .

بوکا بکزر نتیجه‌لر بیولوژیدن‌ده استخراج ایدیله‌بیلیر . بوکون همان صورت عمومیه‌ده تعمم ایتمش بر فکره کوره حیات ، ادامه‌سی ایچون کندیسنه خاص اولان برقوت وفعالیت استهلاك ایتمیورسه‌بیله ساده‌جه حکمی و کیمیوی برطاقم قوتلره ارجاع اولونه‌ماز. بوفکر اکثریا او قدر صریح ومثبت تعبیرلرله افاده اولونورکه بیولوژینك ساحه‌سی موجوداتی بیلمك

خصوصنده حکمت طبیعیه ساحه‌سندن‌دها کنیش کبی کورولور. فی‌الحقیقه یالکز حیاتك وار اولدیغی وصرف بر مقانیزمه‌دن عبارت اولمادیغی بیلندکدن فضله تعریفی‌ده یاپلمقده‌در : حیات بر موافقت متقابله ، بر سلسلهٔ مراتب، اجزاء و کل آراسنده بر تساند ، غیر متجانس عناصرك توحیدی ، بر فکر مبدع ومدبر، محیطك ارائه ایتدیکی مشکلاتله مبارزه ایده‌رك وبرطاقم منابعدن استفاده ایله‌یه‌رك معین بر عضویتی ادامه ایتمك ایچون صرف ایدیلن غیرت دییه تعریف اولونیور. بوتون بوتعریفات مثبت بر معنایی‌ده حائز اولدقلری کبی عینی زمانده میخانیك فوقنده برمعنایی‌ده حائزدرلر. بونلر حقیقةً علمی‌عد اولونورلرسه علمك بزی کندی کندیلکندن ، اصل خارجی حادثات عالمندن باشقه بر عالم ایچنه ادخال ایتدیکی نتیجه‌سی قولایلقله چیقار.

فقط بوتعریف ودستورلری، مثبت اولان جهتلرنده حقیقةً برر علمی معلومات عد ایتمك خطادر. بو معنا ایله اونلر برر استعاره وتشبیهدن عبارتدرلر ، شعورمزده حیاتك مشاهده‌سنه مربوط بر طاقم حسیاتدن استخراج ایدلمشلردر. بیولوژی متخصصلرینك شأنیت ایچندن حیاتی نامنی ویردکلری برصنف حادثاتی چیقاروب آلالری ایچون برر علامت ، برر دستور ، برر اشارت نقطه‌لری خدمتنی کورورلر واونلره حیاتی وصفنی طاقارلر. ناصل که قوت، کتله ، جاذبه، عطالت تعبیرلری‌ده بر

حکمت شناسه ، حکمی وصفنی ویردیکی حادثاتی اورادن کسوب چیقارمق ایچون خدمت ایدرلر. فقط روحی تمثالّلر حکمت شناسلر طرفندن ریاضی تمثالّلره همان همان غایت صحیح بر صورتده قلب ایدیله‌بیلمش اولدیغی حالده حیاتی تعریف ایدن تعبیرلر بر بیولوژی عالمی نظرنده سوبژکتیف بر معنا محافظه ایتمشلردر. بونك ایچوندرکه صرف علم نقطهٔ نظرندن اونلرك معناسی منفیدر. حیاتده بر وصف ممیزی اولان حادثاتك فیزیك میخانیکیته ارجاع ایدیله‌میه‌جکلرینی ، بر جهتدن غیرمیخانیکی اولدقلرینی افاده ایدرلر.

معمافیه حیاتك حتی علمی فکری بیله ساده‌جه بر نفی وانکاردن عبارت دکلدر. حیات فکری مجهول بر شیئك تصدیق وتأمین ایدیلمه‌سیدر. او شیئك نه اولدیغی بزم اوبژقتیف تفحصاتمزدن قاچمقله برابر تظاهراتنی ادراك ایده‌رز. بو بر شیئك ترس طرفیدر. شبهه‌سزکه اونك برده یوزی واردر. علمی نقطهٔ نظردن غایت مؤثر اولان بو منفی مفهوم — اکر حقیقتده اونك آلتنده مثبت بر مجهول بولونمادیغی فرض اولونه‌جق اولورسه — اورته‌دن زائل اولور و ویردیکی نسبی ایضاحاتده میداندن قالقار.

ذی حیات انواعك منشائی مسئله‌سنك تدقیقی بوکون بوتون علمه حاکم کبی کورونن بو نظریه‌نك ، تکامل نظریه‌سنك انکشافنی ایجاب ایتدی. دینی عد ایدیلن اعتقادلردن بو نظریه‌یی

تفریق ایدن فرقلر اول امرده ذهنلری بو نظریه‌نك او اعتقادلره هرجهتجه ضد اولدقلرینی دوشونمکه سوق ایتدی. دین : عنایت ربانیه ، خلق وایجاد ، ذکا ، حریت تضمن ایتدیکی ایچون تکامل کلمه‌سی آنجق بر مقانیزمه ، کور بر مجبوریت وضرورت ، مادیتپرستلك افاده ایده‌بیلیر دنیلدی.

حالبوکه بالذات علمك بو نظریه حقنده یوروتدیکی تنقید چوق کچمه‌دن اثبات ایتدی که تکامل فکری یکنظرده تخیل اولوندیغی کبی ساده ، واضح وصریح دکلدی. ایچنده بر چوق معنا واردی وهر حالده فرض اولوندیغی کبی خلق وایجاد ، حریت وذکا فکرلرینی ساده‌جه رد وانکاردن عبارت بولونمایوردی. علمادن وفلاسفه‌دن بر قسمی تکامل نظریه‌سنك دنیایه بر وحدت ، بر اتصال وتمادی ، بر حیات ، بر ولودیت ، بر آهنك ، بر استقامت مشترکه کتیردیکنه وانواعك ثابت وغیر متحول ظن ایدلمسی فکرنده بونلرك هیچ بولونمادیغنه دقت ایده‌رك تکاملجیلکك دینی فکرلره معارض اولمق شویله دورسون دنیا وانکشافنه دائر اشکال اصلیه‌نك هیچ تحول قبول ایتمز تعددی حقنده‌کی عنعنوی اعتقاددن زیاده دها معظم وبر صانع الهی‌یه دها لایق بر فکر ویردیکنی ادعا ایتمشلردر. دوغروسی آرانیرسه بو تفسیر نظریه‌نك معنای علمیسنك حدودی خارجنه چیقار. فقط مبالغه‌یه دوشمه‌دن دنیله‌بیلیر که تکامل حقنده‌کی فکر علمی حیات یاخود قوت فکرندن زیاده حد ذاتنده

ناقص بر فكردر، بر رد وانكاردر كه برمفهوم مخالف اولەرق بردە تصديق ايجاب ايدر .

بو كون مثبت كبی كوروندیكنە نظراً نباتات وحیواناتدە نوع دنيلن شی هيچ دكيشمز وابدی برشكل وجود دكلدر. داروينە شويلە بويوك بر اعتراض توجيە ايديولردی : بر طاقم انواعك اورتەدن قالقديغنی كوريورز، فقط نيچون يكی انواعك تولد ايتديكنی كورميورز؟ بو اعتراض شيمدی ازالە ايدلمشدر. مجربلر، آنی برتحويل طريقيلە يكی نوعلر ياراتمشلردر. بو نوعدن آزچوق فرقلی برچوق نوعلر تولد ايدە بيليور . بناءً عليە اساس اعتباريلە انواع موجودەنك هپسنك تكامل طريقيلە وجود بولديغنی تلقيسنە مانع اولەجق برشی قالمامشدر .

بو فرضيەنك معناسی نەدر ؟

تكاملجيلك بالضرورە تنوعاتك منشائی مسئلەسنی توليد ايديور . شيمدی يە قدر بو منشأ حقندە تكاملجيلك قبول عامەيە مظهر اولمش چارە حللر بولامامشدر. باشليجە ايكی تمايل آراسندە اهتزاز ايدوب دوريور. بونلرك هر ايكيسی دە برطاقم وقعەلرە وتجربەلرە استناد ايديور . بونك ايچون ، بعض ارباب علم بونلری تأليف ومزجە چاليشيورلر . داروينك نقطۀ نظرينی تخطر ايتديرن بو تمايللردن برينە كورە ايلك تحول تخمدە وقوعە كلير . بو تحولاتدن بعضيلری محافظە اولونور، چوغاليرلر ، ثابت نمونەلر تشكيل ايدر . لامارقك قبول ايتديكی ديكر نقطۀ نظرە

كورە تحولاتك اسباب اصليەسی محيطك تأثيری ومحيطە توافق ايتمك ايچون موجوداتك صرف ايتديكی غيرتدر . بو ايكی نقطۀ نظرك توحيدی عقلە پك ملايمدر . چونكە تخمدە تعديلات فكری محيطك تأثيرينە مانع اولمايەجغی كبی محيطك تأثيری فكری دە تخمدە تعديلات وقوعی فكرينە مانع دكلدر. بعض تجربەلرلە ثابت اولديغی وجهلە محيطە توافق كيفيتی مولد حجرەلرك محصولاتی اوزرينە اجرای تأثير ايدە بيلديكی كبی تخمدە بر تحول وقوعی دە شرائط وجودە توافق مجبوريتی ايلە امتزاج ايليە بيلير.

عجبا بو ايضاحاتدە استعمال اولونان مفهوملرك علماً برر مثبت مفهوم اولمالری قابل ادعاميدر ؟

تخمدە تحولات مسلكی بو تحولاتی يا بر نوع كنديلكندن وجود بولمە صورتيلە ياخود اولجە مخفی بر حالدە بولونان برطاقم اوصافك بعض احوال وشرائط تأثيری آلتندە انكشافی كيفيتيلە ايضاح ايدر. يا خلق وايجاد يا فطريت : ايشتە تكليف اولونان فرضيەلر .

محيطك تأثيرينە قارشی عكس العمل مسلكی بر موجود ذی حياتك يا خارجی بر تأثيرك مطرد بر فعل وعملی آلتندە معين بر تمايل اكتساب واظهار ايتمك ياخود شرائط خارجيەيە توافق ايدەجك صورتدە كنديسنی تعديل ايدە بيلمك خاصەسنی تضمن ايلر .

تعديلاتك نسبی بر تثبيتی كيفيتنە كلنجە، بو، موجود ذی حياتك

یا کندی کندیلکندن یاخود بالنسبه ثابت بر محیطك تأثیریله اکتساب ایتدیکی اعتیاده تشبیه اولنمقده در.

فقط ظواهره رغماً، خلق وایجاد، توافق وتطابق، محافظه وبقا مفهوملری بوراده، هیچ دکلسه علم نقطهٔ نظرندن تماميله مثبت بر معنایی حائز اولمقدن چوق اوزاقدرلر. چونکه بو مفهوملرك محتویاتنده مثبت اوله‌رق بولونان شی سوبژکتیفدر، غیرقابل تعریفدر، علمی صورتده بسط وایضاحه قابلیتسز برشیدر. بو مفهوملر ذی حیات انواعك تشکلی بر ترکیب کیمیوی یاپمغه بکزه‌میه‌جکنی افاده ایدرلر. حقیقتده بونلر انواعك غیرمتحول اولدقلری نظریه‌سنده مندمج بولونان مفهوملره نسبتله علمی لساندن ده اوزاقده‌درلر. اومسلکده کرك عالم ذی حیات کرك عالم غیرعضوی معین وغیرمتحول، مقداری محدود عناصردن مرکب ایدی. بونلرك مختلف صورتلرله ترکیبی صنوف آراسنده‌کی سلسلهٔ مراتبی وجوده کتیریوردی. حالبوکه عالم نباتات ایله عالم حیوانات یالکز کندیسنی ترکیب ایدن فردلرك هر برنده دکل هیئت مجموعه‌سنده دخی یاشایوب تکامل ایدنجه آرتق بونلر مادی بر قوللقسیونه، ثابت ومتجانس وحدتلردن مرکب بر مقدار محدوده آنجق ظاهراً بکزرلر. بونلرده تحول جذری بر شی اولمق اوزره تلقی ایدلمکده در. علمك استناد ایتدیکی معین وثابت اساسلر ایسه آرتق یالکز موقت ومحتمل برشی اولیورلر.

بو مفهوملر، میخانیك نقطهٔ نظرینی تجاوز ایتدکاری جهتله عالم

نظرنده بر طاقم رد وانکارلردن و بر مسئله‌نك افاده‌سندن عبارتدرلر. شعورك کندی افعال وحرکاتی حقنده ویردیکی ایضاحاته مشابه بر ایضاحات فکرینی تلقین ایدرلر. قبول ایدیلن دستورلره کوره، مخلوق ذی حیات حیاتنی ادامه وبسط ایتمك ایستر. بوکا موفق اولمق ایچون ده اطرافنده‌کی احوال وشرائطه کوره تحول ایدر و کندی کندیسنی تعیین و ایجاب ایلر.

بو ایضاحاته علی العاده علت غائیه ملاحظه‌سنه مستند téléologique ایضاحات دنیلیر. نافذ نظرلی بر فیلسوفه، برغسونه، کوره [١] بو ایضاحاتی وقعه‌لرله هم آهنك بر حاله قویمق ایچون اونلری کرك میخانیکیتك کرك علت غائیه ملاحظاتنك فوقنده اولمق اوزره تصور ایتمك لازمدر. علت غائیه ملاحظاتی عالم نباتاتی عالم حیواناتك وسوق طبیعی‌یی ذکانك آشاغی طبقه‌سی عد ایتمکه سائقدر. حالبوکه بونلر حقیقتده عینی فعالیتك مختلف استقامتلره متوجه اوچ انکشافندن عبارتدرلر. مختلف استقامتلرده زنکین ومتنوع بر تحصل کیفیتی کندی کندیلکندن خلق وایجاد فکرینه اولدن تصور ایدلمش وساحهٔ فعله ایصال تا یخنه حاکم بر غایه فکرینه اولدیغندن زیاده توافق وتقابل ایدر.

اسپینوزانك حیات حقنده‌کی مسلکنی تخطر ایتدیرن بو نقطهٔ نظرلر نه اولورسه اولسون، شوراسی غیرقابل اعتراض کبی کورونورکه بیولوژینك اصل مفهوملری علمك فوقنده

[١] Evolution créatrice

بر شیلردر وبناءً علیه علم نقطهٔ نظرندن بونلر آنجق برر منفی مفهومدن عبارتدر .

فقط بوندن ، اونلرك مثبت وسوبژکتیف معنالرینی علمك بی‌فائده ، خیالی وصرف لفظی برشی دییه برطرف ایتمسی لازم کلمز. چونکه بو تلقیلر صرف کمی، صحیح واوبژقتیف اولورلرسه تکمیل خصوصیتلرینی غائب ایده‌جکلر وارباب علمه تحریاتلرنده و توحید و ترکیبلرنده رهبر اولابیلمك خاصه‌سندن محروم قاله‌جقلردر. قانت بعض پرنسیپلرك بزه حقیقی هیچ بر وقوف ویرمدکلری جهتله برانشا قیمت وقابلیتندن محروم اولمقله برابر حادثاتی تصنیف ایتمکه ، تجربه‌لر ترتیب ایلمکه زمین احضار ایتدکلرندن دولایی — طبیعتك حقیقی بر سعی وعملنی صادقانه تمثیل وارائه ایدییورلرمش کبی — بر ترتیب وتنظیم قیمتنی حائز اولدقلرینی سویلیوردی . بو مسلك بو کونده بیولوژی‌یه قابل تطبیق کورونمکده‌در. حالبوکه بو، بزه علمی، وسائط تفحصاتی تجاوز ایدن بر شائبه آصیلمش قالمش بر وضعیتده کوستریر.

بونقطهٔ نظردن علوم معنویه بالخاصه معنیداردرلر.

بو علوم ایکی صورتله تلقی اولونمقده‌در: صرف مثبت بر علم اوله‌رق یاخود برر قانون وقاعده علمی اوله‌رق sciences normatives

قاعده علمی اوله‌رق تلقی ایدیلیرلرسه حیات بشریه‌نك اساسات مدیره‌سنی محتویاتلری ایله دوغرودن دوغرویه بزه

تأمین واعطا ایدرلر . بو اساساتی علوم حکمیه‌دن ایسته‌مك بیهوده‌در. قاعده علملری انسانه، شخصیتك انکشافی، وظیفه، سعادت، فرد ایله هیئت اجتماعیه‌نك ائتلافی ، عدالت ، منفعت عمومیه، تساند، شعورلرك اتحادی کبی برطاقم غایه‌لر عرض ایدرلر یاخود بو غایه‌لری قبوله بزی اجبار ایدرلر. حالبوکه بونلرك حد ذاتنده تام اوله‌رق تصور ایدلمش اك صوك برطاقم پرنسیپلر اولمادقلری، یالکز خصوصی بر ماهیتده برطاقم مسئله‌لر ارائه ایتدکلری و بو مسئله‌لری یالکز تجربه واسطه‌سیله حل ایتمك قابل اولمادیغی آشکاردر .

بعض کیمسه‌لره کوره بو غایه‌لر نامتناهی، اکمل ، لاهوتی اوزرینه آچلمش بر نظارتدن عبارتدرلر . اکر بویله اولسه ایدی علوم معنویه افکار مدیره‌لریله دینه حقیقی بر مدخل تشکیل ایدرلردی.

باشقه بر مکتب، علوم معنویه‌یی سائر علومه‌ دها صیقی بر صورتده تشبیه ایدر. تظاهرات اخلاقیه واجتماعیه‌سنده نظر ملاحظه‌یه آلنان انسانك بر تاریخ طبیعیسی حالنه کتیرمك ایستر . علوم معنویه انسانلرك افعال و اعماللرینی سببلرنده ، طرز اجرالرنده تدقیق ایدرلر. ناصل که علوم حیاتیه‌ده حیوانك وظائفی واشکال موجودیتی ایله مشغول اولورلر . عملی احکامه کلنجه بو تلقی‌یه کوره اونلر علمك تطبیقاتیدرلر، فقط علمه داخل دکلدرلر . فی الحقیقه هر علم، علم اولمق صفتیله ، صرف نظریدر. تطبیقات یا علمدن اول یا صوکره کلیر، فقط علم ایله قاریشماز.

بوصورتله آکلاشیلیرسه علوم معنویه دین ایله هر دورلو رابطه‌یی قیرمه‌نك غایت امین بر چاره‌سنی بولا بیلیر دیمکدر. اوده صرف نقل وحکایه وادیسندن آیرلمامقدر. انسانلرك ادوار مختلفه‌ده عدالتدن ، سعادتدن ، وظیفه‌دن ، حقدن ، شخصیتدن ، تساندن یاخود شعور مشترکدن شو یاخود بو معنالرله بحث ایتمش اولدقلرینی مشاهده ایله اکتفا ایده‌رك بومفهوملرك منشائی ومعنای حقیقیسی نه اولدقلرینی ، قیمتلرینك نه‌دن عبارت بولوندیغنی هیچ صوروشدیرماز. فقط بویله نقل وحکایه ایله اکتفا ایدن بر علم اصل علم دکلدر. علوم حکمیه‌یه مشابه اولمق ایچون حادثات معنویه‌نك علمی‌ده ایضاحاته کیریشمك اقتضا ایلر.

علوم معنویه بوکون عمومیتله شعورك حیاتی وحیات اجتماعیه‌یی صرف فیزیك ومادی اسباب ایله ایضاح ایتمك فکرنده دکلدر. پسیقولوژی ، اخلاق ، سوسیولوژی ، کندیلرینی ماده‌نك علملرینه باغلایان رابطه‌لری قیرمادن کندیلرینه خاص بر برطاقم پرنسیپلر ادعا وطلب ایدرلر. بناءً علیه حادثات معنویه یالکز حیات بشرك فیزیولوژی‌یه وحکمت طبیعیه‌یه عائد شرائطی ایله دکل، شعورك شرائطی، ذکانك واراده‌نك خواصی، حسیاتك، تمایلاتك، افکارك تأثیری، فردیت، سعادت، وظیفه، مساوات، حریت، عنعنه، شعور مشترك ، تساند، انسانیت، عدالت، آهنك،

ترقی ، عقل ، الخ . بر طاقم فکرلرك خصوصی روللری کبی اصل معنوی اولان اسباب ایله‌ده ایضاح اولنه‌جقدر.

بو اساسات نه لردر؟ علمی نقطهٔ نظردن بونلر بر انکاردن عبارتدر . بونلر بر طاقم سوبژکتیف خیالتلردرکه ذکامزك بیلمدیکی وحدذاتلرنده نه اولدیغنی بیله‌میه‌جکی اوبژقتیف سببلرك یرلرینی طوتارلر. بو کبی اساساتدن استخراج ایدیلن ایضاحاتده صریح صورتده بولونان شی موضوع بحث حادثاتك الزده‌کی مؤثر اسباب ایله ایضاح ایدیله‌مدکلریدر . بر منطق معرفتی ایله ایشه برطاقم فکرلر، غایه‌لر، قابل ادراك اولامایان هیئتیله بر حیات ذی شعور قاریشدیریرز؛ بوسیال شیلره بر دستور اکسا ایده‌رز؛ بونلری بر نوع میخانیکی قوا وموجودات حالنه کتیریر، ومؤثر بر سبب ایمشلر کبی قوللانیرز. آرتق کندیمزی علمی بر ایضاحات ویرمش ظن ایلرز. فقط بوقبیل ایضاحاتك معناسنی وقیمتنی علمی برصورتده تعیین ایتمك ناصل قابل اولور؟ حیات معنویه، ترقی‌یه تمایل، یکیدن یاراتمق وطبیعتدن ایی یاپمق ادعاسی نره‌دن کلیور ؟ نه ایستیورز؟ نره‌یه کیدیورز ؟ بوتون بوممکن شیلری ضروری‌یه، بوغایهٔ کمالی حقیقی‌یه ، بوتون بومستقبل محتملی معلوم وموجود شیلره تنزیل ایتمك شعوری آنجق بر قوهٔ مغفله کبی تلقی ایتمکدن باشقه برمعنا افاده ایتمز. اوحالده ، شعورك ویردیکی ایضاحاتك نه قیمتی قالیور؟ ذاتاً کندیلری خیالی اولان برطاقم حادثاتك ینه خیالی برطاقم ایضاحاتندن عبارت اولمایورلرمی؟

صرف علمی نقطهٔ نظردن بو فکرلر بر انکاردن، میخانیکی ایضاحاتك امکانی انکاردن عبارتدر. فقط بوراده ده، حتی بالخاصه بوراده بو انکارلرك غیرتام اولدیغی و بو انکارلره مقابل بر طاقم تصدیقلر بولوندیغی سویله‌مك ایجاب ایدر. اکر عالملرده ریاضیون کبی یاپه‌رق بو مفهوملرك سوبژکتیف و عملی معنالرینه اهمیت ویرمسه‌لر ایدی بونلری نه‌ده قوللانه بیلیرلردی؟ فقط اهمیت ویرمه‌مك نقطه‌سی او قدر عقللرینه کلمز که مفهوم علمی نامنی ویردکلری شی ایشته بو سوبژکتیف معنادر. بر علم هیئت منتسبی، ظواهره نظراً کونش ارض اطرافنده دونیورمش کبی محاکمه یوروتدیکی زمان، ارضك کونش اطرافنده دوندیکنی فرض ایده‌رك عینی صورتله محاکمه‌ده بولونه بیله‌جکنی حتی بونك دها قولای و موافق اوله‌جغنی بیلیر. فقط بر اخلاق یاخود سوسیولوژی عالمی مشغول اولدیغی سوبژکتیف ظواهری اوبژقتیف تعبیرلرله ترجمه ایتمك ایسته‌دیکی زمان کندیسنی علاقه‌دار ایدن حقیقتك طبان طبانه ضدی بر موقعه کیتمش اولدیغی و آرتق محاکمه یوروته‌مه‌یه‌جکنی کورور. انسانلردن، اونلرك فردیتلرندن، شخصیتلرندن، تساندلرندن، فردی یاخود مشترك شعورلرندن بحث ایتمك ایچون بونلرك بر طاقم شیلر افاده ایتدکلرینی قبول ایتمك لازمدر. بو ایسه اوبژقتیف بر علم نقطهٔ نظرندن پك صوکوتورور بر شیدر. حادثاتك بر طاقم اخلاقی و اجتماعی مفهوملرله ایضاحاتی صرف علمی بر اخلاقك و سوسیولوژینك ساحهٔ شمولنی

تجاوز ایدن ایضاحاته پك ده ایی کتم و اخفا اولونامه‌دن مراجعت دیمکدر.

خلاصه، مشغول اولدیغمز فیلسوفلره کوره، علمك حدودلری صرف بر طاقم نفی و انکارلردن عبارت دکلدر. بالعکس بزم ایچون علوی بر طاقم شأنیتلرك اشارتیدرلر. بو علوی شأنیتلر اولماسه ایدی علمك حدودلری بیله آکلاشلماز بر شی اولوردی. اکر عالملر، مفهوملرینه قابل استفاده اوله‌جق صورتده مشخص بر معنا ویرمك ایستیورلرسه علمك بو حدودلری خاطره‌سنی مفکره‌لرنده آزچوق محافظه ایتمیدرلر. بناءً علیه علم قطعیاً بیطرف دکلدر. اونك بر وجههٔ استقامتی واردر. بو وجههٔ استقامت پك عمومی ایسه‌ده شعور دینینك بر بداهت حالنده موجودیتنه حکم ایتدیکی شیلره دوغرو اولدیغی ده آشکاردر.

بو تقدیرجه دین کیفی بر تصور و تلقیدن، علمك احتمالکه نظری بر صورتده خوش کوروب ده حقیقتده هیچ مناسبتدار اولمادیغی بر شیدن عبارت دکلدر. علمك کندیسی، فرقنده اولمادن، دینی آرار. ایشته‌دین بو صورتله کندی اساساتنه توفیقاً سربستجه انبساط ایتدیکی أثناده بیانات و تأییداتنك اساسات عمومیه‌لری علمك مصدره‌لری ایله توافق ایتدیکنه واقفدر. کندی ایشنه خادم اولا بیله‌جك شیلری علمدن آلوب تمثیل

ایتمکه دین غایت غیرتکشدر. بحث ایتدیکمز ذوات علمی بر یابانجی یاخود بر رقیب دییه بر طرف ایتمك شویله دورسون، دینلرك تاریخی وطبیعی جهتلری حقنده اك دوغرو، اك صاغلام، اك تام وبناءً علیه دینه دها لایق واك مؤثر بر فکر ایدینمك ایچون بوتون قوتلریله علمی امدادلرینه چاغردقلری مشهود اولیور.

٤

بر دوام قالان مشکلات

شبهه یوق که دین ایله علمك ائتلافنی بو صورتله آکلامق واجرا ایتمك، قابل تصور اولان صورتلرك اك قوتلیسی، اك قناعت بخشیدر. مع مافیه بر عالمك یاخود دیندار بر آدمك وجدانی تماميله تطمین ایتدیکی محقق عد اولونه‌ماز.

علمك نتایجنی، هیچ طالب اولمادن، ساده‌جه اخذ و قبول ایچون صرف ایتدکلری مساعی‌یه رغماً روحیجیلر (سپریتوآلیستلر) ده علمك حدودلرینی دینه مساعد بر شکلده تفسیر ایتدکلری زمان ارباب علمك اعتراضنه اوغرامق تهلکه‌سنه معروضدرلر. علم ایچون اصلی بر عقیده وارسه اوده نره‌یه کیتدیکنی بیلمز اولمقدر. علم کندیسنه حدودلر قبول ایدرسه بونك آرقه‌سنده نه اولدیغنی هیچ بر وجهله بیلمز. کرك بو بیلمدیکی شیلرك کرك بیلدکلرینك تفسیری علم ایچون نظر شبهه ایله کوروله‌جك بر شیدر. علم کندی استقلالنه، مختاریتنه، بیلمه‌مك حقنه قارشی غایت قیصقانجدر.

دیکر طرفدن شعور دینی ده، موجود اولا بیلمك ایچون علمدن مساعده ایسته‌مك مجبوریتنده بولونمایه قارشی حیرتلره دوشمکده دوام ایدر. شبهه یوق که علمك اثبات ایتدیکی نتیجه‌لره قارشی اعتراض ایتمکی دوشونمز. کندیسی ایله علم آراسنده بر مناسبت بولونماسی لازم کله‌جکنی، علم ایله دین بر برلرینه

تماميله غیرمتجانس اولامایه‌جقلرینی قبول ایلمقله تصور ایده بیلیرم. چونکه الله وارسه دنیانك سببی اودر، علم‌ده بودنیانك قانونلرینی تدقیق ایدر. سبب ایله نتیجه آراسنده هیچ بر مناسبت بولونمامسی امکان خارجنده‌در. فقط دین‌ده مختاریت وسربستی انکشاف ادعاسنده‌در. هرحیات کبی اوده کندی کندیسی قالمق وایچندن بوتون قوتلرینی بسط ایتمك ایستر. حالبوکه هرشیئه رغماً دین ایچون تظاهر حقی علمك تلقیاتنه تابع بولوندیرمق فکرینی التزام ایدن بر مسلك داخلنده دین بر صیقینتی حس ایدر.

بناءً علیه علمك حدودلری مسلکنده نه علم نه دین قارشیلقلی ادعا ایتدکلری مختاریته کندیلرینی تماميله صاحب کوره‌مزلر.

واقعا، مسئله اك اینجه ومدقق بر ذکایه بیله میدان اوقویه‌جق برشکلده کورونیور. چونکه دینی اوصورتله تلقی ایتمك یولنی بولمالیدرکه دین‌هم کندیسنه خاص اساسلر دائره‌سنده انکشاف ایتمکده سربست اولسون هم‌ده قابل ادراك برطاقم مناسبتلرله علمه مربوط بولونسون. فقط عجبا مسئله‌نك بو قدر مشکل وغیرقابل حل کورونمسی دین ایله علمی فضا داخلنده یان یانه موجود وبونی اله کچیرمك ایچون مادی شیلر کبی بربرلریله حال مجادله‌ده اولمق اوزره تلقی ایتمکده اصراردن ایلری کلیورمی؟ علمك دینه هانکی موقعی ترك ایتدیکی آرانیور، علمك اشغال

ایتدیکی فضانك اطرافی دها اوته‌ده برساحه موجودیتنی تضمن ایدوب ایتمدیکی صوروشدیریلیور. بوتون بو افاده‌لر ایسه برر تشبیهدر. شأنیتی فضائی مخیله‌یه عائد بر لسانله افاده ایتمکدر. هیچ دین ایله علمك مناسبتی بو قدر بسیط، مادی مناسبتلره بوقدر مشابه برصورتده اولا بیلیرمی؟ بالعکس ادراکی وتعیینی غایت مشکل اولمق ایجاب ایتمزمی؟ بو، نوعی کندینه مخصوص برمناسبت اولمق لازم کلمزمی؟

فقط، شاید بویله ایسه اوزمانده بومناسبتی کشف ایده‌بیلمك ایچون نظرملاحظه‌یه آلدیغمز اصولدن دها مابعدالطبیعی بر اصول قوللانمق اقتضا ایدر. تدقیق ایتدیکمز اصول، تام تنقیدی ایدی. علم ایله دین حقنده بزجه معلوم اولان حاللریله تفکرات وملاحظاتده بولنمقدن وهر ایکیسنك شرائط وجودی نه اولدیغنی آرامقدن وبو شرطلر معلوم اولونجه نه صورتله تألیفلری قابل اوله‌جغنی دوشونمکدن عبارت ایدی. بو اصول علم ایله دینی آنجق بربرلرینی قارشیلقلی امحا ایتمك ایسته‌ین ایکی رقیب حالنده قارشی قارشی‌یه قویمقدن باشقه بر نتیجه‌یه واصل اولاماز. فقط علم ایله دینی خارجدن نظرملاحظه‌یه آله‌رق اساسلرینی تنقید ایله اکتفا ایده‌جك یرده هر ایکیسنك‌ده ناصل تولد ایتدکلرینی تولد ایدرکن کوروب منشألری وانکشافلرینك باطنی پرنسیپ‌لری آکلاشیله‌جق اولورسه احتمالکه‌دها یوموشاق،

دها صميمى بر نوع مناسبت كشف ايتمك قابل اولور. بونك ايچون يالكز تنقيد فلسفى يه دكل اصل فلسفه يه، حيات فكريه ومعنويه نك اساسات اولينى حقنده بر نظريه يه مراجعت ايتمك ايجاب ايدر. علمك حريتنه حرمت ايتمكله اعتنا كار اولدقلرى قدر دينك حريتنى تأمين ايتمكده غايت دقت ايدن پك نافذ برطاقم مفكره صاحبلرى ايشته بو طريقى تجربه ايتديلر.

اوچنجى باب

فلسفهٔ فعل وعمل

١ — پراغماتيزم — مفهوم علمينك فرضى بر آمر اولماسى؛ پراغماتيزم نقطهٔ نظرندن حقيقت فكرى.

٢ — بر فعل وعمل بشرى فلسفه سى فكرى — علمك فعاليت بشريه نك محصول ايجادى اولماسى — دينك روح بشرك اك درين بر آرزوسنك ساحهٔ فعله چيقماسندن عبارت اولماسى — عقايدك صرف عملى برطاقم حقايق اولماسى — دين ايله علمك فعل وعملك منبعيله وسائطى آراسنده كى فرقه تقابل ايتملرى

٣ — بعض مطالعات تنقيدكارانه — صرف فعاليت فهومنده مندمج مشكلات — كرك علم كرك دين ايچون تماميله فكرى بر اساس بولمق لزومى.

حيات ذكائيه ومعنويه نك اساسات اولينى حقنده بر نظريه تأسيس ايتمك ايچون دهقارت چاليشمشدى. يالكز علمى دكل عملى وحتى دينى حقيقتلرك منبع مشتركى عقلده بولونه جغنى ظن ايتمشدى. اونك بو عقليجيلق مسلكى غير كافى كلمشسه، دهقارتك مقصدينى تكرار تعقيب ايده رك اصل عقلك يعنى بالخاصه ذكائى اولان ملكه نك يرينه فعاليتى اقامه ايتمك قابل اولمازمى؟ چونكه دهقارتدن صوكره كى فلسفه، فعاليت ذكائيه نك قيمتنى وخصوصيتنى كيتدكجه ميدان وضوحه چيقارمشدر. فلسفهٔ فعل وعمل، علم ايله دينك مفكرهٔ بشرده بر منبع مشتركدن چيقدقلرينى عجبا ارائه ايده مزمى؟

١

پراغماتيزم

علمك استحصالاتنده مفكره‌نك فعال اولماسی ارباب علمجه بوكون صورت عموميه‌ده قبول ايدلمش بر فكردر. فقط بو سوزی سويلركن علی العاده مقصدلری حقيقتك كشفی مفكره‌نك صرف مساعی ايتمسنه، بر طاقم ايجادلرده بولونماسنه ومالك اولديغی بوتون منابعی عاقلانه قوللانماسنه احتياج كوسترديكنی آكلاتمقدر. بركره وجود بولدقدن صوكره علمك حد ذاتنده فعاليت بشريه‌نك بر طرزندن باشقه برشی اولماديغنی ادعا ايتمك ايسته‌مزلر. ابتدا بر فرضيه اورته‌يه قونور. وقعه‌لر بو فرضيه‌يی محق كوستررلرسه او فرضيه قانون حالنه كيرر. مفكره‌نك بو قانونی نه صورتله كشف ايتديكی مسئله‌سی آرتق يالكز تاريخ نقطهٔ نظرندن حائز قيمت اولور.

شيمدی اشتغال ايده‌جكمز فيلسوفلر نظرنده ايسه بالعكس مفكره او فعاليتی ايچنده پيش ملاحظه‌يه آلنيرسه يالكز علمك بر مؤثر وعاملی دكلدر، بالعكس موضوعی وجوهريدر.

زمانمزده بو نقطهٔ نظری، «پراغماتيزم» نامی ويريلن مشهور بر مسلك فلسفی طرفندن پك حائز خصوصيت بر طرزده قبول ايدلمش كوريبورز.

پراغماتيزم مسلكنه منسوب اولان فيلسوفلره كوره علم يالكز مفكرهٔ فعالك بر اشتراك وحصه‌سنی تضمن ايتمز.

مفكره موجوداتی كندی نقطهٔ نظرندن پيش ملاحظه‌يه آلير وكندی استعمالنه صالح برطاقم تمثاللر ايجاد ايدر. علم، فعل وعمله‌ده ميالدر. فعل وعمله خدمت ايتمكدن باشقه غايه‌سی يوقدر. علمی مفهوملرك منشائنه قدر چيقكز: كوره‌جكسكز كه بونلر سزه فلان ويا فلان حادثه‌يی ميدانه چيقارمق ياخود فلان وفلان نتيجه‌يی استحصال ايتمك ايچون تعقيب ايديله‌جك اصوللری ارائه ايدرلر. بونلر فعل وعمل ايچون برر قاعده‌در، برر فرضی اوامردر. علمی فكرلرك ايچنده بو معنادن باشقه هيچ بر حقيقی محتويات يوقدر. عملی نتيجه‌لر توليد ايتمه‌ين بر قضيه‌نك هيچ معناسی اولاماز. طرز حركتده برر فرقلی نتيجه‌يه واصل اولمايان ايكی قضيه بربرلرندن آنجق لفظی صورتده فرقلی اولابيليرلر.

علمی دستورلرك معناسی صرف عمليدر ديمك بو دستورلرك ماضی‌يه دكل استقباله تعلق ايتدكلرينی سويله‌مك ديمكدر. علم، ماضی‌يی آنجق استقبال ايچون پيش ملاحظه‌يه آلير. فلان فلان حركتده بولونه‌جق اولورسه‌ق نه كبی بر نتيجه‌يه انتظار ايتمه‌مز لازم كله‌جكنی، اليوم فلان وفلان احتساسی دويارسه‌ق بزده نه كبی احتساسلر تولد ايده‌جكنی علم بزه خبر ويرر.

ايشته بوندن حقيقتك بر ايش وعمل نقطهٔ نظرندن تلقيسی فكری (پراغماتيك فكری) تولد ايدر. حقيقت بزم تلقياتمزك اولدن بر دفعه‌ده بردن ويرلمش اولان و دنيا دنيلن كلك فلان

یاخود فلان جزئنه توافقی دکلدر . فلان ویا فلان نتیجه‌یی استحصال ایتمك ایسته‌دیکمز وقت ساده‌جه تلقیاتمزدن برینك بزه ایفا ایده‌بیله‌جکی خدمتدن عبارتدر . حقیقت دیمك قابل تحقق برشی دیمکدر. قابلیت تحقق ایسه تجربه آره‌سنده بزه رهبر اولمغه قابلیت معناسنی افاده ایدر.

بناءً علیه بر تلقینك حقیقتی آنجق یالکز حادثه‌دن صوکره تحقق ایده‌بیلیر. برحقیقت مثبته لایخطی برحقیقت اولمق اوزره آنجق ماضی‌یه عائد اولابیلیر ، استقباله دکل .

هیسی بو قدرله قالماز. علم یالکز فعل وعملی استهداف ایتمز. کندیسی‌ده بالذات فعل وعملدر، مؤثردر و ایجادکاردر. علمك استقرارینك استهداف ایتدیکی استقبالك ناصل اولاجغی عجبا اولدن تعیین وایجاب ایدلمشمیدر؟ استقبالی خطاسز برصورتده تخمین ایده‌بیلمکدن بزی منع ایدن شی یالکز جهالتمزمیدر ؟ عقلجیلر بویله ادعا ایدرلر . اونلرك نظرنده شأنیت ازلدن بری یاپلمشدر وتامدر. مشهور بر سوزه کوره حال ماضی‌یی محمول واستقبال ایله حامله‌در. فقط پراغماتیزم مسلکی اربابنك نقطهٔ نظری بوتون بوتون باشقه‌در . اونلر شأنیتك بر طرفدن وجود بولمقده اولدیغنی واستقبالك زمان حال طرفندن تعیین وایجاب ایدلمدیکنی سویلرلر. استقبالی خلق ایدن اسباب آراسنه برنجی درجه‌ده بالذات علمی قویارلر. حر وانسانی اولان علم، طبیعتی اویله بر طاقم نتایجه معروض بولندیرر که طبیعت

کندی کندیلکنه قالسه بونلری حصوله کتیره‌مزدی .

بوندن باشقه ، پراغماتیستلره کوره شعورمزده فکرلرمزه رفاقت ایدن اعتقاد، برحادثه‌نك ساحهٔ فعله چیقاجغنه ایمان‌ده بو تحقق کیفیتنك عامللرندن بریدر. ایمان کندیسنك تجربی برصورتده تحققنی خلق ایده‌بیلیر وتأثیر ذاتیسیله صحیح وحقیقی اولابیلیر.

ایمان‌ده روح بشرده خارجدن علاوه ایدلمش ، عزم وارداه‌نك تأثیرندن آزاده برحالت دکلدر. شبهه یوق که کندیمزه راست کله بر اعتقادی ویرمك المزده دکلدر. فقط حیات بزی چوق کره اویله شقلر قارشیسنده براقیر که بونلردن برینی اختیاره بزی ذکامز مجبور ایتمز، حتی صرف ذکائی اسباب ایله حرکت ایده‌جك اولورسه‌ق بو اختیار کیفیتی غیرممکن بر حاله کلیر. ایشته اساسلی وعملی حدلرنده پیش تأمله آلنان مسائل دینیه بو قبیلدندر. جمعیت بشریه ، دنیا، کائنات بکا کندیلرندن بحث اولونورکن « بو » دنیلن شیلرمیدر یوقسه کندیسنه : « سن » دیه خطاب اولونان بر قرین‌میدر؟ بو ایکی احتمالدن برینه قرار ویریشمه کوره خط حرکتم بوتون بوتون فرقلی اولور. قرار ایسه شبهه‌یوق که بنم اراده‌مه وابسته‌در. باشقه‌لرینه و دنیایه قارشی اولان وظیفه‌مه ایناتوب ایناتمامق وبناءً علیه جریان حادثاتی اولدیغی کبی براقمق یاخود تعدیل ایتمك بنم المده‌در .

دیمك اولیورکه بالذات حقیقتده ، تعیینی غیرقابل بردرجه داخلنده ، بر محصول انسانیدر . بو یالکز علمی انسانك یاپماسندن دکل علمك موضوعی اولان شیئك ، وجودك ، ده — که علم بونك برتأثیر ونتیجه‌سی کبی کورونور — من الازل یاپلمش برشی اولمایوب جوهرینی تشکیل ایدن مادی موجوداتك تأثیرلریله وبالخاصه علمه واعتقاده استناد ایدن فعالیت بشریه طرفندن دائمی صورتده یاپلمقده اولماسندن نشئت ایدر.

٢

بر فعل وعمل بشری فلسفه‌سی فکری

علم ایچنده فعل وعملك حصه‌سنی پراغماتیزم فلسفه‌سی منتسبلرینك یاپدقلرندن فضله نفوذ نظرله ومهارتله بولوب میدانه قویابیلمك پك مشکلدر. فقط بو فعل وعملك طبیعت وماهیتی ومعناسی بو مسلکده — هیچ دکلسه آیریجه ، یالکز باشنه پیش تأمله آلندیغی وقت — بر پارچه غیرمعین قالوب قالمادیغی جای سؤالدر . چونکه بو پراغماتیزم مسلکنه منسوب اولان یاخود منسوب عد ایدیلن بر چوق ذوات آراسنده‌کی مهم فرقلردن بو آکلاشیلیور .

دنیلیورکه حقیقی بر فکر واعتقاد دیمك قابل تحقق ، خیرکار ، مؤثر ، کارلی بر اعتقاد دیمکدر . فقط « کارلی » اولمق کلمه‌سنك معناسی نامتناهی دکیشه‌بیلیر. بعضیلری واردرکه کندیلرینه برشی تأدیه ایدیله‌جکی زمان نقد پاره‌دن باشقه برشی قبول ایتمزلر. برنیوتون ایسه کندیسنه وقوع بوله‌جق تأدیاتك کائناتك قانونلرینی وحدته ارجاع ایده‌بیله‌جك بر طاقم تعمیملر شکلنده اولماسنی ایستر. کیمیسنك علمدن بکله‌دیکی شی بر حظ مادیدر . کیمیسی بیلمك غرورینی ، موجوداتك مقانیزمه‌سنه نفوذ ایتمك ذوق وجدانیسنی اوندن بکلر. باشقه بری روحك سکونتنی ، معنوی قوتی ، فکرلر آراسنده ائتلاف وتوافقی ، یاخود وارلغك انکشافنی وبویومه‌سنی یاخود بشریتك غایهٔ

کمالیلرینه مفتون، هم حریتپرور هم تك یکانه بر جمعیت بشریه‌نك ساحهٔ فعله چیقماسنی تأمین وتسهیل ایدن شیلره « خیرکار » نامنی ویریر. پراغماتیزم بو نقطهٔ نظرلرك هیچ برینی رد ایتمز، خارجده براقماز. هیچ برینی قبوله بزی منطقاً اجبار ایتمز. بو بر مسلك اولمقدن زیاده بر اصولدر. عملیه‌نك بر نظریه‌سی اولمقدن زیاده نظریه‌نك عملیه‌یه مناسبتنی تعیینندن عبارتدر. بوصورتله، بو شکلده پراغماتیزم، فلسفهٔ فعل وعمل فکرینی تماميله بیتیروب توکتمز.

بونلری دها تام بر صورتده ساحهٔ فعله ایصال ایتمك ایسته‌ین برچوق متفکرلر، علمك سینه‌سنده یالکز بر مؤثر وعملی اولملا اندیشه‌سنك حکمران اولمایوب کلمه‌نك تام معناسیله ومثبت اوصافیله بو فعل وعملك موجود اولدیغنی اثباته چالیشیرلر. بو فعل وعمل کندیسنی جریان حادثاته ساده‌جه بر مداخله‌دن تفریق وتمییز ایدن مثبت اوصافه مالکدر. بونی حقیقی بر فعل وعمل دیه تعیین وتعریف ایدن شیءده بو اوصاف مثبته‌در.

بو دوشونجه‌دن نشئت ایدن مسلکلر، حقیقتده بربرلرندن پك فرقلیدرلر. اونلری صریح صورتده طانیمق ایچون آیری آیری تدقیق اقتضا ایدر. مع‌مافیه مشترك بر تمایللری واردرکه بونی بولوب چیقارمق غیرقابل دکلدر.

*
* *

علمه عائد اولان جهتده بو تمایل بروجه آتیدر:

برقاچ سنه‌دن بری پك تعمم ایدن بر فلسفه‌نك منتسبلری[١] دییورلرکه: علمك مصدره‌لری Postulats ، پرنسیپلری، تعریفلری بر طاقم موضوعاتدن وکیفی بر انتخابك نتایجندن عبارتدر دیدیکمز وقت بونلر احتمالکه تجربه طرفندن تلقین وتولید ایدلمشلرسه‌ده تجربه‌نك بونلری قبوله بزی اجبار ایده‌میه‌جکنی قصد ایلرز. تجربه ایله اونی علمی صورتده ترجمه ایچون قوللاندیغمز مفهوملر آراسنده بر فیصل واردر. فقط بوندن او مفهوملرك صرف جعلی و صنعی صورتده اختراع ایدلمش اولماسی نتیجه‌سی چیقماز. موجودات طرفندن آنجق پك ناقص بر صورتده وقوعه کلن تعیین وایجاب کیفیتنك حکمتی اساساً بر طاقم فرضیه‌لر تخیل ایدن، تعریفلر وجوده کتیرن مفکره‌نك کندیسنده‌در. مساعئ علمیه‌یی اجرا ایدن شی بر تصادف یاخود راست کله بر فعالیت دکلدر. بو، اوصافنی قید واشارت قابل اولان، معین بر فعالیتدر.

اولا، علمی بنا ایتمکه خدمت ایدن فکرلر حقیقی بر ایجاد واختراعدر. بونلر ساده‌جه احتمال دائره‌سنده بر فکردن عبارت دکلدرلر. اساسلیدرلر، مثمردرلر. دهانك ایجادلرینی مخیله‌نك کیف وهوسندن تفریق ایدن بر قیمت ذاتیه‌یه مالکدرلر.

[١] پوانقاره، میلو Milhaud دوئم، Duhem ، لوروا Le Roy ، هوفدینغ Hoeffding ، الخ.

بو ایجاد واختراعلر هرجهتده پك زیاده مبذولیتله ، تنوعله وبیتمز توکنمز بر یکیلکله وقوعه کلیرلر . اونلردن هربری پایدار اولمق ایچون اوغراشیر ، تعدیلاته اوغرار ، معلوماتك ترقیاتنه اویار ومغلوب اولدیغی زمان بیله یکی برطاقم اختراعلره میدان آچار. کندی کندیسنی یاراتمق، پایدار اولمق، انکشاف ایتمك ، کندی کندیسنی قبول ایتدیرمك ایچون غیرت صرف ایدن حقیقی بر وجودك ، حقیقی بر مخلوقك فعل وعملی ایشته بو علامتلردن طانیلیر. بو وجودك طبیعت وماهیتی نه‌در؟ بوتون بو خلق و ایجاد ایدیلن شیلر هانکی بر غایه ایچون تصور ایدلمشلرسه ایشته بوغایه بو وجودك طبیعت وماهیتنی ارائه ایدر.

تجربه طرفندن ویریلن وقعه‌لره فکرلرینی توافق ایتدیرمك ایچون مفکره‌نك صرف ایتدیکی مساعی کمال اصرار ایله نظر دقتمزه وضع ایدلمکده‌در. بونده حقلری واردر. عصری علم، عالم حقیقی‌یه بر تصرف معناسنی افاده ایتمك ایستر. خیالی بر عالمی ساده‌جه عقیم برصورتده تماشادن عبارت قالمق ایسته‌مز. فقط افلاطونلرك ، آرسطولرك — ذکامزك کندی کندیسنی طانیه‌مادیغی — عالم حواسدن ذکا ایله قابل ادراك بر عالم ترکیب ایتمك ایسته‌ین او انسانی فلسفه‌لری بونکله برطرف ایدیلیور ظننده ایسه‌لر خطا ایتمش اولورلر .

علمی فرضیه‌لر صورت عمومیه‌ده دنیایه یا وحدت یاساده‌لك یاخود تمادی قویمغه میالدرلر. بو اوصاف ایسه تدقیق ومشاهده

وقعه‌لری دکلدر . بونلر یکنظرده شأیتك ضدی کبی کورونورلر. حتی بونلری بربرلریله تألیف بیله مشکلدر. چونکه دنیامزك اقسامنك نامتناهی تعددی معلوم اولدیغی ایچون بو دنیانك بر اولماسنی ایسته‌مك بوتون اقسامنك بربرلری اوزرینه عمل وعکس العمل اجرا ایتمه‌لرینی ایسته‌مك اولورکه بو ایچندن چیقلماز بر قاریشیقلغی موجبدر . کذلك تمادی‌یی آرامق ساده‌لکدن اوزاقلاشمقدر . بربرلرندن اساسلی بر صورتده آیرلمش صنفلرك تعددی بو ساده‌لکی دها ایی تأمین ایدر .

علمك تعقیب ایتدیکی بو غایه‌لر مفکره‌نك موجوداته جبراً وضع ایتدیکی بر طاقم قانونلردن باشقه بر شیمیدر ؟ مفکره‌نك طبیعتی معلوم اولدیغی جهتله خام تجربه‌نك عرض و ارائه ایتدیکی شکللرده موجوداتی کندیسنه تمثل ایتدیره‌مه‌دیکندن اونلره بویله قانونلر وضع ایتمکه قالقار.

فقط وحدت، ساده‌لك وتمادی، قابلیت ادراك دنیلن شیئی تشکیل ایدرلر. بناءً علیه ایجاد واختراع علمیده تظاهر ایدن شی راست کله بر حیات فکریه دکلدر. بر ذکانك ، بر عقلك اصل حیاتی، کندیسنده بر قابلیت ادراك نمونه‌سی بولونان بر حیاتدر.

عجبا عقل علمك بر عمله‌سندن باشقه برشی دکلمیدر؟ عقلك علم ایچنده ایفا ایتدیکی ایش، کندی کندیسنك خارجنده بر غایه‌یه مالکمیدر؟ کلمه‌نك فائده‌جیلك معناسیله صرف عملی برغایه‌یه‌می متوجهدر ؟

بشریتده فکر منفعتدن عاری یاخود تعبیر دیکرله اك بویوك منفعتی علمدن عبارت تلقی ایدن بر علم موجود اولدیغنی انکار ایتمك مشکلدر. بوکون بیله یونان دوشونجه‌لرینه وارث برچوق ارباب علم واردر که، آرسطو کبی، علم ایچون علم طرفداریدرلر وآرسطو ایله برابر شو فکرده‌درلر: «باشقه هر مشغله بو دورلو علمدن دها لزوملیدر، فقط هیچ بر مشغله بوندن دها ایی دکلدر.»

بو مفکره‌لرك واسطه‌یی غایه مرتبه‌سنه چیقاردقلری مقام اعتراضده سویله‌نه‌بیلیر. بو راسی ممکندر. فقط خطا عد ایدیلن بو تحویل، طبیعتك بویوك بر قانونی وولودیتنك محرکلرندن بریدر. ماده حیاته نسبتله بر واسطه اولمقله برابر طبیعت اونی حد ذاتنده بر غایه ایمش کبی بسط ایدر. انسان ایچون بر واسطه‌دن باشقه برشی اولمیان سوق طبیعی حیوانی، حیوان ایچون بر غایه‌در. انکشاف بشریده‌کی بو ثروت هر فردك کندی صنعت وحرفتنی پك زیاده تقدیر ایده‌رك اونی اك یوکسك، اك نجیب بر غایه عد ایتمسندن ایلری کلیر. کوزل دیدیکمز شی موجوداتدن استخراج ایدلمش و کندی کندیلکلری ایچون انکشاف ایتدیرلمش بر طاقم اوصاف دکلیدر؟ اویون، ملکاتمزك حد ذاتنده بر غایه کبی تلقی ایدیلن ساده‌جه تمرینلرندن باشقه برشیمیدر؟ برشیئك منشاء اعتباریله وتکامل تاریخی‌یه کوره بر غایه یاخود بر واسطه اولماسنك نه اهمیتی واردر؟ موجوداتك قیمتلرینك تقدیری اونلرك علت غائیه‌لری اعتباریله ایفا ایتدکلری روله

تابع دکلدر. اکر انسانلر علمی، فائده‌نك فوقنه قویمق یاخود علمك حد ذاتنده قصوای فائده اولدیغنی حکم واعلان ایتمك ایستیورلرسه حقسز اولدقلری کندیلرینه ناصل اثبات اولونه بیلیر؟ انسانلرك ویردکلری عملی حکملره باقیله‌جق اولورسه واسطه وغایه ترتیبی آلت اوست ایتمکدن وابتدادن آنجق ایکنجی درجه‌ده وآشاغی طبقه‌ده بولونان برشیئی اك یوکسك درجه‌لره چیقارمقدن بر ذوق آلدقلری کورولور. یکی وبویوك اوله‌رق یاپیلان همان هر شیئك منشائی بودر.

ذاتاً اصل فائده دنیلن شیدن آیرلمش اولان علم یالکز بوندن دولایی مطلق بر غایه حالنه تحویل ایدلمش دکلدر. علم عقلك انکشافی ایچون بر واسطه اولویور. ده‌قارتك دیدیکی کبی عقل وار اولمق، بویومك وماهیت وطبیعتنه کوره کندی کندیسنی تعیین ایتمك ایچون حقیقتلرله بسلنمکه محتاجدر. هر موجود کبی عقل ده آنجق اجرای فعل وتأثیر ایده‌رك، کندی فعل وعملی ایله کندیسنی یاپه‌رق وار اولا بیلیر وسینه‌سنده طاشیدیغی قوای ذکائیه‌یی آنجق اك مکمل بر فعل وعمل ذکائیسی اولان علم ایله موقع فعله چیقارا بیلیر.

ایشته، علم، طبیعتك بر اثری، شعور، بونك بر صحنه‌سی دکلدر. کذلك علم حکمت وجودلری فائده‌لرندن عبارت اولان بر طاقم بسیط رچته‌لر مجموعه‌سندن عبارتده دکلدر. بو بر معین فعالیتدر، معقول وذکی اولمق اعتباریله بالذات فعالیت بشریه‌در.

علمده لسانلر كبيدر. موسيو بره آلك پك اينجه بر صورتده اثبات ايتديكى وجهله لسانلر موجوديتلرينك وتكامللرينك بر نسبى مفكرهٔ بشرك خارجنده بولونان بر روجود دكلدرلر. مفكره، ذكا، ارادهٔ بشر : ايشته لسانك يكانه سبب حقيقيسى. لسان مفكره دن هيچ بر صورتله آيريلاماز. چونكه كنديسنده حيات نامنه موجود اولان شى آنجق مفكره دن نه آلمشسه اودر.

*
* *

بعض علما، علمى بزه بويله انسانك فعالت ذكائيه سنده مندمج اولمق اوزره كوستريرلركن بو فكره تقابل ايتمك اوزره دين حقنده بر مسلك ظهور ايتدى.

دين اكثريا انسانه خارجدن امر اولنان، قبول ايتديريلن بر منظومهٔ اعتقادات و اوامر اولمق اوزره ارائه ايديلير. فلان سلطه نك حقيقى وموثوق بر صلاحيتى اولديغى، فلان آمنت يه اعتقاد ايدلمسنى، فلان عمللرك اجرا اولونماسنى امر ايتديكى آز چوق عقلى بر صورتده اثبات اولونور. دينده بو سلطه يه سادهجه اطاعتدن عبارت ديه كوستريلير.

فقط، بحث ايتديكمز فيلسوفلر، بو اثباتلر دوغرو اولسه ده، بو صورتله قبول ايتديرلمك ايسته نيلن ايمان ماده لرى مفكره يه، اعتقادى كلمه اوزرينه دكل فكرلر اوزرينه بنا ايده جك صورتده واضح بر معنا عرض ايتمسه ده بو اعتقاد وعبادتلرك انسان ايچون شعورك، خرستيان شعور وعنعنه سنك ويرديكى معناجه بر دين

تشكيل ايده جكنه ناصل امنيت ايديله بيله جكنى صورارلر. بر دين ديمك روحده مافوق طبيعى بر حيات ديمكدر. بونلر يان يانه، بر برندن آيرى ايكى شخص وجوده كتيره جك صورتده بر برندن مستقل، يان يانه ايكى وارلق دكلدرلر. بر طرفدن حياتنك معنا وافاده سى نامتناهى صورتده تعالى ايدركن حريتنى محافظه ايدن فردك كنديسيدر. اكر اعتقادلر انسانك طبيعت وماهيتى ايله حد ذاتنده بر مناسبتى حائز اولماسه لردى بويله بر تأثير ناصل اجرا ايده بيليرلردى؟ بعض اعتقادلرك منطقاً اساسلى اولدقلرى حالده قلب وشعور بشر اوزرنده، آرشيمدك اساسنه ياخود جاذبهٔ عموميه قانوننه اعتقاد قدر آنجق اجراى تأثير ايده بيلمسى غير قابل تصور بر شى دكلدر. اكر اعتقادات دينيه يالكز منطقى اعتقادلردن عبارت اولسه لر ايدى دينى تسميه ايديلن افعال انسان ايچون بر طاقم خارجى حركاتدن عبارت قالير، روحى بونلره اشتراك ايتمزدى.

فقط، دنيله بيليركه، انسان متناهيدر، بخطيدر، شره ميالدر. دينده انسانى تبديل وتحويل ايچون كنديسنده اجراى نفوذ ايدن تأثير الهيدر. فقط طبيعتك كنديسنده دينه دوغرو بر تمايل ناصل بولمالى؟ متناهى بر وجوده نامتناهيلك قارشيسنده آنجق بر وظيفه ترتب ايدر: اطاعت. يوقسه متناهينك كندى كنديلكندن نامتناهى يى آكلايوب درآغوش ايده بيله جكنه مى احتمال ويريليور؟ بوكا قادر اولابيلمك ايچون نامتناهينك عينى

اولمق لازمدر . بويله بر فكره طرفدار اولمق كليت اله جيلق Panthéisme ايچنه كومولمك اولور .

فعل وعمل فيلسوفلرى بو نقطهٔ نظرى قبول ايده‌بيلمك ايچون انسانك يالكز ادرا كدن عبارت اولماسى لازم كلير ديرلر. فى‌الحقيقه ادراك نظرنده موجودات واشيا آراسنده‌كى مناسبت برينه اونلرك مفهوملرى اقامه ايدلمشدر . مفهوملرده نتيجه‌ده يا بربرينى احتوا ايتمك ياخود سلب ايتمك مناسبتلرندن باشقه برشى قبول ايتمزلر . فكرجيلك نقطهٔ نظرندن اكر الله ايله انسان بربرلرينك عينى دكل ايسه‌لر بهمه‌حال بربرلرينه خارج شيلر اولمق ايجاب ايدر. كليت اله مسلكى برطرف ايديلنجه ، بو معناجه دين انسان ايچون آنجق خارجدن قبول ايتديرلمش بر تضييق واجباردن باشقه برشى اولاماز .

فقط انسان يالكز ادرا كدن عبارت دكلدر: انسان، دها زياده فعاليتدر ، ياخود دها دوغروسى، فعل وعملدر، تصرفى كندى وارلغنى ادامه ياخود تنميه ايتمكه صالح كبى كورونن بر شيئه دوغرو دائمى بر حركتدن عبارتدر. ايشته صرف انسانى اولان فعل وعملك شرائطنده دينك طلب ايتديكى فقط ادرا كك اثبات ايده‌مديكى بو مافوق طبيعينك طبيعى ايچنده موجوديتى، ايچنده اريوب محو اولمه‌دن اتحادينى بولابيليرز كبى كورونور.

بوراده موضوع بحث اولان فعل وعمل عزم واراده‌نك فعل وعمليدر. ياخود اصل، الك اعلا بر فعل وعملدر .

يكى فعل وعمل فلسفه‌سنه كوره انسان يالكز ضمناً ايسته‌ديكى شيئى صراحةً ايسترسه يعنى كندى عزم واراده‌سنك طبيعى اوله‌رق تمايل ايتديكى غايه‌يى درك وتميز ايلرسه وبوغايه‌يى جداً ساحهٔ فعله ايصال ايتمك نيتنده بولونورسه كندى آرزوسنى تحقق ايتديرمك ايچون اللهه ، مافوق طبيعى‌يه محتاج اولديغنى آكلايه‌جقدر .

فعل وعمل نه‌در؟ بر انسان ساده قوت صرف ايتمك وخارجى شيلرى بنسه‌مكه چاليشمقله بوكا بر فعل وحركتده بولونيور، بر انسان كبى حركت ايديور دنيله‌بيليرمى؟ فعل وعمل ايچون بر غايه لازمدر . بو غايه موجود اولابيلمك ، حقيقى بر فعل وعمل ايجاب ايده‌بيلمك ايچون طبيعتك كندى ميخانيكى قانونلريله كندى كنديلكندن حصوله كتيرديكى شيدن باشقه دورلو برشى اولمق ايجاب ايدر. بر فعل وعملده بولونان كيمسه ايلرى‌يه ويوقارى‌يه باقار. اوكا كوره قانونلر، شرائط معلومه‌نك بيلكيسى، طبيعتك ياپديغندن دها ايى ويكى برشى ياپمق ايچون بر آلتدن عبارتدر.

حقيقتده ، انسان نه ايستر؟ اونك بوتون موجوديت معنويه وذكائيه‌سنى حركته كتيرن ايلك حملهٔ اراده نه‌در ؟ حيات بشرك الك اصلى مسئله‌سى بو ايلك حملهٔ اراده‌نك تعيننده مندمجدر .

فعل وعملك غايه‌سى بر مقصدك ساحهٔ حقيقته ايصاليدر .

تام ومكمل بر فعلى وعمل ، قوتك آرزويه مساوى اوله‌رق نمايان اولماسى شقنده تحقق ايدر. حالبوكه افعال بشريه‌نك ، صرف بشرى افعالك : فعاليت علميه ، تأثير فردى ، تأثير اجتماعى ، ساده‌جه تأثير اخلاقى كبى مختلف شكللرينه باقه‌لم. بونلرك هيچ برنده قوت ايله اراده آراسنده آراديغمز او مساوات يوقدر.

علم هرشيئك تعيين وايجاب دائره‌سنده وقوعه كلمسى اساسنى تضمن ايدر. بو آنجق او تعيين وايجاب كيفيتنه حاكم اولان بر مفكره طرفندن حر بر صورتده وضع ايدلمش بر صورتده ذهنمزه صيغابيلير. بنلك ، هيئت اجتماعيه ، انسانيت ، انسانه بر اراده‌سنك تمايلاتنه تقابل ايده‌بيله‌جك غايه‌لر عرض ايدر. فقط بو غايه‌لرى ، حدودلرينى تجاوز آرزوسنه دوشمه‌دن ، بونلرك كنديسنى هرشيئه رغماً دها اوته طرفده برشى آرامغه سوق ايتدكلرينى كورمه‌دن تفكر وملاحظه ايله تعقيب ايتمه‌سى احتمال خارجنده‌در. ايشته بو صورتله فعل وعمل انسانه كنديسنده بو دنيانك شيلرينه منتهى اولان بوتون اراده‌لرك فوقنده بر ارادۀ اوليه بولونديغنى اخبار ايدر.

بونك اوزرينه انسانك شعورى قارشيسنده ايكى شق نمايان اولور. اكر يالكز تجربه ايله معلوم اولان شيلرى ايسته‌مكله اكتفا ايدرسه اراده‌سى تطمين ايدلمه‌مش وعاجز بر حالده قاله‌جقدر. فقط اكر اراده‌سنى اونى تطمين ايده‌مه‌ين اشياى

موجوده وحاضره‌دن آييرارق بوتون طبيعتى تجاوز ايتديكى كبى اونك وارلغنى ده تجاوز ايدن او غايۀ كمالى اراده‌يه كوره تنظيم ايده‌جك اولورسه آرزو ايتديكى غايه‌يه يعنى اختيار ايله قوتك موازنتنه واصل اولابيله‌جكنى ذهن تصور ايده‌بيلير. ديديكمز ايكى شق ايشته شودر: يا مقتدر اولامادن ايسته‌مك ياخود ، بر معناجه آرزوسندن فراغت ايده‌رك مقتدر اولمق. بو شقلر مفكره‌ده انسانه نسبتله هم علوى هم انسانده داخل بر وجود فكرى توليد ايدر. انسانده داخلدر ، چونكه كنديسنك آرزوسى وايلك حركتيدر. علويدر. چونكه معلوم دكلدر واودرا كنك اونى حبس ايتديكى اوبژقتيف عالم ايچنده معلوم و موجود اولاماز. ايشته تام مافوق طبيعى بودر. افعال واعمال بشريه‌نك ايسته‌ديكى حيات ، قدرت و وجوددركه افعال واعمال بشريه بونلرى كندى باشنه تحقق ايتديرمكه غير قادردر.

بو شقك ايكى حدندن برينى ترجيح ضروريدر وغير قابل اجتنابدر. حقيقتده هر فعل وعمل بونى احاطه ايدر. مسئله‌نك حدلرى معلوم اولديغى ايچون بو ترجيح واختيار بر ايمان ، اميد وعشق حركتندن يعنى حيات دينيه‌نك اعماقنى تشكيل ايدن حركتدن باشقه برشى اولاماز.

ايشته اصل احتياج دينى بو صورتله فعاليت بشريه‌نك شرائط اساسيه‌سنه ارجاع ايديليور. بو ، احتمال كه تحليلك شعشعه و نفوذندن تجريد ايده‌بيله‌جكى ساده‌جه بر سوبژكتيف معلومدن عبارت

دکلدر. فعل وعمل بشرینك شرطی اولمقله برابر عینی زمانده هر وقوفك ، هرشعورك ، بناءً علیه نهایت — وارلغه عطف و اسناد ایتمه‌من وکندیلرینی بر شأنیت دییه تصور ایله‌مه‌من اعتباریله — بوتون وقعه‌لرکده شرطیدر.

فقط دینلر یالکز شعورك بو صمیمی اخبار و تبلیغندن عبارت دکلدرلر. برطاقم عقاید شکلی آلتنده نمایان اولورلر. بو عقاید مفکره‌یه بر طاقم صریح وخصوصی اعتقادات موضوعلری عرض ایدر. بوندن‌ده بعض آیینلر ، عبادتلر چیقار. بو عقایدك منشائی ومعناسی نه‌در [١] ؟

اکر بونلر کلمه‌نك دولو وعلمی معناسیله بر وقوف اولمق اوزره پیش ملاحظه‌یه آلنمق ایجاب ایتسه ایدی عقل وبالخاصه علم وعصری تفکر قارشیسنده پایدار اولامازلردی .

بر عقیده صرف نظری معناده اویله برقضیه‌درکه کندیسنی غیر قابل اثبات اولمق اوزره عرض ایدر. حالبوکه عقل نظری آنجق اثبات ایدلمش یاخود بر صورتله قابل اثبات اولان شیلری قبول ایلر . عقاید سلطه اصولیله اثبات اولونورلرمی دنیله‌جك ؟ عصری علم بویله سلطه اصولنی رد ایتمکده اولدیغنی اعلان ایتمیورمی؟

[١] ادوار لوروا E. L. Roy : عقیده وتنقید Dogme et critique اثرینه مراجعت .

بر عقیده ، ایکنجی درجه‌ده ، اویله بر قضیه‌درکه اونك تبلیغ وافاده‌سی واضح وفرقلی بر مفهوم حالنه قونوله‌ماز . شبهه‌یوق‌که اسملری ، تعریفلری تعیین ، تقریر ، تثبیت ایدلمشدر. مفکره‌یه بونلرك بر وقوف اولماسی ذهاب وخولیاسنی ویرن‌ده بودر. فقط شخصیت الهیه ، روح بشرده هدایت ربانیه‌نك تأثیری تعبیرلریله نه آکلادیغنی کیم حقیقةً قابل ادراك تعبیرلرله ایضاح ایده‌بیلیر؟ الله کلمه‌سیله نه آکلادیغنی سویله‌دیکی سوزلری بالذات آکلامق شرطیله کیم افاده ایده‌بیلیر؟

Magst Priester oder veise fragcn
Und ihre Antwort schein mir Spott
Ueber den Fragen zu sein

(کوته ، فاوست : پاپاسلری ، حکمایی استجواب ایده‌بیلیرسك : ویره‌جکلری جواب مسائل ایله استهزا ایدر کبی اوله‌جقدر) .

اکر عقایدی حرفیاً قبول ایتمك لازم ایسه ، نیچون بداهته قارشی کوز قاپاملی؟ اونلر بومعناجه علم ایله قطعیاً قابل تألیف دکلدرلر .

ایشته بوتون بو اسبابدن دولایی آرتق مسئله شو تعبیرلرله موضوع اولور : یا عقاید دوشوب اورته‌دن قالقه‌جق یاخود اصل معنای نظریلرندن باشقه بر معناده آکلاشلمالری ایجاب ایده‌جکدر .

عقاید ایچون اساساً ، تمامیله نظری اولمایان برمعنا آرامق پك جرئتکارانه بر تشبث ، عنعنوی نقطهٔ نظره یکی بر نقطهٔ نظر اقامه‌سی کبی بر ایش‌می تشکیل ایده‌جکدر ؟

بحث ایتدیکمز محررلره نظراً ، عقایدك تحلیللرندن وتاریخلرینك تتبعندن مستبان اولورکه عقاید کندیلرینی برر بیلکی وبالخاصه برر مثبت وتام بیلکی اوله‌رق عرض ایتمزلر . اونلرك معناسی هرشیدن اول منفیدر.

« شخصیت الهیه » مفهومی ناصل اولورده مثبت، واضح وآیری بر مفهوم دییه قبول اولونه‌بیلیر؟ بو ایکی کلمه‌نك یان‌یانه کلمه‌سی مفکره‌یی بر مشکلات اوچورومنه آتار . بو عقیده‌نك واضح صورتده افاده ایتدیکی نقطه اللهك برشی کبی، بزم حواس واسطه‌سیله طانیدیغمز مواده مشابه بر ماده کبی تصور ایدیله‌میه‌جکندن عبارتدر. اسقولاستیکك شکلپرستلکی ایچنده ایمانی پك صیقیشوب قالمش اولان سن توماسك دیدیکی کبی، عقیده‌لر الهی شیلری کندیلرینه اویمایان تعریفلری برطرف ایتمك طریقیله ، منفی صورتده تعریف ایدرلر .

بو، عقائد نظرنده وجود یالکز عدمك برایفای وظیفه‌سی کبی تصور ایدیلیور دیمکمیدر ؟ بویله ایسه هیچ بر قیمت حقیقیه‌سی اولمایان مجرد بر ادعادن عبارت قالیر. لایبنیچ مغلق وغیر قابل تعریف دیمك هیچ دیمك اولمادیغنی سویلردی . هله بالخاصه اصل ولیلری اعتباریله، بزم مفهوملرمزك چرچوه‌لری

خارجنده قالان برطاقم شیلر موضوع بحث اولدیغی زمان، بونلری واضح وفرقلی صورتده دوشونه‌مه‌مکله برابر حقلرنده حقیقی وفعلی برفکرمز بولوندیغی مشروع برصورتده قبول اولونه‌بیلیر. بز حقیقتده آنجق مغلق ومبهم صورتده آکلادیغمز بر طاقم مفهوملرله یاشارز . بومفهوملر هم فعل وعمله هم تجربیات علمیه‌یه تقدم ایدرلر، اونلری سوق واداره ایلرلر. ذاتاً بو تجربیات علمیه اومفهوملری فرقلی، آیری برر فکر حالنه قویمق ایچون صرف ایدلمش بر سعیدن باشقه برشی دکلدر.

عملی واخلاقی بر نقطهٔ نظردن پیش ملاحظه‌یه آلنجه عقاید تکرار واضح ومثبت اولورلر. شخصیت الهیه نه‌در ؟ ادراکك نظرنده بونك نه اولدیغنی سویله‌مکدن عاجزم. فقط شو توصیهٔ اخلاقینك نه اولدیغنی درحال آکلارم: الله ایله اولان مناسبتکزده بر شخص ایله اولان مناسبتکزده یاپدیغکز کبی حرکت ایدیکز .

بو عقیده هرشیدن اول عملی بر توصیه ایسه بو عقایدی علی العموم انسانلره عرض ایدن نظری شکللرك محقر اولمالری یاخود لاقیدانه تلقی ایدلملری ایجاب ایتمز.

بو شکللر ضروریدر : فعالیت بشریه دوشونجه‌دن آیری دکلدر. حقیقی تفکرده بر فعل وعملدن آیریلاماز. عقیده‌یه محل اولان فعل وعمل بر « فعل دوشونجه » در ، فکر ایله برلشمش برفعل وعملدرکه — موضوعی ایله ادراکمز آراسنده‌کی

عدم تناسبدن دولایی — بالضروره مبهم ومغلق اولمقله برابر فکری بر حدس مقدمه وطاسلاغی، دوشونمك ایچون بر سائق، تلقیات ذهنیه ایچون بر منبعدر. بناءً علیه عقیده صرف عملی بر قضیه دکلدر ، ایچنده نظری بر عنصرده واردر . مفکره ایچنده شکل ظاهر ، بالقوه موجوددر . ایشته بونك میدان وضوحه چیقارلماسی وانکشاف ایتدیرلمسی پك طبیعیدر .

هر دورلو صورت ذهنیه‌دن تجرید ایدیلن حدس محض ، شعور ایچون غیر قابل ادراکدر ، غیرقابل تبلیغدر. لسان ، او نامتناهی تزهراتی ، علم او منظومهٔ تمثاللری ، عالم خارجی ، ترکب ایتدیکی او برچوق مناسبتلرك انتخابی ایله انطباعاتنی قید وهم جنسلرینه تبلیغ ایچون انسان طرفندن قبول واستعمال اولونان برطاقم اشارتلردن عبارتدر. هر دوشونجه افاده ایدلمکه میالدر، هر فعالیت بر طاقم شکللر ایجاد ایتمکه ساعیدر.

ایشته بو صورتله عقیده‌لرك کندیلرندن اونلری شعور قارشیسنده تثبیته صالح برطاقم شکللر دوغار. انسان بو سایه‌ده هم جنسلریله عقاید حقنده بحثلر یوروته‌بیلیر.

وقوفك قانون اصلیسنه کوره، بو شکللر برر آلتی اولدقلری قابلیت ادراك وقابلیت تبلیغی ساحهٔ فعله ایصال ایده‌بیلمك ایچون کندیلرینی اخذ وتلقی ایدن مفکره‌لرده الیوم موجود اولان مقولاته توافق ایدرلر. مفکره‌ده بدن کبیدر. اونك ایچون غدا اوله‌بیله‌جك جوهرلر آنجق کندیسنك جوهری اولابیله‌جك شیلردر.

بونك ایچوندر که عقایدك قابل تخیل وقابل ادراك اولمق ایچون صاوندقلری نظریات تصوریه‌ده هر دورده حکمت بشریه‌نك حالات متعاقبه‌سنی تمثیل وارائه ایدن برطاقم علمی وفلسفی فکرلر کورولور. انسانی ذکاسنك اك کوزل ثمراتنی اللهك خدمتنه تخصیص ایتدیکندن دولایی مؤاخذه ناصل قابل اولور؟

مع مافیه، عقایدك تاریخی انسانه دائما اخطار ایدر که اللهك اوامری اساساً هپ عملیدر . بونلرك احتوا ایتدکلری معنا انسانلرك ویرمکه تشبث ایده‌جکلری ایضاحاتك دائما فوقنده قالیر. اصل ولی اعتباریله بر هیئت اجتماعیهٔ معلومه داخلنده‌کی قابلیت ادراك ایله متناسب اولان سعی ذکائی، عقاید دینیه موضوع بحث اولدیغی زمان، آنجق تمثاللر، دائما مفید، دائما قابل تکمل وموقت بر لسان عرض وتأمین ایده‌بیلیر.

*
**

ایشته بو صورتله زمانمزده، هر ایکیسی ده فعل وعمل بشرینك شرائطی اوزرینه مؤسس بر فلسفهٔ علم ایله بر فلسفهٔ دین ، متفقاً دکل فقط بربرلرینه موازی اوله‌رق ، تشکل ایتمشدر. بو ایکی فلسفه بربرلریله مقایسه ومواجهه ایدیله‌جك اولورسه هر ایکیسنك ده فلسفهٔ فعل وعمل نامی آلتنده برلشدیریله‌بیله‌جك درجه‌ده بربرلرینه اویغون اولدقلری کورولور.

هر ایکی طرفده ده حیات فکری اصلی واساسی برشی اوله‌رق قبول ایدلمشدر . هر ایکی طرفده ده حیات کندی کندیسنی

آكلايه‌رق ادراكك تركيب ايتديكى بر طاقم تمثاللرله كنديسنى افاده ايدر. بو تمثاللر هم ثابت هم متحول بر ر اشكالدر، طبيعتده تكاملك مرحله‌لرينى كوسترن موقتاً ثابت نمونه‌لره بكزرلر.

هر ايكيسنك‌ده ساحهٔ فعله ايصال ايتمك ايسته‌ديكى غايه او خصوصى وعلوى حالنده حيات بشردر. فلسفهٔ فعل وعمل مشترك بر كوتوكدر كه دين ايله علم بوندن تشعب ايدرلر. كرك بر برلرندن فرقلرى كرك بر برلريله مناسبتلرى ايشته بو صورتله ايضاح ايدلمش اولور. چونكه اصل فعاليت بشريه‌نك ايكى شكل اساسيسى واردر: فعاليت ذكائيه، فعاليت اراديه. علم برنجى شكل فعاليتك تزهر وانكشافندن عبارتدر. دين‌ده ايكنجى شكل فعاليتك تام بر صورتده تحققيدر.. علمك موضوعى اولان دنيا ودينك موضوعى اولان الله نه قدر اولچولمه‌سى غير قابل درجه‌ده بويوك اولورلرسه اولسونلر، بونلر انسانده برلشيرلر. انسانك طبيعتى اووحدتى ايچنده هر ايكيسنه‌ده اشتراك ايدر.

بو فلسفه منتسبلرينك فكرنجه علم ايله دينك مناسبتنى ذكاجى سيستمه‌لرك قادر اولامادينى درجه‌ده باطنى و روحى بر صورتده بو فلسفه ايله ايضاح قابلدر.

علم انسانه خارجى افعال واعمال چاره‌لرينى تدارك ايدر. انسان علم سايه‌سنده عزم وارادەسنى عالم مادى يه كيتدكجه دها زياده قبول ايتديره بيله‌جك بر صورتده حركت حالنده تجلى ايتديره بيلير.

فقط بويله بر قدرت ايله مجهز اولان فعاليت بشريه‌نك كندى اساس وغايه‌سى حقنده بر طاقم سؤاللر ايراد ايتمسى و بونلره جواب آراماسى طبيعيدر. ايشته بو سؤالى ايراد ايتمكله كنديسنه ساحهٔ دينى كشاد ايدر. دين فعاليت بشريه‌يه كنديسنه لايق بر غايه تعيين ايدن و بو غايه‌يى فعلى و مؤثر بر صورتده ايسته‌يه‌بيلمك ايچون ايجاب ايدن او قدرت صميميه‌يى اوكا ويرن بر حكمت علويه‌در.

مفكره، علم ودين فكرلرينى انكشاف ايتديردكجه عادتا بر برلريله تلاقى‌يه دوغرو يورودكلرينى كورور.

علمك صوك سوزى طبيعتى، انسانك تحت استفاده‌سنه وضع ايدن بر طاقم قابل ادراك تمثاللره تنزيل وارجاع ايتمكدر. كائناتى افاده ايدن بوشيلر نه قدر يوكسك اولورلرسه اولسونلر اونلرى انسان تصور ايتمشدر. اونلر انسانك كنديسندن عبارت دكلدرلر. انسان دوشونه‌جك اولورسه اونلرك كنديسى ايچون نه قيمتى حائز اولدقلرينى، كنديسنى اونلرك ايچنده بوغمقمى يوقسه اونلرى قوللانمقمى ايجاب ايتديكنى آراشديرير. حياتك جسامتنى وبالخاصه حيات دينيه ومعنويه‌نك حشمتنى پك جانلى بر صورتده آكلايان انسان وبالخاصه عصرى انسان ذكاسنى ينه كندى ذكاسنك قابليت ومزيتلرينى تدقيق ايچون استعمال ايلر. ذكانك علمده تجلى ايتديكى وجه ايله كندى كنديسنه واونك وجدان انسانيسنه كافى كلوب كلمديكنى عقلك صوك اعماقنى

تشکیل ایدن او کیزلی حس حقیقت نامنه صوروشدیرر. بو مسئله‌یی وضع ایتمك بیله دینك امکاننی تصور ایتمك دیمکدر.

دیکر طرفدن، دین‌ده انسانك الله ایله همسعی اولماسنی ایستر. بناءً علیه ملکات بشریه‌یی استخفاف ایتمز. مفکرهٔ بشردن، لسانی، مالك اولدیغی اشارات واشکالك هیئت مجموعه‌سنی حد ذاتنده لسان ایله غیرقابل افاده اولان شیئك ممکن اولدیغی قدر درین، صادق ومؤثر برصورتده افاده‌سنه حصروتطبیق ایتمسنی بکلر. هپسی بوقدرله قالماز: دینك یکانه غایه‌سی فردلرده قاپالی ومنزوی برحیات حاصل ایتمك اولمادیغی آشکاردر. اه دنیادن خارجه چکیلمش دکلدر. تأثیرینی دنیانك ایچنده کوستریر. بناءً علیه دین انساندن اوکاقدرت مادیه‌یی ویرن علم واسطه‌سیله اللهك حکومتنك میدان فعله کلمه‌سنه چالیشمغی بکلر.

بوصورتله آکلاشیلیرسه دین ایله علمك مناسبتی، مشغول اولدیغمز متفکرلرجه، ظاهراً بربرلرینه ضد کوروندکلری حالده هرایکیسی‌ده لازم اولان ایکی شرطی یعنی وحدت اصلیه واستقلال متقابلی توحید ایدر.

دین ایله علمك وحدتنی یاپان شی بشرك فعل وعملیدر. هر ایکیسی‌ده بوفعالیتدن نبعان ایدرلر. فعالیت بشریه بوتون شمولیله ساحهٔ فعله چیقا بیلمك وسائطنی اونلرده بولور.

استقلاللرینی تأمین ایدن شی، همزمان اوله‌رق مختلف انکشافلره امکان ویره‌بیلمك یولنده حیاتده مندمج اولان برخاصهٔ

عمومیه‌در. اکر بو انکشافلر یالکز کندیلرینی ارائه ایدن مفهوملرله تقدیر ایدیلسه‌لر ایدی بربرلریله غیرقابل تألیف عد اولونه بیلیرلردی. قلب بشرده تحلیلات بولدیغی تضادلر تحلیل نظرنده غیرقابل ایضاح کبی کورونور. فقط بونلرك تضاداولوشلری برمنطقجینك ایشه مجرد برنقطهٔ نظردن باقماسندن نشئت ایدر. حقیقتده بونلر حیاتك مختلف تظاهراتیدر. حیات حریتپروردر، موجود اولابیلن هرشیئی پایدار بولوندیرمغه میالدر. حتی حیات عینی زمانده ایکی منتهالری، بزم بربرلرینه ضد دیدیکمز شیلری برلکده موجود بولوندیرمقدن خوشلانیر کبی کورونور.

علم ایله دین حیات بشریه‌نك ایکی آنیدر. بریسی بوحیاتك عالم خارجی‌یه دوغرو انبساط وانکشافیدر. دیکری‌ده بالعکس کندی اساسنه، هرحیاتك اساسنه دوغروتوجه ایده‌رك کندی کندیسنك نامتناهی صورتده فوقنه چیقمق ایچون اورادن قوت آلان عینی حیاتدر. بوایکی انکشاف آراسنده‌کی فرق اوصورتده‌در که هیچ بروجهله بری دیکرینه مانع اولاماز. هرایکیسی، عملی برصورتده بربرلرندن مستقل ومختار اوله‌رق تصور ایدیله بیلیرلر.

واقعا، علم ایله دین مشترك برزمین اوزرنده بربرلریله قارشیلاشیرلر. بوده طبیعی وقعه‌لره تعلق ایدن مفهوملر وشکللر ساحه‌سیدر. فقط فلسفهٔ فعل وعمله کوره بومفهوملر نه دین نه ده علم ایچون حقیقتك تام بردر افاده‌لری دکلدرلر. بربرندن آزچوق فرقلی ایکی منظومهٔ تمثالك موجود اولماسی، مفکرهٔ بشر

ایچون بویوك بر غرابت تشکیل ایتمز . حتی ساحهٔ علمده بیله بونلری بردرجه‌یه قدر قبول ایدر. دینك تمثاللرینك علم تمثاللریله ائتلافنك تحریسی ، اسکی زمانلرده اولدیغی کبی ، بوکونده یاپیلا بیلیر ودینك هیچ برفداکارلغه قاتلانماسی ایجاب ایتمز . ناصل که الده‌کی ترجمه‌لر آکلاشلماز برحاله کلدیکی زمان اسکی برمحررك تفکراتی بزه یکی لسانه ترجمه ایدلمش برحالده منظور اولمق ایچون تعدیله هیچ احتیاجلری یوقدر .

۳

بعض مطالعات تنقیدکارانه

فلسفهٔ فعل وعمل غایت شایان دقت برتشبثدر. بو، شعورده، بزه بلاواسطه معلوم اولان وجودده ذکادن دها درین، ذکانك پایدار براقدیغی تضادلری ازاله‌یه وبوصورتله روحك مختلف قدرتلرینك وحدت اصلیه‌سی ایله حر وتام انکشافلرینی تألیفه قابلیتلی بر پرنسیپ بولمق ایچون برغیرتدر. هنوز یکی اولان بو فلسفه، بویوك قلاسیك مسلکلرك کولکه‌سنده فیلیزلنمش اولمقله برابر احتمالکه دها بویوك ترقیلره نائل اوله‌جقدر. و احتمالکه درین، منکشف وعالیجنابانه حیاته حریص اولدقلری قدر ذکایه‌ده مفتون اولان مفکره‌لری کیتدکجه دها ایی تطمین ایده‌جکدر. فقط شیمدیکی شکلی آلتنده قارشیلاشدیغی مشکلاتی آنجق ناتمام بر صورتده حل ایدر.

ابتدا ، علم ایله دین آراسنده تأسیس ایتدیکی ائتلاف یکنظرده کوروندیکی قدر حقیقی وواضحاً معین میدر؟

دنیلیورکه فعالیت هرایکیسنك‌ده مشترك کوکیدر . فقط هانکی فعالیتدن بحث اولونیور؟

چیپلاق وغیرمعین بر فعالیت می؟ اوحالده برچوق سؤاللر وارد اولیور: غیرمعین بر فعالیتك قیمتی نه‌در؟ بویله برفعالیت ساده‌جه بر قدرت تحولدن حتی غایه‌سز برطاقم حرکتلر حصوله کتیرن میخانیکی قوتلردن نه جهتده فرقلیدر؟ بر حرکتك

شعور ایله مترافق اولماسی کیفیتی بوکا علم ایله برلکده دینی تأسیس ایده‌بیلمکه قادر بر یوکسک قیمت ویرمکه کافی دکلدر. اکر بو فعالیته قارشی شعور مطاوعتکارانه براحتساسدن ، او فعالیته ساده‌جه منضم اولان ایکنجی بر حادثه‌دن عبارت ایسه فعالیت ایله برلکده موجود اولماسنك آنجق لفظی برقیمتی اولور.

واقعا بومشکلاتدن قورتولمق یولی بولونیور. اساس اوله‌رق غیرمعین بر فعالیت دکل علی‌حاله انسانك فعالیتی یعنی انسانك انسان اولمق ایچون ، انسانلق صنعتنی تا نهایتنه قدر ایفا ایتمك ایچون اجرایه مجبور اولدیغی معین فعالیت آلنیور. فقط اوزمان برمحذوردن اجتناب ایدرکن باشقه بر محذوره تصادف ایدلمش اولیور .

دنیلیورکه فعالیت بشریه‌نك ایکی تعینی ، ایکی استقامتی واردر: بر طرفدن ذکا ، دیکر طرفدن اراده‌در. ذکا صفتیله انکشاف ایده‌رك علمی تولید ایدر. اراده صفتیله ساحهٔ فعله چیقه‌رق دینه دوغرو میل ایلر . دین ایله علمك مناسبتی بوصورتله ذکا ایله اراده‌نك مناسبتنه ارجاع اولونور. فقط بونکله مشکلاتك آنجق موقعی تبدیل ایدلمش اولور. چونکه ذکا ایله اراده‌نك مناسبتلری مسئله‌سی ، — هرایکیسی‌ده حاضر بر ر خواص کبی دکل‌ده مفکره‌نك حقیقی بر ر فعالیتی اولمق اوزره تلقی ایدیلسه بیله — مظلم ومختلف صورتلرله قابل حل بر حالده‌در ، مسئله‌یی مفهوملر دائره‌سندن فعل و عمل دائره‌سنه نقل ایتمکله اقتحام ایدلمش

ظن اولونان ایکیلك بوتون مشکلاتیله تکرار نمایان اولابیلیر.

فلسفهٔ فعل و عملك دین ایله علمی طرز تألیفی ناصل اولورسه اولسون ، بوراسی دوشونولمه‌رك بو فلسفه‌نك دها شیمدیدن کرك دین کرك علم حقنده آیری آیری دوغرو بر نظریه میدانه قویدیغی ادعا اولونه‌بیلیرمی؟

فلسفهٔ فعل وعمل نه قدر چوق ماهرانه محاکمه‌لی تحلیللر یاپارسه یاپسون ، علمك یالکز حادثاتی دائرهٔ شموللرینه آلان بوتون اولچولری ، بوتون مفهوملری اعمال ایتمکله قالمایه‌رق حادثاتك کندیلرینی‌ده یاپدیغنه ارباب علمی پك کوجلکله اقناع ایده‌بیلیر. بوتون بیلکیلرمزك بهمه‌حال نسبی اولدقلرینی ونسبی قالاجقلرینی اثبات ایدن علم بوتون عملیات علمیه‌ده انسانك مداخلهٔ محتمله‌سنی بالذات برچوق دلیللرله تأیید ایدر . فقط بو اثبات صوك حده واردیریله‌رق بالذات وقعه‌نك بر اختراع بشریدن عبارت اولدیغی ادعا ایدیله‌جك اولورسه اوزمان اعتراض ایدر . وقعه بزم اولچو ایچون قوللاندیغمز واحد قیاسیلرك هیچ بریله اولچوله‌مدیکی وحد ذاتنده بر طرز مخصوص ایله وار اولدیغی ایچوندرکه اونی تعیین مقصدیله اوقدر غیرت صرف ایدیورز. استحصال ایتدیکمز نتیجه‌لرده آنجق برطاقم تقریبی شیلردن ، ناتمام وموقت وقوفلردن عبارت بولونیور.

دیکر طرفدن ، مفکره‌نك علمی تمثاللر ایجاد ایتمك ایچون صرف ایتدیکی سعیه کلنجه ارباب علم بوراده ساده‌جه بر طاقم

موضوعاتی افاده ایتمه‌یه منتهی اولان بر طاقم کیفی عملیه‌لر موضوع بحث اولماسنی قبول ایده‌مزلر. بو عملیه‌لری بعض اساسات ذکائیه تنظیم ایدر. بونلر بزم اشیا حقنده‌کی وقوفمزه قابلیت ادراك ادخالنه ساعیدرلر، بونلر بزم کندیمزه تعیین ایتدیکمز بر غایهٔ کماله تقابل ایدرلر. حاصلی بو عملیه‌لر عقل، معنای وجود، انتظام و آهنك دیدیکمز شیئی تضمن ایلرلر.

بونك ایچوندرکه علمی پراغماتیزم انکشاف ایدرکن ایلك موضعلرینی محافظه‌ده مشکلات چکر، علم حقنده‌کی قلاسیك نظریه‌نك اساسنی تشکیل ایدن وجود وعقل حکملرینه آز چوق عودت ایلر.

فقط، دنیله‌بیلیرکه، بالذات اوبژقتیف وارلغك‌ده صرف بر فعل وعملدن، سیال واساساً غیر ثابت بر تمادیدن عبارت اولمادیغی نه‌دن معلومدر؟

متأخرینك تکاملجی علمی بویله بر حقیقت ایله قارشیلاشمغه حاضردر. بونی تحت انضباطه آلمق ایچون وجود، وقعه و اوبژقتیفلك فکرندن وازکچمیه‌جکدر. یالکز، دوامك هر آننده اشیانك موجود حالتنی قید ایده‌جك، صوکره بو مختلف حالاتی بر طاقم قوانینه توفیقاً بربرلرینه ربط ایلیه‌جکدر. شبهه‌سزکه نهایتده یکانه محك حقیقت تجربی موفقیتدن عبارتدر. فقط ارباب علم بوندن دولایی استقبالك قسماً تعیین و ایجاب ایدلمه‌مش اولدیغنه و کندیلرینك تلقیاتنی محق کوستره‌جك

وقعه‌یی بالذات خلق و ایجاد ایده‌بیله‌جکلرینه حکم ایتمزلر. حادثه‌نك حصوله کلمه‌سی ایچون لازم اولان اولیات آراسنده ایمان‌ده بولونمق اقتضا ایدن یرلرده بیله استقبالك ایجاب و تعیین نتیجه‌سنده وقوعه کلدیکنه دائر اولان نقطهٔ نظرلرینی محافظه ایدرلر. چونکه بو ایمانی‌ده بر طاقم قوانینه تبعاً حصوله کلیر دییه تلقی ایتمکده‌در.

دیمك که علم کندی شرائطنی وفعالیتنی دها ای تقدیر ایتدکجه جذری پراغماتیزمه وفعل وعملی ذکادن اوله قویان فلسفه‌یه منتهی اولمق شویله دورسون بالعکس اونلردن اوزاقلاشیر.

عجبا فلسفهٔ فعل وعملك انکشاف ایتدیردیکی دین کندی خصوصیتنی محافظه ایتمش بر حالده قالیورمی؟

اساس اوله‌رق دنیلیورکه ادراکه توجیه خطاب ایدن هر شی دینك کندیسی اولمایوب بر افاده‌سی، بر تمثالی، بر ظرفیدر. بو اعتبار ایله دینك ساحه‌سی صرف تطبیقات وحیات اولمق اقتضا ایدر.

فقط حقیقتده هر حس، هر دینی فعل وعمل بر طاقم فکرلر، مفهوملر ونظری بیلکیلر احتوا ایدر. دینلرك بزجه معلوم اولان شکللرندن بوتون ذکائی عنصر چیقاریله‌جق اولورسه عجبا کری‌یه نه قاله‌جقدر؟

مع مافیه بو اعتراضه اهمیت ویرلمیور. مفکره‌نك ایچنده مفهومدن آیری بر اساسك موجودیتی دیوژنك حرکتی اثبات ایتمسی کبی، وقعه وفعل ایله اثبات اولونیور. انسان بر فعل

وحركتده بولونيور، فعل وحركت ايسه بر مفهومه غيرقابل ارجاعدر.

فقط بو فعل وعمل نه‌در؟ چونكه بونده دينك تمامنى كوره بيلمه‌مز ايچون حقنده بر پارچه بر فكرمز اولمق ايجاب ايدر.

نافذ نظرلى فيلسوفلر بونك بوتون دلالتيله فعل وعمل بشرى اولديغنى سويليورلر. فلان ياخود فلان ملكه‌نك خصوصى بر فعل وعملى دكلدر. غايه‌سنه متوجه اولمق ايچون بوتون قدرتلرينى برلشديرن بوتون موجوديتدر. تام كنديمزى بولمق ايچون بوصورتله ياشامغه باشلاديغمز حقيقتلر ادراك طرفندن مشاهده وتنظيم اولونارق بزم ايچون بر طاقم عقايد وموضوع اعتقاد حالنه كچرلر.

شبهه يوق كه مقدراتنك وقوعه كلمسنى تأمينه چاليشمق ايچون مالك اولديغى بوتون قوتلرى بو صورتله جمع وترتيب ايتمك انسانك وظيفه‌سيدر. فقط بو عمومى فعل وعملده ذكاده ديكر ملكه‌لرقدر علاقه‌داردر. اونك رولى بالضروره، مفهوملرى واسطه‌سيله ديكر ملكه‌لرك تأثيرينى قونترول ايتمكدن عبارت اوله‌جقدر. آرتق بوراده تطبيقات نظرياتدن مستقل كبى موضوع بحث اوله‌ماز.

عجبا بحث ايديلن فعل وعمل عزم وارادە‌يه مخصوص اولان فعل وعلمدر؟ فقط اراده برغايه ايستر. كندى كنديسنى بر غايه اولمق اوزره قبول ايدن وكندى اساسندن باشقه موضوعى

اولمايان بر اراده‌دن بحث اولونديغى وقت مفكره‌يه قابل ادراك بر دستور عرض ايدلمش اولديغى ادعا ايديله بيليرمى؟

بوماهرانه نظريه‌لر آراسنده آرادقلرى شى كندى كنديسنه كافى كان، كنديسنى ايضاح ايتمك ويا محق كوسترمك ايچون تجربه واستعمال ايده بيله‌جكمز بوتون مفهوملردن مستقل بولونان بر فعل وعملدر، بر فعل صرفدر، حد ذاتنده بر فعل وعملدر.

حالبوكه بو ايستر ايسته‌مز غير معين بر پراغماتيزمه عودت دكلده نه‌در؟ بر قاعدهٔ علويه اوله‌رق قبول اولونان شى حد ذاتنده پيش ملاحظه‌يه آلنان فعل وعمل بشرى ايسه انسانى بر پراغماتيزم مسلكى تأسيس ايدلمش اولور. اكر ذكانك هر دورلو تعيين وايجابى خارجنده تصور اولونان بر فعل وعمل الهى، بشرى فعل وعملك اعماقنى تشكيل ايده‌جك ايسه او زمان الهى بر پراغماتيزم مسلكى تأسيس ايدلمش ديمكدر.

فعل وعمل ايچون فعل وعمل واسطه‌سيله فعل وعمل، صرف تطبيقات وعمليات؛ احتمالكه بو بر طاقم مفهوملر توليد ايديور، فقط مفهوملردن مستقل قاليور. بويله مجرد پراغماتيزم دين نامنه كسب لياقت ايده بيليرمى؟ نظريه‌دن تجريد ايدلمش تطبيقات وعملياتده حيات دينيه‌نك حقيقى اصل ولبنى ويكانه پرنسيپنى آرامقله چيقماز بر يوله كيرلمش اولمايورمى؟

بر فعل وعملى دينى بر حاله كتيرن شى اوكا مربوط بر اعتقاد دكلميدر؟ بر تمثال وبر ظرف عد ايديلن شى بر درجه‌يه قدر دينك بر قسم اصليسى دكلميدر؟

اونلرك نظرنده بو قدر اینجه تحریات پك زائد ایدی. چونكه قیمت اعتباریله بوتون محاكاته تقدم ایدن بر پرنسیپ یعنی تجربه اوزرینه مؤسس بر قناعت ایله یاشایورلردی. بونلر صوفیه‌دن دنیلن روحلردر. عالملر ایچون قانونلرینی تحری ایتدكلری وقعه‌لر ناصل وار، معلوم وهیچ واسطه‌یه محتاج اولمادن محقق ایسه‌لر اونلرك نظرنده‌ده دینك موضوعاتی عینی ماهیتده‌در.

بو صوفیه اصولنك روحی طریقت اندیشه‌لرندن آزاده فقط هرشیدن اول ذی حیات حقیقتدن ملهم اولمغه خواهشكر بعض معاصر مذهبلرده‌ده كورولور. بو تمایلك الك كوزل تظاهری عالم بر پسیقولوژی متخصصی، درین و نازك بر متفكر، جاذب بر محرر اولان ویلیام جه‌یمس Willam James ك ایضاح ایتدیكی طرزده تجربهٔ دینیه مسلكیدر. [١]

[١] The varieties of religious experience ; The will to believe

دردنجی باب

ویلیام جه‌یمس و تجربهٔ دینیه

١ — دین حقنده ویلیام جه‌یمسك مسلكی — ویلیام جه‌یمسك نقطهٔ نظری : دینك شخصی وباطنی بر حیات اولماسی — اصول : جذری تجربه‌جیلك — حسیات دینیه‌نك یتیشدیكی روحی وعضوی زمین. صوفیه مسلكی. اصل تجربهٔ دینیه ؛ اعتقاد ابتدائی — تجربهٔ دینیه‌نك قیمتی. پراغماتیزم نقطهٔ نظری. علمی نقطهٔ استناد اولمق اوزره تحتانی أنا نظریه‌سی. مافوق اعتقادات.

٢ — دین ایله علمك مناسبتی حقنده ویلیام جه‌یمسك مسلكی — علم ایله دین طبیعتك خزینه‌لرینی آچمق ایچون ایكی آناختاردر — ساحهٔ شعورك پسیقولوژیسی حالات شعورك پسیقولوژیسی یرینه اقامه ایدیلیور. — دین ایله علم، مشخص ایله مجردك بربرلرندن فرقلی اولماسی كبیدر.

٣ — مطالعات تنقیدیه — دینك طبیعت بشریه‌یه دخولی وعلم قارشیسنده‌كی قوتلی وضعیتی — مشكلات : تجربهٔ دینیه‌ده اوبژه‌تیف برقیمت وارمیدر؟ عمومی برسوبژكتیفجیلك بر چارهٔ حل اولاماز. — هرتجربه‌نك عنصر اساسیسی اولمق اوزره ایمان — تمثالرك وظیفهٔ اصلیه‌سی — دینلرك اجتماعی جهتدن قیمتی.

علم الهیات منتسبلری، عالملر یاخود فیلسوفلر كبی تعریفلره، محاكمه‌لره، اثباتلره حریص اولان بر طاقم مفكره‌لر دینك، علمك وائتلافلرینك امكان منطقیسنی تأسیس ایچون بر چوق مساعی صرف ایدرلركن هرزمان بعض ذوات ظهور ایتمشدركه

١

دین حقنده ویلیام جه یمسك مسلکی

دینلرده اساسلی و ممیز اوصافی آکلامق ایچون هانکی نقطهٔ نظری ترجیح ایتملی ؟ ویلیام جه یمسه نظراً دینلرك بری خارجی دیکری باطنی اولمق اوزره منظور اولدقلری ایکی صفحه‌دن اساسلیسی باطنی اولان صفحه‌در . تاریخ اعتباریله دینلرك شخصی بر حیات کبی انکشاف ایتمه‌دن اول بر طاقم مؤسسات کبی نمایان اولمش اولمالرینك اهمیتی یوقدر. اساساً مؤسسه‌لرك سببی دینی دهالرك ایجادلریدر . هر حالده شخصی دین جریان ادوار آراسنده ، مؤسساتی آرقه‌ده براقشدر. آرتق مؤسسه‌لر آنجق مؤمنلرك وصوفیلرك روحلری طرفندن تأیید ایدیلیرلرسه بردوام اولاجقلردر .

ویلیام جه یمسك حادثات دینیه‌یی منحصراً پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن تدقیق وتتبع ایتمسی کندیسنك یالکز پسیقولوژی متخصصی اولماسندن دکل شخصی دینده دینك تمللرینی کورمسندن ایلری کلیر .

استعمال ایتدیکی اصول اونك فکرنجه اصل پسیقولوژی‌یه موافق کلن وجذری عملیجیلك empirisme radical تسمیه ایدیلن اصولدر. علی العاده ، بر مسلکی ارائه ایچون قوللانیلان بوکا مسلکی قبول ایتمه‌ینلرجه بیله بر اصولی توصیف و تمییز ایچون محافظه واستعمال ایدیله بیلیر. بر خیلی مدت پسیقولوژی‌یه

ذره فرضیه‌سی قبول ایتدیریله‌رك شعورك ویردیکی معلومات بسیط بر طاقم وقعه‌لر یاخود روحی ذره‌لر عد اولوندی وبونلر آراسنده قوانین حکمیه‌نك تضمن ایتدیکی ارتباطلره مشابه ارتباطلر تأسیس ایدیلدی . حالبوکه بویله عناصرك موجودیتی نه معلومدر نه معلوم اولابیلیر. بونلر مسلك فکریله یاپیلمش بر طاقم ایجادلردر . پسیقولوژیده معلوم وموجود اولان شی دائما بر ساحهٔ شعوردرکه متحول وفیصلسز بر کثرت وتنوعی احاطه ایدر . یالکز بو بر شکل حقیقیدر . حادثات دینیه‌یی ایشته بو شکل آلتنده آکلامق لازمدر .

اول امرده او حادثات دینیه‌نك داخل اولدقلری روحی وعضوی هیئت مجموعه‌یی نظر ملاحظه‌یه آلمق ، صوکره ، یقیندن یقینه یورویه‌رك بعضاً برلکده وقوعه کان بعضاً کلمه‌ین حادثه‌لردن وکندیلرینه یقین سائر جنس حادثه‌لردن آییرمق وبو صورتله اصل عنصر دینینك نه اولدیغنی تعیینه قدر ایلریله‌مك اقتضا ایلر.

بو وظیفه اکمال ایدلدکدن صوکره باشقه بری دها میدانه چیقاجقدر. اوده تحلیل واسطه‌سیله بو صورتله میدانه چیقاریلان وقعه‌نك قیمتنی تعیین کیفیتیدر .

١ — تجربهٔ دینیه‌نك طبیعت وماهیتی

دینی وقعه‌لر یالکز کندیلرینه مخصوص بر جنس کبی کوروندی وبر خیلی مدت بویله تلقی اولوندی . حالبوکه بویله

باشقه شیلره هیچ بکزه‌مین وقعه‌لر برطاقم شبهه‌لی وقعه‌لردر. چونکه سطحی بر تدقیق ومشاهده نتیجه‌سنده غیرقابل اقتحام بر فیصله حکم ایدیلن یرلرده، وقوفك ترقیسی بزه عمومیتله بر تمادی موجود اولدیغنی فرق ایتدیرمشدر. حادثات دینیه‌ده بوتمادی‌قانوننه بر استثنا تشکیل ایتمزلر. حادثات دینیه کیتدکجه دها ای تعیین ایدیله‌بیلن بر صنف حادثاته، شخصیتك تعدیلی حادثاتنه عائددرلر.

بوحادثه کندیلرنده پك‌زیاده شدتله‌وقوعه کلن اشخاصك، یعنی بعض‌عصبی کیمسه‌لرك‌یاخودصوفیه‌یه میال‌مزاج‌صاحبلرینك تدقیق وتتبعی شعور دینینك انکشاف ایتدیکی زمینی تشکیل ایدن اوصافی عمومیتله طبیعت بشریه عائد کبی کوسترمکده‌در.

فرضا ضلالت حس حادثاتی بعض کیمسه‌لرده پك شایان دقت برحال عرض‌ایدر. بوضلالت حس‌حادثه‌لری او کیمسه‌لرك مخیله‌سنده حواسمزك بزه کوستردیکی مادی شیلره مشابه بر شیئك نمایان اولماسنه منتهی اوله‌جق وجهله تمامیله انکشاف ایده‌جك یرده اویله برمرحله‌ده توقف‌ایدرلرکه انسان، کوزینه معین بر خیال کورونمه‌دن، بر شیئك حاضر و وار اولدیغنی حس‌ایدر. ایشته بو «چیلاق‌حضور» ایمانی‌تولید ایلر. بو ایمان‌ده برطاقم افعال وحرکاته بادی اولور. قانتك اخلاقی آمرلری imératifs moraux کبی هیچ بر وجهله محسوس برصورت ذهنیه‌یه ونظری بر وقوفه موضوع تشکیل ایتمدکاری حالده

روحده عملی و مؤثر بر ایمان حصوله کتیریرلر.

ایشته صوفیه‌دن بعضیلری تصوفده بوکا بکزر بر طاقم حالات‌تجربه‌ایدرلر. وجود لاهوتی‌اولمق‌اوزره تصور ایتدکلری فقط ذهنلرنده هیچ برصورتله تمثیل‌وارائه ایده‌مدکلری برشی اونلره بر شأنیت اولمق‌اوزره معلوم اولمشدر. بو شی اونلرك قلبلری واراده‌لری‌اوزرنده اجرای‌تأثیر ایدر. اوشیئی هردورلو خیال محسوسدن معرا بر شأنیت صرفه کبی‌تصور ایتدکلری ایچون کندیلرنده بوشأنیتك‌وبوتأثیرك‌حسی پك‌قوتله‌موجوددر.

حواس طرفندن بیلدیرلمش بر شیئك غیابنده بو حضور وموجودیت حسی عقلجیلر طرفندن هیچ بر وقت مناسب بر وجهله ایضاح ایدلمه‌مش اولدیغنی ویلیام جه‌یمس سویلیور. بونی حس ایدن کیمسه‌یه اونك بر ذهاب وخولیادن عبارت اولدیغنی اثبات ایچون نه‌قدر اسباب سرد ایدیلیرسه ایدیلسین او ینه باقیدر. طبق حواس ایله معلوم اولان شیلرك وجودینه ایناممه‌یه بکزر. حالبوکه مرضی حالاتك طبیعی حیات‌حادثاتندن فرقی، کورولیورکه، بر درجه‌فرقندن‌عبارتدر. بناءً علیه انسانك حواس معتاده‌سنده موجود اولان حسدن باشقه برده شأنیت حسنه مالك اولدیغنی قبول ایتمك لازم کلیر.

شعور دینی‌یه کیتمه‌نك باشقه بر یولی‌ده طبیعی بر نیکبینلك وبدبینلکدرکه بونك شایان دقت بر انکشافنه بعض عصبی خسته‌لرده پك بارز بر صورتده تصادف ایدلمکده‌در.

انسانلر ایکی طاقمه تفریق اولونابیلیر . بر قسمی مسعود اولمق ایچون یالکز بر کره دوغمه‌یه محتاجدرلر. بر قسمی‌ده بدبخت دوغمش اولدیغی ایچون یکی بر تولده محتاجدرلر : once born بر کره دوغمق و twice born ایکنجی کره دوغمق وصفلری .

بر نجیلر طبیعی واصلی صورتده نیکبیندرلر. بونلر دنیایی خیرکار وخیری شردن استحصاله چالیشیر بر طاقم قدرتلر طرفندن اداره اولونور کبی کوررلر . بو نیکبین ایمان شری مغلوب وسعادتی تأمین وتولید ایلمك ایچون غایت حیرت‌بخش درجه‌ده مؤثردر .

آنادن دوغمه نیکبینلره مقابل طبیعت بدبین مزاجلرده کوستریر. بونلر چاره‌سی بولونمایان بر سفالت حسنه زبوندرلر. اونلر ایچون هرحرکت ، هر وارلق بر افلاس ایله نتیجه‌لنیر کیدر . آرزولرمزك غایه‌سی بونلرك بیهوده‌لکنی کورمه‌دن دوشونه‌مزلر . مسرتلرمزك سببنی دوشونجه درحال بونك هیچلکنی فرق ایدرلر. فقط باشلیجه کندی فعل وحرکتلری ، کندی دوشونجه‌لری ، کندی کیزلی اختیارلری اونلری ظالم بر خسته‌لق نتیجه‌سنده براقیر. بر طاقم اینجه ملاحظات وجدانیه‌یه قاپیلیرلر. اندیشه ، کندی کندیسنی مضطرب ایتمك استیلاسی ، بو کیزلی علت هر یرده اونلری تعقیب ایدر . بوندن ناصل قورتولمالی؟ مبتلای حزن وغم اولان بر کیمسه حیاتك لطافتی

بر موهبه اولدیغنی وبوندن ذوقیاب اولمق یالکز بعض ممتاز ذواته منحصر قالدیغنی حس ایلر . شفایاب اولمق قابل ایسه بو آنجق مافوق‌طبیعی بر مداخله‌دن کله‌بیلیر .

بعض سیکرلرندن راحتسز کیمسه‌لر چیفته شخصیت تسمیه ایدیلن بر خصوصیت عرض ایدرلر. اونلرده ایکی بنلك واردر: بری بدبیندر ، دیکری نیکبیندر . بری عادی درجه‌ده‌در ، دیکری ایی مواهبله مجهزدر. بو ایکی سجیه‌یی توحید ایتمکه اونلر غیرقادردرلر. سن‌پول کندیسنده بویله بر ایکیلك بولیور وشو مشهور سوز ایله اونی افاده ایدیبوردی : « ایسته‌دیکم خیری یاپمایورم ؛ فقط ایسته‌دیکم شری یاپیورم . »

بعضاً فردلرده بردن بره وقوعه کلن بر تبدل اعتقاد ، بردن بره قوجه بر خلق کتله‌سنی ضبط ایدن اعتقاد ، عصبی وروحی امراض آراسنه ادخال ایدیلیر. بو ، عینی بر شعور ایچنده بر شخصیتك آز چوق ناکهانی بر صورتده دیکر بر شخصیت یرینه قائم اولماسیدر .

ایشته بو صورتله ، تظاهرات دینیه انسانده یابانجی وقضارا وقوعه کلمش بر طاقم اوصاف دکلدر . بونلر طبیعت بشریه‌نك کندیسندن چیقان بر طاقم حادثات مجموعه‌سنه داخلدرلر.

مع مافیه بوندن حادثات دینیه‌نك کندیلرینه بکزه‌ین حالات مرضیه‌نك عینی عد ایدیله‌بیله‌جکلری معناسی چیقارمامليدر.

دهانك وصورت عموميه‌ده هر تفوقك شرطی عضويتده موازنه‌نك بوزولماسيدر. بونلر بر طاقم غير طبيعی تظاهرات ايله مترافق بولونورلر. بوتون فعاليتنی بر ملكه اوزرينه طوپلامق اونی ديكرلرندن چكمك ديمكدر. بعض ساحه‌لرده بر تفوق همان دائما ديكر ساحه‌لرده ضعف وعدم كفايت تضمن ايدر. بناءً عليه دين شوق وهيجان ايله نه‌قدر چوق قاريشيرسه ضروری اوله‌رق بر موازنت بوزولماسی، بر دليلك حالنه كيره‌جكدر.

حياتمزده ايفا ايتدكلری وظيفه اعتباريله بربرلرندن صوك درجه فرقلی اولابيلن حادثات ايچون — كوره بيلديكمز درجه‌سنده — پك بربرينك عينی اولابيلن بر طاقم شرائط عضويه ايله‌ده دين تعريف ايديله‌مز. دين، شعورك بلاواسطه حسياتنه كوره حدذاتنده پيش ملاحظه‌يه آلنمق اقتضا ايلر.

بو حس تصور اولوناماز. خارجدن باقيله‌جق اولورسه، خارجدن كورولن بوتون شيلر كبی فلان ويا فلان مقولات ادراكه داخل اولور: خارجدن كورمك بر شيشه بكزتمك ديمكدر. فقط انسان ايچون او يكانه بر شيدر. كنديسنه مخصوص بر حالی، بر زنكينلكی، بر غريب تماميتی واردر. اوندن آنجق اونی حس ايدن بر كيمسه بحث ايده‌بيلير.

دين فكرينی كلمه‌لرله قابل اولديغی قدر تلقين ايده‌بيلمك ايچون دنيله‌بيلير كه بو صميمی ومكمل بر آهنك، بر صلح وسكون، بر شطارت حسيدر. بزم خارجمزده و كنديمزده

هر شيئك يولنده كيتديكنك حسيدر. بو يالكز مطاوع وعاطل بر حس دكلدر. بزمكندن بويوك بر قدرته اشتراك ايلديكنك حس اولونماسيدر. بو قدرتله برلكده عشق، اتحاد وصلح وسكون ايشنه چاليشمق آرزوسيدر. حاصلی حياتك، بر قوهٔ خالقه، بر تأمين آهنك، بر نشاط اولمق اوزره حياتك تهييج و غليانيدر.

بعضاً، مسعود اولمق ايچون يالكز بر كره دوغمالری كافی ديديكمز آدملرده اولديغی كبی، بو حس اولندن روحك ايچنده واردر. او تقديرجه دين دائمی بر انتظام، عشق، قوت، اعتماد وامنيت انطباعيدر. بو بوزولماسی غير قابل، ايچدن كلمه بر زنكينلكدر. بالعكس، كندی كنديلريله حال سكونده ياشايه‌بيلمك ايچون احيا ايدلمكه محتاج اولانلرده دين اشتهاسی انديشه ايله، كنديسندن و موجوداتدن عدم ممنونيت ايله تظاهر ايدر. بونلرده ايكنجی تولد فعاليت شخصيه‌نك محراقنی تبديل ايتمسی ايله نمايان اولور. بويله احيا ايديلن بر آدم كنديسنك باشنه كلن شيلره قارشی خاير! ديه‌جك يرده اوت! دير. كندی كنديسنك اوزرينه قاتلانوب قاله‌جق يرده ديكر انسانلره دوغرو محبتله، فداكارلقله، حقيقی بر اخوت حسيله كيدر. آرتق هر شيئی باشقه بر ضيا آلتنده كورور، اوزرنده اجرای تأثير ايدن عامللرك كافه‌سنه باشقه دورلو بر عكس العمل اظهار ايدر. شره غلبه چاله‌رق بو صورتله خيری تسخير ايدنلرك

اوكارنده دها كنيش بر ساحه بولونماسی محتملدر. بونلر تولدلرندن اعتباراً دوغرو وابی يولده اولانلردن زياده يوكسك بر تكمله واصل اولابيليرلر. ايكنجی دفعه دوغمش بر آدم ايچون، اوغراشان وسعيك قيمتنی بيلن بر آدم ايچون هر فتح وتسخير يكی بر فتح وتسخيرك مقدمه‌سيدر.

بو مطالعاتدن شو نتيجه چيقاركه دين اساساً شخصی بر ايشدر. حقيقتده نه قدر ديندار فرد وارسه او قدرده دينی تجربه واردر. دين حياته مربوطدر. هركس ايسه كندی مزاجنه و دهاسنه كوره ياشار.

شعور دينينك بعض اوصافی برطاقم حادثاتده ياخود بعض كيمسه‌لرده بالخاصه بارز صورتده نمايان اولمقده‌در.

تمام دينی برعمل اولان دعا بزم بنلكمزی ومتناهی دنيامزی خيلی تجاوز ايدن بر وجودك تأثيری سايه‌سنده كرك بزده كرك بزم خارجمزده بو عالمك ياپه‌بيلمكدن عاجز اولديغی بر طاقم حادثاتك ساحهٔ فعله چيقابيله‌جكی قناعتنی تضمن ايدر.

تبديل ايمان كيفيتی بردن بره ياخود تدريجاً بزم وارلغمزی درين وقطعی صورتده دكيشدرين مافوق طبيعی بر تأثير حسيله مترافقدر.

صوفيه حالاتنده شخص كنديسنك الله ايله اتحادينی حس ايتديكی كبی كندی فعاليت شخصيه‌سی مركزينك بو اتحادك نتيجه‌سی اولمق اوزره دكيشديكی حسنه‌ده مالكدر. صوفيه

حالاتی حس دينينك بر ضلالتی اولمق اوزره تلقی ايديله‌مز. بونلر، ياشانان دينده يعنی دينده دها بويوك بر وجود ايله قاريشمه كيفيتندن متولد بر بويومه حسنك شكل قصواسيدر.

دعا ياخود صوفيه حالاتی كبی حادثه‌لرك تدقيق وتتبعی دينك اول امرده بر حس اولمقله برابر برطاقم ذكائی عنصرلرك، اعتقادلرك، فكرلركده دائما آز چوق اونك ايچنده محاط بولونديغنی ميدانه قويمشدر. دعا، هيجان دينيدن غيرقابل تفريق كبی كورونن ابتدائی اعتقاد ياخود ايمانی ميدان بداهته چيقارير. ديندار آدم كنديسنی بر وجود علوی ايله مناسبتده ظن ايدر. اعتقادنجه بر وجود علوی ايله دها صميمی بر صورتده برلشه‌بيلير؛ يالكز باشنه بولامايه‌جغی بر ذوقی، بر قوتی بو وجود علوی اوكا ويرير و اونی كندی كنديسيله دها هم آهنك حاله كتيرير.

ايشته ابتدائی تجربهٔ دينيه‌ده بولونان ذكائی عنصر بو اعتقاددن عبارتدر. فقط موجوداتك نمونه‌لرينی تشكيل وبونلری ايضاحه حريص اولان مخيله وذكای بشر بونلرك ايچنه كيتدكجه دها معين ودها ذكائی اعتقادلر ونظريه‌لر علاوه ايدر. بونلر ياواش ياواش اصل دينی، الهيات وفلسفه حالنه قلب ايدرلر. بو بر معناجه طبيعی بر تزهر وانكشافدر. چونكه طبيعت بشريه‌نك تمايلندن نشئت ايلر، مع مافيه بو اعتبار ايله‌ده عارضی وتصادفيدر. چونكه تجربهٔ دينيه‌نك بسيط بر انكشافندن تولد ايتمز. بو تجربه‌نك مختلف مكتسبات ذكا ايله تركب وامتزاجندن دوغار.

٢ — تجربهٔ دينيه‌نك قيمتى

ايشته صرف توصيفى نقطهٔ نظردن پيش ملاحظه‌يه آلنان دينى وقعه‌لر بونلردر. يالكز بو تدقيقات ايله اكتفا ايده‌رك شعور دينينك قيمتى نه اولديغى ، اعتقادلرينك عقل قارشيسنده نه صورتله محق كوستريله‌بيله‌جكى مسئله‌سنى كهنه‌لشمش بحثلر ديه برطرف ايتمك هيچ‌ده ياقيشيق آلماز.

ويليام جه‌يمس بو ايكنجى وظيفه‌يى پراغماتيزم نقطهٔ نظردن ايفايه كيريشير .

ويليام‌جه‌يمسه كوره ايكى دورلو حكم واردر : وجوده ياخودمنشائه تعلق‌ايدن حكملر، معنوى ياخود قيمت‌حكملرى. ايكنجى نوع حكملرك برنجيارله هيچ برايشى يوقدر. برفكر ياخود برحس نه‌دن كليرسه كلسون‌اكر وقعه‌لر فكرك‌حقيقتنى اثبات ايديورسه ، حس مثمر وخيركار ايسه بوفكر وبوحس قيمت‌كلمه‌سنك ارائه ايده‌بيله‌جكى مكمليتى تماماً حائز اولابيليرلر.

قيمتك تعيينى ذاتاً ، بالذات وقعه‌نك تقديرى كبى صرف عملى empirique بر اصوله كوره وقوعه كلميدر. بر فكر ، بر اعتقاد ، برحس تجربه كنديلرينى تأييد ايدرسه يعنى حادثه احتوا ايتدكارى انتظاره تقابل ايلرسه حائز قيمتدرلر .

بوجهت بويله ايسه ، دينك قيمتى نه اولديغى صوران بر كيمسه ايچون موجوديتنك ، منشألرينك ، تولدينك شرائطى

هيچ حائز اهميت دكلدر. دينك قيمتى حصوله كتيرديكى شيئه كوره اولمق لازم كلير .

ايشته ويليام‌جه‌يمس آغاج حقنده انجيلك ديديكى كبى‌صرف ميوه‌سنه كوره حكم ويره‌جكدر . هيجان دينينك نتيجه‌لرى نه اولديغى، بو تأثيرلرك ايى وشايان تمنى اولوب اولمادقلرينى ، ديندن باشقه بر واسطه‌ايله استحصال‌ايديلوب‌ايديله‌مه‌يه‌جكلرينى آراشديره‌جقدر .

* * *

حيات دينيه‌نك ثمره‌سى قدسيتدر . قدسيتك : صوفيلق ، رحم‌وشفقت، قوهٔ روح ، صفوت، پرهيزكارلق، اطاعت، فقر، محويت وتواضع كبى تظاهراتى بعضاً مفرطانه وقيمتجه مشكوك اولابيليرلر. مع‌مافيه شوراسى واردركه قدسيت اصل اساس ديندن ملهم اولديغى يرلرده دنياده‌كى قوهٔ اخلاقيه ، اييلك ، آهنك وسعادت يكونتى آرتيرر. شبهه يوقكه بر متقى رياضتكار هرزمان قوهٔ روحيه‌سنى غايت ايى بر صورتده استعمال ايتمز ، حيات بدنه مفرط بر اهميت عطف ايلر. فقط عزم واراده‌نك نه‌لره قادر اوله‌جغنى پك كوزل كوستريرر. قوت‌وقدرت وجوده كتيرير. انسانلر امك صرف ايتمه‌دن پايدار اولابيله‌جكنى ظن ايتمك وقهرمانلق دوره‌سنك آرتق كچديكنه ذاهب اولمق بر خطادر . انسانى طبيعت تشكيل ايتمه‌مشدر ، انسان كنديسنى طبيعته جبراً قبول‌ايتديرمش واوكا حاكم اولمشدر. انسان آنجق

قوت وقدرت بشریه‌یی تزید ایتمك صورتیله پایدار اولا بیلیر ، کسب عظمت ایده‌بیلیر. انسان آنجق کندیسنی خلق و ایجاد ایدرسه ودائمی صورتده تکرار یاراتیرسه واردر . اولیالر او تعقیب ایتدکلری عشق وصلح وسلام مفکوره‌لریله ایچنده یاشادقلری هیئت اجتماعیه‌یه پك فنا توافق ایتمش اولابیلیرلر. فقط بوندن نه نتیجه چیقارمالی ؟ انسانلرك مفکوره‌سنی بر اولیامی یوقسه یریتجی بر آدم‌می تشخص ایتدیرر؟ اکر اولیالر کندی زمانلرینه توافق ایتمیورلرسه بو دها مکمل بر هیئت اجتماعیه‌یه توافق ایتمك ایچون شیمدیدن صرف مساعی ایتمه‌لرندندر. او هیئت اجتماعیه‌یی شیمدیدن موجود کبی فرض ایتمکله اونك ساحهٔ فعله چیقماسنه چالیشمش اولورلر.

دینك مؤثریتی یالکز اخلاقی دکلدر. انجیل بزه عیسانك خسته‌لقلری تداوی ایتمك ایچون کلدیکنی سویلیور وبدنك خسته‌لقلریله روحك خسته‌لقلرینی بربرندن آییرمایور. اونك سوزی کناهکارلره روحك صحتنی، کورلره باصره‌یی، صاغیرلره سامعه‌یی، أولولره حیاتی اعاده ایدیور. چونکه قلبك صفوتی وخالقك قادر مطلق اولوشنه ایمان انسانك شرائط مادیه‌سی اوزرنده شمولنی اولچمك امکان خارجنده بر تأثیر اجرا ایدر.

Das Wunder ist des Glaubens liebestes Kind

(کوته ، فاوست: معجزه ایمانك سوکیلی چوجوغیدر).

هپسی بو قدرله قالماز . ایمانك حصوله کتیردیکی تأثرات

آراسنده بعضیلری واردر که اونلر ایچون ایمان یالکز کافی بر شرط دکل ، الزم وضروری بر شرطدر. نه فردلر ، نه هیأت اجتماعیه‌لر ، استحقار منفعت ، فعالیت وثبات واقدام ایچون شیمدی‌یه قدر ایمانه مساوی باشقه بر منبع بولامامشلردر . انسان کندیسنی وسائط مادیه ایله حرکت ایدر کبی ظن ایتدیکی یرلرده بیله بیله‌رك یاخود بیلمه‌یه‌رك بوکا بوکون تلقین دیدیکمز شیئی علاوه ایدر . واکثریا وسائط مادیه‌دن زیاده بو تلقین اجرای تأثیر ایتمکده‌در . بوتون اصول تداوینك قسماً تلقینه استناد ایتدیکنی قبول ایدن دوقتور بیله خسته‌لرینی بو صورتله شفایاب ایدر. حالبوکه کرك خسته‌ده کرك دوقتورده موضوع بحث اولان تلقین، طبیعتك قوهٔ شفابخشاسنه وبالذات ایمانك مؤثریتنه بر ایمانی یعنی اعتقاد دینی‌یه مشابه بر اعتقادك وجودینی تضمن ایلر.

دین فائده‌لیدر وبعض کره یرینه باشقه هیچ بر شی اقامه‌سی قابل اولماز : آرتق اونی دوغرو عد ایتمك ایچون دها نه لازم؟ اکر تحلیلك صوك نتیجه‌سنده حقیقت، وار اولان، پایدار اولان وبر اثر تولید ایدن شیدن عبارت ایسه موجوداتك و قوای طبیعیه‌نك دوغرو اولوشی کبی دین‌ده دوغرودر.

*
* *

مع مافیه معلوم دینلرده قابل تدقیق ومشاهده وقعه‌لره دوغرودن دوغرویه مربوط اولمایان بر طاقم خصوصی اعتقادلر موجود بولونیور. بو اعتقادلرك قیمتی نه‌در ؟

بونلرك مشروعيتنی اثبات ایچون ایکی طریقه تشبث ایدلمشدر: بریسی صوفیه ، دیکری فلسفه طریقیدر.

صوفیه‌یه کوره، بالخاصه بعض کیمسه‌لرده عالم مادی‌یی حس وادراك Perception کبی اللهی واشیای الهیه‌یی‌ده برحس وادراك کیفیتی واردر. مع مافیه بویله کندیلرینه نمایان اولان شیئی تعریف وتصویر ایده‌مزلر. فقط بعض ممتاز دقیقه‌لرده ایچلرنده‌کی حسك بروقوف تشکیل ایتدیکنه، قلبلریله کوردکلرینه دائر اونلرده مقاومتسوز بر انطباع حاصل اولور. بو غریب حدس حادثه‌سنی ایضاح ایچون، مفهوملرمز ، کلمه‌لرمز غیرکافی اولمقله برابر مخیله‌نك اونلری ، بو حادثه‌یی تجربه ایدن روحده بو مافوق طبیعی حالتلرك تکرار حیات بولماسنی ایجاب ایده‌جك صورتده مزج وترکیب ایده‌جکی قابل ظن اولونور. احتمالکه بو نقطهٔ نظردن موسیقی بزم شو قضائی وعنعنوی اسانمزك قدرت تبلیغیه‌سنی تجاوز ایدن برطاقم روحانی وبردرجه‌یه قدر بلاواسطه افاده‌لره مالکدر.

شبهه یوق که صوفیه حقیقتده حدس‌لرینك حقیقتنی وقلبلرنده احیا ایتدکلری حادثه‌نك قیمتنی اثبات ایتمکدن عاجز بولونیورلر. مع مافیه شوراسی میدانده‌درکه صوفیه مسلکی شعورك علی العاده معلوماتنه حس فوقنده بر افاده علاوه ایتمکله حس دینی‌یی تقویه ایدیور وده‌ها مؤثر برحاله کتیریور. وعد ایتدیکی وقوفی ویره‌مه‌مکله برابر هیچ اولمازسه هیجان دینینك

قدرت وحقیقتنی عقلیه مسلکنك اعتراضاتنه قارشی ادامه ایچون یکی سببلر تأمین واحضار ایلر.

دیکر طرفدن بعض متفکرلر تلقینات دینیه‌نك اوبژقتیف حقیقتنی عقلی صورتده اثبات ایده‌بیلمك ظننده‌درلر. بونلر فیلسوفلردر. ویلیام‌جه‌یمسه کوره اللهك وارلغنی اثبات ایتمکه و اوصافنی تعیین ایلمکه مخصوص اولان بوتون فلسفه والهیات محاکمه‌لری بیهوده‌در. فی‌الحقیقه حقیقی محتویاتی حائز اولان مفهوملر یالکز عملی خط حرکتده تفاوتلرله میدانه چیقانلردر. حالبوکه بوتون بوتصورات ومطالعات حیات اوزرنده بر تأثیر یاپه‌بیلمکدن عاجزدرلر.

بو عجبا حس دینی‌یی طبیعت اشیایه ربط ایتمك‌واوبژقتیف معناسنی تعیین ایلمك یولنده صرف ایدیله‌جك بوتون امکلر بالضروره نتیجه‌سزمی قاله‌جق دیمکدر؟

حقیقتده ، نه‌قدر تحدید ایدیلیرسه ایدیلسین، حس دینینك کندیسنده‌ده اوبژقتیف برشمولی حائز اولمق ادعاسنده بولونان بر ایمان مندمجدر : بزدن ده‌ها بویوك وده‌ها ایی وبزم شعور و وجدانمزله اشتراك ایده‌رك شخصیتمزك مرکزینه تبدیل موقع ایتدیرن بر وجودك وارلغنه ایماندر.

بو ایمان، مشروع دییه تلقی اولونه‌بیلیرمی ؟ یوقسه اوده کیم‌بیلیر ناصل سوبژکتیف، ذکا جهتنده حقنده اوفاجق برفکر

ایدیمکدن بیله عاجز قاله جغمز برشیئك تشبیهی بر افاده سندن می عبارتدر ؟

ویلیام جه یمس ۱۸۸۱ تاریخنده وقوعه کلن و پك پارلاق بر استقباله نامزد اولان بر کشفك بو مسئلهٔ اصلیه یه یکی نورلر سرپدیکنی سویلیور. بو کشفده تحت الشعور دنیلن بر طاقم حالات روحیه نك میدانه چیقماسیدر . میه رس Myers بونی تحتانی أنا moi subliminal تعبیری ایله افاده ایدیور .

ذاتاً اوجه ده لایبنیچ بزم روحمزده شعورمزك فرق ایتدیکی حادثاتدن فضله برچوق شیلر بولوندیغنی فقط شعورك بونلری فرق ایده مدیکنی سویلردی . روحمزده نامتناهی بر طاقم کوچوك حس و ادراکلر واردی که تأثیرلری ظنمزه نسبتله پك بویوکدی. انسان بو غیر محسوس حس و ادراکلر سایه سنده کائنات ایله مناسبتده بولونوردی . او صورتده که کائناتده هیچ بر شی اولمازدی که بزم ایچمزده اونك بر انعکاسی حصوله کلمسون . بو کوچوك حس و ادراکلر لایبنیچ نظرنده بزم حسیاتمزك اصل جوهری ایدیلر. وقوف نقطهٔ نظرندن حس، تفکرك پك دونده اولمقله برابر وجود نقطهٔ نظرندن، فردك کل ده کی حیاته و آهنکه اشتراککی تأمین ایلردی. بو « کل » بزم صریح صورتده کی حس و ادراکمزله آکلادیغمزدن نامتناهی درجه ده کنیش و واسعدر.

میه رسك نظریه سی لایبنیچك بو فکرلرینك تجربی بر صورتده میدانه وضعیدر .

میه رسه کوره شخصیت بشریه عادتا متحد المرکز اوچ دائره دن ترکب ایدر : ۱ ، محراق یاخود مرکزی قسم ؛ ۲ ، بو مرکزك اطرافنده شعورك هیچ دکلسه ظاهری صورتده غائب اولدیغی حدوده قدر امتداد ایدن قسم ؛ ۳ ، شعوره استناد ایدن بنلکك ، أنانك ، اوته سنده میه رس باشقه بر أنانك موجودیتنی بالتجربه اثبات ایتمش اولمق ظننده در . بر برلرندن آنجق درجه اعتباریله فرقلی اولان ایکی اولکیلر بو أنایه نسبتله بر عد اولونورلر. ایشته بو، عتبهٔ شعورك آلتنده کائن بر أنا ، تحت الشعور یاخود تحتانی أنا در. بو بر نوع ایکنجی بر شعوردر که حیات عادیه ده اصل شعورده مجهول قالیر. بعض کیمسه لرده ، بعض احوالده ، بو تحت الشعورك موجودیتی و مؤثریتی دوغرودن دوغرویه و محقق صورتده نمایان اولور . میه رس آز چوق استثنائی برخیلی مشاهدات سایه سنده بونی اثبات ایتمش اولدیغی فکرنده در .

حال طبیعیده بولونان بر آدمده بیله برچوق وقعه لره تصادف اولونورکه غیرقابل ایضاح کبی کوروندکلری حالده بو نظریه سایه سنده اونلری آکلامق پك قولای اولور. فرضا انسان کندیسنده بقای جنسه خدمت ایتمه ین و بناءً علیه یالکز بزم اصطفای طبیعی قانونمزك تأثیری آلتنده انکشاف ایتمش اولماماسی ایجاب ایدن بر طاقم ملکاتك موجودیتنی مشاهده ایدر. داهیلرك وجوده کتیردکلری آثار بزه بزم دنیامزدن باشقه بر دنیادن

كله يكی شيلر كبی كورونور. عموميتله، انسانك غايهٔ كماله
دوغرو تمايلاتی شرائط حاضره‌سيله غير متناسبدر.

اكر انسانك حواسنك دائرهٔ شمولنه داخل اولان دنيادن
باشقه بر دنيا ايله، باشقه بر طاقم موجودات ايله — كه بو اعتبارله
اونلره روحانی نامی ويريله‌بيلير — ذی شعور بنلكنی تجاوز
ايدن بر قسم موجوديتی سايه‌سنده مناسبتدار اولديغی قبول
ايديليرسه شو بحث ايتديكمز وقعه‌لر پك قولای ايضاح ايديله‌بيلير.
ايشته بو نظريه الك باشلی حادثات دينيه حقنده پك شايان
ممنونيت بر طاقم تفسيرات عرض ايلر.

فرضا هدايت ايريشمه كيفيتی تحتانی أنا داخلنده كيزلی
بر صورتده تشكل ايتمش وطوپلانمش بر طاقم استعدادلرك آز
چوق آنی اوله‌رق شعور طبيعی ساحه‌سنه ادخاليدر.

بونك كبی، صوفيه حالاتی‌ده بعض كيمسه‌لرده فوق‌شعور
ايله تحت‌شعور دائره‌لرينك بربرلرينه نفوذ ايتمسی قابل اولماسنك
بر نتيجه‌سيدر. تحتانی أنا حقيقتده علی العاده أنا ايچون غيرقابل
نفوذ اولان بر دنيا ايله مناسبتده بولونديغی جهتله، علی العاده
أنا كندی قدرت تفهم وافاده‌سنی تجاوز ايدن بر طاقم شأنيتلر
قارشيسنده قالنجه عادتا محو اولمش كبی بر حاله كلير ياخود
كنديسنی زيارت ايدن مافوق طبيعی وجوده دائر شرائط
طبيعيه‌سيله متناسب بر صورت ذهنيه ايدينمكه چاليشير.

كذلك دعاده علی العاده أنانك تملی اولان تحتانی أنانك

مناسبتدار اولمغه قابليتلی اولديغی قدرتلره قارشی بر مراجعتدر.

ايشته بو صورتله تحتانی أنا مسلكی، دينی وقعه‌ده بلاواسطه
مندمج اولان ابتدائی بر اعتقاده اوبژقتيف بر تمل وعلمی بر قيمت
تأمين ايتمكه قادر عد اولونيور. بو اعتقاد ايسه ديندار كيمسه‌نك
تأثيرينی حس ايتديكی بر قوهٔ خارجيه‌نك موجوديتنه حكم ايتمكدن
عبارتدر. حالبوكه چيفت أنا مسلكنه كوره، علی العاده أنانك
ايچنه نفوذ ايدن تحتانی أنانك ايجاباتی بو علی العاده أنانك تاريخی
ايله ايضاح ايديله‌ميه‌جكی ايچون حس وادراكلرينك قانون
عموميسنه تبعاً اوبژقتيف شكل آليرلر وانسانه خارجی بر قوتك
تحت حكمنده بولونديغی انطباعنی ويررلر. ذاتاً تحتانی أنا علی العاده
أناده موجود اولانلردن دها يوكسك، دها قوتلی بر طاقم ملكاته
مالك اولديغی ايچون علی العاده أنا اوندن آلديغی الهاملری يالكز
خارجی دكل كنديندن يوكسك‌ده بولنديغی بر وجودك مداخله‌سنه
عطف ايتمكله آلدانمش اولماز.

بناءً عليه شعور دينی نجاته، قدرته، نشاطه منبع اولان
كنديسندن بويوك بر أنا ايله مناسبتدار بولونديغنی ادعا وتأمين
ايتمكله حقيقةً بر وقعه خبر ويرمش اولديغی ودينی تجربه‌نك
موضوعنك حقيقةً وارلغی بو تجربه ايله معلوم اولمش بولونديغنی
افاده ايتديكی سويلنه‌بيلير.

تحتانی أنامزك مناسبتدار بولونديغی اسرار آلود وارلقلرك
طبيعت وماهيتنه دائر اولان خصوصی اعتقادلرده ايش باشقه

مركزده‌در . بونلر فلسفه وصوفیه مسلکی ایچون اولدیغی کبی تحتانی أنا نظریه‌سی ایچون‌ده غیرقابل اثبات بر حالده قالیرلر . بونلر مافوق اعتقاددرلر؛ مخیله طرفندن، فردلرك یاخود جمعیتلرك اخلاقی وذکائی مزاجلری طرفندن علاوه ایدلمش اعتقادلردر.

غیرقابل اثبات اولمقله برابر بوندن دولایی قیمتدن محروم دکلدرلر . دینك اساساً شخصی بر ایش اولدیغی کوزدن دون طوتمامالیدر . دین فردده شخصیتك مرکزینی تبدیل ایتمك، اونی خودکامانه ومادی هیجانلر وادیسندن روحانی هیجانلر ساحه‌سنه کچیرمك لازمدر . بو حادثه هرشیدن اول ذی‌شعور أنانك خارجنده حصوله کلمش و اونده برتبدل ایقاع ایتمش بر تأثیرك وجودینه لزوم کوستریورسه سبب ایله نتیجه آراسنه ادراکك صوقوشدیردیغی ایضاحات، افکار یاخود اعتقادات‌ده ذی‌شعور أنانك قابلیت واستعدادلری، بوکسك أنانك الهاماتنه معروض بولونمق قابلیتی اوزرنده بر تأثیر یاپه‌بیلمك اقتدارنده‌درلر. انطباع دینینك شرائطی بالضروره زمانه، محیطه، بیلکیلره، فردلره کوره دکیشیر . بناءً علیه هرکسك، حادثهٔ دینیه‌یی کندیسی ایچون الك مؤثر بر صورتده پیش ملاحظه‌یه آلماسی یالکز شایان تجویز دکل بلکه شایان تمنیدر.

ویلیام جه‌یمسه کلنجه، کندی مافوق اعتقادلرینه حادثهٔ دینیه‌ده بلاواسطه مندمج بولونان اعتقاد اصلی‌یه ویردیکی قیمتك عینی عطف ایتمه‌مکله برابر بعض مهم نقطه‌لرده مثبت دینلرك حکملرینی قبول ایدر.

غیرمرئی عالمك یالکز فکری اولمادیغنی سویلر . او غیرمرئی عالم بزم عالممز اوزرنده تأثیرات اجرا ایدر. بناءً علیه اونی دینلرك الله دیدکلری شیئه تقابل ایدن بر شأنیت اولمق اوزره قبول ایتمك پك طبیعیدر. کذلك، الله ایله بزم ایشلرمزك برابر اولدیغنه واللهك تأثیریله یاشامقله الك یوکسك مقدراتمزی ایفا ایتمش اولدیغمزه اینانمق‌ده محقدر .

صوکره، انسانك طالعنك دیکر موجوداتك طالعنه مربوطیتی بدیهی اولدیغی ایچون روح دیندار، موجوداته اعتمادی وامل ایدینـدیکی صلح وسکون باطنی‌یی استحصال ایتمك ایچون، مناسبتدار بولوندیغی عینی اللهك بوتون دنیایه استنادکاه تشکیل ایتدیکنه، بوتون دنیایی اداره ایلدیکنه وبوصورتله یالکز بزم دکل بوتون کائناتك اللهی اولدیغنه اینانمغه محتاجدر .

ویلیام جه‌یمس بر نقطه‌ده ارباب علمك یانندن قاچه‌رق ساده وبسیط فکرلی آدملره التحاق ایتدیکنی صاقلاماز. اوده شودر: هر وقعه نهایت الامر خصوصیدر . عمومیلشدیرلمش اولانلر حقیقی موجودیتدن محروم بر طاقم اسقولاستیك تجریداتندن عبارتدرلر . بونك ایچون اللهه یالکز عمومی وغایت علوی بر لطف وعنایت عطف ایتمك کافی دکلدر . الله، شعور دینینك ایسته‌دیکی، بیلدیکی الله اولا بیلمك ایچون بزم دعالرمزی اسعاف ایده بیلملی وفردی احتیاجلرمزی کوزتملیدر. بناءً علیه ایمان ایتدیکمز عملی الله جریان حادثاته دوغرودن دوغرویه

قاريشمق ومعجزه ديديكمز شيئي يابه بيلمك اقتداريني حائزدر .

لايموتلق اعتقادينه كلنجه ، بونك غير مشروع اولديغني اثبات ايده‌جك هيچ برشي يوقدر . شمديكي بدنمزك حيات روحانيه ايچون ساده‌جه برشرط تصادفي اولمايوب اوكا تام تقابل ايده‌جك برسبب اولديغي اثبات ايدلمه‌مشدر و ايديله‌مز . فقط بومسئله حقيقتده ايكنجي درجه‌ده حائز اهميتدر . ويليام جه‌يمس دير كه: بزجه غايت معزز اولان برطاقم مفكوره‌لرك تعقيبي بزه ابديت ايچون تأمين ايدلمش اولديغنه امين بولونيورسه‌ق وظيفه‌مزي ايفا ايتدكدن صوكره اثر الهي‌يه اشترا كه دوام كيفيتني باشقه اللره توديع ايتمكه نه‌دن مهيا اولمايه‌لم ؟

٢

دين ايله علمك مناسبتي حقنده ويليام جه‌يمسك مسلكي

ايشته دينك نظريه‌سي تجربهٔ دينيه‌دن حركت ايده‌رك بويله انكشاف ايدر . ويليام جه‌يمس بو نظريه‌نك علم قارشيسنده موقعي نه اولديغني دوشونمكدن كري قالمامشدر .

دين‌ده علم كبي تجربي اولدقدن صوكره نه‌دن بزم ايچون علم درجه‌سنده شايان قبول كوروله‌يه‌جك ؟

بعض منقدلره كوره ديني بويله تجربي علمه بكزتمك غير قابلدر . چونكه دين تجربه‌يي علمك آكلاديغي معناده آكلاماز ، علمه مغاير بر معناده آكلار . علمك تلقي ايتديكي شكلده تجربه ، حادثاتي شخصيتدن تجريددر . يعني معلوم اولان حادثاتدن اونلري تدقيق و مشاهده ايدن شخصه عائد شيلرك هپسني چيقارمقدر . علت غائيه ، اندیشهٔ فائده وقيمت ، حاصلي شخصك برحسني افاده ايدن هرشي علمي وقعه‌نك خارجنده‌در . ياخود ، بالذات بوحادثه‌لرده علمه بر موضوع تشكيل ايدرلرسه اونلري حد ذاتلرنده پيش ملاحظه‌يه آلمايه‌رق اوبژقتيف صورتده قابل تدقيق و مشاهده بر حال ويا عوض داخلنده پيش ملاحظه‌يه آلنمالرينه امكان بولونماسندن ايلري كلمشدر . دين ايسه بالعكس سوبژكتيف وفردي عنصرلرنده آلنمش وقعه‌لره استناد ايدر . انساني بر شخص صفتيله طانير وبوتون دوقوندقلرينه بر شخصيت ويرير . قوانين طبيعيه‌نك عموميتي

و وحدت ضروریه‌سی دین ایچون حائز اهمیت دکلدر. اونك نظرنده بر فردك نجات وسلامتی بوتون نظام کائناته تقدم ایدر. بونك ایچوندرکه دینك نقطهٔ نظری ایله علمك نقطهٔ نظری آراسنده قطعی بر عدم توافق موجوددر. دینك نسبی بر صورتده پایدار اولماسی حقیقی تجربه‌نك ، غیر شخصی وعلمی تجربه‌نك قارشیسنده اورته‌دن قالقمغه محکوم بر پس زنده‌لکدن عبارتدر.

ویلیام جه‌یمسه نظراً بو اعتراضلر بر نتیجه چیقاریله‌جق حالده دکلدرلر. بر سلسلهٔ حادثك صرف سوبژکتیف کبی کورونمسی کیفیتنك اوحالاتی نه‌دن دولایی بر تجربه تشکیل ایتمکدن منع ایده‌بیله‌جکی آکلاشلماز. انسانلر کندیلرینی خسته یاخود شفایاب اولمش ظن ، شفالرینی مافوق طبیعی بر مداخله‌یه عطف ایتمکله ایسترلرسه آلدانسونلر: اکر بو کیفیتده بر قانونه تبعاً توالی ایدن بر سلسلهٔ وقایع وارسه آلدانمه‌نك نه اهمیتی اولور؟ حالبوکه بعض الیم و مضر حسیاتك بعض اعتقادلر طرفندن ازاله ایدیلمسی و بونلرك باشقه واسطه‌لرله غیرقابل تداوی کورونمه‌لری بوکون بر وقعه‌در. دین واسطه‌سیله تشفیه کیفیتی قواعده مغایر بر تشفیه اولدیغندن دولایی بر طاقم بیچاره‌لری دینك معاونتندن محروم می براقه‌جقسکز؟ موضوع ایمانك ایمان طرفندن وجوده کتیریله‌بیلمسی کیفیتی بوکون یالکز اونی یاپان شخص ایچون بر تجربه دکل اصل معناسیله بر تجربه‌در.

ویلیام جه‌یمس دییورکه: «نیچون طبیعتی استعمال ایتمه‌نك وحادثاتنك جریانی تعدیل ایلمه‌نك یالکز بر طرزی اولسون؟ او قدر جسیم ومتنوع اولان طبیعتك منابعندن ممکن اولدیغی قدر چوق استفاده ایدلمك ایسته‌نیلیورسه مختلف اصوللر دائره‌سنده حرکت ایدلمسی لازم کله‌جکی عقله وارد اولمازمی؟»

«علم، میخانیکی حرکت کبی طبیعتك بعض عناصرینه صولت ایدر واونلره تابع و وابسته بولونان حادثاته بوواسطه ایله ایریشه‌بیلیر. دین ده کذلك نزم دنیامزك اوزرنده حائز تأثیر اولان باشقه واسطه‌لرله هم بربرینه مشابه هم‌ده آیری جنسدن بر طاقم حادثه‌لر وجوده کتیریر. علم بشریته تلغراف، تنویر الکتریقی، تشخیص، بر طاقم خسته‌لقلری تداوی چاره‌لرینی ویردی. دین ده فردلره سکونت روح، موازنهٔ اخلاقیه، سعادت تأمین ایدر؛ اوده بعض خسته‌لقلری علم قدر هم‌ده بعض کیمسه‌لرده علمدن دها ایی تداوی ایدر. علم ایله دین، کائناتك خزینه‌لرینی آچمق ایچون قوللاندیغمز عینی درجه‌ده حقیقی ایکی آناختاردر. ریاضیاتك، عینی عدد وفضا وقعه‌لرینی كاه هندسهٔ تحلیلیه ایله كاه جبر ایله یاخود حساب نامتناهی ایله تدقیق ایتدیکنی وبو مختلف اصوللرله عینی درجه‌ده مفید نتیجه‌لر استحصال ایتدیکنی کورییورز. دینی اصول ایله علمی اصولده نیچون بویله اولماسون؟ نه‌دن بونلرك بری موجوداتك بر صفحه‌سنه دیکری‌ده اوته‌کی صفحه‌سنه نظر ایتمسون؟ اکر بویله ایسه

هر ایکیسیده کندیسنه کوره قابل تحقیق واثبات اولان دین ایله علم الی الابد برلکده پایدار اولورلر. »

فقط ، دنیلیورکه ، بوتون بو ملاحظات صرف عملیدر. علم نقطهٔ نظری ایسه حقیقتده بر وقوف اولمایان ، طبیعتك تفحصاتمزه عرض ایتدیکی مواد میانده بولونان تطبیقات وعملیاتدن نظریه‌یی یاخود هر ذکانك مشاهده ایده‌بیله‌جکی وحقیقتنی تسلیم ایله‌یه‌بیله‌جکی بر صورتده موجوداتك عناصر ومناسباتنك تعیینی کیفیتنی آییرمقدن عبارتدر. بونك ایچوندرکه دینك مدافعلری طرفندن ایلری‌یه سورولن تجربه‌لری علم ایکی‌یه آییریر : بونلرك بری سوبژکتیف وعلمه بیکانه‌در. دیکری اوبژقتیف وعلمیدر، فقط دینی وصفدن کاملاً محرومدر.

ویلیام جه‌یمسك تطبیقات ایله نظریه‌نك بویله قطعی صورتده تفریقی کیفیتنی بالخاصه رد ایتدیکی معلومدر. اونك پراغماتیزم مسلکی عقلجیلرك استناد ایتدکلری اساسلری بیله صرف عملی بر طاقم محك تمیزلره ارجاع ایدر.

دین ایله علمك مناسبتنه کلنجه ، ویلیام جه‌یمس بوبابده بر طاقم ملاحظات درمیان ایدرکه بونلر بسیط پراغماتیزمك حدودی خارجنه چیقار.

ویلیام جه‌یمسه کوره بوتون وقوفلرمز شعوردن چیقار. بو آرتق مکتسب بر حقیقتدر. لوق ظن ایدردی که پسیقولوژیده

بدیهی معلوملری تشکیل ایدن شیلر احتساس ، خیال ، فکر ، حسیات کبی بر طاقم بسیط عناصردر. بونلر حرفلره یاخود ذره‌لره بکزرلر. بونلر آیری وعلوی بر وارلغك بر صورت ذهنیه‌سنی وجوده کتیره‌بیلمك ایچون آرالرنده خارجی مناسبتلر تأسیس ایتمك لازمدر. ایشته بوفکرك بر حقیقت اولمایوب پسیقولوژیده بدیهی معلوملری ویرن شیئك ساحهٔ شعوردن یعنی بر زمان معینده بر شخص متفکرده موجود اولان حالت شعورك یکونندن عبارت اولدیغی تحقق ایتدیکی کون پسیقولوژیده وبناءً علیه فلسفهٔ علمده‌ده بر انقلاب وقوعه کلمشدر.

بو یکی معلوم بدیهینك وصف ممیزی: عناصر ذرویه‌دن مرکب بر مجموعه کبی واضح صورتده تعریف وتحدید اولونه‌جق یرده صریح حدودلر چیزیلمه‌سی یاخود تعیین اولونماسی غیرقابل بر وسعته مالك اولماسیدر. فی الحقیقه حالت شعور هم بر محراق یاخود مرکزدن ، همده بونك اطرافنده بر شعور دائره‌سندن ترکب ایدر وبو دائرهٔ شعورك حدودی آز چوق متموج وغیر معین بولونور.

حالبوکه ایشته اوکره‌نیورزکه بو دائرهٔ شعورده متصل ومتمادی بر صورتده اوچنجی بر ساحه‌یه مربوطدر. شعورمز بونی منظم صورتده بیله بیلمز. اونك ایچون کرك امتدادینی کرك درینلکنی اولچمکدن عاجزز. بناءً علیه حقیقةً معلوم وبدیهی اولان، هر تصور ومطالعه‌نك اولدیغی کبی هر تطبیقاتك ده

ضروری نقطهٔ عزیمتنی تشکیل ایدن شی حالات شعورمزك خیالی بر یكونی دكل او نامحدود ساحه‌در. بو ساحه‌ده واضح وقوف مركزی — كه حد ذاتنده غایت مشوشدر ومعین مقدارده بر طاقم مفهومات عناصرینه ارجاعی غیر قابلدر — آنجق بر نقطه‌دن عبارت قالیر ومربوط اولدیغی محیطلرله موجود مناسباتی طرفندن لاینقطع تعدیلاته اوغرار.

مفكرهٔ بشرك اجرای فعالیت ایتدیكی ابتدائی معلوملر بویله ایسه‌لر عجبا دین ایله علم بونلری نه صورتلرله استعمال ایدییورلر؟

دین انسانده‌كی بنلكك ممكن اولدیغی قدر واسع صورتده ساحهٔ فعله ایصالیدر. دین ، سائر شخصلرله صمیمی اشتراكی سایه‌سنده نامتناهی صورتده بویومش شخص بشریدر. ادراكمز طرفندن مادی وارلغمزك و وقوفمزك شرائطنه توافق ایده‌جك صورتده تحدید ، تنظیم وصنفلره تفریق ایدلمه‌دن اول موضوع اولدیغی شكلده وجودك ، بر درجه‌یه قدر فهم وادراككندن عبارتدر .

بالعكس، علم ایسه هرهانكی برزمانده هرهانكی برمفكره ایچون واضح وآیری بر موضوع وقوف تشكیل ایده‌بیله‌جك بوتون شیلرك بر اصطفاسی وتصنیفیدر. بو عناصرك یكونی اوبژقتیف دنیلن عالمدر. وقوف علمی‌یه منشاء خدمتنی كورن واضح صورتده ذی شعورانه حس وادراكده اولدیغی كبی

بو عنصرلری آیری صورتده پیش ملاحظه‌یه آلدیغمز تقدیرده اونلرك كندیمزده موجودیتنی كورمدیكمز بر طاقم شیلر اولدیغنی آكلارز وبناءً علیه اونلری بزدن مستقل بر طاقم وارلقلرك برر تصویری كبی تلقی ایده‌رز . بو خیاللری كسر چیقاریرز ، اوزرلرینه یافته‌لر یاپیشدیریرز ، علی العاده هانكی صیرا ایله معروض اولیورلرسه اونی قید ایلرز، عودتلرینی اولدن تخمین ایده‌بیلمه‌مزه یارایه‌جق صورتده دستورلر ترتیب ایده‌رز . بو دستورلر، تمنی ایده‌بیله‌جكمز بعض حالات شعوری تكرار استحصال وتأمین ایده‌بیلمك ایچون بزجه برر اصول تشكیل ایدرلر.

دین ایله علمك منشألری بویله ایسه ناصل اولورده علم ، دینك یرینی طوته‌بیلیر ؟ دینك نقطهٔ حركتی مشخص ومادی شیلردر . بوتون شمولیله وقعه‌در. ایچنده تفكر ایله برابر حسیات وبلكه‌ده حیات كائناته اشتراك حقنده مظلم بر احتساس ده واردر. علمك نقطهٔ حركتی ایسه مجرد شیدر، یعنی معلوم وقعه‌دن چیقارلمش ویالكز باشنه پیش ملاحظه‌یه آلنمش بر عنصردر . مشخص شی كندیسنك الی آلتنده ایكن مجرد ایله اكتفا ایتمك انساندن طلب اولنه‌ماز. بو اوكنده یمك دوران بر آدمه یمك لیسته‌سی ایله اكتفا ایتمه‌یی توصیه‌یه بكزر. انسان علمدن استفاده ایدر فقط دین ایله یاشار . جزء كلك یرینی طوته‌ماز. تمثال، حقیقتی ازاله ایده‌مز .

علم، دینك یری طوته‌مادیغی کبی دینك استناد ایتدیکی سوبژ کثیف شأیتدن‌ده مستغنی اولاماز. استخراج ایدلدکلری سوبژ کثیف شیدن آیری بر حالده اوبژقتیف وغیرشخصی شیئك کندی کندیسنه کفایت ایده‌بیله‌جکنی تخیل ایتمك صرف اسقولاستیك‌ره آلیزمیدر. سوبژ کثیف ایله اوبژقتیف آراسنده، علمك کندی ایشنه اویغون کلدیکی ایچون تخیل ایتدیکی وجهله، بر خط انفصال بولوندیغنی فلسفی نقطهٔ نظردن محق کوستره‌جك هیچ بر دلیل یوقدر. اتصال وتمادی طبیعتك غیر قابل امحا بر قانونیدر. سوزده غیرشخصی دیدیکمز مفهوملرمز، شأیت ایله یعنی سوبژ کثیف ایله بر تماس نتیجه‌سنده دائمی صورتده تکرار احیا ایدلمك ایستر. یوقسه عاطل، ترقیٔ علمه مغایر بر طاقم عقیده‌لر حالنه کچرلر. شخصی شیلر، هرشی یرلی یرینه بر کره قونولورسه غیرشخصی شیلر قارشیسنده اورته‌دن قالقه‌جق ابتدائی بر قارغشه‌لقدن عبارت دکلدرلر. بونلر، نامتناهی صورتده زنکین ودائما تجدد ایدن بر زمیندرکه علم بیهوده بر کوره‌نك درکه‌سنه دوشمك ایسته‌مزسه دائمی صورتده بورادن فیض آلمغه مجبوردر.

علم ایله دین بربرلریله معارض کبی تلقی ایدیله‌جك اولورلرسه دینك علمه مناسبتی ایشته بوشکلده نمایان اولور. فقط، دوغروسی آرانیرسه، بو تضاد دین ایله علم حقنده درمیان ایدیلن صنعی بر تعریفدن نشئت ایدر. بر طرفدن علم یالکز فیزیك علملردن عبارت عد اولونیور. دیکر طرفدن‌ده دین کندیسنك تمثالنی تشکیل ایدن

عقیده‌لرده مندمج کورولیور. فقط، علم هرشیدن اول وقعه‌لرك، معلومك وقوفی ایسه بر فیزیك علم اولدیغی قدر بر ده پسیقولوژی علمی واردر وحکمی علمك اوصافنی او پسیقولوژی علمنه تشمیل ایتمکه هیچ بر سبب یوقدر. اکر دین اساس اعتباریله بر تجربه، حس ایدیلن ویاشانیلان برشی ایسه بونی تجربه‌نك برشکل مخصوصده تفسیرندن عبارت اولمق ایسته‌ین بر علمه بروجه پیشین مخالف عد ایتدیره‌جك هیچ بر سبب موجود دکلدر.

حالبوکه کورولیورکه عینی بر وقعه، فرضا ذی‌شعور أنانك تحت‌الشعور بر أنا حالنده تمادیسی بر طرفدن پسیقولوژی علماسی طرفندن تسلیم وقبول اولونمقله برابر دیکر طرفدن‌ده تجربهٔ دینیه‌ده اساسلی اولان شیئی پك اعلا ایضاح ایده‌بیلیور. بناءً علیه ذی‌شعور أنا ایله تحت‌الشعور أنانك مناسبتی، دین ایله علم آراسنده بر رابطهٔ اتصال تشکیل ایدییور دیمکدر. هرحالده بو مناسبت نهایت‌الامر فعالیت علمیه ایله فعالیت دینیه‌نك مشترك نقطهٔ حرکتلریدر. فعالیت دینیه، شعوری تحت‌الشعور واسطه‌سیله زنکینلشدیرمکه، فعالیت علمیه ایسه تحت‌الشعورك فورانلرینی شعورك قانونلرینه وشکللرینه ارجاع ایتمکه چالیشیر.

ایشته علم بو صورتله پیش ملاحظه‌یه آلینیرسه الهیات منتسبلرینك الك اساسلی ادعالری ومعتقدات دینیه‌یی تأسیس ایچون قوللاندقلری عمومی اصول علم نظرنده ده معقول ومحق کوسترلمش اولور.

الهیات منتسبی، انسانك كندیسندن بویوك وكندیسندن آیری بر وجود ایله مناسبتدار بولونماسنی ایستر. حالبوكه شعور نظرنده تحت الشعور ذی شعورشیدن فرقلیدر. پسیقولوژی روح بشرك تحت الشعور ساحه‌ده بعضیلری كندیسندن بویوك اولان بر طاقم موجودات ایله مناسبتدار اولدیغنی پك اعلا قبول ایده‌بیلیر.

الهیات منتسبی تجربهٔ دینیه ایله معلوم وثابت اولمش كبی كورونن موجوداتك حقیقةً وار اولدقلرینی تأمین ایدر. بو اعتقاد، یكنسق بر حس وادراكك عمومی ودائمی امكاننك تأميناتی اولمق اوزره دائمی بر عالم اشكال وقوانین فرض ایدن علمانك اعتقادینه مشابهدر.

نهایت، اطرافلرنده الهیات مسلكلرینك تعین وتبلر ایتدكلری بویوك بر طاقم تلقیات دینیه‌یه صیرا كلیر. بو تلقیلرده علمی نظریه‌لره منشأ اولان اساسلردن باشقه دورلو تشكل ایتمزلر. بونلر بر طاقم فرضیه‌لردر كه وقعه‌لری طوپلایه‌بیله‌جك واونلرك مناسبتلرینی ذكا ومخیله ایچون موافق بر صورتده ارائه ایده‌بیله‌جك صورتده تنظیم اولونمشلردر. علم كندیسنی بر طرز مخصوصده تقلید ایتدیكندن دولایی الهیاتی مؤاخذه ایده‌مز. یالكز، الهیات منتسبنك بر قید احترازی درمیان ایتمسی ایجاب ایلر. مخیله اوزرینه مؤسس بو تمثاللر ونظریه‌لر دینك اصل ولبی دكلدرلر. بونلرك غایه‌سی دینی لسان بشری‌یه ترجمه‌دن

عبارتدر. حالبوكه بدیهیدر كه علومده بو لسانك كیت كیده زیاده‌لشن بر پارچه‌سیدر. بناءً علیه عقیده‌لری افاده ایدن دستورلر علمك باشلیجه نتایجی ایله دائمی صورتده هم آهنك بر حاله قونولمق اقتضا ایدر. ناصل كه علملرده، او بویوك فرضیه‌لرنده تجربهٔ بشریه‌نك هیئت عمومیه‌سیله وبو تجربه‌نك ذی حیات شاهدی اولان عقل ایله برلكده تكامل ایدرلر.

خلاصه، ویلیلم جه‌یمسه كوره تجربهٔ دینیه تجربهٔ علمیه قدر حقیقی ومفیددر. حتی تجربهٔ دینیه تجربهٔ علمیه‌دن دها بلاواسطه، دها واسع، دها مشخص، دها دریندر. فضله اوله‌رق تجربهٔ علمیه بویله بر تجربهٔ دینیه اولابیله‌جكنی تضمن وقبول ایتمكده‌در. هم آرتق پسیقولوژیده تحت الشعور نظریه‌سی سایه‌سنده علمده‌ده كندیسنه بر نقطهٔ استناده مالكدر.

دین، علم كبی عینی صورتده انكشاف ایدر وعلم ایله هم آهنك بولونور. بناءً علیه ماضینك بر دوكونتوسی (پس زنده) اولدیغنی، فطرت بشریه‌نك اصل ولبنده هیچ موقعی بولونمادیغنی فرض ایتمكه بر سبب معقول یوقدر.

٣

مطالعات تنقیدیه

بو مسلك شورادن بورادن آلنمش، بر برلرینه اویه جق صورتده یونتولمش مالزمه‌لردن بر پلانه كوره خارجدن برلشدیرلمش منطقی بر بنا دكلدر. دها زیاده، حیات دینیه‌نك كندیسی كبی، اوصركب ومغلق حالیله امكان مساعد اولدیغی قدر درك وتفهم ایدلمش، محبتكارانه ونافذ بر تفكر وملاحظه ایله تنویر اولونمش برشیئه بكزییور. ویلیام جه یمسك اثرلرینه خاص اولان وصف بوندن ایلری كلیر. قارء، بر محرره تصادف ایده‌جكنی ظن ایدركن قارشیسنده انسان كورور.

بو مسلك نه قدر زنكین وذی حركت اولسه ده بر نقطهٔ مركزیه‌سی، عادتا بر محراقی واردركه بورادن بوتون هیئت مجموعه اوزرینه بر آیدینلق انتشار ایدر. بو مركز، پسیقولوژینك تملی اولملق اوزره ساحهٔ شعور نظریه‌سیدر. بو نظریه‌یی دینه تطبیق ایتمك وبو صورتله دینی حادثه‌لری انسانك حیات طبیعیه‌سی ایچنه صوقمق: ایشته ویلیام جه یمسك درعهده ایتدیكی وظیفه.

بو نقطهٔ نظردن، دینك اساس اعتباریله بر تجربه، یعنی حس ایدیلن ویاشانیلان برشی اولدیغی بر حقیقت دیه وضع ایدر. دین انسانك كندی كندیسیله، معلوم اولان انسانك غایهٔ كمال اولان انسان ایله ایچندن كلمه بر صورتده یاخود تكرار تأسیس واعاده صورتیله ائتلافنك حسیدر. عینی زمانده، انسانك

كندیسندن بویوك بر وجود ایله مناسبتدار اولماسی حسیدر. بو ائتلاف وتوافقی حصوله كتیرن وقوت وقدرتك توكنمز بر منبعی اولملق اوزره تظاهر ایدن شی ایشته او وجوددر. بو چیفته حس، دیندار روحده حیات ذی شعورك محراقی، مركزی اولور.

فضله اوله‌رق، بوندن دولایی، دین اساساً حقیقی وشخصی برشیدر. حد ذاتنده بر دین، تك وغیر قابل تحول بر دین بوش بر اسقولاستیك جوهر مجردیدر. دنیاده یالكز دیندار روحلر، دیندار حیاتلر واردر. نه قدر فرد وارسه او قدر ده دین واردر. ویلیام جه یمسك، كتابنه تجربهٔ دینیه‌نك تنوعی -Les variétés de l'expérience religieuse دیمه‌سی بوش یره دكلدر.

بو فكرلر غایت نظر اهمیتله تلقی ایدلمكه شایاندر.

بر كره بو فكرلره كوره دینك اصل ولبندن عقاید، آیین، عنعنات كبی بالخاصه فكری یاخود مادةً عملی، اوبژقتیف اولدقلری ایچون علی حاله فرددن فرده انتقال ایده بیلن شیلر قطعیاً آیرلمالیدر. بو مطالعاته كوره اصل برنجی درجه‌ده حائز اهمیت اولان شی شخص ایله یكوجود اولان واوندن آیریلامایان عنصر هیجان واراده‌در.

بو فكرلره نظراً اك ایی دینی نمونه صوفیه مسلكنده بولونور. فقط بو اووجدلردن، خیالتلر كورمه‌دن تجرید ایدلمش بر صوفیه مسلكیدر. چونكه او كبی شیلر قسم اصلی‌یی تشكیل ایتمزلر.

صوفیه مسلکی پرنسیپنه، حیات باطنیه‌نك شدت و وسعتنه ارجاع ایدلملیدر. بو فکرلره کوره انسانلر ایچون حیات دینیه نمونه‌لری سن پول، سنت اوکوستن، لوتر، پاسقال کبی بیوك موجدلر وخالقلردر. بونلرده دین هرشیدن اول حیات ایدی، بر تجربهٔ شخصیه ایدی، قدرت بشریه‌نك وعظمت بشریه‌نك تزایدی ایدی.

بویله بر دین، عناصری تصنیف و تعداد اولونه بیله‌جك، تکاملی تدقیق و مشاهده و تعریف ایدیله بیله‌جك، مقدراتی اولدن کسدیریله بیله‌جك حاضر برشی دکلدر. یاشایان، لاینقطع خلق و تکرار تکرار خلق اولونان بر وجوددر که آنجق کندیسنی تمثیل ایدن کیمسه‌لرده فعالیت و اراده سونرسه وار اولمقدن خالی قالیر.

بویله بر دین صرف تماشا ایچنده بوغولوب قالمش مطاوعتکار بر صوفیه مسلکی دکلدر. فعالیتك بر غلیانیدر. کیتدکجه دها یوکسك غایه‌لر تعقیب ایدر و اونلری ساحهٔ فعله ایصال ایچون لازم اولان شکللری بتمسر. عینی زمانده انسانلره حاکم اولمق و اونلره مطرد اعتقادلر قبول ایتدیرمك ایچون بهانه تشکیل ایتمز. بالعکس انسانلره دیکرلرینك دینلرنده او کندیلرینه خاص وشخصی شیئه حرمت و محبت ایتمك وظیفه‌سنی تحمیل ایلر. چونکه یکانه موجود و مؤثر اولان شی شخصی اولاندر. شخصلرك بربرلرندن فرقلی اولملری ایسه ضروریدر.

ویلیام جه‌یمسده دین، بزم ایچون مافوق طبیعی اولان برشی

ایله مناسبتدن عبارت اولمق وصف اصلیسنی محافظه ایتمکله برابر طبیعت بشریه‌نك ایچنه آچیقدن آچیغه ادخال اولونمشدر. صوفیه تجربه‌سنده ایمانك حدس حالنه منقلب اولدیغنی کوستره‌رك بونی طبیعی تجربهٔ دینیه‌یه ربط ایتدیکی کبی تجربهٔ دینیه‌ده ده بلاواسطه هر حالت شعورده، علی العاده غیر محسوس کچدیکی حالده موجود اولان عناصرك عمومی پسیقولوژی قوانیننه تبعاً انکشافنی کوره‌رك تجربهٔ دینیه‌یی تجربهٔ عادیه ایچنه ادخال ایلر. بناءً علیه دین انسانك حیات طبیعیه‌سندن بر قسمدر. عینی زمانده بو حیاتك بقاسنه، تمامیتنه و ترقیسنه مساعد اولدیغی ایچون دینك بقاسنی تأمین خصوصنده عقل ایله سوق طبیعی وعنعنه ایله اتفاق ایدر.

ویلیام جه‌یمسك مسلکنك دینه علم قارشیسنده تخصیص ایتدیکی موقع ده بوندن آز صاغلام دکلدر. دین شخصیتمزك مرکزینی تشکیل ایدن حسك انقلاباتنده بولوندیغی، علم ایسه ذهنده تمثیل ایدیلن حادثه‌لرله و بونلرك جریان طبیعیلرینی تدقیق و اشارت ایله مشغول اولدیغی ایچون آرالرنده هیچ بر منازعه قابل تصور دکلدر.

دیکر طرفدن، دین ایله علم بربرلرینه مربوطدرلر. ایکیسنك ده غایه‌لری بردر: انسانك سعادتی و قدرتی. اصوللری بردر: تجربه، استقراء و فرضیه؛ ساحه‌لری بردر: شعور بشری. دین بونك تمامی، علم بر قسمیدر.

*
* *

بو مسلكك نه‌قدر ذی‌حیات وقیمتدار اولورسه اولسون عجبا كرك ارباب علمك كرك دیندارلرك اعتراضلرندن آزاده قالمشمیدر ؟

ارباب علم طرفندن كله‌جك اعتراض اولدن تخمین اولونه بیلیردی. بونلر ویلیام جه‌یمسك اورته‌یه قویدیغی طرز وقوفك تجربه دنیلن شیئه توافق وتقابل ایتمدیكنی سویلرلر.

علمی تجربه‌نك نتیجه‌سی بر حكم وتصدیقه واریر. علمی تجربه‌ده بكا یالكز برشی ظاهر ونمایان اولماز، برشیئك وار اولدیغی میدانه چیقار. واردر دیمك طبیعی صورتده ذكا وحواس ایله متصف هرهانكی بركیمسه او حادثه‌یی بكا نمایان اولدیغی شرائط ایچنده تدقیق ایدنجه اونی اوده حس وادراك ایدر دیمكدر.

حالبوكه ویلیام جه‌یمسك اكثریا برطاقم اشخاصك افاده‌لرندن استفاده ایده‌رك نقل ایتدیكی تصورات بزه آنجق سوبژكتیف برطاقم انطباعاتی خبر ویررلر. آزچوق غیرطبیعی اولان فلان شخصك مافوق طبیعی موجودات ایله بر مناسبتده بولوندیغنی یاخود اوشخصك غیرطبیعی یاخود اوبژقتیف برحضور ووجود حسنه قاپلدیغنی اوكره‌نیرز. بو حسك احوال وشرائطنه، انقلاباتنه واقف اولورز. بوحكایه‌لر ضلالت حسلرك، تشوشات روحیه‌نك سوبژكتیف تصوراتی میانه كیریورده بكزرلر.

ویلیام جه‌یمس‌ده ابتدا بونلره باشقه بر معنا عطف ایدر كبی كورونیرز. فقط یاواش یاواش تملك وتصرف حسنك وبالخاصه بویوك صوفیه‌نك هیجانلرینك یوكسك شكللرینی تدقیق وتتبع ایتدكجه حسك، انساندن آیری و روحانی بر وجودك حقیقی و اوبژقتیف وارلغنی و بونكله شعورینك مناسبته كیردیكنی كندی باشنه اثباته كفایت ایتدیكنی عادتا قبول ایتمكه باشلار.

واقعا ویلیام جه‌یمس بو اسرار انكیز موجوداتك طبیعت وماهیتلرینه وبزم دنیامزله اولان مناسبتلرینه دائر ویریلن اوزون و صریح تفصیلاتی مخیله وادراكك بر ملعبه‌سی عد وشدتله رد ایدر. فقط علی‌العاده هیجانلرله تشارك ایتدیریلن بو عنصر ذكائی ایچندن نهایت برشی چیقاریر، طوتاركه اوده یوكسك بر مداخله‌نك موجودیتیدر. بومداخله ایسه بزه حس ایله بیلدیرلمشدر. مابعدالطبیعی بر پسیقولوژی عالمی اولان مه‌ن‌دوبیران ده امتیازلی بر حسك، جهد وغیرت حسنك بزم اراده‌مزله متساند اوله‌رق خارجی بر قوتك تأثیرینی احتوا ایتدیكنی وبو تأثیری بزه اعلام ایلدیكنی ادعا ایدردی. فقط بیران بوفكرینی تأسیس واثباته موفق اولامامشدی. ویلیام جه‌یمسك ده: «كندیمده اللهك تأثیرینی حس ایدیورم» قضیه‌سنك «اللهك تأثیری اوزرمده حكم سوریور» دیمه‌نك عینی اولدیغنی ناصل اثبات ایده‌بیله‌جكی جای سؤالدر.

بعض محررلر كبی بو مسلكی صرف فكرجی بر معناده

تفسير ايده‌رك باشدن باشه، صرف سوبژكتيف بر نقطهٔ نظردن پيش ملاحظه‌يه آلنمش حسياتلردن ، هيجانلردن واعتقادلردن باشقه برشى موضوع بحث اولماديغنى مى ادعا ايتملى ؟ چونكه ، نهايت الامر ، بزى قورتاران شى بزم اعتقادمزدن آيرى بر الله دكل، بزم اللهه اولان اعتقادمزدر .

ويليام جه‌يمسك جذرى بر نقطهٔ نظر تجربى اختيار ايتديكى آشكاردر. بزدن خارجده موجود اولان اشياده مخيله ملعبه‌لرندن وادراكك صنعى انشا آتندن باشقه برشى كورمز. ضلالت حسى ايله حس وادراكك آراسنده يالكز بردرجه فرقنك وجودينى قبول ايتديكى شبهه‌سزدر. بوندن دولاييدركه آنجق مرضى بر ضلالت حس بولونديغى آشكار اولان وقعه‌لرك تدقيقى ايله تحليللرينه باشلار .

فقط بو عمومى سوبژكتيفجيلك طريقنه مراجعت ايله مشكلات برطرف ايدلمش اولماز. ولوكه سوبژكتيف اولسون بر تجربه ، كلمه‌نك يالكز عملى معناسيله دكل فلسفى معناسيله تجربه تعبيرينه كسب استحقاق ايده‌بيلمك ايچون بعض هيجانلر حس ايدن بر شخص ايله بو هيجانلرك وجودينى غير شخصى صورتده مشاهده ايدن بر شخص واقفى هيچ اولمازسه فكراً تفريق ايده‌بيلمك اقتضا ايدر. بويله اولمازسه يالكز بر وجود، بر شأنيت موضوع بحث اولمش اولور ، وقوف دكل . بر آغاج هيچ بر زمان بر تجربه دكلدر .

حالبوكه حادثهٔ دينيه‌ده انسانك حالى شو لازم اولان ايكيلكه هيچ‌ده صالح دكل كبى كورونور. انسان، نامتناهى ايله مناسبتدار اولديغى حسنه كنديسنى تماميله ويره‌رك آرتق حقيقى ايله خيالى يى بربرندن تفريق ايده‌مز . بويله شرائط ايچنده هيجانلرى بيله عجبا حقيقتميدر؟ بوقسه شديد وبديهى حاللرينه رغماً مفروض، جعلى، اوبژقتيف اوله‌رق باقيلنجه غيرصميمى هيجانلرميدر ؟ بر صوفيه حالى بر تجربه عد ايديله‌مديكى كبى بر حالت شعور اولوب اولماديغى بيله مجهولدر . چونكه او صوفيه استغراقى تام شعورك ازاله‌سنه ميال وساعيدر .

ايشته بو نقطه‌ده مباحثه‌نك اساسنى تشكيل ايدن مسئله ميدانه چيقار. بر شخص ايله شخصك خارجنده بر شيئك وجودينه يعنى بر ايكيلكه احتياج كوسترن تجربه‌دن باشقه بر تجربه موجود دكلميدر؟ يكديكرندن آيرى بر شعور ايله علمك تجربه‌سى اولان بر تجربه، حيات وشأنيت ايله جداً بر اولان وايلك وحقيقى بر تجربه تشكيل ايدن تجربه‌يه نسبتله مشتق وصنعى برشى دكلمىدر؟ ويليام جه‌يمسك پسيقولوژيسنده اولديغى كبى حالات شعور يرينه ساحهٔ شعور اقامه‌سندن تولد ايدر كورونن مسلك ايشته بودر . بو مسلكه كوره ايلك حقيقت معلومه بر نامتناهى تمادىٔ انطباعاتدر، تجربهٔ ذى حياتدر، بزم واضح حس وادراكلرمز بونك آنجق شكلى بوزولمش بر پارچه‌سيدر، بعض عملى غايه‌لرى تعقيب ايچون بزم ايشمزه يارامغه تخصيص ايدلمشلردر .

بو نقطه‌ده فكرلر تخالف ایتمكده‌در. تحتانی أناده بعضیلری شعورك بو بودیلنی، زنكینلشدیكنی كورمك ایسته‌دكلری حالده بعضیلری بونی شعورك فقیرلشمه‌سی، دارالماسی، آنجق بر ایز، بر طورطو حالنده قالماسی عد ایدرلر. بو فكرده بولونانلر دقتله باقیله‌جق اولورسه كویا یوكسك عد ایدیلن بو شعورده اولجه عادی و محسوس شعورده موجود بولونمامش اولان هیچ بر شیئك موجود اولمادیغنی تأمین ایدرلر. صوفیه‌نك مافوق طبیعی الهاماتی بر طاقم تخطرلردر. صرف مفكره‌نك ایجادلری بر طاقم اونوتلمش حالات شعوردر كه عادی پسیقولوژی قانونلری موجبنجه میخانیكی صورتده باشقه حالات شعورله برلشمشلردر. بوندن شعورك طانیه‌مایه‌جغی روحی بر عضویت تولد ایتمشدر. بو مجهول‌ده، علمه مقابل اولمق اوزره قارشیسنه چیقاریلان اوته‌كی كویا اسرارلر كیبدر: تدقیق و مشاهده‌نك و تحلیلك ترقیسی اونی‌ده معلوم و طبیعی ساحه‌سنه ادخال ایدر.

بو صورتله رد و جرح غایت بدیهی كوزوكسه ده شوراسنه دقت ایتمك ایجاب ایلر كه بو نقطهٔ نظر، حالات شعور پسیقولوژیسی دنیلن پسیقولوژینك قبول و تسلیم ایدلمش اولماسنی ایجاب ایلر. حالبوكه ویلیام جه‌یمس بونی جعلی و غیر قابل قبول عد ایلر. بناءً علیه بو طرزده رد و جرحه قالقیشمق اصل اثباتی لازم مسئله‌یی محقق و ثابت ایتمش كبی تلقی ایتمك اولور.

شبهه‌سز كه علم، حادثاتك بر چوغنی كندیسنه تمثل ایتدیریور.

فقط بونی محدود مفكره‌لرك یاپدیغی كبی اسكی چرچوه‌لری محافظه ایتمك صورتیله دكل بونلری كنیشله‌ته‌رك، یموشاته‌رق، ایجابنده دكیشدیره‌رك یاپیور. حقیقتده علمك چرچوه‌لرندن هیچ بری حتی ریاضیات و منطق چرچوه‌لری كبی بوتون دیكرلرینی طوتانلر بیله غیر قابل تحول دكلدرلر. قلاسیك پسیقولوژی تیپلرینه قابل ارجاع اولامایه‌جق حادثاتك موجودیتی اثبات ایدلدیكی كون پسیقولوژی‌ده بو كبی احوالده فیزیكك یاخود كیمیانك یاپدیغی كبی یاپه‌جق، باشقه پرنسیپلر آرایه‌جقدر.

بیلكیلرمزك بوكونكی حالنده ایجاد و اختراع، مزج و تركیب، فكر، تعریف ایدیله‌جك اشیا، آرانه‌جق و ساحهٔ فعله چیقاریله‌جق غایه كبی ذهنه كله‌جك بوتون شیلرك هپ اسكیدن كورولن شیلر اولدیغی ناصل اولورده اثبات ایدیله بیلیر؟ اولجه كورلمش اولان‌ده بو صورتله دها اولجه كورولمش دكلمیدی؟ برده كورمك نه‌دیمك اولدیغنی، باصره‌مزك ساحهٔ شمولی نره‌ده توقف ایتدیكنی تماماً بیلیورمی یز؟

الیوم المزده بولونان حواس خمسه‌نك تجربه‌سندن باشقه یاخود دها واسع بر تجربه امكانی بوكون پك آز قابل اعتراض كبی كورونور. فقط بسیط بر حسك دكل بر تجربه‌نك موضوع بحث اولدیغی ادعا اولونه بیلمك ایچون انسانك تصور ایتدیكی مفهومده اوبژقتیف دنیلن حاله تقابل ایده‌جك بر شی بولونماسی لازمدر. اللهه ایناغمق اللهك بزم كندیسنه اولان اعتقادمزدن

خارج ومستقل اوله‌رق بر طرز مخصوصده وار اولدیغنه ایناغق دیمکدر. حالبوکه تجربه‌نك سوبژکتیف هیچ بر خصوصیتی، حتی بر دها فضله‌لق، بر ماورا، بر افراط حسی بیله کندی باشنه بو تجربه‌نك اوبژقتیفلکنی، حقیقیلکنی اثبات وتأمین ایده‌من. ویلیام جه‌یمس‌ده بونی قبول ایدییور کیبدر. چونکه شعور دینینك بلاواسطه بیلدیردیکی حقایقی تحلیل ایدرکن بونلرده بر علامت، بر شهادت دکل روحك بر وجود ابدی ایله مناسبتنك بلاواسطه معلوم اولمش بر شأیتنی کشف ایتمکه چالیشیر.

سوبژکتیفدن اوبژقتیفه بو کچیشی نه‌معناده آکلامالی؟

تحت الشعور نظریه‌سی بیله بونی محق کوسترمکه کفایت ایتمز. چونکه تحت الشعورده آنجق شعوره کیرمك یعنی سوبژکتیف بر شکل آلمق صورتیله‌درکه شعور ایچون حقیقی عد اولنه‌بیلیور.

اصل حادثه بوراده بر ایمان حرکتیدرکه شعور بونکله بعض هیجانلر حس ایده‌رك بو هیجانلرك حقیقی اولدیغنه وکندیسنه اللهدن کلدکلرینه حکم ایدر. تجربهٔ دینیه کندی کندیلکندن موجود دکلدر و اولاماز. شخصدن آیری، اوبژقتیف دکلدر. فقط انسان اوکا ادخال ایتدیکی بر اعتقاد سایه‌سنده اوبژقتیف بر شمول ویرییور.

ایمان ایله بویله قاریشمش اولان تجربهٔ دینیه بوندن دولایی بر تجربه اولمقدن چیقارمی؟ ویلیام جه‌یمسك فکرنجه چیقماز.

چونکه اونك فکرنجه، محسوس تجربه‌نك وعلمی تجربه‌نك صفت کاشفه‌سی اولان اوبژقتیفلك فکرنده بیله غیرقابل ازاله بر قسم اعتقاد مخفیدر. هر دورلو سوبژکتیف عنصردن مستقل مؤثر بر صنف موجودیت نهایت بر اعتقاددن عبارتدر. اعتقاد یاخود ایمان هر بیلکینك اعماقنده موجوددر.

ویلیام جه‌یمسك تجربهٔ دینیه‌سنك کلمه‌نك علمی معناسیله بر تجربه اولدیغنه اعتراض ایتدکاری کبی بونك دینی وصفنه نه‌درجه‌یه قدر لایق اولدیغی‌ده جای سؤال کورولدی.

ویلیام جه‌یمس دییورکه: انسان: «امداد!» دییه هایقیرنجه بر سسك: «جسور اول! ایمانك قورتولمشدر!» جوابنی ویردیکنی ایشیتدیکی زمان سر دینینك ظهوره کلدیکنی تسلیم ایدر. انسانك بنلکی بالطبع منقسمدر ومتزلزلدر. اونده آهنك تکرار تأسس ایدرسه، کندی کندیسنه بولامایه‌جغی بر قوت اوکا منضم اولورسه کندیسندن دها بویوك بری اوکا یاردیم ایدییور دیمکدر.

فقط هوفدینغك بحق دیدیکی کبی، بو حادثات بر تجربه‌نك دینی عد ایدلمسی ایچون کافی دکل کبی کورونور. انسانك کندیسنه داخل اولدیغنی کوردیکی آهنك وقوتك قیمتنی تقدیر کیفیتی‌ده انضمام ایتملیدر. بو آهنك ایله قوت صرف مادی شیلره مشابه کبی تصور وتلقی ایدیله‌جك اولورسه اونلرده اللهك بر

مداخلهسی كوریلهمز. فقط انسان حادثهٔ روحیهیی الله ایله انسان آراسنده ، غایهٔ كمال ایله حقیقی آراسنده یاخود ، هوفدینغك صریح مسلكنه كوره ، قیمتلرله شأنیت آراسنده بر ائتلاف تأسسی صورتنده تفسیر ایدرسه او زمان بو آهنگك وقوتك نمایان اولوشنی قیمتلرك اساسی اولمق صفتیله اللهه عطف ایلر وتجربه بوصورتله دینی بر وصف ارائه ایدر.

فی الحقیقه دینی تجربهنك وصف ممیزی حسه مفهومك واعتقادكده مربوط اولماسیدر. بر هیجان ، دینی اولابیلمك ایچون اساس وغایهسی دینی برصورتده ادراك ایدیلن اللهده بولونیور دییه تلقی اولونمق لازمدر.

دینك اولیوركه تجربهٔ دینیهیه هم تجربه همده دینی تجربه اولهرق وصف ممیزی ویرنشی تجربهٔ دینیهنك ایچنده مكنوز ایماندر.

ایمانك بوراده اهمیتی غایت زیادهدر. چونكه ویلیام جهیمسه كورهده ایمان یالكز هیجانه رفاقت ایتمكله قالماز ؛ هیجانك اوزرنده حقیقی بر نفوذه مالكدر وبعض احوالده او هیجانی كندی باشنه تولید ایدهبیلیر. احتمالكه اللهی حامل اولان ایمان دینی، مجرد بر فكر دكلدر. بو، خستهلقدن شفایاب ایدر ، تسلیت بخش اولور، موضوعنی خلق ایدر. پاسقال فریادلر ایچنده اللهی آراركن كندیسنه شو ندانك كلدیكنی ایشیدیر: «متسلی اول ، بنی بولمامش اولسه ایدك آرامازدك !»

فقط ، اكر حقیقت بویلهایسه تجربهٔ دینیه ویلیام جهیمسك تحلیلاتندن مستبان اولیور كبی كورونن او مفهوملردن ، عقیدهلردن ، آیینلردن، عنعنهلردن، مؤسسهلردن تماميله آیری پرنسیپ دكلدر. چونكه بوشرائط خارجیه بر درجهیه قدر ایمانك عناصریدر، بونلر ایمانك وجودینی تضمن ایتدكلری كبی ایمان اوزرنده عكس تأثیرلرینیده كوسترلر ومحتویاتنی تعیین ایدرلر. معلوم بر فردك تجربهٔ دینیهسنده ، تحلیل ایدیلهجك اولورسه، دائما ایمانه ، مألوف اولدیغی دستورلره و اعماللره مربوط بر سورو فكرلرك وحسلرك داخل بولوندیغی كوروله جكدر. ایمان دینی حقندهده بونك قسماً فعل وعملك اعتقاده ترجمهسندن عبارت اولدیغنی سویلهمك لازم كلیر.

بناءً علیه دینك بوتون ذكائی، خارجی وعنعنوی عناصری زائل اولونجه آرتق تجربهٔ دینیهنك پایدار اولوب اولامایهجغی هوفدینغ ایله برابر بحق جای سؤال كوریلهبیلیر.

بو عناصرده فردلرك شعور دینیسی ایله حائز اولدقلری مناسبتلردن پیدا ایتدكلری قیمتدن باشقه بر قیمت یوقمیدر؟ شخصی دین یالكز باشنه دینك تكمیل اساسندن عبارتمیدر؟

شبهه یوق كه دینك نه بویوك بر وظیفهٔ اجتماعیه ایفا ایتمش اولدیغنی تاریخ بزه نه قدر كوسترسه بو، دینك منشاء واساس اعتباریله بر حادثهٔ اجتماعیه اولدیغنی اثباته كفایت ایتمز. اولا بیلیر كه

دین پرشوق وغلیان فردلرك روحلرنده دوغمشدرده تقلید وسرایت واسطه‌سیله انتشار ایده‌رك یاواش یاواش عقیده ومؤسسات شکلنی آلمشدر . ناصل که بر هیئت اجتماعیه‌نك بقاسنی وقوتنی تأمینه صالح اعتقادلرده بویله اولمشدر . فقط دینلرك اجتماعی طرفلری برسبب اولمایوب‌ده بر نتیجه اولسه‌بیله بوندن ، صرف شخصی دینك بوکون‌ده الك یوکسك وزنده شکل دینی اولماسی لازم کله‌جکی نتیجه‌سی چیقماز.

کندیسی ایچون تکمل دینی‌یه وصولی آرایان فرد منزویانه بر قدسیت ایچنه قاپانامایه‌جغنی حس ایدر. هیچ کیمسه یالکز باشنه کندی نجات وسلامتنی تأمین ایده‌مز. چونکه شخصیت بشریه آنجق انسانلرك آکلاشمق ، برلشمك و بر برلرینك حیاتلریله یاشامق ایچون صرف ایتدکلری غیرت ایچنده انکشاف ایدر ، وجود بولور و پایدار اولور . بونك ایچوندرکه افعال واعمال ، اعتقادات، تمثاللر ، مؤسسه‌لر کبی مشترك شیلر حتی شخصی شکلنده‌بیله دینك اصلی بر قسمیدرلر.

فقط بر قیمت دینیه‌یی یالکز فردی شخص حائز دکلدر. بر هیئت اجتماعیه‌ده عدالت، آهنك، انسانیت کبی کندی خواص خصوصیه‌سنی یایمغه قابلیتلی برنوع شخصدر. بو خواص حیات فردیه چرچوه‌سنك خارجنه طاشارلر . وقتیله هیئات اجتماعیه‌نك مادی و معنوی مقدراتنی اللرنده بولوندیرانلر دینلر ایدی. بو کون حکومت سیاسیه‌یی اللرنده بولوندیرامایورلرسه

ملتلره غایهٔ کماللرینی ارائه‌یه و بو غایه‌لری ساحهٔ فعله چیقارمغه چالیشمق ایچون لازم اولان ایمان، عشق، شوق، فکر اخوت و فداکاری ، غلیان وثبات کبی شیلری اونلرده انکشاف ایتدیرمکه قالقه‌مازلرمی ؟

بویله بر وظیفه صرف شخصی دینك حدودی خارجنه چیقار. چونکه بر هیئت اجتماعیه‌نك اعضاسی نزدنده مفکوره‌سنك ساحهٔ فعله ایصالنه و وظیفه‌سنك ایفاسنه ساعی اولان عنعنه‌لره، اعتقادلره ، فکره قارشی مشترك بر حرمت وعبادته احتیاج کوستریر .

دینك روحی حس ایسه اعتقادلر و مؤسسه‌لر اونك بدنیدرلر . بو دنیاده آنجق بدنلرله برلشمش روحلر ایچون حیات واردر.

نتيجه

غيرقابل اجتناب بر مواجهه — اصل نزاع ، فكر علمى ايله فكر دينى آراسنده‌در.

١— فكر علمى ايله فكر دينينك مناسبتلرى — اولا ، فكر علمى — وقعه‌لر، قانونلر، نظريه‌لر ناصل تأسس ايدر— تكاملجيلك — تجربى عقيده برستلك — ثانياً ، فكر دينى — فكر علمى ايله قابل تأليفميدر؟ — علم ايله عقلك تفريقى — علم وانسان: انسان ايله علم آراسنده تمادى واتصال— حياتك مصدره‌لرى: بونلر دينك اساسلرينه توافق ايدرلر.

٢— دين — اخلاق ودين: دينك اخلاقه علاوه ايتديكى شى — مثبت براساس روحى اولمق اوزره دينك زندكيسى وقابليتى — ذكائى واوبژقتيف عنصرك قيمتى. حيات بشريه‌ده مهم فكرلرك وظيفه‌سى — عقايد — آيينلر — مساعده‌كارلغك عشقه تحولى.

دين ايله علمك مناسباتى مسئله‌سى تاريخى اعتباريله پيش ملاحظه‌يه آلنيرسه الك زياده حيرت بخش مسائلدن بريدر. يوز كره ياپيلان وتجديد ايديلن ائتلافه، الك بويوك مفكره‌لرك مسئله‌يى منطق برصورتده حل ايتمك ايچون صرف ايتدكلرى غيرتلره رغماً دين ايله علم دائما بربرلرينه قارشى حال حربده ياشامشلر ، يالكز بربرلرينه غلبه ايچون دكل بربرلرينى تماميله امحا وازاله ايچون اوغراشمقدن خالى قالمامشلر كبيدر.

معمافيه بو ايكى اساس‌ده بوكون حالا بردوامدر. الهيات، علمى تحت انقيادينه آلديغنى بيهوده يره ادعا ايدوب دوردى.

فقط علم، الهياتك بويوندوروغنى سيلكوب آتدى. اوتاريخدن صوكره ايش برعكس اولمش كبى كورونه‌بيليردى. علم ، دفعات ايله ، دينلرك آرتق نهايتى كلديكنى اعلان ايتدى. فقط دينلر حالا دورييورلر. مجادله‌نك شدتى كنديلرينك قوهٔ حياتيه‌لرينه آيرى بر دليلدر.

دين ايله علمك مناسباتى حقنده‌كى افكارحاضره‌يى خلاصه وافاده ايدن مسلكلر پيش تأمله آلنه‌جق اولورسه بونلرك ايكى صنفه آيرلديغى كورولور. صنفك بريسى طبيعتجى ديكرى‌ده روحيتجى دنيله بيله‌جك تمايلاتى احتوا ايدرلر.

برنجى قسمه نمونه صفتيله او كوست قونتك پوزيتيويزمنى ياخود دين انسانيتنى ؛ هربرت سپنسرك تكاملجيلكنى وناقابل ادراك نظريه‌سنى ؛ هه‌قللك دينك علمه منتهى اولان وحدت وجود-جيلغنى؛ حادثات دينيه‌يى فعاليت روحيه ويا اجتماعيه‌نك طبيعى تظاهراتنه ارجاع ايدن پسيقولوژيجيلكى وجمعيتجيلكى ادخال ايتدك.

ايكنجى قسمه ادخال ايديله بيله‌جك اولانلرده شونلردر : ريچلك ايمان ايله اعتقادلرك تفريقنه منتهى اولان جذرى ايكيجيلكى؛ علمك حدودلرى مسلكى؛ علمى ودينى مشترك بر اساسه ربط ايده‌جك صورتده فلسفهٔ فعل وعمل؛ ويليام جه‌يمسك بسط وايضاح ايتديكى وجهله تجربهٔ دينيه نظريه‌سى.

بو بابده‌كى افكار ومطالعاتى تماميله كوسترمك ايچون بو

جدوله دها برچوق علاوه‌لر یاپمق اقتضا ایدر. شو عصر دیده مبارزه‌نك طرفیندن نه قدر شدت، ثبات و اقدام ایله دوام ایتدیکنی كوسترمكه بو مثاللر كافیدر.

بو مبارزه‌نك نتیجه‌سی نه اوله جغنی یالكز منطق نامنه شیمدیدن تعیین ایتمك پك جرئتكارانه برحركت اولور. چونكه هر ایكی دعوانك طرفدارلری چوقدن بری اوقدر منطقی هجوملرده بولوندقلری حالده بربرلرینی اقناعه موفق اولامامشلردر. بوراده موضوع بحث اولان ایكی مبارز ایكی مفهوم دكل ایكی وجوددر كه هر بری، وارلق حقنده سپینوزانك تعریفی وجهله، كندی وارلغنده پایدار قالمغه سعی ایدیيور. ایكی ذی حیات شی آراسنده مظفریت قضایای منطقیه‌یی صیرایه دیزمكی اك ایی بیلن طرفه دكل، قوهٔ حیاتیه‌سی اك زیاده اولان طرفه توجه ایدر. مبارزه بوراده اك صحیح وقطعی شكلی آلتنده وقوف ایله بوكا آزچوق غیر متجانس اولمق اوزره كورونن برشی آراسنده‌در. بو ایكی حدك بربریله غیر قابل مقایسه اولمالری كیفیتی پك ضروری و منطقیدر.

تاریخك تدقیقندن چیقاریلان یاخود چیقاریلیور ظن اولونان تجربی تكامل منحنیسی همان چیزیویروب مسئله‌نك شو صورتله نهایت بوله جغنه بروجه پیشین حكم ایتمك وایشی بیتیرمك پك ساده براصول اولور. فقط برشیئك اسكی اولماسی اونك آرتق ختامه تقرب ایتمسی ایچون هر زمان كافی دكلدر. فكرلرك، حسلرك، معنوی شیلرك حیاتی بهمه حال فردلرك حیاتی كبی اولماز. حتی

بونلر بركره اولدكدن صوكره، هله آرادن اونوتوله جق قدر زمان كچرسه، تكرار تولد ایده بیلیرلر. ایشته انقلابلر بویله وقوعه كلیر. هم نه قدر اسكی اساسلری جانلاندیره جق اولورلرسه اوقدر جرئتكارانه اولورلر. روسو دنیایی یكیلشدیرمك ایسته‌دیكی زمان عادتلرك اك اسكیسی اولمق اوزره طبیعته مراجعت ایتدی. تاریخ بزه معین براستقامتده وقوعه كلیر كبی كورونن تكامللر كوستریيورسه برطاقم منظوم حركات ده ارائه ایدركه بونده بر دوره‌نك انكشافی مخالف بردوره‌یه دوغرو یورومه دیمكدر. انسانی شیلرك روشی غایت كرفت اولدیغی ایچون معلوم بر تكاملی اله آله‌رق بونی تعیین ایدن اسباب میخانیكهٔ ابتدائیه‌یه قدر چیقیلاماز. حالبوكه اوسببلر معلوم اولمادقجه استقبال ایچون حقیقةً علمی بر تخمین یاپیله‌ماز.

دین ایله علم اكر حقیقةً ذی حیات شیلره تشبیه ایدیله‌بیلیورسه، بونلرك قوهٔ حیاتیه‌لرینی، احتوا ایتدكلری قوت خزینه‌لرینی، تكرار اویانمه امكانلرینی ناصل اولچملی؟ بوكون بیله بعض علوم طبیعیه منتسبلری كوریيورزكه بعض دفعه انواع طبیعیه‌نك عرض ایتدكلری آنی تحول حالاتی اوزمانه قدر مخفی قالدقلری حالده مناسب شرائط بولور بولماز بردن بره میدانه چیقان واجرای تأثیر ایدن برطاقم اوصاف ایله ایضاح ایدییورلر.

دینلرك استقباللری حقنده قابل تحقیق اولمقدن زیاده قولای اولان برطاقم تخمینلر درمیان ایتمكدن ایسه كرك علمك كرك

دینك بو كونكی حاللرینی پیش ملاحظه‌یه آلمق وبوكا كوره ، مناسبتلرینك طرزی حقنده آرسطونك دستورنجه هم ممكن هم موافق كورونن بر شكلده بر فكر ایدینمك دها ایی اولور .

كوروليوركه بو كون قارشی قارشی‌یه بوغوشان ایكی قوت بر مسلك ومذهب اولملری اعتباریله دین ایله علم دكل ، دها زیاده فكر دینی ایله فكر علمیدر . بر عالم ایچون عقاید دینیه ایچنده نتایج علمیه ایله قابل تألیف اولمایه‌جق برشی بولونماسنك هیچ اهمیتی یوقدر . چونكه دین ولوكه علم ایله قابل تألیف اولسون ، بر طاقم احكامی عقیده شكلنده ، بر ایمانه موضوع اولمق اوزره اورته‌یه سورر . بو احكام ذكایی وشعوری باغلار . انسانك بزم طبیعی وقوفمزك ایریشه‌میه‌جكی بر ترتیب اشیا ایله بر مناسبتنی افاده ایدر . ایشته بوندن دولاییدركه ارباب علم او احكامك كندیلرینی دكلسه‌بیله مؤمنك اونلری طرز قبولنی رد ایدرلر . دیكر طرفدن مؤمنلرده بوتون اعتقادلرینك ، حسلرینك ، عبادتلرینك علم طرفندن ایضاح و حتی اثبات ایدلدیكنی كورسه‌لرده علم ایله بر دورلو باریشه‌مازلر . چونكه بو حادثه‌لر بویله ایضاح ایدیلنجه بوتون او دینی اوصافلرینی غائب ایدرلر .

بناءً علیه بو كون دینك عقایدی ایله علمك نتایجی آراسنده بر آهنك آرامغه قالقمق بویوك بر ایش كورمك اولماز . برچوق ارباب علمه كوره ، علم تضمن ایتدیكی طرز تفكر ، طرز حس ، طرز تصدیق و اراده‌دن دولایی دینی اساساً ، بروجه پیشین همان

رد و برطرف ایتمك ایستر . بونلرك ادعاسنجه دیندار آدملر ملكاتلرینی او صورتله قوللانیرلركه حرث بشرك ترقیسیله هیچ قابل تألیف دكلدر . فكر علمی ساده‌جه فكر دینیدن باشقه برشی دكلدر ، بلكه اونك رد و انكاریدر . فكر دینی‌یه قارشی عقلك عصیانی ، عكس العملی نتیجه‌سنده دوغمشدر . فكر علمینك ظفری وفكر دینینك زوالی عینی بر شیدن عبارتدر .

بناءً علیه بزم ایچون قارشیلاشدیرلمسی ایجاب ایدن شی دین ایله علمدن زیاده فكر دینی ایله فكر علمیدر .

اول امرده شوراسنی سویله‌مك اقتضا ایدركه ، كچن عصرده پك مودا اولان او پك راحت قطعی بولمه اصولی شرائط حاضره‌یه نظراً بو كون غیر قابل تصوردر . مبارزه یالكز ایكی مسلك آراسنده اولمایوب ده ایكی فكر آراسنده اوله‌جق اولورسه برشخص اولمق یعنی بر ومعقول برشعور اولمق ایسته‌ین بر آدم ایچون ذكالری تسخیر ایتمك مقصدیله منازعه ایدن دین و علم اساسلرینی بربرلریله مواجهه ومقایسه ایتمه‌دن ایچلرندن برینی قبول ایتمك غیر ممكندر . بر فرد ایچون غیر قابل تصور اولان بو كیفیت اولویتله جمعیت بشریه ایچون ده غیر قابلدر . چونكه اوده بر نوع شعوردر و اونك ویره‌جكی حكم فردككی قدر شرائط واحوال عارضیه‌یه تابع دكلدر . بناءً علیه علم ایله دینك مناسبتلری مسئله‌سی هر زمانكندن زیاده اساسلی وغیر قابل اجتناب وازاله‌در .

١

فكر علمى ايله فكر دينى آراسنده‌كى مناسبات

اولجه ابتداى امرده دينى ياخود علمى پيش ملاحظه‌يه آلمق اهميتسز بر مسئله كبى عد اولونابيليردى. حالبوكه بوكون اويله دكلدر. علم بوكون، پك مستعمل بر تعبير ايله، آرتق استحصال حريت ايتمشدر. علم وقتيله آنجق مابعدالطبيعى بعض پرنسيپلرك ويرديكى بر طاقم قطعيتلره مالك ايدى. بو اساسلر واسطه‌سيله حادثات طبيعتى تنظيمه چاليردى. حالبوكه صوكره، تجربه‌ده كنديسنه خاص و كندى نفسنده مكنوز بر پرنسيپ بولدى. على العاده فعاليت ذكائيه‌دن باشقه بر معاونه حاجت اولمادن علم بوكون هم آثارينك مالزمه‌سى اولان وقعه‌لرى، هم بو وقعه‌لرى تنظيم ايچون لازم اولان قانونلرى تجربه‌دن استحصال واستخراج ايديور. بوندن علمك كرك منشأنده كرك مؤخراً انكشافنده كندى كنديسنه كفايت ايتديكى نتيجه‌سى عملى بر صورتده چيقيور. فكر علمينك ايلك وصف اساسيسى آرتق تحريات ايچون تجربه‌دن باشقه بر نقطهٔ حركت قبول ايتمه‌مك، تجربه‌دن باشقه بر منبع وقوف طانيمامقدر. بناءً عليه عالم ايچون علم ايلك ومطلق بر شى كيدر ونه اولورسه اولسون باشقه بر شيئه توافق ايتمه‌يى علمدن طلب ايتمك بيهوده‌در. علم آنجق وقعه‌لرله توافق ايتمكه عهد ايلمشدر. سويله‌نه‌جك سوزلرك علم طرفندن مسموع اولماسى ايسته‌نيورسه علمك نقطهٔ نظرينى قبول ايتمك بهمه حال لازمدر.

ذاتاً بوكون هجوم موقعنده بولونان علمدر. شعور بشر آرتق شبهه يوق كه علمه منقاد اولمشدر. علمك قطعيتى مقاومتسوز بر بداهت ايله كنديسنى قبول ايتديرمكده‌در. بوكون فكر علمى ايله فكر دينى آراسنده‌كى مناسبت شو شكلده نمايان اوليور: بعض ارباب علمده فكر دينينك رد وانكارى صورتنده نمايان اولان فكر علمى فى الحقيقه دين فكرينى سلب ايدرمى يوقسه بعض ظواهره رغماً اوكا امكان وجود براقيرمى؟

شو حالده، فكر علمى اساس اعتباريله نه‌در؟ انكشافندن بشريتده نه كبى نتايج تولد ايديور؟

١ــ فكر علمى

دهقارتك وبالخاصه قانتك مطالعاتنه كوره فكر علمى‌يى علمك شرائط منطقيه‌سى ومفكرهٔ بشرك طبيعت وماهيتى غير قابل تحول بر صورتده تعيين ايديور كبى كورونمكده ايدى. دهقارت، هر شيئى، دوغرودن دوغرويه ياخود بالواسطه بر طاقم عناصر رياضيه‌يه تنزيل وارجاع ايده‌بيلمك مساعد بر نقطهٔ نظردن كورمك يولنده بر قصد مخصوص تعقيب ايدردى. قانت حادثاتك آرالرنده، فضا وزمان ايچنده ضرورى بر رابطه اولديغنه بر وجه پيشين حكم ايديوردى. بو اساسلرله مجهز اولان مفكره يكى بر شوق ايله طبيعتك قوانيننى كشفه دوغرو آتلدى. استحصال ايتديكى موفقيته باقه‌رق آرتق حقيقتك ابدى ومطلق

شکلنی الده ایتمش اولدیغنه حکم ایتدی. فقط علمك نه صورتله وجوده کلدیکی ، انکشافی وقطعیتی نه کبی شرائطه تابع اولدیغی یقیندن تدقیق وتتبع ایدیلنجه بو فکری د کیشدیرمکه مجبوریت حس ایدیلدی.

بو کون شوراسی کوزلجه اثبات ایدلمشدر که کرك فکر علمی کرك اساسات علم، حاضر یاپلمش ، معلوم برشی دکلدر . علم وجود بولدقجه وترقی ایتدکجه فکر علمی ده تشکل ایدر . بر طرفدن ذکا علمی یاپار. علمی موجوداتدن استخراج ایتمك بر ترکیب کیمیوی ایچندن اونك برعنصرینی چیقارمق صورتنده وقوعه کلمز. دیکر طرفدن اثر اونك صانعی اوزرنده بر عکس تأثیر اجرا ایلر . مقولات ادراك دیدیکمز شی مفکره نك حادثاتی کندیسنه تمثل ایتدیرمك ایچون چالیشیر کن اکتساب ایتدیکی اعتیاداتك هیئت مجموعه سیدر. مفکره بونلری کندی غایه سنه توفیق ایدر و کندیسی ده اونلرك طبیعت وماهیتلرینه اویار. ائتلاف بر مساعدهٔ متقابله اساسی اوزرینه وجود بولور. فکر علمی حادثاتك کیدوب ایچنه دیزلدکلری، صیرالاندقلری بر محفظه دکلدر. ذی حیات واویناق برذکادر، انکشاف ایدر، اعضای بدن ایله حائز مشابهت اولمقدن خالی دکلدر. کندیسندن طلب ایدیلن ایشی یاپمق صورتیله، تمرین ایله کندی کندیسنی تعیین ایدر.

فکر علمی یی آرتق یورومکده اولدیغی استقامته چویرمش

کبی کورونن شی رونه سانس دورنده ظهور ایتمش اولان ایکی فکردر : بر طرفدن دوام و بر برینه انضمام قابلیتنه مالك ، محقق بیلکیلره دسترس اولمق آرزوسی ؛ دیکر طرفدن ده طبیعت اوزرینه بر تأثیر یاپه بیلمك املی . علم تجربه یی یکانه بر اساس لایتزلزل اولمق اوزره تلقی سایه سنده آرتق بو ایکی غایه یه واصل اولا بیله جکنه قانعدر .

فکر علمی دیمك هر بیلکینك منبعی، قاعده سی، اولچوسی وقونترولی اولمق اوزره وقعه یی قبول ایتمکدر. علمك وقعه تسمیه ایتدیکی شی ساده جه بر حقیقت معلومه دکلدر. مشاهده ایدلمش یاخود قابل مشاهده بر حقیقتدر. بر وقعه یی تعیین ایتمك ایسته ین بر عالم وقعه نك خارجنده اخذ موقع ایدر، اونی تدقیق ومشاهده ایدر. ذاتاً یالکز بیلمك آرزوسیله حرکت ایدن هر مفکره ده ده بویله یاپار. ایشته بو صورتله عالم او وقعه یی تفریق وتمییز ایتمکه ، قید ایتمکه ، معلوم تمثللرله افاده ایتمکه وقابلسه اولچمکه چالیشیر. بو عملیه لرك هپسنده مفکره نك اساسلی بر حصه سی واردر. فقط بو حصه وقعه یی سائر مفکره لر ایچون ده قابل قبول وادراك بر حاله کتیره بیله جك صورتده معامله ایتمکه انحصار ایلر . ابتداءً معلوم اولان شی بر انطباعدن و بر فردی حسدن عبارت اولدیغی حالده فکر علمینك بونك یرینه اقامه ایتدیکی اثر صنعت معین وهر کس ایچون موجود بر شیدر ، غیر شخصی بنای علم ایچون قابل استعمال بر طاشدر .

ایشته فکر فلسفینک، حد ذاتنده وارلغی یاخود جوهر دائمی اشیایی طانیمق یولنده‌کی قدیم املی برچوق تردد دوره‌لرینی کچیردکدن صوکره اشیایه بو صورتله اویمش و علمی صورتده تعریف آلتنه آلنمشدر.

مع مافیه مفکره تجربه حقنده تفکراته دالنجه تجربه‌نك یالکز وقعه‌لر میدانه قویمقدن باشقه برشی یاپوب یاپه‌مایه‌جغنی، تجربه‌نك اداره‌سی آلتنده وقعه‌لرك حدودی کچیله‌رك قانون دنیلن شیئه وصول قابل اولوب اولامایه‌جغنی دوشونور. وقتیله قانونلر ذکا طرفندن طبیعته امر و وضع ایدلمش شیلر کبی تصور اولونوردی. شیمدی ایسه قانونلری اشیادن استنباط واستخراج ایتمك موضوع بحثدر. قانونلر اشیانك ایچنده حاضر، یاپلمش بر حالده بولونمازلر. قانونلری بولمق ایچون همان قولایجه‌جق اشیانك ایچندن اونلری استخراج کافیدر ظن اولونمامللی. علمی وقعه ناصل مفکره‌نك و بیلکینك بربرلری اوزرنده عمل وعکس العمللریله تشکل ایدییورسه احتمالکه وقعه‌لرده قانون اولا بیله‌جك صورتده او صورتله بر معامله‌یه تابع طوتولا بیلیرلر.

تصادف ایدلمه‌مسی دائرهٔ امکانده ایدی کبی کورونن برحال، بو املك قابل تحقق اولدیغنی میدانه قویدی. اکر طبیعتك بوتون حادثاتی بربرلری اوزرنده عینی صورتده تأثیر وعکس تأثیر حصوله کتیرسه‌لردی اویله مشوش ومتحول بر هیئت مجموعه تشکیل ایده‌جکلردی که بونلرك ایچندن تجربی صورتده قانونلری

بولوب چیقاره‌ق شبهه‌سز ابدیاً غیر قابل اولاجقدی. فقط تجربه‌مز آلتنه دوشن شیلرده اویله بعض هیئات مجموعه وارتباطلر واردرکه بك مشوش اولمقله برابر نسبی بردوام وثباته مالکدرلر وکائناتك سائر اقسامندن محسوس برصورتده مستقلدرلر. ایشته بوحال سایه‌سنده تجربی استقرا قابل اولمشدر. مفکره بو استقرا ایله هیئت مجموعهٔ اشیا ایچندن ایکی حادثه‌یی تجرید ایده‌رك آرالرنده بر تساند تعیین ایده‌بیلیور.

ایشته وقتیله مابعدالطبیعی اولان علیت فکری معلوم شیلره توافق ایده‌رك بویله علمی صورتده تعین ایتمشدر.

هپسی بوقدرله قالماز. مفکره اوچنجی برفکرك، وحدت فکرینك تأثیری آلتنده قاله‌رق بوندن تجربی بر علمه قابل تطبیق برطاسلاق، برپلان چیقاریلوب چیقاریله‌مایه‌جغنی آرامشدر.

قوانین حکمیه‌نك بلاواسطه بیلکیسی پارچه پارچه آیرلمشدر. بر قانون بربرلرینه مربوط فقط دیکرلرندن تجرید ایدیلمش بر چیفت حادثاتدر. مشابهت وتمثیل طریقیله مفکره یقیندن یقینه یورویه‌رك قانونلری بربرینك ایچنه ادخال ایدر، بونلری خصوصی وعمومی دیه آییریر. بوصورتله، تفریق کیفیتندن صوکره برده جمع وتوحید معامله‌سی یاپار وبوتون قانونلری یکانه بر قانونه ارجاع کیفیتنی بر غایهٔ کمال اولمق اوزره تصور ایده‌بیلیر.

ایشته مابعدالطبیعه علماسنك وحدتی بوصورتله حادثاتك بر تنظیم علمیسی شکلنه کیرمشدر.

انسان، طبیعتی تمثاللر، حتی بعضاً بر طاقم وسائط صنعیه ایله بویله ساده‌لشدیرر. فقط بوتون بو اختراعاتك نقطهٔ حرکتی اولان اصل علمی وقعه‌ده ابتدائی وقعه‌نك خیالی بر اوبژقتیف معادلی، صوکره‌دن یاپلمش بر تمثالی دکلمیدر؟

فکر علمی امللرینی جرئتکارانه صورتده آرتیرمقدن نه نتیجه‌لر چیقه‌بیله‌جکنی درك ایدر. غایه‌سی دائما بردر: حادثاتك شرائط ظهوری حقنده دهای بشرده ممکن اولدیغی قدر صادق وقابل استعمال واستفاده بر صورت ذهنیه خلق ایتمك. فقط مادی وخصوصی حادثه‌لردن اوزاقلاشوبده یالکز بعید نتایجی قابل تحقیق اولان عمومی حادثه‌لری پیش ملاحظه‌یه آلمق یاخود تخیل ایتمك ایسترسه ویردیکی ایضاحاتك بلکه کافی فقط بوندن دولایی بهمه‌حال اویله اولمالری لازم کلمه‌دیکنی کورور. وبو بیوك تلقیات وتصوراته آنجق تجربی فرضیه‌لر قیمتنی عطف ایلر.

کیتدکجه توسیع وتعمیق ایدیلن تجربه یالکز جوهر، علیت و وحدت مفهومات فلسفیه‌سنی تمثل ایتدیرمکله قالمامشدر. مابعدالطبیعه ایله عقیدوی علمك الی الابد بر طرف ایتدکلرینه ذاهب اولدقلری بر مفهومی‌ده اسکی متفکرلردن آلمشدر. بوده جذری بر تحول، قسمی یاخود عمومی بر تکامل مفهومیدر. یونان حکمت شناسلری بو مهم اساسك قیمتنی تعیین ایچون مناقشه ایدوب دورورلردی. حالبوکه بوکونکی علم کرك اشیایی بیلمه‌مزك، قید، تصور، وتصنیف ایتمه‌مزك واسطه‌لرنده کرك

طبیعتك کندیسنده صورت قطعیه‌ده دواملی وقطعی بر شی کورمز. صرف تجربی بر علم، تعریفی اقتضاسی اوله‌رق، یالکز تقریبی، موقت وقابل تعدیل اولمقله قالماز. ینه علمك نتایجنه کوره، انسانلرك کشف ایتدکلری اك قطعی قانونلرك بیله مطلق صورتده ثبات ودوامنی تأمین ایده‌جك هیچ برشی یوقدر. طبیعت احتمالکه تا اعماقنه وارنجه‌یه قدر تکامل ایدیور.

موجودات ایله متساند فکر علمی‌ده آرتق تکامله تابعدر. بو معناجه بر نسبیت فکریدر. هر دورلو ایضاحاتی معلوم اولان حادثاتك مقدارینه و کندیسنك او آنده بولوندیغی احتمالکه موقت حاله کوره بالضروره نسبی اولمق اوزره تلقی ایدر. مع مافیه بو نسبیلك اونك قیمتنه خلل ویرمز واصولنك ایلك ماده‌سی اولان انضمام وقوف ومعلومات کیفیتنه بر مانعه تشکیل ایتمز. چونکه تکامل جذری اولسه‌بیله کیفی بر صورتده وقوعه کلن علماً آکلاشلماز برشی دییه تصور اولونماز. موجوداتك اك درین، اك بعید اساسلری دکیشسه بیله بو تحولده بلاواسطه قابل تدقیق و مشاهده اولان قانونلره، تجربی قانونلره مشابه بر طاقم قانونلره تبعیت ایتمك مجبوریتنده‌در.

بوکونکی فکر علمی‌نك بر وصف ممیزی دها واردر. شبهه یوق که فکر علمی، فکرجی بر مابعدالطبیعه‌نك قصد ایده‌جکی معنا ایله عقیدوی دکلدر. فقط ایچنده برچوق طبیعی قوتلر بریکمش جانلی برشی کبی موجوددر و وارلغنی محافظه‌یه

ساعیدر. کندی کندیسنی ، محاکمه‌نك وحکمك قاعدهٔ قصواسی اولمق اوزره کورور. بناءً علیه مابعد الطبیعه‌یه عائد هر دورلو عقیده‌پرستلکی رد ایتمکله برابر کندی‌لهنه اولمق اوزره تجربه اوزرینه مؤسس نسبی بر عقیده‌پرستلك تأسیس ایلر. نامتناهی برقوهٔ انکشافیه‌سی اولدیغنه، نامتناهی صورتده آرتمقده بولونان برقیمتی اولدیغنه اینانیر. بناءً علیه هرهانکی بر مسئله موضوع بحث اولورسه اولسون، دوبواره‌مون کبی بیله‌میورم! نتیجه‌سنه وارمقدن اجتناب ایدر. بوکون بیلمدیکمز بر شیئی الی الابد بیله‌میه‌جکمزی کیمسه ادعا ایده‌مز. بوکون بیلمدیکمز شی بزم ایچون الی الابد بیلنه‌میه‌جك برحالده قالسه بیله حد ذاتنده وقوف علمیمزك شرائط عمومیه‌سی دائره‌سنده قابل ادراك اولدیغنی بیلمك‌ده بر نقطهٔ نظردن قطعی بر نتیجه دکلمیدر؟ علمك تاریخی اثبات ایدیورکه بیلدیکمز ایله بیلمدیکمز آراسنده بر تمادی واتصال موجود اولدیغنی ادعا ایتمکه حقمز واردر.

بونك ایچون آرتق علمی صورتده غیرقابل ایضاح تعبیرینك بر معناسی قالمامشدر. اسرار آلود برقوت، معجزه‌نما بر وقعه، بویله بر وقعه‌نك وجودی قبول اولونسه‌ده، طانیدیغمز قانونلر اعانه‌سیله ایضاحه موفق اولامادیغمز بر حادثه‌دن باشقه بر شی دکلدر. اکر بوعدم امکان ثابت اولورسه علم او وقعه‌یی ایضاح ایچون باشقه قانونلر آرار.

علمك اوکرتدیکی قانونلر برطاقم مطلق حکملر دکلدر. بونلر مجربك طبیعته ایراد ایتدیکی برر سؤالدر. اکر طبیعت بو قانونلره اویمازسه مجرب اونلری دکیشدیرمکه حاضردر. بویله اولمقله برابر فکرعلمی بوتون بوسؤاللرك تضمن ایتدکلری مصدره‌لره قارشی عملی بر اعتماد مطلق بسلر ، که بواعتمادده بالذات فکرعلمینك مشروعیتندن وعمومیتندن باشقه برشی دکلدر.

ایشته فکرعلمی بو ایسه ، عجبا شعور بشرده فکر دینی‌یه بر یر براقیرمی؟

٢ — فکر دینی

مسئله‌یی حل ایتمه‌نك پك ساده بر یولی واردی. اوده عقل بشرك بوتون اصلی قسمی یالکز فکر علمیدن عبارت اولدیغی ، فکر علمینك شیمدی‌یه قدر ادوار مختلفه‌ده نمایان اولدیغی بوتون فکرلرك وتمایللرك آرتق علم اساسلرنده محقق و مشروع افاده‌لرینی بولدقلرینی اعلان ایتمکدن عبارتدی. بوصورتله ، علم خارجنده قالان هرشی عقل خارجنده‌ده قالمش اولوردی. دین ایسه بالضروره علمدن باشقه برشی اولدیغی ایچون علمك حقیقته قابلیتلی بر طاقم اوبژقتیف تمثاللر حالنه قلب ایتمك وظیفه‌سیله مکلف اولدیغی تجربه‌نك خام مالزمه‌سی آراسنه بروجه‌پیشین آتلمش اولوردی.

فکر علمی موجودات حقنده کندی نقطهٔ نظرندن باشقه

دورلو بر نقطهٔ نظرك مشروعیتنی قبول ایده‌بیلمك ایچون كندیسنی عقلك ایجاباتنه تماميله كافی كلیور كبی عد ایتمه‌مسی ودها عمومی برعقلك حقوقنی تسليم ایتمسی لازمدر. شبهه یوق كه فكر علمی بو عمومی عقلك اك معین شكلیدر، فقط بوتون عقل اوندن عبارت دكلدر. فكر علمینك انسانلرك من القديم صرف كندی نوعلرینه خاص بر امتیاز كبی عد ایتدكلری عقل یرینه آرتق قائم اولمش اولدیغی محققمیدر؟

عقل علمی تهذیب علمی ایله تشكیل وتعیین ایدلمش بر عقلدر. حالبوكه تام معناسیله عقل روح بشرك موجودات ایله مناسباتنك هیئت مجموعه‌سی طرفندن روح بشرده موجودات حقنده وجود بولان بر نقطهٔ نظردر. علملرك و حیاتك مواجهه‌سنده مفكره دهای بشردن فیشقیران بوتون آیدینلق ومثمر دوشونجه‌لری طوپلایه‌رق و قاریشدیرارق كندیسنه برطرز حكم پیدا وتشكیل ایلركه عقل ایشته بودر.

ایشته بو معناجه منحصراً علمی بر نقطهٔ نظر دكل دها عمومی اولمق اوزره عقل بشر نقطهٔ نظرینی اختیار ایده‌رك مسئله دها اولندن، پشیندن حل ایدلمه‌دن فكر علمی ایله فكر دینی آراسنده‌كی مناسبات تحری اولنه‌بیلیر:

علم عملیاتده كندی كندیسنه كافی كلیورسه، تجربه‌ده بر اساس اولین وقطعی بولیورسه یالكز علمی دكل فقط بشری عقلك نظرنده علمك مطلق اوله‌رق تلقی ایدلمسی لازم كلدیكی

نتیجه‌سی می چیقمق لازم كلیر؟ حد ذاتنده بر كل كبی كورونن بر شیئك حقیقتده دها بویوك بر كلك بر قسمی اولا بیله‌جكی بك احتمال داخلنده‌در. بوتون ترقیلر حقیقتده آنجق منسوب اولدیغی كل سایه‌سنده پایدار اولان بر جزئی یالكز باشنه وار ایمش كبی انكشاف ایتدیرمك صورتیله وجوده كلمشدر. علم كندی دستورلری داخلنه آلدیغی شیلردن باشقه بر وجود، باشقه بر شأنیت طانیمامقده حقلیدر. فقط بوندن عقلك علم طرفندن طانندیغی شكلده‌كی وجود ایله حد ذاتنده اولدیغی طرزده‌كی وجود آراسنده بر فرق كوزتمه‌مسی نتیجه‌سی می چیقمق ایجاب ایدر؟

علم موجوداتك یرینه برطاقم تمثاللر اقامه ایتمكدن عبارتدر. بو تمثالار موجوداتی اویله بر منظره آلتنده ارائه ایدرلركه بو بوتون انسانلر ایچون قابل استفاده، قابل ادراك ونسبتله صریح برطاقم مناسبتلرله ترجمه وافاده‌یه الویریشلیدر. علم، وجودك بری صرف و ساده بر شأنیت دیكری اوبژقتیف دنیلن آیری، واضح بر صورت ذهنیه اولمق اوزره ایكی‌یه انقسامندن نشئت ایدر. علم حقیقی وارلقلری اك خفیف قسملرینه وارنجه‌یه قدر تعقیب ایچون غایت مصر اولمقله برابر موجوداتی دائما تماشا ایدن واوبژقتیف بر حاله صوقان بر كوز اولمقدن خالی قالماز. بر تضاده دوشمكسزین، شأنیتله كندیسنی یكوجود عد ایده‌مز. بیلكینك شرائطی اولان عمومیلك، ضروریلك،

اوبژقتیفلك ، مقولاتدن برر شیدرلر. مقولاتی وجود ایله بر عد ایتمك اونلرك دکیشمه‌ین اوصاف قطعیت و صحتنه او بر وجه پیشین حکم ایدن مابعدالطبیعی اصوللرك عطف ایتدیکی مطلق قیمتی ویرمك اولور. حقیقی علمده مقولات تفکرده قابل تحولدرلر. چونکه آیری و بر وجه پیشین غیرقابل ادراك بر حقیقی وارلق کبی وقعه‌لره اویمق مجبوریتنده‌درلر .

علمك کندینی ، بو غیرقابل ازاله اولان ایکیلکه شهادت ایدر. چونکه شأنیتك ایکی پرنسیپلری اولان موجودات ایله مفکره ، علم ایچون حل ایده‌مه‌یه‌جکی معطیاتدرلر . بونلری کندی نقطهٔ نظرندن اوبژقتیف بر صورتده پیش ملاحظه‌یه آلدیغی زمان یالکز اونلری کندیسنه تمثل ایتدیره‌بیلدیکنی ظن ایتمکله قالماز ، تك بر شأنیته ارجاع وتنزیل ایده‌بیلیرم‌ده ظن ایلر . فقط بو ایشی ، آنجق شرائطی تدارك واحضار ایدیلیرسه یاپه‌بیلیر. شرطلرده شونلردر: اولا ، بر طاقم موجودات و اشیا اولمالی . چونکه علم بونلری کندی کندیلکندن بولاماز. ثانیاً ، بو موجودات واشیادن آیری بر مفکره اولمالی. بو مفکره او موجودات واشیایی اوبژقتیف صورتده پیش ملاحظه‌یه آله‌جق و کندیسنجه قابل ادراك بر حاله کیره‌جك صورتده دکیشدیره‌جکدر. اشیا و مفکره ، حد ذاتنده بربرلرینه انجذابلری ویا تعارضلری نه اولورسه اولسون ، ایکیسی بردن علم ایچون اویله بر وارلقدرکه علم اوندن آیریدر . علم کندیسنی فلسفی

صورتده تحلیل ایدرسه بونی بیلمه‌مزلك ایده‌مز. چونکه دائمی صورتده اونلردن آلدیغی عناصردن ترکب ایدر .

عجبا بو عناصر ، علمی فکرك مطالباتنه تمامی تمامنه توافق ایده‌جك صورتده قابل تحویل واعمالمیدر؟

اشیا و موجوداتی تمثیل و ارائه ایدن علمی معلوماتده منشألرندن دولایی اویله بر وصف واردرکه علمه تماميله تمثیل ایدیله‌مز . چونکه علم موجوداتی بوکا مخالف بر نقطهٔ نظردن پیش ملاحظه‌یه آلیر . بو وصفده غیر متجانس بر تمادیدر ، بر اولان بر تنوع و کثرتدر ، بو ، بر « شی » اولابیلمك ایچون اول امرده حواس و ادراك طرفندن کیفی بر عدم تمادی وعددی بر کثرت صورتنده ترجمه ایدلمك اقتضا ایلر . علم کندیسی ایچون خام ماده‌یی ارائه ایدن بو غیر متجانس کثرت وتنوعدن حرکت ایدر وبونی بر متجانس تمادی حالنه کتیرمکه چالیشیر . بونی ، کیفیتلری کمیتلرله افاده ایتمك صورتیله یاپار . حالبوکه افاده ، افاده ایدیلن شی ایله بر مناسبت محافظه ایتمك مجبوریتنده‌در. یوقسه قابل استفاده اولماز. کندی باشلرینه پیش ملاحظه‌یه آلنان دستورلرده عدم تمادینك وعدم تجانسك بوتون ایزلری زائل اولسه بیله بو دستورلری تطبیق ایتمك لازم کلدیکی زمان شأنیت ایله اولان مناسبتلرینی تخطر ایتمکدن وبو مناسبته مراجعت ایلمکدن صرف نظر اولونه‌ماز .

عکسی مسئله‌یی تدقیقه کیریشمك یعنی معلوم تنوع و تخلفلری

وحدته ارجاع ایتمكه چالیشمایوب ده وحدتدن حركت ایده‌رك تنوع وتخلفلری بوندن چیقارمغه چالیشمق خصوصنه كلنجه، بو بلكه تاریخی ویا مابعدالطبیعی بر مسئله اولابیلیر، فقط علم بو یوله آنجق ظاهراً سلوك ایدر. حقیقتده بو، علمی بر طرز دكلدر. صرف تجربی بر علم تمثیل ایدر، تنقیص ایدر، توحید ایدر، فقط انكشاف ایتدیرمز، تنوع وتخلف ایتدیرمز. بونك ایچوندركه علمك تنزیلات و ارجاعاتنده پایدار قالان تنوع وتخلف اثری حدذاتنده غیرقابل امحا وازاله‌در.

بونك كبی، موضوع علم اولان صرف علمی ذكانك اوستنده‌ده عمومی صورتده ذكا موجوددر. علم، ذكایی ساده بر آلت، مطاوعتكار بر حاضرلایجی حالنه ارجاع ایچون بیهوده یره چالیشیر دورورر. ذكا كندی حسابنه چالیشیر، طبیعتده انتظام، سادكی، آهنك كبی اوصاف بولونوب بولونمادیغنی آراشدیرر. بونلر حادثاتك حد ذاتنده‌كی خواصلرینی افاده‌دن زیاده ذكایی ممنون ایتمكه قابلیتلی وصفلردر. علمك تحریاتنه حاكم اولان بو مفهوملر حقیقتده صرف فكری مفهوملر دكلدر. هپسی بردن بر طاقم حسلردر. بدیعی یاخود اخلاقی احتیاجلردر. او صورتده‌كه حس ده ارباب علمده‌كی جانلی وفعال وارلغیله فكر علمی‌یه مربوطدر.

بوندن آكلاشیلیركه علم موجوداتی ومفكرهٔ بشری كندی طرزنجه ید تسخیرینه كچیرمكله برابر اونلری تماميله النه آله‌مازه

موجوداتك وارلغی علمك تمثیل ایتدیردیكی وارلقدن بالضروره دها بویوكدر. مفكرهٔ بشرده علمك قوللاندیغی ملكات ذكائیه‌دن دها فضله ملكات واردر. او حالده نه‌دن انسان علمك آنجق تفرعات صورتیله قوللاندیغی یاخود آز چوق بوش براقدیغی ملكاتنی كندی حسابنه انكشاف ایتدیرمك حقنه مالك اولماسون؟

علم ایله وجود آراسنده، اوبژقتیف ایله سوبژكتیف آراسنده، مجرد ذكا ایله حس آراسنده صریح بر حدود چیزمه‌نك عدم امكانی، بو ایكی پرنسیپی غیرقابل تفریق وتمییز بر صورتده احتوا ایدن بر متوسط منطقه‌نك ضروری دوامی، — وجودی بوش وعمومی مناسبتلره ارجاع ایدن — علمی دنیا ایله — كندی موجودیتنه بر وارلق و بر قیمت عطف ایدن — جانلی ومتفكر فرد آراسنده بر اتصال تأسیس ایدر. ماهیتلری حقنده عقیده‌لر تأسیس ایده بیلمك ایچون یرلرینه اقامه ایتدیكمز مفهوملر آراسندن، اوزاقدن باقیله‌جق اولورسه علمك وصف ممیزی اولان مجرد قابلیت ادراك ایله حس بشر بر برلرینه معارض ومخالف كبی كورونورلر. فقط حقیقتده بویله بر آیریلق یوقدر. علم فردی وارلقلرك هیچ بر طوتماسی ایجاب ایدن بر منظومهٔ دساتیر اولمقله برابر آنجق انطباعلرینی وفردی فكرلرینی نهایتسز بر ترقی ایچنده اعمال و ترتیب ایدن فردی مفكره‌لرده

وجود بولور، انکشاف ایدر ، پایدار اولور. حقیقتده موجود اولان شی علم دکلدر. چونکه علم کلمه‌سی آنجق برغایه‌یی افاده ایدن برتجربه‌دن عبارتدر، مطلق برشیدر، بناءً علیه یالکز بر فکردر. حقیقتده موجود اولان شی سی‌علمیدر، بوده دائمی صورتده حال تشکل وتکونده‌در. حقیقی علم ارباب علمدن قابل تفریق دکلدر. متحول وسوبژکتیف حیات دائما علمك غیرقابل ازاله بر پارچه‌سی قاله‌جقدر.

علمده فرد موجوداتی غیرشخصی بر نقطهٔ نظردن تنظیم وترتیب ایتمکه چالیشیر. کندی اثری اولان علم اونی موجوداتی فردك نقطهٔ نظرندن تنظیم وترتیب ایتمکدن ناصل منع ایده‌بیلیر؟ واقعا بو طرز تنظیم علمك ویردیکی معناجه اوبژقتیف برقیمتی حائز اولماز. فقط حسی ممنون وتطمین ایدرسه موجوداتی بربرلرینه ارجاع ایتمك احتیاجندن دها آز حقیقی اولمایان بر طاقم بشری احتیاجلره توافق وتقابل ایتمش اولور.

فرد نقطهٔ نظرندن یاپلمش تنظیم وترتیب کیفیتنده مختلف درجه‌لر قابل تصوردر. اك آشاغی درجه هرشیئی، کندیسنی دنیانك مرکزی اوله‌رق تلقی ایدن یکانه بر بنلکه نسبتله پیش ملاحظه‌یه آلمقدر. حالبوکه بو صوك درجه فردجیلك فوقنده دها بر طاقم تنظیم وترتیب امکانلری واردر. بونلرده موجودات یالکز بر فرده دکل، برچوقلرینه، بر کومه‌نك، بر هیئتك، بر ملتك، انسانیتك ترکب ایتدیکی فردلرك هیئت

مجموعه‌سنه تعلق ایتدیریلیر. سوبژکتیف ترتیب وتنظیم بوصورتله علمك عمومیلکنی کندیسنه کوره تقلید ایده‌بیلیر. علم، تجرید و تنزیل و ارجاع طریقیله خصوصیدن عمومی‌یی چیقاریر. سوبژکتیف شیلر ساحه‌سنده‌ده فردلرك ائتلافیله، تنوع وتخالفلرندن بر نوع وحدت حصوله کتیرن آهنك واسطه‌سیله عمومی‌یه مشابه برشی استحصال اولونه‌بیلیر.

ایشته دین بو جنس بر ترتیب وتنظیم کیفیتنی ارائه ایدر. فرده بر قیمت عطف ایلر و اونی حد ذاتنده بر غایه اوله‌رق پیش ملاحظه‌یه آلیر. فقط اوکا مقدراتنی ایفا ایچون دیکر فردلری‌ده حدذاتلرنده برغایه اوله‌رق قبول ایتمکدن، بناءً علیه باشقه‌لری ایچون باشقه‌لری داخلنده یاشامقدن باشقه بر واسطه طانیماز. بو، تك بر شخصك شخصیتی دکلدر. هربری بر غایه اوله‌رق قبول ایدلمش وعینی زمانده مشترك بر حیات ایله زنده بوتون شخصلرك شخصیتیدر. ایشته بو شخصیت مرکزی بر فکر وجوده کتیریر. هرشی هپ اوکا تعلق ایتدیریلیر.

بویله هم سوبژکتیف هم مشخص بر ترتیب و تنظیمك وجودینه فکر علمینك مانع اولمایه‌جغنی تسلیم ایتمك پك دوغرو عد اولونه‌بیلیر. بونلر، لابرویه‌رك دیدیکی وجهله، فرقلی شیلردر، نا قابل تألیف شیلر دکلدر. مع‌مافیه بو قدرله قناعت ایدیله‌مز. بو تلقینك قابل اولماسی، تضاده دوشولمه‌دن قابل قبول بولونماسی اونی قبول ایتمه‌مز ایچون کافی دکلدر. بونی دوغرو

عد ایتمك ایچون مثبت بر سبب اولمق ایجاب ایدر. دین لهنده بویله بر سبب کوستریله‌بیلیرمی؟

*
* *

انسانه یالکز علمی وقوفك دكل کندی حیاتنك‌ده شرائطنی پیش ملاحظه‌یه آلمغه مساعده ایتمك ایجاب ایدر. حالبوکه تدقیق ومشاهده ایتدیکمز، تصور ایلدیکمز وجهله حیات بشر ایچون ضروری بر تمل وارسه اوده فردیتك شأیتنه وقیمتنه اعتقاددن عبارتدر.

افعال واعمالمك هربری، سوزلرمك یاخود دوشونجه‌لرمك الك کوچوکی موجودیت فردیه‌مه، بونك محافظه‌سنه، دنیا داخلنده‌کی وظیفه‌سنه بر قیمت، بر شأنیت عطف ایتدیکمی افاده ایدر. بو حکمك نه کبی اوبژقتیف بر قیمتی حائز اولدیغنی هیچ بیلمم. بونی بکا اثبات ایتمه‌لرینه هیچ احتیاجم یوقدر. تصادفاً بوبابده‌دوشونه‌جك‌اولورسه‌م بوفکرك شبهه‌سز سوق طبیعیمك، اعتیاداتمك، شخصی وارثی افکار باطله‌مك بر افاده‌سی اولدیغنی کوریرم. قبل‌التدقیق ویرلمش حکملره استناد ایدن بو یاکلش مطالعه‌لره توفیقاً کندیمه کندی موجودیتمده پایدار اولمق تمایلی عطف ایلرم، کندیمی بعض شیلره قادر عد ایده‌رم، فکرلرمی جدی، خصوصی، قیمتلی، فائده‌لی بولورم، بونلری نشره وقبول ایتدیرمکه چالیشیرم. بونلرك هیچ بری بر پارچه‌جق علمی بر تدقیق قارشیسنده

پایدار اوله‌بیله‌جك شیلر دکلدر. فقط بو خولیالر اولمازسه یاشایه‌مام، هرحالده بر انسان صفتیله یاشایه‌مام. بو یالانلر سایه‌سنده بعض سفالتلری تخفیف، هم جنسلرمدن بعضیلرینی حیاته قاتلانمغه یاخود حیاتی سومکه اقناع ایده‌رم، حیاتی سومکه کندیمی‌ده قاندیریرم وبونی موافق صورتده استعمال چاره‌سنی آرارم.

حیات اجتماعیه ایچون‌ده حیات فردیه‌ده اولدیغی کبیدر. حیات اجتماعیه‌ده علم نقطهٔ نظرندن دکرسز بر طاقم فکرلره استناد ایدر. عائله، جمعیت بشریه، وطن، انسانیت دنیلن شیلرك وار اولمغه وپایدار بولونمغه میال برر فرد اولدقلرینه وبونلرك ادامه‌سی وانکشافی ایچون چالیشمق قابل واولدیغنه اینانیلیر.

علمه نه‌قدر مربوط اولورسه‌ق اولالم صنعتك‌ده مشروعیتنی وعلویتنی تقدیر ایده‌رز. فقط صنعت موجوداته عالمك مشاهده ایتدیکی اوصافه ضد بر طاقم اوصاف اعاره ایدر. صنعت، شأنیت ایچندن راست کله برشیئی فرضا بر آغاجی، بر قازانی، بر شکل بشری‌یی، سمایی یاخود دکیزی کسر آلیر، وبو وجود خیالی‌یه صنعتکارك دهاسندن دوغمش مافوق طبیعی بر روح نفخ ایلر. بو سایه‌ده اوغیر ثابت شکل احتمالی‌یی زمانك ونسیانك پنچه‌سندن قورتاریر. حالبوکه قوانین طبیعت اوکا آنجق آنی وظاهری بر موجودیتدن باشقه برشی بخش ایتمیوردی.

اخلاق بر شیئك دیکر شیدن ایی اولدیغنی ادعا ایدر. بزده سفلی وعلوی فعالیتلر بولندیغنی، بونلردن، ایسترسه‌ك

سفلی ایسترسه‌ك علوی اولانلری تمرین ایده‌بیله‌جکمزی سویلرده عقل نامنی ویردیکی برملکه‌نك تلقیناتنه ایناندمه‌مزی بزه توصیه ایلر. بو ملکه‌نك نه اولدیغنی ایی تعریف ایدیله‌مدیکی کبی صرف علمی بر طاقم ملکاته‌ده ارجاعی غیرقابلدر. عقلك نصیحتلرینی تعقیب یاخود امرلرینه اطاعت ایله‌یه‌رك طبیعی فردیتمزی مرتبهٔ کماله ایرمش بر شخصیت حالنه قلب ایده‌بیله‌جکمزی بزه تأمین ایلر. اکر یکانه حاکم علمدن عبارت اوله‌جق ایسه بوتون بو جمله‌لرك قیمتی عجبا نه‌در؟

علمك کندیسی بیله، مکتب طلبه‌سنك بلله‌دیکی مسئله‌لرده دکل‌ده بر عالمك روحنده یاشادیغی شکلده پیش ملاحظه‌یه آلنه‌جق اولورسه فعالیت علمیه‌یه قابل ارجاع اولامایه‌جق بر فعالیته دلالت ایدر. نه‌دن علم ایله مشغول اولمالی؟ نه‌دن کیتدکجه مشکلله‌شن بو قدر سعیه قاتلانمالی؟ حیاتك بر خیر اولدیغی، برشائیت اولدیغی فرض اولونسه‌ده یاشامق ایچون علم ضروریمیدر؟ علمك بزه تهیه وتأمین ایده‌جکی حیاتك دها خوش، دها ساکن، رفاهه وسعی اقله قارشی فطری صورتده موجود اولان میلمزه دها اویغون اوله‌جغی محققمیدر؟ بو دها زیاده دها یوکسك، دها نجیب، دها مشکل مبارزه‌لر، یکی احتساسلر واملرله دولو، بالخاصه علمه یعنی صرف حقیقت بیلکیلرینی هیچ بر فکر منفعت کوزتمکسزین آرامغه عاشق بر حیات اوله‌جق دکلیدر؟ تحریات علمیه‌ده وبالخاصه کشفیاتده حس

ایدیلن شانلی وعلوی ذوق ظاهراً غیرقابل حل کبی بر طاقم اسراره نفوذ ایدن وبو مظفرانه سعیندن بر صنعتکار طرزنده متلذذ اولان برمفکره‌نك موفقیتندن باشقه نه‌در؟ حر برقرار ایله، فکر علمی‌یه غلبه چاله‌رق بدیعی واخلاقی بر مفکوره‌یه اعتقاد ایدن برمفکره‌دن باشقه علمك قیمتنی کیم تقدیر ایده‌بیلیر؟

ایشته، حیاتك هانکی تظاهری پیش ملاحظه‌یه آلنیرسه آلنسون، صرف سوق طبیعی‌یه مستند وکندی کندیسنی بیلمه‌ین برحیات دکل ذکی وذی شعور حیات بشر موضوع بحث اولونجه علمه حاکم اولان مصدره‌لردن باشقه بر طاقم مصدره‌لری‌ده تضمن ایتدیکی کورولور. برصورت عمومیه‌ده، علمك مصدره‌سی شو قضیه‌در: هرشی، بوتون حادثات یکانه برحادثه‌نك تکررندن عبارت ایمش کبی جریان ایدر. حیاتك مصدره‌سی ایسه شو صورتله خلاصه اولونه‌بیلیر: طبیعتك حصوله کتیردیکی یاخود کتیره‌بیله‌جکی — علم نقطهٔ نظرندن هپ بربرینه مساوی — نامتناهی ترتیبلر آراسنده بعضیلری خصوصی بر قیمتی حائز ایمش، وار وپایدار اولمغه صالح بر تمایل اکتساب ایده‌بیلیر ایمش کبی حرکت ایتمك.

بو مصدره‌نك استعمالنك لزوم کوستره‌جکی عملیات ذهنیه‌یی تعیین ایتمك قابل کیدر.

اول امرده، ایمان لازمدر. فقط کور کورینه بر ایمان دکل.

موضوع بحث اولان ایمانه عقل، سوق طبیعی ، حس حیات ، امثال ، عنعنه رهبرلك ایدرلر . فقط بونلرك هیچ برنده : « بو واردر » حکمنی ویرمکه مساعد بر سبب علمی موجود دکلدر. موضوع بحث اولان شی ذکایی اشیانك محصلهٔ میخانیکیه ـ سندن فرقلی بر استقامتده سوق ایتمك مسئله‌سی اولدیغی ایچون بوراده علمك کافی کلسی امکان خارجنده‌در. پاسقالك نظر دقتنی جلب ایدن سنت اوگوستنك سوزی پك دوغرودر: غیر محقق شی ایچون چالیشیلیر . دوشونن بر آدم ایچون حیات بر بحث و ادعادر. باشقه دورلو اولماسنی ذهن آلماز .

بو برنجی شرطدن بر ایکنجیسی انبعاث ایدر. فی الحقیقه، ایمان، موجود اولان شیئك بهمه حال مطاوعتکارانه بر قبولندن عبارت دکلدر. بالعکس هنوز موجود اولمایان ، موجود اوله جق کبی کورونمه‌ین ، حتی بو ایمان اولمادن موجودیتی غیر قابل بولونان برشیئی بیله موضوع اتخاذ ایده بیلیر. بونك ایچوندر که ایمان ، عمومیتله انسانده وبالخاصه یوکسك انسانلرده آز چوق یکی بر موضوع تفکر، خصوصی ویکی بر صورت ذهنیهٔ ذکائیه تولید ایدر وبوکا نظرینی دیکر. بر انسان کبی حرکت ایتمك ایسته‌ین کیمسه کندیسنه بر غایه تعیین ایدر . ایمانك جرئتکارلغنه وقوتنه کوره بو غایه آز چوق یوکسك، حقیقتدن آز چوق آیری بر مفکوره‌در. ایمان ابتدا موضوعنی اوزاقلرده، بولوتلر ایچنده، مبهم صورتده کورور . فقط اونی ذکانك وارادەنك احتیاجنه

موافق صورتده تعیین ایچون صرف غیرت ایلر . فی الحقیقه اونی ساحهٔ فعله ایصال ایچون چالیشدقجه تدریجاً تعیین ده ایدر.

ایمان مبدع ایله کندیسنه تعیین ایتدیکی موضوعدن فعل و عمل ایچون اوچنجی بر شرط دها چیقار : عشق . فی الحقیقه اراده، اوفکری موضوع، هم ایمانك هم ذکانك مشترك تأثیری آلتنده دها کوزل دها پارلاق رنکلرله ترسم ایتدکجه اوکا دها زیاده مفتون اولور .

ایمان، بر مفکوره‌نك صورت ذهنیه‌سی، شوق وغلیان: ایشته افعال واعمال بشریه‌نك اوچ شرطی. فقط بونلر تام فکر دینینك اوچ آن انکشافی دکلیدرلر ؟ بو اوچ تعبیر ، تأثیر دینی آلتنده اراده‌نك ، ذکانك وحسك آلدیغی شکلی غایت صداقتله افاده ایتمیورلرمی ؟

دیمك که حیات بشر بر طرفدن مفکوره املریله طبیعی صورتده دینه اشتراك ایدر. دیکر طرفدن، طبیعتله اولان مناسبتی جهتندن، علمه اشتراك ایتدیکی آشکاردر . چونکه غایه‌لرینه واصل اولمق چاره‌لرینی علمدن ایستر . ایشته بو صورتله حیاتی دین ایله علمك رابطهٔ التصاقی عد ایتمك پك دوغرو کورونور.

فقط حیات بشر حسی علمه انضمام ایدنجه آرتق بوکا بر ده اصل دینی علاوه‌یه حاجت قالمه‌دن بشرك خط حرکتنی سوق واداره‌یه کفایت ایتمزمی ؟ شبهه یوق که علم کندی باشنه

یالکز فعل و عمل واسطه‌لری تدارك ایدر ، غایه‌لر حقنده صامت قالیر . فقط بو غایه‌لری عقلك طلب ایتدیکی کبی تعیین ایتمك ایچون طبیعتك سینه‌سنده سوق طبیعی و شعور اجتماعی کبی ایکی رهبرمز واردر که بونلر بر طاقم علوی سلطه نامنه بزه کندیلرینی قبول ایتدیرمك ایسته‌یه‌جك رهبرلردن دها امیندرلر.

سوق طبیعی بر وقعه‌در، صریح و مثبت بر معطادر. منشألری نه اولورسه اولسون نوعك تمایلنی و منفعتنی ارائه و تمثیل ایدر. هر کیم که عقلك امری وجهله طبیعتله متفقاً یورومك ایسترسه ایلك وظیفه‌سی شبهه یوق که سوق طبیعی‌یی تعقیب ایتمکدر.

بر فرد بر نوع طبیعی‌یه منسوب اولدیغی کبی هر آدم ده بر هیئت اجتماعیه‌نك اعضاسیدر. بوده بر وقعه‌در. چونکه انسان آنجق بو هیئت اجتماعیه‌یه اشتراکی دولاییسیله انساندر، معقول و حر بر مخلوقدر. بناءً علیه انسان بو هیئت اجتماعیه‌نك شرائط موجودیتنه اویمق مجبوریتنده‌در . هر هیئت اجتماعیه ایچون هر دورده شرائط موجودیت بر نوع شعور اجتماعی تشکیل ایدن بر طاقم عنعنه‌لرك ، قانونلرك ، فکرلرك ، حسلرك هیئت مجموعه‌سی ایله افاده اولوندیغی جهتله، بر شیئه یارامق و اوبژقتیف، صحیح بر معناده کندی کندیسنه صاحب اولمق ایسته‌ین بر فرد ایچون ایچنده یاشادیغی هیئت اجتماعیه‌نك اوامرینه اطاعت ایتمك ، او هیئت اجتماعیه‌نك فعال و مطیع بر عضوی اولمق ایکنجی بر وظیفه‌در .

حیاتی تنظیم ایتمك ایچون انسانه دها نه لازمدر ؟ غایه‌لر مسئله‌سی حقنده پك چوق مناقشه ایدیلیور. ایی یاپلمش بر مفکره ایچون غایه‌لر غایت واضحدر ، چونکه معلومدر. آرانه‌جق شی بالخاصه واسطه‌لردر . علم ایسه بو واسطه‌لری تدارك و احضاره مهیادر.

فی الحقیقه ، بو معقول بر مسلکدر . ایجه تعقیب و تطبیق اولونورسه غایت یوکسك نتیجه‌لره واصل اولور . مه آندرك دیدیکی کبی : « انسان حقیقةً انسان اولدیغی زمان نه سویملی شیدر ! »

فقط بو مسلکك عقل بشری تطمینه کافی کله‌جکی ادعا اولنه‌بیلیرمی ؟ عقل بشر یالکز معقول اولان شیئی دکل قابل اولدیغی یرلرده دها ایی شیلری طلب ایدر و بونی ساحهٔ امکانه صوقمغی بزدن ایستر .

کندیمزده بولدیغمز سوق طبیعینك ، کچیلمه‌سی غیر قابل بر حد مکملیت تشکیل ایتدیکنه امین‌میز ؟ سوق طبیعی ابتدائی ، غیر متحول ، دوغرودن دوغرویه طبیعت ابدیه‌دن یاخود حکمت الهیه‌دن منبعث ظن اولوندیغی مدتجه بویله تلقی اولونابیلیردی. فقط منشائی و صورت تولدی نه اولورسه اولسون بوتون سوق طبیعی مکتسب، احتمالی ، قابل تعدیل بر شی عد ایدلمکده‌در. انسان ایچون سوق طبیعی بر وقعه‌در . هم درین و نسبتله ثابت اولدیغی قابل انکار دکلدر . فقط نتیجه‌ده بوده

سائر وقعه‌لره مشابه بر وقعه‌در. تکاملجیلك قارشیسنده آرتق قدسیتنی محافظه ایتمش بر وقعه یوقدر. ذاتاً انسان علمدن اوکرنمشدر که طبیعتك فوقنه چیقمق ایچون طبیعتدن استفاده ایدیله‌بیلیر، طبیعته اطاعت ایدیله‌رك طبیعته حکم اولونه‌بیلیر. او حالده انسان سوق طبیعیسندن استفاده ایده‌جك یرده نه‌دن اوکا منقاد وتابع اوله‌جق؟ فقط او زمان، بو سوق طبیعی کندیسی ایچون بویله بر واسطه مرتبه‌سنه اینتجه بو واسطه سایه‌سنده واصل اولمق ایسته‌یه‌جکی غایه نه اوله‌جقدر؟

شعور اجتماعی‌ده بر تکاملك محصولیدر. قوانین اخلاقیه آرتق ابدی دکلدرلر. بونلر آرتق بر وحی الهی دکلدرلر. قوانین اخلاقیه مملکتلرینك وزمانلرینك قانونلرینه وعادتلرینه قارشی مجددلرك یاپدقلری ایشلردن پایدار قالان قسملری افاده ایدرلر. سلطه‌لرینی محافظه ایچون بوکون بیك زحمت چکرلر. چوق اسکی ایسه‌لر او زمانه نسبتله ایچنده بر چوق شی دکیشمش اولان بر هیئت اجتماعیه‌یه اویه‌بیله‌جکلری قبول اولونماز. اسکی شیلرك یالکز بر حقی قالمشدر. اوده اورته‌دن قالقمق ویکی شیلره میدانی بوش براقمقدر. یکی ایسه‌لر زمانك تجربه‌سنه کوکس کرمه‌مش، منشائی هر کسجه معلوم، تصادفلردن، حسابلردن، یالانلردن، قاپیلوب سوروکلنمه‌لردن، کچیجی حاللردن یاپلمش بر مؤسسه‌نك نه حکمی، نه قوتی اولور دیرلر. زمانمزك فکرلری وقانونلری نه قدر شایان حرمت

اولورلرسه اولسونلر، کچمش زمانلرك قانونلرینك وفکرلرینك اسلافمزده یاپه‌مادیغی برشیئی بزده نیچون یاپسونلرده شعورمزی زنجیر اطاعت آلتنه صوقسونلر؟ عصری مفکره ایچون بر مانیوه‌له خدمتنی کورن ترقی، استقبالك حال اوززنده‌کی حقندن باشقه بر شیمیدر؟ «دها»، بر فردك زمانه مربوط اولدیغی بر طاقم افکار هیئت مجموعه‌سی آراسندن اکثریا معاصرینك قابلیت تفهمنی تجاوز ایدن بر طاقم یکی فکرلر کورمك دکلمیدر؟

شبهه یوق که هر انسان معقول نوعك سوق طبیعیسنه اویدیغی کبی محیطنك وزمانك قانونلرینه، عادتلرینه، فکرلرینه، حسلرینه‌ده حرمت ایدر. فقط بو ایکی سبب حرکتك هیچ برینی‌ده قصوای قواعد ظن ایدوب‌ده اونلرك اوته‌سنده برشی تصور ایده‌بیلمك حقندن کندیسنی منع ایله‌مز. بالعکس اصل ولی دها ایی‌ی نامتناهی صورتده آرامقدن عبارت اولان عقلنده سوق طبیعی‌یی وشعور اجتماعی‌یی یوکسك غایه‌لر تحریسی ایچون برر واسطه اوله‌رق قوللانمق آرزوسنی بولور.

واقعا انسان کندیسنه حیاتدن باشقه بر غایه تعیین ایتمه‌دن یاشایه‌بیلیر. فقط بونی ایسته‌مز. یاپدیغی ایله، یاپیلان ایله اکتفا ایده‌بیلیر. فقط تفکر ایده‌جك اولورسه بو اوکا آرتق کافی کلمز. کندی کندیسنك حدودینی کچمکه، آرامغه، ایسته‌مکه، وار اولمغه اونی زورلایان هیچ برشی یوقدر. او بر ماجرایه آتیلیور، بر تصادف آرقه‌سنده قوشیور، خوشلاندیغی بر مبارزه‌یه

کیریشیور. چونکه افلاطونك سوزی الآن، دوغرولغنی محافظه ایتمشدر: مبارزه کوزلدر و امید بیویکدر.

کتم اولنه‌مازکه طبیعتك حدودینی کچمکه چالیشمق کندی کندیسنی حر ظن ایتمك وحر اوله‌رق حرکت ایتمك ایسته‌مکدر. حریت ایسه راست کله حرکت ایتمکدن عبارت اولمایوب بالعکس عقلك ایجاباتنه کوره حرکت ایتمکدن عبارت اولدیغی ایچون کندی کندیسنی حر فرض ایتمك عقلده میخانیکی صورتده قابل تعیین قوانین حکمیه‌دن غیری بر طاقم اسباب اعمال وافعال بولونه‌بیله‌جکنه ایناغمق دیمکدر. افلاطونك بحث ایتدیکی شو مبارزه‌یه کیریشمکه بزی سوق ایدن شیئك مجهول بر شیئه یاخود قهرمانلغه قارشی حس ایدیلن بدیعی بر نوع مراق وتجسس اولمایوب‌ده عقل اولدیغی دوغرومیدر؟ وبو، عقل ایسه نتیجه‌سی ناقابل ادراك کبی کورونن بر یوله بزی عجبا نه کبی ترکیبات افکار ایله سوق ایتمکه موفق اولیور؟

عمل شونلره لزوم کوستریر: اولاً، ایمان؛ ثانیاً، بو ایمانه بر موضوع؛ ثالثاً، او موضوعه قارشی بر عشق واونی ساحهٔ فعله ایصال ایچون آرزو. بوبابده برپارچه واضح برفکر پیدا ایتمکه چالیشیرسه‌ق بو اوچ عنصرك اعماقنده نه کوریرز؟ اول امرده، هرذی‌شعور حرکتك بالضروره احاطه واحتوا ایتدیکی بو ایمانك ناصل وضوح وصراحت کسب ایتدیکنی، ناصل محق ومعقول کوروندیکنی دوشونه‌جك اولورسه‌ق

بونك بیله‌رك بیلمه‌یه‌رك وظیفه فکری وحسی اوزرینه استناد ایتدیکنی مشاهده ایلرز. کورولندن وبیلیندن باشقه بر شیئه ایناغمق یعنی او شیئی عاطلانه دکل عزمپرورانه تصدیق وتأیید ایتمك عقل ایچون بر قوت صرفنی ایجاب ایدر. بو سعی ایچون بر سبب ایستر. عقل بو سببی وظیفه فکرنده بولور.

وظیفه بر ایماندر. مادةً بدیهی بر طاقم اسباب دولاییسیله بر شیئك اجراسی ضروری یاخود شایان آرزو ایسه اونك وظیفه عد ایدیله‌میه‌جکی آشکاردر. وظیفه تام، اعلا بر ایماندر. سائر اعتقادلرك کافه‌سنی بر طاقم اسباب معقوله ومحسوسه ایله تأیید قابلدر: فائده، سائر انسانلرك تشکیل ایتدکلری امثال، صاحب صلاحیت سلطه‌نك تأميناتی، عادت، مودا، عنعنه، ایشته بوقبیلدندر. فقط وظیفه صرف کندی کندیسنك اوستنده طوپلانمشدر. یاپیله‌جق شی ایچون بو فکر فائده‌یه استناد ایدن هیچ بر سبب کوسترمز.

کندیسنی جلب واغفال ایتمك ایچون سرد ایدیلن برچوق محاکماته رغماً عقل اونلره مغلوب اولماز، بو اسرار انکیز قانونه قارشی کندنده بر انجذاب دویار. نه وظیفه‌یی او مافوق حس وصفندن تجرید قابل اولور نه‌ده حیات بشردن چیقارمق. انسان بر حرکتده بولنمه‌دن اول بر فعل وعملی ایجاب ایتمسی لازم کلن اسبابی تا اعماقنه قدر تدقیق ایدنجه ار کچ وظیفه مسئله‌سنه تصادف ایدر وبو حرکتی او وظیفه حسنه تقابل

ایتمدکجه مطمئن اولاماز . بر سلطه ، هر نه اولورسه اولسون ، کندیسنی قبول ایتدیره‌بیلمك ایچون اوزرنده ، حاکم عمومی اولان ، قانون وظیفه‌نك قاناد آچمش اولماسی لازمدر. حیات بشره حکم ایدن ایمان، نتیجه‌ده وظیفه‌یه اولان ایماندن باشقه برشی دکلدر.

بو ایمان ساده‌جه مجرد بر مفهومدن عبارت دکلدر ؛ جانلی ومثمر بر قدرتدر. وظیفه‌نك تأثیری آلتنده ذکا برشیلر دوشونور وتولید ایدر. شعورك کوزلری اوکنه برطاقم شکللر عکس ایتدیرورکه بونلر حد ذاتنده ناقابل تعریف اولان وظیفه فکرینی قابل تبلیغ و پرخیال بر لسان ایله افاده ایدرلر. ذکانك طانیمقدن باشقه بر غایه تعقیب ایتمدیکی یرلرده ، تشکیل ایتدیکی شکللر موجودات خارجیه‌نك حکمی آلتنده انسانك حواسی اوزرنده اجرا ایدیلن تأثیراتك صورت ذهنیه‌سیدرلر . بوشکللرك موجوداتك کندیلرندن بالواسطه نشئت ایتدکلری فرض اولنه‌بیلیر. فقط الزم وضروری دکل‌ده محتمل ومناسب برعملی فکر، بر فعل وعملك صورت ذهنیه‌سی موضوع بحث اولدیغی زمان ، موضوع ، معطا شأنیتك ساده‌جه بر رسم وخیالندن عبارت قالەماز، بر درجه‌یه قدر بر اثر ایجاد واختراع اولور. مفکره شبهه یوق‌که عالم خارجی ایله علمك کندیسنه عرض ایتدیکی منابعی استعمال ایلر. ایچنده یاشادیغی محیطك لساننی قوللانیر. مع‌مافیه یاپدیغی عملیه بر حادثه‌یه ضروری صورتده

انضمام ایدن دیکر بر حادثه‌دن یاخود معلوم حادثه‌لرك میخانیکی بر محصله‌سندن عبارت دکلدر، حقیقی ومؤثر بر فعل وعملدر. برشی ایجاد واختراع ایدن بر صنعتکاری پیش ملاحظه‌یه آلالم: صنعتکار، ابتدا مبهم واوزاق بر فکردن حرکت ایدر. بوفکر صنعتکارك اونی یاقالامق و ساحهٔ فعله ایصال ایتمك ایچون کوستردیکی غیرت سایه‌سنده یاواش یاواش یاقلاشیر، ترسم ایدر. کذلك ، محرر بر طرفدن شکلی فکرك افاده‌سنه منقاد قیلمغه اوغراشدیغی صیراده دیکر طرفدن بوشکل واسطه‌سیله فکری آرار. ایمان ایله جان بولان ادراك مفکوره حقنده ابتدا مبهم بر صورت ذهنیه‌یه مالکدر . صوکره مالك اولدیغی منابع و وسائط ایچندن او مفهومی افاده‌یه وانکشاف ایتدیرمکه اك صالح کوزو کنلری او مفهومه توافق ایتدیردکجه اونی یاواش یاواش دها واضح بر حاله کتیریر.

وظیفه فکرینك افاده‌سی یاخود تملی اولمق اوزره ذکانك وضع ایتدیکی غایه تصور ایده‌بیله‌جکمز شیلرك بالضروره اك یوکسکی، اك مکملیدر. وظیفه فکرینك او غریب اوصافنی ایضاح ایده‌بیلمك ایچون بویله اولمق لازمدر. اعماق شعوردن ظهور ایدن بو غایه شعورك حدودینی نامتناهی صورتده تجاوز ایدر. ساحهٔ شعورده اونك ظهوری عادتا بر تجلی ، بر وحی شکلنی آلیر. بو وصف اوندن هیچ بر زمان زائل اولاماز . چونکه انسان بو غایه‌یی دها ایی آکلامق ایچون غیرت صرف

ایتدکجه او دائما دها بویوك ، دها یوکسك اولور. حقیقت ایله مفکوره آراسنده‌کی نسبتسزلك تفکر وملاحظه‌نك ، اراده‌نك ترقیسیله آزاله‌جق یرده بالعکس کیتدکجه آرتار.

حیاتك اوچنجی شرطی انسانك کندیسنه تعیین ایتدیکی غایهٔ کماله قارشی بسله‌دیکی عشقدر. حالبوکه ایمان ومفکوره کبی عشقك‌ده ، تعمیق ایدیله‌جك اولورسه، اصل طبیعتك حدودلری خارجنه دالدیغی کورولور. عشق ، آیری شخصلر آراسنده بر وحدت وجوددر که هردورلو تحلیله میدان اوقور. واقعا، بر شکل عشق واردر که بونده فرد آنجق کندی کندیسنی پیش ملاحظه‌یه آلیر و یالکز کندی تلذذینی کوز اوکنده طوتار. بو عشق برسوق طبیعینك شعورندن باشقه برشی دکلدر. فقط ذکا طرفندن ترتیب وتنظیم ایدیلنجه، خودکاملق اولان بو عشقدن انسان انسانیته دوغرو یوکسلدکجه کیتدکجه دها واضح بر صورتده باشقه بر عشق فرق وتمییز ایتمشدر. بوکا فداکارلق عشقی نامی ویریله‌بیلیر. بو عشق سایه‌سنده انسان یالکز کندی کندیسی ایچون دکل باشقه‌لری ایچون وباشقه‌لرینك ایچنده یاشامق ایستر. ویقتورهوغو: « مرسم! ظن ایدیورسك که سن بن دکلسك! » دیدیکی زمان ایشته بو عشقی حس ایدیوردی. عشق ایکی وجودی بر وجود یاپار و هر برنده‌ده کندی شخصیتلرینی براقیر. فضله اوله‌رق ، هرایکیسنده‌ده کندی شخصیتلرینی آرتیرر واونی بوتون قوت وقدرتیله ساحهٔ فعله

ایصال ایدر. عشق، برتشارك منافع کبی خارجی بررابطه دکلدر. بر شخصیتك دیکر برشخصیت طرفندن مص وبلع ایدلمسی‌ده دکلدر. بر وجودك دیکر وجوده اشتراکی وبر وجود مشترك خلق ایده‌رك بوجماعتی تشکیل ایدن فردلرك وارلقلرینی صوك حد کماله ایصالدر.

اکر بویله ایسه مکمل وغایهٔ کمال اولان بر وجوده قارشی انسانك حس ایتدیکی عشق او غایهٔ کمال ایله بر اتحاد حسی دیمکدر. اونك وجودینه، مکملیتنه دها صمیمی بر صورتده اشتراك آرزوسیدر. بزی کندیسنه جلب ایتمسی اعتباریله او مکملیتك کندیسندن عبارتدر. فداکارلق عشقی یاخود کندی کندیسنی، — کوته‌نك تعبیری وجهله ابدی برقادین اولان — غایهٔ کماله ویرمك حسی ایچمزه اینن وبزی یوکسکلره دوغرو چکن بر قدرت لاهوتیه‌در.

Das Ewig-Weibliche
Zieht uns hinan [١]

ایشته بوصوتله ، ایمانك کیزلی زنبرکنی آرایان بر کیمسه ایچون بو زنبرك وظیفه فکر وحسنده ، مقدس بر شی کبی ، نمایان اولور. ایمانك غایه‌سی اولان ترقی فکرینی تعمیق ایدن بر کیمسه ایچون بو فکر، نامتناهی وغایهٔ کمال اولان بر وجود تلقیسنی تضمن ایلر. بو غایهٔ کماله قارشی اولان عشق اساساً

---

[١] بو ابدی نسویت بزی یوقاریلره چکر.

اونكله بر قرابتك، اونك وارلغنه بر اشتراك باشلانغجنك حسيدر.

بو ايسه حيات بشريه‌نك كوكنده دين تسميه اولنان شيئك بر كوك صفتيله موجود اولماسندن باشقه نه‌در؟

حياتك اساس خالقنه دوغرو چيقمق مجبوري دكلدر. يالكزجه سوق طبيعي ايله ياخود كوره‌نكله ياخود تقليد ايله ياشانه‌بيلير. احتمالكه مجرد ذكا ايله، علم ايله‌ده ياشامق قابلدر. دين انسانه صرف ايچدن كلمه ياخود حتى ذكائي بر حياتدن دها زنكين بر حيات عرض ايدر. بو، سوق طبيعي ايله ذكانك بر نوع توحيد وتركيبي ياخود دها زياده صميمي و روحي بر اتحاديدركه هرايكيسي‌ده بربرينه قاريشمشدر وبوندن دولايي تبديل شكل ايتمش وجوشغون بر حاله كلمشدر. آيري آيري اجراي تأثير ايتدكلري زمان حائز اولمادقلري بر تماميته، بر قدرت خالقه‌يه مالك اولمشلردر.

٢

دين

حيات بشريه‌ده دينه ويريلن بو موقعه برچوق كيمسه‌نك اعتراض ايده‌جكلري شبهه‌سزدر. ديه‌جكلردركه دونه كلنجه‌يه قدر دينك ترقئ بشريته چاليشه بيلمسي قابلدي، چونكه اخلاق آزچوق دينه معلقدي. فقط دين ايله اخلاق آراسنده‌كي بو تساند اولسه‌ده اولابيلير، اولماسه‌ده اولا بيليردي، موقت بر شيدي. تاريخ اعتباريله، دين ايله اخلاق بر بربرندن آيري اوله‌رق دوغمشلر وانكشاف ايتمشلردر. اخلاقك ترقياتيدركه ديني اخلاقه اويمغه واخلاقي بنمسه‌مكه مجبور ايتمشدر. ابتداءً بويله بر بربرلرندن مستقل اولدقلري كبي شيمدي ده اخلاق ايله دين بر بربرلرندن آيريليورلر. آرتق نائل آزادكي اولان وسائر علملره مشابهت كسب ايدن اخلاق، بشريتك سوق واداره‌سنه كافيدر ويالكز باشنه كافيدر.

اخلاق ايله دينك مناسباتي مسئله‌سي بونوع نظريه‌لرده احتمالكه پك قولايلقله كسديريلوب آتيلمشدر. حالبوكه اخلاقك روحي منشألريني تعيين پك مشكلدر. سوقراط پك درين صورتده ديندار بر روح ايدي. بزم ايچون تاريخك باشلاديغي بر زمانده ايكي شكل ذي حياتك بر بربرلرندن مستقل كورونمه‌سي منشألرينك آيري اولماسني ايجاب ايتمز. يوقسه طبيعتجيلرك تحولجيلكي trans-formisme بي معنا بر شي اولوردي. حياتمزي اداره كيفيتنده بزي

علاقه‌دار ایدن شی منشاء تجربه‌نك عینیتی یاخود تخلقی کیفیتی اولمقدن زیاده عقل بشر تکمل ایتدکجه اونده فکرلر آراسنده تأسس ایدن مناسبتدر. اکر دین بو کون عشقی امر ایدیورسه ماضیده کین وغرض امر ایتمش اولماسنك نه اهمیتی واردر؟ اکر اخلاق وجدانده بر نقطهٔ استناد آرایه‌رق نهایت مفکره‌نك دیننه واصل اولمش واونی قبول ایتمشسه ایلك زمانلرده الهیات علماسنك دینلری علیهنده بولونماسنك نه اهمیتی اولور؟ دینك احکامی ایله دیکرینك اوامری آراسنده اکثریا برلسان فرقندن باشقه بر شی موجود دکلدر.

مع مافیه دین، اخلاق ایله توافق ایتدیکی قسملرده بیله بر چوق اوصاف ایله اوندن آیریلیر.

اولا، کرك اخلاقده کرك دینده اصل احکامك قسم اعظمی بر برینك عینی ایسه‌لرده تمله کلنجه بونده بر فرق نمایان اولور. برچوق کیمسه بو فرقی قابل اهمال عد ایدرلر. فقط اخلاقی بر ادیب ایچون ایکنجی درجه‌ده عد ایدیله بیله‌جك اولان بو تمل مسئله‌سی دین نقطهٔ نظرندن غایت اهمیتلیدر. چونکه دین هرشیدن اول تطبیقاتدر، حیاتدر، ساحهٔ فعله ایصالدر. تملده ساحهٔ فعله ایصالك پرنسیپیدر. دینك انسانه اك اول تدارك وتأمین ایتمك ایسته‌دیکی شی یالکز وظیفه‌سنی طانیمق ایچون دکل بونی حقیقهً اجرا ایتمك ایچون لازم اولان وسائطدر. دین، صرف فکرلرك نه قدر بدیهی اولورسه اولسونلر ارادهٔ

بشری تحریکه کافی کلمه‌یه‌جکنی ووجودی حصوله کتیرن شیئك ینه وجود اولدیغنی تقدیر ایدر ووار اولمقده، یوکسلمکده فضیلت بشریه‌یه یاردیم ایچون اوکا مکملیت الهیه‌نك مظاهرتنی تقدیم ایلر.

ثانیاً، تکاملنك وجوده کتیردیکی شکلده، دین فردك یالکز کندی سمیه‌سنك یاخود عائله‌سنك یاخود ملتنك اعضاسیله دکل کائناتك پدری صفتیله الله ایله یعنی بوتون وار اولان وار اولا بیلن شیلرله برلکده الله ایله اشترا کیدر. دین آرتق تمامیله جهانشمولجیدر. بوتون موجوداتك قطعیاً مساواتنی واخوتنی اوکره‌تیر. فردك افعال واعمالنه سبب ومحرك اولمق اوزره کندیسی نه قدر حقیر اولسه‌ده اللهك دور حکومتنك یعنی عدالت وایلك دوره‌سنك حلولنه مؤثر صورتده چالیشه بیله‌جکی امنیتنی کوستریر.

نهایت، دین، انسانك اوزرنده باطنی وجوهری بر تأثیر اجرا ایتمك املنده‌در. دین یالکز حرکات خارجیه‌یی، اعتیاداتی، اخلاق وعاداتی تحت تأثیرده بولوندیرمق ایسته‌مز. وجودك کندیسنی، حسلرینك، دوشونجه‌لرینك، آرزولرینك، اراده‌لرینك اك درین منبعنده تحت حکمنده بولوندیرمق ایستر. اخلاقیون انسانلرك ایسته‌دکلری کبی دکل اللرندن کلدیکی کبی سودکاری سویلرلر. ایشته دین ده عشقی امر ایدر وسومك قوتنی ویریر.

عقل بو فکرلرك بر طاقم افراطلردن و سفسطه‌لردن [پارادوقسلردن] باشقه برشی اولمالرینی تسلیمده تردد ایدر. حالبوکه شایان دقتدرکه دین پارادوقسه بکزر حاللرینه رغماً،

دها دوغروسی بونلردن دولایی، هرزمان انسانیتی تحریك ایدن قوتلرك آك مهملرندن بری اولمشدر. دین انسانلری برلشدیردی وآییردی؛ ایمپراطورلقلر یاپدی ویيقدی؛ صوك درجه آزغین محاربه‌لره میدان ویردی، مادی قدرت وعظمته، غیر قابل اقتحام بر مانعه گبی، مفکره‌یی قارشی قویدی. فردك ایچنده ملتلر آراسنده‌کی محاربه‌لر قدر فجیع مبارزه‌لر اویاندیردی. طبیعته میدان اوقودی واونی منقاد ایتدی. انسانی سفالت ایچنده مسعود ایتدی، مسعودیت ایچنده سفیل یاپدی. بو، ایمانك بیلکیدن دها قوتلی، اللهك بزمله برابر اولماسی قناعتنك هردورلو معاونت بشریه‌دن دها مؤثر اولماسندن، عشقك بوتون محاکماتدن قوتلی بولونماسندن نشئت ایتمیورده باشقه نه‌دن ایلری کلیور؟

*
* *

بشریت دینی برطرف ایده‌رك هر جهتده دوغرو سوق ایتدیکی تجربه‌لر سایه‌سنده کندیسنه باشقه بر رهبر آرامق اوزره‌میدر؟ بو قابلدر. چونکه بو دنیاده اك ابتدائی شکللرك بیله هیچ کوچوله‌دن کندیلرینی محافظه ایده‌بیلدکلری ادعا اولونه‌مازسه ناصل اولورده یوکسك شکللرك وقیمتلرك علی حاله پایدار قالابیلملری تأمین ایدیله‌بیلیر؟ بر طاقم قیمتلرك یالکز تحوللرینه دکل حتی ضایع اولملرینه مانع اوله‌بیله‌جك هیچ برشی یوقدر. دین‌ده بو قیمتلر آراسنه داخل اولابیلیر. فقط

اك حر واك منور مفکره‌لرده بیله دینك پایدار قالماسی احتمالی‌ده واردر. چونکه شیمدی‌یه قدر دینك قوهٔ حیاتیه‌سی واحوال و شرائط جدیده‌یه توافق قابلیتی هر دورلو تخیلك فوقنه چیقمشدر. عالم معنویاتده بر شکل موجودیتك صورت قطعیه‌ده زوال بولدیغی هیچ برزمان بیلنه‌مز. چونکه علی العاده انقلابات بشریه أولمش شیلری دیریلتمکدن عبارتدر.

مع‌مافیه، دینلرك حیاتی، برموجود ذی حیاتك پایدار اولمق ایسترسه کندی شرائط موجودیتنه توافق وتطابق ایتمسی لازم کله‌جکی یولنده‌کی قانون عمومی‌یه تبعیتدن آزاده دکلدر. قوهٔ حیاتیه ایله اویصاللق بربرلریله متناسبدرلر. ژاپونیاده‌کی بودیلك هندستانده‌کی بودیلك دکلدر. قرون وسطاده‌کی خرستیانلق آرسطونك فلسفه‌سنه وایمپراطورلق حقنده‌کی روما فکرینه توافق وتطابق ایتمشدر. اغلب احتماله کوره استقبالده‌ده ماضیده‌کی کبی اولاجقدر. دین شدتلی بر ایمانی حامل اولمقله برابر جمعیات بشریه‌نك فکرلری، حسلری، مؤسسه‌لری وحیاتی ایله تماسده، تأثیر وعکس تأثیر مناسباتنده بولنورسه استقبالده‌ده پایدار اوله‌جقدر.

شیمدیکی جمعیات بشریه‌ده صرف نظر ایدیله‌سی غیرقابل اولان بومعطیات نه‌لردر؟

اول امرده علم واردر. نتایج عمومیه‌سی وبالخاصه فکر وروحی آرتق عقل بشره حاکمدر.

کذلك فیلسوفلرك اخلاقی‌ده پرنسیپلرنده ، اثباتلرنده ، نظریه‌لرنده بربرلرندن فرقلی اولمقله برابر مفکره‌لرده هنوز ناقص صورتده معین فقط ذی‌حیات، مؤثر وجهه‌دن غیرقابل هجوم بر اخلاق واردر. بو اخلاق محاکمه‌یه مستند مسلکلردن زیاده عنعنه‌لردن ، عادتلردن ، دینی اعتقادلردن ، بویوك آدملرك تشکیل ایتدکلری مثاللردن ، ویردکلری درسلردن ، حیات ، مؤسسات طرفندن وجوده کتیرلمش اعتیاداتدن، شرائط مادیه، ذکائیه ومعنویه‌نك تأثیراتندن یاپلمشدر. انسانیتك تجربه‌سنی تمثیل وارائه ایدر.

نهایت ، بعض مملکتلرده حیات اجتماعیه‌نك شکلی‌ده اوچنجی بر شرط تشکیل ایدرکه دینلر بونی‌ده حسابه قاتمغه مجبوردرلر. وقتیله دینلر اساساً ملی ایدیلر. فقط بوکون بردین، انسانیتی تفریق ایدن فرقلرك نه‌قدر اوستنه چیقارسه بزه اوقدر بویوك کورونیور. بو عمومیت فکرینك هرملیته خاص اولان، عنعنه‌لرك ، حسلرك ، روحك ، حیاتك ادامه‌سی مجبوریتی ایله برلکده وجودی شیمدیکی شعورلری اك چوق تعذیب ایدن مسئله‌لردن بریدر . دیکر طرفدن عصری ملتلرده تعمم ایدن دهموقراسی اصول اداره‌سی بعضاً دینك اساسنه معارض ومخالف کبی نمایان اولیور.

دینك بو شرائطه توافق و تطابق ایتمسنه هیچ بر مانع یوقدر کبی کورونور.

وقتیله بر طاقم آیینلر ، عقیده‌لر ، مؤسسه‌لرله یك محمول اولان دین یا تکامل نتیجه‌سنده ، یا کچدیکی محیطلرك تأثیریله بو مادی ظرف ایچندن کندیسنك اصل ولبنی تشکیل ایدن روحی کیتدکجه صیروب قورتارمشدر . بالخاصه ، بشریتك کوردیکی بویوك ایجادات دینیه‌نك صوکنجیسی اولان خرستیانلقده ، عیسانك بالذات تلقین وتدریس ایتدیکی شکلده نه عقاید واردر نه آیین. عیسا انسانك اللهه روحده وحقیقتده پرستش ایتمسنی طلب ایدر. بو روحانی شکل خرستیانلغك اکتساب ایتدیکی شکللرك کافه‌سنده حاکم اولمشدر. بوکون بیله، اونی کاه سیاسی شکللرك، کاه متنلرك ایچنه حبس ایتمك یولنده‌کی تشبثلردن صوکره‌ده اك منور ملتلرده روحك ومفکره‌نك حقیقتنك وتجاوزدن مصونیتنك ناقابل امحا بر تصدیقی مقامنده بردوام اولمقده‌در .

اکر دین کندی ماهیت خصوصیه‌سنه توفیقاً دنیا ایچنده انتشار ایدرده صرف روحانی بر فعالیت کبی اجرای تأثیر ایلر، انسانلرله موجوداتی خارجدن دکل اقناع ، مثال، عشق، دعا، تشارك ارواح واسطه‌لریله داخلدن، باطندن دکیشدیرمکه چالیشیر، جبر وتضییق ویا سیاسیات طریقلرینه صاپمازسه علمك، اخلاقك یاخود مؤسساتك ترقیاتندن قورقمادن پایدار اولا بیلیر. دین غیر قابل تحول وصامت بر متنك یاخود صرف معنوی و روحانی اولمایان بر سلطه‌نك بویوندوروغندن آزاد

قالوبده کندی کندیسنی بولورسه غایت زنده واویصال بر شکل آلیر. واراولان هرشیله ائتلاف ایده‌بیلیر. نره‌یه کیتسه اوراده کندی أونده ایمش کبی اولور. چونکه وار اولان هرشیده اللهه باقان بر صفحه تفریق و تمییز ایدر. عصری فکرلر ومؤسسه‌لرله ضد کبی کورونمش اولان شیلر دینك فلان ویا فلان شکل خارجیسیدر، فلان ویا فلان عقیده‌در. بونلر ایسه اسکی جمعیات بشریه‌نك علمندن، حیاتندن بقیه قالمش آثاردر. یوقسه بویوك دینلرك ایچنده جولان ایدن اصل فکر دینی دکلدر. چونکه بوفکر دینی‌وظیفه‌یه ایماندن، بوتون یوکسك و خیرکار فعالیتك کیزلی زنبرکلری اولان تحری خیر ایله عمومی عشقدن باشقه برشی دکلدر.

فقط کندیسنی کوستره‌جك برشکل مرئی اولمادن بوفکر دینی بر دین‌عد اولنه‌بیلیرمی؟ بر شأنیت دیمك اولورمی؟

بوراده برفرق کوزتمك اقتضا ایدر. اکر روحی پرنسیپ، تجربه ایله معلوم اولان حادثات دینیه‌نك ترکب ایتدیکی بوتون مادی وقابل تعریف عناصرك صرف اوبژقتیف بر اصوله توفیقاً برطرف ایدلمسی صورتیله استحصال وتعیین ایدلمش کبی تلقی اولونورسه بو پرنسیپك ایچنده بر شأنیت بولونمایه‌جغی وبونك یالکز خیالی بر طورطوبی افاده ایدن برکلمه‌دن باشقه برشی اولمایه‌جغی آشکاردر. بر انسانی بر حادثهٔ خارجیه کبی تلقی ایدوبده اونده سائر موجودات ایله مشترك اولان بوتون

عناصری کندیسندن رفع ایده‌جك اولورسه‌م وانسانی قالان شیئك ایچنده آرامغه قالقارسه‌م بر انسانك شخصیتی نه دیمك اولور؟ ایشته بوندن دولاییدرکه قانتك آمرقطعیسی impératif catégorique فیلسوفك فکرینه نفوذ ایده‌مدکلرندن دولایی اونك مسلکنی تماميله اوبژقتیف وعقیده‌وی برشکلده آکلایان منقدلر نظرنده بوش بر تجریددن باشقه برشی دکلدر. ماده ایچنده روحی آرامق اونی بولامایه‌جق بر موقعه دوشمکدر.

فقط، حقیقتده، وظیفه فکری فعال‌وقوی برفکردرکه اونی هانکی شیئه مزج وادخال ایدرسه‌ك اوکا غایت بویوك بر سلطه بخش ایدر. فعالیت بشریه‌یی تحریك ایدن بوتون قوتلر، بویوك تاریخی حرکتلرك بوتون اسباب اولینی آنجق تمثالی ایضاحات ایله حقنده بر فکر اعطاسی قابل اولان، دستورلر ایچنه حبسی ممکن اولمایان غیرقابل وزن شیلردر.

چوق کره کلمه‌لرك قوت و قدرتی کمال حیرتله کوزه چارپمشدر. فی‌الحقیقه، انسانلره واضح ومنطقی بر مسلك تدریسیله کندیلرنده تولید ایدیله‌میه‌جك ائتلاف وحمله اونلره حریت، وطن، ایمپراطورلق، عدالت، الله بویله ایستیور! الله بزمله برابردر! کبی بر کلمه آتمقله درحال تولید و ایجاد اولونه‌بیلیور. عجبا خلق‌عالملردن دها ذکی‌ده بو کلمه‌لرك آلتنده واضح‌فکرلرمی بولیور؟ بوکلمه‌لرك تولید ایتدیکی مفهوملر عجبا هرمفکره‌ده بربرینك عینیمیدر؟ یوقسه بوکلمه‌لری برر اشارت

وعلامت دیه‌می قبول ایده‌جکز؟ اواشارتلری کورنجه روحلرده مبهم وسایح بر حسیات، افکار، تمایلات، احتراصات کتله‌سی اویانیور، بر نوع سرایت طریقی ایله فرددن فرده کچیورمی؟ بوصورتله حقیقی بر قوت خلق اولونیورکه خلقی سوروکله‌یوب کوتوریور. بو قوت واضح ومعین برمفهوم دکل بر تمایل، بر خواهش مشترك، بر روحدر.

ایشته بویله تماماً شکلی بر طاقم اساسات واردرکه عینی زمانده غایت مثبت ومؤثردرلر. قانتك، وظیفه‌مفهومنی بو نوع بر پرنسیپ کبی پیش ملاحظه‌یه آلمش اولماسی پك اعلا آکلاشیلیر. فقط قانتك وظیفه مفهومنه او قدر بویوك بر قیمت عطف ایتمه‌سی اونی تجربی بر اوبژقتیفلکك فوقنده عد ایتمسندن ایلری کلیوردی. بر جسمك سقوطی ناصل بر وقعه ایسه وظیفه‌نك‌ده طبقی بویله بر وقعه اولماسنه راضی اولمازدی. بونده عقلك بر ایجابی، حریت صرفه وخالصه‌نك بر آرزوسنی کورووردی.

بونك کبی، تأثیراتی او قدر مهم اولان فقط حد ذاتنده نه اولدیغی آکلاشیله‌مادیغی کبی تعریف‌ده ایدیله‌مین فکر دینینك تاریخك بویوك محرکاری کبی، حسیات کبی، حیات کبی هم شکلی هم مثبت بر پرنسیپ اولماسنی قبوله مانع اوله‌جق هیچ برشی یوقدر.

*
* *

فقط عجبا دین منحصراً حیات وفکردن‌می عبارتدر؟ مفهوملرله، مادی افاده‌لرله هیچ تظاهر ایده‌مزمی وایتمه‌ملیمی؟ دینی خصوصاتده روحك متن ایله مناسبتی حقیقتده نه دن عبارتدر؟

هرشیئك فوقنده روحیتجیلك پرنسیپنی انکشاف ایتدیرمکه چالیشمش اولان بر فیلسوف، فیخته دیورکه: Die Formel دستور ist die grösste Woltat für den Menschen انسان ایچون اك بویوك بر نعمتدر. چونکه روح وبدندن ترکب ایدن انسانده روح بر ماده‌یه کیرمه‌دن کسب حقیقت کسب ایده‌مز. بونك کبی، مه‌فیستوفه‌له‌س‌ده ضیانك اجسامی استحقار ایتمکه حقی اولمادیغنی سویلر:

... da es, so viel es strebt,
Verhaftet and den Körpern klebt
Von Körpern staömt's, die Körper macht es schön,
Ein Körper hemmt's auf seinem Gagne

(کوته، فائوست: چونکه اوقدر آرزوسنه رغماً، اجسامه زنجیربند قالیر. اجسامدن فیشقیریر، اجسامی کوزللشدیریر؛ فقط بر جسم اونك یورویشنی دوردیرر)

دیندن اوبژقتیف عنصرلری تماماً قالدیره‌جق اولورسه‌کز، اویله بر حاله ایترکه فردك خولیالریله قاریشیر وآرتق دین دیه توصیف اولنه‌ماز.

حقیقتده، بر حیاتی دکیشدیرن الهامده، انسانلری کندی

کندیلرینك فوقنه چیقـاران حسده ، بر ملتك روحی تسمیه ایدیلن شـیده ، تأثیراتی تاریخی دولدیران فکر دینیده ذکایه بیکانه وسوبژکتیف عناصردن باشقه برشی بولونمامسی غیرقابل قبولدر . روحك بربرلرندن قطعی بولمه‌لرله آیرلمش بر طـاقم ملکاتدن ترکب ایتدیکی ادعاسـنه آنجق پك اسـکی بعض پسیقولوژی کتابلرنده تصادف ایده‌بیلیرز . حقیقی روح بردر . تظاهراتنك هر برنده تمـامیله ، ذکاسی و مخیله‌سی ، اراده‌ی وفعالیت روحیه‌سی برابر اولدیغی حالده موجوددر .

بناءً علیه ، تمثالسز بر دین فکریله افاده ایدیلن فکر دینی‌نك بر یره طوپلانمه‌سی کیفیتی بر حد ، بر منتها دکل بر صفحه‌در : یکی بر حمله‌نك شرطیدر .

عمومیتله مفکره بر شکلدن آنجق باشقه بر شکل آرامق ایچون آیریلیر . آرتق کندیسنه کفایت ایتمه‌ین شکلی ترك ایله کندیسنك ترقیٔ داخلیسـنه وبولوندیغی حالك شرائطنه نظراً کندیسنی دها صادقانه تمثیل واراثه ایده‌بیله‌جك باشقه بر شکل اکتساب ایدر . قانت [عقل عملینك کندیسنی اسـیر موقعنده طوتان] قوانین تجربیه‌دن ابتدا بو صـورتله خلاص بولدیغنی کوستریر . صوکره ، ایکنجی درجه‌ده ، آرزوسنك بلاواسطه افاده‌سی بر [وظیفه مفهومی اولمق اوزره قبول ایدر . نهایت ، اوچنجی درجه‌ده ، حیات بشری کاملاً بومفهومك ساحهٔ فعله ایصالندن عبارت بر حاله کتیرمك چاره‌لرینی آرار .

دینی پرنسیپ ، ماضیده کندیسنی افاده ایتمش اولان شکللرله قاریشماز . یوقسه بیك دورلو ضد اوصافی حائز اولوردی وقابل تفکر اولمقدن خالی قالیردی . اساس دینی کیتدکجه مفکره‌نك قوهٔ ایجادیه‌سنك ، علویتنك ، حقیقتنك بر تأییدی اولمق اوزره نمایان اولمشدر .

اونك مرکزی آرتق شـعوردر . خارجی و مادی ایکن باطنی بر حیات حالنه کچمشدر . بو حیات باطنی روحك ، کرك بر فردك روحنك کرك فردی روحلر آراسندن یاراتمغه قادر اولدیغی کیتدکجه دها واسع مشترك روحلرك فعالیتیدر . بالخاصه صوفیه‌نك تأثیرینه مدیون اولدیغمز بوتکامل آرتق مکتسبدر . فقط صوفیه مسـلکی‌ده مطاوع و فعـال اولمق اوزره ایکی‌یه آیریلیر . برنجیسی دنیادن چکیلمك واللهی تماشا ایتمکله اکتفا ایلر . ایکنجیسی سینهٔ الوهیتده سور ، ایستر ونشر شعاع ایلر . حالبوکه خارجده ساحهٔ فعله چیقمق ایچون دوشونمك و بر فعل وعملده بولونمق لازمدر . بونك ایچوندرکه من القـدیم دینك حسیاته علاوه ایتدیکی ایکی عنصر ، یعنی اعتقادات ایله اعمال فی الحقیقه حسیاتدن غیرقابل تفریقدرلر .

ذکانك حادثاتی حس وادراك واخـذ قبول ایتمسی ایچون بر ر واسطه اولان تفکر قالبلری یاخود مقولات نردن نشئت ایدییور ؟ بونلرك ، مفکره ایله حادثاتك مشـترك تأثیرلرینك

محصوللری اولدیغی سویلندیکی زمان وقعـه حقنده ایضـاحات ویرلمش اولمایوب تشبیه طریقیله فکر ویرلمش اولدیغی آشکاردر. کذلك یالکز وقعه‌لره تقدم ایتمکله قالمایه‌رق اونلر ایچون الده ایدلمسی غیرقابل بر طاقم نمونه‌لری کندیلرینه عرض ایله اونلره حاکم اولان، اونلری تعدیل ایدن، خلق وایجاد ایله‌ین دهانك مخترعاتی‌ده معلوم حادثاتك میخانیکی محصله‌لرندن باشقه برشیدر. بونك ایچوندرکه مفکرهٔ بشره بر ر وحی، علوی برشأنیت ایله بر مناسبتك تأثیراتی کبی نمایان اولورلر.

شیللر هر بهارده طبیعتی و قلبلری تحویل ایدن او اسرار آلود با کرك نره‌دن کلدیکنی صورار.

Sie war nicht in dem Tal geboren
man wusste nicht woher sie kam

(وادیده تولد ایتمش دکلدی. نره‌دن کلدیکی بیلنمیوردی)

بونك کبی ، الهام دینی‌ده اویله بر طاقم تصورات وتلقیات ایله افاده اولونورکه بونلر بزم ایچون تجربه‌نك خارجنده قالیرلر. چونکه وارلغك وحیاتك اصل منبعنه تعلق ایدرلر وبرر وحی صورتنده منظور اولورلر. ذی‌شعور أنا اونلری بویله کورور. آنجق بووجهله مافوق طبیعی بر منشائه عطف واسناد ایدلمك صورتیله بونلر ذی‌شعور بنلکمزده اجرای تأثیر ایده‌بیلیرلر، وار اولابیلیرلر.

بوتصورات وتلقیات، برشی حقنده‌کی هر صورت ذهنیه کبی، بر

دستورك یعنی برخیالك ایچنده تثبیت ایدلمك، تعریف وتعیین اولونمق ایسترلر. بوخیال برتمثالدن باشقه برشی اولاماز. فی‌الحقیقه فکر دینینك خیلی صرف مساعی ایتدیکی شیلردن بری کندیسنی شومعلوم اولدقلری حالده اشیا وموجوداته وبوموجوداتك علمنه ربط ایدن تساندی قیره‌رق اونلرك حدودینی تجاوز ایدن موجودات، یالکز طبیعت طرفندن ساحهٔ فعله ایصالی غیرقابل اولان موجودات ایله تغدی ایتمك کیفیتی اولمشدر. اشیا وموجوداتی حس وادراك ایچون کندیلرینه تطبیق ایتدیکمز اولچـه متشـکل مقولات ومفهومات بونلرك غیرقابل امحـا برر تمثالندن باشـقه برشی اولامازلرسه ، بالذات وقوف علمی‌ده بالضروره تمثالی برحالده قالیرسه غیرقابل تمثیل وارائه اولان برشیئی تمثیل وارائه ایتمك ایسته‌ین دینك بو قانون ذکادن خارجده قالابیلمسـنه امکان وارمیدر؟ حتی دینی تمثالجیلغك بردرجه‌یه قدر ایکنجی درجه‌ده بر تمثالجیلق اولماسی ایجـاب ایدر. چونکه علمـك ویردیکی حکملرله توافق ایدن افاداتنده بیلکیمزی زنکینلشـدیرمکه قابلیت خصوصنده دینك علم ایله رقابت ایده‌بیلمسی غیرقابلدر. دینك غایه‌سی علمك غایه‌سـندن بوتون بوتون باشقه‌در . بزم ایچون هیچ بر وجهله حادثاتك ایضاحاتی دکلدر، آرتق بویله اولمقدن چیقمشدر. دین اشیا وموجوداتك طبیعت وماهیتنه، اوبژقتیف منشائنه عائد کشفیات علمیه‌دن متأثر اولاماز. دینك نظرنده حادثاتك قیمتی معنای اخلاقیلرینه ، تلقین ایتدکلری

حسیاته ، افاده وتولید ایتدکلری حیات باطنیه یه باغلیدر . حالبوکه اونلردن بووصفی هیچ بر ایضاحات علمیه نزع ایده مز.

دینك اوبژقتیف عناصری اولان اعتقادلرك ، عنعنه لرك ، عقیده لرك بوتون ذکائی محتویاتدن بوشالتیله رق صرف عملی بر قیمته قصر ایدلمه لری لازم کله جکنه ذاهب اولمامالیدر . تطبیقات واعمال ایله بیلگینك بویله جذری صورتده تفریقی بر نوع بحث و ادعادر که قانت بوکا تشبث ایتمشسه ده ادعاسی قازانه مامشدر. هر دورلو مفهوم نظریدن تجرید ایدیلن تطبیقاتده نه دینی حتی نه ده انسانی هیچ بر قیمت قالماز. شعور بویله بر تفریق اجراسنی قبول ایتمز. فقط شعورده ایکی طرز وقوف واردر. صریح وقوف، قاریشیق وقوف، یاخود بالخاصه تمثالی وقوف . بر صنعتكارك، بر شاعرك، بر مخترعك، حتی بر عالمك تحریاتنه حاکم اولان فکر قاریشیق ومبهم بر فکردر. احتمالکه هیچ بر زمان فرقلی وصریح فکرلره آیرلمایه جقدر. مع مافیه او ینه مثبت ، فعال ، مؤثر بر فکردر. انسانك اراده سی ، ذکاسی بالخاصه بویله فکرلر طرفندن تحریك اولونور. ریاضیون، ذهنلرنده بر وحی کبی عرض وجود ایدن بر حدس مخیله وی یه تحلیللریله واصل اولمق ایسترلر . بونی مفهوملره مستند اثباتلر حالنه قلب ایتمك ایچون اوغراشدقجه او حدس صراحت کسب ایدر ، تعین ایلر . مفکره حقیقی استخراج ایتمز. اونی بالضروره مبهم وقاریشیق بر حالده وضع

وفرض ایدر. صوکره، فرضیه لرینی تجربه ایلر وبوسعی سایه سنده اونلری فرقلی، عیان بر حاله کتیریر. انسان ایچون « دوغرو » دیمك ، وقعه طرفندن محسوس صورتده حقیقی کوسترلمش ، تصریح ایدلمش بر فرضیه دیمکدر .

موضوعی وار اولان شی دکل وار اولماسی لازم کلن شیدن عبارت بولونان وقوف دینی ، علمی بیلگیلر کبی تعین ایده مز. فقط قیمت عملیه سندن مستقل اوله رق، علمك وحیاتك تجربه سنك وجوده کتیردیکی شکلده کی عقلی ممنون ایده بیله جك بر تمثالی معنا عرض ایده بیلیورسه حقیقی ومشروع بر محتویات فکریه یه مالك اولدیغی بحق ادعا ایدیله بیلیر .

ایشته هر حقیقی دینك لاینفك عنصری اولان عقایدك تملی بودر.

دینلرك عقاید اصلیه سی ایکیدر: ١ — ذی حیات ، اکمل، قادر مطلق بر اللهك وجودی؛ ٢ — بو اللهك انسان ایله ینه ذی حیات ومشخص بر مناسبتی .

الله فکرینك الیوم عقل بشر طرفندن ترك و بر طرف ایدلدیکنی سویله مك حقیقت حاله پك توافق ایتمز. عقل، خارجی ومادی بر اللهدن، طبیعی موجوداتك بر بویوتولمه سندن ، بر تکرارندن عبارت اولان بر اللهدن کیتدکجه اوزاقلاشمشدر. فقط شعور دینینك الله نامی آلتنده پرستش ایتدیکی شیئه بر یره

طوپلاندقلری ، تعریف وتعمیق ایدلدكلری زمان تماميله توافق ایدن مفهوملره بالعكس كيتدكجه مربوط اولمقده‌در .

طبیعت مرئیه عمومیتله انحلال وتفسخدن ، داغیلمه‌دن ، بوزولمه‌دن ، آشاغیلامقدن ، محو وخرابیدن باشقه برشی دكلدر . حالبوكه بز عمومی بر بقا ، بر طوپلانمه ، بر ائتلاف و آهنك تخیل ایده‌رز . بر فردك انكشافی ، جریان طبیعیٔ احواله نظراً سائر بعضیلرینك ازیلمسنی ایجاب ایدر . نیچه‌نك مافوق بشری ایی اسیرلر ایستر . بزم دنیامزده شر خیرك برشرطیدر ، برطرف ایدلمسی غیرقابل كبی كورونن بر شرطدر . بو دنیایی كیم خلق ایتدی؟ خیرمی ، شرمی؟ اللهمی ، شیطانمی ؟ اییلك ، عشق ، مكملیت اولان الله بر طاقم اولیالر ، حقیر ومتواضع آدملر ، عادیلر ، فداكار كیمسه‌لر وجوده كتیریر . فقط شیطان دنیایه آچلغی ، اضطرابی ، كین وغرضی ، حسدی ، حرصی ، یالانی ، جنایتی ، حربی قویمشدر وبوصورتله انسانك فعالیتنی اویاندیرمش ، ترقیاتنه سبب اولمشدر . علم ، صناعت ، تشكلات اجتماعیه ، عدالت ، صنایع نفیسه ، دینلر ، شعر ، تربیه بوتون بو خوارق بومعناجه انسانك كندیسنه هجوم ایدن فناقلری اوتومق یاخود مغلوب ایتمك ایچون ایجاد ایتدیكی واسطه‌لردن باشقه برشی دكلدر . شری قالدیركز ، خیر سینهٔ هیچی‌یه دوشر . هراقلیت : حرب كائناتك والده‌سی وملیكه‌سیدر دیيور .

حالبوكه عقل بشر ایشته بو قانون طبیعته قارشی اعتراض

ایدر . شر ایله دكل خیر ایله خیر یاپمق ایستر . بر قسم انسانلر ایچون حریت ، رفاهیت ، فضیلت اولان شیئك دیكرلری ایچون سفالت ، اسارت ، اخلاقسزلق اولمامسنی ایستر . وار اولان ، حد ذاتنده كندنده مثبت وذی حیات برشی بولونان هر موجوده بر شكل كمالی ، برقیمت ، برحق وجود وانكشاف عطف ایلر . آرتق وار اولمایان ماضی‌یه ، احتمالكه وار اولمایه‌جق استقباله‌ده بر وجود بخش ایدر . علم ، صنایع نفیسه ، دین ، حیات خصوصیه فضائلی ، حیات عمومیه فضائلی ، صناعت ، حیات ملیهٔ حیات اجتماعیه ، طبیعت ایله ، غایهٔ كمال ایله انسانیت ایله اشتراك كبی فعالیتك بوتون شكللرینی حر اوله‌رق ادامه ایتمك وكندی انكشافلرینه حاكم بولوندیرمق املنی تعقیب ایلر .

بوندن باشقه عقل ، هیچ رابطه‌سز ومناسبتسز كورونن بر چوق عناصر آراسنه بر ائتلاف ، بر آهنك وتساند ادخال ایتمكی دوشونور . هرشیئك كلمه‌نك مفكوره‌وی معناسیله بوتون قابلیتنك مساعد اولدیغی بر شكل آلماسنی ، مساعد اوله‌جغی صوك درجهٔ مكملیته وارماسنی ، وعینی زمانده هیئت مجموعهٔ موجودات ایله بر اولماسنی وبو اشتراكدن یاشاماسنی ایستر .

بویله برغایه‌نك تأمینی قابلمیدر؟

بونك طبیعتك پلانی خارجنه چیقدیغنی تسلیم ایتمك ایجاب ایدر . طبیعته‌كی عطالت ، موجوداتك حد ذاتلرنده حائز اولدقلری قیمته قارشی لاقیددر . حتی طبیعت ایچون موجودات بولنوب

بولنمادیغی بیله مجهولدر. بو بزم ادراکمزك منطقنی ده تجاوز ایدر. چونکه ادراکمز اشیا وموجوداتی بر طاقم مفهوملره ارجاع وتنزیل ایله بونلری بربرینك عینی عد ایتمکدن یاخود بربرلریله غیرقابل تألیف بولمقدن باشقه برشی یاپماز. الهیات علمنك او عقیده پرستانه مسلکلریله یالکز ابدیت، غیرقابلیت تحول، ستاتیك کیفیت ووحدت مقولاتنه مراجعت ایدیلسه ایدی اوزمان بوایشی هیچ عقل آلمازدی.

فقط علمك کوزلریله دکل ایسه ده عقلك کوزلریله کوروان طبیعت احتمالکه هیچ ده غیرقابل تحول بسیط بر مقانیزمه دن عبارت دکلدر. طبیعتك بو ذی حیات شأنیتی ایچنده بر طاقم وجودلر بولنمایوب ده یالکز بر وجود بولندیغی قطعیاً محققمیدر؟ اکر حیات کندیسنه خاص اولان شکلده پیش ملاحظه یه آلینیر وبر شأنیت اولمق اوزره قبول اولونورسه بزه بر طاقم جواهر ایله بر طاقم خواصك بالنسبه دواملی وآهنکدار بر اتحادی طاسلاغنی کوستررکه کندی باشلرینه قالسه لر میخانیکی قوتلر بونی هیچ بر زمان تشکیل ایده مزلردی.

حیاته قیاساً، اویله بر وجود تصور ایده بیلیرز که اونده مثبت اولان، وارلغك ومکملیتك بر شکلی اولابیلن هرشی برلشمش وپایدار اولمقده بولونمش اولسون. بوهم بر، هم متعدد بر وجود اولاجقدر. فقط مادی بر کل کبی یان یانه قونولمش عناصردن مرکب بر وجود دکل. برشعورك، برشخصك

متمادی ومتصل، متحرك نا متناهیلکی کبی برشی. تجربه نك حدودینی تجاوز ایدن بوفکر، میخانیکی صورتده مفکره یه ضروری کورونمیورسه، عقل بشره موافقدر. هم اقوامك عنعناتی هم متفکرلرك ملاحظاتی بوکا شاهددر. بوفکرك ارائه ایتدیکی وجود دینلرك الله دیدیکی شیدر.

دینلرك ایکنجی عقیدهٔ اصلیه سی اللهك انسان ایله ذی حیات بر اشترا کیدر. خرستیانلق دینی بواشتراکی شوصورتله تعریف ایدر: «هیچ کیمسه اللهی کورمه مشدر. اکر بز بربرمزی سوه جك اولورسه ق الله بزم ایچمزده بوله جقدر.» تعبیردیکرله، الله عشقدر، عشقده اشترا کدر، باشقه سنك ایچنده یاشامق قدرتیدر. سومك اللهی تقلید ایتمکدر، بردرجه یه قدر الله اولمقدر، اللهك ایچنده والله واسطه سیله یاشامقدر.

خرستیانلغك قلبنده بولونان بوفکرلرك عقلك خواهش وتمایلنه پك موافق اولدیغی آشکاردر. وار اولمغه لایق اولان بوتون شیلرك، سینه سنده ائتلاف ایده جکلری، اریوب برلشه جکلری، وآهنکدار صورتده پایدار اوله جقلری وجود بالطبع هم ذکانك ترکیب ایتدیکی شیلرده تقلیده چالیشدیغی بر نمونه هم دها ای ایچون اوغراشان اراده نك لاینقطع اکتساب قوت ایده بیله جکی بر قوهٔ معنویه منبعی اولمق اوزره تصور ایدلمشدر. اللهه اینانمق، شوعالم فضا وزمانك بزه غیرقابل تألیف کبی کوستردیکی بوتون مکملیتلرك اتحاد ابدیسنه اینانمق، عینی زمانده بوعدم

ائتلافك آنجق ظاهری اولدیغنه و برقوت موجود اولوب بو سایه‌ده خیرك ینه خیر ایچون شرط وواسطه اولا بیله‌جکنه ایناعقدر .

کمالك ووارلغك اتحادی اولان الله، عشق الله، پدر الله، خالق الله عقلك خواهش وتمایلنه تقابل ایدن برطاقم فکرلردر. مع مافیه بونلر واضح وعیان فکرلر دکلدر. بویله اولا بیلمه‌لری، قابل تصور اولامز . بونلر مغلق ومبهم ، تمثالی مع مافیه پك حقیقی وذی قدرت فکرلردر .

بو مفهوملری کیتدکجه‌ده‌ها مشخص وبوصورتله هر کس ایچون کیتدکجه دها قابل ادراك واراده‌یی سوقه کیتدکجه دها قابلیتلی برحاله کتیرمك ایچون ذکانك مراجعت ایتدیکی افاده‌لرده بالضروره تمثالی اولمق لازم کلیر. بو انکشافات عقل ذی حیاتده علممزك وحیاتمزك شرائط اساسیه‌سی ایله ائتلاف ایده‌جك صورتده تصور وتلقی ایدیلنجه مشروع اولورلر. حقیقتك صرف برتحریسندن عبارت اولمق صفتیله علم ویاشامق ایچون بر سبب آرایان حیات‌ده بووجوده معلق دکلیدرلر؟ چونکه یالکز اونده وارلق برقیمت، کمال بر شأنیت اکتساب ایدر .

دینك عناصر اساسیه‌سی اولمق اوزره حسدن وعقایددن باشقه آیینلر، کرك داخلی کرك خارجی اعمال‌ده واردر.

اعمالی دینك صرف تصادفی، عارض بر عنصری کبی پیش

ملاحظه‌یه آلمق غیر قابلدر. وجود صرف اولان، کندیسنك استعدادلری اوزرنده حکمسز قالان تأثیری برتشعشعدن، بر تصاعددن عبارت بولنان اوجوهر روح بشرك نره‌سنده‌در ؟ بو، برطاقم محسوس خياللردن استخراج ایدلمش برتشبیهدر .

اعمال بوصورتله انسانده ساده بر نتیجه‌دن عبارت اولمق شویله دورسون، برطاقم ممتاز پسیقولوژی متخصصلری حسیاتك، باطنی استعدادلرك، وجوددنیلن شیئك‌ده برنتیجه‌دن، خارجی ومحرك برفعالیتك روحی برترجمه‌سندن عبارت اولدیغنی سویلرلر. هرحالده، معطا بر حسك قطعیاً دوغرودن دوغرویه ایچمزدن کلمه‌می یوقسه افعال وحرکاتمزك وارلغمز اوزرنده‌کی تأثیراتنه‌ده آز چوق تابع می اولدیغنی کسدیرمك برجه غیرقابلدر. بو تأثیر کندی باشنه بر قوهٔ خلق وایجاده مالك دکلسه بیله هرحالده غایت دربندر. بونك ایچوندر که اعمال، آیینلر من القدیم دینلرك بر پارچه‌سی کبی تلقی اولونمشدر. دینلر نه قدر روحیتجی اولورلرسه اولسونلر قوانین طبیعته مغایر بر حرکتده بولونمش اولمادن وجودی فعلدن آییرامازلر. دینلر موجود اولدقجه عناصر اساسیه اولمق اوزره برطاقم اعمالی، آیینلری، فعال وخارجی تظاهرلری‌ده احتوا ایده‌جکلردر .

اعمال بر سلطه‌یه واطاعته لزوم کوستریر. بو پرنسیبلرك دینندن ، کذلك علی العموم حیاتدن ناصل رفع وازاله ایدیله‌بیله‌جکی جای سئوالدر. فقط دینی سلطه مفکره‌دن ، یالکز

مفکره‌دن عبارت اولدیغی آشکاردر. باشقه سلطه‌لرك هپسی بر عضودرکه مفکره‌نك سلطه‌سی او واسطه ایله تظاهر ایدر. منحصراً معنوی اولان دینی سلطه‌یی آنجق حر شعورلر آکلایه بیلیر واوکا بویله شعورلر اطاعت ایده‌بیلیر.

دینی آیینلر بر غایه دکلدر، بر واسطه‌در. بونلر دینی غایه‌لرك ساحهٔ فعله ایصالنی تسهیل ایده بیله‌جك بر ماهیتده اولمالیدرلر. بو دینی غایه‌لر ایسه: قلبك صفوتی، خودکاملقدن فراغت ایله برابر اویله بر جماعت تشکیلدرکه بونك هر اعضاسی هیئت مجموعه ایچون، هیئت مجموعه‌ده هر اعضا ایچون یاشار. حواریوندن ژانك دیدیکی کبی بو جماعتده هرکس — اللهك ایچنده اب ایله ابنك بر اولماسی کبی — بردرلر.

ایشته بو صورتله دین جمعیات بشریه‌نك ملك صیانتکاری صفت قدیمه‌سنی محافظه ایده‌جکدر. دین بوتون شعورلرك بناءً علیه بوتون انسانلرك اتحادینی ایستر. بونلرك آراسنده رابطهٔ مادیه‌نك اساسی، استنادگاهی اولمق اوزره بر رابطهٔ عشق تأسیس ایتمکه چالیشیر. دین بو اعتبار ایله آیینلری غایت اعتناکارانه محافظه ایده‌جکدر. چونکه اوقدر عصرلردن وقوملردن انتقال ایتمش اولان بو آیینلر عائلهٔ بشریه‌نك دائمیتنك وبویوکلکنك امثالسز بر تمثالیدرلر. دین دائما دها درین، دها عمومی، دها روحانی بر دوشونجه نفخ ایده‌رك بونلری محافظه ایله‌یه‌جکدر. مشترك بر اثره برلکده چالیشه‌رق بر فعل وحرکتده

بولنمق، حس ایتمك، اهتزاز ایتمك، عقله کوره اتحادك سریدر. آرسطو مشترك شیلر بر رابطه‌در دیردی.

دینی، اعتقادات واعمال ایله نهایتلندیرمك دین حقنده ناقص، هم ده مجرد بر فکر پیدا ایتمك اولور. دین حسدن حرکت ایتدیکی کبی حسه منجر اولور. چونکه عقاید ایله آیینك غایه‌سی هم حسی افاده ایتمك هم حسی تولید وایجاب ایلمکدر. حسك انکشافی اویله بر دائره‌یه بکزرکه منشأندن ینه اورایه عودت ایتمك اوزره اوزاقلاشیر. پسیقولوژی متخصصلرینك واخلاقیونك صوفیه مسلکنده احتمالکه دینك اعماقنی تشکیل ایدن اساسلی بر عنصره اشارت ایتمه‌لری سبیسز دکلدر. هر شدتلی حیات دینیه متصوفانه‌در. صوفیه حالی اویله بر منبع حیاتدرکه اسقولاستیك ایله وشکلپرستلك ایله تهلکه‌یه دوشن دینلر اوراده کنجله‌شیرلر.

فقط مجرد وعقیم بر صوفیه مسلکی، برده مثبت وولود بر صوفیه مسلکی واردر. برنجیسی عقایدك واعمالك استبدادندن کویا آزاده قالمش اولان یالکز حس ایله یاشامغه چالیشیر. حس، ذکادن وفعالیتدن آیرلمقله یوکسلمز، ضعیفلار، بوزولور. حالبوکه بالعکس تفکر وفعل وعمل ایله سوق واداره ایدیلیر ومثمر بر حاله کتیریلیرسه حس حقیقةً انبساط وتزهر ایده بیلیر وخاصهٔ خالقه‌سنی کوستره‌بیلیر. ایشته او زمان فعال بر تصوفدرکه غایت امثالسز بر قوتدر، بشریتك دینی، اخلاقی، سیاسی،

اجتماعی بوتون بویوك حركاتنك اعماقنده بوكا تصادف اولونور.

اعتقادات واعمال طرفندن بوصورتله بر استقامته توجیه وتعیین ایدیلن حس دینی صرف طبیعی وفلسفی اولان فضیلتله مقایسه ایدیلنجه ، مساعده كارلغك عشقه تحولی دییه تعریف اولنه بیلیر .

فیلسوفلرله سیاسیون انسانلره بربرلرینی نظر مساعده ایله كورمه‌لرینی توصیه وامر ایتمك ایچون برطاقم اسباب بولمشلردر. هم جنسلرم ایچون رد ایده جكم برحریتی بن كندم ایچون نه حقله طلب ایده‌رم؟ فقط بویله برمحاكمه حقیقی اولمقدن زیاده شكلیدر. باشقه‌لرینك حریتی بنمكنه معادل قیمتده اولدیغی اثبات ایدلمشمیدر؟ اكر حریت تعبیریله صرف ایسته‌مك ویا ایسته‌مك قوتی قصد اولونورسه بلكه بو سؤاله أوت جوابی ویریله بیلیر. فقط بویله بر حریت صرف بر تجریددن عبارتدر. هرحقیقی حریت اونی تعیین وایجاب ایدن فكرلرله ، بیلكیلرله ، تمایللرله، عادتلرله برلشمشدر. بوحریت، برطاقم یوكسك اساسلره كوره حركت ایدن سائر حریتدن جداً ایدر. اوحالده ناصل اولورده بوتون حریتلر مساوی حقوقه مالك اولابیلیرلر؟ خطاده صواب كبی، فضیحتده فضیلت كبی، جهلده علم كبی عینی حقوقه‌می مالكدر؟ بوكون بوتون بیلكیلرمز، كرك معنوی كرك مادی بیلكیلرمز هپ قطعیت علمیه‌یی حائز اولمق ادعاسنده دكلیدرلر ؟ اكر صواب خطایی نظر مساعده ایله كوره جكسه بوآنجق برزمان

موقت ایچون ، خطایه كسب معلومات ایله‌مك وكندیسنی تصحیح ایتمك اوزره ویریلن مهلت ظرفنده اولابیلیر.

خلاصه ، مساعده كارلق اساسی نابمحل بر مفهومدر. استخفافكارانه بر لطفكارلغك افاده‌سیدر، بخش ایدیلیور كبی كورونن شیئك ذهناً رد وانكاریدر . هرشیده مثبت علمك نقطهٔ نظرندن باشقه برنقطهٔ نظر قبول ایدلمزسه مساعده كارلغك ناصل محق وقابل تجویز كوستریله جكنه عقل ایرمز.

دین ایسه علم نقطهٔ نظرینك یاننده حس وایمان ایچونده بر نقطهٔ نظر بولونماسنی طلب ایتمكدن عبارتدر. دین نظرنده صرف بر فردیت اولمق اعتباریله حریتلرك قیمتی ادعای مناسبت ایتدكاری علمی بیلكیلرك مقداری ایله اولچولمز. فردیت ، كرك جاهلك كرك عالمك، كرك مجرمك كرك ناموسلی آدمك فردیتی كندیسنه خاص بر قیمتی حائزدر. ایچنده شخصیتك، حریت خطا وسقوطك، تنوع وآهنكك حكمران اولدیغی بر دنیا ، دیندار بر آدم نظرنده تك وغیر متحول بر دستورك میخانیكی تطبیقاتندن باشقه برشی اولمایان بر دنیایه نسبتله دها ایی، دها كوزل، مكملیت الهیه‌یه دها شبیهدر. متناهی ایچون نامتناهی‌یی تقلید ایتمه‌نك یكانه طرزی نامتناهی صورتده تخالف عرض ایتمكدن عبارتدر .

بونك ایچوندركه دیندار آدم باشقه آدملرده تصادف ایتدیكی شیلر ایچنده اونلرك كندیسنه بكزه‌دیكی نقطه‌لری دكل

کندیسندن آیرلدقلری نقطه‌لری بالخاصه تقدیر ایدر. اوفرقلری ساده‌جه نظر مساعده ایله کورمکله قالماز. او فرقلر اونك نظرنده آهنك عمومینك پارچه‌لریدر، باشقه آدملرك وجودلریدر. وبوندن دولایی کندی شخصیتنك انکشافنك شرائطیدرلر.

یاقوب بومه Jacob Bœhme دیورکه: «اورمانلرمزده‌کی قوشلره باقکز. هپسی اللهی کندیسنه کوره، هر لحن وطرزده ثنا ایدییور. بو تخلفدن اللهك قیزه‌رق متضاد سسلری صوصدیردیغنی کوریورمی‌یز؟ وجود نامتناهی ایچون هر شکل وجود معززدر.»

دین باشقه‌لرینی سومکی واونلری اونلر ایچون سومکی بزه امر ایدر. فلسفه‌دن دها جرئتکارانه داورانه‌رق عشقی بر وظیفه، اك بویوك بر وظیفه یاپار. چونکه انسانلره بربرلریتی اللهده سومکی یعنی وجودك وعشقك مشترك منبعنه قدر چیقمغی امر ایلر. هر کس قاردش اولونجه سه‌ویشمك پك طبیعیدر.

*
* *

آرالرنده‌کی مناسباته رغماً دین ایله علم بربرلرندن آیریدر وآیری قالمغه مجبوردر. موجودات آراسنده بر انتظام عقلی تأسیسی ایچون یا تمثیل طریقیله یاخود رفع وازاله طریقیله فرق واختلافی واحده ارجاعدن باشقه برطرز اولماسه‌ایدی دینلرك استقبال ومقدراتی مشکوك کوریله‌بیلیردی. فقط تضادلرك تولید ایتدیکی نزاعلرك حیاتنده، علم وجدل ومناقشه‌ده اولدیغندن

باشقه دورلو بر طاقم چارهٔ حللری‌ده اولابیلیر. هر ایکیسی‌ده قوهٔ حیاتیه و ولودیت ایله متصف ایکی قدرت بربریله مبارزه ایتدیکی زمان بو نزاعلری اونلرك انکشافنه، بویومه‌لرینه خدمت ایلر. هر ایکیسنك‌ده، قیمتی وغیر قابل ازاله اولمالری کیتدکجه دها زیاده میدان بداهته چیقدیغندن بو مبارزات آراسندن اونلری بربرینه تقریب ایتمك واتحادلرندن آیری آیری اولدقلری زمانکنه نسبتله دها زنکین، دها آهنکدار بر وجود تشکیل ایتمك ایچون عقل صرف مساعی ایدر دورور.

ایشته دین ایله علم حقنده‌ده بویله‌در. مبارزه هر ایکیسنه‌ده قوت بخش اولیور. اکر عقل احراز تفوق ایدرسه اونك عینی زمانده هم دها کنیش، هم دها قوی هم دها اویصال بر حاله کلمش اولان آیری آیری اساسلرندن کیتدکجه دها کنیش، زنکین، درین، حر، کوزل وقابل ادراك بر شکل حیات ظهور ایده‌جکدر. فقط بربرلرندن آیری شیلر اولان بو ایکی قوت صلح وسکونه، ائتلافه، آهنکه دوغرو یورومکدن باشقه برشی یاپامازلر وبو غایه‌یه واصل اولامازلر. چونکه شرائط حیاتیهٔ بشر بویله‌در.

مالطه — مایس، ۱۹۲۰

فهرس

مدخل — دین و علم ٥

قدیم یونانستاندن معاصر دوره‌یه قدر

١ — قدیم یونانستانده دین وفلسفه ٥
٢ — قرون وسطا — خرستیانلق ؛ اسقولاستیکلر ؛ صوفیه . ١٤
٣ — رونه‌سانسدن صوکره علم ودین — رونه‌سانس — ازمنهٔ جدیده : راسیونالیزم ؛ رومانتیزم . — علم ایله دین قطعی بر بوله ایله بربرلرندن آیرلیدر ٢٠

برنجی قسم — طبیعتپرستلك مسلکی

برنجی باب — اوکوست قونت ودین بشریت ٥٠

آرتق غیر قابل اجتناب بر مواجهه ٥٠
١ — علم ودین حقنده اوکوست قونتك مسلکی — علم فکرینك تعمیمی وعلومك تشکیلاتی : علم وفلسفه — فلسفه ودین : دین بشریت . ٥٥
٢ — اوکوست قونتك مسلکنك تفسیری — سوسیولوژی ودین : دین سوسیولوژی‌یه نه‌علاوه ایتدی — قونتك مسلکنده فلسفه ایله دینك مناسبت منطقیه‌سی : دین فلسفه‌یی تکذیب ایدرمی . ٨
٣ — اوکوست قونت مسلکنك قیمتی — دینك علمه ، علمك دینه ایقاع مشکلاتی — بشریت فکری مبهم بر مفهومدر — انسانك ، کندی فوقنه چیقمغه میلی ؛ بو ، دیندر — پوزیتیویزمك داخلی تضادلری ٩

ایکنجی باب — هربرت سپنسر وناقابل ادراك ١٠٨

١ — علم ، دین ومناسبتلری حقنده هربرت سپنسرك مسلکی — ناقابل ادراك ، علم ودین — تکاملجیلك ، تکامل دینی . . . ١١١
٢ — هربرت سپنسر مسلکنك تفسیری — سپنسره رهبر اولان اسباب — تکامل دینی نظریه‌سی ایله ناقابل ادراك نظریه‌سنك مناسبتی — منفی ناقابل ادراك ومثبت ناقابل ادراك — هربرت

سپنسر و پاسقال ١٢٤
٣ — هربرت سپنسر مسلکنك قیمتی — هربرت سپنسرك ناقابل ادراکی دینلرك بر طورطوسی دکلمیدر؟ سپنسره کوره حسیاتك قیمتی — مسلکك فعلی بر عملی‌ده واردر — مسلکك ضعیف نقطه‌سی : صرف اوبژقتیف بر نقطهٔ نظردن تلقی ایدلمش اولان ناقابل ادراك . هربرت سپنسر بوکا یا پك فضله یا پك آز بر قیمت عطف ایدر ١٤٣

اوچنجی باب — هه‌قل و مونیزم ١٥٧

١ — دینك علم ایله اولان مناسباتنه دائر هه‌قلك مسلکی — دین ایله علمك نزاعی . — دینلرك حکمت وجودینی تشکیل ایدن معمالرك هم علمی هم عقلی چارهٔ حلی اولمق اوزره تکاملجی مونیزم — احتیاج دینی . موجود دینلرده قابل استفاده اولان اقسامندن بر دین اولمق اوزره تکاملجی مونیزمه تدریجاً انتقال ١٥٩
٢ — هه‌قل مسلکنك قیمتی — اولا بر علمی فلسفه فکری : هه‌قل علمدن فلسفه‌یه ناصل کچر — ثانیاً ، فلسفهٔ علمیه دینلری رد ایدر ویرینه قائم اولور : هه‌قل بر فلسفه اولان مونیزمدن بر دین اولان مونیزمه ناصل کچر ١٨١
٣ — زمانمزده علمی فلسفه واخلاق — فلسفهٔ علمیه : بو مفهومك معقدلکی یاخود مبهملکی — تساند اخلاقی : بو تعبیرك مشوشلکی — انسان ایله اشیانك مناسباتنه عائد ایکیلکك دوامی ٢٠٠

دردنجی باب — پسیقولوژیجیلك وجمعیتجیلك ٢١٦

طبیعت و حادثات طبیعیه : دینك غایه‌لری یرینه اقامه ایدیلن حادثات دینیه‌نك تدقیق وملاحظه‌سی . . . .
١ — حادثات دینیه‌نك پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن ایضاحی — حادثات دینیه‌نك سوبژکتیف واوبژقتیف اوله‌رق تدقیق وملاحظه‌سی — حس دینینك تکامل تاریخیسی — حیات روحیه‌نك قوانین عمومیه‌سی واسطه‌سی ایله حادثات دینیه‌نك ایضاحی ٢٢٠

٢ — حادثات دينيه‌نك سوسيولوژى نقطهٔ نظرندن ايضاحى — سوسيولوژى نقطهٔ نظرينك فوائدى — حادثهٔ دينيه‌نك اصل ولبى: عقيده‌لر و آيينلر — پسيقولوژى نقطهٔ نظرندن ايضاحاتك عدم كفايه‌سى ؛ دينك بر وظيفهٔ اجتماعيه اولماسى ٢٣٤
٣ — پسيقولوژيجيلكك وجمعيتجيلكك تنقيدى — بومسلكك ياپيق ايسته‌ديكى شيلر . — ويردكلرى ايضاحات حقيقةً علمى ميدر؟ — انسانلرده‌كى بنلك ايله جمعيات بشريه ميخانيكى اسبابه قابل تشبيه ميدر — پسيقولوژيجيلك مجبوريت دينيه حسنى ايضاحه غير قادردر — سوسيولوژيجيلكك حقيقى دكل فقط مفكورده‌كى هيئت اجتماعيه يه مراجعتى ٢٤٩

ايكنجى قسم — روحيجيلك تمايلى ٢٧١

برنجى باب — ريچل وجذرى ايكيلك مسلكى

دينك ، علمى نظر اعتبار آلمقده‌كى مجبوريتنك تسليم ايدلمه‌سى .
١ — ريچل مسلكى — ريچل : حس دينى وتاريخ دينى — ويلهلم هرمان : ايمانك تملى ايله محتوياتى آراسنده‌كى فرق — اوگوست ساباتيه : ايمان ايله اعتقاد آراسنده‌كى فرق ٢٧٣
٢ — ريچل مسلكنك قيمتى — دينه خاص اولان عنصرك انكشافى — فكرجيلك عليهنده‌كى مسلكك محذورى: محتوياتسز بر سوبژكتيفجيلك . — عالم خارجى ايله حائز مناسبت اولمايان بر عالم باطنى يه وصول خولياسى ٢٨٣

ايكنجى باب — علمك حدودلرى و دين ٢٩٤

علمك عقيدوى بر نقطهٔ نظردن تلقيسى وتلقى تنقيدى . . . .
١ — علمك حدودى اوزرينه ؤسس بر ستايش دين — تجربه‌نك وقوف علمى يه اساس يگانه اولماسى — نتيجه‌لر: نظرياتده وعملياتده حدودلر — قوانين علميه يالكز تجربيات اصوللريدر. — علمى وقوفلرك وقعه‌لرله مناسبتنك حدودلرى ومعنالرى — بوصورتله آكلاشيلان علمك انكشاف ايچون دينه برافديغى امكان

— دينى دستورلرك نسبى وعينى غايه‌يه متوجه اوصافى ٢٩٧
٢ — بو مسلكك مشكلاتى — علمك افلاسى تعبيريله تولد ايدن مناقشه — هانكى علم كنديسنه حدود قبول ايدر. — بومسلكده دينك مشكل موقعى ٣٢٠
٣ — علمك دينه متوجه كبى نظر ملاحظه‌يه آلنماسى — دينى مذهبلرك اساسلرينك بالذات علم طرفندن وجوده كتيريلمه‌سى ؛ بونقطهٔ نظرى محافظه‌ده‌كى مشكلات — علمك حدودلرينك ماهيتى: بونلر يالكز منفى دكلدر. علمك موضوعنك شرطى اولمق اوزره علم فوقنده برشى معناسنى تضمن ايدرلر ٣٢٥
٤ — بردوام قالان مشكلات — علمك ودينك مختاريتلرى مشكلاته اوغرايور — صرف تنقيدى بر اصولك عدم كفايه‌سى. ٣٤٥

اوچنجى باب — فلسفهٔ فعل وعمل ٣٤٩

١ — پراغماتيزم — مفهوم علمينك فرقلى بر آمر اولماسى ؛ پراغماتيزم نقطهٔ نظرندن حقيقت فكرى ٣٥٠
٢ — بر فعل وعمل بشرى فلسفه‌سى فكرى — علمك فعاليت بشريه‌نك محصول ايجادى اولماسى — دينك روح بشرك الك درين بر آرزوسنك ساحهٔ فعله چيقماسندن عبارت اولماسى — عقايدك صرف عملى بر طاقم حقايق اولماسى — دين ايله علمك فعل وعملك منبعيله وسائطى آراسنده‌كى فرقه تقابل ايتمه‌لرى ٣٥٥
٣ — بعض مطالعات تنقيدكارانه — صرف فعاليت مفهومنده مندمج مشكلات — كرك علم كرك دين ايچون تماميله فكرى بر اساس بولمق لزومى ٣٧٩

دردنجى باب — ويليام جه‌يمس وتجربهٔ دينيه ٣٨٦

١ — دين حقنده ويليام جه‌يمسك مسلكى — ويليام جه‌يمسك نقطهٔ نظرى: دينك شخصى وباطنى برحيات اولماسى — اصول: جذرى بر تجربه‌جيلك — حسيات دينيه‌نك يتيشديكى روحى و عضوى زمين . صوفيه مسلكى . اصل تجربهٔ دينيه ؛ اعتقاد ابتدائى — تجربهٔ دينيه‌نك قيمتى . پراغماتيزم نقطهٔ نظرى .

علمی نقطهٔ استناد اولمق اوزره تحتانی أنا نظریه‌سی. مافوق اعتقادات. ٣٨٨
٢ — دین ایله علمك مناسبتی حقنده ویلیام جه‌یمسك مسلکی — علم ایله دین طبیعتك خزینه‌لرینی آچمق ایچون ایکی آناختاردر. — ساحهٔ شعورك پسیقولوژیسی حالات شعورك پسیقولوژیسی یرینه اقامه ایدیلیور. — دین ایله علم، مشخص ایله مجردك بربرلرندن فرقلی اولماسی کبیدر ٤١١
٣ — مطالعات تنقیدیه — دینك طبیعت بشریه‌یه دخولی وعلم قارشیسنده‌کی قوتلی وضعیتی. — مشکلات: تجربهٔ دینیه‌ده اوبژقتیف برقیمت وارمیدر؟ عمومی سوبژکتیفجیلك برچارهٔ حل اولاماز — تجربه‌نك عنصر اساسیسی اولمق اوزره ایمان — تمثالرك وظیفهٔ اصلیه‌سی — دینلرك اجتماعی جهتدن قیمتی ٤٢٢

نتیجه ٤٣٨

غیرقابل اجتناب بر مواجهه — اصل نزاع فکر علمی ایله فکر دینی آراسنده‌در . . . .
١ — فکر علمی ایله فکر دینینك مناسبتلری — اولا، فکر علمی — وقعه‌لر، قانونلر، نظریه‌لر ناصل تأسس ایدر. — تکاملجیلك — تجربی عقیده‌پرستلك — ثانیاً، فکر دینی — فکر علمی ایله قابل تألیفمیدر؟ — علم ایله عقلك تفریقی — علم و انسان: انسان ایله علم آراسنده تمادی واتصال — حیاتك مصدره‌لری: بونلر دینك اساسلری ایله توافق ایدرلر ٤٤٤
٢ — دین — اخلاق ودین: دینك اخلاقه علاوه ایتدیکی شی — مثبت اساس روحی اولمق اوزره دینك زندکیسی وقابلیتی — ذکائی و اوبژقتیف عنصرك قیمتی. حیات بشریه‌ده مبهم فکرلرك وظیفه‌سی — عقاید — آیینلر — مساعده‌کارلغك عشقه تحولی. ٤٧٩

صوك